کشف الباری
عما فی
صحیح البخاری
تصنیف
حضرت مولانا سلیم اللہ خان
سابق شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی
مرتب
مولانا شاہ فیصل

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

کتاب البیوع

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم الله خان مدظله العالی
شیخ الحدیث جامعه فاروقیه کراچی

ترتیب وتحقیق ← مولانا مفتي محمد مزمل سلاوت صاحب

ترجمه ← مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

جلد ۵

① داحادیثو تخریج
② د تعلیقات بخاری تخریج کول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ دگرانو لغاتو لغوی، صرفی او نحوی حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره کښې پوره تحقیق
⑥ د شرحي د هرې خبرې په حاشیه کښې حواله ورکول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بیانولو کښې پوره تحقیق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقیقی بیان او بیا د مذهب حنفی ترجیح
⑨ د حدیث اطراف بیانول چه په بخاری کښې داحدیث په کوم کوم ځائي کښې دې

خورونکی فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور
موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم:- کشف الباری عما فی صحیح البخاری

جلد: کتاب البیوع

شارح: صدر وفاق المدارس شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظله العالی

ترتیب وتحقیق: مولانا مفتی محمد مزمل سلاوټ صاحب

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم و وفاق المدارس
ایم اے اسلامیات وعربی پېښور یونیورسټی

د ملاویدو پتې: د فیصل کتب خانه پېښور ځخه علاوه

- رشيديه کتب خانه اکوړه خټک
- علميه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رشيديه کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه عثمانيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه يوسفيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه عمريه تاج مير روډ چمن بلوچستان
- مکتبه علوم اسلاميه تاج مير روډ چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- مکتبه حقانيه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- مکتبهٔ رحمانيه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- مکتبه عبد الحي قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲٤۳۳٤
- اسد الله کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۰۷٤۷۷٦۲۷
- مکتبهٔ غفاريه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳٤۱۷٤۹
- مکتبهٔ رشيديه قندهار افغانستان ۰۷۷۲۱۰۷۰۹
- مکتبهٔ حبيبيه قندهار افغانستان ۰۷۹۹٤٤۷٤۱۳
- مکتبهٔ القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹٤۸٥٥۹
- قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- عبد المجيد کتب خانه جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- شاهين کتب خانه خوست افغانستان
- بلال کتب خانه خوست افغانستان
- اسلامي کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامین

شمیره	مضمون	صفحه

۴۰- کتاب السلم

۱- باب: السلم فی کیل معلوم

۲ - باب: السلم فی وزن معلوم

۴ - باب: السلم فی النخل

شمیره	مضمون	صفحه

۵-باب: الکفیل فی السلم

۶-باب: الرهن فی السلم

۷-باب: السلم إلی أجل معلوم

شميره	مضمون	صفحه

۸ - باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

۴۰ ـ کتاب الشفعة

۱ ـ باب: الشفعة فی مالم یقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

۲ ـ باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

شمیره	مضمون	صفحه

۲۴ - کتاب الاجارة

۱ - باب: استئجار الرجل الصالح

۲ - باب: رعی الغنم علی قراریط

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۵ - باب: الاجير في الغزو

۶ - باب: من استاجر أجيرًا فبين له الاجل ولم يبين العمل

۷ - باب: إذا استاجر أجيرًا على أن يقيم حائطًا يريد أن ينقض جاز

صفحه	مضمون	شمیره

۸ - باب: الاجارة إلى نصف النهار

۹ - باب: الاجارة إلى صلاة العصر

۱۰ - باب: إثم من منع أجر الاجير

۱۳ - باب: من آجر نفسه ليحمل على ظهره. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

۱۴ - باب: أجر السمسرة

شميره	مضمون	صفحه

۱۷ - باب: ضريبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

۱۸ - باب: خراج الحجام

۲۲ - باب: إذا استاجر أرضًا فمات أحدهما

۴۳ - کتاب الحوالات

۱ - باب: فی الحوالة، وهل یرجع فی الحوالة

صفحه	مضمون	شمیره

۲ - باب: أذا أحال علی ملی فلیس له رد

۳ - باب: إن أحال دین المیت علی رجل جاز

۴۴ ـ کتاب الکفالة

۱ ـ باب: الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها

شمیره	مضمون	صفحه

۴ - باب: جوار أبی بکر فی عهد النبی ﷺ وعقده

شمیره	مضمون	صفحه

۵- باب: الدین

۴۵- کتاب الوکالة

۱- باب: وکالة الشریك فی القسمة وغیرها

۲ - باب: إذا وكل المسلم حربيًا في دار الحرب، أو في دار الإسلام جاز

شمیره	مضمون	صفحه

۵ - باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

۶ - باب: الوكالة في قضاء الديون

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۱ - باب: فضل الزرع والغرس إذا أكل منه

۲ - باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذى أمر به

شمیره	مضمون	صفحه

۳ - باب: اقتناء الکلب للحرث

۴ - باب: استعمال البقر للحراثة

شمیره	مضمون	صفحه

شمیرہ	مضمون	صفحه

صفحه	مضمون	شميره

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى، لقول النبى ﷺ (لايمنع فضل الماء)

شمیره	مضمون	صفحه

۴ - باب: من حفر بئرًا فی ملکه لم یضمن

۵ - باب: الخصومة فی البئر والقضاء فیها

شمیره	مضمون	صفحه

۶ - باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء

۷ - باب: سكر الانهار

شمیره	مضمون	صفحه

۱۲ - باب: لاحمی إلا لله ولرسوله ﷺ

شمیره	مضمون	صفحه

۱۳ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار

۱۴ - باب: بیع الحطب والکلاء

په دے تقریر کښے چه مونږ د صحیح بخاری کومه نسخه د متن په طور غوره کړے ده.په هغے باندے د ډاکټر مصطفی دیب البغا تحقیقی کار شوے دے. ډاکټر مصطفی دیب په احادیثو باندے د نمبرو لګولو سره د احادیثو د مواضع متکررۀ د خودلو التزام هم کړے دے.که یو حدیث روستو راتلونکے وی. نو د حدیث په آخر کښے په نمبرو سره د هغے خودنه کوی.یعنی چه په دے نمبر باندے دا حدیث راځی.اوکه حدیث تیر شوے وی.نو د نمبر نه وړاندے ,,ر،، لګوی.یعنی دے نمبر طرف ته رجوع اوکړه.

فہرست رجال الحدیث

نمبر	اسماء المترجم لھم	کتاب	باب	صفحۃ
۱	عمرو بن زرارة بن واقد الکلابی ابو محمد النیسابوری رحمہ اللہ تعالی	کتاب السلم	باب السلم فی کیل معلوم	٦١
۲	عبداللہ بن کثیر الداری المکی، ابو معبد القاری، مولی عمرو بن علقمة الکنانی رحمہ اللہ	ایضاً	ایضاً	٦٢
۳	ابو المنھال عبدالرحمن بن مطعم البنانی المکی	ایضاً	ایضاً	۸۸
۴	محمد بن عبدسلام بن الفرج السلمی مولاھم ابو عبداللہ البخاری البیکندی رحمہ اللہ	ایضاً	ایضاً	٦٥
۵	صدقة بن الفضل ابو الفضل المروزی رحمہ اللہ	ایضاً	باب السلم فی وزن معلوم	۳۰۲
٦	عبداللہ بن ابی المجالد الکوفی رحمہ اللہ	کتاب السلم	ایضاً	۷۰
۷	ابو البختری سعید بن فیروز کوفی الطائفی رحمہ اللہ	ایضاً	باب السلم الی من لیس عندہ اصل	۷۸
۸	عمرو بن الشرید بن سوید ابو الولید الطائفی	کتاب الشفعة	باب عرض الشفعة علی صاحبھا	۱۰۲
۹	ابو رافع القبطی رضی اللہ عنہ	کتاب الشفعة	ایضاً	۱۰۳
۱۰	ابو عمران عبدالملک بن حبیب الازدی الجونی البصری رحمہ اللہ	کتاب الاجارة	ای الجوار اقرب	۱۰۵
۱۱	یعلی بن مسلم بن ھرمز المکی رحمہ اللہ	ایضاً	باب اذا استاجر اجیرا الخ	۱۲۴
۱۲	یوسف بن محمد العصفری الخراسانی نزیل البصرة	ایضاً	باب اثم من منع اجر الاجیر	۱۲۸

بسم الله الرحمٰن الرحیم

٤٠-کتاب السلم

دَ ماقبل کتاب سره مناسبت:- امام بخاری رحمه الله دَ کتاب البیوع نه دَ فارغیدو نه پس کوم چه دَ بیوع په عام احکامو باندې مشتمل وو اوس دَیو خاص قسم بیع، بیع سلم احکام ذکرکوی.

دَ بیع سلم مشروعیت:- دَ بیع سلم مشروعیت دَ کتاب الله، سنت رسول الله ﷺ دَاجماع او عقل نه ثابت دی

دَ کتاب الله نه ثبوت:- ① ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوْهُ ﴾ (البقرة: ٢٨٢)

امام قرطبی رحمه الله دَدې آیت مداینه باره کښې دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول نقل کوی چه هذه الآیة نزلت فی السلم خاصة یعنی دا آیت خاص توګه باندې دَبیع سلم دَاجازت دَپاره نازل شوې دې.[١]

دَ احادیث مبارکه نه ثبوت:- دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوم چه امام بخاری رحمه الله او امام مسلم رحمه الله نقل کړې دې. عن ابن عباس قال قدم رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم المدینة وهم یسلفون فی الثمار السنة والسنتین والثلاث فقال من أسلف فی شیئ فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم إلی أجل معلوم (متفق علیه) [٢] یعنی حضوراکرم ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړو. دَمدینې خلقو به په میووکښې دَ یو دوه او دریوکالودپاره بیع سلم کوله نو حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل څوك چه په یوڅیزکښې بیع‌سلم کوی نو ناپ تول او موده مقررکولوسره دې سلم کوی.

اجماع امت:- اودَامت هم دَدې په جواز او اباحت باندې اتفاق دې صرف دَ حضرت سعیدبن مسیب رحمه الله نه انکار نقل دې.[٣]

بل عقل هم دَدې خبرې تقاضاکوی چه بیع سلم جائزکیدل پکاردی ځکه چه اکثر داسې کیږی چه مبیع فوری طریقه باندې نه شی حاضرولې نوکه چرې دَ دې دپاره اجل مقررکړې شی نو څه بدیت نشته چونکه کوم وخت چه هغه مبیع موجود وی نو ډیر ځل داسې کیږی چه هغه وخت مشتری سره پیسې نه وی. اوکله په دغه وخت کښې بائع طرف نه مبیع ته سخت حاجت وی او فی الحال په مبیع باندې قدرت هم یقینی وی نوهغه خپل دغه حاجت دَ بیع سلم په ذریعه پوره کولې شی.[٤]

---

[١] الجامع لاحکام القرآن (تفسیر قرطبی) :٣٥٩/٣ دارالکتاب العربی بیروت ومعارف القرآن للشیخ الکاندهلوی رحمه الله :٥٣٧/١ مکتبة المعارف شهدادپور.

[٢] صحیح البخاری کتاب ٣٥ الباب: رقم الحدیث ٢٢٣٩ وصحیح مسلم کتاب: ٣٢ باب:٢٥ رقم: ١٦٠٤.

[٣] فتح الباری: ٥٣٩/٤ قدیمی.

[٤] فتح القدیر: ٦٧/٧ عثمانیه کوئټه.

دَ سلم لغوى او اصطلاحى تعريف :- سلم او سلف دواړه په يووزن اوپه يوې معنى دى. سلم دَ حجاز والو لغت دې او سلف دَ عراق والو [1] دَ تقديم په اعتبارسره دې بيع ته سلف اودَ تسليم په اعتبارسره سلم ونيلې شى. په اصطلاح كښې بيع سلم بيع آجل بعاجل ته ونيلې شى يعنى په دې كښې دَ آجل بيع دَ عاجل سره كيږى [2] مبيع آجل وى او په اجل مقرربانديې مشترى ته حواله كولې شى او ثمن مشترى په وخت دَعقدكښې بائع ته اداكوى. په بيع سلم كښې مشترى ته رب السلم او ثمن او قيمت ته راس المال بائع ته مسلم اليه او مبيع ته مسلم فيه وائى.

١ - باب: السلم فى كيل معلومٍ

باب مقرركولوسره عقد سلم كول

دَ ترجمة الباب مقصد :- دَ ترجمة الباب مقصددادې چه كه مسلم فيه چرته كيلى څيز دې نودَې دَ كيل علم هم ضرورى دې. [3]

[حديث باب ٢١٢٤] [4] - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَرِ الْعَامَ وَالْعَامَيْنِ - أَوْ قَالَ عَامَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً. شَكَّ إِسْمَاعِيلُ - فَقَالَ «مَنْ سَلَّفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

يعنى حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى رسول الله ﷺ مدينې ته تشريف راوړو او خلقو به په كهجورو كښې دَ يوكال دواو كالو يا دريو كالو په ميعاد باندې بيع سلم كوله. نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه څوك هم تاسو نه په كهجورو كښې سلم كوى هغوى دې ناپ تول مقرر كولوسره كوى.

رجال الحديث

عمرو بن زرارة:- عمرو بن زرارة بن واقد الكلابى ابومحمد النيسابورى رحمه الله ٢٣٨هجرى كښې

---

[1] عمدة القارى:١٢/٨٧ رشيديه لسان العرب: ٣٨١/٣.
[2] البناية:٤/١١ حقانيه ملتان.
[3] فتح البارى:٤٢٨/٤.
[4] أخرجه البخارى أيضاً باب السلم فى وزن معلوم رقم الحديث: ٢٢٤٠وفى باب السلم إلى اجل معلوم، رقم الحديث:٢٢٥٣، ومسلم فى المساقاة، باب السلم رقم الحديث:٤١١٨ – ٤٥١٢١، والترمذى فى البيوع، باب ماجاء فى السلف فى الطعام والتمر، رقم الحديث: ١٣١١ وأبوداؤد فى الجارة باب السلف رقم: ٣٤٦٢ والنسائى فى البيوع باب السلف فى الثمار رقم الحديث ٤٦٢٠ وابن ماجة فى التجارات باب السلف فى كل معلوم،رقم الحديث:٣٢٨٠.

وفات شوې دي.[1] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی المحدث الامام الثبت المقرئ.[2]

شیوخ اوتلامذه - هغوی به د هشیم یحیی بن زکریا سفیان بن عیینه وغیرهم رحمهم الله نه حدیث نقل کولو اودهغوی نه امام بخاری امام مسلم امام نسائی وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کړی دی.[3] امام نسائی رحمه الله فرمائی **ثقة**.[4] علامه محمد عبدالوهاب رحمه الله فرمائی **ثقة**.[5] علامه ابوالعباس سراج رحمه الله فرمائی **کان مجاب الدعوة**.[6] امام بخاری رحمه الله ۱۳ او امام مسلم رحمه الله اته (۸) احادیث د دوی نه نقل کړی دی.[7]

اسماعیل بن علیة - دا اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم رحمه الله دی.[8]

ابن أبي نجیح - دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دی. ددوی حالات هم **کشف الباری کتاب العلم باب الفهم فی العلم** کښې تیرشوی دی.[9]

عبدالله بن کثیر - داعبدالله بن کثیر الداری المکی ابومعبد القاری سولی عمرو بن علقمة الکناني رحمه الله دی.[10] دې د ابنائې فارس نه دې ددوی انتقال ۱۲۰هجری کښې شوې دی.[11]

شیوخ - هغوی درباس رحمه الله او عکرمه رحمه الله (کوم چه د ابن عباس رضی الله عنهما آزادکړې شوې غلام دې) او عبدالله بن زبیر رضی الله عنهما ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم اومجاهدبن حبر المکی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کول.[12]

تلامذة - اودهغوی نه اسماعیل بن امیة اسماعیل بن عبدالله ایوب السختیانی حمادبن سلمه سفیان بن عیینه عبدالله بن ابی نجیح او لیث بن ابی سلیم وغیرهم رحمهم الله روایات نقل

---

[1]) سیرأعلام النبلاء:۲۹٤۹/۲ بیت الافکار الدولیة. تهذیب التهذیب: ۲۷۱/۳مؤسسة الرسالة. بیرت. تقریب التهذیب: ۷۶/۳دارالمعرفة بیروت.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) المصدرالسابق.

[6]) المصدرالسابق.

[7]) تهذیب التهذیب:٤۶۹/۱۵.

[8]) اوګورئی کشف الباری: ۱۲/۲.

[9]) کشف الباری: ۲۶۰/۳.

[10]) تهذیب الکمال: ٤۶۹/۱۵طبقات ابن سعد:٤۸٤/۵.

[11]) المصدرالسابق.

[12]) المصدرالسابق.

کړې دی

محمدبن سعید رحمه الله فرمائی کان ثقة [۲] امام نسائی رحمه الله فرمائی عبدالله بن کثیرثقة. [۳] سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی لم یکن بمکة أحدٌ أقرأ من حمید بن قیس، وعبدالله بن کثیر رحمهماالله تعالی په مکه کښې حمید بن قیس او عبدالله بن کثیر نه لوئی قاری بل څوك نه وو [۴]

ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم - دا بناتی مکی دی دَدوی انتقال ۱۰۶هجری کښې شوې دې. [۵] علامه یحیی رحمه الله فرمائی بصري، کان ینزل مکة [۶]

شیوخ - هغوی رحمه الله به دَ براء بن عازب زیدبن ارقم عبدالله بن عباس او ایاس بن عبد مزنی رضی الله عنهم نه حدیث نقل کولو [۷]

تلامذه - او دَهغوی رحمه الله نه به اسمعیل بن امیة حبیب بن ابی ثابت سلیمان الاحول عامربن مصعب عبدالله بن کثیر القاري او عمرو بن دینار وغیرهم رحمهم الله احادیث نقل کول [۸] ابوزرعه رحمه الله فرمائی مکي ثقة [۹] ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې [۱۰] ابن سعد رحمه الله فرمائی کان ثقة قلیل الحدیث [۱۱] امام بخاری رحمه الله فرمائی أثنی علیه ابن عیینة رحمه الله خیراً [۱۲]

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما - دَدوی احوال کشف الباري کتاب بدء الوحی دَ لاندې تیرشوی دی [۱۳]

قوله: من سلف في تمر - دلته یوه خبره دَ غورقابل ده چه زمونږ په روایت کښې من سلف فی تمر فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم دي علامه کرمانی رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرمائی چه

---

[۱] المصدرالسابق.
[۲] المصدرالسابق.
[۳] المصدرالسابق.
[۴] المصدرالسابق.
[۵] تهذیب الکمال: ۴۰۶/۱۷.
[۶] المصدرالسابق.
[۷] المصدرالسابق.
[۸] تهذیب التهذیب:۴۰۶/۱۷.
[۹] الجرح والتعدیل:۵ الترجمة: ۱۳۵۴.
[۱۰] الثقات: ۱۰۸/۵.
[۱۱] طبقات ابن سعد:۴۷۷/۵.
[۱۲] التاریخ الکبیر:۵ الترجمة: ۱۱۱۸.
[۱۳] کشف الباری:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

بعض رواياتوكنبې من سلف في ثمر لفظ راغلي دې. يعنى دتمر په ځائې کوم چه مثناة دې ثمر لفظ دې چه ثاء مثلثه سره دې.[1] دې حضراتو دا د امام نووی رحمه الله په اتباع کنبې وئیلی دی. علامه نووی رحمه الله شرح مسلم کنبې ليکلی دی. وفى بعضها ثمر بالمثلثة.[2]

ليکن زمونږ بحث خو د بخاري رحمه الله په روايت کنبې کيږي اود بخاري رحمه الله په روايت کنبې دا وينا کول چه په هغې کنبې د تمر په ځائې ثمر هم واردشوې دې صحيح نه ده. ځکه چه د بخاري رحمه الله چرته په يو طريق کنبې هم د تمر په ځائې د ثمر ذکر نشته.

قوله: من سلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم باندې اشکال اود هغې جواب:- علامه بدرالدين دماميمي رحمه الله فرمائی چه حضوراکرم ﷺ فرمائيلی دی **من سلف فى تمر فليسلف فى كيل معلوم ووزن معلوم.** په دې کنبې دا اشکال کيږی چه د تمر د پاره شرعی معيار کيل دې وزن نه دې.

علامه سندهی رحمه الله فرمائی چه بدرالدين دماميمي رحمه الله مطلب دادې چه د تمر په ځائې ثمر کيدل پکاردی په دې وجه که چرې ثمر شی نوهغه به د خپل عموم د وجې نه به کيلی او وزنی دواړو ته شامل شی اوکه د تمر لفظ شی نو په دې کنبې کيل متعين دې بيا به هلته د کيل او وزن دواړو ذکرېې محل شی. دا خبره علامه سندهی رحمه الله علامه دماميمي رحمه الله د قول خودلود مطلب د پاره ذکر کړې دې.[3]

د علامه سندهی رحمه الله جواب:- د دې نه پس علامه سندهی رحمه الله د دې سوال چه د تمر لفظ کيدلو سره حضوراکرم ﷺ **فليسلف فى كيل معلوم ووزن معلوم** ولې فرمائيلی. دا تاويل چه دلته به څه مقدر منلې کيږی يعنی **من سلف فى تمر مثلاً** نو د مثلاً لفظ اوس تمراو غيرتمر ټولوته شامل شی او د دې نه پس به د وزن ذکر بې محل نه شی. يا تقدير عبارت به داسې راويستې شی **من سلف فى تمر أو غيره** نو په دې صورت کنبې به هم د وزن ذکر صحيح شی.[4]

د علامه قسطلانی رحمه الله جواب:- علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه واؤ د او په معنی کنبې دې يعنی فليسلف في كيل معلوم أو وزن معلوم او مطلب دادې چه چرته کيلی څيز دې نو د هغې کيل معلوم کيدل پکاردی يا که چرې د وزن څيز دې نو وزن ئې معلوميدل پکاردی.[5] ليکن

---

[1] شرح الكرمانى رحمه الله ٨٥/١٠ عمدة القارى:٨٨/١٢.

[2] الصحيح المسلم مع شرحة الكامل للنووى رحمه الله ٣١/٢.

[3] صحيح البخارى مع حاشية عليه للامام أبى الحسن السندى رحمه الله ١/٣٧١.

[4] صحيح البخارى مع حاشية عليه للامام أبى الحسن السندى رحمه الله ٣٧١/١.

[5] إرشاد السارى: ١١٧/٤.

دا توجيه كوم چه علامه قسطلانی رحمه الله كړې ده نه صحيح كيږي ځكه چه په روايت كښې خو صرف دَتمر ذكردې اودَدې مناسب هم كيل دې وزن نه دې. لهٰذا بهتر جواب هم هغه دې كوم چه علامه سندهي رحمه الله وركړې دې

دَترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت ښكاره دې

دَحديث مذكور دويم سند:-

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

[حديث ۲۱۲۵، ۲۱۲۶، ۲۱۳۵]

۴۰

يعني امام بخاري رحمه الله فرمائي چه هم دا حديث مونږ دَ محمد رحمه الله نه هم په دې طريق سره بيان كړې دې او په دې كښې هم دغه دې چه معين ناپ اوتول سره.[1]

رجال الحديث

قوله: حدثنا محمد:- دَامام بخاري رحمه الله شيخ محمد رحمه الله كښې دَ شراحو اختلاف دې. ابوعلي جياني رحمه الله فرمائي چه چادَدوی بارَه كښې صراحت نه دې كړې چه دا څوك دې. زماپه نيزدامحمدبن سلام رحمه الله دې. علامه كلاباذي رحمه الله هم دا اختياركړی دی.[2]

محمدبن سلام بن الفرج رحمه الله:- محمدبن سلام بن الفرج السلمي، مولاهم، ابوعبدالله البخاري، البيكندي ويقال: الباكندي ايضا ويقال بالفاء ايضا. (يعني فيكندي اوفاكندي)

وفات:- دَدوی انتقال ۲۲۵هجري كښې شوې دې.

اساتذه:- هغوی رحمه الله دَ ابراهيم بن عبدالرحمن الخوارزمي ابواسحاق ابراهيم بن محمدالزاري احمدبن بشير الكوفي اسماعيل بن جعفر اسماعيل بن عليه اسماعيل بن عياش سفيان بن عيينه عبدالله بن مبارك اومحمد بن الحسن الشيباني وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل كړی دی.

تلامذه:- او هغوی دَامام بخاري رحمه الله اودَهغوی دَ ځوئي ابراهيم بن محمدبن سلام البيكندي المؤدب، احمدبن الفضل، احمدبن عبدالرحمن، سليمان بن داؤدالسمرقندي، طاهربن محمودبن نضر، طفيل بن زيد(سفيان) او عبيدالله بن عمرو بن حفص المزدوي وغيرهم رحمهم الله تعالى نه روايات كړی دی.[3]

---

[1] مرتخريجه سابقا.

[2] عمدة القاري:۶۲/۱۲ فتح الباري: ۵۴۱/۴وإرشادالساري: ۱۱۶/۴.

[3] تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴۰ – ۳۴۳.

علامه یحیی بن یحیی رحمه الله فرمائی بخراسان کنزان، کنز عند محمد بن سلام البیکندی، وکنز عند اسحاق بن راهویه (١) خراسان کښې (د علم) دوه خزانې دی یوه خزانه محمد بن سلام بیکندی سره او یوه خزانه اسحاق بن راهویه سره.

عبید بن شریح رحمه الله فرمائی: کان محمد بن سلام من کبار المحدثین.... (٢) یعنی محمد بن سلام رحمه الله د کبار محدثینو نه دې او د هغوی (خدمت) حدیث کښې یولوئی نوم دې علامه ابن حبان رحمه الله د دوی تذکره په ثقات کښې کړې ده (٣) علامه ابن حجر رحمه الله د ابوعصمة سهل بن متوکل رحمه الله قول نقل کړې دې چه ما امام احمد بن حنبل رحمه الله ته اووئیل: حدثنی، فقال من أین أنت؟ فقلت من بخاری، فقال: ألم تسمع من محمد بن سلام مایکفیك. (٤) یعنی ابوعصمة رحمه الله فرمائی چه ما امام احمد بن حنبل رحمه الله ته عرض اوکړو چه تاسو ماته حدیث اووایئی هغوی تپوس اوکړو ته د کوم ځائی یئی؟ ما عرض اوکړو د بخاری نه. نوهغه اوفرمائیل ولې د محمد بن سلام رحمه الله نه احادیث اوریدل ستاد پاره کافی نه دی.

اسماعیل:- دا اسماعیل بن علیه رحمه الله دې. (٥)

ابن ابی نجیح:- دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دې. (٦)

٢-باب: السلم فی وزن معلوم

تول یعنی وزن مقررکولوسره سلم کول

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول باب قایم کړې وو باب السلم في کیل معلوم که چرې مسلم فیه د مکیلات نه دې نوکیل معلومول ضروری دی او اوس امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی که چرې مسلم فیه د موزونات نه وی نووزن معلومیدل ضروری دی لکه چه امام بخاری رحمه الله خبرداری ورکول غواړی چه په موزونات کښې د کیل په ذریعه عقدسلم صحیح نه دې. (٧)

---

(١) تهذیب الکمال: ٢٥/٣٤٠ - ٣٤٣.
(٢) تهذیب الکمال: ٢٥/٣٤٠ - ٣٤٣.
(٣) کتاب الثقات: ٧٥/٩.
(٤) تهذیب: ٢١٢/٩.
(٥) کشف الباری: ١٢/٢.
(٦) کشف الباری: ٣٠٢/٣.
(٧) عمدة القاری: ٦٣/١٢.

[حدیث ۲۱۲۵ ـ ۲۱۲۶] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضی الله عنهما - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالتَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ، فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».[1]

ترجمه- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړو اوخلقو کهجورې ددوو کالو اودریو کالو په میعاد باندې سلم کوله. حضورپاک ﷺ اوفرمائیل کله چه څوك په یوڅیز کښې سلم اوکړی نو معین ناپ تول اومعین میعادسره دې کوی.

رجال الحدیث

قوله: حدثنا صدقة:- صدقة بن الفضل. دَ ده کنیت ابوالفضل دې. المروزی نسبت دې. دَدوی انتقال دَ امام بخاری رحمه الله دَ قول مطابق ۲۲۰ هجری نه لږ شان پس شوې دې.[2] اودَ ابن عساکر رحمه الله دَ قول مطابق ۲۲۳ هجری کښې شوې دې.[3]

اساتذه:-هغوی رحمه الله دَ اسماعیل بن علیه، حجاج بن محمد، حفص بن غیاث، سفیان بن عیینه، عبدالله بن وهب، عبدالرحمن بن مهدی، وکیع بن الجراح او یحییٰ سعیدالقطان وغیرهم رحمهم الله نه روایت نقل کړی دی.

تلامذه:- اودَهغوی رحمه الله نه امام بخاری، عبدالله بن عبدالرحمن الداری، ابوقدامة، عبیدالله بن سعید السرخسی، عبیدالله بن واصل المبیکندی البخاری او محمدبن نصر المروزی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.

وهب بن جریر رحمه الله به فرمائیل چه **جزی الله إسحاق بن راهویه وصدقة ویعمرعن الاسلام خیراً، أحیوا السنة بارض المشرق** یعنی الله تعالی دې اسحاق بن راهویه او صدقه بن فضل او یعمربن بشررحمهم الله ته دَاسلام دَ طرف نه ښکلې بَدله ورکړی هغوی بلادمشرق کښې سنت ژوندی کړی دی.[4]

ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې اوفرمائی **کان صاحب حدیث وسنة**.[5] یعقوب بن

---

[1] مرتخریجه فی الحدیث السابق.
[2] تهذیب الکمال: ۱۳/۱٦٤.
[3] المعجم المشتمل، الترجمة:٤٣٥.
[4] تهذیب الکمال: ۱۳/۱٤٥.
[5] الثقات لابن حبان: ۸/۳۲۱.

سفيان رحمه الله فرمائی **كان كثير الرجال**.(١)علامه دولابی رحمه الله فرمائی ثقة بل احمدبن سيار رحمه الله هم دهغوی تعريف کړی دی.(٢)

سفيان بن عيينه ابن ابی نجيح:- دَدې دواړو حضراتو رحمهما الله تذکره وړاندې حديث کښې تيره شوې ده.

تشريح حديث.- كه چرې مسلم فيه مكيلات نه وی نودکيل اوكه موزونات نه وی نو وزن معلوميدل پكاردی. دا مسئله اجماعی ده اوپه دې کښې هيڅ اختلاف نشته. ليکن سوال دادې كه يوڅيزمكيلی دې او په هغې کښې بيع سلم دَ وزن په حساب سره اوکړې شی يايوڅيز وزنی دې اوپه هغې کښې بيع سلم دَ کيل په حساب سره اوکړې شی نو په دې کښې فقهاؤ حضراتواختلاف دې.

بيان اختلاف فقهاء:- زمونږ دَ فقهاؤ فتوىٰ دَ جواز ده.(٣)امام طحاوی رحمه الله هم دا اختيارکړې ده. صاحب دَهدايه هم دَدې تصريح کړې ده اوصاحب دكافی رحمه الله هم دا اختيارکړې ده. دَامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دواه اقوال نقل دی يوقول زمونږ موافق دې او دويم قول دَعدم جواز دې.(٤) امام مالك رحمه الله فرمائی چه عرف بدل شوې دې يعنی چه کوم څيز مکيلی وو اوس دَهغې عرف دَوزنی شوې دې يا كه يوڅيز وزنی وو نودَهغې عرف کيل شوې دې. نو په دې کښې هيڅ بديت نشته.(٥) دَ شوافع هم دوه اقوال دی په دې کښې اصح قول دَجوازدې.(٦)

دَحديث باب مقصد:- په دې حديث کښې امام بخاری رحمه الله إلى أجل معلوم زياتوالې ذکرکړې دې چه دَاجل معين كول هم عقدسلم دپاره شرط دې. بل دا روايت دَاحنافو دليل هم دې چه عقد سلم بيع مؤجل کښې صحيح ده نه چه په مبيع معجل کښې لکه چه دَ شوافع مسلك دې.(٧)وسيأتى تفصيله.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت دَحضورپاك ﷺ دَ قول ووزنٍ معلومٍ سره واضح دې.(٨)

---

(١) المعرفة: ٢/٤٢٠.

(٢) تهذيب التهذيب: ٣/٤١٧ كشف البارى:١/٢٣٨و ٣/٣٠٢.

(٣) بدائع الصنائع:٥/٢٠٨ردالمحتار:٧/٤٥٥ الابواب والتراجم ص:١۶۵.

(٤) المغنى:١/٩٣۶.

(٥) المغنى:١/٩٣۶.

(٦) إرشاد السارى:٤/١١٧ المغنى:١/٩٣۶.

(٧) عمدة القارى: ١٣/۶٣

(٨) عمدة القارى: ١٣/۶٣

دَحديث مذكور دويم طريق:- حَدَّثَنَا عَلِي حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». (١)

هم دغه حديث مذكوردَ علی بن مدينی رحمه الله په طريق سره هم نقل دې او په هغې كښې داسې دي چه په معين ناپ او معين ميعاد سره بيع سلم كونى.

رجال الحديث

علی:- داعلی بن عبدالله المدينی رحمه الله دې. (٢)

سفيان:-دا سفيان بن عيينه رحمه الله دې. كشف الباري:٢٩٧/٣.

دَحديث دَ دويم طريق مقصد:- په دې كښې هم امام بخاری رحمه الله دَ بيع سلم دَپاره اجل مشروط كيدو باندې تنبيه فرمائی.

دَ حديث مذكور دريم طريق:- [حديث ٢١٢۶]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - يَقُولُ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».[ر: ٢١٢۴](٣)

دَ حديث ترجمه تيره شوې ده.

رجال الحديث

قتيبه:- داقتيبه بن سعيد ثقفی رحمه الله دې. (۴) بل دَ باقی رجال حديث تخريج هم په دې باب كښې تيرشوې دې. او په دې طريق كښې هم دَعقدسلم دَپاره دَاجل په مشروط كيدو باندې تنبيه ده.

[حديث ٢١٢٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ ابْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ وَأَبُو بُرْدَةَ فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى - رضى الله عنه - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسْلِفُ

---

(١) مرتخريخه فی الحديث السابق.

(٢) كشف الباری:٢٩٧/٣.

(٣) مرتخريجه ايضًا فی الحديث السابق.

(۴) كشف الباری:١٨٩/٢.

عَلٰی عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ - صلی الله علیه وسلم - وَأَبِی بَكْرٍ وَعُمَرَ، فِی الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ. وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبْزَى فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ. [۲۱۲۸، ۲۱۲۹، ۲۱۳۶] ([1])

حضرت عبدالله بن ابی المجالد یا محمدبن ابی المجالد رحمه الله فرمائی چه:

ترجمه - عبدالله بن شدادبن الهاد او ابوبرده عامر بن ابی موسیٰ رضی الله عنهم په سلم کښې اختلاف اوکړو نو زه ئې عبدالله بن ابی اوفی صحابی رضی الله عنه ته تپوس د اولیګلم ماد هغوی نه تپوس اوکړو هغوی اونیل چه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه د زمانې نه غنمو جوارو منقې اوکهجورو کښې به عقد سلم کولو اوما د عبدالرحمن بن ابزی صحابی رضی الله عنه ([2]) نه تپوس اوکړو هغوی هم داسې اوونیل.

رجال الحدیث

ابوالولید: - د ابوالولید هشام بن عبدالملک الطیالیسی رحمه الله دې. ([3])

شعبة: - دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې. ([4])

ابن أبی المجالد: - عبدالله بن أبی المجالد ویقال: محمدبن ابی المجالد الکوفی هغوی مولی عبدالله بن أبی أوفی رضی الله تعالی عنه دې.

اساتذه: - هغوی رحمه الله د حضرت عبدالله بن ابی اوفی، عبدالله بن شدادبن الهاد، عبدالرحمن بن ابزی، مقسم او وراد مولی مغیره بن شعبه رضی الله عنهم نه روایات کړی دی.

تلامذه: - هغوی رحمه الله نه اسماعیل بن عبدالرحمن السدی، اشعث بن سوار، اشعث بن ابی الشعثاء، حسن بن عمارة البجلی، شعبة بن الحجاج او ابواسحاق الشیبانی رحمهم الله نه روایات کړی دی. ([5])

عیسیٰ بن معین او ابوزرعه رحمه الله فرمائی ثقة. ([6]) ابوعبید آجری فرمائی ماد ابوداؤد رحمه الله نه واؤریدد چه امام شعبه محمدبن ابی المجالد نه حدیث بیانوی نو شعبه په هغې کښې خطاء

---

[1]) وأخرجه البخاری ایضًا فی باب السلم إنی من لیس هذه أصل رقم الحدیث: ۲۲٤٤، ۲۲٤٥ وباب السلم إلی أجل معلوم رقم الحدیث: ۲۲٥٤، ۲۲٥٥ وأبوداؤد فی الاجارة باب فی السلف: ۳٤٦٤، ۳٤٦٥ والنسائی فی البیوع باب السلم فی الزبیب: ٤٦١٩ وانظر كذلک فی جامع الاصول الباب السابع فی السلم رقم: ٤٢٤ وتحفة الاشراف رقم: ٥١٧١.

[2]) دده تذکره کتاب التیمم باب التیمم هل ینفخ فیهما کښې تیرشوې دې.

[3]) کشف الباری: ۳۸/۲.

[4]) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

[5]) تهذیب الکمال: ۲۸۸/۶.

[6]) الجرح والتعدیل: ٥/ الترجمة: ۸، ۸٤٤/الترجمة: ٤٥٨٨١.

کوي صحیح عبدالله بن ابي المجالددې [۱] بخاري شریف کښې دهغوی هم یوحدیث دې اوهغوی دَ حضرت مجاهد رحمه الله خوم وو. [۲]

تشریح حدیث - حضرت عبدالله بن شداد اوحضرت أبوبرده رضي الله عنهما په مینځ کښې اختلاف په دې خبره شوې وو چه آیا دَ سلم معامله کول دَهغه سړي دَپاره جائزده که نه چاسره چه مسلم فیه في الحال موجودنه وي نوهغه اوس مسلم الیه جوړیدې شي که نه؟ نوهغوی دَتحقیق دَپاره ابنِ ابي المجالد حضرت عبدالله بن ابي اوفی رضي الله عنه ته اولیګلو. هغوی جواب ورکړو چه مونږ به دَ نبي علیه السلام په مبارکه زمانه کښې بیع سلم په مذکوره څیزونو کښې کوله بیا دَ وړاندې باب په رومبی روایت کښې اضافه ده چه مونږ به دَدې تپوس نه کولو چه تاسره هغه څیز موجود دې که نه؟ **ما کنا نسئلهم عن ذلك**. لهذا دَدې نه معلومه شوه چه دَدې خبرې تحقیق کول چه مسلم الیه سره مسلم فیه دې وخت کښې موجود دې که نه دا ضروري نه دی اوچه کله دا ضروري نه دی نوعقدسلم هم په دې باندې موقوف نه ده.

یواشکال اوجواب:- دَ مذکوره بحث سره یواشکال هم لرې شو. اشکال داووچه امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب قایم کړو **السلم في وزن معلوم** اوپه دې روایت کښې چه کوم څلور څیزونه ذکرکړې شوي دي په هغې کښې یوهم وزني نه دې نوددې جواب دادې چه په وړاندې باب کښې روایت راغلې هلته دَ زبیب په ځائې زیت ذکر دې اوهغه وزني دې. امام بخاري رحمه الله دَهغې طرف ته دَدې روایت په ذریعه اشاره کړې ده چه هم دَدې روایت په بعض طرق کښې دَ زیت لفظ دې کوم چه وزني دې. [۳]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دې بحث سره دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت هم واضح شو.

۳ـ باب: السلم إلی من لیس عنده أصل

داسې سړي سره سلم کول چاسره چه اصل مال نه وي

دَ ترجمة الباب مقصد :- دلته دوه مسئلې دي. یوه دا چه مسلم الیه سره دَعقد سلم په وخت مسلم فیه موجودکیدل ضروري دی که نه؟ نوهیڅوك هم دَدې قائل نه دی چه دَعقدسلم په وخت دې دَ مسلم فیه مسلم الیه سره کیدل ضروري دي. لهذا دامسئله اختلافي نه ده. دویمه مسئله داده چه دَعقد سلم په وخت دَحلول اجل پورې دَمسلم فیه په بازارکښې موجود کیدل ضروري دي یادَ حلول اجل په وخت دَدې موجودکیدل ضروري دي. دَ جمهورعلماؤ رائې داده چه دَعقدپه وخت دَمسلم فیه بازارکښې ملاویدل ضروري نه دي دَحلول اجل په وخت ضروري

---

[۱] سؤالات أبي عبید: ۲۶۸/۳.

[۲] فتح الباري: ۵۴۰/۴.

[۳] فتح الباري: ۴۳۰/۴.

دی لیکن امام سفیان ثوری رحمه الله او امام اوزاعی رحمه الله او امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه دَعقدسلم په وخت دَمسلم فیه په بازارکښې ملاویدل ضروری دی اوکه چرې دَحلولِ اجل نه وړاندې ددې انقطاع اوشی نودادَعقدسلم دپاره مضر دی لکه چه مسلم فیه دَ عقدد وخت نه واخله دحضوراجل پورې يوشان ملاویدل ضروری دی.[1]

دَامام بخاری رحمه الله دَدې ترجمة الباب نه په ظاهره دَهغه خلقو تائید کیږی چه وائی مسلم الیه سره دعقدوخت کښې دَمسلم فیه کیدل ضروری نه دی خوچه څنګه ذکر اوشو چه په دې کښې خودَچاهم واختلاف نشته لکه چه کوم دلیل امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې پیش کړې دې دهغې دَ ظاهر نه چه دَ کوموحضراتو تائید ښکاری نوهغه حضرات چرته شته نه ځکه چه تائیدخو په مقابله کښې کیږی اودلته خو دَټولو په دې خبره اتفاق دې چه دَعقد په وخت مسلم الیه سره دَمسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی. اختلافی مسئله خودویمه ده چه دَعقدد وخت نه دَ حلول اجل پورې بازارکښې دَمسلم فیه موجودکیدل ضروری دی که نه؟

لهذا هم دغه به ونیلی شی چه دَامام بخاری رحمه الله مقصد هم دا بیانول دی چه دَمسلم فیه دَعقد په وخت بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی لکه چه دَ جمهورو مسلك دې اوکومه خبره چه دَ ترجمه دَ ظاهرنه په ذهن کښې راځی چه هغه مراد وانخستې شی.[2]

[حدیث ۲۱۲۹/۲۱۲۸][3] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ بَعَثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بُرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى -رضي الله عنهما- فَقَالاَ سَلْهُ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يُسْلِفُونَ فِي الْحِنْطَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَبِيطَ أَهْلِ الشَّأْمِ فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ قَالَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَلَمْ نَسْأَلْهُمْ أَلَهُمْ حَرْثٌ أَمْ لاَ.

ترجمه:- محمدبن ابی المجالد رحمه الله فرمائی چه زه عبدالله بن شداد او ابوبرده رضی الله عنهما عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه ته ددې تپوس دپاره اولیګلم چه آیا دَ حضورپاك صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم به دهغوی په زمانه کښې په غنموکښې عقد سلم کوله؟ عبدالله رضی الله عنه اوونیل او. مونږ به دَ شام دَ زمیندارانونه غنم جوار او زیتون کښې عقد سلم کوله په یومعین ناپ او معین مودې پورې. ماونیل هغه خلقو سره به تاسوعقدسلم کوله چاسره چه به دغه مالونه موجود وو. هغه اوونیل

---

[1] فتح القدیر:۷۸/۷ والمغنی لابن قدامة:۹۳۹/۱.

[2] عمدة القاری:۶۵/۱۲

[3] انظر الحدیث السابق للتخریج.

چه مونږ به ددې هرڅه تپوس نه کولو بیا دې دواړو زه عبدالرحمن بن ابزیٰ صحابی ﷺ له اولیګلو ماد هغوی نه هم تپوس اوکړو هغوی اوونیل چه صحابه کرامو به دحضورپاك په زمانه کښې بیع سلم کوله اومونږ به د هغوی نه داتپوس نه کولو چه هغوی سره فصل شته که نه؟

رجال الحدیث

موسیٰ بن اسماعیل:- داشیخ موسیٰ بن اسماعیل تبوذکی بصری رحمه الله دې. (۱)

عبدالواحد:-داعبدالواحد بن زیاد رحمه الله دې.(۲)

الشیبانی:- دا ابواسحاق الشیبانی رحمه الله دې. (۳)

محمدبن ابی المجالد:-دمحمدبن ابی المجالد رحمه الله دَدوی تذکره تیرشوی باب کښې تیره شوه.

عبدالله بن شداد:- داعبدالله بن شدادبن الهادی رحمه الله دې. حواله بالا.

ابوبردة:- دا ابوبرده عامر بن ابی موسیٰ الاشعری رحمه الله دې. (۴)

عبدالله بن ابی اوفی:- دا عبدالله بن ابی اوفی رحمه الله دې.(۵)

عبدالرحمن بن ابزی:- دوی عبدالرحمن بن ابزی الخزاعی رضی الله عنه دې. (۶)

دمذکوره حدیث دویم طرق:-[حدیث ۲۱۲۹](۷) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ بِهَذَا وَقَالَ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ.[ر: ۲۱۲۷]

رجال الحدیث

اسحاق:- دااسحاق بن شاهین الواسطی رحمه الله دې. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.

(۲) کشف الباری:۲/۳۰۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.

(۴) کشف الباری:۱/۶۹۰.

(۵) صحیح البخاری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء الا من المخرجین.

(۶) کتاب التیمم باب التیمم هل ینتفخ فیها.

(۷) مرتخریجه ایضاً.

(۸) کشف الباری کتاب الحیض باب الاعتکاف للمستحاضة.

خالدبن عبدالله - داخالد بن عبدالله بن عبدالرحمن الطحان الواسطی رحمه الله دې (١)

الشیبانی -دا ابواسحاق سلیمان الشیبانی رحمه الله دې (٢)

دادَحدیث مذکوره دویم طریق دې او په دې کښې دَ زیت یعنی زیتون ذکرنشته

دَحدیث مذکوردریم طریق- وَقَالَ عَبْدُاللّٰهِ بْنُ الْوَلِيدِعَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنَاالشَّيْبَانِي وَقَالَ الزَّيْتِ.

رجال الحدیث

عبدالله بن الولید:- داعبدالله بن الولیدابومحمد العدنی رحمه الله دې (٣)

سفیان:- دا سفیان بن سعیدثوری رحمه الله دې (٤)

دادَ حدیث مذکور دریم طریق دې کوم چه امام بخاری رحمه الله تعلیقًا شیخ عبدالله بن الولید رحمه الله نه نقل کړې دې او دې فائده داده چه په دې کښې دَ زبیب منقې په ځائې دَ زیت یعنی دَ زیتون ذکردې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا تعلیق امام سفیان رحمه الله په خپل جامع کښې دَعلی بن حسن الهلالی عن عبدالله بن الولید په طریق سره موصولاً نقل کړې دې. (٥)

تشریح حدیث:- امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په بنیادی توګه باندې دوه روایتونه ذکر کړی دی یودَ عبدالله بن ابی اوفی او دویم دَحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما. دَ ابن ابی اوفی رضی الله عنه دَ روایت نه دامعلومیږی چه مسلم الیه سره دَ عقدپه وخت دَمسلم فیه کیدل ضروری نه دی. په دې مسئله کښې لکه څنګه چه تیرشو دَچااختلاف نشته البته اختلاف په دې خبره کښې دې چه دَعقد په وخت دَ مسلم فیه په بازارکښې موجود کیدل ضروری دی اوکه نه؟ دَعبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه روایت دَدې نه خاموش دې اودَ عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په راتلونکی روایت کښې داذکردی چه ابوالبختری الطائی رحمه الله دَ نخل معین دَ سلم باره کښې سوال اوکړو که چرې په نخل معین کښې سلم اوکړې شی نودَ دې څه حکم دې؟ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیع النخل قبل بدوالصلاح نه منع کړې ده.

دَ روایت ترجمة الباب مطابقت اودَ شارح بخاری ابن بطال رحمه الله اشکال:- خبره دکوم ځائی نه کوم ځائی ته اورسیده په دې وجه دَ بخاری شریف بعض شارحینو اووئیل چه دا روایت په ترجمة

---

(١) کشف الباری کتاب الوضوء باب من مضمض والستنشق من غرفة.
(٢) کشف الباری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.
(٣) کشف الباری کتاب الحج باب فی رمی الجمارمن بطن الوادی.
(٤) کشف الباری:٢٧٨/٢.
(٥) فتح الباری:٤٣١/٤ تغلیق التعلیق:٢٧٥/٣.

الب باندې منطبق نه دې چونکه دباب مقصد خوداخودل ووچه دعقد په وخت د مسلم فیه بازار کښې ملاویدل ضروری دی که نه؟ بیع النخل قبل بدوالصلاح سره د باب څه تعلق نشته. نوعلامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه دابن عباس رضی الله عنهما ددې روایت تعلق وراندینی باب سره وو یو کاتب چرته په غلطئ سره په دې باب کښې ذکر کړې دې. [۱]

دابن منیر مالکی رحمه الله جواب:- علامه ابن منیر مالکی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله د ابن عباس رضی الله عنهما روایت سره ترجمة الباب ثابت کړې دې هغه داسې چه کله د ابن عباس رضی الله عنهما نه سائل تپوس اوکړو چه په نخل معین کښې بیع سلم کیدې شی که نه؟ نوهغوی په جواب کښې نهی عن بیع النخل قبل بدوالصلاح ذکر کړو لکه چه دائی اوخودل په نخل معین کښې بیع سلم کول که چرته د بیع نخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل ده نو ناجائز ده ځکه چه حضورپاک ددې نه منع کړې ده. ددې به دامفهوم راوځی که چرې نخل غیرمعین وی او په هغې کښې بیع سلم اوکړې شی نود بیع النخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل نه دی لهذا په نخل معین کښې به د سلم کولواجازت وی

خلاصه دا شوه چه امام بخاری رحمه الله د جمهور علماؤ تائید کړې دې او دائی اوخودل چه دعقد په وخت د مسلم فیه په بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی. که نخل غیرمعین وی او په هغې باندې میوه لګیدلې وی او دغه وخت بازار ته نه ده راغلې او تاسو په هغې کښې بیع سلم اوکړئی نو جائز ده. [۲]

یوه عجیبه خبره:- لیکن عجیبه خبره داده چه دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما دکوم روایت نه ابن منیرمالکی رحمه الله دامام بخاری رحمه الله دامسلك ثابته وی چه دمسلم فیه دعقددوخت نه دحلول اجل پورې موجودپاتې کیدل ضروری نه دی. که دحلول اجل په وخت کښې مسلم فیه چرته موجودوی نو داکافی دی مګر هم ددغه روایت نه د احنافونه صاحب دهدایه وغیره دمسلك اثبات کړې دې. [۳] یعنې دکوم ځیزدپاره چه ابن منیر مالکی رحمه الله ددې روایت نه استدلال کړې دې فقهاء احناف ددې دعکس دپاره هم ددې روایت نه استدلال کړې دې. دهغوی داستدلال تقریر دادې چه دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما چه کله دا تپوس اوکړې شو چه په نخل معین کښې بیع سلم کیدې شی که نه؟ نوهغوی په جواب کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد نقل کړوچه حضورپاک د بدوالصلاح نه وراندې د بیع النخل نه منع فرمائیلې ده. ددې نه معلومه شوه چه بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده او سوال په بیع سلم کښې وو. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په جواب کښې هم دا روایت ذکر کړو نومعلومه شوه چه هغه ددې په عموم کښې بیع سلم هم داخلوی. چونکه ابن عباس رضی الله عنهما دنخل بیع سلم په دې کښې داخله کړې ده لهذا معلومه شوه لکه څنګه چه بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده دغه شان دنخل معین بیع سلم هم ممنوع ده. ددې وجه داده

[۱] شرح صحیح البخاری لابن بطال:۶/۳۶۷.

[۲] فتح الباری: ۴/۵۴۵.

[۳] فتح القدیر:۷/۸۷، ۸۹.

لکه چه قبل بدوالصلاح میوه په بازار کښې نه ملاویږی دغه شان په دې صورت کښې هم میوه په بازار کښې نه ملاویږی نودَ ناجائز کیدو وجه دا شوه چه مسلم فیه په بازار کښې موجود نه دې.

بهرحال اوس په دې روایت کښې دواړه احتماله پیداشو. په دې وجه امام بخاری رحمه الله ترجمه مجمل ساتلې او روایتونه ئې دوه پیش کړی یو دَابن ابی اوفی رضی الله عنه په کوم سره چه دَ مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه معلومیږی او دویم دَابن عباس رضی الله عنهما په کوم سره چه مسلم فیه موجودکیدل ضروری معلومیږی. امام بخاری رحمه الله دَ خپل طرف نه هیڅ فیصله نه ده کړې بلکه دَ مجتهد حواله کړې ئې ده چه دا دوه دلیلونه دی کوم چه اولی گڼړئی هم هغې ته ترجیح ورکړئی.

دَ احنافو تائید:- داهم ممکن دی چه امام بخاری رحمه الله دَاحنافو تائید کوی ځکه چه دَابن ابی اوفی رضی الله عنه دَ روایت نه خو دامعلومه شوه چه مسلم الیه سرد دَ مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی خو په دې سره دانه معلومیږی چه دَ مسلم فیه کیدل ضروری نه دی اودَابن عباس رضی الله عنهما په روایت سرد دامعلومیږی چه دَمسلم فیه دَ سلم په وخت په بازار کښې ملاویدل ضروری دی ځکه چه چرې مسلم فیه موجود نه شی نودا بیع به په قبل بدوالصلاح کښې داخل شی. دغه شان امام بخاری رحمه الله دَمسلم فیه موجودکیدل ضروری ثابت کړل اودَ احنافو تائیدئی اوکړو.[1]

یوبل احتمال:- خوداهم ممکن دی چه امام بخاری رحمه الله دَ جمهورو تائید کوی اوهغه دَابن ابی اوفی رضی الله عنه دَ روایت نه داثابت کړې وی چه دَمسلم فیه دَ عقد په وخت موجودکیدل ضروری نه دی ځکه چه دَابن ابی اوفی رضی الله عنه نه عبدالله بن شداد پښتنه اوکړه هل کان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم یسلفون في الحنطة آیا صحابه کرامو رضی الله عنهم په حنطة کښې بیع سلم کوله؟ هغوی جواب ورکړو اوکوله به ئې اوهغوی به داسوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. په دې روایت کښې دَدې خبرې تصریح ده چه هغوی به دا سوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. لهذا معلومه شوه چه دَ عقدسلم په وخت دَ مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی اوددې نه پس دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت چه په ظاهره ددې په خلاف باندې دلالت کولو اودَهغې سره دَ احنافو تائیدکیدلو. امام بخاری رحمه الله په دې روایت کښې دَ تاویل طرف ته اشاره اوکړه چه دا روایت دَ جمهورو خلاف نه دې ځکه چه دَ ابن عباس رضی الله عنهما نه سوال کړې شوې وو چه آیا په نخل معین کښې بیع سلم کولې شی که نه؟ دَدې په جواب کښې هغوی دَ حبیب پاك صلی الله علیه وسلم دا ارشاد اوفرمائیلو چه حضورپاك قبل بدوالصلاح دَ بیع کولونه منع فرمائیلې ده اودا په دې وجه منع کړې شوې ده چه په دې کښې غرر دې دَدې خبرې یره ده چه میوه ضائع شی اودَ مشتری مال هم ضائع شی او په نخل معین کښې چه کله بیع سلم کولې شی نو په دې کښې هم دغه غرر شته په دې وجه دَ ابن عباس رضی الله عنهما دَ روایت په ذریعه منع اوکړې شوه خوچه ترکومې دَغیرمعین نخل سوال دې نوکه په هغې کښې بیع سلم اوکړې شی

---

[1] الابواب والتراجم ص:۱۶۵ مع زیادة.

نوهلته خو غررنشته لهذا هغه جائزده. نولکه چه د ابن عباس رضی الله عنهما د دې روایت تاویل امام بخاری رحمه الله بیان کړو چه هغه دنخل معین باره کښې دې. چونکه هلته د غررانديښنه ده که چرته په غیرمعین کښې سلم کولې شی نوهغه جائزده اومسلم فیه خو به په دې صورت کښې هم په بازارکښې موجودنه وی او بیع سلم به نی جائزوی نومعلومه شوه چه دعقد سلم دپاره د مسلم فیه په بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی.

قوله: **كنا نسلف نبيط أهل الشام.....**- نبیط: د نون فتحه سره اود باء کسرې سره دادې جمع انباط ده. دا نبیط دعربو یوقوم وو د کوم نسب چه مخلوط شوې وو عربو اوعجمو سره او دغه شان ژبه ئې هم خالص عربی پاتې شوې نه وه اودې خلقو به په عام توګه باندې دزمیندارئی وغیره کارونه کول اوغله به ئې خرڅوله.

بعض حضراتو وئیلی دی چه دوی ته نبیط او انباط په دې وجه وئیلې شی دوی به په انباط ماء کښې معرفت او مهارت لرلو یعنی په زمکه کښې چرته اوبه زیاتې دی او په آسانئی سره راوتلې شی او چرته په داوبو په راویستلو کښې مشکلات بینبیږی. [1]

دَ مذکوره حدیث یوبل طرق:- **حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِي وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِوَالزَّبِيبِ.**

دادمذکوره حدیث یوبل طریق دې په کوم کښې چه هم زبیب ذکرکړې شوې دې په ځائی دَ زیت.

رجال الحدیث

قتیبة:-دا قتیبه بن سعید رحمه الله دې. [2]

جریر:-دا جریربن عبدالحمید رحمه الله دې. [3]

[حدیث ۲۱۳۰] [4] **حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِي الطَّائِي قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ . قَالَ نَهَى النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وَحَتَّى يُوزَنَ . فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَي شَيْءٍ يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ.**

ترجمه:-ابوالبختری رحمه الله فرمائی مادَ ابن عباس رضی الله عنهما نه تپوس اوکړو هغه کهجورې چه په ونه

[1] عمدة القاری:۱۲/۶۶ والنهایة فی غریب الحدیث والامر:۲/۷۰۴.
[2] کشف الباری:۲/۱۸۹؛
[3] کشف الباری:۳/۲۶۸.
[4] وأیضًا أخرجه البخاری فی کتاب السلم باب السلم فی النخل رقم الحدیث۲۲۴۸، ۲۲۵۰ ومسلم فی البیوع باب النهی عن بیع لثمار قبل بدوصلا حهما بغیر شرط القطع رقم الحدیث:۳۸۷۳.

پوزې لګیدلې وی په هغې کښې سلم کول څنګه دی؟ هغوی اوونیل چه رسول الله ﷺ په ونه باندې لګیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه دَ خوراك قابل نه شی اودَ وزن لائق نه شی. یوسړی اوونیل دَ وزن نه څه مرادې؟ کوم سړې چه هغه سره خواکې ناست وو هغه اوونیل یعنی دَ اندازه کولولائق شی.

رجال الحدیث

ادم - دا آدم بن ابی ایاس رحمه الله دې. [1]

شعبة - دا شعبة بن الحجاج رحمه الله دې. [2]

عمرو - داعمرو بن مرة بن عبدالله المرادی الاعمی الکوفی رحمه الله دې. دَدوی تذکره **کتاب الاذان باب تسوية الصفوف عند الاقامة وبعدها** کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری سعید بن فیروز کوفی الطائی:- دَ دوی رحمه الله انتقال۸۳ هجری کښې شوې دې. [3]

اساتذه:-هغوی رحمه الله دَ حارث اعور، حبیب بن ابی ملیکه، حضرت عبدالله بن عباس، حضرت عبدالله بن عمربن خطاب، حضرت ابوبرزة اسلمی، حضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنهم نه روایات نقل کړی دی. بل دَدې حضراتو نه ئی مرسلاً روایت نقل کړی دی. حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حذیفه بن الیمان رضی الله عنه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علی بن ابی طالب رضی الله عنه اوعمربن خطاب رضی الله عنه. [4]

تلامذه:-دَ هغوی رحمه الله نه حبیب بن ابی ثابت، ابوالحجاف، داؤد بن ابی عوف، زید بن جبیر، سلمه بن کهیل، عبدالاعلی بن عامر، عطاء بن سائب او عمرو بن مکرة وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کړی دی. [5]

یحیی بن معین، ابوزرعه او ابوحاتم رحمهم الله فرمائی ثقة. [6] حضرت حبیب بن ابی ثابت رحمه الله فرمائی زه او ابوالبختری الطائی او سعید بن جبیر رحمه الله یوځائی جمع شو نو شیخ طائی رحمه الله زمونږ دټولونه دَزیات علم خاوند او فقیه وو. [7] حضرت بلال بن خباب رحمه الله فرمائی **كان من أفاضل الكوفة**.

---

[1] کشف الباری:۱/۶۷۸.

[2] کشف الباری: ۱/۶۷۸.

[3] تهذیب الکمال:۱۱/۳٤ تاریخ البخاری الکبیر: ۳/ الترجمة:۱۶۸٤.

[4] تهذیب الکمال:۱۱/۳۲.

[5] حواله سابقه

[6] حواله نیز الجرح والتعدیل: ٤/۱ والترجمة: ۲٤۱.

[7] حواله مذکوره.

د حديث تشريح۔ كله چه ابن عباس رضي الله عنهما د سائل په جواب كښې اوفرمائيل چه رسول الله ﷺ قبل الاكل او قبل الوزن يعنى د خوراك او وزن كولونه لائق كيدو په صورت كښې په ونه كښې لګيدلې كهجورو كښې د بيع سلم نه منع فرمائيلې ده نو يواشكال راپيداشو تركومې پورې چې كهجورې په ونه كښې لګيدلې وى تر هغه وخت پورې د دې د وزن كولو څه امكان نه وى نودلته د قبل الوزن قيد ولې اولګولې شو؟ نويوصاحب چه د هغوى په اړخ كښې ناست ووهغه اوونيل چه د دې دامطلب نه دې كوم چه ته خيال كوې بلكه د دې مطلب دادې تركومې پورې چه د دې اندازه كولې شي يعنى د وزن نه حقيقى معنى مرادنه ده بلكه اندازه لګول مراد دى بل د دې حديث ترجمة الباب سره مطابقت او نورو ابحاث حديث د وړاندې په ضمن كښې تيرشوى دى.

قوله: (فقال الرجل)وقوله(قال رجل إلى جانبه)۔ حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه نه خود د غه سوال كونكى نوم معلوم شواونه د تفسير كونكى.[1] علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه د سائل نه مراد پخپله ابو البخترى رحمه الله دى.[2]

وَقَالَ مُعَاذٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِثْلَهُ.[٢١٣١، ٢١٣٢ وانظر: ١٤١٥]

رجال الحديث

معاذ:-دامعاذ بن معاذ التيمى قاضى بصره رحمه الله دى. د دوى تذكره كتاب الاذان باب إذا اقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة كښې تيره شوې ده.

شعبة:-دا شعبه بن الحجاج رحمه الله دى.[3]

د تعليق تفصيل:-علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دا تعليق علامه اسماعيلى رحمه الله يحيى بن محمد رحمه الله عن عبيد الله بن معاذ عن ابيه په طريق سره موصولاً ذكركړې دى.[4] په سابقه حديث كښې وو شعبه أخبرنا عمرو قال سمعت أبا البخترى قال سالت ابن عباس رضى الله عنهما اودلته دى شعبة عن عمرو قال أبو البخترى سمعت ابن عباس رضى الله عنهما الخ يعنى شعبه رحمه الله دا روايت عمرو بن مرة رحمه الله نه په صيغه د اخبار او عنعنه دواړو طريقوسره نقل كوى.

---

[1] فتح البارى: ٤/٤٥٤.
[2] شرح الكرمانى: ١٠/٨٨.
[3] كشف البارى: ١/٦٧٨.
[4] عمدة القارى: ١٢/٦٧ تغليق التعليق: ٣/٢٧٥.

۴- باب: السلم في النخل

په ونه کښې چه کومې کهجورې لګيدلې وی په هغې کښې عقد سلم کول

د ترجمة الباب مقصد ددې باب نه امام بخارى رحمه الله داخودل غواړی چه د ونې په کهجوروکښې بيع سلم جائزده [1] دې نه پس به هم هغه سوال پيدا کيږی چه قبل بدوالصلاح به دا سلم وی يابعد بدوالصلاح دامسئله په تفصيل سره تيره شوه

احديث ۲۱۳۱ / ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ -رضى الله عنهما- عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نُهِيَ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَعَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْ يَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. [2]

ترجمه:-ابوالبخترى رحمه الله فرمائی چه ما دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه دهغه کهجوروباره کښې کومې چه په ونه کښې ليګيدلې وی کښې د بيع سلم متعلق تپوس اوکړو هغوی اووئيل کهجورې چه ترکومې پورې په پخيدو نه وی راغلې ترهغه وخته پورې دهغې خرڅول منع دی دغه شان سپين زر د سرو زرو په بدله کښې چه کله يوطرف ته نقدې او بل طرف ته قرض وی خرڅول جائزنه دی. اوما دحضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما نه په ونه کښې ليګدلې کهجورو کښې د سلم کولوتپوس اوکړو هغوی اووئيل رسول الله صلی الله عليه وسلم په ونه لګيدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائيلې ترکومې چه هغه د خوړلواودوزن کولو قابل نه شی.

رجال الحديث

ابوالوليد:- دا ابوالوليدهشام بن عبدالملك الطيالسی رحمه الله دی. [3]

شعبة:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دی. [4]

عمرو: داعمروبن مرة رحمه الله دی. ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسوية الصفوف الخ کښې تيره شوې ده.

ابوالبخترى:- دابوالبخترى سعيدبن فيروز طائی احوال ماقبل باب کښې تفصيل سره تيرشو.

---

[1] عمدة القارى:۱۲/۶۷تغليق التعليق:۳/۲۷۵..

[2] أما رواية بن عمر رضى الله عنهما فقدمرتخريجه فی كتاب الزكوة باب من باع ثماره أونخله أو أرضه أو زرعه وقد وجب فيه العشر أو الصدقه الخ رقم الحديث:۱۴۸۶. وأما مسند ابن عباس رضى الله عنه فقد مرتخريجه فی الحديث السابق.

[3] كشف البارى:۲/۳۸.

[4] كشف البارى: ۱/۶۷۸.

لغات:- **النساء** بفتح النون وبالمد والقصر يعنى تاخيرسره، قرض يقال نسات الشئ نسأ أنسأته إنساء، إذا أخرته [1]

ناجز حاضر نجزينجز (ن نه حاضريدل، حاصليدلو په معنى كښې دې. [2]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت ښكاره دې.

دَ حديث تشريح:- دَدې حديث دَ بعض مسائلوبحث په وړاندې باب كښې تيرشو. دلته شراح بخارى رحمهم الله كوم چه دَ شوافع نه دى دَ يوې مسئلې اثبات كړې دې چه هغوى دا روايت په سلم حال باندې محمول كوى. [3]

يوسلم مؤجل دې دَ كوم چه جمهورقائل دى او يو سلم حال يعنى فوراً سلم فيه ته رب السلم حواله كول لكه چه دَامام شافعى رحمه الله مسلك دې. خود احنافو اوجمهورو علماؤ په نيز دَسلم مؤجل كيدل ضرورى دى لكه چه صريح نصوص په دې باندې دلالت كوى چه دَ صحت سلم دَپاره اشتراط اجل ضرورى دې. [4]

[حديث ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ -رضي الله عنهما- عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَنَهَى عَنِ الْوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.
وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ وَمَا يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرَزَ. [ر: ۲۱۳۰]

رجال الحديث

محمدبن بشار:- دامحمدبن بشار بن عثمان بصرى رحمه الله دې. [5]

غندر:- داغندرمحمدبن جعفر دې. [6] اودَ نورو رواة احوال وړاندې حديث كښې تيرشوى دى.

دا هم دَدغه حديث مذكور دويم طريق دې او په دې كښې دى: نهى النبى صلى الله تعالى عليه وسلم خودَ ابوزر او ابوالوقت په روايت كښې دى: نهى عمر. علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دَ حضرت

---

[1] النهاية: ۷۳۳/۲.
[2] النهاية: ۷۱٤/۲.
[3] فتح البارى: ٥٤٦/٤.
[4] بدائع الصنائع: ۲۱۲/٥.
[5] كشف البارى: ۲٥۸/۳.
[6] كشف البارى: ۲٥۰/۲.

عمر رضی الله عنه منع کول خودهغه دَ رسول الله ﷺ نه دَ سماع دَ وجې نه دی اويا دهغوی دخپل اجتهاد په سبب سره دی. (۱)

۵-باب: الكفيل في السلم

په عقد سلم کښې کفيل کول

دَ ترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ دَ اختلاف بيان:- کفيل ځکه کولې شی چه دَ دَين دَ ضايع کيدو او هلاکيدو انديښنه نه وی. رب السلم چونکه مسلم اليه ته نقد رقم ورکوی اومسلم اليه مسلم فيه به روستو پيش کوی نودَ جمهورو په نيز رب السلم ته دا اختيار دې چه دَمسلم فيه دپاره يوکفيل مقرر کړی اوهغه دَدې خبرې ضمانت ورکړی چه مثلاً يوه مياشت پس به مسلم اليه. مسلم فيه رب السلم ته حواله کوی اوکه چرې ته مسلم فيه حواله نه کړو نودَ رب السلم پيسې به واپس کوی. نولکه څنګه چه په نورو ديونو کښې کفيل جوړول جائزدی نودلته هم دغه شان جائزدې. (۲)

امام حسن بصری رحمه الله اوامام اوزاعی رحمه الله او په يوروايت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله دَعدم جواز قائل دی. امام بخاری رحمه الله دَدې ترجمة الباب په ذريعه دَجمهورو تائيد کوی.

[حديث ۲۱۳۳](۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا يَعْلَى حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ-رضي الله عنها-قَالَتِ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ بِنَسِيئَةٍ،وَرَهَنَهُ دِرْعًا لَهُ مِنْ حَدِيدٍ.[ر: ۱۹۶۲]

ترجمه:- حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرمائی حضورپاک دَ يويهودی نه په قرض باندې غله واخسته او خپله دَ اوسپنې زغره ئی هغه سره ګانړه کيخوده.

رجال الحديث

محمدبن سلام:- دامحمدبن سلام بيکندی رحمه الله دې (۴)

يعلی:- دايعلی بن عبيدالطنافسی الحنفی الکوفی رحمه الله دې دَدوی تذکره کتاب التيمم باب التيمم ضربة واحدة کښې تيره شوې ده.

الاعمش:- دا اعمش سليمان بن مهران رحمه الله دې (۵)

---

(۱) عمدة القاری ۹۷/۱۲ فتح الباری: ۵٤٤/٤.

(۲) بدائع الصنائع:۲۱٤/۵/۵ المغنی:۹٤۵/۱.

(۳) مرتخريجه فی البيوع باب الشراء النبی صلی الله تعالی عليه وسلم بالنسيئة رقم الحديث ۲۰۶۸.

(۴) کشف الباری:۹۳/۲.

(۵) کشف الباری:۲۵۱/۲.

ابراهیم نخعي - داابراهیم بن یزیدنخعي رحمه الله دې (۱)

اسود - دا اسود بن یزید النخعي رحمه الله دې ددوی تذکره کتاب العلم **باب من ترك بعض الاختیارمخافة ان یتصرفهم بعض الناس** کښې او حضرت عائشه رضي الله عنها تذکره خیر هم په کشف الباري (۲) کښې تیره شوې ده.

دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت - علامه عیني رحمه الله فرمائي چه بعض علماء فرمائي چه ددې حدیث ترجمة الباب سره مناسبت نشته علامه کرماني رحمه الله په جواب کښې فرمائي که د کفالت نه ضمانت مراد واخستې شي نو مطابقت به پیداشي ځکه چه شئ مرهون د قرض دحفاظت دپاره ضامن دې ځکه چه که دځه وجې نه د قرض واپسي متعذرشي نودغه شئ مرهون دهغې په عوض کښې خرڅولې شي. بل داهم ونیلې شي چه امام بخاري رحمه الله کفاله په ګانړه باندې قیاس کړې ده اود دواړو علت جامعه د دواړو د وثیقه په توګه کیدل دی. (۳)

د حدیث تشریح:- حضوراکرم ﷺ وفات سره نیزدې د ابوغفاري یهودي نه چه کوم دیرش صاع قرض اخستې وو او خپله د اوسپنې زغره ئې هغه سره ګانړه کیخودې وه. اوس ښکاره خبره ده چه هغه ګانړه کیخودل هم ددې دپاره وو چه دقرض د اداکولودپاره یود وثیقه شي. دغه شان کفیل هم داسې وی چه د پیسو د ضایع کیدواندیښنه نه وی اود یووثیقې شکل پیداشي نو په قرض کښې چه څنګه کفیل مقررول ګانړه کیخودل جائزدی دغه شان په سلم کښې هم کفالت جائزدې.

۶- باب: الرهن في السلم

په عقد سلم کښې ګانړه کیخودل

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف:- امام بخاري رحمه الله د کفالت مسئله بیانولونه پس اوس د ګانړې مسئله بیانوی چه رب السلم د راس المال په بدله کښې د مسلم الیه نه څه څیز د ګانړه کیخودو مطالبه اوکړی نو جائزده. ځکه چه کفالت د توثق دپاره وی او ګانړه هم د وثیقه دپاره وی اود دې مقصد هم دغه وی که چرې مسلم الیه په وخت د اجل کښې مسلم فیه پیش نه کړې شي نو بیا هغه ته پیسې ورکول پکاردي. اوس که چرې هغه نه پیسې ورکوی او نه مسلم فیه نورب السلم د شئ مرهون په ذریعه سره خپل قرض وصول کولې شي. د جمهورو په نیز داسې ګانړه کیخودل جائزدی. سعیدبن جبیر رحمه الله حسن بصري رحمه الله امام اوزاعي رحمه الله او په یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله رهن في السلم ته ناجائزوئیلي دی لکه څنګه چه دې حضراتو کفاله في السلم ناجائزګرخولې وو او امام بخاري رحمه الله په دې ترجمة االباب کښې د

---

(۱) کشف الباري: ۲۵۳/۲.

(۲) کشف الباري: ۲۹۱/۱.

(۳) شرح الکرماني: ۹۰/۱۰ عمدة القاري: ۶۸/۱۲.

جمهورو تائيد اوکړو او امام بخاري رحمه الله د دليل په توګه د حضرت عائشه رضي الله عنها حديث پيش کړې دې هغه روايت څنګه چه د کفالت په ثبوت کښې مفيد دې دغه شان هغه د رَهن يعنى ګانړې په ثبوت کښې هم مفيد دې. اود استدلال تقرير په ماقبل کښې تيرشوې دې.

[حديث ۲۱۳۴](۱) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ.[ر ۱۹۶۲]

رجال الحديث

محمدبن محبوب:- محمدبن محبوب ابوعبدالله بصرى رحمه الله دې. د دوى تذکره کتاب الغسل باب تفريق الغسل والوضوء کښې تيره شوې ده.

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زياد رحمه الله دې.(۲)

اعمش:- دا اعمش سليمان بن مهران رحمه الله دې.(۳)

ابراهيم نخعي:- داابراهيم بن يزيدنخعي رحمه الله دې.(۴)

اسود- دا اسود بن يزيد النخعي رحمه الله دې(۵)

عائشه:- دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها ده دَهغوى ذکرخيرهم تيرشوې دې.(۶)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

دَ حديث تشريح:

قوله: (تذاكرنا عندابراهيم الرهن في السلف):- په دې روايت کښې ذکردې چه دَ ابراهيم نخعي رحمه الله په مخامخ دَ رهن في السلف تذکره اوشوه دا روايت په کتاب البيوع کښې هم تيرشوې دې. (۷) هلته دَ رهن فى السلم ذکروو بهرحال چه کله دا تذکره اوشوه نوحضرت

---

(۱) مرتخريجه في البيوع باب شراء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بالنسئة رقم الحديث: ۲۰۶۸.

(۲) كشف الباري:۲/۲۵۱.

(۳) كشف الباري:۲/۲۵۱.

(۴) كشف الباري: ۲/۲۵۳.

(۵) كشف الباري: ٤/۵۵۳.

(۶) كشف الباري: ۱/۲۹۱.

(۷) صحيح البخاري كتاب البيوع باب شراء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بانسيئة.

ابراهیم نخعی رحمه الله د حضرت عائشه رضي الله عنها روایت پیش کولوسره اوخودل چه په سلم کښې رهن یعنی گانړه کیخودل جائزدی. یعنی چه د مسلم الیه نه کله دا مطالبه اوشی چه هغه دې د راس المال په بدله کښې خپل څه څیز رب السلم سره گانړه کیږدی نودا صحیح ده. دَدې نه پس په دې پوهه شنی چه داکوم عرض کړې شوي وو چه دکتاب البیوع په روایت کښې د رهن فی السلم لفظ دي او دلته رهن فی السلف لفظ دي نودَدې په سلسله کښې ټول شراح حافظ ابن حجر رحمه الله (۱) علامه عینی رحمه الله (۲)علامه قسطلانی رحمه الله (۳) وغیرهم هلته دا ونیل چه هلته دَ سلم نه مراد سلم لغوی دې سلم عرفی مراد نه دې ځکه چه سلم عرفی خو بیع الدین بالعین ته وائی نوهلته دامرادنه دې صرف قرض مراددې اودا سلم لغوی دې.

دَ بخاري دَ شراح تسامح:- معلومیږی داسې چه دَدې حضراتو رائې په تسامح باندې ده اوامام بخاری رحمه الله هلته هم سلم عرفی مراد اخستې دې اودَدې ثبوت دادې چه دلته کتاب السلم روان دې او په دې کښې هم امام بخاری رحمه الله هم دا روایت ذکرکړې دې. اوس ښکاره خبره ده چه دلته سلم عرفی مراددې سلم لغوی مراد نه دې. امام بخاری رحمه الله چه دلته کوم لفظ ذکرکړې دې هغه دادې رهن في السلف او په کتاب البیوع کښې چه کوم لفظ ذکرکړې وو هغه دا وو رهن في السلم. دا عجیبه خبره ده چه کوم لفظ صراحةً دَ ترجمة الباب مطابق وو هغه خو امام بخاری رحمه الله په کتاب البیوع کښې ذکرکړو اوکوم لفظ چه محتمل وو یعنی لفظ سلف هغه امام بخاری په سلم کښې ذکرکړو. دا محتمل لفظ دلته په کتاب السلم کښې ذکرکولوسره امام بخاری رحمه الله ارشاره کول غواړی چه دَ سلف نه مراد سلم عرفی او اصطلاحی دې سلم لغوی مراد نه دې.

ادله فقهاء:- جمهور رهن فی السلم دَجواز قائل دی اودَهغوی دلیل دَالله تعالی ارشاد مبارک ﴿اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوْهُ﴾ (بقرة: ۲۸۲، ۲۹۳) نوبیع سلم هم دَدې آیت په عموم کښې داخل ده اوبعض حضرات دَدې دَعدم جوازقائل دی.

دَ فریق ثانی دلیل په سنن ابی داؤدکښې دَ ابوسعیدخدری رضي الله عنه روایت دې. **من اسلم فی شئ فلایصرفه إلی غیره** اودَدې نه دَ استدلال وجه داده چه شئ مرهون دَ رب السلم په قبضه کښې دَهغه دَتعدی دَ وجې نه هلاك شو نو رب السلم، دَ مسلم فیه نه علاوه دَخپل حق وصول کونکې جوړشو وذا لا یجوز او دویم دلیل دَ دارقطنی رحمه الله دَ ابن عمر رضي الله عنهما نه روایت دې چه **من أسلم فی شئ فلا یشترط علی صاحبه غیر قضائه** اول خودا حدیث سنداً ضعیف دې لکه چه علامه عینی

---

(۱) فتح الباری: ۲۸۳/۴.

(۲) عمدة القاری: ۱۸۲/۱۱.

(۳) إرشاد الساری: ۱۷/۴ – ۱۸.

ونيلي دي او بل كه دا صحيح هم اوګڼړلي شي نودا به په داسې شرط باندې محمول كولې شي چه دعقد دمقتضاء نه منافي وي.[1]

٧-باب: السلم إلى أجل معلوم

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالأَسْوَدُ وَالْحَسَنُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ لاَ بَأْسَ فِي الطَّعَامِ الْمَوْصُوفِ بِسِعْرٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، مَا لَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلاَحُهُ.

په عقدسلم كښې ميعاد معين كيدل پكاردى. ابن عباس رضي الله عنهما او ابوسعيدخدرى رضي الله عنه او اسود اوحسن بصرى رحمه الله هم دغه قول دې او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائى كه دغلې نرخ اودهغې صفت بيان كړې شى نو ميعاد معين كولوسره په دې كښې سلم كولو كښې قباحت نشته اودا غله چرته ديوداسې پټى نه وى چه غله ئى تراوسه پخه نه وى.

تنقيح المذاهب:- دَ سلم دوه قسمونه دى يوسلم حال او بل سلم مؤجل. دَ سلم حال مطلب دادې چه مسلم اليه فى الفور مسلم فيه، رب السلم ته به حواله كوى او په سلم مؤجل كښې ميعاد مقرروى. جمهور علماء دَ سلم مؤجل قائل دى هغوى فرمائى چه دَ سلم ضرورت خو پيښيږى هم ددې دپاره چه بعض وخت دَ سلم فيه په هغه وخت حاضرول ګران او مشكل وى په دې وجه په دې كښې اجل مقررولې شي ګنى كه مسلم فيه هم دغه وخت موجود وى او فى الحال دهغې احضاراوتسليم آسان وى نوبيا دَ سلم معامله كولوڅه ضرورت دې نيغ په نيغه بيع كيدل پكاردى دعام بيوعوپه شان. امام شافعى رحمه الله دَ سلم مؤجل سره سره دَ سلم حال دَ جواز هم قائل دې.[2]

بهرحال كله چه سلم مؤجل وى نو په هغې كښې به څومره اجل مقررولې شى ددې باره كښې اختلاف دې. امام احمد رحمه الله فرمائى چه يوه مياشت دَ دې سره نيزدې موده كيدل پكاردى.[3] مالكيه فرمائى چه نيمه مياشت موده پكارده.[4] دَ احنافو قول په دې كښې مختلف دې يوقول دَامام احمد بن حنبل رحمه الله په شان او دويم قول دادې چه كم نه كم درې ورځې مهلت كيدل پكاردى. دريم قول دادې چه دَ نيمې ورځې نه زيات وخت چه وى.[5]

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله ددې ترجمة الباب سره دَ جمهورعلماؤ تائيدكوى چه سلم مؤجل وى نه چه حال. اودا ځكه چه امام بخارى رحمه الله دَ سلم حال دپاره هيڅ يوروايت نه دې ذكركړې اونه ئى ددې طرف ته څه اشاره كړې ده.[6]

---

[1] عمدة القارى:١٢/٩٨ فتح البارى: ٤/٥٤٥.

[2] عمدة القارى:١٢/٦٩. ٧٠وفتح البارى: ٤/٥٤٨.

[3] المغنى لابن قدامة:١/٩٣٧.

[4] بداية المجتهد ص: ٦٠١.

[5] فتح القدير: ٧/٨٣.

[6] فتح البارى: ٤/٥٤٨. عمدة القارى:١٢/٦٩.

قوله: وبه قال ابن عباس وابوسعيد والاسود والحسن الخ يعنى دا حضرات هم جمهورو سره دى.

دتعليقات تفصيل - دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما تعليق امام شافعى رحمه الله د **سفيان عن قتادة عن ايوب عن ابى حسان بن مسلم الاعرج** په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.[1] حاكم رحمه الله هم په دې طريق سره دا نقل كړې دې اودې تصحيح نى كړې ده.[2] او ابن ابى شيبه رحمه الله دا په يوبل طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[3]

دحضرت ابوسعيد خدرى رضی الله عنه تعليق شيخ عبدالرزاق رحمه الله **دنبيح الغزى الكوفى عن ابى سعيد** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[4] دغه شان امام بيهقى رحمه الله سنن كبيركښې **عبدالله بن يحيى بن عبدالجبار** په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.[5]

د حضرت اسود رحمه الله تعليق امام ابن ابى شيبه رحمه الله **ثورى عن ابى اسحاق عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[6] دحضرت حسن رحمه الله تعليق شيخ سعيدبن منصور رحمه الله **هشيم عن يونس بن عبيد عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[7]

قوله: (وقال ابن عمر لاباس فى الطعام الموصوف بسعر معلوم إلى اجل معلوم مالم يك ذلك فى زرع لم يبد صلاحه) داتعليق هم د جمهورو په تائيدكښې نقل كړې شوې دې اودا تعليق امام مالك رحمه الله خپل موطا كښې **عن نافع عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[8] دغه شان ابن ابى شيبه هم **عبيدالله بن عمر عن نافع** په طريق سره دا موصولاً نقل كړې دې.[9]

---

[1] أخرجه الامام الشافعى رحمه الله تعالى فى كتاب الام:۳/۸۰.
[2] رواه الحاكم رحمه الله تعالى فى مستدركه من هذا الوجه وصححه الفتح:۴/۴۳۵وعمدة القارى:۱/۶۹.
[3] وقال ابن حجر رحمه الله تعالى: وروى ابن أبى شيبة من وجه آخر عن عكرمه عن ابن عباس رضى الله عنهما الخ. فتح:۴/۴۳۵.
[4] وقال العينى رحمه الله تعالى: وتعليق أبى سعيد رضى الله عنه وصله عبدالرزاق رحمه الله من طريق نبيح الغزى الكوفى رحمه الله تعالى عن أبى سعيد رضى الله تعالى عنه : عمدة القارى:۱۲/۶۶.
[5] ۲۲/۷ كتاب البيوع باب لايجوز السلف حتى يكون بثمن معلوم الخ.
[6] كان فى الفتح:۴/۴۳۵.
[7] قاله ابن حجر رحمه الله الفتح: ۴/۴۳۵.
[8] مؤطا مالک:۲/۶۴۴ كتاب البيوع باب السلف فى الطعام.
[9] قال العينى، عمدة القارى:۱۲/۹۹.

[حدیث ۲۱۳۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضی الله عنهما - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثِّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ، فَقَالَ «أَسْلِفُوا فِي الثِّمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴]

رجال الحدیث

ابونعیم:- دا ابونعیم الفضل بن دکین رحمه الله دی. [۱]

سفیان:- دا امام ابوسفیان بن عیینه رحمه الله دی. [۲]

ابن ابی نجیح:- دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دی. [۳]

عبدالله بن کثیر:- داعبدالله بن کثیر رحمه الله دی. [۴]

ابوالمنهال:- داعبدالرحمن ابوالمنهال رحمه الله دی. دَدوی تذکره کتاب البیوع باب التجارة في البر کښې تیره شوې ده.

ابن عباس:- اودَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. دَ حدیث ترجمه او تخریج باب السلم فی کیل معلوم کښې تیرشوې دی. [۵]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت قول رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم إلی أجل معلوم دَ وجې نه واضح دی.

قوله: (وقال عبدالله بن الولید الخ):- داعبدالله بن الولید العدنی رحمه الله دی دَدوی تذکره کتاب الحج باب رمی الجمار من بطن الوادی کښې تیره شوې ده. دا تعلیق جامع سفیان کښې هم په دې طریق سره موصولاً نقل کړې شوې دی. [۶]

---

[۱]) کشف الباری: ۶۶۹/۲.
[۲]) کشف الباری: ۲۳۸/۱.
[۳]) کشف الباری: ۳۰۲/۳.
[۴]) کشف الباری کتاب السلم باب السلم فی کیل معلوم.
[۵]) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.
[۶]) عمدة القاری: ۱۰۰/۱۲ تغلیق التعلیق: ۲۷۱/۳.

دَ تعليق فائده:- په دې تعليق كښې دَتحديث بيان دې اوپه ماقبل طريق كښې عنعنه ذكرووه.[1]

[حديث ۲۱۳۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ قَالَ أَرْسَلَنِي أَبُو بُرْدَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ. فَقَالَا كُنَّا نُصِيبُ الْمَغَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّامِ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى. قَالَ قُلْتُ أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ، أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ قَالَا مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ.[ر. ۲۱۲۷]

رجال الحديث

محمدبن مقاتل:- دامحمد بن مقاتل مروزى رحمه الله دې.[2]

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې.[3]

سفيان:- دا سفيان ثورى رحمه الله دې.[4]

سليمان شيباني:- دا سليمان بن ابى سليمان فيروزالشيبانى ابواسحاق الكوفى رحمه الله دې. دَدوى تذكره كتاب الحيض باب مباشرة الحائض كښې تيره شوې ده.

محمدبن ابى مجالد:- دَمحمدبن ابى مجالد ذكرخير باب السلم فى وزن معلوم كښې تيرشوې.

ابوبرده:- دوى ابوبرده عامر بن ابى موسىٰ اشعرى رحمه الله دې. دَدوى تذكره باب السلم من ليس عنده اصل كښې تيره شوې.

عبدالله بن شداد:- دوى صحابى رسول ﷺ عبدالله بن شداد بن الهاد رضي الله عنه دې. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالرحمن بن ابزى:- دوى صحابى رسول ﷺ عبدالرحمن بن ابزى رضي الله عنه دى. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالله:- دا عبدالله بن ابى اوفى رضي الله عنه دې. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمه اوتخريج ماقبل كښې باب السلم الى من ليس عنده اصل كښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت قول رسول الله ﷺ إلى أجل مسمى دَ وجې نه واضح دې.

---

[1] فتح البارى:۵٤٧/٤.
[2] كشف البارى:۲۰۶/۳.
[3] كشف البارى:٤٦٢/۱.
[4] كشف البارى:۲۷۸۹/۲.

۸- باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

سلم كښې د ميعاد ټاكول چه كله اوښه بچې راوړى

حل اللغات - تنتج صيغه مجهول سره ده مرادې دې إلى أن تلد الناقة ترهغې چه اوښه بچې راوړى يقال: نتجت الناقة إذا ولدت فهى منتوجة (۱)

والنتاج اسم يجمع وضع الغنم والبهائم كلها، نتج ينتج نتجا إذا ولى نتاجها حتى وضعت. (۲) يعنى كله چه د اوښې، د بچې راوړو وخت نيزدې شى ترهغه وخته پورې چه هغه بچې راوړى.

دترجمة الباب مقصد اودفقهاؤ اختلاف:- جمهورفقهاء په دې خبره خومتفق دى چه په عقدسلم كښې به اجل مقررولې شى خو آياداسې اجل چه محتمل وى او په هغې كښې د وړانديوالى او روستوالى امكان وى مقرركولې شى يا اجل بالكل غيرمحتمل اومتعين كيدل پكاردى. په دې كښې د فقهاؤ اختلاف دې. د اكثرعلماؤ په نيز اجل متعين اوغيرمحتمل كيدل پكاردى. امام مالك رحمه الله او په يوروايت كښې د امام احمد رحمه الله په نيز كه چرې داسې اجل مقرركړې شې چه مونږ به تاسوته مسلم فيه هغه وخت اداكوو كله چه فصل كټ كيدل شروع شى نو اوس نبكاره خبره ده چه فصل كټ كيدل كله لس ورځې وړاندې كيږى اوكله لس ورځې روستوكيږى نولكه دغه حضراتو د دې تقدم او تاخراجازت وركړې دې. (۳)خو جمهوردې خلاف دى او امام بخارى رحمه الله هم د جمهورو تائيدكړې دې اود حضرت عبدالله بن عمر رضى الله عنهما روايت ئى نقل كړې دې په كوم كښې چه دى: كانوا يتبايعون الجزور إلى حبل الحبلة د جاهليت په زمانه كښې به خلقو اوښ په دې وعده سره اخستلو چه تركومې پورې د خيتې والا يعنى حاملې اوښې بچې غټ شى راوړى نوحضورپاك دا غايت كرځول ناجائزاوكرځول اودا ممانعت ئى د دې دپاره اوفرمائيلو چه اولاً خوداسې كيدل ضرورى نه دى دويم په دې كښې تقديم اوتاخير كيدل عين ممكن دى اودا دمنازعت سبب جوړيدې شى.(۴)

[حديث ۲۱۳۷](۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - قَالَ كَانُوا يَتَبَايَعُونَ الْجَزُورَ إِلَى حَبَلِ الْحَبَلَةِ، فَنَهَى النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْهُ. فَسَّرَهُ نَافِعٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِى بَطْنِهَا. [ر: ۲۰۳۶]

---

(۱) عمدة القارى:۱۲/ ۱۰۰.

(۲) المغرب:۲/ ۲۸۵.

(۳) المغنى لابن قدامة مقدلسى رحمه الله ۱/ ۹۳۷ إرشادالسارى: ۴/ ۱۲۲.

(۴) الابواب والتراجم للشيخ الكاندهلوى رحمه الله ص:۱۶۵.

(۵) مرتخريجه فى البيوع باب بيع الغرروحبل الحبلة رقم الحديث:۲۱۴۳.

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه دَ جاهليت په زمانه کښې به خلقو اوښ په دې وعده اخستلو چه کله دَ حامله اوښې بچې لونې شي اوبچې راوړی نو حضورپاك دَدې نه منع فرمائيلې حضرت نافع رحمه الله فرمائي چه حبل الحبلة مطلب دادې چه اوښه خپل بچې راوړی کوم چه دهغې په خيټه کښې دې.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل:- داموسى بن اسماعيل التبوذکی رحمه الله دې.[1]

جويرية:- دا جويرية بن اسماء ابن عبيدالضبعي البصرى رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الغسل باب الجنب يتوضاثم ينام کښې تيره شوې ده.

نافع:- دا نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهما دې.[2]

عبدالله:- دا حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې.[3]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمةالباب سره مطابقت قوله: إلى حبل الحبلة سره دې. دَ کوم مطلب چه دَ حضرت نافع رحمه الله دَ تفسيرمطابق هم دغه دې چه تردې چه اوښه بچې راوړی اودويم تفسير دَحضرت عمر رضي الله عنه نه نقل دې. چه إلى أن تلدالناقة وتلدولدها يعنى ترهغې پورې چه اوښه بچې راوړی اوبياهغه بچې غټ شي اوبچې راوړی.[4]

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۰- كتاب الشفعة

دَدې ځائي نه امام بخاری رحمه الله کتاب الشفعه شروع کوی. زمونږ دَمدارسو په متداوله نسخوکښې دلته دَ کتاب الشفعه عنوان نشته.[5] اوبعض نسخوکښې دلته دکتاب الشفعه عنوان شته.[6] اوبسم الله الرحمن الرحيم خو امام بخاری رحمه الله خامخاذکرکوی.

دَ شفعه لغوى او اصطلاحى تعريف:- **لغةً**: شفعة دَ ش په ضمه اوفاء سکون سره دې. اودا شفع نه ماخوذ دې. دَ کوم معنى چه ملاوول او ورضم کول راځی. ماخوذمن قولهم: كان وتراً فشفعته

---

[1] کشف البارى:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.
[2] کشف البارى: ۴/۶۵۱.
[3] کشف البارى:۱/۶۳۷.
[4] عمدة القارى:۱۲/۷۱.
[5] صحيح البخارى:۱/۳۰۰طبع: قديمى.
[6] عمدة القارى:۱۲/۱۰۱فتح البارى:۵/۴۹۹.

باخر، أى جعلته زوجاً له. (١)

اصطلاحاً: په اصطلاح كښې شفعه وائى تملك البقعة جبراً على المشترى بما قام عليه. (٢) يعنې بقعه دَ زمكې په هغه قيمتونوكښې دَ كوم په بدله كښې چه مشترى دا اخستې دې، جبراً مالك جوړيدل. يعنى يوسړى په يولاګه روپئى باندې يومكان واخستو بل سړې په دغه مكان باندې حق شفعه دائركولوسره دَمشترى دَ رضانه بغيرهغه ته يولاګه روپئى وركولوسره دَ مكان مالك جوړشو دا شفعه ده.

دَتسميه وجه: - شفعه ته شفعه ځكه وائى چه شفع هغه مبيع (زمكه كور وغيره) كوم چه دَحق شفعه په ذريعه هغه حاصل كړې دې خپل زمكې سره ملاوونكې او ضم كونكې وى. (٣)

په شفعه كښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبيان: - ائمه اربعه اوجمهورعلماء دَدې خبرې قائل دى چه شفعه جائزده. اوعلامه ابن المنذر رحمه الله په دې خبره باندې اجماع نقل كړې ده. صرف عبدالرحمن اصم رحمه الله دَدې نه انكاركوى. (٤) هغه فرمائى چه په جواز شفعه كښې دَ مالكانو نقصان دې ځكه چه كله مشترى ته داخبره معلومه شى چه هغه داځيزاخستې او دَحق شفعه دَ وجې نه به روستو په زبردستئى سره دَ ده نه اخستې شى نوهغه مشترى به ئى دَاخستونه منع شى اودغه شان شريك به هم دَ اخستو خرڅولونه منع شى. شريك فى حق المبيع، شريك فى نفس المبيع دَ شفعه دعوې دَ ويرې نه به ئى نه اخلى. بل په بيع او شراء كښې تراضى ضرورى ده اوبيع شفعه كښې دَ مشترى رضامندى شامل نه وى په دې وجه دې ته جائزنه شى وئيلې.

دَ جمهورو دَطرف نه جواب: - دَ شفعه په جواز باندې احاديث صريحه صحيحه موجوددى. بل دَدې په جواز باندې دَ جمهورعلماء امت اجماع ده. دَدې ډيرزيات مضبوط دلائل كيدوسره مونږ يقيناً داوئيلې شو چه شفعه دَ دغه رضامندئى دَ قانون نه مستثنىٰ ده. پاتې شو دَ اخستونكودَ شفعه دَ ويرې دَ اخستلونه دَ منع كيدو احتمال نوهغه دَ مشاهدې خلاف دې. ترننه پورې دَ امت په شركاء كښې دَاخستلو خرڅولو سلسله جارى اوسارى ده اوهيڅ كله دَاحتمال جواز شفعه دَدې نه مانع جوړنه شو. (٥)

په شفعه كښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبيان: - په دې خبره خواتفاق دې چه په غيرمنقوله څيزونوكښې شفعه كيدې شى لكه زمكه باغونه وغيره. اوس پاتې شوه داخبره چه په منقوله څيزونوكښې هم شفعه دائركيدې شى اوكه نه؟ نودَ جمهور علماء ائمه اربعه دَ مشهورو رواياتو مطابق كه دَ

---

(١) المغرب: ٤٤٨/١ طلبة الطلبة فى الاصطلاحات الفقهيه الامام نسفى رحمه الله ص: ٢٥٣.

(٢) الدرالختار مع ردالمحتار: ٢١٦/٦.

(٣) هداية مع فتح القدير كتاب الشفعة: ٢٩٤/٨.

(٤) المغنى لابن قدامة المقدسى رحمه الله ١١٩٤/٢ إعلاء السنن: ٥/١٧.

(٥) حواله بالا مع زياده سيرة.

زمکې تابع شی او په دې کښې شفعه اوکړې شی یعنی ضمنا او تبعا خو جائزده او بالاستقلال جائزنه ده لکه په تعمیر او ونوکښې د زمکې تابع کیدو سره شفعه کولې شی انفراداً تعمیر یا ونوباندې شفعه نه شی کیدې.[1]

عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چه په هرڅیز کښې شفعه کیدې شی که عمارت وی اوکه ونې وی اوهم دغه د امام مالك رحمه الله هم یوروایت دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی په منقولاتو کښې صرف په حیوانات کښې عقدشفعه کولې شی او بل په هیڅ څیزکښې نه شی کیدلې.[2]

په منقوله څیزنوکښې د شفعه باره کښې دفقهاؤ مذاهب: - بیا د شفعه مستحقین درې قسمه دی ① شریك فی نفس المبیع ② شریك فی حق المبیع ③ جار. ائمه ثلاثه فرمائی چه د جار (گاونډی) دپاره هیڅ حق شفعه نشته. امام ابوحنیفه سفیان ثوری ابن ابی لیلی وغیرهم رحمهم الله فرمائی چه شریك فی نفس المبیع مقدم دې. که چرې دې د شفعه دعوی پرېږدی نو بیا شریك فی حق المبیع اوکه چرې دې ئی هم پرېږدی نو گاونډی اوهمسایه به حقدار وی.[3]

دلیل فریق اول: - کوم حضرات چه د جارد شفعه انکارکوی هغوی د جابربن عبدالله رضی الله عنهما حدیث مذکورفی الباب نه استدلال کوی. قضی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم بالشفعة فی کل مالم یقسم فاذاوقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة.[4]

یعنی حضورپاك په هرهغه څیزکښې د شفعه حکم ورکړو دکوم تقسیم چه نه وی شوې کله چه حدبندی اوشی او لارې جدا جدا شی نوبیابه شفعه پاتې نه شی. نوددې حدیث مذکور نه داحضرت استدلال کوی چه صرف شریك فی نفس المبیع یا شریك فی حق المبیع ته د شفعه حق حاصل دې اوجارته دشفعه حق حاصل نه دې.

دا حضرات فرائی چه د شفعه حق د قیاس خلاف ثابت شوې دې ځکه چه په دې کښې د بل په مال باندې جبراً اودهغه د رضانه بغیرملکیت حاصلول لازم راځی اوبنکاره خبره ده چه دا امر دمقتضی قیاس خلاف دې. نو شریعت په دې کښې صرف دهغه جائیداد په حق کښې د شفعه

---

[1]) إرشاد الساری:٥/٤ ٣١فتح الباری: ٤/ ٥٥١.

[2]) حواله بالا.

[3]) المغنی لابن قدامة: ٥/٤ ١١٩عمدة القاری:٧٢/١٢.

[4]) وأخرجه البخاری ایضًا فی البیوع باب بیع الشریک من شریکهٖرقم: ٢٢١٣وباب بیع الارض والدور والعروض مشاعا:٢٢١٤ وفی الشرکة باب الشرکة فی الاضین:٢٢٩٥ وباب إذا قسم الشرکاء الدور أو غیرها: ٢٤٩٦ وفی الحیل باب الهبة والشفعة: ٦٩٧٦وأخرجه مسلم: ١٦٠٨فی المساقاة باب الشفعة والترمذی: ١٣٧٠فی الاحکام باب إذاحدت الحدود فلاشفعةو: ١٣٦٩ فی الاحکام باب الشفعة للغائب: ١٣١٢وفی البیوع باب ماجاء فی أرض المشترک یرید بعضهم بیع نصیب بعض وأبوداؤد ٣٥١٣، ٣٥١٤فی البیوع باب فی الشفعة والنسائی:٤٦٥٠فی البیوع باب بیع المشاع، و:٤٧٠٥ باب الشرکة فی الرباع و:٤٦٠٧باب ذکر الشفعة وأحکامها.

حق باقی پاتې اوساتلو کوم چه غیرتقسیم شوي دي لهذا داحق به د شریعت پورې محدودوی او شفعه جوار د غیرمقسوم د جائیداد په معنی کښې نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او مؤونت او په مصارع بائع باندې په هغه صورت کښې لازم راځی کله چه په اصل یعنی ملکیت کښې شرکت وی د فرع د صورت به اعتبارنه وی یعنی چه ملکیت تقسیم شوې وی نو صرف د ګاونډ د وجې نه به د شفعه حق نه حاصلیږی.

د کلام خلاصه داشوه که چرې شریك فی الملك ته د شفعه حق ورنه کړې شی نود یواجنبی خریدارپه صورت کښې به په بائع باندې د تقسیم مصارف اومشقت لازم راشی چه په هغه به یوبوج ثابت شی لهذا شریك ته د شفعه حق ورکړې شو چه بائع د تقسیم د مصارف د مشقت نه بچ شی لهذا د جوار یعنی ګاونډ په وجه به د شفعه حق نه ثابتیږی.[1]

دلیل فریق ثانی:- دا حضرات د ابورافع رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوی. الجار أحق بصقبه[2]

قوله: بصقبه س او ص دواړوسره نقل دې.[3] ګاونډی به د خپل نیزدیکت د وجې نه د (شفعه) زیات حقداردې.

دحضرت امام شافعی، علامه بغوی اوعلامه خطابی رحمهم الله اشکال:- داحضرات فرمائی چه دحدیث ابی رافع رضی الله عنه نه د شفعه په جواز باندې استدلال کول صحیح نه دی د دې دپاره چه اول خوددې حدیث مطلب داکیدې شی چه د جارنه مراد هم شریك وی ځکه چه اکثرشریك هم په ګاونډ کښې اوسیږی اوبل دا مطلب هم کیدې شی چه هغه ګاونډی د خپل نیزدیکت دوجې نه ددې خبرې زیات حق لری چه دهغه خیال اوساتلې شی په هغه صدقه اوکړې شی او هغه سره ښه سلوك اوکړې شی.[4]

جواب:- خوددې حضراتو داتوجیح صحیح نه ده ځکه چه د حضرت ابورافع رضی الله عنه ددې روایت بعض طریق کښې د ألجار أحق بشفعته الفاظ نقل دی لکه چه دامام شافعی رحمه الله کتاب اختلاف الحدیث کښې هم دغه روایت نقل دې.[5] دغه شان مسنداحمد سنن ابی داؤد اوسنن ترمذی په روایت کښې دی چه جار الدار أحق بالدار.[6] دغه شان د خطابی رحمه الله او بغوی رحمه الله

---

[1] الهدایة شرح بدایة المبتدی:۵/۷ – ۶.

[2] واخرجه البخاری ایضًا رقم: ۲۹۷۷فی الحیل باب فی الهبة والشفعةو: ۶۹۸۰ باب احتیال العامل لیهدی له. وأبوداؤد: ۳۵۱۶ فی البیوع باب الشفعة والنسائی: ٤۷۰۶فی البیوع باب ذکر الشفعة وأحکامها.

[3] تحفة الباری کتاب الشفعة: ۹٤/۳.

[4] إرشادالساری:۵/۲۱۶ - ۲۱۷.

[5] کتاب اختلاف الحدیث مع کتاب الم: ٤/۵ دارالمعرفة بیروت.

[6] أخرجه احمد رحمه الله ۵/۸،۱۲،۱۳، ۱۷، ۱۸وأبوداؤد کتاب ا لبیوع باب فی الشفعة حدیث رقم: ۳۵۱۷ والترمذی فی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الشفعة حدیث رقم: ۱۳۶۸.

داتوجيه چه د جار حق د قرب د وجهې او تاسوهغوې سره صله رحمي کوئي اوښه سلوك كوئي صحيح پاتې نه شو

د احنافو دطرف نه يوبل جواب:- دَاحنافود طرف نه يوبل جواب داورکولې شي چه أحق دَ اسم تفضيل صيغه ده اود اسم تفضيل دَ صيغې دَ استعمال قاعده داوی چه مفضل دمفضل عليه سره په نفس فضيلت کښې شريك گنړلې شي. نوچه کله چه دَ شريك شفعه زيات حقدارشو نوځوك داسې هم پکاردې چه دَ ده برابرحقدارنه وی بلکه دهغه حق کم وی. اوس ښکاره خبره ده چه هغه جار يعنی گاونډی کيدې شی اوکه چرته دَجارنه ستاسود قول موافق شريك واخستې شي نوبياپه دغه صورت کښې دکم حق لرونکی تعيين به ستاسو دَ پاره گران شی په دې وجه به داسې وينا کيږی چه دې نه مراد هم جار دې.

بعينه هم دغه اعتراض دَ شوافع دَ طرفه په احنافوباندې هم کيدې شي که چرې جارمراد واخستې شي نوبيابه مطلب وی چه دَجارحق زيات دې نوبيا هغه څوك دې چه دَ ده نه ئې حق کم دې.[١]

دَ احنافودَطرف نه دَدې دا جواب ورکړې شوې دې چه الجارأحق بسقبه معنی داده چه هغه جار کوم چه نيزدې دې دَخپل نيزديوالی دَ وجې نه دَ جاربعيدپه مقابله کښې زيات حق لرې يعنی جاربعيدته به دَ شفعه حق نه شي ورکولې بلکه جارقريب ته به دَهغه دَ قرب دَ وجې نه دَ شفعه حق ورکولې شی. بهرحال دلته اوس مقابله دَ يوجاردَبل جارسره اوشوه تاسو خوشريك مراد اخستې وو نوچه کله يوشريك ته تاسو أحق وائې نوهغه دويم شريك څوك دې کوم چه أحق نه دې.

دَ احنافودَ مذهب نورتائيداوتاکيد:- دَدې نه پس يوه خبره بله ده چه حضرت امام شافعي رحمه الله دَ حضرت ابورافع رضي الله عنه دَ حديث په تاويل کښې فرمائی چه دې نه مراد شريك دې. حالانکه که دَ ابورافع رضي الله عنه حديث په تفصيل سره اوکتلې شی نودَهغې نه پخپله معلوميږی چه داهم دَجارمسئله وه نه چه دَشريك اودا واقعه په تفصيل سره وړاندې راروانه ده.

دَعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال:- ابن بطال رحمه الله وغيره دَ ابی رافع رضي الله عنه دَ روايت باره کښې دا وئيلی دی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضي الله عنهما دواړه په يوکورکښې شريك وو.[٢]

دَ علامه ابن المنيرمالکی رحمه الله جواب:- ابن منيرمالکی رحمه الله فرمائی چه دَ حديث دَ ظاهرنه دامعلوميږی چه دَحضرت ابورافع او حضرت سعد رضي الله عنهما معامله دَ شرکت نه وه. داسې څه خبره نه وه لکه چه په يوکورکښې دوه رونړه شريك وی په يويوجزء کښې په دواړوکښې شرکت وی بلکه هلته خوداسې صورت حال ووچه دَحضرت سعد رضي الله عنه خان له مکان وواود حضرت ابورافع رضي الله عنه دوه کمرې جدا اومستقل وې نودَهغوی حيثيت دَ جارو هغوی شريك گنړل صحيح نه دی.[٣]

---

[١] إرشادالساری:٥/٢١٦.

[٢] شرح صحيح البخاری لابن بطال:٦/٣٨٠.

[٣] المتواری علی تراجم أبواب البخاری للشيخ ناصرالدين احمدبن محمدالمعروف به ابن المنير السکندری ص:٢٥٢.

دَدې نه هم ډيره واضحه خبره داده چه علامه عمربن شبه رحمه الله په تاريخ مدينه كښې دا نقل كړى دى چه حضرت سعد رضي الله عنه دَ ابورافع رضي الله عنه نه دوه كورونه اخستل غوښتل كوم چه دحضرت سعد رضي الله عنه دَمكانونو بالكل مخې ته واقع وواودا مسجد نبوى على صاحبها الف الف الصلوة والسلام بنى طرف ته عمارت وو په هغې كښې دَحضرت سعد رضي الله عنه مكانات هم وو اودحضرت ابورافع رضي الله عنه هم دوه مكانات وو اوهغه دَحضرت سعد رضي الله عنه دَمكانونومخې ته وو او په مينځ كښې لس ګزه فاصله وه.[1] په داسې صورت كښې دلته دَ شركت خبره څنګه صحيح كيدې شى.

بل دَدې نه هم واضحه يوروايت امام نسائى او امام ابن ماجه رحمهماالله نقل كړې دې په هغې كښې دى چه يوسړى اووئيل يارسول الله ﷺ ما سره يوه زمكه ده په كومه كښې چه څوك شريك نشته او په كومه كښې چه يوسړى ته دَ تقسيم څه حق هم حاصل نه دې او البته داخبره ده چه هغې سره په ګاونډ كښې مكانات شته نو حضورپاك اوفرمائيل الجارأحق بسقبه.[2]

دلته رسول الله ﷺ خالص دَجار په سلسله كښې دا حديث ارشاد فرمائيلې دې. بيادا وئيل چه حديث مذكور په شريك باندې محمول دې صحيح نه دى. پخپله امام بخارى رحمه الله داواقعه وړاندې نقل كوى اودَدې نه هم داخبره په واضحه توګه معلوميږى چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضي الله عنهما دَ يوبل شريكوال نه وو بلكه دَ يوبل ګاونډيان وو.

دَ فريق اول دليل قياسى جواب او الزامى دليل: اودَدې حضراتودَ دويم دليل جواب دادې چه دګاونډى ملكيت دخيل يعنى دَخريدارد ملكيت سره په داسې طريقه سره متصل شوې دې چه دا اتصال اوس مستحكم او دائمى دې. دَ كرايه دار يا عاريت باندې اخستونكى اتصال په شان دَعارضى اومحدودوخت دَپاره نه دې. لهذا مالى معاوضې موجود كيدو په صورت كښې به جارته دَ شفعه حق حاصل وى. په دې صورت باندې قياس كولوسره دَ شريعت حكم واردشوې دې يعنى دَغيرتقسيم شده جائيداد شريك ته چه څنګه دَ شفعه حق حاصل دې دغه شان به جارته هم حاصل شى ځكه چه دَغيرتقسيم شده جائيداددَ شريك دَپاره دَتقسيم مشقت اودَ مصارف كښې دَ شفعه حق په خيال كښې ساتلې شوې دې. دغه شان دَ ګاونډى په حق كښې دَ خريدار اتصال سره ممكنه ضرر او نقصان خيال ساتلوسره دَ شفعه دَحق جواز په ځائى ساتلې شوې دې.

دَدې وجه داده چه دَ ملكيت هم دا صفت يعنى دائمى اوبه استحكام سره اتصال په دې وجه په شريعت كښې سبب ګرځولې شوې دې چه دَ ګاونډى دَ ضرر اونقصان ازاله اوكړې شى ځكه چه هم ګاونډى دَ ټولو ضررونو او جنګونو اصل بنيادوى لكه چه په عاموخلقوكښې دا خبره مشهوره ده او شفيع ته دَ شفعه حق وركولوسره دَخرڅ شوى جائيداد مالك جوړولوسره دَ

---

[1] فتح البارى: ٥٥٢/٤.

[2] اخرجه النسائى فى باب ذكر الشفعة وأحكامها حديث رقم: ٤٧٠٧ وابن ماجه فى أبواب الشفعة باب الشفعة بالجوار حديث رقم: ٢٤٩٦.

فساد بنیاد ختمول ډیره مناسب خبره ده. ددې دپاره چه اصیل یعنی شفیع دهغه د پلار نیکه په زمکه باندې پریشان کولوسره اخواکول د ضرر اونقصان ډیر واضح او قوی صورت دې. یعنی د دې ضرر او تکلیف نه د بچ کیدلو دوه صورتونه دی یودا چه ګاونډی ته اوونیلې شی چه تاته د جائیداد د نوی اخستونکی د اتصال نه ضرردې لهذا ته دخپل پلارنیکه زمکه پریږده اوبل چرته لاړشه. دویم صورت دادې چه ګاونډی ته د شفعه حق ورکړې شی چه دنوی خریداربه خائی هغه پخپله داجائیداد واخلی اودمضرت نه بچ شی نودعقل اوهوښیارتوب تقاضا هم دغه ده چه ړومبې صورت اختیارکړې شی اوګاونډی پریشان نه کړې چه دخپل پلارنیکه خائی پریږدی ځکه چه په دې کښې دهغه ټول نقصان دې بلکه هغه له د شفعه حق ورکولوسره دهغه دا ضرر اونقصان پوره کیدلې شی.(۱)

اوترکومې چه ددغه حضراتو د تقسیم دمشقت اومصارف شفعه دعلت ګرځولوتعلق دې هغه صحیح نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او ضرر خومشروع دې یعنی د شریعت د طرف نه یوثابت شوې امر دې. د شرکاؤ نه دهریو حصه تقسیم کولوسره چه هغه ته ورکړې شی نودا ځیزددې خبرې علت نه شی جوړیدې چه بل سرې هم په ضرر اونقصان کښې اخته کړې شی. بلکه د شفعه اصل علت دادې چه دشفیع جائیداد کوم سرد چه دهمیشه نه متصل دې که غواړی نو مالی معاوضه دې ورکولوسره حاصل کړی اوخپل متصله جائیداد سره دې یوځائی کړې دې دپاره چه د مضرت اونقصان هغه اندیښنه باقی پاتې نه شی. (۲)

یواهم اشکال:- بیایوسوال داپاتې کیږی چه دحضرت جابر رضی الله عنه په حدیث کښې خو صفا دی فاذا وقعت الحدود بینهم فلا شفعة یعنی کله چه حدبندی اوشی اولارې جدا جدا شی نوبیابه د شفعه حق پاتې نه شی.

جواب:- ددې اعتراض جواب دادې چه کله تقسیم واقع شی اولارې جداکړې شی نود شرکت د وجې نه چه کوم د شفعه حق حاصل وو هغه ختم شو. په دې سره د ګاونډی دحق نفی مقصودنه ده. ددې نه علاوه دویمه خبره داهم ده چه دا کوم زیاتې دې فاذا وقعت الحدود الخ. ددې په وقف اورفع کښې اختلاف دې. امام احمد امام بخاری او ابومحمدبن حزم ظاهری رحمهم الله دا مرفوع ګنړی لیکن ابن ابی حاتم رحمه الله د خپل پلار ابوحاتم رحمه الله نه دا نقل کوی چه دا موقوف دې مرفوع نه دې.(۳)

په دې کښې لږشان اشکال داکیږی که چرته موقوف هم وی نوځه اوشو احناف خو موقوف هم حجت ګنړی. لهذا د حضرت جابر رضی الله عنه داحدیث هم حجت ګنړل پکاردی. نوددې جواب دادې چه موقوف هغه وخت حجت ګنړلې شی کله چه په مرفوع روایاتوسره دهغې تعارض نه وی

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۶/۷. بتفصیل.
(۲) المصدرالسابق. بتفصیل.
(۳) عمدة القاری:۱۲/۷۲.

اودلته خو الجار أحق بسقبه يا الجار أحق بشفعته يا جارب الدار أحق بالدار چونکه مرفوع روايات موجود دی په دې وجه به دا نه شی قبلولې. دَدې تخريج هم په دې باب کښې تير شوې دې.

دَحضرت انورشاه کشميری رحمه الله دَ طرف نه يوبل جواب:- حضرت شاه رحمه الله فرمائی چه په اصل کښې به دَ شفعه لفظ هم دَ شريك دَ پاره استعماليدلو اوجارته هم دغه حق حاصل وو کوم چه به شريك ته حاصل وو ليکن دې ته به ئې شفعه نه سقب يا حق الجار ونيلو. نو په مذکوره حديث کښې نفی دَ لفظ شفعه کيږی دَحدود واقع کيدونه پس اودَ لارو جداکيدونه پس به اوس يوشريك ته دَ شفعه حق حاصل نه وی او حق الجار به وی کوم چه په بل حديث کښې په سقب سره تعبير کړې شوې دې.[1]

۱ – باب: الشفعة فی مالم يقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

شفعه په هغه جائيدادکښې کيږی چه تقسيم شوې نه وی

يا چه کله حدود واقع شی نوشفعه باقی نه پاتې کيږی

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخاری رحمه الله مقصد دَ جمهورعلماؤ دَ مذهب موافق شريك فی نفس المبيع دَپاره دَ شفعه اثبات دې.

[حديث ۲۱۳۸][2] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضی الله عنهما قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلَا شُفْعَةَ. [ر: ۲۰۹۹]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنهما فرمائی رسول الله صلی الله علیه وسلم په هرهغه څيزکښې دَ شفعه حکم ورکړې دې دکوم تقسيم چه نه وی شوې کله چه حدبندی اوشی اولارې جدا جدا شی نوبيا به شفعه پاتې نه شی.

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد بن مسربل بن مرعبل الاسدی ابوالحسن البصری رحمه الله دې. (م ۲۲۸ هجری)[3]

عبدالواحد:- دا عبدالواحد بن زياد رحمه الله دې.[4]

---

[1]) فيض الباري:۳/۲۷۲.

[2]) مرتخريجه فی هذاالباب.

[3])کشف الباري:۲/۲ الايمان باب من الايمان ان يحب الاخيه مايحب لنفسه.

[4])کشف الباري:۲/۳۰۱ الايمان باب الجهاد من الايمان.

معمر - دامعمربن راشد رحمه الله دې (۱)

الزهري - دامحدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې.(۲)

أبوسلمه -داابوسلمه بن عبدالرحمن رحمه الله دې.(۳)

جابر - اودَ حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنهما (۴)احوال تیرشوی دی.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت -دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. حدیث مذکوره سره متعلق دَ فقهي مسائلو بحث په تفصیل سره تیرشو.

۲-باب: عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع

وَقَالَ الْحَكَمُ إِذَا أَذِنَ لَهُ قَبْلَ الْبَيْعِ فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.
وَقَالَ الشَّعْبِيُّ مَنْ بِيعَتْ شُفْعَتُهُ وَهُوَ شَاهِدٌ لَا يُغَيِّرُهَا فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

دَ بیع نه وړاندې په شفیع باندې شفعه پیش کول او حکم رحمه الله وائی چه که شفیع دَ بیع اجازت ورکړو دَبیع نه وړاندې نوبیابه دَهغه دَ شفعه حق پاتې نه شي اوشعبی رحمه الله وائی که چرته جائیدادخرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجود وو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو.

دَترجمة الباب مقصداودَفقهاؤ دَاختلاف بيان:- امام بخاری رحمه الله دلته دا مسئله بیانوی که یو سړې خپل مکان خرڅول غواړی اوبل سړی ته په دغه مکان باندې دَ شفعه حق حاصل دې نو دغه خرڅونکی له پکاردی چه اول خپل دې ګاونډی یا شریك ته نی مخکښې پیش کش اوکړی چه زه دا مکان خرڅول غواړم که چرته ته ئی اخستل غواړی نو واخله. اوس که چاد شفیع په وړاندې خپله معامله پیش کړه اوهغه اخستلوته تیارنه شو بیا مالك هغه خرڅ کړو نوددې بیع نه پس که شفیع په دې کښې دَخپلې شفعه حق دائرکول غواړی نو دائرکولې شی که نه؟ په دې مسئله کښې اختلاف دې. سفیان ثوری حکم بن عتیبه ابوعبید ابوخیثمه رحمهم الله اوپه یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چه کله شفیع اجازت ورکړو بیادَ شفعه حق ختم شو او امام ابوحنیفه امام شافعی اوامام مالك رحمهم الله فرمائی دَ شفعه حق خودَ بیع نه روستووی او په مسئله مذکوره کښې مالکانودَ بیع نه اول اجازت واخستو نوکیدې شی چه اول دَهغه دا رائې نه وی او اوس چه بائع مکان خرڅ کړې دې دَده رائې بدله شوه اودَ شفعه حق خو دَ بیع نه پس حاصلیږی نوکه اوس دغه شفیع دَ شفعه دعوی کول

---

(۱)کشف الباری:۱/۴۶۵ بدء الوحی.
(۲)کشف الباری:۱/۳۲۶ بدءالوحی.
(۳)کشف لباری: ۲/۳۲۳باب صوم ورمضان احتسابًا من الایمان.
(۴)کشف الباری: ۴/۳۵کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء إلا من المخرجین.

غواړی نوکولې شی اودامکان اخستې شی. (۱) دامام احمد رحمه الله هم دویم روایت هم دغه دې کوم موفق الدین ابن قدامة رحمه الله په مغنی کښې نقل کړې دې او ونیلی دی چه دامام احمد رحمه الله ظاهری مذهب هم دغه دې. (۲) لکه چه ائمه اربعه په دې متفق شوی دی که اول ئی اجازت ورکړو نودَ بیع نه پس هم شفیع ته دَشفعه حق دائرکولې شی.

امام بخاری رحمه الله په دې مسئله کښې دَ فریق اول هم خیال معلومیږې یعنی چه کله شفیع اجازت ورکړې وو نودَ شفعه حق ختم شو اوس دَ بیع نه پس هغه ته دَ شفعه حق دائر کولو اجازت نشته. ځکه چه امام بخاری رحمه الله دلته کوم آثار نقل کړی دی **وقال الحکم الخ** یعنې حکم بن عتیبه رحمه الله فرمائی چه که شفیع دَبیع اجازت ورکړودَ بیع نه وړاندې نوبیابه دَ هغه دَ شفعه حق پاتې نه شی. وقال الشعبی رحمه الله الخ امام شعبی رحمه الله فرمائی چه که جائیداد خرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجودوو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو. دَدې آثارونه امام بخاری رحمه الله دَ فریق اول تائید طرف ته اشاره کوی. (۳)

یوه بله اختلافی مسئله:- دَامام شعبی رحمه الله دَ اثر نه داهم معلومیږی چه شفیع ته فوراً دَ شفعه حق دائرکول پکاردی. که هغه دَ بیع دَعلم کیدونه پس تاخیرکوی نودهغه دَ شفعه حق به باطل شی په دې مسئله کښې اختلاف دې. چه شفیع دې دَ بیع علم کیدو سره دَ شفعه دَحق دعوی اوکړی یا هغه ته دَ تاخیرهم حق حاصل دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه فی الفور دَ شفعه دعوی دائرکول پکاردی ځکه چه **الشفعة لمن واثبها** (۴) یعنی شفعه هم دَدې دَپاره وی چه دَ مواثبت طلب کوی او فوری توګه دَ شفعه حق غوښتلودَپاره اودریږی. او**الشفعة کحل العقال.** (۵)

دغه شان که چاته معلومه شوه چه دَمکان سوداشوې ده اوهغه سستی اوکړه اوفوری ئی دَ شفعه دعویٰ اونه کړه نوهغه مکان به هغه ته نه ملاویږی. بل دَ شفعه حق یوکمزورې حق دې چه دَاعراض کولوسره باطل کیږی لهذا فوری مطالبه او قیام شهادت دواړه به لازم وی دې دَپاره چه معلومه شی چه دَهغه په شفعه کښې رغبت دې اوهغه دَاعراض نه کار نه اخلی ځکه چه هغه دَ قاضی په عدالت کښې دَ شفعه دَ مطالبه دَ ثبوت ضرورت هم دې اودَ دغه احتیاج او

---

(۱) المغنی لابن قدامة رحمه الله ۱۲۲۳/۲.

(۲) حواله سابق.

(۳) لامع الدراری: ۱۵۳/۶.

(۴) قال الحافظ ابن حجر رحمه الله فی الدرایة فی تخریج أحادیث الهدایة:۲۰۳/۲ حدیث الشفعة لمن واثبها لم أجده وإنما ذکره عبدالرزاق من قول شریح رحمه الله وکذا قال الحافظ الزیلعی رحمه الله فی نصب الرایة: ۱۷۶/٤ وقال ابن الملقن رحمه الله غریب (یعنی لایعلم من رواه کما قال فی المقدمة) (خلاصة البدر المنیر:۱۰۲/۲.

(۵) أخرجه ابن ماجه: ۸۳۵/۲ کتاب شفعه باب طلب الشفعة الحدیث: ۲۵۰۰ والبزار کما فی نصب الرایة: ۱۸۶/٤ کتاب الشفعة باب طلب الشفعة والبیهقی رحمه الله ۱۰۸/۶ کتاب الشفعة باب فی مسائل الشفعة والخطیب فی التاریخ:۵۷/۶.

ضرورت د ختمول د گواهئي نه بغیرممکن نه دی. (۱)او هم دغه یعنی د شفعه فوری دعوی کول، د امام احمد رحمه الله منصوص قول دی او د امام شافعی رحمه الله هم یوقول داسې دې او دویم قول د امام شافعی رحمه الله او یوقول د امام احمدبن حنبل رحمه الله دادې چه فوری دعوی د شفعه دائرکول ضروری نه دی بلکه تراضی سره هم د شفعه دعوی دائرکیدې شي. د امام مالك رحمه الله مسلك خو هم دغه دې چه فوری دعوی کول ضروری نه دی. په دې کښې د تراضی گنجائش شته لیکن هغه دا فرمائی چه که دومره موده تیره شی په کوم سره چه اندازه وی چه شفیع شفعه پریخودې ده بیا د هغې نه پس د شفعه دعوی نه شی کولې. (۲)

د تعلیقاتو تفصیل: - حکم بن عتیبه کوفی تابعی رحمه الله تعلیق ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۳) اوهم دغه شان امام شعبی رحمه الله عامر بن شراحیل کوفی تابعی رحمه الله تعلیق هم ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۴)

[حدیث ۲۱۳۹] (۵) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ الْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إِحْدَى مَنْكِبَيَّ إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْتَعْ مِنِّي بَيْتَيَّ فِي دَارِكَ . فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَبْتَاعُهُمَا . فَقَالَ الْمِسْوَرُ وَاللَّهِ لَتَبْتَاعَنَّهُمَا . فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لاَ أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلاَفٍ، مُنَجَّمَةٍ أَوْ مُقَطَّعَةٍ . قَالَ أَبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ، وَلَوْلاَ أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ». مَا أَعْطَيْتُكَهَا بِأَرْبَعَةِ آلاَفٍ، وَأَنَا أُعْطَى بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ. [۶۵۷۶، ۶۵۷۷، ۶۵۷۹، ۶۵۸۰]

حضرت عمرو بن شرید رحمه الله فرمائی زه سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه سره ولاړ ووم په دې کښې مسوربن مخرمة رضی الله عنه راغلو اوهغه خپل لاس زما په یوه اوګه باندې کیخودو په دې کښې ابورافع رضی الله عنه هم راغلو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم آزاد کړې شوې غلام دې هغه اووئیل اې سعدته زما دواړه کمرې چه ستا په کورکښې دی واخله، سعد رضی الله عنه اووئیل په خدائی قسم زه خوئی نه اخلم. مسور رحمه الله اووئیل (چه هم خواکې ولاړوو) په خدائی قسم دې هم ته به ئی اخلې حضرت سعد رضی الله عنه اووئیل (بیاخو تیك ده مگر) زه د څلورو زرو نه زیاتې نه درکوم اوهغه هم په قسطونو

(۱) هدایة شرح بدایة المبتدی: ۷/۱٤.

(۲) بدایة المجتهد ص:۶۵۲ دارالکتب العلمیة بیروت. المغنی لابن قدامة المقدسی: ۱۲۰۰/۱ بیت الفکار الدولیة بیروت.

(۳) فتح الباری: ٤۳۷/٤ عمدة القاری: ۶۲/۱۰.

(۴) حواله سابق.

(۵) الحدیث اخرجه النسائی رحمه الله تعالی فی کتاب البیوع رقم:٤۶۲۳ وأبوداؤد فی کتاب البیوع رقم: ۳۰۵۱ وابن ماجة رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام رقم:۲٤۸۶ والامام أحمدرحمه الله تعالی فی مسنده رقم:۲۲۷۵۱، ۲۵۹۲۷ انظر کذلک فی جامع الاصول الباب السادس فی الشفعة رقم:٤۱۹.

كښې يا په يوځائې (دَ راوى شك دې) حضرت ابورافع رضی الله عنه اووئيل ماته خود دغه كور پنځه سوه دينار ملاويږى (دَ كومې چه پنځه زره درهم جوړيږى) كه چرې ما دَ حضورپاك نه دانه وو اوريدلى چه ګاونډى دَ خپل نيزديكت دَ وجې نه زيات حق دار دې نو ما به تاته دا كور په څلورزره درهم كښې هيڅ كله هم نه وودر كړې خصوصاً چه ماته دَ هغې پنځه سوه دينار ملاويږى آخر حضرت ابورافع رضی الله عنه هغه كمرې حضرت سعد رضی الله عنه روكړو.

رجال الحديث

مكى بن ابراهيم:- دامكى بن ابراهيم بن بشيربن فرقدحنظلى رحمه الله دې. (۱)

ابن جريج:- دا ابن جريج عبدالملك بن عبدالعزيز رحمه الله دې. دَدوى تذكره كتاب الحيض باب غسل الحائض راس زوجها وترجيلها كښې تيره شوې ده.

ابراهيم بن ميسرة:- دا ابراهيم بن ميسرة الطائفى ثم المكى رحمه الله دې. دَدوى تذكره كتاب الجمة باب الدهن للجمة كښې تيره شوې ده.

عمروبن الشريد:- دوى عمروبن الشريد بن سويد الثقفى ابوالوليد الطائفى رحمه الله دې.

اساتذه:- دوى رحمه الله دَ حضرت سعدبن ابى وقاص، عبدالله بن عباس، حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنهم او ابورافع رضی الله عنه (دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم آزادكړې شوې غلام) بل دَخپل والدمحترم چه صحابى دې حضرت شريد بن سويد رضی الله عنه نه هم روايات نقل كوى.

تلامذه:- دوى رحمه الله نه ابراهيم بن ميسرة طائفى بكير بن عبدالله، صالح بن دينار، عبدالله بن عبدالرحمن بن يعلى، عبدالله بن عتبه، عمروبن شعيب، محمد بن ميمون بن مسيكه وغيرهم رحمهم الله روايات نقل كوى. (۲)

احمدبن عبدالله عجلى رحمه الله فرمائى: حجازى تابعى، ثقة. (۳) ابن حبان رحمه الله هم په خپل كتاب الثقات كښې دَ دى تذكره كړې ده. (۴) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى ثقة. (۵)

سعدبن بى وقاص:- حضرت سعدبن ابى وقاص رضی الله عنه تذكره تيره شوې ده. (۶)

---

(۱) كشف البارى:۳/۴۶۱.

(۲) تهذيب الكمال:۲۲/۶۳.

(۳) الثقات ص:۴۲.

(۴) ۵/۱۸۰.

(۵) تقريب التهذيب ص:۴۲۳ دارالرشيد سوريا.

(۶) كشف البارى:۲/۱۷۲.

مسوربن مخرمة:- حضرت مسور بن مخرمة ﷺ ذكر كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس كښې راغلې.

ابورافع:- حضرت ابورافع القبطى ﷺ دنبى كريم ﷺ آزادكړې شوې غلام دې. دهغوى ﷺ د نوم باره كښې مختلف اقوال دى: بعض وائى ابراهيم اوبعض اسلم اوبعض ثابت وغيره وائى. [1] د واقدى رحمه الله قول دې چه دهغوى ﷺ انتقال دحضرت عثمان غنى ﷺ د شهادت نه څه موده پس مدينه منوره كښې شوې. [2] خو ابن حبان رحمه الله نقل كړى دى چه د حضرت على ﷺ دخلافت په زمانه كښې انتقال شوې. [3]

نقل دادى چه هغوى ﷺ د حضرت عباس ﷺ غلام وو اوحضرت ابن عباس ﷺ رسول الله ﷺ ته هبه كړې وو بيا چه حضرت ابورافع ﷺ نبى كريم ﷺ ته دحضرت عباس ﷺ د اسلام راوړلو خوشخبرى وركړه نو رسول الله ﷺ هغه آزادكړو. [4] هغوى ﷺ د نبى كريم ﷺ نه اود عبدالله بن مسعود ﷺ نه حديث نقل كول.

تلامذه:- دهغوى ﷺ نه دهغوى خوئى رافع بن ابى رافع، عبيدالله بن ابى رافع، معتمر يا مغيره بن ابى رافع اوحسن بن ابى رافع او نمسى حسن بن على بن ابى رافع صالح بن عبيدالله بن ابى رافع فضل بن عبيدالله بن ابى رافع بل دهغوى بى بى محترمه سلمى ام رافع روايات نقل كوى. بل حصين (د داؤدبن حصين پلار) متين بن ابى المغيرة، سالم بن عبدالله بن عمر ﷺ سعيدبن ابى سعيد، سليمان بن يسار شرجيل بن سعد، على بن الحسين بن على ﷺ عمرو بن شريد، محمدبن المنكدر او ابوسعيد مقبرى وغيرهم رحمهم الله نه احاديث نقل كړى دى. [5]

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب قائم كړې وو باب عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع او په حديث مذكوركښې حضرت ابورافع ﷺ فرمائي اې سعد ﷺ ته زما دواړه كمرې چه ستا په كور كښې دى واخله نو په دې كښې دحق شفعه د وجې نه د يوشريك د بل شريك مخې ته د بيع دپاره عرض كول دى. [6]

تشريح:- هم ددې حديث نه امام ابوحنيفه رحمه الله اودهغوى ملګرى د ګاونډى دپاره د شفعه په اثبات استدلال كوى. فريق مخالف تاويل كوى چه دلته شريك فى نفس المبيع مراد دې څكه

---

[1] تهذيب الكمال:۳۳/۳۰۱.
[2] طبقات ابن سعد رحمه الله ٤/٧٥.
[3] ثقات: ۱۷/۳.
[4] طبقات ابن سعد رحمه الله ٤/٧٣.
[5] تهذيب الكمال:۳۳/۳۰۱ – ۳۰۲.
[6] عمدة القارى:۱۲/۷۳.

چه حضرت ابورافع رضي الله عنه حضرت سعد رضي الله عنه سره په دوو كورونو كښې شريك وو په دې وجه هغه د تونونه وړاندې حضرت سعد رضي الله عنه باندې د كورخرڅولو خبره اوكړه خود فريق مخالف دا استدلال كول هم دحديث د ظاهرسره رد كيږي خكه چه په حديث كښې صفا دى چه حضرت ابورافع رضي الله عنه د حضرت سعد رضي الله عنه په كوركښې د دووكمرو مالك وو داسې نه وه چه د كور په يوه حصه كښې دواړه په مشتركه توګه باندې مالكان وو.[1]

٣-باب: أي الجوار أقرب

كوم يو ګاوندى ډيرنيزدې دى (يعنى د شفعه زيات حقداردې)

[٢١٦٠] حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ -رضي الله عنها- قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي قَالَ «إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا». [٥٦٧٤، ٢٤٥٥][2]

ترجمه:- حضرت عايشه رضي الله عنها فرمائى ماووئيل يارسول الله! زما دوه ګاونديان دى په دوى كښې اول زه كوم يو ته حصه (هديه) اوليږم؟ حضورپاك اوفرمائيل د كوم دروازه چه تاسره ډيره نيزدې ده.[3]

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخارى رحمه الله دا ترجمه په صفاتوګه په دې خبره باندې دلالت كوى چه د شفعه الجوار قائل دې اوامام بخارى رحمه الله نه صرف دا ترجمه قايم كړې ده بلكه وړاندې ئې دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها روايت هم نقل كړې دې چه ماووئيل يارسول الله! زما دوه ګاونډيان دى زه په هديه وركولوكښې كوم يو وړاندې كړم نوحضور پاك اوفرمائيل د كوم دروازه چه ستادروازې سره ډيره نيزدې ده دهغه حق مخكښې دې.[3]

رجال الحديث

حجاج:- دا حجاج بن المنهال السلمى الانماطى رحمه الله دې.[4]

شعبه:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې.[5]

علي - دا على بن المدينى رحمه الله دې.[6]

---

[1]) عمدة القارى: ١٢/ ٧٤ فتح البارى: ٤/ ٥٥٢.

[2])أخرجه البخارى أيضاً فى الادب باب حق الجوار فى قرب الابواب وفى الهبة. باب بمن يبدأ بالهدية. وأخرجه أبوداود رحمه الله فى سننه فى الادب. باب حق الجوار رقم: ٥١٥٥ وانظرجامع الاصول: ٦/ ٦٤٠ رقم الحديث: ٤٩٢٣

[3]) إرشاد السارى: ٥/ ٢١٧ مع اضافع يسيرة.

[4]) كشف البارى: ٢/ ٧٧٤.

[5]) كشف البارى: ١/ ٤٧٨.

[6]) كشف البارى: ٣/ ٢٥٦.

شبابة -دا شبابة بن سوار رحمه الله دې. دَدوی تذکره كتاب الحيض باب الصلوة على النفساء کښې تيره شوې ده.

ابوعمران:- دوی ابو عمران عبدالملك بن حبيب الازدی ويقال الكندى الجونى البصرى رحمه الله دې.[1]

اساتذه:- دَ اسير بن جابر، انس بن مالك، جندب بن عبدالله البجلى، ابوفراس ربيعه بن كعب الاسلمى، زهيربن عبدالله بصرى، عبدالله بن رباح الانصارى، عبدالله بن صامت او ابوبكر بن ابى موسىٰ اشعرى وغيره هم رضي الله عنهم نه ئې روايات نقل کړې دی.

تلامذه:- دَ دوی نه ابان بن زيدی العطار، جعفربن سليمان الضبعى، ابوقدامه، حجاج بن فرافصه، حمادبن زيد، حماد بن سلمه، سليمان التيمى شعبه بن حجاج اوصالح بن بشير امرى وغيرهم رحمهم الله روايات نقل کوی.

يحيىٰ بن معين رحمه الله فرمائی: ثقة.[2] ابوحاتم رحمه الله فرمائی: صالح.[3] محمدبن واسع رحمه الله فرمائی: حسن الحديث.[4]

وفات:- عمرو بن على رحمه الله وائی چه دَهغوی انتقال ۱۲۸هجری کښې شوې.[5] بعض وائی ۱۲۹هجری کښې شوې.[6] علامه ابن حبان رحمه الله فرمائی چه ۱۲۳هجری کښې شوې.[7]

طلحه بن عبدالله:-دا طلحه بن عبدالله بن عثمان بن عبيدالله بن معمر التيمى رحمه الله دې.[8]

عائشه:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها[9] تذکره تيره شوې ده.

تشريح:-يعنى بعض داسې هم ګاونډی وی چه دَهغه دکور ديوال ستادَ کور ديوال سره لګيدلې وی خودَهغه دروازه په مشرق اوستا دروازه مغرب کښې وی هغه به اقربهما باباً نه شی ګرځولې بلکه اقربهما باباً به هغه وی دَ چا دروازه چه ستا دروازې سره نيزدې وی سره دَدې که دَهغه

[1] دَدوی تفصيلی احوالودپاره اوګورئی طبقات ابن سعد: ۲۳۸/۷ تاريخ البخارى الكبيرة ترجمة:۱۳۳۰. تاريخ البخارى الصغير:۳۱۸/۱ ثقات لابن يحبان رحمه الله ۱۱۷/۵ تهذيب الكمال:۲۹۷/۱۸ سير أعلام النبلاء: ۲۵۵/۵.
[2] الجرح والتعديل:۵ والترجمة: ۱۶۳۶.
[3] حواله سابق.
[4] المعرفة والتاريخ:۲۶٤/۲.
[5] تهذيب الكمال:۲۹۹/۱۸.
[6] ايضاً.
[7] الثقات: ۱۱۷/۵.
[8] كشف البارى:٤۸/۲.
[9] كشف البارى: ۲۹۱/۱.

ديوال ستا د ديوال سره نه وى ملاؤشوي

دعلامه ابن بطال رحمه الله اشكال - علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها روايت په دي باب كښې نقل كړې دې حالانكه ددې د شفعه الجوارسره څه تعلق نشته دلته خو حضرت عائشه رضي الله عنها د هديه د مسئلې تپوس كوى (١)

د بخارى د نورو شراح رحمهم الله جواب:- دعلامه ابن بطال رحمه الله اعتراض صحيح نه دې ځكه چه امام بخارى رحمه الله دلته دا روايت ددې خودلودپاره پيش كړې دې چه هغه جارد چاديوال چه ستا ديوال سره نيزدې دې خودهغه دروازه بل طرف ته ده اوستادروازه يوبل طرف ته اوستا اودهغه په دروازكښې مثلاً تقريباً د يوفرلانګ فاصله ده نوده ته به په حق شفعه كښې ترجيح نه شى وركولې بلكه دكوم سړى دروازه چه ستادروازې سره د پنځه يا لس ګزه فاصلې باندې ده سره ددې چه دهغه ديوال اتصال ستاديوال سره نه وى نوهغه به ستا نيزدې ګاونډى ګرځولې شى. په دې وجه امام بخارى رحمه الله دا روايت دلته په ابواب شفعه كښې راوړلې دې اودا وينا كول چه ددې تعلق خو هديه سره دې نوددې طرف ته خودهرچا سوچ متبادركيږى ليكن داامام بخارى رحمه الله چه دا روايت دلته ذكركړې دې دا خوددې خبرې دخودلودپاره دې لكه څنګه چه په هديه كښې أقربهما باباً أحق ګرځولې شوې دې دغه شان دلته د شفعه په باب كښې هم دا أحق ګرځولې كيږى د چادروازه چه ډيره نيزدې وى. (٢)

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت أى الجوار أقرب سره واضح دې.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٣- كتاب الاجارة

ددې ځائې نه امام بخارى رحمه الله د اجارې د احكامو باره كښې بيان فرمائى. بعض نسخو كښې اجارات د جمع صيغې سره دې.

د اجاره لغوى اواصطلاحى تعريف:- اجارة فعالة په وزن باندې ده. لغةً د اجرة اسم دې چه داجيركرايه ته وئيلې شى. (٣) صاحب د هدايه داجاره تعريف كړې دې: **عقد يرد على المنافع بعوض.** (٤) يعنى اجاره هغه عقددې چه په منافع باندې په عوض واقع كيږى. بعض حضراتو

---

(١) شرح صحيح البخارى لابن بطال:٦/٣٨٢.

(٢) فتح البارى:٤/٦٥٤.

(٣) الهداية مع شرحه البناية: ٣/٦٢١ المغرب: ١/٢٨.

(٤) الهداية مع شرحه البناية: ٣/٦٢١ المغرب: ١/٢٨.

تعریف کړې دې. تمليك المنافع بعوض. (۱) یعنی اجاره دمنافع په عوض مالك جوړول دی. اوبعض حضرات وائی بيع منفعة معلومة باجر معلوم یعنی اجاره معلومه منافع په اجرت معلوم باندې خرڅولو ته وائی. علامه عینی رحمه الله فرمائی وهذا أحسن. (۲)

د اجاره ثبوت: اجاره دقرآن مجیدنه هم ثابته ده. ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ (۳) یعنی بیشکه ښه نوکر کوم چه ته ساتل غواړې هغه دې چه زور اور وی او امانت دار وی. اودامت په دې باره کښې اجماع هم ده چه اجاره جائزده. (۴)

اود احادیث نبویه علی صاحبها الصلوة والسلام نه هم ددې ثبوت دې لکه چه روایات وړاندې راځی. او قیاساً اجاره ناجائزمعلومیږی ځکه چه په دې کښې معقودعلیه منفعت دې کوم چه دعقدپه وخت کښې موجودنه وی اود یو راتلونکی وخت والاخیزطرف ته دتملیك اضافت کول صحیح نه دی. ځکه چه شیئ معدوم دعقدمحل نه وی. (۵)

خوشریعت مطهره دخلقو د ضرورتونو د وجې نه عقداجاره جائزګرځولې ده. (۶) بعض وخت سړې خپل کارپخپله نه شی کولې د بل ضرورت پیښیږی او بل سړې په مفت کارکولوباندې نه تیاریږی په دې وجه ددې اجازت پکاردې چه یوسړې بل ته اجرت ورکړی اوخپل کاریرې اوکړی. داسې هم ونیلی کیدې شی چه فقراء د مال محتاج وی او غنیان د اعمالو محتاج. اوس که چرې اجاره جائزنه وه نوخلقوته به دهغوی ته به د ژوند په مصالح کښې سخت مشکلات پیښیدل.

صرف عبدالرحمن بن الاصم چاچه په ماقبل کښې شفعه ته هم ناجائزونیلی وو هغه دې اجاره ته هم ناجائزوائی لیکن دهغه د اختلاف هیڅ اعتبارنشته. (۷)

۱ - باب: استئجار الرجل صالح

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾/القصص: ۲۶. وَالْخَازِنِ الْأَمِينِ. وَمَنْ لَمْ يَسْتَعْمِلْ مَنْ أَرَادَهُ.

---

۱) قال البسطامی فی الحدود والاحکام ص:۹۶من امش طلبة الطلبة للامام نسفی رحمه الله ص:۲۶۱.

۲) عمدة القاری:۷۷/۱۲.

۳) القصص:۲۶ اوګورئی. الجامع الاحکام القرآن للقرطبی:۲۴۱/۱۳ وفیه: دلیل علی أن الاجارة کانت عندهم مشروعة معلومة وکذالک کانت فی کل ملة وهی من ضرورة الخلیقة، ومصلحة الخلطة بین الناس.

۴) بدایة المجتهد ص:۶۱۶.

۵) هدایة شرح بدایة المبتدی:۲۶۸/۶.

۶) المصدرالسابق.

۷) المغنی لابن قدامة: ۱۲۴۵/۲.

نیك سړي په اجرت ساتل، اود الله تعالی ارشاد، بیشکه ښه ملازم کوم چه تاسو ساتل غواړی هغه دې چه زور آور او امانت دار وی. اود امانت دارخازن بیان او د هغه سړی بیان چه خواهش مند (طلب ګار) عامل جوړنه کړی.

دترجمة الباب مقصد:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه په اصل کښې امام بخاری رحمه الله د وهم خاتمه کول غواړی اوهغه دا چه نیك سړي خوقابلِ تعظیم او تکریم وی او قابل تعظیم اوتکریم سړي اجیرساتل دهغوی داکرام خلاف دې. ددې دپاره امام بخاری رحمه الله دا ترجمة الباب قایم کولوسره دابنائی چه په اجاره باندې کار اخستل اهانت نه دې اونه داکرام خلاف دې.[1]

داهم وئیلی شی چه امام بخاری رحمه الله په اصل کښې داخودل غواړی چه اجیر نیك او طاقتور سړي ساتل پکاردی. ځکه چه که هغه نیك نه وی نو خیانت به کوی اومال به ضائع کوی او اکثرهغه سړی پسې لګیدې هم وی اوچه طاقتور وی نو خپل کاربه په پوره طریقه سره سرته رسوی.

قوله تعالی: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ﴾، **مختصرپس منظر**:- حضرت موسیٰ په غیبی القاء سره د مصرنه مدین ته روان شو اوچه کله مدین ته نیزدې شو نو په یوکوهی باندې ئی ګنړه او مجمع اولیدله او دوه عزت دارې ښځې خپلو چیلوسره یوطرف ته ولاړې وې او د ځاربانانو خپلو ځاروو باندې اوبه څکولواوتللو په انتظارکښې ولاړې وې. دحضرت موسیٰ په هغوی باندې رحم راغلو او اوبه ئی راؤویستې اودهغوی چیلو باندې اوڅکولې او بیایود سوری ځائی کښې کیناستو خپل رب سره ئی مناجات کول اودغه جینکوطرف ته ئی هیڅ خیال اونه کړو. دواړو جینکو دامنظر په خپلو سترګوباندې اولیدلو ځوان اوطاقتور خوداسې دې چه کوم یوکانړې لس کسان سړی اوچتوی هغه په یواځې ځان باندې اخواکړو اود امانت دیانت او پاك دامنئ حال نی دادې چه زمونږ امدادخوئې اوکړو مګرزمونږ طرف ته ئی سترګې اوچتولوسره هم اونه کتل. او بندګئ داحال دې چه د الله تعالی نه په دعااو زارئی کښې ورډوب دې. کور ته راغلې اوخپل بوډا پلار حضرت شعیب علیه السلام ته ئی ټوله قصه بیان کړه. حضرت شعیب علیه السلام حضرت موسیٰ علیه السلام راؤغوښتلو حضرت موسیٰ د پیدائش نه تر دغه وخته پورې خپل ټول حال هغوی ته واؤرولو. حضرت شعیب علیه السلام هغه ته تسلی ورکړه چه ویریږه مه ته دظالمانونه خلاص شوې. روستو دحضرت موسیٰ دلونړونه یوې اووئیل دکومې نوم چه صفورا وو. اې زمونږ پلاره دا خپل نوکر اوساته دې دپاره چه زمونږ چیلئی څره وی. بیشکه ښکلې اجیر او نوکر هغه سړې دې چه مضبوط او طاقتور وی او امانت داروی. د طاقت اوتکړه والی خوئی داحال دې کوم کانړې چه به ډیرو سړو نه شو اوچتولې دې سړی هغه یوازې ځان له ډیر په آسانئی سره اوچت کړو اخوائی کیخودو اود امانت ئی داحال دې چه دې سړی ماته ځان پسې شاته دتلو اووئیل چه ماپسې شاشاته راځه او په ژبه راته لاربنایه او په چا کښې چه دا دوه خصلتونه وی یعنی طاقت اوامانت هغه به ښه خدمت کوی.[2]

---

[1]) إرشادالساري: ۲۱۹/۵.

[2]) معارف القرآن: ۸/۳۰۸/۵ – ۳۰۹ للشیخ العلامة محمد ادریس کاندهلوی رحمه الله

دَترجمة الباب دَ دویم جزء مقصد:- قوله: (الخازن الامین ومن لم یستعمل من اراده) دا دَترجمة الباب دویمه حصه ده اودَدې دوه اجزاء دی اوبیا امام بخاری رحمه الله دَدې دواړو اجزاؤدپاره یویوحدیث پیش کړې
په دې کښې امام بخاری رحمه الله دا ښائی چه که یوسړې خپل ځان دَ اجیر جوړېدلو دَپاره خپل ځان پیش کړی او بل سړې هغه دَ اجیرساتلونه انکاراوکړی نودَدې اصل هم په سنت کښې موجود دې. خوداخبره په ذهن کښې اوساتئی چه دا څه قاعده اوکلیه نه ده اکثرداسې کیږی چه سړې خپل ځان وړاندې کوی نودَ دې خبرې ضرورت داعی ته وی چه دې اجیراوساتی. تاسو ته دَ څه کاردَپاره دَ اجیرضرورت شته. اوس تاسو ته نه ده معلومه چه کوم یوسړې دَ دې کاردَ پاره موزون او فارغ دې نوکه چرې په داسې صورت کښې اجراء خپل ځان پیش کړی نوتاسو ته دَهغه دَ اهلیت او آمادګئی هم اندازه کیدې شی. (۱)
اوبیا یوسف علیه السلام پخپله درخواست کولوسره دَمالیات کار په خپله ذمه واخستو. ﴿ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴾ (۲) حضرت مولانا شبیراحمدعثمانی رحمه الله فرمائی چه (حضرت یوسف علیه السلام دَ وزیر مالیات عهده دَدې دَپاره اختیارکړه) دې دَپاره چه دَدې په ذریعه هغه عام مخلوق ته فائده اورسولې شی. خاص کر په راتلونکی خطرناك قحط کښې ډېر په ښه طریقه دَانتظام دَ مخلوق خیال ساتل اودَحکومت مالی حالت مضبوط اوساتلې شی. دَدې نه معلومیږی چه انبیاء علیهم السلام به دَ دنیاعقل هم ښه کامل لرلو اودا چه دَ مخلوق دَ همدردئی دَپاره دَمالیات په قصوکښې پریوتل ئی دَ شان نبوت اوبزرګئی خلاف نه ګڼړلو. که یوسړې په نیك نیتئی سره داګڼړی چه دَفلانکی منصب زه اهل یم او نور به داکار په ښه طریقه اونه کړې شی نودَمسلمانانو دَ خیرغوښتلو او نفع رسولو په غرض دَ هغې خواهش یا درخواست کولې شی اوکه دَضرورت مطابق خپل بعض خصائل حسنه اوصاف حمیده تذکره کول وی نودا په ناجائزمدح کولوکښې داخل نه دی. (۳)او په بعض احادیث مبارکه کښې دَدې تائیدهم راغلې دې. لیکن بعض صورتونه بیشکه داسې وی چه په هغې کښې خپل ځان پیش کونکې سړې دهغه کار دَپاره مناسب نه وی اودَهغه دا طلب په دې خبره باندې دال وی چه هغه دَعهدې حریص دې اودَ هغه په نیت کښې فساد او خرابې دې نوداسې سړې خو یقیناً نه دی ساتل پکار.

[حدیث ۲۱۴۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ-رضی الله عنه-قَالَ قَالَ النَّبِيُّ-صلی الله علیه وسلم-«الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ». [ر: ۱۳۷۱]

---

(۱) لامع الدراری:۶/۱۵۷ – ۱۵۸.
(۲) یوسف: ۵۵.
(۳) تفسیر شیخ الاسلام حضرت مولانا شبیراحمدعثمانی رحمه الله ص:۳۲۱.

ترجمه:- حضورپاك ﷺ فرمائيلى دى امانت دار خزانچى (داروغه) چه دَخپل مالك وركړې شوې رقم (پوره پوره) په خوشحالئى سره اداكړى هغه ته به هم دَ صدقه ثواب ملاويږى. [١]

رجال الحديث

محمدبن يوسف:- دامحمدبن يوسف بن واقد ابوعبدالله فريابى رحمه الله دې. [٢]
سفيان:- دا سفيان ثورى رحمه الله دې. [٣]
أبوبردة:- دا ابوبرده بريد بن عبدالله رحمه الله دې. [٤]
ابوبردة:- دا حضرت ابوبرده عامر رحمه الله دې. [٥]
ابوموسىٰ اشعرى:- دا مشهور صحابى حضرت ابوموسىٰ اشعرى عبدالله بن قيس رضي الله عنه دې. [٦]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله** (الخازن الامين) سره ظاهردې.

دَعلامه اسماعيلى او داؤدى رحمهماالله په حديث باب اشكال:- دې حضراتو په امام بخارى رحمه الله باندې اعتراض كړې دې چه هغه په دې باب دَ اجاره كښې داحديث ولې راوړو. او په حديث مذكوره كښې دَ اجاره هيڅ ذكرهم نشته. [٧]

جواب:- علامه ابن التين رحمه الله فرمائى چه دَ امام بخارى رحمه الله مراد هغه خازن دې چه په جمع شوى مال كښې دَهغه خپل هيڅ څيز نه وى او نښكاره خبره ده چه هغه به هم اجيروى. داسې هم وئيلې شى چه خزانچى دوه قسمه وى يو اعزازى او بل چه په اجرت باندې اوساتلې شى اودلته ئى خازن عام ذكركړې دې نوددې نه هم دَاجرت والاخازن مراد واخلئى. [٨]

[حديث ٢١٤٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِى حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِى مُوسَى - رضى الله عنه - قَالَ أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِى - صلى الله عليه

---

[١] أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الزكاة باب اجر الخادم إذا تصدق الخ الحديث: ١٤٣٨ وفى كتاب الوكالة باب وكالة الامين فى الخزانة ونحوها الحديث ٢٣١٩ واخرجه مسلم فى كتاب الزكاة باب اجرالخازن الاغمين الخ الحديث: ٢٣٦٠ واخرجه أبوداؤد فى كتاب الزكاة باب اجر الخازن الحديث: ١٦٨٤ واخرجه النسائى فى كتاب الزكاة باب اجرالخازن إذا تصدق باذن مولاه الحديث ٢٥٥٩.
[٢] كشف البارى:٢٥٢/٣.
[٣] كشف البارى:٣٧٨/٢.
[٤] كشف البارى:٦٩٠/١.
[٥] كشف البارى:٦٩٠/١.
[٦] كشف البارى:٦٩٠/١.
[٧] فتح البارى:٥٥٦/٤.
[٨] عمدة القارى مع اضافة يسيرة:٧٨/١٢.

وسلم -وَمَعِي رَجُلَانِ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ ،فَقُلْتُ مَا عَلِمْتُ أَنَّهُمَا يَطْلُبَانِ العَمَلَ. فَقَالَ «لَنْ أَوْلَا نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ» .[۶۵۲۵، ۶۷۳۰، ۶۷۳۷، ۶۷۳۸]

ترجمه:- حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه فرمائي چه زه (د یمن نه)حضورپاک له راغلم ماسره د اشعری قبیلې دوه سړی هم وو (هغوی د حضوراکرم نه د څه خدمت (منصب) درخواست اوکړو) ماعرض اوکړو یا رسول الله ! ماته معلومه نه وه چه دوی به دا خدمت (منصب)غواړی حضورپاك اوفرمائيل څوك چه زمونږ نه خدمت اوغواړی مونږ هغه ته هیڅ کله خدمت نه ورکوو (۱)

رجال الحدیث

مسدد:- دامسددبن مسرهد رحمه الله دی. (۲)

یحیی:- دایحییٰ بن سعید القطان رحمه الله دی. (۳)

قرة بن خالد:- دا قرة بن خالد ابومحمد سدوسی بصری رحمه الله دی. ددوی تذکره کتاب مواقیت الصلاة باب السمر فی الفقه والخیر بعد العشاء کښې تیره شوې ده.

حمیدبن هلال:- داحمیدبن هلال بن هبیرة عددی بصری رحمه الله دی. ددوی تذکره کتاب الصلاة باب یرد المصلی من مربین یدیه کښې تیره شوې ده

دحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث مناسبت ترجمة الباب دویم جزء ومن لم یستعمل من ارادة سره ښکاره دی.(۴)

۲ -باب: رعی الغنم علی قراریط

په قیراط تنخواه باندې چیلئ څرول

قوله قراریط تحقیق:-قراریط د قیراط جمع ده اوقیراط نصف دانق ته وائی. یودینارد شپږ دانق وی نویوقیراط دیو دینار دولسمه حصه ده.بعض حضراتو وئیلی دی چه دا د یو دینار شلمه حصه وی اوبعضووئیلی دی چه د یودنیار څلیریشتمه حصه وی (۵)

---

(۱) الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب الامارة باب النهی عن طلب الامارة والحرث علیها رقم:۴۷۱۸ النسائی فی کتاب الطهارة باب یستاک الامام بحضرة رعیته رقم:۴ وکتاب آداب القضاة رقم:۵۲۸۷ وابوداؤد فی کتاب الخراج والامارة والفئ رقم: ۲۵۴۱ وکتاب القضیة رقم:۳۱۰۸ وکتاب الحدود رقم:۳۷۹۰ والامام أحمد رحمه الله فی مسنده رقم:۱۸۶۸۷، ۱۸۸۵۳ انظر کذلک فی جامع الاصول بعث أبی موسیٰ ومعاذ إلی یمن رقم:۶۱۷۹.

(۲) کشف الباری:۲/۲.

(۳) کشف الباری:۲/۲.

(۴) الابواب والتراجم ص:۱۶۶.

(۵) النهایة فی غریب الحدیث والاثر:۴۳۸/۲ مجمع بحار الانوار:۲۵۱/۴ عمدة القاری:۷۹/۱۱.

بعض حضراتوداهم ونيلی دی چه دلته متعارف قراريط مرادنه دي بلكه دا په مكه مكرمه كښې يوځائې وو. علامه عيني رحمه الله دې قول ته ترجيح وركړې ده ليكن داخبره تسليم كول گران دی ځكه چه په مكه يا خواؤشا علاقه كښې دَ دې نومې ځائې هيڅ پته نه لګي. (۱)

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله دَ دې ترجمة الباب په ذريعه دَ چيلو څرولودَعمل فضيلت طرف ته اشاره كوی. (۲) چه پيغمبر عليه السلام او نورو انبياءكرام عليهم السلام هم چيلئی څرولی دی. لكه څنګه چه پخپله نبی كريم ﷺ فرمائيلی دی چه يونبی داسې نه دې چه چيلئی نه وی څرولې. (۳) په يوحديث كښې دی چه يوځل داوښانو څرونكو او چيلو څرونكوپه خپل مينځ كښې فخركولو نو رسول الله ﷺ ارشاداوفرمائيلو چه موسی عليه السلام نبی جوړكړې شو راوې ليكلو اوهغه دَچيلوڅرولووالا وو او حضرت داؤد عليه السلام نبی جوړكړې شو هغه هم دَ چيلوڅرولووالا وو اوزه نبی جوړكړې شو نو مابه هم دَ خپل كوروالا چيلئی مقام اجيادكښې څرولې. (۴) حضورپاك په اجرت باندې هم دَ مكې والا چيلئی څرولی دی لكه چه دَ باب په روايت كښې دی.

دَ انبياء كرامو عليهم السلام په چيلو څرولوكښې حكمت:- شارحين كرام فرمائی دَحضرات انبياء عليهم الصلوة السلام چيلئی څرول دَ امت شپانړتوب طريقه وه ځكه چه داوښانواو غواګانو څرول دومره ګران نه وی څومره چه دَ چيلو څرول ګران وی. چيلئی يوكمزورې ځناوردې او ضدی هم دی اوس دَدې دكمزورئی دَ وجې نه په دې سختی هم نه شې كولې اودَ ضدی كيدودَ وجې دَ مسلسل خيال ساتل هم كول وی. چيلئی كه په دې لحظه دلته وی نو په بله لحظه بل طرف ته په منډو ليدلې شی. دَ رمې څه چيلئی دې منډې وهې نو څه به بل طرف ته او شپونړكې دې چه هر طرف ته خيال ساتی چه چرته څه ليوه وغيره خوددې په فكركښې نه دې. غواړی چه ټولې چيلئی په يو ځائی راجمع وی او يوه چيلئی دَ رمې نه چرته جدانه شی او شرمخ دا يوسی.دَ سحرنه ترمانيامه پورې شپونړكې په دې فكركښې هغوی پسې شاشاته پريشان اوسيږی.هم دغه حال دَانبياءكرام عليهم الف الف صلوات وتسليمات دَ خپل امت سره وی چه دَهغوی دَاصلاح اوفلاح په فكركښې شپه ورځ سرګردان وی.دَامت كسان خودَ شرمخانوغوندې او دَچيلوپه شان اخواديخوا منډې وهی ګرځی اوانبياء عليهم الصلوة والسلام په ډير شفقت او مينه سره هغوی دَحق دين طرف ته راغواړی اودَ امت په دې بې توجوئې سره چه دې حضراتو ته كوم تكليف اومشقت وررسی په هغې باندې صبر اوتحمل كوی او سره دَدې بيايوخت هم دَ دعوت اوتبليغ اودَ تعليم وركولو سره نه ستړې كيږی او نه ويريږی.

اولكه څنګه چه چيلئی دَ خطرناكو ځناورو دَحملونه بې خبره وی دغه شان امت دَ نفس او شيطان دَ مهلك حملونه بې خبره وی اوحضرات انبياء كرام عليهم الصلوات والتسليمات

---

(۱) فتح الباري: ۵۵۷/۴ وإرشادالساري:۲۲۲/۵.

(۲) الابواب والتراجم ص:۱۶۶.

(۳) رواه البخاري فی هذاالباب سياتی تخريجه.

(۴) عمدة القاري:۸۰/۱۲.

هروخت په دې فکرکښې وی چه چرته نفس اوشیطان هغوی اوچت نه کړی اود خپل امت خراب حالت ته په کتلوسره دننه دننه ویلی کیږی ﴿ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ الشعراء: ۳، یعنی کیدې شی ته خپل خان مړکوې په دې خبره چه هغوی ایمان نه راوړی.[1]

[۲۱۴۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ». فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَأَنْتَ فَقَالَ «نَعَمْ كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ».[2]

ترجمه:- حضوراکرم ﷺ فرمائیلی چه الله تعالی یوداسې پیغمبرنه دې پیداکړې چه هغه چیلئی نه وی څرولې. صحاب کرامو ﷺ عرض اوکړو آیا تاسو هم چیلئی څرولی دی نوحضورپاک ﷺ اوفرمائیل او ما هم په یوڅوقیراط تنخواه باندې د مکې والاچیلئی څرولې.

رجال الحديث

احمدبن محمدمکی:- داحمدبن محمدبن ولید بن عقبة ابن الازرق بن عمرو غسانی مکی رحمة الله عليه دې دې دَچاتذکره چه کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة کښې تیره شوې ده[3]

عمروبن یحیی:- داعمرو بن یحیی بن سعید رحمة الله عليه دې.[ ]

عن جده:- دا سعیدبن عمرو بن سعید بن العاص الاموی رحمة الله عليه دې. دَدوی تذکره هم کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة تیره شوې ده.

ابوهریرة:- داصحابی رسول ﷺ حضرت ابوهریره رضي الله عنه دې.[4]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. وهوقوله صلی الله تعالی علیه وسلم کنت أرعاها علی قراريط لاهل مکه.

۳- باب: استئجار المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الإسلام

که چرته مسلمان مزدور ملاؤنه شي نو دضرورت په وخت مشرک مزدور لګول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمة الله عليه فرمائی چه په عام حالاتوکښې خونیك اوصالح مزدور ساتل پکاردی. خوکه دَ ضرورت په وخت مسلمان مزدور نه ملاویږی نوغیرمسلم هم اجیرساتلې شی.[5]

---

[1] فتح الباري ٥٥٧/٥ عمدة القاري: ٨٠/١٢ إرشاد الساري:٢٢٢/٥ تحفة الباري:٩٦/٣ سيرة المصطفىٰ صلى الله تعالى عليه وسلم للشيخ كاندهلوي:١/٩٨ – ٩٩.

[2] وأخرجه ابن ماجه في سننه في كتاب التجارات رقم:٢١٤٠ولم يخرجه أحدمن أصحاب السنة سوى البخاري وابن ماجه أنظر جامع الاصول: ٦٧٧/٤رقم الحديث٢٧٨٣.

[3] كشف الباري:١١٥/٢.

[4] كشف الباري:١/٦٥٩.

[5] عمدة القاري: ٨٠/١٢.

دعلماؤ د اختلاف بيان:- د امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب په دې خبره باندې دلالت کوی چه بغير د ضرورت نه مشرکان اجيرساتل جائزنه دی خو جمهور علماء فرمائی چه بغيرضرورت نه هم مشرکان اجيرساتلې شی. دامام بخاري رحمه الله روايت خو هم دومره خبره ښائی چه حضورپاک ﷺ د ضرورت په وخت مشرك اجير ساتلې. خودې نه دا نه ثابتيږی چه ضرورت نه وی نو په هغه صورت کښې به مشرك اجيرنه شی ساتلې. په دې کښې ددغه مشرکانو اهانت او ذلت هم دې چه هغوی د اهل اسلام خدمت کوی. [1]

وَعَامَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ خَيْبَرَ. [ر: ۲۱۶۵]

يعنی رسول الله ﷺ د خيبرزمکه د خيبريهوديانوته په کرورکړې وه. چونکه هغوی ددې ماهران وو اوهلته څوك مسلمان نه وو په دې وجه دغه يهوديان ضرورة اجير اوساتلې شو. [2]

لکه چه مصنف عبدالرزاق کښې اثرنقل دې: عن ابن شهاب قال: لم يكن للنبى صلى الله تعالى عليه وسلم عمال يعملون بها نخل خيبروزرعها فدعا النبى صلى الله تعالى عليه وسلم يهود خيبرفدفعها اليهم. [3]

[حديث ۲۱۴۴] [4] **حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ ثُمَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خِرِّيتًا - الْخِرِّيتُ الْمَاهِرُ بِالْهِدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حِلْفٍ فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلاَثِ لَيَالٍ، فَأَتَاهُمَا بِرَاحِلَتَيْهِمَا، صَبِيحَةَ لَيَالٍ ثَلاَثٍ، فَارْتَحَلاَ، وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ، وَالدَّلِيلُ الدِّيلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمْ أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهُوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ.** [ر: ۴۶۴]

ترجمه:- حضرت عائشه رضي الله عنها (دهجرت واقعه نقل کولوسره) بيان فرمائی چه حضورپاک ﷺ اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه د ديل بستئی يوسړې ملازم اوساتلو چه دبنی عبدبن عدی دخاندان نه وو او په لارو خودلوکښې ښه هوښيار وو اوهغه ښېل لاس (په څه څيزکښې) دوبولوسره دعاص بن وائل خاندان سره وعده کړې وه چه هغه د قريشودکافرانو په دين باندې دې. دارو حضراتو (حضورپاک ﷺ اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه) په هغه باندې يقين اوکړو اوخپلې اوښې نې هغه ته حواله کړې اودا فيصله نې اوکړه چه درې شپې پس اوښې غارثور ته راوله. هغه د وعدې

---

[1] إرشاد الساري: ۲۲۲/۵ وشرح صحيح البخاري لابن بطال: ۳۸۷/۶ لامع الدراري: ۱۶۱/۶.

[2] حواله بالا.

[3] فتح الباري: ۵۵۸/٤.

[4] وأخرجه البخاري أيضًا في كتاب الادب باب هل يزور صاحبه كل يوم او بكرة وعيشا الحديث: ۶۰۷۹وفي كتاب اللباس باب التقنع الحديث: ۵۸۰۷ ولم يخرجه أحدمن أصحاب الاصول الستة سوى البخاري وانظر تحفة الاشراف: ۹۳/۱۲ الحديث ۱۶۶۵۳.

مطابق په دريمه شپه سحر اوښې واخستې لاړو. دواړه روان شو اوهغوی سره عامربن فهيره هم وو (دحضرت ابوبكر رضي الله عنه غلام) اوهغه لار خودونكې د بنی ديل سړې هم وو اوهغه دوی دمكې مكرمې په ښكته لاره يعنی دسمندر په غاړه غاړه بوتلل.

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى: - داابراهيم بن موسى بن يزيدالتيمى ابواسحاق الفراء الرازى الصغير رحمه الله دې د دوی تذكره كتاب الحيض باب الغسل الحائض رأس زوجها وترجيله كښې تيره شوې ده.

هشام: - داهشام بن يوسف الابناری الصنعانی رحمه الله دې. د دوی تذكره هم په مذكوره كتاب او باب كښې تيره شوې ده.

معمر: - دامعمر بن راشد ازدی رحمه الله دې. [1]

الزهري: - دامحمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې. [2]

عروة: - دا عروه بن زبير بن العوام رضي الله عنه دې. [3]

عائشة: - اودام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده. [4]

قوله: رجلاً من الديل: - ابن اسحاق رحمه الله فرمائی د دغه سړی نوم عبدالله بن ارقم وو. ابن هشام رحمه الله وئيلی دی چه د ده نوم عبدالله بن اريقط وو او امام مالك رحمه الله د قول مطابق د ده نوم رقيط وو. [5]

قوله: هادياً خريتاً: - هادی هدی الطريق نه دې يعنی لاره خودونكې. خريت علامه ابن الاثير رحمه الله فرمائی: الماهر، الذی يهتدی، لاخرات المفازة وهی طرقها الخفية، ومضايقها وقيل: أنه يهتدی، لمثل خرت الابرة، من الطريق. [6] يعنی په لارخودلو كښې ماهر اود سختو ګرانو لارو نه هم خبر. داهم وئيلې شوی دی لكه څنګه چه دستنې سورې باريك وی هم دغه شان خريت ته هم په باريكو لاروباندې واقفيت وی.

قوله: قد غمس يمين حلف: - دائی ځكه اووئيل چه د عربودستور ووچه كله به هغوی چاسره معاهده كوله نو فريقينو په خپل لاسونه په خلوق (يوه مشهوره خوشبوده چه زعفران يا نورو خشبويانوملاوولوسره جوړيږی او په دې باندې سور يا زيړ رنګ غالب وی اودا د ښځو د خوشبونه شميرلې شی) [7] يا په وينه يا په اوبو كښې لاس ډوبوی مطلب ئې دا وی چه په

---

[1] كشف الباری:۱/۴۶۵.
[2] كشف الباری:۱/۳۲۶.
[3] كشف الباری:۱/۳۲۵.
[4] كشف الباری:۱/۲۹۱.
[5] عمدة القاری:۱۲/۸۱.
[6] النهاية فی غريب الحديث والاثر:۱/۴۷۸.
[7] النهاية لابن الاثير:۱/۵۲۶.

يورنګ کښې رنګ شي او په معاهده کښې نور کلکوالې راشي (۱)

قوله: وهوعلى دين كفارقريش - په دې کښې دَدې خبرې تصريح ده چه هغه سړې کافروو خوحضورپاک ﷺ هغه معتبراوګڼړلو هغه ئې اجير مقررکړو نومعلومه شوه چه کافر اجير جوړول جائزدي

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت: -دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت بالکل واضح دې

۴-باب: إذااستاجرأجيرًاليعمل له بعد ثلاثة ايام، أوبعد شهر، أوبعد سنةٍجاز، وهماعلى شرطهما الذى اشترطاه إذاجاء الاجل

کله چه څوک دِ څلور درې ورځې يا يوه مياشت ياشپږمياشتې يا يوکال نه پس د مزدورئی اخستو معاهده اوکړي او مقرروخت راتلوپورې دواړه په خپله وعده باندې قايم پاتې شي نودا جائزدې.

دَترجمة الباب مقصد: - دَ امام بخارى رحمه الله مقصود دَاخودل دى چه په عقداجاره او عمل کښې اتصال ضرورى نه دې. تاسونن يوسړې سره عقداجاره اوکړه اوهغه ته دې اووئيل چه درې ورځې پس ته خپل کارشروع کړه نوداجائزدى. په حديث کښې دَ دريوورځو ذکردې ليکن امام بخارى رحمه الله دا سلسله نوره هم زياته کړې ده چه کله درې ورځې روستو کولې شى نومياشت اوکال دَپاره ئې هم مؤخرکولې شى.

دَفقهاؤ دَ اختلاف بيان: - دَامام ابوحنيفه رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله هم دغه مسلك دې کوم چه امام بخارى رحمه الله بيان کړې دې اودَدې حضراتو دليل حديث باب دې چه رسول الله ﷺ اوابوبکر صديق رضي الله عنه دَ قبيله بنوديل يوسړې دَ خپلې لارخودلودپاره مقررکړې وو اوهغه ته ئې وئيلى چه ته درې ورځې پس اوښې راوله. دَامام مالك په نيز که دې وخت کښې اجرت نه وى ورکړې شوې نومطلقًا جائزدې اوکه اجرت نقدورکړې شو او بياکه دَعمل موده نيزدې ده نو دا کارجائزدې کنې جائزنه دې. په دې وجه که اجرت ورکړې شو اوعمل دَاوږدې مودې دَپاره اوساتلې شو نوهيڅ پته نه ده چه هغه سړې به ژوندې وى اوکه نه خوکه په لږه موده باندې عمل اوساتلې شى نوجائز ځکه چه په دې کښې غالب ګمان دَ سلامتيادې. (۲)

شوافع فرمائى دَ اجارې دوه قسمه دى ① اجاره عين ② اجاره ذمه. که چرې اجاره ذمه ده نوهغه وخت فصل جائزدې مثلاً دَ يوسړى په ذمه تا څه کاراولګولوچه يوه مياشت پس زما دا سامان حيدرآبادته رسول دى نوکه هغه ئې يو مياشت پس اورسوى نوڅه حرج نشته. دويمه اجاره عين ده مثلاً داسې اووائى چه زمادا سامان په دې اس باندې بارکړه او دا حيدرآبادته رسول دى. اول دَ اس قيدنه وو نواوس په دې اجاره کښې فصل کول دَامام شافعى رحمه الله په نيز

---

۱) إرشادالسارى:۲۲۳/۵.

۲) عمدة القارى:۱۱۸/۱۲.

جائزنه دی دا خکه چه کیدی شی هغه اس مرشی .(۱)

[۲۱۴۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ، هَادِيًا خِرِّيتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلاَثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلاَثٍ. [ر ۴۶۴] (۲)

ترجمه:- حضرت عائشه رضی الله عنها (دهجرت واقعه نقل کولوسره) بیان فرمائی چه حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه د دیل یوسړي نوکر اوساتلو چه په لار خودلوکښې ښه هوښیار وو. دکفارقریش په دین باندې وو. نودواړو حضراتو خپلې اوښې هغه ته حواله کړې اوهغه سره ئې دافیصله اوکړه چه درې شپې پس دې هغه ددې حضراتو سورلئی واخلی سحروختی دې غارثورته راشی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دايحيى بن بکیرعبدالله بن ابوزکریا رحمه الله دې. (۳)
ليث:- داليث بن سعد رحمه الله دې. (۴)
عقيل:- داعقيل بن خالدبن عقيل رحمه الله دې. (۵)
ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهری رحمه الله دې. (۶)
عروة بن زبير:- دا عروه بن زبير عوام رحمه الله دې. (۷)
عائشة:- اودحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها تذکره هم تیره شوې ده. (۸)

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت په دې توګه دې چه رسول الله ﷺ اوحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه د بنودیل یوسړی سره په دې شرط باندې داجاره عقداوکړو چه هغه دې درې ورځې د دواړو حضراتو د اوښوساتنه اوکړی او په دریمه ورځ دې غارثور ته راورسی اوبیادې ددې حضراتو په لارکښې لارخودنه اوکړی. کوم چه دې عقدسره

---

(۱) لامع الدراري:۶/۱۶۲ - ۱۶۳.
(۲) مرتخريجه في الباب السابق.
(۳) كشف الباري:۱/۳۲۳.
(۴) كشف الباري:۱/۳۲٤.
(۵) كشف الباري:۱/۳۲۵.
(۶) كشف الباري:۱/۳۲۶.
(۷) كشف الباري:۱/۲۹۱.
(۸) كشف الباري:۱/۲۹۱.

مقصودبذات ده سره دَدې چه په حديث كښې شروع دعمل درې ورځې پس ده ليكن امام بخارى رحمه الله اجل قريب په اجل بعيدباندې قياس كولوسره اوفرمائيل كه چرې دعمل شروع كول مياشت پس يا كال پس هم وى نوبيا هم عقداجاره جائزده.[1]

دَامام اسماعيلى رحمه الله اشكال اودهغې جواب:- په دې تقريرسره هغه اشكال هم حل شو كوم چه اسماعيلى رحمه الله په امام بخارى رحمه الله باندې كړې ووچه دې روايت سره ترجمة الباب ثابت نه شوځكه چه دَ بنوديل هغه سړى په كومه ورځ حضورپاك او صديق اكبر رضى الله عنه سره معامله كړې وه هم دَهغه ورځ نه ئى كارهم شروع كړې وو اوهغه دَدې حضراتو سورلئى اخستى وې او روان شوې وو بيا فصل دې روايت سره څنګه ثابتولې شى.[2] نودَدې جواب اوشو چه اصل معامله دَكومې دَپاره چه دې اجيرساتلې شوې ووهغه دَلارې خودلووه كومه چه درې ورځې پس شروع شوه.

٥-باب: الاجيرفى الغزو

په غزوه كښې مزدورساتل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په حالت غزوه كښې دَ عقداجارې حكم بيانوى. اودَ يوشك ازاله كوى چه غزوه كوم چه دَاعمال صالحه نه ده اودَدې اصلى مقصددَالله تعالى رضا ده نوكيدې شى چه په غزوه كښې دَ بل چانه كار اخستل جائزنه وى اودَ اجيرساتلو اجازت نه وى، نو امام بخارى رحمه الله دې ترجمة الباب سره داخبره اوخودله چه غزوه بيشكه دَعبادات نه ده اودَ الله تعالى دَ رضامندئى دَپاره ده ليكن كه دَ غزوه په دروان كښې يوسړې دَخپل ذاتى خدمت دَپاره اجير اوساتى نو جائزدى.[3]

[حديث ٢١٤٦][4] حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ -رضى الله عنه- قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَعْمَالِي فِي نَفْسِي، فَكَانَ لِي أَجِيرٌ، فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا إِصْبَعَ صَاحِبِهِ، فَانْتَزَعَ إِصْبَعَهُ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ، فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ «أَفَيَدَعُ إِصْبَعَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا -قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ- كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ».

---

[1] عمدة القارى:١٢/٨٣.

[2] فتح البارى:٤/٤٦٠.

[3] فتح البارى:٤/٥٦٠ عمدة القارى:١٢/٨٣.

[4] وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الجهاد باب الاجير الحديث ٢٩٧٣ وأخرجه أيضًا فى كتاب المغازى باب غزوه تبوک الحديث ٤٤١٧ وأخرجه أيضًا فى كتاب الديات باب إذا عض رجلاً فوقعت ثناياه. الحديث ٤٥٨٤ وأخرجه النسائى فى كتاب القسامة باب ذكرالاختلاف على عطاء الحديث:٤٧٨٠. ٤٧٨١. ٤٧٨٣. ٤٧٨٤ وأخرجه ابوداؤد فى كتاب الديات باب فى الرجل يقاتل الرجل فيدفعه عن نفسه الحديث: ٤٥٨٤.

ترجمه :حضرت يعلى بن اميه رضي الله عنه فرمائي نبي كريم ﷺ سره جيش عسرة (غزوه تبوك) كښې شريك ووم اودا زما په نيز د تولونه زيات قابل اعتماد عمل وو زما يومزدور هم وو هغه يوسړي سره جګړه اوکړه او په هغوی کښې يوکس د بل ګوته باندې چك اولګولو بل چه د هغه نه خپله ګوته خلاصه کړه نود ړومبی د مخې غاښ هم ورسره رااووتلو او پريوتلو په دې باندې هغه سړی خپله مقدمه نبي کريم ﷺ ته راوړه راغلو خو نبي کريم ﷺ دهغه د غاښ ماتيدو هيڅ تاوان هغه ته ورنه کړو بلکه وئې فرمائيل چه آيا هغه خپله ګوته ستا په خوله کښې د چقولودپاره پريخودې وه. راوی فرمائي زماخيال دې چه حضورپاك ﷺ اوفرمائيل لکه چه اوښ چپول کوی.

رجال الحديث

يعقوب بن ابن ابراهيم:- دايعقوب بن ابراهيم بن کثيرالدورقي رحمه الله دې (۱)

اسماعيل بن عليه:- دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رحمه الله دې. (۲)

ابن جريج:-داعبدالملك بن عبدالعزيز بن جريج رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله کښې تيره شوې ده.

عطاء:- داعطاء بن ابی رباح رحمه الله دې. (۳)

صفوان بن يعلى:- داصفوان بن يعلى بن اميه التميمي رحمه الله دې. د دوی تذکره کتاب الحج باب غسل الخلوق، ثلث مرات کښې تيره شوې ده.

يعلى بن اميه:- دا يعلى بن اميه ابوصفوان رضي الله عنه دې. دَدوی تذکره هم په مذکوره کتاب اوباب کښې تيره شوې ده.

وقوله جيش العسرة:- مرادترې غزوه تبوك دې اودې ته جيش العسرة نوم ځکه ورکړې شوچه کله نبي کريم ﷺ دَدې غزوه دپاره صحابه کرام رضي الله عنهم راؤغوښتل نودتنګنې حالت وواوسخته ګرمی وه اودکهجورو د پخيدوزمانه وه. په داسې حال کښې غزوې ته وتل ډيرزيات سخت وو. دا غزوه په ۹ هجری کښې پيښه شوې وه. (۴)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- قوله فکان لی اجير سره دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

دَ فقهاؤ اختلاف:- ددې حديث مبارك نه مستفاد شوه که څوك په يوسړی چك اولګوی اوهغه دَ خان بچ کولودپاره هغه نه خان خلاص کړی او په دې سره دَهغه چك لګونکی غاښ مات شی

---

(۱) کشف الباری:۲/۱۱.

(۲) کشف الباری:۲/۱۲.

(۳) کشف الباری:٤/۳۹.

(٤) عمدة القاری:۱۲/۸٤ إرشادالساری:۵/۲۲۶.

نو په هغه باندې څه قصاص نشته او په ضمان کښې اختلاف دې احناف حنابله او بعض شوافع اودَ اصح قول مطابق مالکیه ضمان هم ساقط کوی ددې حضراتو جمهورو دلیل دَ قرآن کریم آیت مبارك ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ ‹بقرة ۱۹۵› یعنی اوماچوئی خپل ځان په هلاکت کښې اوخپل ځان دَ حمله کونکې په حواله کول خپل ځان پخپله په هلاکت کښې دَ اچولومترادف دی کوم چه ممنوع دې اودَ خپل ځان دفاع اوحفاظت کول واجب دی اوددې جمهورو حضراتو دلیل حدیث باب هم دې بل دا خو دفع صائل ‹حمله کونکی› په حکم کښې دی ځکه چه په مصول علیه باندې څنګه دَخپل ځان وژل یعنی خودکشی کول حرام دی دغه شان بل چادَپاره دځان وژلو یا یواندام پرې کول مباح کول حرام دی او په دغه مصول علیه باندې دَخپل ځان حفاظت کول واجب دی. کله چه هغه وجوبا خپله دفاع اوکړه اودَ صائل څه نقصان اوشو نو په ده به هیڅ قسم ضمان ثابت نه وی. او بعض شوافع اوبعض مالکیه دَ سقوط ضمان قائل نه دی. (۱)داحضرات فرمائی چه که صائل یعنی حمله کونکې مسلمان معصوم الدم دې نودَهغه نه دفاع کول واجب اولازم نه دی بلکه خپل ځان هغه ته حواله کول هم جائزدی

لکه چه ارشاد نبوی ﷺ دې **کن کابن آدم** یعنی تاسو دَ آدم علیه السلام خوئی هابیل په شان شئ‹چه دَقابیل نه ئی خپل ځان بچ کړې نه وو›او دغه شان حضرت عثمان غنی رضی الله عنه هم دَ خپلو دَښمنانوسره جنګ ترك کړې وو او پهره دار ئی هم منع کړې وو حالانکه هغوی ته داخبره معلومه وه چه دا دښمنان هغوی قتل کول غواړی.

قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ أَنَّ رَجُلًا عَضَّ يَدَ رَجُلٍ ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه. [۲۸۱۴، ۴۱۵۵، ۶۴۹۸]

ترجمه:- عبدالله بن ابی ملیکه دَخپل نیکه نه بعینه هم هغه شان واقعه نقل کوی چه یوسړی دَبل سړی لاس باندې چك اولګولو‹بل چه کله لاس رانښکلونو›دَ هغه غاښ مات شو اوحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه دَهغه هیڅ تاوان وانخستو.

دَ تعلیق تفصیل:- دَابن جریج رحمه الله دا تعلیق امام حاکم په الکنی کښې موصولاً ذکر کړې دې. (۲)

رجال الحدیث

ابن جریج:- دا عبدالملك بن عبدالعزیز جریج رحمه الله دې. دَدوی تذکره شاته باب کښې تیره شوې ده

عبدالله بن ابی ملیکة:- داعبدالله بن عبیدالله ابن ابی ملیکه رحمه الله دې. (۳)

---

(۱)عمدة القاری:۸٤/۱۲ عون المعبود: ۲۱٤/۱۲ الموسوعة الفقهیة الکویتیة.

(۲) أخرجه هذا لتعلیق الحاکم ابوأحمد فی الکنی عن ابی بکر بن أبی داؤد حدثنا عمروبن علی حدثناابوعاصم عن ابن جریج عن ابن أبی ملیکه عن أبیه عن جده عن أبی بکر رضی الله تعالی عنه. عمدة القاری:۸۵/۱۲.

(۳) کشف الباری:۵٤۸/۲.

قوله: عن جده: - دابوملیکه نوم زهیر بن عبدالله بن جدعان دې او هغوی صحابی ﷺ دې. علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د عبدالله بن ابی ملیکه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن زهیر ابوملیکه هم کیدې شی لکه چه علامه مزی رحمه الله بیان کړې دې او عبدالله بن عبدالله بن عبدالله ابوملیکه بن زهیر هم کیدې شی لکه چه صاحب اصابه اختیار کړې دې نود قول اول مطابق د جده ضمیر مرجع ابوملیکه زهیر بن عبدالله دې اود دویم قول مطابق عبدالله بن زهیر دې [۱]

۶-باب: من استاجر أجيرًا فبين له الاجل ولم يبين العمل

لِقَوْلِهِ (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ) /القصص: ۲۷ - ۲۸/ يَأْجُرُ فُلَانًا يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّعْزِيَةِ أَجَرَكَ اللَّهُ.

يوسړی مزدور اوکړو او موده ئی هم ورسره فيصله کړه خودکارڅه تعيين ئی اونه کړو په دې مسئله کښې وضاحت دالله تعالى په ارشاد سره کيږی (حضرت شعيب عليه السلام اوونيل) زه غواړم چه واده کړم يوه لور تاته د خپلو دوو لونړو نه په دې شرط چه ته زما نوکری اوکړې اته کاله او بيا که ته پوره کړې لس کاله نوهغه ستاد طرف نه دی اوزه نه غواړم چه په تاباندې څه تکليف واچوم ته به ما اووينې د نيك بختونه که چرې الله تعالى اوغواړی. وئی ونيل داوعده زما او ستا په مينځ کښې اوشوه. څنګه چه په دې دواړوکښې کومه موده پوره کړې نو په مادې زياتې نه وی او په الله تعالى باندې يقين دې د هغه څيز کوم چه مونږ وايو. (قصص ۲۷،۲۸)

قوله: ياجرفلان: - يعنى فلانکې ده ته مزدوری ورکوی اوهم دده نه دې کوم چه دتعزيت په موقع باندې وئيلې شی آجرك الله (الله تعالى دې تاله بدله درکړی)

دترجمة الباب مقصد: - په اجاره کښې دا ضروری دی چه اجاره معلومه وی او د معلوميدو دوه صورت دادې چه اجل يعنى نيته معلومه وی که عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاڅوك د هفتې دپاره اجير اوساتلو اوس به يوه هفته هغه ستا پابندوی کوم کارچه پرې ته کوې هغه به ئی کوی اودهغه کومه مزدوری چه تالره مقرر کړې ده هغه به ته ورکوې که هغه ډيرکاراوکړی اوکه کم يا ته دهغه نه څه کاروانخلې اود اجارې معلوميدو دويم صورت دادې چه عمل معلوم وی که اجل معلوم وی اوکه نه. لکه چه تاسو يوکس ته کپړه دقميص ګنډلودپاره ورکړو اوس هغه سړې د قميص ګنډلو پابندې دهفتې پابندنه دې که هغه په يوه ورځ کښې تاته قميص درکوی نوهغه د اجرت مستحق دې دا دواړه صورتونه صحيح دی. امام بخاری رحمه الله د صورت اول داثبات دپاره دا ترجمة الباب قايم کړې دې اود دويم صورت د پاره نی راتلونکې ترجمه قايم کړې ده. [۲]

---

[۱]) إرشادالساري: ۵/۲۲۶.

[۲]) عمدة القاري: ۱۲/۸۵.

یواشکال اوڈ علامه کرمانی رحمه الله جواب:- که چرې څوك اووائی چه امام بخاری رحمه الله دا باب ولې قایم کړې دې او هغه په دې باب کښې څه حدیث هم نه دې ذکر کړې.

جواب:- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی لکه چه مشهوره ده دَتراجم ابواب نه زیات دَامام بخاری رحمه الله مقصد مسائل فقهیه بیانول وی نودلته هم هغه دَ مذکوره آیت نه استدلال کولوسره دَدغه اجارې جواز بیانوی.[1]

دَعلامه مهلب رحمه الله اشکال:- علامه مهلب رحمه الله فرمائی چه دَ امام بخاری رحمه الله په عقد اجاره کښې جهالت عمل باندې په دې آیت سره استدلال کول صحیح نه دی ځکه چه عمل خودَدې دواړو حضراتو په مینځ کښې معلوم وو یعنی چیلئی څرول زمینداری کول وغیره هم په دې وجه باندې دا دَمذکوره آیت نه هم حذف کړې شوی.

دَعلامه ابن المنیر رحمه الله جواب:- ابن المنیر رحمه الله فرمائی چه په ترجمة الباب کښې دَ امام بخاری رحمه الله مقصود جهالت عمل جوازخودل نه دی بلکه دَهغه مقصوددادې چه دَعقد اجاره دَ جوازدَپاره صراحةً عمل خودل ضروری نه دې اودا هم قابل اتباع مقاصد کیږی نه چه الفاظ.[2]

تنبیه:- دَ هغه مهر مذکور په عوض نکاح دَ حضرت موسیٰ علیه السلام خصوصیت وو. دَاکثر علماؤ دغه مسلك دې په دې وجه دَعام سړو په حق کښې په دومره اوږده موده کښې دَ غرر اودهوکې قوی اندیښنه شته. بل دلته حضرت شعیب علیه السلام دَخپلې یوې لور تعیین هم نه ووکړې. ﴿اِحۡدَی ابۡنَتَیَّ هٰتَیۡنِ﴾ اوداسې نکاح هم دَ جمهورو په نیزجائزنه ده.[3]

قوله: یاجر فلانا الخ:- دَدې نه دَ امام بخاری رحمه الله مقصوددَالله تعالی ارشاد ﴿عَلٰۤی اَنۡ تَاۡجُرَنِیۡ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ﴾ تفسیردې او دلته دَ عادت مطابق امام بخاری رحمه الله مشهور لغوی دَ ابوعبیده رحمه الله کتاب مجاز القرآن نه استفاده کړې ده.[4]

۷-باب: إذا استاجر أجيرًا على أن يقيم حائطًا يريد أن ينقض جاز

که یوسړې څوك ددې کاردَ پاره مزدور اوساتی چه پرېوتونکې دیوال صحیح کړی نو جائزدی

دَترجمة الباب مقصد:- دَدې ترجمة الباب مقصد په تیرشوی باب کښې تیرشو دَ قوله: (یریدان ینقض جاز)ذکر امام بخاری رحمه الله صرف دَ روایت رعایت کولوسره فرمائیلې دې کنی دَهغه مقصد دادې چه دَعمل معلوم دَپاره اجیرمقرر کول جائزدی. اوس که دیوال نیغول وی اوکه تنور یا فرش وغیره جوړول وی. داهم په ذهن کښې اوساتئی که چرې تاسو چاته اووئیل چه دیوال نیغ کړه لس روپئی به درکړم اوهغه په خپل کرامت سره لږ شان لاس لګولوسره هغه

---

[1]) شرح الکرمانی:۱۰/۱۰۰.

[2]) إرشادالساری:۵/۲۲۷.

[3])عمدة القاری:۱۲/۸۵.

[4]) حواله بالا.

رانیغ کړو نوته به هغه ته لس روپئی ورکوې ته ورته دانه شې ونیلې چه تاخو هیڅ هم اونه کړل.

[۲۱۴۷](۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، وَغَيْرُهُمَا قَالَ قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - حَدَّثَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «فَانْطَلَقَا فَوَجَدَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ». قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى حَسِبْتُ أَنَّ سَعِيدًا قَالَ. فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ {قَالَ} لَوْ شِئْتَ لاَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا». قَالَ سَعِيدٌ أَجْرًا نَأْكُلُهُ.[ر: ۷۴]

ترجمه:- رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې (دحضرت موسی علیه السلام په واقعه کښې) چه بیادواړه حضرات (حضرت موسی علیه السلام اوحضرت خضر علیه السلام) روان شو نو یودیوال ئې اولیدلو چه هم اوس راپریوتونکې وو. حضرت سعیدبن جبیر رضی الله عنه په خپل لاس سره داسې اشاره اوکړه او خپل دواړه لاسونه ئې اوچت کړل (د دیوال صحیح کولو د کیفیت خودلو د پاره) نوحضرت خضر علیه السلام دیوال اودرولو. یعلی بن مسلم رحمه الله وائی چه زما خیال دې سعیدبن جبیر رضی الله عنه اوفرمائیل خضر علیه السلام دیوال ته لاس اولګولواو هغه نیغ شو. په دې باندې حضرت موسی علیه السلام اووئیل که چرې تا غوښتل نو ددې مزدوری دې هم اخستې شوه. خوسعیدبن جبیر رضی الله عنه اووئیل چه (دحضرت موسی علیه السلام مراد دا وو) څه داسې مزدوری (تاله اخستل پکاروو کومه چه مونږ خوړلې شوه (ځکه چه د دغه کلی والاخلقو د دوی میلمستیانه وه کړې)

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى:- دا ابراهيم بن موسى بن يزيد الغراء ابواسحاق الصغير رحمه الله دې.(۲)

هشام بن يوسف:- داهشام بن يوسف ابوعبدالرحمن قاضى اليمن رحمه الله دې. (۳)

ابن جريج:- دا عبدالملك بن عبدالعزيز بن جريج رحمه الله دې. (۴)

---

(۱) وأخرجه البخاري أيضًا في كتاب العلم باب ماذكر في ذهاب موسىٰ إلى الخضر، رقم:۷٤ وباب الخروج في طلب العلم رقم:۷۸ وباب مايستحب للعالم إذا سئل الخ رقم:۱۲۲ وفي كتاب الشروط باب الشروط مع الناس بالقول رقم:۲۷۲۸ وفي كتاب بدء الخلق باب صفة ابليس وجوده، رقم:۳۲۷۸وفي كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضرمع موسىٰ عليهما السلام رقم:۲٤۰۰، ۳٤۰۱ وفي كتاب تفسير القرآن سوره كهف باب واذ قال موسىٰ لفتٰه الاية رقم: ٤۷۲٥ – ٤۷۲۷ وفي كتاب الايمان والنذور باب إذا حنث ناسيا في الايمان الخ رقم:٦٦۷۲ وفي كتاب التوحيد باب في السينة والا رادة رقم:۷٤۷۸ومسلم في صحيحه:۱۰۳/۷ وأخرجه أحمد في مسنده:۱۱۸/٥ وأبوداؤد رحمه الله في سننه:٤۷۰۷ والترمذي في جامعه:۳۱٤۹.

(۲) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) حواله مذكوره.

(۴) حواله بالا.

یعلی بن مسلم بن هرمز المکی:- دا سلیم بن مسلم بن هرمز او عبدالله بن مسلم هرمز رور دې.
اساتذه کرام- هغوی رحمه الله ابوالشعثاء جابربن زید، سعید بن جبیر، طلق بن حبیب رحمهم الله، عکرمه مولی ابن عباس رضي الله عنهما اومجاهدبن جبر مکی رحمه الله نه روایات نقل کوی.
تلامذه کرام- سفیان بن حسین، شعبة بن الحجاج، عبدالرحمن بن حرمله اسلمی، عبدالملك بن عبدالعزیزبن جریج او محمدبن المنکدر رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی.[1]
یحیی بن معین رحمه الله او ابوزرمة رحمه الله فرمائی ثقة.[2]
یعقوب بن سفیان رحمه الله فرمائی مستقیم الحدیث.[3]
علامه ابن حبان کتاب الثقات کښې دَهغوی ذکرکړې دې.[4]
دَ محدثینو یوې لویې ډلې دَهغوی روایات نقل کړی دی سوا دَ ابن ماجه رحمه الله.[5]
عن ابی داؤد: یعلی بن مسلم بصری، کان بمکة وهوغیریعلی بن مسلم المکی ذاك أخوحسن بن مسلم.[6]
ابوداؤد رحمه الله فرمائی یعلی بن مسلم بصری دې. کوم چه به مکه کښې اوسیدلو اوهغه یعلی بن مسلم دَمکی نه علاوه دې کوم چه دحسن بن مسلم رور دې.
عمرو بن دینار:- داعمروبن دینار قرشی اثرم رحمه الله دې.[7]
سعیدبن جبیر:- داسعیدبن جبیر اسدی کوفی رحمه الله دې.[8]
ابن عباس:- دا حضرت ابن عباس رضي الله عنهما دې.[9]
ابی بن کعب:- دوی ابی بن کعب رضي الله عنه دې.[10]
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- حدیث باب سره مناسبت قوله: (فوجدا جداراً یریدان ینقض فاقامه) نه ماخوذ دې.[11]

۸-باب: الاجارةِ إلی نصف النهار

د نمیې ورځ د پاره مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دلته درې تراجم منعقد کړی دی. باب الاجارة إلی نصف

---

[1]) تهذیب الکمال:۳۲/۴۰۰.
[2]) الجرح والتعدیل:۹/ الترجمة: ۱۲۹۹.
[3]) المعرفة والتاریخ: ۳/ ۲٤۰ بحواله تهذیب الکمال:۳۲/ ٤۰.
[4]) الثقات: ۷/ ۶۵۳.
[5]) تهذیب الکمال:۳۲/ ٤۰۰.
[6]) تهذیب التهذیب: ٤/ ٤۵۱.
[7]) کشف الباری: ٤/ ۳۰۹.
[8]) کشف الباری:۱/ ٤۳۵.
[9]) کشف الباری:۱/ ٤۳۵.
[10]) کشف الباری:۳/ ۳۳۷.
[11]) عمدة القاری:۱۲/ ۸۷.

النهار، باب الاجارة إلى صلاة العصر او باب الاجارة من العصر إلى الليل. په دې دريوارو تراجم كښې دوه احتماله دي. ① امام بخاري رحمه الله دا خودل غواړي چه اجاره باجر معلوم إلى أجل معلوم جائزده كه اجل قليل وي اوكه كثير.
② اويا امام بخاري رحمه الله داثابتول غواړي چه د بعض ورځې اجاره جائز ده. يعنى د ورځې يا شپې د بعضې حصې دپاره كه چرې اجيراوساتلې شى نوداهم جائزده اوكه دګهنټې يا دوو ګهنټودپاره ولې نه وي.[1]

[حديث ٢١٤٨] (٢) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ- رضى الله عنهما - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أُجَرَاءَ فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ غُدْوَةَ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلاَةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى ثُمَّ، قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنَ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ فَأَنْتُمْ هُمْ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا مَا لَنَا أَكْثَرَ عَمَلاً، وَأَقَلَّ عَطَاءً قَالَ هَلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قَالُوا لاَ. قَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ». [ر: ٥٣٢]

ترجمه:- نبى كريم ﷺ فرمائيلى ستاسو اونورو اهل كتابومثال داسې دې چه يوسړى ډيرمزدوران په كارلګولې وى اووائى چه زما كاربه په يوقيراط باندې د سحرنه دنيمې ورځې پورې څوك اوكړى؟ په دې باندې يهوديانو (دسحر نه تر نيمې ورځې پورې) كاراوكړو بيا هغه اووائى چه د نيمې ورځې نه ترمازيګره پورې به په يوقيراط څوك كار اوكړى؟ نوداكار نصارى اوكړو. اوبياهغه اووئيل چه دمازيګرنه ترنمر ډوبيدو پورې به زما كار په دوه قيراط څوك اوكړى؟ اوتاسو (اې امت محمديه) هم هغه خلق يئى په دې باندې يهوديانو او نصارى بداوګنړل چه دا څه خبره ده چه مونږ خودې كارزيات كوواومزدورى دې مونږ ته كمه ملاويږى نوبيا هغه سړى (چاچه مزدوران ساتلى وو) وئيل ښه ده دا اووايئى ما ستاسو په حق كښې څه كمې كړې؟ ټول وئيل چه نه. (بلكه مونږ ته خو خپل حق پوره ملاؤ شوې دې) دغه سړى اووئيل چه بيا زما فضل (اومهربانى) ده چه زه چاله غواړم وركوم.

رجال الحديث

سليمان بن حرب:- دا سليمان بن حرب بن بجيل ازدى واشجى ابوايوب بصرى رحمه الله دې.[3]
حماد:- داحما بن زيد بن درهم رحمه الله دې.[4]

---

[1]) فتح الباري: ٥٦٣/٤.
[2]) سياتى تخريجه فى باب الاجارة إلى صلاة العصر.
[3]) كشف الباري: ١٠٥/٢ تهذيب الكمال: ١١/٣٨٤ رقم: ٢٥٠٢.
[4]) كشف الباري: ٢١٩/٢.

ایوب:- دا ایوب بن ابی تیمه کیسان سختیانی رحمه الله دی (۱)
نافع:- دا نافع مولی بن عمر رضی الله عنهما دی (۲)
ابن عمر:- دوی مشهور صحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی (۳)

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: من یعمل لی من غدوة إلی نصف النهار علی قیراط** (زما دَپاره به دَ سحر نه واخله ترنیمې ورځې پورې په یو قیراط څوک کار او کړی) نه صفا ښکاره دی (۴) په دې حدیث باندې تفصیلی کلام دَپاره **کتاب مواقیت الصلاة باب من ادرك رکعة من العصر** کښې اوګورئی. اګرچه په متن کښې لږ شان تفاوت دې مګر اصل او مقصود هم یو دې.

۹- باب: الإجارة إلی صلاة العصر

دمازیګرد مونځ پورې مزدور لګول

دَترجمة الباب مقصد:- په باب سابق کښې تیر شو.

[حدیث ۲۱۴۹] (۵) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رضی الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالاً فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارَى عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمُ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلاً وَأَقَلُّ عَطَاءً، قَالَ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوا لاَ. فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ». [ر: ۵۳۲]

ترجمه:- رسول الله ﷺ فرمائیلی ستاسو یهودیانو اونصاریٰ مثال داسې دې چه یو سړی یو څو مزدوران په کار اولګول او وئی چه په یو یو قیراط باندې به دَنیمې ورځې پورې څوک کار

---

(۱) کشف الباری: ۲/۲۲۶.
(۲) کشف الباری: ۴/۶۵۱.
(۳) کشف الباری: ۱/۶۳۷.
(۴) عمدة القاری: ۱۲/۸۸.
(۵) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الجمعة باب الطیب للجمعة رقم: ۲۲۷۹ وأخرجه الامام الترمذی فی سننه کتاب الامثال عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ۲۸۷۱ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب التاریخ رقم: ۶۶۳۹ والامام أحمد فی مسنده مسند المکثر بن من الصحابة رضی الله تعالی عنه باب مسند عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما بن الخطاب رقم: ۴۲۷۹، ۵۶۳۶ ۵۷۵۶.

اوکړي؟ نو يهوديانو په يوقيراط باندې دا مزدوري اوکړه. بيا نصاری په يوقيراط باندې کاراوکړو اوبيا تاسو خلقو د مازيګرنه تر ماښام پورې په دوو دوو ديناروکاراوکړو. په دې باندې يهوديان اونصاری غصه شو چه مونږ خوکار زيات اوکړو اومزدوري کمه ملاؤشوه. په دې باندې هغه سړي اووئيل چه ما ستاسو يوه ذره برابر حق وهلې دې نوهغوی اووئيل چه نه. بيا هغه سړي اووئيل چه دا زما فضل دې چاله چه غواړم ورکوم.

رجال الحديث

اسماعيل بن ابی اويس: - د دوی نوم عبدالله بن عبدالله بن اويس بن ابی عامر اصبحی رحمه الله دې دامام مالك رحمه الله خورئې دې. [1]

مالک: - دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. [2]

عبدالله بن دينار: - دا عبدالله بن دينار مولی ابن عمر رضی الله عنهما دې. [3] بل د عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ذكر هم په سابقه حديث کښې تيرشوې دې.

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - دحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضحه دې.

يواشكال اودهغې جواب: - بعض حضراتو وئيلی چه په دې حديث سره ترجمة الباب نه ثابتيږی ځکه چه په دې کښې خو صرف دا رغلی دی چه يوسړی څه کسان د نيمې ورځې پورې په يوقيراط باندې اجيرساتل غوښتل نو يهوديانو اووئيل چه مونږ به داکار اوکړو اوددې نه پس د نصاری نمبر راغلو او هغوی هم په يويوقيراط باندې اوساتلې شو. په دې کښې دا نشته چه نصاری ترکومې پورې اجير اوساتلې شو نوبيا مصنف رحمه الله الاجارة إلى الصلاة العصر څنګه ثابت کړو.

جواب: - ددې اشكال جواب دادې چه هم په دې روايت کښې دی انتم الذين تعملون من صلوة العصر إلى مغارب الشمس دلته چه د مازيګرد مانځه نه ترمغرب يعنی ماښام پورې وخت ددې امت دپاره ذكركړې شو ددې نه دا معلومه شوه چه نصاری کوم کارکړې وو هغه دمازيګرد مانځه دوخت پورې وو. [4]

١٠ - باب: إثم من منع أجر الاجير

مزدور ته مزدوري نه ورکونکی ګناه

دترجمة الباب مقصد: - دترتيب په لحاظ دلته امام بخاری رحمه الله ته الاجارة من العصر إلى الليل قايم کول وو خوهغه دريمه ترجمه مؤخرکړه اود دويمې ترجمې نه په ظاهره ئې دا يوه بې جوړ ترجمه قايم کړه. علامه ابن بطال رحمه الله هم ددې عدم مناسبت د وجې نه دې ته الاجارة من العصر إلى الليل

---

[1] كشف الباري: ٢/١١٣.

[2] كشف الباري: ١/١٢٩، ٢/٨٠.

[3] كشف الباري: ١/٦٥٨، ٣/١٢٥.

[4] فتح الباري: ٤/٥٦٤.

نه پس ذکر کړو [1] علامه عینی ﷫ دَدې تحسین فرمائیلې دې.
وقال العینی رحمه الله تعالی: قد أخر ابن بطال رحمه الله تعالی هذا الباب عن الباب الذی بعده وهو الاوجه فان فیه رعایة المناسبة [2]
حضرت شیخ الحدیث ﷫ توجیه: - لیکن حضرت شیخ الحدیث ﷫ فرمائی امام بخاری ﷫ دا ترجمه په مینځ کښې راوړلو سره دَ یوې نکتې طرف ته اشاره کول غواړی چه کله یواجیرد یو کاردپاره مقرر کړې شی نوداضروری نه دی چه دوخت اومودې تراخیرې نه پس به هغه ته دَ اجرت غوښتلوحق حاصلیږی بلکه دَمودې دپوره کیدو نه وړاندې هم که اجیر خپله مزدوری غواړی نومطالبه کولې شی اوکله چه هغه مطالبه اوکړی نوهغه ته مزدوی ورکول پکاردی اوکه څوک ئی نه ورکوی نوهغه به ګناهګارشی. [3]
بل دَ امام ابن ماجه ﷫ دَ روایت نه هم دَدې مضمون تائید کیږی چه أعطوا الاجیر أجره قبل ان یجف عرقه. [4]

[حدیث ۲۱۵۰] [5] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ». [ر: ۲۱۱۴]

ترجمه: - نبی کریم ارشاد فرمائیلې چه الله تعالی ارشاد فرمائی چه دَدرې قسم خلقو به زه په قیامت کښې فریق جوړیږم هغه کس چه زما په نوم ئی وعده اوکړه بیائی وعده خلافی اوکړه اوهغه سړې چه یوآزاد سړې ئی خرڅ کړې وی اودهغه قیمت ئی خوړلې وی اوهغه کس چه مزدوی ئی کړې وی اوبیائی کاردهغه نه پوره اخستې وی لیکن دَهغه مزدری ئی نه وی ورکړې.

رجال الحدیث

یوسف بن محمد: - یوسف بن محمد العصفری الخراسانی نزیل البصرة دَدوی کنیت ابویعقوب دې. [6]

---

[1] شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۳۹۸/۶.
[2] عمدة القاری: ۸۹/۱۲.
[3] الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.
[4] أخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهن باب أجرالاجراء رقم: ۲٤٤۳ والطحاوی فی مشکل الاثار رقم: ۲۵۵٤ ولبیهقی فی سننه الکبریٰ فی کتاب الاجارة باب لاتجوز الاجارة حتی تکون معلومه الخ رقم: ۱۱٤۳٤.
[5] أخرجه الامام بخاری ﷫ وأیضاً فی کتاب البیوع باب اثم من باع حراً رقم ۲۲۲۷ وابن ماجه فی کتاب الاحکام: ۲٤۳۳ واحمد فی مسنده: ۸۳۳۸ انظر جامع الاصول الفصل الثانی فی احادیث مشترکة بین آفات النفس نوع أول رقم: ۹۳٦٤ وتحفة الاشراف رقم: ۱۲۹۵۲.
[6] تهذیب الکمال: ٤۵۷/۳۲.

اساتذه کرام:- سفیان ثوری، مروان بن معاویه الفزاری او یحییٰ بن سلیم الطائفی وغیره رحمهم الله نه دوی روایات نقل کړی دی.[1]

تلامذه:- امام بخاری، حرب بن اسماعیل کرمانی او سعیدبن عبدالله وغیره رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی.[2]

یحییٰ بن سلیم:- دایحییٰ بن سلیم الطائفی ابومحمدمکی رحمه الله دی. دَدوی تذکره ابواب الوتر باب ماجاء فی الوتر کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کښې تیره شوې ده.

اسماعیل بن امیه:- دا اسماعیل بن امیه بن عمرو بن سعیدبن العاص الاموی دې. دَدوی تذکره کتاب الزکاة باب لاتؤخذ کرائم اموال الناس فی صدقة کښې تیره شوې ده.

سعیدبن ابی سعید:- داسعیدبن ابی سعید المقبری رحمه الله دې.[3]

ابوهریرة:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه[4] تذکره هم تیره شوې ده.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت په خپل آخری جز سره ښکاره ده. بل داحدیث مبارک کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کښې تیرشوې دې.

۱۱- باب: الإجارة من العصر إلى الليل

دَ مازیګرد وخت نه د شپې پورې مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- باب الاجارة إلی نصف النهار لاندې تیرشو.

[حدیث ۲۱۵۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلاً يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا لاَ حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِى شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ. فَقَالَ لَهُمْ لاَ تَفْعَلُوا أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلاً، فَأَبَوْا وَتَرَكُوا، وَاسْتَأْجَرَ أَجِيرَيْنِ بَعْدَهُمْ فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلاَ بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمَا الَّذِى شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ حِينُ صَلاَةِ الْعَصْرِ قَالاَ لَكَ مَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، وَلَكَ الأَجْرُ الَّذِى جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلاَ بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِىَ مِنَ النَّهَارِ شَىْءٌ يَسِيرٌ. فَأَبَيَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا، فَذَلِكَ

---

[1] المصدر السابق.
[2] المصدر السابق.
[3] کشف الباری: ۲۳۶/۲.
[4] کشف الباری: ۶۵۹/۱.

مَثَلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُوامِنْ هَذَاالنُّورِ». [ر: ۵۳۲] (۱)

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائی دَمسلمانانواویهودیانومثال داسې دې لکه چه یوسړی یوځو کسان سړی په مزدورئی کړې وی چه ټول به دَ هغه کار دَسحرنه واخله ترشپې پورې په متعین اجرت باندې کوئی. نوځه خلقو داکار نیمې ورځ پورې اوکړو بیائی اووئیل چه مونږ ته ستادَ مزدورئی ضرورت نشته کومه چه تامونږ سره مقرر کړې ده بلکه چه کوم کارمونږ کړې دې هغه هم غلط وو په دې باندې دې سړی اووئیل چه داسې مه کوئی خپل باقی کار پوره کړئی اوخپله پوره مزدوری واخلئی خوهغوی انکاراوکړو پرېخودو لاړل. دې نه پس ئی دوه مزدوران نورو اوینول چه دا ورځ پوره کړئی نوزه به تاسو ته هم هغه مزدوری درکړم کومه چه مې هغوی ته ورکوله. هغوی کارشروع کړو چه دَمازیګردَ مونځ وخت شو نوهغوی هم دغه اووئیل چه مونږ تراوسه پورې ستاکوم کاراوکړو هغه بالکل بیکاره وو اومزدورې دې هم ځان سره اوساته کومه چه تامونږ سره کړې وه. دې سړی هغوی ته اووئیل چه خپل ټول کارپوره کړئی ورځ هم اوس لږه باقی پاتې ده. خو هغوی اونه منل نوهغه سړی یوبل قوم مزدور اوساتلو چه دا دَورځې کومه حصه باقی پاتې ده په دې کښې داکاراوکړئی. هغه خلقو دَ نمر ډوبیدوپورې هغه باقی کاراوکړو اودَ دوارو ډلو پوره مزدری ئی حاصله کړه. نوبس هم دغه دَدې اهل کتابواودَدې (مسلمانانو) مثال دې چاچه دادَ هدایت نور قبول کړو.

رجال الحدیث

محمدبن العلاء:- دامحمدبن ععلاء بن کریب همدانی کوفی رحمه الله دې. (۲)

ابواسامة:-دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې. (۳)

برید:- دا برید بن عبدالله بن ابی بردة رحمه الله دې. (۴)

ابوبردة:- دوی ابوبردة عامریا حارث بن ابی موسیٰ اشعری رضی الله عنه دې. (۵)

ابوموسیٰ اشعری:- دامعروف صحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن قیس ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه دې. (۶)

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: استاجر قومًا أن یعملوا.....حتی غابت الشمس** سره واضح دې.

---

(۱) مرتخرجیه فی باب الاجارة إلی صلاة العصر.

(۲) کشف الباری:۴۱۳/۳.

(۳) کشف الباری:۴۱۴/۳.

(۴) کشف الباری:۶۹۰/۳،۴۱۷/۳.

(۵) کشف الباری:۶۹۰/۱.

(۶) کشف الباری:۶۹۰/۱.

تشريح حديث:- داحديث مبارك هم په دې سندسره اوډ څه متن تفاوت سره **كتاب مواقيت الصلوة باب من ادرك ركعة من العصر قبل الغروب** كښې تيرشوې دې. دَ حضرت عمر رضي الله عنه والا روايت كښې دې. **قوله (نحن كنا أكثرعملاً)** قاضي ابوزيد رحمه الله كتاب الاسرار كښې دَدې نه استدلال كړې دې چه دَمازيګر وخت دَ مثلين نه پس شروع كيږي. ځكه چه يهوديانو اونصاريٰ داوئيل چه مونږ خوكار زيات اوكړو او مزدوري مونږ ته كمه ملاؤشوه نودَهغوى عمل به هغه وخت زيات وى چه كله دَهغوى موده زياته وى اودَهغوى موده به هله زياته وى چه كله دَ نصف النهارنه واخله مثلين پورې دَماسپښين وخت اوګرځولې شى اوبيا دَمثلين نه دَ مازيګرپورې وخت اوګرځولې شى. خو دا استدلال دَ يوڅو وجوهاتو سره ضعيف دې.

① داحديث رسول الله صلى الله عليه وسلم دَ بيان مواقيت دَپاره نه دې ارشاد فرمائيلې لهذا دَمواقيت په سلسله كښې دَدې نه استدلال بې موقع دې.

② دَتحقيق نه داخبره ثابته ده كه دَمازيګروخت دَمثل اول نه هم وى نوبيا هم هغه وخت چه دَ زوال دَنمرنه دَ مثل اول پورې دې زيات دې. دَهغه وخت نه چه دَدې نه پس دَ نمر دَ ډوبيدو پورې وخت دې. ③ داهم كيدې شى چه **نحن كنا اكثرعملاً** دَ يهوديانومقوله وى دَ نصاريٰ نه وى. ④ داهم كيدې شى چه دَدواړو مقوله وى اودَدواړو وخت يوځائى كولوسره بيا دَ مازيګر نه ترنمر ډوبيدو پورې دوخت نه زيات خودلې شى. بهرحال دا روايت دَمثلين نه پس دَ مازيګر وخت شروع كيدو باندې دلالت نه كوى. (۱)

يواشكال اودَهغې جواب:- په كتاب مواقيت الصلوة كښې هم دغه روايت دَ عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه مروى دې اودَ هغې په شروع كښې دى: انما بقاؤكم فيما سلف قبلكم من الامم نو په دې كښې دَ ظاهرحديث نه دا په پوهه كښې راځى چه دَدې امت بقاء په امم سابقه په زمانه كښې شوې ده ځكه چه دَ فى ظرفيت دَپاره استعماليږي. دَدې په جواب كښې علامه عينى رحمه الله اوعلامه كرمانى رحمه الله فرمائى: **ظاهره ليس بمراد............ وإنما معناه: أن نسبتكم إليهم كنسبة وقت العصر إلى تمام النهار.** دَجواب حاصل داشو چه دَدې ظاهرى معنى قطعًا مرادنه ده بلكه فى معنى إلى ده اومضاف يعنى نسبة محذوف دې نواوس به عبارت داسې شى: إنما بقاؤكم بالنسبة إلى ماسلف الخ يعنى اې امت محمديه! ستاسو دَ مدت بقاء نسبت دَ امم ماضيه په اعتبارسره هم هغه دې كوم نسبت چه دَمازيګرنه ترمابنام دَ وخت پورې پوره ورځ سره دې. (۲)

يوه بله شبه اودَهغې ازاله:- دَدې احاديث مباركه نه په ظاهره دَمسلمانانودَ بقاء دَ يهوديانو اونصاريٰ نه كمه معلوميږي حالانكه حقيقت دادې چه دَ يهوديانو موده دَ زيات نه زيات دوه زره كاله ده په دې باندې خوبيا هم اشكال نشته ولې دَ انصارو موده خو دَزيات نه زيات شپږ

---

(۱) عمدة القارى:۷۶/۵ فتح البارى:۵۰/۳.

(۲) عمدة القارى ۷۵/۵ فتح البارى:۴۹/۳.

سوه كاله دد اودا امت محمديه على صاحبها الصلوة والسلام تر اوسه پورې خوارلس صدنى تيرې شوى دى اونه ده معلومه چه دقيامته پورې اوس څومره زمانه باقې پاتې ده. او بيا د يهودو اونصارى د طرف نه دا اعتراض هم اوكړې شو نحن كنا اكثر عملاً واقل عطاءاً مونږ زيات كاراوكړو او وركړه هم مونږ ته كمه اوشوه. نوامت مسلمه على صاحبها الصلوة والسلام موده كميدل اود يهودو اونصارى زياتوالې دعمل ګيله د اشكال سبب دې.

ددې په جواب كښې شارحين حضرات فرمائى چه دلته د امتومقابله نه ده بلكه د آحادامت تقابل دنورو امتونو كسانوسره دې. څكه چه ددې امت اوسط عمر ۶۰ نه ۷۰ كالو په مينځ كښې دې. لكه چه په حديث شريف كښې دى: عن أبى هريرة رضى الله تعالى عنه قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عمر أمتى من ستين سنة إلى سبعين (١)حضورپاك ارشاد فرمائيلې دې چه زمادامت اوسط عمر د شپيتونه تر اوياؤ كالو پورې دې. اود تيرو شوو امتونو د كسانو عمرونه ډيرزيات اوږده وو.

دې نه علاوه په يوبل حديث كښې د امت دكسانو تقابل د امت د كسانو سره خودلې شوې دې:

ما أعماركم فى أعمار من مضى إلا كما بقى من النهار فيما مضى منه. (٢) يعنى حضورپاك ﷺ اوفرمائيل چه نه دى ستاسو عمرونه د تيروشوو امتونود عمرونو په مقابله كښې مګر لكه د تيرې شوې ورځ په مقابله كښې د ورځې باقى حصه.

١٢ - باب: من استاجر أجيرًا فترك أجره، فعمل فيه المستاجر فزاد أو من عمل فى مال غيره فاستفضل

چايومزدور اوكړو اوهغه مزدور خپله مزدورى پريخوده لاړو. بيا د مزدور په پريخودې شوې مزدورئى كښې، مزدورى اخستونكى تصرف اوكړو او په هغې كښې اضافه اوشوه. اوهغه سړې چه دبل په مال كښې تصرف اوكړو په هغې كښې هغه ته نفع اوشوه.

دترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه يوه اختلافى مسئله بيان كول غواړى كه يوسړې د بل سړى په مال كښې تصرف اوكړى اوپه دې سره نفع حاصله شى نوآيا هغه نفع به د رب المال وى كه د عامل. دا مسئله اجارې سره خاص نه ده او امام بخارى رحمه الله د استئجار لفظ څكه اوفرمائيلو چه په روايت كښې د دې تصريح ده. (٣)

د فقهاء كرامو اختلاف:- په مذكوره مسئله كښې فقهاء كرامو كلام كړې دې. امام مالك رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله سفيان ثورى ليث اوزاعى ربيعه اوعطاء رحمهم الله مسلك دادې چه نفع به دعامل وى اوراس المال به مالك ته حواله كوى خوددې عامل دپاره مستحب دى چه هغه نفع صدقه كړى. دامام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك رحمه الله او امام زفر رحمه الله مسلك دادې چه نفع

---

(١) جامع الترمذى: ٥٩/٢.

(٢) أخرجه أحمد رحمه الله فى مسنده: ١١٦/٢.

(٣) الابواب والتراجم ص: ١۶٧.

دعامل دپاره حلال نه ده لهذا هغه دې راس المال مالك ته حواله کړی او نفع دې وجوبا صدقه کړی. دامام احمد رحمه الله او اسحاق رحمه الله رائې داده چه نفع به د رب المال وی اوعامل چه د بل په مال کښې تصرف کړې دې هغه به ددې ضامن جوړیږی امام شافعی رحمه الله فرمائی چه د تصرف دوه صورتونه دی یوخوداچه هم ددغه مال معین نه کوم مال چه د بل دې هغه سامان اخلی په دې صورت کښې به مال اونفع دواړه د رب المال وی اود تصرف دویم شکل دادې چه هسې مطلقا یوه معامله اوشوه اودې نه پس چه کله د قیمت ورکولووخت راغلو نو اوچت نې کړو اود بل پیسې نې ورکړې په دې صورت کښې به نفع دعامل وی اود رب المال په مال کښې دتصرف کولود وجې نه به عامل ضامن وی.(۱)

امام بخاری رحمه الله د ظاهری روایت باب نه دامام احمد رحمه الله دمسلك تائیدکوی. په دې باندې لږشان اشکال داکیږی چه امام احمد رحمه الله عامل ضامن هم گرخولې وو او په روایت کښې ددغه څه تذکره نشته اویا خوبه داوئیلی شی چه حضرت امام بخاری رحمه الله د امام شافعی رحمه الله د مسلك درومبی صورت تائیدکوی.

احدیث ۲۱۵۲] (۲)حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رضي الله عنهما - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلاَثَةُ رَهْطٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوَوُا الْمَبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فَقَالُوا إِنَّهُ لاَ يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمُ اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لاَ أَغْبِقُ قَبْلَهُمَا أَهْلاً وَلاَ مَالاً، فَنَأَى بِي فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا حَتَّى نَامَا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِمَيْنِ، وَكَرِهْتُ أَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَحُ عَلَى يَدَيَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَانْفَرَجَتْ شَيْئًا لاَ يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ ». قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فَامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا، فَفَعَلَتْ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ لاَ أُحِلُّ لَكَ أَنْ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا،

---

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطال رحمه الله ۲۹۶/۶ عمدة القاری:۱۳۰/۱۲.

(۲) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب البوع باب إذا اشتری شیئًا لغیره بغیر إذنه فرضی رقم: ۲۲۱۵ وأخرجه أیضًا فی کتاب الزارعة والحرث باب إذا ذرع بمال قوم بغیرإذنهم رقم: ۲۳۳۳ وإخرجه مسلم فی کتاب التوبة باب قصة اصحاب الغار الثلاثة الخ رقم: ۶۸۸٤، ۶۸۸۵، ۶۸۸۶ وأبوداؤد فی البیوع باب فی الرجل یتجرفی مال الرجل بغیرإذنه رقم: ۳۳۸۷ وانظر جامع الوصول: ۳۱۵/۱۰ رقم: ۸۷۲۲.

فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أَعْطَيْتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الأَمْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنَ الإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَسْتَهْزِئُ بِي. فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ. فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فَاسْتَاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْشُونَ». [ر: ٢١٠٢]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه ما دَ رسول الله ﷺ نه واورېده حضورپاك اوفرمائيل دَ پخوانى امت درې كسان چرته روان وو. دَ شپې تيرولودپاره هغوى په يوغاركښې پناه واخستله او په هغې كښې ورداخل شو. په دې كښې دَ غرنه يوكانړې راګرځې شو اودَ غار خله ئې بنده كړه. ټولو اووئيل چه اوس دَدې كانړې نه ځان خلاصول ممكن نه دى مګرچه دا ټول دَ خپل ښه اونيك عمل په واسطه سره دَالله تعالى نه دعااوكړى. په دوى كښې يوسړى خپله دعاشروع كړه. اې الله تعالى زمامورپلارډيربوډاګان وو اوما به دَهغوى نه مخكښې په څاروو ...
چاباندې پئى نه څكل. نه په خپل بال بچ او نه په مملوك (غلام وغيره). يوه ورځ مادَ څه څيز په لټون كښې ناوخته كړو اوچه كله زه كورته راورسيدم نو هغوى دواړه اوده شوى وو. ماته داخبره هيڅ كله ښه نه لګيده چه اول په خپل بال بچ اويا په مملوك وغيره باندې پئى اوڅكوم په دې وجه زه هلته ولاړ ووم دَ پئيوپيالئى زما په لاس كښې وه اومادَ هغوى دَ راپاسيدو انتظاركولو تردې چه سحرشو. زما مورپلار راپاسيده او بياهغوى خپل دَمابنام پئى اوڅكل. اې الله كه ما داكار ستادَ رضا حاصلولودپاره كړې وى نودا دكانړى مصيبت زمونږ نه اخواكړه (دَدې دعاپه نتيجه كښې) هغه كانړې دَ خپل ځائى نه لږ شان اوخوزيدو خو دومره لاړ په كښې جوړه نه شوه چې وتل پرې ممكن شوې وې.

نبى كريم ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه بيا دويم دعا شروع كړه. اې الله زمادَتره يوه لور وه زماډيره زياته خوښه وه. ما دَخپل نفس دپاره هغه تياروِل غوښتل خوهغې ماته انكاركولو. هم په هغه زمانه كښې بيادَهغې څه سخت ضرورت پيښ شو اوهغه ماله راغله. ما هغې ته يوسل اوشل دينار په دې شرط باندې وركړل چه هغه په خلوت كښې ماسره ملاؤ شى. نوهغې هم داسې اوكړه. اوس چه كله ما په هغې باندې قابوبياموندو هغې وئيل چه ستا دَ پاره داحلال نه دى چه ته دا مهر بغيردَ حق نه مات كړې (دې اوريدو سره) زه دَ خپلې خرابې ارادې نه منع شوم اودَهغه ځائى نه لاړم. حالانكه هغه زمادَ ټولونه زيات خوښه وه او ماخپل وركړې سره زر هم واپس وانخستل. اې الله كه دا كارما صرف ستا دَ رضادَ حاصلولودَپاره كړې وى نو ته زمونږ دا مصيبت لرې كړه. كانړې لږ شان نور هم اوخوزيدو ليكن هغوى اوس هم دَدې نه بهر نه شوراوتلې. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل بيا دريم خپله دعا شروع كړه. اې الله ما يوڅو مزدوران

کړې وو بیامې تولوته دهغوی مزدوری ورکړه. یومزدور داسې وو چه خپله مزدوری نې پرېخوده بیا څه موده پس هم هغه مزدور ماله راغلو ونې ونیل اې دَالله تعالی بنده ماته خپله مزدوری راکړه ماورته اوونیل چه دا ته څه وینې دا اوښان غواګانې چیلنې او غلامان دا ټول هم هغه ستا مزدری ده. هغه ونیل اې دَالله تعالی بنده ماپورې ټوقې مه کوه ما اوونیل چه زه ټوقې نه کوم. نوبیا دغه سړی هرڅه واخستل اوخپل خان سره نې بوتلل. په هغې کښې نې یوڅیز هم باقی پرېنخوده. اې الله که چرې ما دا هرڅه ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نوزمونږ دامصیبت لرې کړه. هغه کانړې لرې شو اوهغه ټول بهر راووتل.

رجال الحدیث

ابوالیمان:- داابوالیمان حکم بن نافع رحمه الله دې.(1)

شعیب:- دا شعیب بن ابی حمزه رحمه الله دې.(2)

زهری:- دا محمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې.(3)

سالم بن عبدالله:- داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر رضي الله عنهم دې.(4)

عبدالله بن عمر:- اودَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.(5)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دریم سړی دعائیه الفاظو په ذریعه واضح دې. **قوله: أنی استاجرت فاعطیتهم أجرهم الخ.**(6)

تشریح:- داحدیث کتاب البیوع باب إذا اشتری شیئا لغیره بغیر إذنه فرضی کښې تیرشوې دې او وړاندې کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الغار کښې به هم ان شاء الله راځی.

دَ امام مهلب رحمه الله په امام بخاری رحمه الله باندې اشکال:- امام مهلب رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله چه دَ کوم مقصد دَ پاره باب قایم کړې دې مذکوره حدیث دَ دې دَپاره مستدل نه شی جوړیدې. ځکه چه په دې کښې دی چه یوسړی دَ خپل مزدور په مزدورنی سره تجارت اوکړو او په هغې کښې نفع حاصل کړه اوبیاچه کله هغه راغلو نو هغه ته نې ټوله نفع دَ احسان او تبرع په توګه ورکړه خو په هغه باندې خو صرف دَ ده مزدوری ورکول لازم وو.(7)

فوائدحدیث:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَمذکوره حدیث نه ډیرې فائدې حاصلې شوې.

① په دې کښې دَ وړاندینو امتونو دَ اعمالو تذکره ده دَرسول الله ﷺ امت ته به هم دَ دې نه

---

(1) کشف الباری: ۴۸۹/۱.

(2) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

(3) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(4) کشف الباری: ۱۲۸/۲.

(5) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(6) عمدة القاری: ۱۲۹/۱۲.

(7) إرشاد الساری: ۳۶/۵.

ترغیب اوشی ② دَفضولی بیع دَ جواز اثبات دې ③ اودَ کرامات اولیاء اثبات دې ④ اودَ والدینو فضیلت اوهغوی سره دَ تعظیم اوشفقت کولو بیان دې ⑤ په هرحال کښې دَالله تعالی نه دَ دعاکولودَاستحباب بیان دې ⑥ داهم چه دَ نیکواعمالو په ذریعه دَ الله تعالی په دربارکښې توسل کولې شی ⑦ په دې کښې په محرمات باندې دَ قدرت حاصلیدلوباوجود دَهغې نه بچ کیدو او پاك پاتې کیدو دَ فضیلت بیان دې ⑧ دَ امانت دَ ادائیگئی فضیلت دې ⑨ دَ توبې دَ قبولیت ذکردې ⑩ اودَ هغه سړی دَ الله تعالی په نیز دَ مقبول کیدو ذکردې چه دَ بدئی اراده کولوسره هغه دَ الله تعالی دَ رضامندئی دَپاره ترك کړی ⑩ اودَالله تعالی نه دَ وعدې پوره کولودَ سوال بیان دې. ځکه چه الله تعالی ارشاد فرمائیلې دې ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴾ (الطلاق: ۲) اونورفرمائی چه ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴾ (الطلاق: ۴)[1]

---

[1] عمدة القاری: ۱۲/۳۶ - ۳۷. (اضافه ازمرتب)

دَحدیث باب مذکوره په ضمن کښې بعض حضراتو په دوو نورو اهمو مسئلوبحث فرمائیلې دې.
① دَ میراث مسئله ② دَ پراویډنټ فنډ مسئله.

① **دمیراث مسئله**:- یوسړی مړشو جائیداو دوکان وغیره ئې په ترکه کښې پریخودل په دوی کښې روستو یووارث تصرف کولو اونفع ئې گټله اوس ددغه نفع څه حکم دې؟ صرف دَ دغه تصرف کونکی وارث ده یابه ټول وارثان شریك وی. عام فقهاء کوم کښې چه احناف هم شامل دی خودا فرمائی چه دې وارث په متروکه جائیدادکښې دَ نورو وارثان دَ اجازت نه بغیرکړې دې لهٰذا داکسب خبیث دې او واجب التصدق دې. دَ بعض فقهاؤ قول دې چه کومه هم نفع شوې هغه دَاصل مالك ده لهٰذا وارث عامل چه څومره هم نفع کړې ده په هغې کښې به ټول وارثان شریك وی. دَامام بخاری رحمه الله رحجان هم دې طرف ته معلومیږی اوهغه دَاسې چه کله مزدور خپله مزدوری پریخوده لاړو اوبل په هغې کښې تصرف کولوسره نفع اوگټله نودهغې دَ زیاتولونه پس ئې خان سره هیڅ هم پرینخوده بلکه هرڅه ئې هغه اجیر ته کوم چه ددې اصل مالك وو ورکړل.
دَ جمهورو قول دادې چه هغه څه هم اوکړل دَ احسان او تبرع په توگه ئې اوکړه. په دې وجه هغه دَ اخلاص نه ډك نیك کارکښې شمیرکړې شو که چرې من حیث الفریضه هغه هرڅه دَ غه اجیرته واپس کول نودنیکئی دَعمل والا شان به دَ هغه نه وو لیکن چه هغه داهرڅه دَخپل ژوند دَټولونه نیك عمل اوگڼرلو او دَ هغې په ذریعه دَ الله تعالی نه توسل اختیاره وی نومعلومه شوه چه هغه هرڅه هم ورکړل دَ احسان اوتبرع په توگه ئې ورکړل نه چه من حیث الوجوب ئې ورکړل
دمتاخرین احنافو قول:- علامه رافعی حنفی رحمه الله فرمائی چونکه خبث دَ صاحب مال دَ حق دَ وجې نه راغلې دې لهٰذا که هغه دَ صدقه کولوپه ځائې صاحب مال ته ورکړې نوبیابه هم صحیح شی. چنانچه دَ وراثت والا په مسئله کښې که چرته یووارث په مال متروکه کښې تصرف اوکړو اوحق دَټولو وارثانووو نو په دې کښې اصل حکم خوهم دغه دې چه کومه نفع شوې هغه دې صدقه کړی خوکه صدقه اونه کړی بلکه وارثانوته ئې ورکړی نوبیابه هم دده ذمه ساقط شی بلکه دا زیاته مناسب ده دې دَ پاره چه دې نه ټول وارثان فائده اوچته کړی. (انعام الباری: ۸/۶/۴۴)

② **دَ پراویډنټ فنډ مسئله**:- ددې حدیث مبارك نه استنباط کولوسره بعض حضراتو دَ پراویډنټ فنډ مسئله هم ذکر کړې ده. پراویډنټ فنډداوی چه په سرکاری ادارو اوبعض پرائیویټ اداروکښې هم دا رواج دې چه دملازمینودَ تنخواه نه څه حصه هره میاشت کټ کولې شی اوهغه رقم په یوفنډ کښې جمع کولې شی کوم ته چه پراویډنټ فنډ ونیلې شی بیا په دغه جمع شوې (بقیه حاشیه په راروانه صفحه

بقیه حاشیه دتیرمخ] پیسو کښې بیا اداره هم خپلې څه پیسې لګولوسره اضافه کوی بیا دا رقم په یوګټه ورکونکې کارکښې لګوی. او په عام توګه نې دسودپه کارکښې لګوی. بیا دغه نفع هم په دې فنډکښې جمع کوی او کله چه د ملازم ملازمت ختم شی نو په دې فنډکښې چه څومره رقم جمع شوې وی هغه دا پنشن شوی ملازم ته یا دهغه وارثانوته ورکوی. اوس ترکومې پورې چه د اصل رقم تعلق دې نوهغه خود ملازم حق دې اودهغې په اخستلو کښې په اتفاق سره څه خرابی نشته. خو په دې رقم باندې چه حکومت کومه اضافه کړې ده په هغې باندې اشکال کیږی چه محکمې کوم رقم کټ کړو هغه په هغې باندې دین دې اوس که محکمه دخپل طرف نه څه زیاتې ورکوی نوهغه په دین باندې زیاتې دې او په دین باندې زیاتې سود دې. بل داچه کله په یوسودی کارکښې لګوی او په دې باندې زیاتې کیږی هغه هم سود دې. نود بعض فقهاؤ رائې هم دا ده چه څومره پیسې د تنخواه نه کټ شوی دی هم دومره اخستل جائزدی اود هغې نه زیاتې اخستل جائزنه دی.

د اکثرو فقهاؤ کرامو رائې دا ده چه ملازم خپل اصل رقم هم اخستې شی اومحکمې چه د خپل طرف نه څه زیاتې کړې دی هغه هم اخستې شی ځکه چه محکمه کومه اضافه اوتبرع کوی هغه سره ددې چه په دغه اصل رقم باندې کوی کوم چه دوی دملازم د تنخوه نه وضع کړې وو خودا زیاتوالې او اضافه د یوطرف نه هم مشروط فی العقد کړې شوی نه وو او سود خو په هغه صورت کښې جوړیږی چه کله په عقددین کښې د جانبین د طرف نه زیاتوالې مشروط کړې شی او په مذکوره مسئله کښې په دین کښې زیاتې مشروط نه دې بلکه دمحکمې د طرف نه یوطرفه تبرع ده اوداخو هم داسې ده لکه چه څوک خپل دائن ته ددین نه څه زیات ورکړی لکه چه د حضورپاك نه حسن قضاء ثابت ده. بیا چه دغه رقم سره د سود کومه معامله اوکړې شوه په دې سلسله کښې دغه فقهاء حضرات فرمائی چه هغه محکمې د خپل طرف نه کړې دې نوهغه دهغوی اود الله تعالی په مینځ کښې معامله ده. د ملازم د میاشتې د تنخواه نه چه کومه کټوتی کیږی هغه هم دهغه په ملکیت کښې نه وی راغلې ځکه چه په اجرت باندې ملکیت روستو د قبضې نه متحقق کیږی او په مذکوره صورت کښې د قبضه کیدلونه وړاندې څه تنخواه وضع کړې شوه نودا کټ شوی تنخواه د محکمې ملکیت کښې ده. محکمه چه په دې کښې څه تصرف هم کوی سره ددې چه په سودی لین دین کښې نې لګوی هغه د محکمې د طرف نه دې کوم چه جانبین د طرف نه مشروط هم نه وو نومحکمه چه کله هم دا رقم ملازم ته ورکوی نولکه چه دخپلې خزانې نه نې ورکوی. دملازم په حق کښې تېوله تبرع او تبرع ده.

د حضرت مفتی کفایت الله صاحب رحمه الله **رائې:-** پراویډنټ فنډکښې نیم رقم عطیه وی اونصف دملازم د تنخواه نه وضع کړې شوې وی اوهغه هم د ملازم په قبضه کښې د راتلونه وړاندې وضع کولې شی په دې وجه ددې سود اود د نیم رقم عطیه سود دواړو ملاویدلوسره هم دعطیه حکم اخلی اود نصف رقم وضع شوی نه زیاتې چه کوم رقم ملاویږی هغه ټول هم عطیه ګرځی. دبینك سود ددې نه مختلف دې په دواړو کښې د فرق وجه داده چه په بینك کښې د خپلې قبضې نه په راویستو جمع کولې شی په دې وجه ددې سود حقیقتا هم سود وی.

د یوبلې استثناء جواب کښې فرمائې: پراویډنټ فنډ او په دې سوداخستل او په خپل تصرف کښې راوستل جائز دی. ځکه چه هغه حقیقتا د سود په حکم کښې نه دې. (کفایت المفتی: ۸/۹۵ — ۹۶)

د حضرت مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله **رائې:-** دحضرت مفتی صاحب رحمه الله فتوی هم د پراویډنټ فنډ په جواز باندې ده لکه څنګه چه هغوی په خپله رساله پراویډنډټ فنډ پر زکوة اورسودکا مسئله کښې په تفصیل سره تحریر فرمائیلې دی (امدادالفتاوی۳/۱٤۸ - ۱٤۹)

د حضرت مفتی محمودحسن ګنګوهی صاحب رحمه الله **رائې:-** د تنخواه داحصه ملازم پخپله نه ده جمع کړې بلکه دا سلسله حکومت دخپل قانون په رڼاکښې روانه کړې ده په کوم سره چه د ملازم خیرخواهی مقصود ده. ترکومې چه په دې باندې دملازم قبضه نه وی دا دملازم ملکیت نه دې. لهذا چه په دې باندې کومه اضافه هم ملاویږی دابه هم سود نه وی بلکه دا هم داسې دی لکه..... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

۱۳-باب: من آجر نفسه لیحمل علی ظهره. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

چا چه په خپله شا باندې بوج اوچتولو سره مزدوری اوکړه اوبیا ئې صدقه کړه اود بوج اوچتولو اجرت

دَترجمة الباب مقصد:-امام بخاری رحمه الله فرمائی که یوسړې صدقه کول غواړی اوهغه سره پیسې نشته. اوهغه خې مزدوری کوی او بوج په خپله شاباندې اوچتوی پیسې ګټی او صدقه کوی نودَ ده دَپاره داسې کول صحیح دی او غالبًا په دې باندې تنبیه کولوضرورت ځکه پیښ شو چه په دې کښې په اصل کښې په ظاهر دَمسلمان دَ نفس دَ اذلال صورت ښکاری اودَ سړی خپل ځان ذلیل کول جائزنه دی. نولکه چه امام بخاری رحمه الله دَدې اشکال جواب ورکړو. (۱)

داهم وئیلې شی چه په حدیث کښې دی خیرالصدقة ماکان عن ظهرغنی(۲)یعنی دَ سړی هغه صدقه ډیره بهتره ده کومه چه غناء نفس سره وی یعنی دَ صدقه کولونه پس هغه پریشان نه وی نوچه په مذکوره صورت کښې یوسړې بازارته لاړشې مزدوری کوی بیا صدقه کوی آیا دا صدقه به ظهر غنی نه وی نولکه چه امام بخاری رحمه الله دَدې په جواب کښې فرمائی چه په حدیث کښې داهم راغلی دی چه دَ رسول الله ﷺ نه پښتنه اوکړې شوه أي صدقة أفضل؟ نو حضورپاک اوفرمائیل جهد المقل. یعنی که فقیرسړې چرته مشقت کوی اودَ صدقه فضیلت حاصلوی نودا ډیره لویه خبره ده. (۳) پاتې شوه داخبره چه خیرالصدقة ماکان عن ظهر غنی دَدې مطلب دادې چه دَسړی زړه غنی کیدل پکاردی که یوغریب سړې صدقه کوی اوهغه سره پیسې هم زیاتې نشته لیکن دَهغه زړه مطمئن دې نو په دې کښې هیڅ خرابی نشته. او په ترجمة الباب

...بقیه حاشیه دتیرمخ]چه بعض محکموکښې ملازمت ختمیدو باندې دَحسن کارکردګئی په صله کښې پنشن ملاویږی دې ته هم سود نه شی وئیلې.
اویوه استثناء کومه چه هم دَ پراویډنټ فنډ متعلق وه په جواب کښې فرمائی چه دا په سود کښې داخل نه دې.(فتاوی محمودیه۱۶/۳۹۳ – ۳۹۴.)

لیکن دَ صاحب تکمله فتح ا لملهم مفتی محمد تقی عثمانی زیدمجدهم رائې اوس جدا ده حضرت فرمائی چه حضرت مفتی محمدشفیع صاحب کوم وخت دا فتوی ورکړې وه په هغه وخت او دَنن په حالاتو کښې لږ شان فرق پیدا شوی دې. په دې وجه په دې فتوی نظرثانی کول دی. په هغه وخت کښې چه محکمې څه کول پخپله به ئې کول په هغې کښې دَملازم هیڅ دخل نه وو او اوس طریقه داده چه دَ پراویډنټ فنډ چلولودپاره پخپله محکمه یو کمیټی جوړه وی چه دا فنډ چلوئی نوچه کومه کمیټی ده هغه دَ ملازمینو نمائنده او وکیل شو دَ هغې قبضه هم دَ مؤکل قبضه ده اودَ قبضه کیدو نه پس هغه په ملکیت کښې راغلو اوس که چرې دا دوی په څه سودی معامله کښې چلوی نودا پخپله ملازم چلوی لهذا دَدې اخستل نه دی جائزکیدل پکار. (انعام الباری:۶/۴۵۱)

(۱) لامع الدراری:۶/۱۷۲.
(۲) أخرجه البیهقی رحمه الله فی سننه الکبری:۴/۳۰۲حدیث رقم :۷۷۶۹.
(۳) المصدرالسابق حدیث رقم: ۷۷۷۲.

کښې امام بخاری رحمه الله أجرة الحمال لفظ زیات کړې دې په دې کښې غالبًا دې طرف ته اشاره ده چه دَحمال پیشه جائز ده په دې کښې اجرت اخستل هم جائز دی

[حدیث ۲۱۵۳] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ-رضى الله عنه- قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- إِذَا أَمَرَ بِالصَّدَقَةِ انْطَلَقَ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ فَيُحَامِلُ فَيُصِيبُ الْمُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لَمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ مَا نُرَاهُ إِلاَّ نَفْسَهُ. [ر: ۱۳۵۰]

ترجمه:- حضرت ابومسعودانصاری رضی الله عنه فرمائي رسول الله ﷺ چه به کله مونږ ته دَ صدقه کولوحکم کولونوبعض خلق به بازارته لاړل اودَ بوج کاربه ئی کولو چه یومد مزدوری به ملاویدله (دَهغې نه به ئی صدقه کوله) اوبیشکه نن هم هغوی سره یویولاکهه (درهم اودینار)دی. ابووائل رحمه الله اووئیل زمونږ خیال دې چه دَهغوی مراد هم خپل خان وو.

رجال الحدیث

سعیدبن یحیی:- دا سعیدبن یحییٰ بن سعیدبن ابان بن سعید بن ابی العاص اموی رحمه الله دې. (۲)

یحیی بن سعید:-دا یحییٰ بن سعید اموی رحمه الله دې. (۳)

أعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (۴)

شقیق:- دا ابووائل شقیق بن سلمه رحمه الله دې. (۵)

ابومسعود انصاری:اوحضرت ابومسعود عقبة بن عمرو انصاری رضی الله عنه (۶) تذکره هم تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:-دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دې دمعنی نه ښکاره دې چه نبی کریم ﷺ به کله دَ صدقه کولوحکم کولو نو فقیرانو صحابه کرامو رضی الله عنهم واوریدو اود صدقه عظیم الشان اجرکتلوسره به دَ هغوی هم خواهش ووچه دَالله تعالی په لارکښې خرچ اوکړی نوهغوی به بازارته لاړل اودَ خلقو سامانونه اوبوجونه به ئې یوړل او اجرت به ئی اوګټو او هغه به ئی صدقه کړو اوهم دغه دَ ترجمة الباب مطلب هم دې. (۷)

---

(۱) أخرجه البخاری أيضًا فی كتاب الزكاة باب اتقوالنار ولو بشق تمرة والقليل من الصدقة۱٤۱۵ وأخرجه مسلم فی كتاب الزكاة باب الحمل أجرة يتصدق بها الخ: ۲۳۵۲ والنسائی فی كتاب الزكاة باب جهدالمقل رقم: ۲۵۲۸ وانظر فی جامع الاصول سورة براءة رقم: ۶۵۷.

(۲) کشف الباری: ۶۷۹/۱

(۳) کشف الباری: ۶۷۹/۱.

(۴) کشف الباری: ۲۵۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۵۵۹/۲.

(۶) کشف الباری: ۷٤۸/۲ .

(۷) عمدة القاری:۱۳۱/۱۲.

۱۴ – باب: أجر السمسرة

وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَالْحَسَنُ بِأَجْرِ السِّمْسَارِ بَأْسًا.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لاَ بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِعْ هذَا الثَّوْبَ، فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَهُوَلَكَ
وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِعْهُ بِكَذَا، فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهُوَلَكَ، أَوْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَلاَ بَأْسَ بِهِ.
وَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه وسلم: (اَلْمُسْلِمُوْنَ عِنْدَ شُرُوْطِهِمْ)

دَ دلالئی اجرت ابن سیرین عطاء ابراهیم اوحسن رحمهم الله به په دلالئی باندې اجرت اخستلوکښې څه حرج نه ګڼړلو. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل که چاته دې اووئیل چه داکپړه په دومره قیمت باندې خرڅه کړه څومره چه زیاتی شی هغه به ستا وی نوپه دې کښې هیڅ حرج نشته. ابن سیرین رحمه الله اوفرمائیل که چااووئیل چه په دومره کښې داخرڅه کړه څومره ګټه چه وی هغه ستا ده یا (دائې اووئیل) چه زما اوستا په مینځ کښې به تقسیمیږی نو په دې کښې هیڅ حرج نشته. نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه مسلمان دې په خپلوشرطونو قایم وی.

لغات:- السمسرة:- بیع اوشراء ته وائی سمسار هغه سړی ته وائی چه دَ بیع دَنفاذدَپاره په بائع او مشتری دواړوکښې واسطه جوړشی. یعنی دلال دَ سمسار جمع سماسرة راځی.[۱]

دَترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله ښائی چه په دلالئی باندې اجرت جائز دې اودَ حدیث باب په ذریعه امام بخاری رحمه الله اشاره اوکړه چه دهغوی په نیز دَسمسره دَ جواز دَپاره یوخاص شرط دې چه دَ حاضربادی دَپاره دې په اجرت اخستلوسره بیع نه کوی باقی ټولو صورتونوکښې که چرې هغه په دلالئی باندې اجرت اخلی نوجائزدې.[۲]

دَسمسره متداول صورت دادې چه ته چاته اووائې که تا زما څیزله ګاهک راوستلو نوزه به مثلاً تاته ۳۰۰ روپئی درکوم اوس که هغه بله ورځ مشتری راولی راشی نو هغه ته به ۳۰۰ روپئی ملاویږی اوکه رانه وستو او میاشتې تیرې شوې نوهغه به دَ یوې روپئی هم حقدارنه وی په دې کښې په عام توګه موده معلومه نه وی.

شوافع مالکیه حنابله دَدې دَجواز قائل دی په دې شرط چه اجرت ئې معلوم وی اودَ امام ابوحنیفه رحمه الله نه دَعدم جواز قول نقل دې.[۳]

ابن التین رحمه الله فرمائی چه دَ سمسره دوه قسمونه دی: ① اجاره ② جعالة.

دَ اجاره صورت دادې چه په دې کښې موده مقرره وی مثلاً زمادَمکان دَپاره څوك مشتری اولټوه دَ یوې میاشت پورې به ته زمااجیرئی اوزه به تاته دَدې اجرت مثلاً درې زره روپئی

---

[۱] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۸۰۵/۱.
[۲] عمدة القاری: ۱۲/۱۳۲ – ۱۳۳.والابواب والتراجم ص: ۱۶۷ فتح الباری: ۵۷۰/۴.
[۳] إعلاء السنن: ۲۰۱/۲۶ عمدة القاری: ۱۲/۳۲

درکوم اوس که هغه په پنځلس ورخوکښې مشتری راوستو نوهغه به هم په دغه حساب سره داجرت حقداروی یعنی هغه ته به اوس پنځلس سوه روپئی اجرت ملاویږی یادساتئی چه د سمسره دا صورت هم اجاره ده اودا د احنافو په نیزهم جائزده. لکه چه ددې صورت په جواز باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې. ترکومې چه دجعالة تعلق دې نو په دې کښې موده مقررنه وی بلکه تکمیل عمل سره بحث وی اوزمونږ په علاقوکښې هم دغه صورت د سمسره متعارف دې لکه چه تیرشو (۱)اود احنافوپه نیزددې صورت د عدم جواز وجه په ظاهره هم دغه ده چه دا اجاره نه شی ګرځولې په اجاره کښې خو معقودعلیه یاخو عمل وی یامړده. تکمیل عمل سره بحث نه کیږی.مثلاً په مذکوره مسئله کښې د جعالة په صورت کښې که چرې ته د بائع دپاره ګاهک راولې نودرې زره روپئی به ملاویږی اوچه ته په میاشتو لټون کوې سترې شې نوتاته به هیڅ هم نه ملاویږی اوپه تکمیل عمل باندې به تاته اجرت ملاویږی. متاخرین فقهاء احناف داهم جائزګرځولې دی. (۲)

---

(۱) إعلاء السنن:۲۰۱/۲۶ عمدة القاری:۱۳۲/۱۲.

(۲) إعلاء السنن:۴۰/۱۳ المغنی لابن قدامة:۳۵۰/۶. **(اضافه ازمرتب)**

د بعض فقهاء عصرانی: حضرت مفتی تقی عثمانی صاحب مدظله فرمائی چه ماته د جعالة (یعنی د سمسره رائج صورت) په عدم جواز باندې د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله یوصریح قول نه دې ملاؤشوې نوچه د جعالة په جوازباندې دامام صاحب رحمه الله څه روایت موجودنه دې په دې وجه په عام توګه فقهاؤ دا اوګڼل چه دا دامام صاحب په نیزجائزنه ده. ګنی د دلائلو په رڼاړ قرآن کریم په دې آیت مبارك ﴿وَلِمَن جَآءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ﴾ سره د جعالة جواز واضح دې. هم ددې دپاره متاخرین حنفیه دسمسره اجرت جائزګرځولې دې سره ددې چه علامه عینی رحمه الله دالیکلی دی چه سمسره جائزنه ده لیکن علامه شامی رحمه الله وغیره تصریح کړې ده چه سمسره جائزده. (انعام الباری:۴۵۵/۶.

د کمیشن ایجنټ مسئله: نن صباپه عام توګه د فیصدپه اعتبارسره اجرت فیصله کیږی مثلاً بائع یاهغه ایجنټ پخپله وائی چه فلانکې څیز خرڅولوباندې دهغې د ثمن نه پنځه فیصد به زه اخلم. د نن صبااصطلاح کښې دې ته کمیشن ایجنټ (Commission Agent) وائی. بعض حضرات چه سمسرة جائزګڼرې دې ته ناجائز وائی په دې وجه سمسرة په حقیقت کښې دیوعمل اجرت دې اود سمسار عمل ثمن په کمی بیشی نه کم وبیش نه کیږی نو د مشتری په لټون کښې دې اوس که چرې ثمن ۵۰۰۰۰ دې یا ۱۰۰۰ هغه ته هم دومره عمل کول وی. لهذا په دې کښې ده نه د ثمن مقدار سره مربوط کولوسره ددې فیصد مقررول جائزنه دی لیکن دمفتی به قول مطابق دغه شان په فیصدباندې عقد اجاره کول جائزدی

دغه شان صاحب تکملة فتح الملهم زیدمجدهم رائې هم داده چه مفتی به قول مطابق داسې کول جائزده او علامه شامی رحمه الله د بعض متاخرینو نه نقل کړې دی ددې وجه داده چه همیشه د اجرت عمل دمقدارمطابق کیدل ضروری نه دی بلکه د عمل قدراوقیمت اودعمل دحیثیت په لحاظ سره هم په احرت کښې فرق کیږی. ددې مثال علامه شامی رحمه الله ورکړې دې چه یوسړې په ځرمن کښې سورې کوی او یوسړې په غمی کښې سورې کوی اوس په ځرمن کښې سورې کونکې او په غمی کښې سورې کونکې په عمل کښې د محنت په اعتبارسره څه زیات فرق نشته خود غمی دننه سورې کونکی عمل قدراوقیمت زیات دې په نسبت په ځرمن کښې د سوری کونکی. نود عمل د قدر اوقیمت هم لحاظ کیږی (حاشه ابن عابدین: ۶۳/۶ وفتاوی السعدی:۵۲۵/۲) ....

ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

دتعلیقاتوتفصیل:- دابن سیرین رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله حفص عن اشعث عن محمد بن سیرین په طریق باندې موصولاً نقل کړې دې.[1]
دعطاء رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله وکیع ثنالیث ابوعبدالعزیز په طریق باندې موصولاً ذکرکړې دې.[2]
دَ ابراهیم رحمه الله اثر هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله عن الحکم وحمادعن ابراهیم په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.[3]
دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تعلیق امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن عمروبن دینار عن عطاء په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.[4]
دَ ابن سیرین رحمه الله دویم قول هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن یونس عن محمد بن سیرین رحمهم الله په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.[5]
اودا ټول ذکرشوی تعلیقات هم امام بخاری رحمه الله دَ دلالئی دَ اجرت په جواز کښې پیش کړی دی.

قوله: **المسلمون عند شروطهم**:- داحدیث مبارك امام بخاری رحمه الله تعلیقًا ذکرکړې دې اما ابوداؤد دَ ولیدبن رباح په طریق سره دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه موصولاً نقل کړې دې.[6] اوامام ترمذی رحمه الله په خپل جامع کښې[7] اوامام اسحاق رحمه الله هم په خپل مسند کښې کثیربن عبدالله بن عمرو بن عوف عن ابیه عن جده په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې: **المسلمون علی شروطهم الا شرطًا حرم حلالاً اواحل حرامًا**.[8] دَدې حدیث مذکور په سندکښې یوراوی کثیربن عبدالله دې. په چاچه محدثینو کلام کړې دې.

...بقیه حاشیه دتیرمخ] دغه شان چه کوم خلق دِ ګاډو اخستل خرخول کوی دَهغوی دلال بروکروی فرض کړه مهران ګاډې ئی خرخ کړو چه مثلاً دَ دوه نیمولاکهودې. په دې باندې ایجنټ یوفیصد کمیشن واخستو چه دوه نیم زره روپئی دی. دغه شان که دې ایجنټ شیورلیټ ګاډې خرخ کړو مثلاً پنځوس لاکهه قیمت ئی دې نوددې یوفیصد کمیشن به هم یقیناً زیات وی نوددې عمل قدراوقیمت زیات دې په دې وجه په زیات اخستوکښې هیڅ خرابې نشته. یعنی دَ فیصد په حساب سره هم سمسره اجرت اخستل جائزدی.(انعام الباری:۶/٤۵۷)

دَ حضرت مفتی رشیداحمد رحمه الله رائې:- حضرت مفتی صاحب دَ یواستفتاء په جواب کښې فرمائی: البته که چرې دَ دلالئی رقم متعین وی یادَ میخې قیمت نه دَ فیصدپه حساب دلالی متعین وی مثلاً میخه چه په خوخرخه شوه په هغې کښې به پنځه فیصد دلال اخلی نودا جائزده.(احسن الفتاوی:۷/۲۷٤).

[1] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[2] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[3] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[4] وعمدة القاری:۱۰/۸۵ فتح الباری: ٤/٤۵۱.
[5] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۱وعمدة القاری:۱۰/۸۶.
[6] سنن ابی داؤد باب فی الصلح رقم الحدیث: ۳۵۹٤.
[7] الجامع الترمذی:۱۳۵۲.
[8] عمدة القاری: ۱۲/۱۳۳.

کثیر بن عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمه الله تعارف:- دوی رحمه الله بکر بن عبدالرحمن المزنی البصری ربیع بن عبدالرحمن بن ابی سعید خدری رضی الله عنه، نافع مولی ابن عمر او خپل پلار عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمهم الله نه روایات بیانوی. اوده‌غوی نه ابراهیم بن علی رافعی، ابواسحاق فزاری، اسحاق بن ابراهیم حُنیعی، اسحاق بن جعفرعلوی، خالدبن مخلد قطوانی، عبدالله بن نافع الصائغ، عبدالله بن وهب مصری، ابوالجعد عبدالرحمن بن عبدالله سلمی، عبدالعزیز بن محمد دراوَردی، محمدبن عمرالواقدی، محمدبن فلیح، ابوغزیه محمدبن موسیٰ انصاری قاضی المدینة، معن بن عیسیٰ قزار او یحییٰ بن سعید انصاری وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کوی.[1]

په هغوی باندې محدثینو سخت تنقیدی کلام کړې دې. دَ امام احمد بن حنبل رحمه الله نه دَهغوی باره کښې تپوس اوشو نووئی فرمائیل **منکر الحدیث لیس بشئ.**[2] ابوخیثمه رحمه الله وائی چه ماته امام احمدبن حنبل رحمه الله اووئیل **لاتحدث عنه شیئا.**[3] یحییٰ بن معین رحمه الله فرمائی **کثیرضعیف الحدیث.**[4] یوبل ځائی کښې فرمائیلی **لیس بشئ.**[5]

دَ امام ابوداؤد رحمه الله نه تپوس اوشو نووئی فرمائیل **کان احد الکذابین** او امام شافعی رحمه الله فرمائی **ذاك احد الکذابین.** ابوزرعه رحمه الله فرمائی **واهی الحدیث.**[6] لیکن امام بخاری رحمه الله امام ترمذی رحمه الله او ابن خزیمه رحمه الله دَدوی روایت ډیر زیات پریوتلې نه ګنړی اونه هغه دَدې حضراتو په نظر کښې کذاب دې. لکه چه په تهذیب الکمال کښې دی امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه ما دَامام محمد رحمه الله نه کثیربن عبدالله عن ابیه عن جده دَ دې روایت باره کښې پښتنه اوکړه چه دَ جمعه دَ ورځې دَ مقبول وخت باره کښې دې نوامام محمد رحمه الله اوفرمائیل: **حدیث حسن الا احمدبن حنبل رحمه الله تعالیٰ کان یحمل علی کثیر یضعفه، وقد روی یحیی بن سعید انصاری رحمه الله تعالیٰ یعنی علی امامته عن کثیر بن عبدالله.**[7] یعنی دَدوی حدیث دَ حسن درجې دې مګر امام احمدبن حنبل رحمه الله هغه ډیر ضعیف ګرځوی اوحال دادې چه یحییٰ بن سعید انصاری رحمه الله دَ خپل جلالت قدر نه باوجود کثیر بن عبدالله نه روایت نقل کړې دې. البته دَ ده په روایتونوکښې غلطیانې وی اوهغوی کثرت خطا سره موصوف دې نودا حضرات دَدوی روایات په استشهادکښې پیش کوی.

دَتعلیق مذکور مقصد:- **المسلمون عند شروطهم** نه داخودل مقصود دې که په مسلمانانوکښې داقسم طریق رائج دې اوهغوی په داسې شرائطوسره دلالی کوی کوم چه شرعاً جائزدی او دَ اجرت مقرر

[1] تهذیب الکمال: ۱۳۶/۲٤.
[2] الجرح والتعدیل:۷/، الترجمة:۸۵۸.
[3] الکامل لابن عدی:۹/۳.
[4] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ٤۹٤/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[5] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ٤۹٤/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[6] تهذیب الکمال: ۱۳۸/۲٤.
[7] تهذیب الکمال: ۱۳۹/۲٤.

کولوسره په دې اجرت اخلی نو دا جائزده او په دې کښې هیڅ خرابی نشته.[1]

[حدیث ۲۱۵۴] [2] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُتَلَقَّى الرُّكْبَانُ، وَلاَ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا. [ر: ۲۰۵۰]

ترجمه:- رسول الله ﷺ په وړاندې کیدوسره دَ قافلې والا سره ملاویدلونه منع فرمائیلې ده. اودا چه ښاریان دې دَ کلی والو مال نه خرڅوی ما تپوس اوکړو اې ابن عباس! ښاروالا دې دکلی والا مال نه خرڅوی دَدې څه مطلب دې هغه اوفرمائیل دې نه مراددادې چه دَهغوی دَپاره دې دلال نه جوړیږی.

تراجم رجال: **مسدد**:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دې.[3]

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زیاد بصری رحمه الله دې.[4]

معمر:- دامعمر بن راشد ازدی بصری رحمه الله دې.[5]

ابن طاؤس:- داعبدالله بن طاؤس رحمه الله دې. دَ دوی تذکره کتاب الحیض باب المرأة تحیض بعد الافاضة کښې تیره شوې ده.

قوله: عن أبیه:- اودَ دوی پلار طاؤس بن کیسان یمانی رحمه الله تذکره کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء الامن المخرجین الخ کښې تیره شوې ده.

عبدالله بن عباس:- اوَ حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما[6] تذکره هم تیره شوې ده.

دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لایکون له سمسارًا** سره واضح دې.[7]

اشکال:- په دې باندې اشکال کیدې شی چه امام بخاری رحمه الله خودَسمسار اجرت په جواز باندې ترجمة الباب قایم کړې دې اوحدیث کښې خو ابن عباس رضي الله عنهما دَ سمسار اجرت باندې عدم جواز ښائی نو حدیث اوترجمة الباب کښې مطابقت اونه شو.

---

[1] ارشادالساری: ۲۳۷/۵.

[2] واخرجه مسلم فی کتاب البیوع: ۲۷۹۸ والترمذی رحمه الله فی کتاب البیوع ٤٤۲٤ وابوداؤد فی کتاب البیوع: ۲۹۸۲ وابن ماجه فی کتاب التجارات: ۲۱۶۸ وانظر فی جامع الاصول الفصل الخامس فی النهی عن بیع الحاضر للبادی، وتلقی الرکبان رقم: ۳۵۳.

[3] کشف الباری: ۲/۲، ٤/۵۸۸.

[4] کشف الباری: ۳۰۱/۲.

[5] کشف الباری: ۴۶۵/۱، ۳۲۱/۵.

[6] کشف الباری: ٤۳۵/۱.

[7] إرشاد الساری: ۲۳۷/۵.

جواب - علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دابن عباس رضی الله عنهما انکار یوخاص صورت کښې دې. کله چه یو ښاري دَ کلي وال دلال جوړشي اودَ دې مخالف مفهوم دادې چه څوك ښاري دَ ښاري یا کلي وال دَ کلي وال دلال جوړشي نوجائز دی. لکه چه دَعدم جواز صورت مخصوص دې او باقي ټول صورتونه جائزدی. [1]

۱۵ - باب: هل یؤاجر الرجل نفسه من مشركٍ في أرض الحرب

آیا یو مسلمان په دارالحرب کښې دَ یومشرك مزدوری کولې شي؟

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دابنائی که یومسلمان مشرك سره نوکری اوکړی او په اجاره باندې خپل ځان پیش کړی نوآیا داجائزدی. امام بخاری رحمه الله استفهام سره ترجمه قایم کړې ده او چه کوم روایت ئی نقل کړې دې دَهغې نه معلومیږی چه جائزدی. په دې وجه حضرت خباب بن ارت رضی الله عنه دَ عاص بن وائل توره جوړه کړې وه اودَ کتاب التفسیر په روایت کښې تصریح ده چه حضرت خباب رضی الله عنه مسلمان شوې وو. خو امام بخاری رحمه الله دلته دَاستفهام لفظ ولې نقل کړو؟ دَدې متعلق خویوه خبره دا کیدې شي چه ممکن دی حضرت خباب رضی الله عنه دَ مجبورئی او ضرورت دَ وجې داکارکړې وو اوهغه وخت خومکه مکرمه دارالاسلام هم نه وو بلکه دارالحرب وو. ځکه هغه مشرك سره په کارکولوباندې مجبوروو. اوس که چرې داسې مجبوری نه وی نوبیابه هم داقسم اجاره کول جائزوی که نه؟ په دې کښې امام بخاری رحمه الله ته تردد دې داهم وئیلې شی چه امام بخاری رحمه الله "هل" لفظ راوړلوسره په دې مسئله کښې دَ فقهاؤدَاختلاف طرف ته اشاره کړې ده چه بعض فقهاء یومشرك سره په اجاره باندې دَ کارکولواجازت نه ورکوی اوداځکه چه په دې کښې اذلال نفس راځی. بهرحال دَجمهورفقهاؤ مسلك هم دغه دې چه مشرك سره مزدوری کولې شي. [2]

دَ فقهاؤ اختلاف:- علامه مهلب رحمه الله فرمائی دَ یومسلمان دَپاره خپل ځان په اجاره باندې مشرك ته پیش کول مکروه دی مګرپه سخت ضرورت کښې په دوو شرطونوباندې جائزدې:

① چه هغه عمل په شریعت مطهره کښې جائزوی.

② بل دا چه په هغې کښې دَمسلمان دَپاره ضرر نه وی.

علامه ابن المنیر رحمه الله فرمائی چه دَمشرکانو په دوکانونو وغیره کښې کارکول خودَ ټولو فقهاؤ په نیز جائزدی. دَهغوی په کورونوکښې دَهغوی خدمت کول فقهاؤ دَ اذلال نفس مسلم دَ وجې نه مکروه وئیلی دی. [3]

---

[1]) المصدر السابق.

[2]) فتح الباری: ٥٧١/٤ وعمدة القاری: ١٣٤/١٢ وإرشاد الساری: ٢٣٨/٥.

[3]) شرح البخاری لابن بطال: ٤٠٣/٦ وعمدة القاری: ١٣٤/١٢.

[حديث باب ٢١٥٥] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ حَدَّثَنَا خَبَّابٌ قَالَ كُنْتُ رَجُلاً قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ فَاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلَا. قَالَ وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثَمَّ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا) [ر: ١٩٨٥]

ترجمه:- حضرت خباب رضی الله عنه فرمائي زه لوهاروم ماد عاص بن وائل كار اوكړو كله چه زما ډيره مزدوري هغه سره شوه نوماد هغه نه غوښتنه اوكړه هغه ونيل په خدائي قسم چه ستا مزدوري به ترهغه وخته پورې درنه كړم تركومې چه ته د محمد صلی الله علیه وسلم انكار اونه كړې. ما اوونيل په خدائي قسم دې چه دا به هغه وخت هم اونه شي چه ته مړشې او بيا راژوندې شې. هغه ونيل چه زه به د مرګ نه پس بيا راژوندې كيږم؟ ما ونيل او. هغه ونيل بيا به هلته ما سره مال اولاد وي نوزه به هم هلته تاله مزدوري هم دركړم. په دې باندې د قرآن كريم دا آيت نازل شو. آيا تا هغه سړې اوليدو چه زمونږ د نښانو انكارئې اوكړو اوونې ونيل چه ماله به مال او اولاد راكړې شي.

رجال الحديث

عمر بن حفص:- داعمربن حفص بن غياث رحمه الله دې. د دوی تذكره كتاب الغسل باب المضمضة والاستنشاق في الجنابة كښې تيره شوې ده.

أعمش:- داسليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (٢)

مسلم:- دا مسلم بن صبيح همداني ابوالضحى عطاركوفي رحمه الله دې. د دوی تذكره كتاب الصلوة باب الصلوة في الجبة الشامية كښې تيره شوې ده.

مسروق:- دامسروق بن اجدع رحمه الله دې. (٣)

خباب:- د حضرت خباب بن ارت رضی الله عنه تذكره كتاب الاذان باب رفع البصر إلى الامام في الصلاة كښې تيره شوې ده.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فعملت للعاص بن وائل** نه واضح دې. (٤) حديث مذكور **كتاب البيع باب ذكر القين والحداد** كښې تيرشوې دې او ان شاء الله په تفسير سورت مريم كښې به هم راځي.

---

(١) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب القيامة والجنة والنار حديث رقم: ٥٠٠٣ والترمذي في سننه كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم حديث رقم:٣٠٨٦وأحمد في مسند أول مسند البصريين حديث رقم: ٢٠١٥٦ ٢٠١٦٣ وانظر في جامع الأصول سورة مريم رقم:٧١٩.

(٢) كشف الباري: ٢/٢٥١.

(٣) كشف الباري: ٢/٢٨١.

(٤) إرشاد الساري: ٥/٢٣٨.

۱۶ – باب: ما يعطى في الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ». [ر: ۵۴۰۵]

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لاَ يَشْتَرِطُ الْمُعَلِّمُ إِلاَّ أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ وَقَالَ الْحَكَمُ لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ أَجْرَ الْمُعَلِّمِ. وَأَعْطَى الْحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشَرَةً. وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ بِأَجْرِ الْقَسَّامِ بَأْسًا. وَقَالَ كَانَ يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الْخَرْصِ.

ترجمه:- دَ عربو په قبائلو کښې چه دَ سورت فاتحه په دم وغیره باندې څه ورکولې شو حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ رسول اکرم ﷺ په حواله سره بیان کړو چه کتاب الله دَ ټولونه زیات ددې مستحق دې چه په دې باندې اجرت واخستې شی. امام شعبی رحمه الله اوفرمائیل چه معلم ته دَ اول نه فیصله نه دی کول پکار (چه په خودلو باندې به ماته دومره تنخواه ملاویږی) البته څه چه هغه ته ورکړې شی اخستل پکاردی. حکم رحمه الله فرمائیلی چه ماد یوسړی نه نه دی اوریدلی چه دَ معلم اجرت هغه ناخوښه کړې وی. حسن رحمه الله به (خپل معلم ته) لس درهم ورکول. ابن سیرین رحمه الله قسام (دَ بیت المال ملازم کوم چه په تقسیم باندې معموروی) په اجرت کښې هیڅ حرج نه ګنړلو او فرمائیل به ئی (دَ قرآن په آیت کښې) سحت فیصله کښې دَ رشوت اخستلو په معامله کښې دی او خلقوبه (اندازه لګونکوته) په اندازه لګولو باندې اجرت ورکولو.

حل لغات:- **الرقية**: دَ باب ضرب نه مصدردې. رقاه الراقي رقية ورقيا أي عوذه ونفث یعنی دم وغیره کول تعویذ کول، دَ آسیب شوی اثر ختمول. ([1])

احیاء: دَ حی جمع ده یعنی ژوندې، باقی، فعال، جماعت، صله، طائفه اودلته هم دغه آخری معنی مراد ده. ([2])

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه په رقیة باندې اجرت اخستل جائزدی که نه؟ دا مسئله لکه چه متفق علیها ده اودائمه اربعه رحمهم الله په اتفاق سره په رقیه باندې اجرت اخستل جائزدی او احنافو په نیزپه دې باندې هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا دَمن باب المداواة والعلاج دی. ([3])

"الاجارة في القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلوکښې دَ فقهاؤ دَ اختلاف بیان
دَامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله اودهغه دَ اصحابو په نیز طاعت باندې اجرت اخستل جائزنه دی.

---

[1]) المغرب: ۳۴۳/۱.
[2]) فتح الباری: ۵۷۲/۴.
[3]) فیض الباری: ۲۷۶/۳.

یعنی هرهغه عبادت چه مسلمان سره خاص دي په هغې باندې زمونږ په نیز اجاره جائزنه ده. او هم دغه مذهب دَ ظاهر روایت مطابق دَامام احمد، عطاء ضحاك بن قیس زهری اسحاق رحمهم الله هم دي او امام مالك امام شافعی ابوقلابه ابن منذر رحمهم الله دَدې دَ جواز قائل دی (۱)

دَ طائفه ثانیه یعنی دَحضرات مجوزین دلیل دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما مذکوره روایت دې کوم چه امام بخاری رحمه الله دَ تعلیق په توګه ذکرکړې دې. احق ما أخذتم علیه أجرا کتاب الله (۲)دې. یعنی دَ ټولونه زیات چه تاسو په کوم څیزباندې دَ اجرت اخستلو حقدار ئې هغه کتاب الله دې.
اودَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دا تعلیق امام بخاری رحمه الله په کتاب الطب کښې موصولاً ذکرکړې دې اودَ دې حضراتو یو بل دلیل دَحضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت باب دې (۳)
دَدې جواب احنافو او نورو حضراتودَطرف نه دادې چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشادات دَ رقیه باره کښې دی او په دې کښې اجرت اخستل خوزمونږ په نیز هم جائزدی ځکه چه داد تعلیم اوعبادت دَ قبیل نه نه دی بلکه دَ قبیل مداوات او علاج نه دی او په دې باندې اجرت اخستل دَ ټولو په نیزجائزدی. (۴)

دَ احنافو اونورو حضراتو نوردلائل:- ① دَحضرت عبادة بن صامت رضی الله عنه روایت دې هغه فرمائی چه ما دَاهل صفه نه بعضوته قرآن مجید اوکتابت اوخودلو. ماته په هغوی کښې چا یوکمان پیش کړو. ماسوچ اوکړو چه دایومعمولی څیزدې اوبیابه زه په جهادکښې دَدې نه کاراخلم په دې خیال باندې ماواخستو. دَ حضورپاك صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې مې عرض اوکړو، حضورپاك صلی الله علیه وسلم ارشاد اوفرمائیلو: ان کنت تحب أن تطوق طوقا من نار فاقبلها یعنی که ته چرته دا غواړې چه دَ دوزخ یو طوق تاته واچولې شی نو دا واخله. (۵)دَدې نه هم معلومه شوه چه اجرت علی الطاعات جائزنه دی.
② حضرت عثمان بن ابی العاص رضی الله عنه روایت دې چه هغه آخری خبره دَ کومې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وعده اخستې وه دا وه چه زه دَ اذان دَپاره چرې هم داسې یومؤذن مقررنه کړم چه په اذان باندې اجرت اخلی. (۶)

(۱) المغنی:۱/۱۲۹۵معارف السنن:۲/۲٤۰.
(۲) فتح الباری: ٤/۵۷۲.
(۳)سیاتی تخریجه.
(٤)المغنی: ۱/۱۲۹۵.
(۵) أخرجه ابواؤد فی سننه فی کتاب الاجارة، باب فی کسب المعلم رقم الحدیث: ۳٤۱۶ وابن ماجه فی سننه فی کتاب التجارات باب الاجر علی تعلیم القرآن رقم الحدیث: ۲۱۵۷.
(۶) أخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلوة باب أخذ الاجر علی التاذین: ۵۳۱ والترمذی فی کتاب الصلاة باب ماجاء فی کراهیة أن یاخذ المؤذن علی الاذان أجراً: ۲۰۹.

(۳): حضرت عبدالرحمن بن شبل انصاری ﷺ په روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمانیلې دې إقرؤاالقرآن او په دې کښې په آخره کښې دی ولاتاکلوابه. (۱)
دَ کلام خلاصه داشوه دحضرت ابن عباس ﷺ اوحضرت ابوسعیدخدری ﷺ روایات باب الرقیة والدواء العلاج سره متعلق دی اودا مذکوره روایات دتعلیم اوعبادت سره متعلق دی او په دې کښې حضورپاك دَ اجرت اخستونه منع فرمانیلې ده.
دمتاخرین احناف فتوی - خوبیا دَ زمانې دَ انقلاباتو او احوالو دَ تغیراتودَ وجې دَ مجبورئی حضرات احناف استحسانًا دَ جواز فتویٰ ورکړه. په دې وجه په دې زمانه کښې په دینی امورو کښې دَ سستئی دَ وجې اولاپرواهی اوغفلت هرطرف ته خور اور دې. که چرې په اذان امامت اوتعلیم قرآن وغیره باندې عقداجاره ممنوع اوګرځولې شی نودَ حفظ قرآن او دینې تعلیم سلسلې ختمیدو اندیښنه ده او اوس هم په دې جواز دَ قول باندې دَ مشائخ فتویٰ ده.(۲)

---

۱) أخرجه أحمدبن حنبل رحمه الله فی مسنده: ۳۹/۳۳ رقم الحدیث: ۱۵۹۲۸ و ۴۵/۳۳ رقم الحدیث: ۱۵۹۳۴ وأخرجه الطبرانی فی الاوسط: ۳۹۲۳ فی من اسمه المقدام رقم الحدیث: ۹۰۶۸ والبیهقی فی شعب الایمان: ۱۳۹/۶ رقم الحدیث: ۲۵۱۶ والامام الطحاوی رحمه الله فی شرح معانی الاثار کتاب النکاح باب التزوج علی سورة من القرآن رقم الحدیث ۳۹۷۶.

۲) (**اضافت ازمرتب) دَاجرة علی الطاعات دَ جواز په سلسله کښې دَمتاخرین احنافو اقوال**

دَ صاحب البحرالرائق قول:- وهورأی عدم أخذالاجرعلی الاذان قول المتقدمین. أما علی المختار للفتویٰ فی زماننا فیجوز أخذ الاجرة للامام والمؤذن والمعلم والمفتی کما صرحوابه فی کتاب الاجارات الخ. (اوګورئی البحرالرائق: ۲۵٤/۱) یعنی اودا چې په اذان باندې دَاجرت دَعدم جواز قول دَمتقدمینو دې بهرحال زمونږ په زمانه کښې مفتی به قول دَ جوازدې لهذا دَ امام مؤذن اومفتی اجرت اخستل جائزدی لکه چه کتاب الاجارات کښې دَ فقهاء (متاخرین) تصریح فرمانیلې ده.

دَ صاحب هدایه قول:- وبعض مشایخنا استحسنوا الاستئجار علی اتعلیم القرآن الیوم. لانه ظهر التوانی فی الامور الدینیة. ففی الامتناع تضییع حفظ القرآن وعلیه الفتویٰ. (اوګورئی الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۲۹۷/٦) یعنی زمونږ بعض مشائخو په دې زمانه کښې په تعلیم القرآن باندې اجاره مستحسن ساتلې ده ځکه چه په دینی امورو کښې سستی ښکاره شوې ده نواوس دَدې جوازقول سره، منع پاتې کیدل دَ حفظ قرآن دَ ضائع کیدو اندیښنه ده اوهم په دې قول فتویٰ ده.

دَصاحب کفایة رائې:- فان المتقدمین من أصحابنا بنوا هذا الجواب علی ما شاهدوا فی عصرهم من رغبة الناس فی التعلیم بطریق الحسنة ومروءة المتعلمین فی مجازاة الاحسان من غیر شرط. وأما فی زماننا. فقد انعدم المعنیان جمیعًا الخ. (اوګورئی الکفایة: ٤۱/۸) یعنی یقینًا زمونږ متقدمین فقهاؤ دا (عدم جواز) قول دَدې دپاره اختیارکړې وو چه دې حضراتو صرف دَالله تعالی دَ خوشحالئی دپاره تعلیم ورکولوکښې دَخلقو دَ رغبت مشاهده کړې وه دغه شان بغیردَ څه شرط نه دَ بهترین بدله ورکولو په اعتبارسره دمتعلمینو مروت اوغیرت هم کتلې وو اوبهر حال زمونږ په زمانه کښې دا دواړه معانې معدوم شوی دی الخ.

ملحوظه:- دَ کلام خلاصه داشوه چه دَ اصل مذهب مطابق په مطلقًا عبادت باندې اجرت اخستل جائزنه دی که هغه هر یوعبادت وی لیکن حضرات متاخرین دَ ضرورت دَ وجې ددې قاعدې کلیه نه یوڅو څیزونه مستثنی کړی دی او بیانی دا وضاحت فرمانیلې دې ..... ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

دَ تعلیقاتو تفصیل:- قوله: وقال ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم.... الخ داحدیث کتاب الطب کښې امام بخاري رحمه الله موصولاً ذکر کړې دې.(۱)

قوله: وقال الشعبي لایشرط أمعلم إلا أن یعطی شیئاً فلیقبله:- مصنف ابن ابی شیبه کښې دا تعلیق موصولاً ذکر کړې شوې دې. حدثنا مروان بن معاویة عن عثمان ابن الحارث عن الشعبی قال الخ.(۲)

قوله: وقال الحکم لم اسمع احداً کره أجر المعلم:- دا حکم بن عتیبه دې اودَدوی تعلیق علامه بغوی رحمه الله جعدیات کښې موصولاً نقل کړې دې حدثنا علی بن جعد قال حدثنا شعبه قال......وسالت الحکم الخ.(۳)

...بقیه حاشیه دتیرمخ) چه استثناء هم په دې څیزونو کښې ده. باقی عبادات اوطاعات په خپل اصلی حکم باندې دی چه په هغې باندې اجرت اخستل جائزنه دی. ددې نه معلومه شوه چه په رمضان شریف کښې په تراویح کښې قرآن اوریدلو باندې پیسې اخستل هم جائزنه دی ځکه چه فقهاؤ کښې چاهم ختم قرآن اوتراویح مستثنیات کښې نه دی شامل کړی. په دې سلسله کښې دَاهل فتاوی رائې:

حضرت مفتی کفایت الله دهلوی رحمه الله فتوی:- متاخرین فقهاء حنفیه دَامامت اجرت ورکول او اخستلو دَجواز فتوی ورکړې ده. نوکه مذکوره امام سره دَمانځه دَ امامت معامله شوې وه نوصحیح وه لیکن دَ قرآن مجید په تراویح کښې اورولوباندې اجرت ورکول او اخستل جائزنه دی. که معامله دَ قرآن مجید دپاره شوې وو نو جائزنه وه.

حضرت مفتی صاحب دَ یوبل استفتاء په جواب کښې فرمائیلی دی: که بغیردَ تعین نه ورکړې شی او په نه ورکولو کښې څه ګیله مانه نه وی نودا صورت دَ اجرت نه خارج اودَ جواز په حدکښې دَاخلیدې شی. دَ شبینه چه کوم دواړه صورتونه په وجه ددې عوارضو پیش کیږی اوتقریباً لازم دی مکروه دی الخ. راوګورئی کفایت المفتی:۳/۳۹۵، ۴۱۰)

دَ صاحب فتاویٰ محمودیه حضرت مفتی محمودحسن ګنګوهی رحمه الله رائې:- سوال:- په رمضان کښې دَ ختم په سلسله کښې چه کوم خلق دَ حافظ دپاره چنده ورکوی دَ شیرینئی او چراغان کولودپاره آیا دغه خلق دَ ثواب مستحق دی که نه؟ یا په خپلو ګناهونوکښې چنده ورکولوسره ګناهونوکښې زیاتوالی کوی. لکه څنګه چه حافظ ته اجرت ورکول حرام دی زیاتې رنړاګانې کول بدعت دې؟ **جواب:-** دَ بدعت او ناجائزکاردپاره چنده ورکول جائزنه دی. لقوله تعالی ﴿ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾ (مائدة:۲) (فتاوی محمودیه: ۷/۲۴۲)

دَ حضرت مفتی عبدالستار صاحب نورالله مرقده رائې:- په رمضان کښې حافظ قرآن ته په تراویح کښې دَ پیسو ورکولومتعلق حضرت فرمائی: دا پیسې اوکپړې دَ اجرت په شان دی لهذا حضرات فقهاء ددې نه منع فرمائیلې ده که چرته په بله موقع باندې خدمت اوکړې شی نوګنجائش شته دَ مسافرحافظ دَ خوراک څښاک دپاره انتظام کول پکاردی. (خیرالفتاوی: ۲/۵۳۶)

۱) أخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب الشروط فی الرقیة بفاتحة الکتاب حدیث رقم:۵۷۳۷.

۲)عمدة القاري:۱۰/۸۹.

۳) فتح الباري:۴/۴۵٤.

ليکن دحکم رحمه الله دا وينا چه ماد چانه نه دی اوريدلی چه هغه دمعلم اجرت مکروه گڼړی دا دهغه دعلم په اعتبارسره ده گنی دَ عبدالله بن شقيق رحمه الله نه نقل دی يکره أرش المعلم، فإن أصحاب رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم كانوا يكرهونه ويرونه شديداً. (۱)يعني عبدالله بن شقيق رحمه الله به دا مکروه گنړل ځکه چه دَ رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم به هم دا مکروه گنړل او په دې کښې به ئې سختی کوله اومتقدمين احناف زهری اسحاق وغيرهم رحمهم الله خودې ته ناجائزوائی.(۲)

قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة):- ابن سعد رحمه الله په طبقات کښې دَحضرت حسن رحمه الله دا اثر موصولاً ذکرکړې دې. أخبرنا عفان حدثنا حماد بن سلمة حدثنا يحيى بن سعيد بن أبي الحسن البصري الخ. (۳)دَهغه وراره ته يومعلم قرآن مجيد خودلو. يوځل دَهغه وراره په چغوشو چه مونږ به خپل معلم ته څه هديه ورکوو نوحضرت حسن رحمه الله اوفرمائيل هغه ته پنځه درهم ورکړه په دې باندې وراره نور اصرا اوکړو نوحضرت حسن رحمه الله لس درهم پوره کړل.

قوله: ولم ير ابن سيرين بأجر القسام باساً الخ:- دَامام محمد بن سيرين رحمه الله مذکوره اثر ابن ابی شيبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې. (۴)

حل لغات: **قسام**:- \چه دَ مقسوم لهم په اجازت سره يومشترکه څيز په هغوی کښې تقسيم کړی. او په هغې باندې دَ هغوی نه اجرت واخلی. (۵)

السحت:- السحت نه مشتق دې يعنی إهلاك واستئصال او سحت وائی حرام ته، الذي لا يحل كسبه، لأنه يسحت البركة أي: يذهبها يعنی دکوم گټه چه حرام وی اودې ته سحت ځکه وائی چه داحرام مال برکت اوړی. (۶)

الرشوة:- بضم الراء وكسرها ويقال بالفتح أيضًا من الرشاء دا دَ راء په زير او پيش دواړوسره صحيح دې. او يوقول دَ زبر هم دې اودا په اصل کښې ماخوذ دې رشاء نه په معنی دَهغه رسئی دَ کوم په ذريعه چه اوبوته اورسی چونکه دَ رشوت په ذريعه انسان (عموماً) ناحق حاصلوی په دې وجه دې ته رشوت وئيلې شی.(۷)

---

(۱) عمدة القاری: ۱۳۸/۱۲.

(۲) حواله مذکوره.

(۳)فتح الباری: ۴۵۴/۴.

(۴) فتح الباری ۵۷۳/۴وعمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

(۵) النهاية: ۷۵۸/۱.

(۶) النهاية: ۶۵۶/۱ طلبة الطلبة ص:خ ۳۰۷.

(۷) فتح الباری: ۵۷۲/۴ وأرشادالساری: ۲۳۹/۵.

د ابن سیرین رحمه الله نه د قسام د اجرت په سلسله کښې نقل شوی مختلف روایات او په هغې کښې تطبیق

یعنی ابن سیرین رحمه الله به د قسام د اجرت په سلسله کښې هیڅ بدیت نه ګنړلو. اوعبدبن حمید رحمه الله په خپل تفسیر کښې د هغوی نه عدم جواز نقل کړې دې. د غه شان ابن ابی شیبه رحمه الله هم په خپل مصنف کښې د هغه نه کراهیت نقل کړې دې. د ابن سعد رحمه الله د یو روایت سره په دې مذکوره روایاتو کښې تطبیق کیږی. هغه داسې چه په دې روایت کښې دی کان یکره ان یشارط القسام یعنی امام محمد ابن سیرین رحمه الله د قسام اجرت هغه وخت مکروه ګنړلو کله چه هغه په اشراط سره واخستلې شی او که بغیر د اشراط نه هغه قبول کړی نو په هغې کښې هیڅ حرج نشته.(۱)

د قسام د اجرت په مسئله کښې اختلاف:- دا مسئله مختلف فیها ده. د امام مالک رحمه الله په نیز مکروه ده ځکه چه قسام ته به اجرت د بیت المال نه ملاویدلو نو هغوی د دې د پاره نور اجرت اخستل مکره او ګرځول. علامه سحنون رحمه الله د بیت المال په امور کښې د فساد پیدا کیدو د وجې نه دا جائز ګرځولی دی او د نورو ائمه حضراتو په نیز جائز دی. (۲)

[حدیث ۲۱۵۶] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رضي الله عنه - قَالَ انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ، فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلاَءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلاً. فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ، فَانْطَلَقَ يَتْفِلُ عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ، فَانْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلَبَةٌ، قَالَ فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمُ اقْسِمُوا. فَقَالَ الَّذِي رَقَى لاَ تَفْعَلُوا، حَتَّى نَأْتِيَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَذْكُرَ لَهُ

---

(۱) فتح الباری: ۵۷۳/٤ وتغلیق التعلیق: ۲۷۵/۳.

(۲) فتح الباری ۵۷۳/٤ وتغلیق التعلیق: ۲۷۵/۳.

(۳) وأخرجه مسلم فی کتاب السلام باب جواز الاجرة علی الرقیة بالقرآن والاذکار رقم: ٤۰۸۰، ٤۰۸۱ والترمذی فی کتاب الطب عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ۱۹۸۹ وأبوداؤد فی کتاب البیوع رقم: ۲۹۶۵ وفی کتاب الطب رقم: ۳٤۰۱ وانظر فی جامع الاصول الفصل الثانی فی رقی مسنونة عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وأصحابه رقم: ۵۷۲.

الَّذِي كَانَ، فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَذَكَرُوا لَهُ، فَقَالَ «وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ - ثُمَّ قَالَ - قَدْ أَصَبْتُمْ اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا». فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . وَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ سَمِعْتُ أَبَا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا. [۲۲۷۶، ۵۴۰۴، ۵۴۱۷]

ترجمه:- حضرت ابوسعيدخدرى رضی الله عنه فرمائى دَ حضوراكرم ﷺ يوڅوصحابه كرام رضی الله عنهم سفركښې وو. دَ سفردوران كښې دَ عربويه يوه قبيله كښې دَهغوى قيام اوشو. صحابه كرامو رضی الله عنهم غوښتل چه دَ قبيلې والا دَهغوى ميلمستيا اوكړى خوهغوى انكاراوكړو. اتفاقى دَدغه قبيلې سردار مار اوچيچلو. قبيلې والا خپل ښه كوشش اوكړو خو سردار ته هيڅ فائده اونه شوه. دَهغوى يوسړى اووئيل چه دې خلقو نه هم تپوس پكاردې چه دا مونږ سره نيزدې نى ډيره اچولې ده. ممكن دى (چه دَ سردار دَ علاج) دپاره هغوى سره څه وى. دَ قبيلې والا هغوى له راغله اووئى وئيل چه رونړو زمونږ سردار مار خوړلې دې مونږ هرقسم كوشش اوكړو خوڅه فائده اونه شوه. تاسو سره څه څيزشته. يوصحابى اووئيل په خدائى چه زه ئى دم كړم خومونږ تاسو ته دَميلمستياوئيلى وو اوتاسو انكاركړې وو په دې وجه زه ئى هم اوس بغيرداجرت نه نه دم كوم. آخر دَ چيلو په يوه رمه باندې دَهغوى معامله فيصله شوه. صحابى تشريف يوړو او الحمدلله رب العالمين اولوستله او په هغې باندې ئى دم كړو(داسې محسوس شوه) لكه چه چاترې رسئى راويستې وى او پاسيدو روان شو دَتكليف نوم اونښه هم پاتې نه شوه. بيا هغوى مقررشوې اجرت صحابه كرامو له وركړو. چا په كښې وئيل چه دا تقسيم كړئى خوچه چادم كړې وو هغه وئيل دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې دَ حاضريدونه وړاندې په دې كښې هيڅ تصرف مه كوئى اول به مونږ دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې دَ دې ذكركوو دَهغې نه پس به كتلې شى چه رسول الله ﷺ څه حكم وركوى (دې دَپاره چه دَهغې مطابق عمل اوكړو) نو ټول حضرات دَ حضورپاك په خدمت كښې حاضرشو او هغوى ته ئى دَدې ذكراوكړو. حضورپاك اوفرمائيل چه تاسو ته څنګه معلومه شوه چه دا سورت فاتحه تعويذ دې بيائى اوفرمائيل تاسو ټيك اوكړل. تاسو ئى تقسيم كړئى او خان سره زما حصه هم مقرركړئى او نبى كريم ﷺ مسكې شو.

رجال الحديث

ابوالنعمان:- دا ابوالنعمان محمدبن فضل السدوسى رحمه الله دې. [۱]

ابوعوانه:- دا ابوعوانه الوضاح بن عبدالله يشكرى رحمه الله دې. [۲]

ابوبشر:- دا ابوبشرجعفربن إياس يشكرى رحمه الله دې. [۳]

---

[۱]) كشف البارى:۷۶۸/۲.

[۲]) كشف البارى:۴۳۴/۱.

[۳]) كشف البارى:۷۱/۳.

ابوسعید:- دا ابوسعید، سعید بنمالك خدری رضی الله عنه دی. (۱)

ابوالمتوکل:- دا علی بن داؤد ابن داؤد دی. دَدوی کنیت ابوالمتوکل الناجی القرشی البصری دی. بنی ناجیة بن سامة بن نوی بن غالب سره دَتعلق په وجه په ناجی سره یادیږی.

اساتذه:- دَحضرت جابر بن عبدالله، عبدالله بن عباس، ابوسعیدخدری، ابوهریره رضی الله عنه او ام المؤمنین حضرت عائشه رضی الله عنها او ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه هم هغوی روایات نقل کړی دی. (۲)

تلامذه:- دَدوی نه اسماعیل بن مسلم عبدی، بکربن عبدالله مزنی، ثابت بنانی، ابوبشر جعفر بن ابی وحشیه، خالد الحذاء، سلیمان بن علی ربعی، عاصم احول، علی بن زیدبن جدعان، قتاده، مثنی بن سعید صبعی ولیدبن مسلم غنبری وغیرهم رحمهم الله دهغوی نه روایات نقل کوی. (۳)

دَ احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل دی چه زه په ابوالمتوکل کښې دَخیرنه علاوه بل څه نه پیژنم. (۴) حضرت ابوزرعه، علی بن مدینی، نسائی، یحیی بن معین رحمهم الله فرمائی ثقة. (۵) ابن حبان هم په ثقات کښې دَهغوی ذکرکړې دې. (۶) علامه ذهبی رحمه الله فرمائی أبوالمتوکل الناجی البصری، محدث، إمام. (۷) علامه عجلی رحمه الله فرمائی تابعی، ثقة. (۸)

بعض حضراتو ابوالمتوکل په صحابه کرامو کښې شمیرکړې دې. لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله دهغوی سخت تردید کړې دې چه هغوی رحمه الله دَ تابعینو نه دې نه چه دَ صحابه کرامو رضی الله عنهم نه. (۹) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَهغوی انتقال ۱۰۸هجری کښې شوې دې. (۱۰) اودَهغوی رحمه الله دَ وفات باره کښې دویم قول ۱۰۲هجری هم نقل کړې شوې دې. (۱۱)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: فانطلق یتفل علیه ویقرأ الحمدلله رب العالمین** نه واضح دې. (۱۲)

---

(۱) کشف الباری:۸۲/۲.
(۲) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۳) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۴) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۵) الجرح والتعدیل:۶/، رقم الترجمة: ۱۰۱۴.
(۶) المصدر السابق.
(۷) کتاب الثقات: ۱۶۱/۵ نقلاً عن تهذیب الکمال.
(۸) سیرأعلام النبلاء: ۸/۵.
(۹) الاصابة: ۴۸/۳.
(۱۰) تقریب التهذیب: ۶۹۴/۱
(۱۱) من له روایة فی الکتب السنة: ۳۹/۲ تهذیب الکمال: ۳۲۹/۲.
(۱۲) عمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

قوله: قال شعبة:- دا تعليق امام بخارى رحمه الله كتاب الطب كښې موصولاً ذكركړې دې.
(۱)علامه ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام شعبه رحمه الله دا طريق دَتحديث د صيغې سره امام ترمذى رحمه الله هم موصولاً ذكركړې دې او امام بخارى رحمه الله هم په كتاب الطب كښې دا طريق نقل كړې دې ليكن عنعنة سره. بهرحال په دې سره اشاره اوشوه چه حديث مذكور عنعنة وتحديث دواړو طرق سره راغلې دې. (۲)

۱۷-باب: ضريبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

دَ غلام په محصول او وينځو په محصولاتو باندې د خيال ساتلو بيان

لغات:- ضريبة: علامه ابن اثير رحمه الله فرمائى: **مايؤدى العبد إلى سيده من الخراج المقرر عليه، وهى فعيلة بمعنى مفعولة وتجمع على ضرائب.** (۳) يعنى ضريبه هغه خراج اومحصول دې كوم چه آقا په خپل غلام باندې مقرركړى اوبيا غلام هغه اداكړى.

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى په عبدباندې دَ ضريبه لګولودَ جواز بيان ذكركوى يعنى كه چرې ستاسو غلام وى اوهغه ته تاسو دا اووئيل مثلاً ته دَ درزى په كارپوهيږې ته كپړې ګنډه او چه تاته خومره ګټه كيږى په هغې كښې دَ ورځې يا دَ هفتې يا دَ مياشتې دومره رقم مونږ ته راكوه. دَ هغې نه پس چه څه باقى پاتې شى په هغې كښې ستا اختياردې. د دترجمة الباب دويم جزء دې **تعاهد ضرائب الاماء** يعنى په وينځوباندې چه كوم خراج اومحصولات مقرر كړې شى نودَدې خبرې خيال ساتل ډير ضرورى دى چه هغه وينځې دغه محصول په حرامه ذريعه سره ادانه كړى ځكه چه وينځې كمزورې اوضعيفې وى نوكيدى شى چه هغوى په جائزطريقه سره هغه رقم ورنه كړې شى كوم چه دَهغوى په ذمه لازم كړې شوې دې. او هغوى بيا په حرام كاركښې اخته شى اګرچه دا ګمان په عبيدكښې هم دې ليكن په اِماء كښې اغلب دې په دې وجه **تعاهد** لفظ امام بخارى رحمه الله **ضرائب الاماء** سره زيات كړو. (۴)

دَعلامه ابن منير مالكى رحمه الله رائې:- دَعلامه ابن منيرمالكى رحمه الله رائې ده چه تعاهد ضرائب اماء مسئله امام بخارى رحمه الله هم دې ضريبة العبد مسئلې سره دَ كوم چه په حديث باب كښې ذكردې استنباط كړې ده. ځكه چه كله دَ غلامانو دَمحصول په سلسله كښې حضورپاك د تخفيف حكم وركړې دې نودَ وينځو په سلسله كښې خودا نزاكت زيات وى اوهغه كمزورې اوضعيف هم وى. په دې وجه كه په دغه وينځوباندې ضريبه زياته مقرر كړې شوه نودَهغوى په فسق اوفجوركښې دَ راګيريدو انديښنه ډيره زياته كيدې شى. نودغه شان امام بخارى رحمه الله په

---

(۱) المصدر السابق.
(۲) فتح البارى: ۵/۵۷۷.
(۳) النهاية: ۲/۷۵.
(۴) إرشاد السارى: ۵/۲۴۳.

طریقه اولی تعاهد ضرائب اماء ثابته کړه. (۱)

دَحافظ ابن حجر رحمه الله رائې:- حافظ صاحب فرمائي په اصل کښې امام بخاري رحمه الله دَ یواثر طرف ته اشاره کړې ده کومه چه پخپله امام بخاري رحمه الله په خپل تاریخ کښې ابوداؤد احری رحمه الله په طریق سره نقل کړې ده هغه فرمائي چه حضرت حذیفه رضی الله عنه کله مدائن ته تشریف راوړو نوهغوی یوه خطبه ورکړه او په هغې کښې هغوی داهم اوفرمائیل تعاهد وضرائب إمائکم نوهم دَدې په رڼاکښې امام بخاري رحمه الله دا ترجمة الباب تعاهدضرائب الاماء قایم کړو. (۲)

دَ حضرت گنګوهي رحمه الله رائې:- حضرت گنګوهي رحمه الله فرمائي په اصل کښې چه کوم دا ابواب دی دادَ باب فی الباب دَ قبیل نه دی. وړاندې به یوباب راځی باب ماجاء في کسب البغی والاماء. هغه اصل باب دې او امام بخاري رحمه الله دا مسئله هلته په صراحت سره ثابته کړې ده په دې وجه دلته دَدې دَ ثبوت کوشش کول به دَ تکلف نه خالي نه وی او باب مذکور خو دَ باب فی الباب دَ قبیل نه دې او اصل باب وړاندې راځی اوهم دهغې سره به دا ترجمه ثابتیږی او داسې به ثابتیږی چه کسب بغی رسول الله صلی الله علیه وسلم حرام ګرځولې دې ځکه چه بغی زانیه یعنی زناکارې ته وئیلی شی او ښکاره خبره ده چه زنااودهغې اجرت حرام دې. نوکه په وینځو باندې ضرائب مقررکړې شی نودهغوی دپاره به چرته جائزشی چه په حرامه طریقه دې ضریبه اوخراج حاصل کړی نوددې تعاهد اوخیال ساتل دَ موالی دپاره دیرزیات ضروری دی چه هغوی دې دَ دغه وینځو په ضرائب کښې تخفیف اوکړی او دومره اندازه کښې دې نه مقررکوی چه ناقابل تحمل شی او هغوی په حرام کارکښې اخته شی. (۳)

[حدیث ۲۱۵۷] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضی الله عنه - قَالَ حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم -، فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائي چه ابوطیبه رضی الله عنه دَ نبی کریم ښکر اولګولو نو حضورپاك هغه ته یوصاع یا دوه صاع غله دَ ورکولوحکم ورکړو اود هغه مالکانوسره ئې خبره اوکړه دَ کوم په نتیجه کښې چه ئې دهغه خراج کم کړو.

---

(۱) فتح الباري: ۵۷/٤.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) لامع الدراري: ۱۸۱/۵.

(٤) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب البیوع باب ذکر الحجام رقم:۲۱۰۲وباب من لجری أمر الامصار علی مایتعارفون بینهم فی البیوع الخ. رقم: ۲۲۱۵وفی کتاب الاجارة. باب خراج الحجام رقم:۲۲۷۸. ۲۲۷۹. ۲۲۸۰ وباب من کلم موالی العبدان یخففهوا عنه من خراجه رقم:۲۲۸۱ وفی کتاب الطب باب الحجامة من الداء رقم: ۵۶۹۶ واخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب حل أجرة الحجام رقم: ۱۵۷۷ والامام مالک فی موطئه. کتابا لاستئذان باب ماجاء فی الحجامة واجرة الحجام وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی کسب الحجام رقم: ۳۲۲٤ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الرخصة فی کسب الحجام رقم: ۱۲۷۸.

رجال الحدیث

محمدبن یوسف: - دا محمدبن یوسف بیکندی رحمه الله دی[۱]
سفیان - دا سفیان بن عیینه رحمه الله دی[۲]
حمیدالطویل - داحمید الطویل ابوعبیده بصری رحمه الله دی[۳]
انس بن مالک - حضرت انس بن مالک رضی الله عنه[۴] تذکره تیره شوی ده
دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دی.

۱۸ - باب: خراج الحجام

دَ حجام دَ اجرت بیان

حل لغات:- حجم: (من نصر) ښکر لګول. یعنی دَ ښکر په ذریعه خرابه وینه راښکل **حجامه وحجام** دَ ښکرلګولوپیشه حجام نئی **محجم:** دَ لښکرلګولوځائی ج: **محاجم، محجم** دَ لښکر لګولو آله هغه څیز په کوم کښې چه بې کاره وینه جمع کیږی. ج: **محاجم**[۵]
دَ ترجمة الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله خو ترجمة الباب مطلق ذکرکړی دی لیکن دَ روایت باب نه معلومیږی چه امام صاحب هم جمهورو سره دی یعنی دَ حجام دپاره په حجامت مزدوری اخستل جائزدی.
دَ علماؤ دَاختلاف بیان: - جمهور علماء احناف مالکیه شافعیه، حضرت ابن عباس، عکرمه، قاسم، ابوجعفر محمد بن علی ربیعه اویحیی انصاری رحمهم الله وغیره مسلک هم دغه دی چه په حجامت باندې اجرت اخستل او دا استعمالول بغیردَ کراهت نه جائزدی. علامه ابن قدامه رحمه الله یوقول دَامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دَ کراهت باره کښې هم نقل کړې دې چه عقداوشرط سره دَ حجامت اجرت مکروه دی. اوکه چرې بغیردَ عقداو شرط حجام ته څه ورکړې نوهغه به دې دَخپلو څاروو دَ ګیا دَغلامانوپه خوراك اودغه شان نورو کارونوکښې استعمالولې شی. اوپخپله خوراك دَ هغه دَپاره بیا هم جائزنه دی. لکه که حجام غلام وی نودَهغه دَپاره اجرت په خپل ذاتې استعمال کښې راوستل جائزدی اوکه چرې آزاد وی نودهغه دَپاره مکروه دی. دغه شان دا دَ کراهت قول دَ حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت ابوهریره رضی الله عنه او حسن رحمه الله او ابراهیم نخعی رحمه الله نه هم نقل کړې شوی دی.[۶]

---

[۱] کشف الباری:۳/۳۸۷.
[۲] کشف الباری:۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.
[۳] کشف الباری:۲/۵۷۱.
[۴] کشف الباری: ۲/۴.
[۵] المغرب:۱/۱۸۳٤.
[۶] المغنی:۱/۱۲۸۸.

دَدې حضراتو دليل دَحضرت ابن مسعود ﷺ روايت دې كوم وخت چه هغوی دَ نبی كريم ﷺ نه دَ حجام دَ اجرت باره كښې سوال اوكړو نورسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو كسب الحجام خبيث دَ حجام اجرت خو حرام دې أطعمه ناضحك ورقيقك او تاسو دا اجرت خپلو اوښانو او غلامانوباندې خورنې.(۱)

دَ جمهورودلائل:- دَ جمهورو علماؤ دلائل هغه ټول احاديث دی چه پخپله امام بخاری ﷫ او نورو اصحاب صحاح نقل كړی دی چه نبی كريم ﷺ پخپله هم ښكرلګولې دې او حجام ته ئې اجرت هم وركړې. دَدې نه معلومه شوه چه ښكر لګول او په هغې باندې اجرت اخستل جائزدی. كه چرې دااجرت حرام وې نو حضوراكرم ﷺ به څنګه وركولو. لكه چه پخپله په حديث باب كښې دَحضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دی چه رسول الله ﷺ ښكراولګولواو حجام ته ئې اجرت وركړو اوكه چرې داسې كول مكروه وې نو حضورپاك به حجام ته اجرت نه وركولو.

اشكال اودَهغې جواب:- اوس پاتې شوه داخبره چه دَ كومو روايتونونه كراهت معلومېږي نوجمهور علماء دا په كراهت تنزيهی باندې محمول كوی. علامه مقدسی ﷫ فرمائی چه دَ نهی په روايات كښې دَ رسول الله ﷺ فرمان اطعمه رقيقك دا پخپله دَ حجام په اجرت دَ اباحت دلالت كوی ځكه چه غلام هم بهرحال سړې دې او په هغه باندې هم هغه ټول محرم څيزونه حرام دی لكه څنګه چه په آزاد سړی باندې حرام دی. بلكه دې ته كسب خبيث وئيلوسره هم دَدې حراموالې نه لازمېږی ځكه چه حضورپاك اوګې او پياز ته هم خبيثين فرمائيلی سره دَدې چه دا څيزونه مباح دی. نو حضورپاك دَ يوآزاد سړی دَپاره دا پيشه دَدې عمل دَ خساست او دناءت دَ وجه نه ناخوښه فرمائيلې ده. (۲)

دَامام طحاوی ﷫ قول:- امام طحاوی ﷫ فرمائی چه په كراهت باندې دلالت كونكی روايات منسوخ دی خودَ نسخ دَدعوې دَپاره دَ تاريخ تعيين ضروری دې اودلته تاريخ معلوم نه دې. (۳)

[احاديث باب ۲۱۵۸/۲۱۵۹] (۴) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضی الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِیِّ -صلی الله عليه وسلم-، وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ.

ترجمه:- دَ حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه حضورپاك ښكرلګولې وو او ښكرلګونكی ته ئې دَدې اجرت هم وركړې وو.

---

(۱) اخرجه الامام مسلم فی صحيحه رقم الحديث: ۱۵۶۸.

(۲) المغنی:۱/۱۲۸۸.

(۳) فتح الباری: ۴/۵۷۹.

(۴) مرتخريجه فی الباب السابق.

رجال الحديث

موسىٰ بن اسماعيل:- دا موسىٰ بن اسماعيل التميمى المنقرى ابوسلمه التبوذكى البصرى رحمه الله دي.[1]

وهيب.- دا وهيب بن خالد ابوبكر الباهلى البصرى رحمه الله دي.[2]

ابن طاؤس.- دا عبدالله بن طاؤس بن كيسان يمانى رحمه الله دي. دَ دوى تذكره كتاب الحيض، باب المرأة تحيض بعد الافاضة كښې تيره شوې ده.

عن ابيه:- دا طاؤس بن كيسان يمانى جندى حميرى رحمه الله دي. دَ دوى تذكره كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء الا من المخرجين الخ كښې تيره شوې ده.

ابن عباس:- دَ حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما تذكره تيره شوې ده.[3]

[حديث ٢١٥٩] [4] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ.[ر: ١٩٩٧]

ترجمه: دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چه حضورپاك ښكرلګولې وو او ښكرلګونكى ته نى دَدې اجرت هم وركړې وو. كه چرې په دې كښې څه كراهت وې نوحضورپاك به اجرت نه وركولو.

رجال الحديث

مسدد.- دا مسدد بن مسرهد اسدى بصرى رحمه الله دي.[5]

يزيدبن زريع:- دا يزيد بن زريع تميمى عيشى، ابومعاويه بصرى رحمه الله دي. دَدوى ذكرخير كتاب الوضوء باب غسل المني وفركه الخ كښې تيرشوې دي.

خالد:- داخالد بن مهران الحذاء رحمه الله دي.[6]

عكرمة:- داعكرمة مولى ابن عباس رحمه الله دي.[7]

---

[1]) كشف البارى: ٤٣٣/١.

[2]) كشف البارى: ١١٨/٢.

[3]) كشف البارى: ٤٣٥/١.

[4]) مرتخريجه فى الباب السابق.

[5]) كشف البارى: ٤/٢، ٥٨٨/٤.

[6]) كشف البارى: ٣٦١/٣.

[7]) كشف البارى: ٣٦٣/٣.

احدیث ۲۱۶۰ [۱] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا -رضی الله عنه- يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَحْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ.

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ ښکرلګولې وو اونبی کریم ﷺ دَ هیچا دَ اجرت په معامله کښې هیڅ قسم ظلم روا نه ساتلو (یعنی هم ددې وجې نه حضورپاك دَ ښکرلګولو اجرت هم پوره ورکړې وو)

رجال الحدیث

ابونعیم:- دا ابونعیم فضل بن دکین رحمه الله دې. [۲]

مشعر:- دامشعر بن کدام بن ظهیر هلالی رحمه الله دې. دَ دوی تذکره کتاب الوضوٴ باب الوضوٴ بالحد کښې تیره شوې ده.

عمروبن عامر:-دا عمرو بن عامر انصاری رحمه الله دې. دَ دوی تذکره کتاب الوضوٴ باب الوضوٴ من غیر حدث کښې تیره شوې ده.

انس:- دا مشهور صحابی حضرت انس بن مالك رحمه الله دې. [۳]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- ددې مذکوره احادیثو ترجمة الباب سره مطابقت بالکل واضح دې.

۱۹ - باب: من كلم موالي العبد أن يخففوا عنه من خراجه

چا چه د یوغلام مالکانوسره د غلام په خراج کښې د کمی دپاره خبرې اوکړې

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه که چا دَ غلام په ذمه خراج مقررکړو اوهغه دا محسوس کړی چه زیات دې اودَهغې په پوره کولوکښې غلام ته سختی ده نوتاسو دَهغه مالك ته دَ تخفیف کولوسفارش کولې شئی. او یاد ساتئی چه دَ خراج مقدارخو زیات دې اوهغه غلام دَ دومره مقدار ورکولودپاره سعی اوکوشش کولې شی نوبیا به دا سفارش کول مستحب وی اوکه دَ خراج مقدار دومره زیات دې چه دَهغه دَ طاقت نه بهردې نو بیا دا سفارش کول لازم دی. [۴]

---

[۱] وأخرجه الامام مسلم في صحيحه كتاب السلام باب لكل داء دواء رقم: ۱۵۷۷ وأخرجه أصحاب السنة سوى البخاري ومسلم أيضًا ولكن بالفاظ مختلفة انظر جامع الاصول: ۵۴۳/۷ رقم: ۵۶۷۴.

[۲] كشف الباري: ۶۶۹/۲.

[۳] كشف الباري: ۴/۲.

[۴] عمدة القاري: ۱۴۵/۱۲.

[حدیث باب ۲۱۶۱] (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضی الله عنه - قَالَ دَعَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - غُلاَمًا حَجَّامًا فَحَجَمَهُ، وَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنِ، وَكَلَّمَ فِيهِ فَخُفِّفَ مِنْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمه:- دَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ یو دَ ښکرلګولو والا غلام (ابوطیبه) راؤغوښتلو هغه حضورپاك له ښکر اولګولو نو حضورپاك هغه ته یو صاع یا دوه صاع یا یومد یا دوه مد (راوی حدیث شعبه ته شك وو) غله ورکولو حکم ورکړو او دَ هغه مالګانو سره ئې خبره اوکړه دَ کوم په نتیجه کښې چه دَ هغه خراج (محصول) کم کړو.

رجال الحدیث

ادم:- دا آدم بن ابی ایاس رحمه الله دې. ([2])

شعبة:- داشعبة بن حجاج رحمه الله دې. ([3])

حمیدالطویل:- داحمید بن ابی حمید الطویل رحمه الله دې. ([4])

انس:- اودَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. ([5])

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

۲۰ - باب: کسب البغی والاماء

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ) . { وَقَالَ مُجَاهِدٌ } (فَتَيَاتِكُمْ) إِمَاؤُكُمْ.

دَ زانیه او وینځې ګټه، ابراهیم نخعی رحمه الله دَ دې نوحه کونکوښځو او ګانې ویونکو ښځو اجرت ناخوښه ګڼړخولې وو اودَالله تعالی دا ارشاد چه خپلې وینځې کله چه هغوی پاکدامنی هم غواړی دَ زنادپاره مه مجبوره کوئی دې دپاره چه تاسو دَ دنیادَ ژوند سامان ورواورسوئی اوکه یوسړې هغوی مجبوره کوی نو الله تعالی په هغوی باندې جبرکولونه پس (هغوی) معافی کونکې او په هغوی باندې رحم کونکې دې. اوامام مجاهد رحمه الله فرمائی دَ قرآن پاك آیت مبارك ﴿ فَتَيٰتِكُمْ ﴾ دَ امائکم په معنی کښې دې. یعنی ستاسو وینځې.

حل لغات:- **البغي**: يقال بغت المرأة تبغي بغيًا من ضرب، إذا زنت (زناکول) فهی بغی اودَ دې جمع بغایا

---

[1]) مر تخریجه فی باب ضریبة العبد وتعاهد ضرائب الاماء.

[2]) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

[3]) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

[4]) کشف الباری: ۵۷۱/۲.

[5]) کشف الباری: ۴/۲.

راخي. او اماء دا دَ امة جمع ده. (۱)

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله بغي عام ذكركړې دې كه آزاده ښځه وي اوكه وينځه وي. دغه شان ئې امة هم عام ذكركړې دې كه زناكاره وي اوكه پاكه ښځه وي او په صراحت سره ئې دَدې حكم نه دې بيان كړې دَدې خبرې طرف ته تنبيه كولوسره چه دَ زنا پيشه خومطلقًا دَهرچادپاره ممنوع ده. باقي دَ وينځودپاره دَ فسق اوفجور په ذريعه كسب كول خو يقينًا حرام دي او نور حلال ذرائع استعمالول سره كسب كول جائزدي. (۲)

دَحضرت ابراهيم نخعي رحمه الله دا تعليق علامه ابن ابي شيبه رحمه الله حدثنا سفيان عن أبي هاشم عن ابراهيم په سندسره موصولاً ذكركړې دې. (۳)

تشريح:- ښكاره خبره ده چه دَ بغي يعني زنا اجرت حرام دې خكه چه زنا حرام ده نودغه شان نوحه كول او تغني يعني ګانه وئيل هم حرام دي. نودَ نائحة او مغنيه اجرت هم حرام شو

شان نزول:- دَ جاهليت په زمانه كښې په بعض خلقو په خپلو وينځوباندې كسب كولو. عبدالله بن ابي رئيس المنافقين سره ډيرې وينځې وې په كوموسره چه به ئې بدكاري كوله او رقم به ئې حاصلولو. په هغوى كښې بعض مسلمانانې شوې نو دَ دې خراب كارنه ئې انكاراوكړو په دې به هغه ملعون دوى وهلې ټكولې. دا آيت هم په دغه قصه كښې نازل كړې او هم دَدې شان نزول رعايت سره دَ نور تقبيح او شناعت دَپاره ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ (كه چرې هغوى بچ كيدل غواړي) او ﴿لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ (چه تاسو ګټل غواړئ دَ دنيادَ ژوندون اسباب) قيدونه زيات كړي دي. ګنې په وينځوسره بدكارئ كول حرام دي اودغه شان چه كومه ګټه اوكړي هغه ټول حرام دي. كه وينځې داكار په رضااو رغبت سره كوي اوكه په زبردستئ او ناخوښئ سره ئې كوي. او داخبره ده كه چرته وينځې نه غواړي اومالك ئې صرف دَ دنياوي فائدې دَپاره په زبردستئ مجبوره كوي نودَ نور ډيرزيات وبال او سپكوالي او بې شرمئ دليل دې. (۴)

قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتياتكم اى امائكم):- دَامام مجاهد رحمه الله دا قول امام طبري رحمه الله او عبدبن حميد رحمه الله دَ ابن ابي نجيح عن مجاهد رحمه الله په طريق سره نقل كړې دې. (۵)

---

(۱) عمدة القاري: ۱٤۶/۱٤.

(۲) عمدة القاري: ۱٤۶/۱۲ وفتح الباري: ٤۶۰/٤.

(۳) المغرب: ۸۰/۱ وعمدة القاري: ۱٤۶/۱۲.

(٤) تفسيرعثماني النور: ۳۳.

(۵) إرشادالساري: ٤٤۶/۵.

احدیث باب ۲۱۶۲](۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [ر: ۲۱۲۲]

ترجمه- حضرت ابومسعودانصاری ﷛ بیان کوی چه رسول ﷺ دَ سپی قیمت دَ زناکارې ښځې دَ زنا اجرت اودَ کاهن دَ اجرت نه منع فرمائیلې وه.

رجال الحدیث

قتیبة:- دا قتیبه بن سعید ثقفی ﷫ دي. (۲)

مالک:- دا امام مالك بن انس ﷫ دي. (۳)

ابن شهاب:- دا ابن شهاب زهری ﷫ دي. (۴)

ابوبکر بن عبدالرحمن:- دا ابوبکربن عبدالرحمن بن حارث بن هشام ﷫ دي. دَدوی تذکره کتاب أبواب الاذان، باب التکبیر إذا قام من السجود کښې تیره شوې ده.

ابومسعود:- اودَ حضرت ابو مسعود انصاری ﷛ تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: ومهرالبغی** سره واضح دي. دا حدیث کتاب البیوع باب ثمن الکلب کښې هم تیر شوې دي.

[حدیث باب ۲۱۶۳](۶) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ كَسْبِ الإِمَاءِ. [ر: ۵۰۳۳]

ترجمه:حضرت ابوهریره ﷛ فرمائی حضورپاك ﷺ دَ وینځودَ (ناجائز) کټې نه منع فرمائیلې دہ.

---

(۱) أخرجه البخاری أیضًا فی البیوع باب ثمن الکلب وفی الطلاق باب مهر البغی والنکاح الفاسد.و فی الطب باب الکهانة. وأخرجه مسلم فی المساقاة باب تحریم ثمن الکلب رقم: ۳۹۸۵. ۳۹۸۶ ومالک فی مؤطئه فی البیوع باب ماجاء فی ثمن الکلب رقم: ۱۲۷۶ والنسائی فی البیوع باب بیع الکلب.

(۲) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) کشف الباری: ۸۰/۲.

(۴) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۵) کشف الباری: ۷۴۸/۲.

(۶) أخرجه البخاری أیضًا فی فی الطلاق باب مهر البغی والنکاح الفاسد.وأبوداؤد فی البیوع باب کسب الاماء رقم: ۳۴۲۵ وانظر جامع الاصول: ۵۸۷/۱۰.

رجال الحدیث

مسلم بن ابراهیم:- دامسلم بن ابراهیم فراهیدی رحمه الله دی.[1]
شعبة:- دا شعبه بن الحجاج رحمه الله دی.[2]
محمد بن جحادة:- دامحمد بن جحادة اودی کوفی ایامی رحمه الله دی.
اساتذه:- دوی دَ ابان بن ابی عیاش، اسماعیل بن رجاء، انس بن مالك، ابوالجوزاء، اوس بن عبدالله ربعی، حضرت جحاده، حسن بصری، رجاء بن حیوه، سلمه بن کهیل، سلیمان الاعمش، هماك بن حرب، عطابن ابی رباح، عطیه عوفی، عمرو بن دینار عمروبن شعیب، قتادة، منصوربن معتمر اونافع مولی عمر رضی الله عنه نه ئی علم حاصل کړې دې.[3]
تلامذه:- دَهغوی نه دَ هغوی څوئی اسماعیل بن محمد بن جحادة، اسرائیل بن یونس، زیاد بن خیثمه، داؤد بن زبرقان، زهیربن معاویه، زیدبن ابی انیسه، سفیان ثوری، سفیان بن عیینه، شعبة بن حجاج، مسعربن کدام وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کړی دی.[4]
احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی **محمدبن جحادة من الثقات**.[5]ابوحاتم رحمه الله فرمائی **ثقة صدوق**.[6]
امام نسائی رحمه الله فرمائی **ثقة**.[7]ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې. یحیی بن معین رحمه الله فرمائی **ثقة**.[8]
أبوحازم:- دا ابوحازم سلمان اشجعی رحمه الله دې.[9]
ابوهریره:- اودحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره وړاندې تیره شوې ده.[10]
دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

۲۱- باب: عسب الفحل

دَ نرپه جفتی باندې اجرت

حل اللغات:- عسب: **یقال عسب الفحل الناقة من ضرب یعسبها عسباً**، دَ نرمادې سره جفتی کول.[11]

---

[1] کشف الباری:۲/۴۵۵.
[2] کشف الباری: ۱/۶۷۸.
[3] تهذیب الکمال: ۲۴/۵۷۶ – ۵۷۸.
[4] العلل ومعرفة الرجال: ۱/۲۴۸ بحواله حاشیة تهذیب الکمال.
[5] کتاب الجرح والتعدیل:۷/، الترجمة: ۱۲۲۷ (ایضاً)
[6] تهذیب الکمال:۲۵/۵۷۸.
[7] کتاب الثقات: ۷/۴۰۴.
[8] نقلاً عن حاشیة تهذیب الکمال: ۲۴/۵۷۷.
[9] کشف الباری: ۴/۱۰۱.
[10] کشف الباری: ۱/۶۵۹.
[11] المغرب:۱/۶۱.

دترجمة الباب مقصد:- عسب الفحل نه مراد هغه کرایه ده چه د نر په جفتی باندې اخستې شی. بعض حضرات وائی چه د نر د جفتی عمل ته ونیلې شی اوبعض حضرات فرمائی چه د جفتی نه کومې اوبه خارج کیږی هغې ته عسب وائی. (١)

د امام بخاری رحمه الله ددې باب نه مقصد دادې که د چا نرڅاروی ته واخلې او خپل ماده څاروی په دې سره حامله کړې نوددې پیسې اخستل جائزنه دی. حرام دی. (٢) امام بخاری رحمه الله سره ددې چه په ترجمه کښې د حکم طرف ته اشاره نه ده کړې لیکن روایت چونکه د حرمت د بیان دې په دې وجه معلومه شوه چه امام صاحب رحمه الله هم دا جائزنه ګڼړی.

د فقهاء کرامو اختلاف:- ائمه ثلاثه یعنی امام ابوحنیفه امام شافعی او امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائی چه دا ناجائزدی. امام مالك رحمه الله فرمائی چه که دا معلومه وی چه هغه نر به خپلې مادې سره دومره ځل جفتې کوی مثلاً څلور ځل یا اته ځل نو داسې کول جائزدی اوپه دې باندې اجرت اخستې شی. (٣) یعنی چه کله عمل منفعت اومدت معلوم او متعین وی نو د اجارې په نورو منافع باندې قیاس کولوسره دا هم جائزدی.

د جمهورواستدلال:- جمهورد حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما د دې روایت نه استدلال کوی چه حضورپاك د عسب الفحل نه منع فرمائیلې ده.

اول خودا معلومیدل ډیر معتذر دی چه څومره نزوات به وی بله داخبره هم نه ده معلومه چه اوبه به خارج کیږی که نه. دریمه خبره داهم معلومه نه ده چه هغه اوبه به محل ته رسی که نه. په داسې صورت کښې چه هرڅیزمجهول دې نوبیا د دې قیمت څنګه اخستې شی. (٤)

د جمهورو نور دلائل:- عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه قال نهی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم عن ثمن الکلب وعسب الفحل. (٥) یعنی رسول الله ﷺ د سپی قیمت او د نرجفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائیلې ده.

عن علی رضی الله تعالی عنه أن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم نهی عن کل ذی مخلب من الطیر وعن ثمن المیتة وعن لحم الحمر الاهلیة وعن مهر البغی وعن عسب الفحل وعن میاثر الارجوان. (٦) یعنی رسول الله ﷺ د هر پنجو والا مرغنی د مرداری قیمت ساتلی شوی خرو غوښه، د زناکارې ښځې ګټه، د نرپه جفتی باندې اجرت او د ارجوان نه جوړې شوو ګدیانو نه منع فرمائیلې ده.

---

(١) إرشادالساری: ٢٤٧/٥.

(٢) فتح الباری: ٥٨٢/٤.

(٣) بدیة المجتهدونهایة المقتصد: ١٣٩/٥.

(٤) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ٤١٢/٦وإرشادالساری: ٢٤٧/٥ والمغنی لابن قدامة المقدسی: ١٢٩٣/١.

(٥) أخرجه النسائی کتاب البیوع باب ضراب الجمل: ٣١١/٧ وأخرجه أحمد: ٢/٢٩٩، ٥٠٠.

(٦) أخرجه الهیثمی فی مجمع الزوائد: ٩٠/٤ وقال الهیثمی: رواه عبدالله بن احمد ورجاله ثقات

په عسب الفحل باندې کرامة څه ورکول جائزدي - البته کرامة څه ورکول جائز دي مثلا څوک خپله اسپه د چا په بنګلې او اصل والااس باندې جفتي کولوډپاره راولي اوبیا هغه ته کرامةً څه ورکړی د کوم چه څه مقدار متعین نه وی نو داسې کول جائزدی [1]

ددې دپاره د حضرت انس بن مالک ﷜ روایت دې چه د قبیله بنی کلاب یوسړی د رسول الله ﷺ نه دعسب الفحل باره کښې تپوس اوکړو نو حضورپاك منع کړو هغه اوونیل چه زمونږ خانی کښې داسې صورت وی چه مونږ خپل څاروی بل ته ورکړو دهغوی د اوښو او اسپو د حامله کولودپاره ددې نه پس هغه د کرامت په توګه مونږ ته څه راکوی نو حضورپاك اوفرمائیل په دې کښې څه مضائقه نشته [2]

[حدیث ۲۱۶۴] [3]حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ -رضی الله عنهما- قَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ.

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر ﷠ فرمائی چه حضورپاك د نر په جفتي باندې اجرت اخستلونه منع فرمائیلې ده.

رجال الحدیث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد ﷫ دی. [4]

عبدالوارث:- داعبدالوارث بن سعید ﷫ دی. [5]

اسماعیل بن ابراهیم:- دا اسماعیل بن ابراهیم ابن علیه ﷫ دی [6]

علی بن حکم بنانی: د دوی ﷫ کنیت ابوالحکم دی او هغوی ﷫ د بصرې اوسیدونکی دی. [7]

اساتذه:- د ابراهیم نخعی، حضرت انس بن مالك، ضحاك بن مزاحم، عبدالله بن ابی ملیکه، عبدالملك بن عمیر، ضحاك بن یقطان، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن شعیب، میمون بن مهران، نافع مولی ابن عمر او ابوعثمان نهدی وغیرهم رحمهم الله نه دوی ﷫ روایات نقل کړی دی. [8]

---

[1] المغنی لابن قدامة: ۱۲۹۳/۱.

[2] أخرجه الترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل رقم الحدیث: ۲۷٤/۳، ۱۷۳ والنسائی کتاب البیوع باب ضراب الفحل: ۳۱۰/۷.

[3] أخرجه احمد: ۱٤/۲ وأبوداؤد فی کتاب البیوع والاجارات باب فی عسب الفحل رقم الحدیث: ۳٤۲۹ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل رقم الحدیث: ۱۲۷۳.

[4] کشف الباری: ۲/۲، ٤/۵۸۸.

[5] کشف الباری: ۳۵۸/۳.

[6] کشف الباری: ۱۲/۲.

[7] تهذیب الکمال: ٤۱٤/۲۰.

[8] المصدر السابق.

تلامذه - دوی رحمه الله نه اسماعیل بن علیه، جریر بن حازم، جعفر بن سلیمان صبعی، حمادبن زید، حمادبن سلمه، سعیدبن زید، سعیدبن ابی عروبه، شعبه بن حجاج، عبدالوارث بن سعید، علی بن فضل، عماره بن زاذان، معمر بن راشد، هشام بن حسان او هشام الدستوائی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.[1]

امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی **لیس به باس**.[2] ابوحاتم رحمه الله فرمائی **لاباس به صالح الحدیث**.[3] ابوداؤد او نسائی فرمائی ثقة.[4] ابن حبان رحمه الله د هغوی ذکر په ثقات کښې کړې دې.[5] محمدبن سعد رحمه الله فرمائی علی بن حکم بنانی د کره خلقو نه دې او ثقه دې.[6] دوری رحمه الله فرمائی لم یذکره یحیی رحمه الله تعالی إلا بخیر.[7] ابن شاهین رحمه الله فرمائی ثقة.[8] او بزاز او ابن نمیر هم د هغوی توثیق کړې دې.[9]

وفات - د هغوی رحمه الله انتقال ۱۳۱ هجری کښې شوې.[10]

نافع - دا نافع مولی ابن عمر رضی الله عنه دې.[11]

عبدالله بن عمر - او د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذکره تیره شوې ده.[12]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ډیر زیات واضح دې.

۲۲ - باب: إذا استأجر أرضا فمات أحدهما

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَيْسَ لأَهْلِهِ أَنْ يُخْرِجُوهُ إِلَى تَمَامِ الأَجَلِ. وَقَالَ الْحَكَمُ وَالْحَسَنُ وَإِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ تُمْضَى الإِجَارَةُ إِلَى أَجَلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَعْطَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِالشَّطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يُذْكَرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّدَا الإِجَارَةَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم

---

[1]) المصدر السابق.
[2]) تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.
[3]) المصدر السابق.
[4]) المصدر السابق.
[5]) المصدر السابق.
[6]) طبقات ابن سعد: ۷/۲۵۶.
[7]) التاریخ للدوری: ۲/۴۱۶ بحواله حاشیة تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.
[8]) ثقات لابن شاهین الترجمة: ۷۶۱ بحواله حاشیة تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۵.
[9]) حاشیة تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.
[10]) تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.
[11]) کشف الباری: ۴/۶۵۱.
[12]) کشف الباری: ۱/۶۳۷.

یوسړی دچانه زمکه په اجاره واخستله بیا دَ فریقینونه یوکس وفات شو. امام ابن سیرین رحمه الله فرمائي چه دَمتعین مودې پورې دَ مړی دَ وارثانودپاره دا جائزنه دی چه مستاجر بې دخل کړی. امام حسن حکم حسن او ایاس بن معاویه رحمهم الله فرمائي چه اجاره به دَ خپل مقررمودې پورې قایم وی. او عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي حضورپاك دَ خیبر اجاره نیم په نیمه باندې یهودیانوته ورکړې وه بیا هم دغه اجاره حضورپاك دَ حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه دَ زمانې پورې باقي اوساتله اودَ حضرت عمر رضي الله عنه دَخلافت دَ شروع وخت پورې هم اوچرته دا ذکر نشته چه حضرت ابوبکر اوحضرت عمر رضي الله عنهما دَ حضورپاك دَ وفات نه پس نوې اجاره کړې وی.

دَ ترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله دا ښائي چه دَ احد المتعاقدین دَ وفات کیدو دَ وجې نه عقد اجاره فسخ کیږی یاباقي پاتې کیږی.[1]

جمهورعلماء امام مالك امام شافعي امام احمدبن حنبل، اسحاق، ابوثور او ابن المنذر رحمهم الله فرمائي که چرته احد المتعاقدین فوت شي نو دَهغې په وجه باندې په عقداجاره باندې هیڅ فرق نه پریوځي او باقي وی. خو حضرات احناف سفیان ثوری رحمه الله ابولیث رحمه الله فرمائي چه په داسې صورت کښې عقداجاره فسخ کیږی.[2]

امام بخاری رحمه الله دَ حدیث باب په ذریعه دَ جمهورو تائیدکوی اودَ خیبردَ یهودیانو معامله وړاندې کوی چه حضورپاك صلی الله علیه وسلم دَ خیبریهودیانوسره دَمزارعت معامله کړې وه. دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم دَ وفات نه پس هم هغه اجاره په ځائې وه. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به هم دَهغوی نه نیمه حصه دَ پیداوار وصول کوله بیا حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم ترکومې چه هغوی جلاوطن کړې شوې نه وو ترهغه وخته پورې نې دَ پیداوار نیمه حصه وصول کوله. ددې نه معلومه شوه چه دَ احد المتعاقدین دَ فوت کیدو دَ وجې نه عقداجاره نه فسخ کیږی.

دَ احنافودَ طرف نه جمهورو ته جواب:- دَ احنافودَ طرف نه جمهورو ته مختلف جوابونه ورکړې شوی دی:

① احدالمتعاقدین دَ فوت کیدو دَ وجې نه چه کله اجاره فسخ کیږی کله چه متعاقد دَخپل ځان دَپاره عقدکړې وی. حضوراکرم صلی الله علیه وسلم خو امام المسلمین وو اوحضورپاك دَمسلمانانودَ طرف نه هغه عقد اجاره کړې وه. په دې وجه دَحضور پاك دَ وفات نه پس هم هغه اجاره ختمه نه شوه ځکه چه مسلمانان خو موجود وو.[3]

حاصل کلام داشوکه چرې موجر یا مستاجر نه څوك مړه شي اوعقدِ اجاره هغوی دَخپل ځان دَپاره کړې وی نو دَ احنافو په نیزبه اجاره فسخ شي. دَ موجر دَ مرګ په صورت کښې به ځکه فسخ کیږی چه دَهغه دَمرګ نه پس هغه څیز دَ هغه دَ وارثانو ملکیت شو او که مستاجر دَ دغه څیز نه منفعت حاصلوی نودَ غیردَ څیزنه به فائده حاصلول لازم شي اودا ممنوع دی.

---

[1] عمدة القاري:١٢/١٥٠.
[2] المغني لابن قدامة: ١/١٢٥٩ وبداية المجتهد: ٥/١٥١.
[3] إعلاء السنن: ١٦/٤١٥.

دَ مستاجر دَ انتقال په صورت کښې به څکه فسخ کیږي چه په دې صورت کښې دَ ملك غیرنه کوم چه دَ مستاجر دَ ورثه دې به دَ اجرت اداکول لازم راشي اوداهم جائزنه دی. او داخبره ده چه که عقد اجاره دَ بل چادپاره منعقدکړې شوې وی نودَ احدالمتعاقدین دَمرګ په صورت کښې به دا اجاره نه فسخ کیږی لکه چه بیان اوشو. [1]

③ دویم جواب دا ورکړې شوې دې هغه اجاره چرته وه خراج مقاسمه وو حضورپاك ﷺ دَ خیبر یهودو سره جنګ اوکړو دَ جنګ نه پس هغه ټوله زمکه دَمسلمانانو شوه. دَ مسلمانانوکیدونه پس په هغه زمکه باندې کافران آباد کړې شو اوپه هغوی باندې لازم کړې شو چه تاسو به دومره خراج پیش کوئی اودَحضورپاك دَ وصال نه پس هغه خراج ساقط نه شو. [2]

④ دریم جواب دا هم ورکړې شو چه دَحضوراکرم نه پس حضرت ابوبکر ﷺ عملاً دَهغې عقد تجدید کړې وو دا ده چه قولاً ئې نه ووکړې په دې وجه ئې هغه زمکه هغوی سره پریخوده چه هغوی ئې دَهغه ځایه خارج نه کړل. دغه شان حضرت عمر ﷺ هم هغه په ځائی ساتلوسره تجدید اوکړو او تجدید که قولاً وی نو هم صحیح دې او که فعلاً او عملاً وی نو هم هغه معتبر وی نو په دې وجه هغه اجاره فسخ نه شوه. لکه څنګه چه دَ دَحضرت عبدالله بن عمر ﷺ راتلونکې تعلیق کښې دا خبره هم محتمل ده.

دَ امام محمدبن سیرین رحمه الله دا قول امام ابوبکر بن ابی شیبه په خپل مصنف کښې ایوب عن ابن سیرین په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې. [3] اودَدې تعلیق نه دَ امام بخاری رحمه الله منشاء داده چه احدالمتعاقدین کښې دَ چادَ انتقال نه پس دَ مړکیدونکې خپلوانوته به داحق حاصل نه وی چه هغه فریق آخر کوم چه ژوندې دې دَ اجارې دَ مودې دَ پوره کیدو نه وړاندې دَ اجارې نه خارج اوګرځوی یعنی اجاره به هم هغه شان باقي وی. دا اقوال هم امام ابوبکر بن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً نقل کړی دی. [4]

حضرت ابن عمر ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ دَ خیبر زمکه (یهودیانوته) په نیم پیداوار باندې ورکړې وه. دا معامله دَ حضورپاك په زمانه کښې هم وه او دَ ابوبکر ﷺ په زمانه کښې هم اودَ حضرت عمر ﷺ دَ زمانې په شروع کښې هم. او داهیچانه دی بیان کړی چه حضرت ابوبکر او عمر ﷺ دَ نبی کریم ﷺ دَ وفات نه پس دَحضورپاك عقداجاره دَ معاملې تجدید کړې وی.

امام بخاری رحمه الله دا تعلیق هم په دې باب کښې جویریة بن اسماء عن نافع په طریق سره مسنداً ذکرکړې دې. دَاحنافو دَ طرف نه دَدې جوابات هم په دې باب کښې تیرشو.

---

[1]) هدیة شرح بنایة ......: ۶/۲۳۰.

[2]) عمدة القاري: ۱۲/۱۵۲.

[3])فتح الباري: ٤/٥٨٤.

[4])المصدرالسابق.

[حديث ۲۱۶۵] (۱)حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا ، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى شَىْءٍ سَمَّاهُ نَافِعٌ لاَ أَحْفَظُهُ . وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ . وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى أَجْلاَهُمْ عُمَرُ .[۲۲۰۳، ۲۲۰۴، ۲۳۶۶، ۲۵۷۱، ۴۰۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی رسول الله ﷺ (دَ خيبر يهوديانوته (دَ خيبر زمكې وركړې وې چه په دې كښې بنه په محنت سره كرونده كوئى اودَ پيداوار نيمه پخپله اخلئى او حضرت ابن عمر رضی الله عنهما دَ حضرت نافع رحمه الله نه دا هم بيان كړى وو چه زمكه به دَ څه عوض په اخستلوسره په اجاره وركولې شوه او نافع رحمه الله دَ دغه عوض تعيين هم كړې وو خو ماته (جويريه بنت اسماء) ياد پاتې نه شو.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل:- داموسىٰ بن اسماعيل تبوذكى بصرى رحمه الله دې. (۲)

جرير بن اسماء:- دا جويرية بن اسماء بن عبيد بصرى رحمه الله ده. (۳)

نافع:- دا نافع مولى ابن عمر رضی الله عنه دې. (۴)

عبدالله:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذكره تيره شوې ده. (۵)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت په ظاهره **قوله: اعطى النبى صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر بالشطر الخ** سره دې.

دَعلامه عينى رحمه الله اشكال:- علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دې حديث سره دَترجمة الباب اثبات نه شى كيدې ځكه چه دَ خيبر په يهوديانو باندې دَ زمكې دَ پيداوارنه حصه مقرركول دَ مزارعت

(۱)وأخرجه البخارى أيضًا فى المزارعة باب المزارعة بالشطر ونحوه وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارة وباب المزارعة مع اليهود وفى الشركة باب مشاركة الذمى والمشركين فى المزارعة وفى الشروط باب الشروط فى المعاملة وفى المغازى باب معاملة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر وأخرجه مسلم فى المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۱۵۵۱ وابوداؤد فى الخراج باب ماجاء فى حكم أرض خيبر رقم: ۳۰۰۸ واخرجه ابن ماجة مختصر افى الرهون باب معاملة النحيل والكرم رقم: ۲۴۶۷.

(۲) كشف البارى: ۴۷۷/۳.

(۳)كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضاثم ينام.

(۴)كشف البارى: ۶۵۱/۴.

(۵)كشف البارى: ۶۳۷/۱.

اومساقاة د قبیل نه نه وه بلکه د خراج اومقاسمه په توګه وه. د کوم تفصیل چه تیرشو.[1]

قوله: وأن رافع بن خدیج حدث الخ:[2]- اول حدثه اوونیلې شو د ضمیر اثبات سره او اوس ضمیرحذف کولوسره حدث اوفرمایه دې دپاره چه تنبیه اوشی چه حضرت ابن عمر ﷺ حضر نافع ته بالخصوص حدیث بیان کړې وو په خلاف د حضرت رافع.[3] حضرت رافع بن خدیج ﷺ بیان کوی چه نبی کریم ﷺ په زمکه کښې دعقد اجاره نه منع کړې وه.

قوله: وقال عبیدالله عن نافع عن ابن عمر:- دا عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب ﷺ دې.[4] اود حضرت نافع او حضرت ابن عمر ﷺ تذکرې هم په دې باب کښې تیرې شوې.[5]

قوله: عن ابن عمر حتی اجلاهم عمر:- یعنی حضرت ابن عمر ﷺ فرمائی (چه د خیبر یهودیانوسره دهغه خائی د زمکو معامله روانه وه) تردې چه حضرت عمر ﷺ هغوی جلاوطن کړل. دا تعلیق امام مسلم ﷺ موصولاً بیان کړې دې.[6]

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۳- کتاب الحوالات

حواله دتحویل نه ماخوذ ده اوددې لغوی معنی نقل کول ده اود شریعت په اصطلاحی کښې حواله وائی **نقل الدین من ذمة إلی ذمة** یعنی دقرض داری د قرض اداکولو ذمه واری د بل چاطرف ته منتقل کول.[7]

دحواله شرعی حیثیت:- حواله کول شرعًا اوعقلاً جائز ده. دمذکوره کتاب احادیث ددې په شرعی ثبوت باندې دلالت کوی. اوعقلی دلیل دادې چه محتال علیه په خپل ځان باندې یوداسې څیز لازم کوی د کوم په حواله کولوباندې چه هغه قدرت لری اود داسې څیز التزام د کومې په حواله کولوچه قدرت وی صحیح دې. څکه چه د کفاله په شان حواله هم صحیح کیږی.[8]

---

[1] عمدة القاری: ۱۵۲/۱۲ – ۱۵۳.

[2] کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

[3] إرشاد الساری: ۲٤۹/۵.

[4] کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

[5] صحیح المسلم کتاب المساقاة باب المساقاة ومعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۳۹۳۶ – ۳۹٤٤.

[6] ایضاً.

[7] طلبة الطلبه ص: ۲۸۹.

[8] هدایة شرح بدایة المبتدی: ۳۲۸/۵.

اویاد ساتنی چه حواله به صرف په دیون کښې صحیح وی ځکه چه د حواله معنی د نقل اوتحویل ده اودا نقل اوتحویل په دیون کښې خو ممکن دې لیکن په اعیان کښې ممکن نه دې ځکه چه دین غیرمتعین وی لهذا دا محتال علیه هم اداکولې شی. خو عین متعین وی نودا هم هغه سړې اداکولې شی چاسره چه هغه عین موجود وی. نومعلومه شوه چه د دیون حواله کول خو جائزدی مګر د اعیان حواله جائزنه ده. [1]

دلته یو څوالفاظ د غور قابل دی. په مسائلو باندې پوهیدل پهدې باندې موقوف دی. اکثر وختونوکښې په دې کښې ګډوډوالی د وجې نه سړې په مسائلو نه پوهیږی. ① محتال به یا محال به دین ته وائی. ② محیل مدیون ته وائی ③ محتال دائن ته. ④ محتال علیه یا محال علیه چه دا حواله قبوله کړی یعنی د چاپه ذمه چه د دې دین ادائیګی کړې شوې ده. [2]

۱- باب: فی الحوالة، وهل یرجع فی الحوالة

وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جَازَ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَتَخَارَجُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ الْمِيرَاثِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا دَيْنًا، فَإِنْ تَوِيَ لِأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ.

د حواله مسائل:- آیا په حواله کښې محتال (دائن) محیل (مدیون) طرف ته رجوع کولې شی اوحسن بصری او قتاده رحمهما الله فرمائی چه کله د چاطرف ته دین منتقل کیدلو نوکه هغه وخت هغه خوشحال وو نوجائزدی (یعنی حواله پوره شوه او رجوع جائزنه ده او که چرې مفلس وی نوجائزده). ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه شرکاء یا اهل میراث په داسې توګه صلح کړی چه څه خلق دې نقد مال واخلي او څه خلق قرض نو (د دې تقسیم نه پس) که چرته د دواړو شریکوالونه د یوحصه هلاك شی نو د هغه دویم نه ئی وصول کولې نه شی.

د ترجمة الباب مقصد:- د ترجمة الباب مقصد دادې چه آیا د حواله کیدونه پس محتال (دائن) محیل (مدیون) طرف ته رجوع کولې شی که نه؟ امام بخاری رحمه الله په دې کښې هیڅ فیصله نه ده کړې ځکه چه په دې مسئله کښې د فقهاؤ اختلاف دې. [3]

د فقهاؤ د اختلاف بیان:- ① امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه محتال ته په محیل باندې د رجوع کولوحق په دوو صورتونوکښې دې. رومبې صورت دادې چه محتال علیه مفلس مړشي او دویم صورت دا چه د حواله انکاراوکړی او قاضی له لاړشی قسم اوخوری. هم دغه مسلك د امام ابویوسف امام محمد شریح نخعی شعبی اوعثمان العتبی وغیره رحمهم الله هم دې. [4]

---

[1] المصدرالسابق.

[2] طلبة الطلبه ص: ۲۸۹ وفیه قال الامام النسفی رحمه الله ولا یقال المحتال له. لانه لا حاجة إلى هذه الصلة وإن كان يتكلم به المتفقهة والمغرب: ۲۳۵/۱ وفيه قال صاحب المغرب: وقول الفقهاء للمحال (المحتال له)لغو لا حاجة إلى هذه الصلة.

[3] عمدة القاري:۱۵٤/۱۲.

[4] بداية المجتهد: ۲۹٤/۵ الهداية شرح بداية المبتدى: ۳۳۰/۵فتح الباری: ۵۸٦/٤عمدة القاري:۱۵٤/۱۲.

اود دې حضراتو دليل دادې چه د حواله د وجې نه د محيل برى الذمه كيدل د محتال دحق د سلامتياسره مقيددى ځكه چه د حواله هم دغه مقصوددې چه د محال حق صحيح اوسالم محفوظ شى نوچه كله دا شرط يعنى د محتال د حق سلامتيا مفقودشى نوحواله فسخ شوه او د محتال حق په محيل باندې راواپس شو اوچه كله د محتال حق په محيل باندې راواپس شو نومحتال ته دهغې د رجوع حق هم حاصل شو.لكه چه د مبيع صحيح اوسالم كيدل په بيع كښې مشروط وى سره ددې چه په لفظونوكښې ذكرنه وى مثلاً يوسړى يوڅيزواخستو اود قبض نه وړاندې هغه هلاك شو نوعقدبه فسخ كيږى اود مشترى حق به په ثمن كښې واپس كيږى.[1]

(۲) حضرات صاحبين رحمهما الله فرمائى چه دريم صورت هم دې چه حاكم د محتال عليه د افلاس حكم وركړى اوهغه مهجورعليه اوګرځوى چه اوس تاته د هيڅ تصرف اختيارنشته [2]

(۳) امام شافعى امام احمد ، عبيد ، ليث او ابوثور رحمهم الله فرمائى چه د حواله كولونه پس محتال ته په محيل باندې د رجوع كولوحق نشته كه محتال عليه مفلس اوګرځى اوكه مړشى اويا د حواله نه د انكاركولوسره قسم اوخورى.[3]

د دې حضراتو دليل دادې چه د محيل برى الذمه كيدل مطلقاً ثابت دى او په دې كښې دا قسم هيڅ قيدنشته چه كه د محتال حق هلاك شى نومحيل به نه برى الذمه كيږى. بهرحال چه كله د محيل برى كيدل مطلقاً ثابت دى نوپه هيڅ صورت كښې په محيل به قرضه نه واپس كيږى.[4]

(۴) امام مالك رحمه الله اود يوروايت مطابق امام احمد رحمه الله فرمائى چه كتلې به شى په كومه ورځ چه حواله شوې وه هغه ورځ محتال عليه غنى وو كه فقير. كه چرې غنى وو نومحتال ته د محيل طرف ته د رجوع كولوحق نشته اوكه چرې فقير وو اومحيل دخپل علم باوجود محتال ته اونه خودل نو په دې صورت كښې به لكه چه هغه محتال ته دهوكه وركړه، لهذا محتال ته به داحق حاصل وى چه هغه په محيل باندې رجوع اوكړى.

(۵) امام حسن رحمه الله ، امام زفررحمه الله او د يوقول مطابق امام شريح رحمه الله فرمائى چه حواله دكفاله په شان ده لهذا محتال ته اختياردې كه هغه غواړى نو محتال عليه مطالبه كولې شى اوكه غواړى نود محيل نه دې مطالبه اوكړى. د محال د رجوع حق محيل ته نه ساقط كيږى.[5]

د امام بخارى رحمه الله اختيار:- اوس سوال دا پيداكيږى چه امام بخارى رحمه الله په دې پنځو مذهبونو كښې كوم اختياره وى. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله كفاله د كتاب الحواله په ضمن كښې ذكركړې ده او په كفالت كښې مكفوله ته حق حاصل وى چه كه غواړى نود كفيل نه دې مطالبه اوكړى اوكه غواړى نود مكفول عنه نه. لهذا معلومه شوه چه دامام بخارى رحمه الله

---

[1]) الهداية شرح بداية المبتدى: ۵/۳۳۰ – ۳۳۱.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) بداية المجتهد: ۲۹۴/۵ فتح البارى: ۵۸۶/۴عمدة القارى:۱۵۴/۱۲ وإرشادالسارى:۲۵۱/۵.

په نيز په حواله كښې هم دغه صورت وى يعنى هغه دَ مذهب خامس طرف ته مائل دې او محتال ته اختيار دې چه كه غواړى نو محتال عليه نه دې مطالبه اوكړى اوكه غواړى نو دَ محيل نه دې مطالبه اوكړى.[1]
ليكن دا خبره هم كولې شى چه امام بخارى رحمه الله دلته څلورم مذهب يعنى دَ امام ملك رحمه الله اودَ يوقول مطابق دَ امام احمد رحمه الله مذهب ئى اختيار كړې دې ځكه چه هغه نقل كړى دى (قال الحسن وقتادة إذا كان يوم احال عليه مليًا جاز) يعنى چه محتال عليه په كومه ورځ حواله كړې شوې دې كه چرې مالدار وو نو دا حواله صحيح ده اوكه هغه چرې مالدار نه وو بلكه فقير وو او محيل دَ هو كه وركولو سره محتال هغه پسې اولګولو نو بيا به دا حواله ټيك نه وى. لهذا دَ امام بخارى رحمه الله دَحضرت حسن رحمه الله اوقتاده رحمه الله دا اثر پيش كول په دې خبره باندې دال دې چه هغه دَ مذهب رابع طرف ته مائل دې.[2]

قوله: وقال ابن عباس رضى الله تعالى عنهما يتخارج الشريكان الخ.

لغة: تخارج، خروج نه دې لاس رابنكل او پريخودو ته وائى. دَ شريعت په اصطلاح كښې **مصالحة الورثة على إخراج بعض منهم بشئ معين من التركة** ته تخارج وئيلې شى.[3] يعنى ټول ورثه (يا شركاء) متفق شى يو وارث (يا شريك) ته څه مال وركړى او دَ ميراث نه ئى اوباسى.
نو دَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما دَ قول مطابق شركت كښې دَ تخارج توضيح داده چه مثلاً دَ چاچپل يو شريكوال سره په كاروبار كښې پنځوس زره روپئى لګيدلى دى په هغې كښې پنځه ويش زره دَ سامان او نقدو په صورت كښې دى او پنځه ويش زره قرض دى. اوس دا شريك دغه شركت پريږدى نو ښكاره خبره ده چه هغه كله كاروبار پريږدى نو مال به تقسيميږى. بيا اووئيل چه دا قرض به زه وصول كړم دَ ده دا لالچ وى چه دا نقدې اوكيش به ملاؤشى او بل سامان واخستلو چه په قرض څه يقين دې دا سامان اوس نقد ملاويږى دا به تخارج وى اوس دا اوشو چه كوم كس سامان اخستې وو هغه پاتې شو په مزوكښې اوكوم چه دَ قرض وصول كولو ذمه وارى اوچته كړې وه هغه ته په پنځه ويشتو كښې صرف پنځلس زره وصول شو لس زره ډوبې شوې. اوس كه هغه دا وائى چه ماته خو صرف پنځلس وصول شوى دى اوتادَ پنځه ويشتو زرو سامان اخستې دې نوته اوس دا تقسيم كړه چه دواړه برابر شى نودې داسې نه شى وئيلې اودَې نه برعكس هم كيدې شى چه هغه ته دغه قرضه ټول په ټوله ملاؤشوه اوچاچه سامان او نقدې اخستې وې دَ شپې غل راغلو ټول سامان ئى يوړو نودَ شلو زرو ټول سامان لاړو. نقدې صرف پنځه زره بچ پاتې شوې. اوې دې وينا شروع كړى چه ماله خو لاس ته صرف پنځه زره راغلې باقى شل خو په غلا كښې لاړې. لهذا اوس ته خپلې پنځه ويش زره تقسيم

---

[1] فتح البارى: ٤/٥٨٦.
[2] فتح البارى: ٤/٥٨٦.
[3] التعريفات للجرجانى ص:٤٦.

کړه او خپلې اوزما پیسې برابر کړه نودې داسې مطالبه نه شي کولې

داهل میراث دَ تخارج تشریح:- دغه شان تخارج دَ اهل میراث هم وی مثلاً پلار مړشو دَغه دوه خامن دی او دَ مال متروکه بعینه هم دغه سابقه ترتیب دې چه هغه پنځوس زره پریخې دی پنځه ویش زره عین او پنځه ویش زره دین دې عین یو واخستو او دین بل واخستو بیا دَ دغه تخارج نه پس په هغوی کښې دَ یوکس حصه هلاکه شوه نوهغه خپل شریك ته داسې نه شي وئیلې چه ته خپل مال دوباره تقسیم کړه چه زه او ته دواړه برابرشو

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ تعلیق مقصد:- حضرت امام بخاری رحمه الله دَ ابن عباس رضی الله عنهما اثر امام ابوحنیفه رحمه الله اودَ صاحبینو رحمه الله دَ تردیددپاره پیش کړې دې خکه چه امام صاحب رحمه الله او صاحبین رحمه الله دا فرمائی چه دَ حواله کولونه پس محتال ته دَ محیل طرف ته رجوع کولوحق حاصل نه دې بغیردَ یوڅوصورتونونه چه په هغې کښې رجوع کولې شی. امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه کله محتال اول راضی شوې وو چه زه به دَ محتال علیه نه خپلې پیسې وصول کوم نوکه اوس هغه ضائع کیږی نوضائع دې شی لکه څنګه چه هلته په تخارج کښې دَ یوکس حصه ضائع شوې لکه چه امام بخاری رحمه الله حواله مسئله په تخارج باندې قیاس کړې ده.(١)

دَ تعلیقات تفصیل:- حضرات حسن اوقتاده رحمهما الله اقوال، اثرم رحمه الله او علامه ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل سنن اومصنف کښې نقل کړی دی. (٢)او دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اثر علامه ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې حدثنا ابن عیینه عن عمرو بن دینار عن عطاء په طریق سره ذکرکړی دی. (٣)

[حدیث ۲۱۶۶] (٤)حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ ».[۲۱۶۷، ۲۲۷۰]

ترجمه:- نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چه دَ مالداردَ طرف نه دَ قرض په ادا کولوکښې تیل تال کول ظلم دې اوچه دَ چا قرض چامالدارته حواله کړې شی نوهغه قبلول پکاردی.

---

(١) عمدة القاری:۱۲/۱۵۵ فتح الباری: ۴/۵۸۶.

(٢) فتح الباری: ۴/۵۸۶ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۴.

(٣) فتح الباری: ۴/۵۸۶.

(٤) وأخرجه مسلم فی صحیحه فی کتاب المساقاة باب تحریم مطل الغنی: ۳۹۷۸ حدیث رقم: ۲۹۲۴ والترمذی فی کتاب البیوع عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم والنسائی فی کتاب البیوع حدیث رقم: ۴۲۰۹، ۴۶۱۲ وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی المطل، حدیث رقم:۲۹۰۳. وأحمد فی مسنده حدیث رقم: ۷۰۳۴، ۷۲۲۶ ۷۸۲۸.

رجال الحدیث

عبدالله بن یوسف:- داعبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دي.[١]

مالک:- امام معروف امام مالك رحمه الله دي.[٢]

ابوالزناد:- دا عبدالله بن ذکوان ابی الزناد رحمه الله دي.[٣]

اعرج:- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دي.[٤]

ابوهریره:- اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[٥]

حل اللغات:- **مطل**: من نصر مصل الحبل مطلاً، رسئی اوږدول. مطل الحدید اوسپنه غزول اوږدې نه المطل بالدین ماخوذ دي. یعنی دَ چاحق اداکولوکښې تیل تال کول. **یقال مطله رماطله بحقه**.[٦]

أتبع: باب افعال نه ماضی مجهول صیغه ده. **یقال أتبع فلان بفلان** دَ فلانکی حواله په فلانکي باندې کړې شوه.

تبیع: په چاباندې چه ستامال وی.[٧]

فلیتبع: سمع نه دَامر صیغه ده مطیع او حکم منونکې کیدل، شاته تلل. بعض حضرات دا په تشدیددَ تاء دَ باب افتعال نه لولی **وقال صاحب الصحاح: وکذلك اتبعتهم وهوافتعلت**.[٨]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت **قوله(فاذا أتبع احدکم الخ)** سره واضح دي.[٩]

قوله: (فلیتبع):- دَ جمهور علماؤ په نیز دلته صیغه دَامر دَ استحباب دَپاره ده.[١٠] یعنی حضور پاك ﷺ دائن ته ترغیب ورکوی چه که څوك غنی دَ یومدیون دَطرف نه حواله قبلوی نو دغه دائن له هم منل پکاردی. او اکثر حنابله ابوثور ابن جریر او داؤد طیالیسی رحمهم الله په نیز امر وجوبی دي اودَ بعض حضراتو په نیز دا امراری شادی دي یعنی دَ مشورې په توګه حضورپاك فرمائیلی خودا قول شاذ دي.[١١]

---

[١]) کشف الباری: ٤/١١٣.
[٢]) کشف الباری: ١/٢٩٠، ٢/٨٠.
[٣]) کشف الباری: ٢/١٠.
[٤]) کشف الباری:٢/١١.
[٥]) کشف الباری: ١/٦٥٩.
[٦]) الصحاح ص:٩٩٣.
[٧]) الصحاح ص: ١٧٤..
[٨]) المصدرالسابق.
[٩]) عمدة القاری: ١٢/١٥٥.
[١٠]) فتح الباری: ٤/٥٨٧.
[١١]) عمدة القاری: ١٢/١٥٦ فتح الباری: ٤/٥٨٧.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه مطل الغنی ظلم هغه ټولو خلقوته شامل دې په کومو چه څه حق لازم وی اوهغه دَ دې په ادا کولو کښې ټیل ټال نه کاراخلی لکه دَ ښځې حق په خاوندباندې اودَ غلام حق په آقاباندې اودَ رعایا حق په حاکم باندې اودغه شان برعکس.[1]

۲-باب: أذاأحاك علی ملی فلیس له رد

څوك چه یومالدار باندې حواله کړې شی نوهغه ردکول جائزنه دی او څوك چه یوغنی باندې حواله کړی نوحواله دې قبلوی. مطلب دا چه کله په تاباندې دَ چا قرض وی او تاهغه یو مالدار سړی ته حواله کړو اوهغه ستا دَ طرف نه دَ ضامن هم جوړشو بیادَهغې نه پس که ته مفلس شوې نوهغه له پکاردی چه هغه دې دَ حوالې والا سړې نه دَخپل قرض دَ غوښتلو مطالبه اوکړی اودَهغه نه دې واخلی.

تنبیه:- داباب دَ صحیح بخاری دَ نسخو نه صرف دَعلامه فربری رحمه الله په نسخه کښې دې.[2]

دَترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا فرمائی چه کله مدیون دائن یومالدار سړی ته حواله کړو اوس دائن ته هیڅ حق نشته چه هغه داحواله ردکړی. دغه شان دغه غنی له هم پکاردی چه هغه داحواله قبوله کړی.

دَعلماؤ دَاختلاف بیان:- لکه چه تیرشو په حواله کښې درې کسان وی ① محال ② محتال ③ محتال علیه یا محال علیه. سوال دادې چه دَ حوالې دَپاره دَدې دریواړو رضامندی شرط دې.

دَ احنافو په نیز دَ دریواړو رضامندی ضروری ده او دلیل ئی دادې چه قرضه دَمحتال حق دې اوداقرضه په حواله سره منتقل کیږی لیکن دَخلقو په ذمو کښې ډیر تفاوت کیږی. بعض خلق بامروت اوپه معاملاتو کښې ښه کهره وی او دَدې برعکس بعض خلق دَ ټیل ټال کونکی او دَنه ورکونکی قسم په شان وی. نوکه دَمحتال رضامندی مشروط نه وی نو اکثر محتال په ضرر اونقصان کښې اخته کیدې شی. په دې طریقه که چرته محتال علیه یوداسې سړې مقررکړی چه بدکردار او نه ورکونکې وی په داسې صورت کښې دَ محتال دَپاره خپله قرضه وصول کول ډیر متعذر او ګران شی نوهم دَدې وجې نه دَ محتال رضامندی شرط کړې شوه.[3]

اودَ محتال علیه رضامندی ځکه ضروری ده چه دَ حواله مطلب دَ محیل دَ طرف نه په محتال علیه باندې قرض لازم کول دی. او لزوم بغیردَ التزام نه نه شی کیدې. ګنی هرسړې به دَ بل په ذمه باندې چه څه غواړی لګولې شی. دَدې دَ پاره په محتال علیه باندې دَ قرضې لازم کولودَپاره ضروری دی چه هغه پخپله دا په خپل ځان باندې لازم کړی اوچه کله محتال علیه په خپل ځان باندې لازم کړه نومعلومه شوه چه دَ محتال رضامندی اوشوه. لهذا دې سره دا معلومه شوه چه محتال علیه باندې دَ قرضې لازم کولودَپاره دَهغه رضامندی هم مشروط ده.

---

[1]) فتح الباری: ۵۸۸/٤.

[2]) إرشاد الساری: ۲۵٤/۵ وعمدة القاری: ۱۵۷/۱۲.

[3]) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۳۲۸/۵.

(۱) اوپاتې شوه محیل نو په قدوری او عام متون کښې خو هم داسې دی چه د حواله د صحیح کولوډپاره د محیل رضامندی هم مشروط ده (۲) لیکن امام محمدبن حسن الشیبانی رحمه الله په زیادات کښې فرمائی چه حواله د محیل د رضامندئی نه بغیرهم صحیح ده.
مالکیه وائی چه محیل اود محال رضامندی ضروری ده اود محتال علیه رضامندی هغه وخت ضروری ده چه کله په محتال اومحتال علیه کښې دښمنی وی شوافع حضرات فرمائی چه د محیل محال رضا خوشرط دې اود محتال علیه د رضامندئی باره کښې د حضرات شوافع دوه اقوال دی: یو قول دادې چه د ده رضاهم شرط دې اود دویم قول مطابق شرط نه دې حنابله وائی د محیل رضا ضروری ده د محال اومحال علیه ضامندی ضروری نه ده (۳).
د ترجمة الباب د اطلاق نه په ظاهره د امام بخاری رحمه الله مسلك هم دغه معلومیږی اوداهم احتمال دې چه د امام بخاری په نیزچه د محتال رضا شرط نه وی د محیل اومحال علیه رضا شرط وی ځکه چه هغه فرمائی إذاحال علی ملی فلیس له رد یعنی محتال ته د رد کولوحق نشته نولکه د محتال رضا هغه خارج گرځوی. وړاندې فرمائی من اتبع علی ملی فلیتبع د دې مطلب هم دغه دې چه کوم سړې یومالدارته حواله کړې شو نوهغه له پکاردی چه د هغه مالدار کورته لاړشی اود هغه نه دې قرض اوغواړی هغه ته د چان چو کولوهیڅ حق نشته.
قوله: معناه إذاكان لاحد عليك شئ الخ:- یعنی په تاد چا قرض دې تا دا قرضه په یومالدار باندې حواله کړه اودا مالداردا ضمانت ورکړی چه ستا قرضه به هغه اداکړی تردې خائی خو خبره ټیك ده. دې نه پس وړاندې وائی چه فان أفلست که چرې ته مفلس شې نوته خو د وړاندې نه مفلس وې په دې وجه خودې قرض نه ورکولو اوخپل قرض دې بل ته حواله کړې وو. خبره خو داسې کیدل پکاردی چه هغه محتال علیه مفلس شی غرض دا چه دلته دا عبارت فان أفلست الخ مهمل اوبې کاره دې اوهم دغه وجه ده چه په مصری نسخوکښې داعبارت نشته. او نه د حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه کښې شته اونه د علامه عینی قسطلانی کرمانی او سندهی رحمهم الله په نسخوکښې شته. (۴)
دعلامه انور شاه کشمیری رحمه الله قول:- حضرت شاه صاحب فرمائی چه د افلاس محیل هیڅ مطلب نشته په فقه کښې د دې جزئیات خو موجود دی چه محتال علیه که چرته مفلس شی نو څه به کیږی لیکن دا جزئیات چه که محیل مفلس شی د فقه په کتابونو کښې ذکرنشته. (۵)

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) المصدرالسابق.
(۳) بداية المجتهد:۲۹۲/۵ولامع الدراری: ۶/۱۹۳ – ۱۹٤.
(٤) فتح الباری: ٤/ ٥٨٨ إرشاد الساری: ٢٥٣/٥ عمدة القاری:١٥٧/١٢ وشرح الكرمانی:١١٧/١٠.
(۵) فیض الباری: ۲۸۱/۳.

د حضرت ګنګوهي رحمه الله او حضرت شیخ الحدیث رحمه الله قول:- حضرت ګنګوهي رحمه الله او حضرت شیخ الحدیث رحمه الله دَدې قول یوحکمت بیان کړې دې چه محتال علیه پسې شاته لګیدل اودهغه نه مطالبه کول هغه وخت ده کله چه محیل مفلس وی او که محیل مفلس نه وی نو په دغه صورت کښې محتال ته اختیاردې چه غواړی نودمحیل نه دې مطالبه اوکړی او که غواړی نو دَمحتال علیه نه دې مطالبه اوکړی. دابله خبره ده چه دَ احنافو مسلك بل دې خوددې عبارت مفهوم هم دا راوخی اوښکاره خبره ده چه دا به په هغه صورت کښې وی چه دَ امام بخاری رحمه الله مسلك دَ رجوع باره کښې هغه وی کوم چه خامس مذهب دې حافظ ابن حجر رحمه الله بیان کړې وو چه څنګه مکفول ته کفیل او مکفول عنه دواړوته دَ رجوع کولوحق وی دغه شان په حواله کښې محتال اومحتال علیه او محیل دواړو نه دَ مطالبې حق شته [1] اوکه چرې دا اوونیلې شی چه دَ امام بخاری مسلك دَ رجوع باره کښې څلورم مذهب دې کوم چه دَ امام مالك رحمه الله وو نو بیا به دَحضرت شیخ رحمه الله تقریر په دې باندې نه منطبق کیږی

[حدیث ۲۱۶۷] [2] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَمَنْ أُتْبِعَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ». [ر: ۲۱۶۶]

ترجمه:- رسول الله ﷺ فرمائی چه دَ مالداردَ طرف نه په قرض اداکولوکښې ټال ټیل کول ظلم دې اوچه دَ چاقرض یو مالدار ته حواله کړې شی نوهغه قبلول پکاردی.

رجال الحدیث

محمدبن یوسف:- دامحمدبن یوسف بیکندی رحمه الله دې. [3]

سفیان:- دا سفیان ثوری رحمه الله دې. [4]

ابن ذکوان:- داعبدالله بن ذکوان رحمه الله دې. [5]

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دې. [6]

ابوهریره:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. [7]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: من اتبع علی ملی فلیتبع** سره واضح دې.

---

[1]) لامع الدراری: ۱۷۹/۶.

[2]) مرتخریجه فی الباب السابق.

[3]) کشف الباری:۳۸۷/۳.

[4]) کشف الباری:۲۷۸/۲.

[5]) کشف الباری:۱۰/۲.

[6]) کشف الباری:۱۱/۲.

[7]) کشف الباری:۶۵۹/۱.

۳-باب: إن أحال دين الميت على رجل جاز

كه د يومړي قرض د يوژوندي سړي طرف ته منتقل كړې شي (حواله كړې شي) نوجائزدى

دترجمة الباب مقصد - تراوسه پورې خو حواله دداسې مديون طرف ته كيدله كوم چه ژوندې وو ليكن چه يوسړې مړ شو اود هغه د قرض حواله په چاباندې كولې شى نو دا هم جائزده.

اشكال - په دې كښې دا اشكال كيږى چه ددې تعلق خو حواله سره دې نه ځكه چه د مړى د قرض وركولو ذمه وارى چه څوك اخلى نوهغه خو به كفيل وى هغه ته محتال عليه څنګه ونيلې شى؟

د علامه ابن بطال رحمه الله جواب:- شارح بخارى علامه ابن بطال رحمه الله ددې دا جواب وركړې دې چه په اصل كښې امام بخارى رحمه الله كفاله د حواله په ضمن كښې ذكركوى ځكه چه په دواړو كښې يوقدر مشترك دې چه مطالبه د يوسړى نه د بل سړى په ذمه كيږى ددې مناسبت په وجه امام بخارى رحمه الله دامسئله سره ددې چه كفاله سره متعلق ده دلته په حواله سره تعبيركړې ده.[1] باقى پاتې شوه داخبره چه د مړى د قرض كفالت او ضمانت جائزدې كه نه، دامختلف فيها مسئله ده

دعلماؤد اختلاف بيان:- جمهورعلماء يعنى ابن ابى يعلى رحمه الله امام محمد رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله امام شافعى رحمه الله قول دادې چه داسې كفالت جائزدې او بيا دا د مړى د مال نه د رجوع كولوهيڅ حق نشته ځكه چه هغه په خپل دې ضمان كښې متبرع اومتطوع دې. او ولا رجوع فى التبرعات د امام مالك رحمه الله نه يوروايت دادې كه چرې هغه اووائى چه زه ضامن يم دې دپاره چه زه روستو دمړى مال ته رجوع اوكړم نو هغه ته د رجوع كولو حق حاصل دې. خوكه د مړى څه مال نه وى اوضامن ته ددې علم هم وى نوبيا به دهغه د رجوع حق نه وى. امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائى كه چرې مړى د ضمان په اندازه مال پريخودې دې نودهغه د طرف نه به ضمان صحيح وى اوكه چرې هغه مال نه وى پريخودې نو ضمان به صحيح نه وى.[2]

د امام ابوحنيفه رحمه الله په مسلك باندې اعتراض اودهغې جواب:- دلته دا اشكال پيداكيږى چه په حديث باب كښې خو موجود دى چه داسې ضمانت كول صحيح دى نوددې جواب به د احنافو دطرف نه داوى چه حديث په تبرع باندې محمول دې په كفاله كښې چه كوم لزوم وى هغه دلته مراد نه دې. بعض حضرات مثلاً ابن المنذر رحمه الله وغيره فرمائى چه فتخالف ابوحنيفة رحمه الله تعالى هذا الحديث.[3] يعنى امام ابوحنيفه رحمه الله دلته د حديث مخالفت كړې دې.

---

[1]) شرح صحيح بخارى لابن بطال: ۴۱۹/۶.

[2]) فتح البارى: ۵۹۰/۴ شرح البخارى لابن بطال: ۴۱۹/۶.

[3]) شرح صحيح البخارى لابن بطال: ۴۱۹/۶.

دعلامه عینی تنبیه:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه داسې وینا کول ډیر خلاف ادب او ګستاخی ده چه د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله په شان متورع اومحتاط سړی یوصحیح او ثابت حدیث باندې د خبریدو نه باوجود د هغې مخالفت اوکړی. اود هغوی مسلك خو د احادیث ضعیفه په مقابله کښې هم قیاس پریخودل په علماؤ کښې مشهوردی، په دې وجه د ادب تقاضادا ده چه داسې اووئیلې شی چه امام صاحب په دې حدیث باندې عمل ترك کړې دې اود ترك عمل وجه یا خودا ده چه دا حدیث دهغوی په نیز ثابت نه دې یا هغه ددې نه واقف شوې نه دې یا دهغوی په نیز ددې حدیث منسوخ کیدل معلوم شوی دی. اود څلورو ابوابو نه پس راتلونکې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه حدیث په دې حدیث مذکور په نسخ باندې هم دلالت کوی. **قوله صلی الله تعالیٰ علیه : أنا اولی بالمؤمنین من أنفسهم الخ.** (۱) یعنی زه د مسلمانانو پخپله دهغوی د ذات نه هم زیات مستحق یم په دې وجه چه اوس کوم یومسلمان وفات شې اوهغه قرضداری پاتې شو نودهغه قرض زما په ذمه. خو چه کوم مسلمان مال پریږدی اوهغه دهغه، الارث نو حق دې. دغه شان نور هم ډیر احادیث دی چه په دې مضمون باندې دلالت کوی لکه چه علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه د مړی د قرض التزام کولوکښې دا احتمال موجود وې چه دا د حضورپاك د کریمانه اخلاق مقتضی د وجې نه تبرعا واحسانا وو نه چه داسې کول وجوبا او لازما وو. (۲)

[حدیث ۲۱۶۸] (۳) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ رضی الله عنه - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لاَ . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لاَ . فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قِيلَ نَعَمْ . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ . فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لاَ . قَالَ « فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ . قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَىَّ دَيْنُهُ . فَصَلَّى عَلَيْهِ . [۲۱۷۳]

ترجمه:- حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه فرمائی چه زه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضروم چه یوه جنازه راوړلې شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم تپوس اوکړو آیا په ده باندې څه قرض شته؟ صحابه کرامو رضی الله عنهم اوفرمائیل نه هیڅ قرض پرې نه وو. حضورپاك معلومات اوکړل چه څه میراث ئی هم پریخودې ده؟ صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو نه (څه میراث ئی هم نه دې پریخودې) بیا حضورپاك دهغه د جنازې مونځ اوکړو. ددې نه پس یوه بله جنازه راوړلې شوه صحابه کرامو

---

(۱) سیاتی تخریجه.
(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۶۰.
(۳) وأخرجه احمد رحمه الله فی مسنده رقم: ۱۵۹۱۳ والنسائی فی سننه کتاب الجنائز رقم: ۱۹۳۵ وانظر تحفة الاشراف: ۴/۴۷.

عرض اوكړو حضورپاك دده جنازه هم تاسو اوكړئى. حضورپاك پښتنه اوكړه چه په مړى دَچاقرض وو؟ هغوى عرض اوكړو او وو حضورپاك بياتپوس اوكړو څه ميراث ئى پريخودې دې؟ خلقو عرض اوكړو چه درې ديناره ئى پريخې دى رسول الله ﷺ دَهغه هم جنازه اداكړه بيا دريمه جنازه راوړلې شوه صحابه كرامو عرض اوكړو دَ ده جنازه هم تاسو اوكړئى. حضور پاك تپوس اوكړو څه ميراث ئى پريخوددې دې؟ صحابه كرامو عرض اوكړونه. حضورپاك بيا پښتنه اوكړه په ده دَ چاقرض وو؟ صحابه كرامو عرض اوكړو او درې ديناره وو. رسول الله ﷺ په دې باندې ارشاد اوفرمائيلو دَخپل ملګرى دَ جنازې مونځ هم تاسو اوكړئى. حضرت ابوقتاده رضي الله عنه (چه خپل يوملګرې دَ دې عظيم فضيلت نه محروم كيدوسره اوليدو) وئى وئيل يارسول الله! تاسو دَ ده جنازه اوكړئى دده قرض به زه اداكړم. حضورپاك دَهغه جنازه اوكړه.

رجال الحديث

مكى بن ابراهيم:- دا مكى بن ابراهيم رحمه الله دې.([1])

يزيدبن ابى عبيد:-دا يزيدبن ابى عبيد مولى سلمه بن اكوع رحمه الله دې.([2])

سلمة بن الاكوع:- اودَ سلمة بن اكوع رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.([3])

دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت علامه ابن بطال رحمه الله قول په ذريعه سره ښه په ذهن كښې راتلې شى كوم چه شاته ذكرشوې دې. ([4]) بل قوله: وعلى دينه سره هم دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.([5])

فوائد:- په دې حديث مبارك كښې تنبيه ده چه بنده بغيرد سخت ضرورت نه هيڅ كله قرض نه اخلى ځكه چه دَ رسول الله ﷺ په اهتمام سره معلومات كول اوبيا دَ داسې قرض دارې كيدو په صورت كښې چاچه څه مال هم نه وى پريخودې دَ رسول الله ﷺ دَهغه دَ جنازې كولونه انكار ډيرزيات سخت وعيددې.([6])

دا معمول په شروع زمانه كښې ووبياچه كله الله تعالىٰ حضورپاك ﷺ ته فتوحات وركړل نو حضورپاك به دَ قرض دارى قرض په خپله ذمه اخستو او جنازه به ئى كوله.([7]) بل په دې حدىث كښې چونكه فصلى عليه او اتى بجنازة الفاظ موجود دى كوم چه دَ كتاب الحواله په براعت اختتام باندې هم دلالت كوى.اودا حديث دَامام بخارى په ثلاثيات([8])كښې اووم حديث دې.([9])

---

[1]) كشف البارى:۳/۴۸۱.

[2]) كشف البارى: ۴/۱۸۲.

[3]) كشف البارى: ۴/۱۸۳.

[4]) عمدة القارى:۱۲/۱۵۸.

[5]) إرشادالسارى:۵/۲۵۵.

[6]) إرشادالسارى:۵/۲۵۵.

[7]) فتح البارى: ۴/۵۹۰.

[8]) دَ ثلاثيات باره كښې تفصيلى مضمون دكتاب آخره كښې اوګورئى.(مرتب).

[9]) عمدة القارى:۱۲/۱۵۸.

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۴- كتاب الكفالة

كفالة لغۃً ضم كولو اوملاوولوته وائي او په اصطلاح كښې ضم الذمة إلى الذمة في المطالبة يعنى يوه ذمه بلې ذمه سره په مطالبه كښې ملاوولوته وائي. (۱) اوداهم ونيلې شوي دى چه كفاله يوه ذمه بلې ذمه سره په دين كښې ملاوولو ته وائي. ليكن صاحب دهدايه رحمه الله د اولنى تعريف تصحيح كړې ده. (۲) بل كفالة ته حمالة، ضمانة او زعامة هم ونيلې شي.

اوس دلته يوڅو الفاظوباندې پوهيدل په مسائلود پوهيدو كښې د آسانتيا سبب دې.

كفيل كفالت كونكې.

مكفول عنه: دَ چاد طرف نه چه كفالت اوكړې شي.

مكفول به: دَ كوم څيزچه كفالت اوكړې شي

مكفول له:- دَ چاد پاره چه كفالت اوكړې شي (۳)

۱- باب: الكفالة في القرض والديون بالابدان وغيرها

د قرض اودين په معامله كښې د چاشخصى وغيره (مالى) ضمانت اخستل

په قرض اودين كښې فرق:- په قرض اودين كښې فرق دادې چه دين ماوجب في الذمة ته وائي يعنى كوم چه دَ چا په ذمه واجب وى كه هغه په هرڅه وجه واجب شوې وى مثلاً يوڅيز ئې واخستو نودهغې ثمن په ذمه كښې واجب شو دا دين دې. يادَ چايوڅيز ئې غصب كړو اوهغه ختم شو نودهغې قيمت په ذمه باندې دين دې. ياقصداً ئې دَ چا يوڅيز ضايع كړو نودهغې قيمت په ذمه باندې دين دې. په دې ټولو صورتونوكښې قيمت او ثمن په ذمه باندې دې په دې وجه دې ته دين وائي او په قرض كښې دا وى چه يوسړې دَ بل كس نه دَ خپل ضرورت د پاره پيسې غواړې اوهغه ئې ده ته وركړې قرض خاص دې اودين عام دې. (۴)

دترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله دابنائى چه دَ قرض اودين په معاملاتوكښې كفاله كول جائزده او كفاله بالابدان وغيرها لفظ زياتولوسره امام بخارى رحمه الله ددې طرف ته اشاره كړې ده چه كفاله بالابدان او كفاله بالمال دواړه جائزدى اوهم دغه دَجمهورو مسلك دې.

دَ فقهاء اختلاف:- جمهور علماء يعنى امام ابوحنيفه امام مالك ليث ثورى اوزاعى اوامام احمد وغيرهم رحمهم الله دَ كفاله بالابدان دجواز قائل دى. اودَ امام شافعى رحمه الله قول جديد

---

(۱) موسوعة كشاف اصطلاح الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۵۵/٤.

(۳) طلبة الطلبة للنسفى رحمه الله مع تخريج شيخ خالد عبدالرحمن عك، وكشاف اصطلاحات الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲

(۴) عمدة القارى: ۱۶۱/۱۲ إرشادالسارى: ۲۵۷/۵.

دَعدم جواز دي اوډ داؤد ظاهری رحمه الله هم دغه مسلك دي. (۱) امام بخاری رحمه الله بهرحال دَ جمهورو دَمسلك تائید کړي دي اوډ کفاله بالابدان دَ جواز دَپاره ئی دوه آثارهم پیش کړي دي.

دَعدم جواز دَ قائلینو دلیل:- لانه کفل بما لایقدر علی تسلیمه إذ لاقدرة له علی نفس المکفول به بخلاف الکفالة بالمال، لان له ولایة علی مال نفسه. (۲) یعنی دَدي دَ پاره چه کفیل دَ یوداسې څیز کفیل شوي دي دکوم په حواله کولوچه هغه قدرت نه لری ځکه چه دهغه دمکفول به په نفس باندي هیڅ قدرت حاصل نه دي. په خلاف دَ کفاله بالمال چه کفیل ته په خپل مال باندي مکمل قدرت حاصل دي. په دي سره هغه دَ مکفول له حق اداکولی شی.اوداحضرات دا هم فرمائی چه کفاله بالنفس کیدو دَ وجې دَدي مشابهت شوي دي کفاله فی الحدودسره نولکه څنګه چه په مشبه به کښې کفالت جائزنه دي دغه شان په مشبه کښې هم جائزنه دي. (۳)

دَ جمهورو دلیل:- دَ جمهورو دلیل دَ رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دي. **الزعیم غارم.** (۴) یعنی کفیل ضامن دي اودا حدیث دَخپل اطلاق دَوجې نه په دوه قسمه مشروعیت ته شامل دي. دَ شوافع دَ دلیل جواب صاحب هدایه رحمه الله دا ورکړي دي چه **لانه یقدر علی تسلیمه بطریقه بان یعلم الطالب مکانه فیخلي بینه وبینه أو یستعین باعوان القاضی فی ذلك.** (۵)

یعنی کفیل دَمکفول به نفس حواله کولوباندې په دي طریقه قادر دي چه کفیل مکفول له ته دهغه ځائې اوښائی اودَمکفول له او مکفول به په مینځ کښې تخلیه اوکړی یا په دي باره کښې دَ قاضی دَ معاونینو نه امداد واخلي.

قَالَ أَبُو الزِّنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ - رضی الله عنه - بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلاً حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَصَدَّقَهُمْ، وَعَذَرَهُ بِالْجَهَالَةِ.

دَحمزه بن عمرو الاسلمی رضی الله عنه دا اثر امام ابوجعفر طحاوی رحمه الله موصولاً اومفصلاً ذکرکړي دي.(۶)

ترجمه:- حضرت حمزه بن عمروالاسلمی رضی الله عنه فرمائی (امیر المؤمنین) حضرت عمر رضی الله عنه په (خپله زمانه خلافت کښې)هغه مصدق (صدقه وصول کونکي جوړکړو وئی لیګلو چرته چه به هغه صدقه وصول کوله) هلته یو سړی دَ خپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو. حضرت

---

(۱) بدایة المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۲) نصب الرایة مع الهدایة: ۱۱۵/۴ الموسوعة الفقهیة: ۳۰۶/۳۴.

(۳) بدایة المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۴) أخرجه أبوداؤد فی کتاب البیوع والاجارات باب فی تضمین العاریة حدیث رقم: ۳۵۶۵ والترمذی فی کتاب البیوع باب العاریة مؤداة حدیث رقم: ۱۲۶۵.

(۵) نصب الرایة مع الهدایة: ۱۱۵/۴.

(۶) شرح معانی الاثار: ۱۴۷/۳باب الرجل یزنی بجاریة امرأته تغلیق التعلیق: ۲۸۹/۳.

حمزه رضي الله عنه اول دهغه د يوسړى نه ضمانت واخستو تردې چه هغه دحضرت عمر رضي الله عنه په خدمت كښې حاضرشو. حضرت عمر رضي الله عنه اول دې سړى ته د سلو كوړو سزا وركړې وه. په دې وجه هغوى رضي الله عنه دَدغه خلقو تصديق اوكړو او (مسئله) نه پيژندلودوجې نى هغوى رضي الله عنه د ده عذر قبول كړې وو.

رجال الحديث

ابوالزناد:- دا ابولزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[1]

محمدبن حمزه ابن عمرو اسلمى حجازى رحمه الله:- دَخپل پلار حضرت حمزه بن ابن عمرو اسلمى رضي الله عنه نه روايات نقل كوى چاته چه دَ صحابيت شرف حاصل دې.[2]

تلامذه:- دَ هغوى نه اسامه بن زيد ليثى، دَهغوى دواړه خامن حمزه بن محمد بن حمزه اسلمى ابوبكر بن محمدبن حمزه اسلمى، ابوالزناد عبدالله بن ذكوان، كثير بن زيداسلمى رحمهم الله روايات نقل كوى.[3]

ابن حبان رحمه الله په ثقات كښې دَهغوى رحمه الله تذكره كړې ده.[4] امام بخارى رحمه الله هم استشهاداً دَهغوى روايت نقل كړې دې. امام ابوداؤد په سنن كښې امام نسائى عمل اليوم والليلة كښې دَهغوى نه روايت نقل كړې دې.[5] ابومحمدعلى بن احمد ابن حزم ظاهرى اندلسى رحمه الله دې ضعيف ګرځولې دې. ليكن دا دَ ابومحمدابن حزم ظاهرى رحمه الله تشدد دې اودَهغه په دې قول باندې نكير كړې شوې دې.

كما قال ابن حجر رحمه الله تعالى: ضعفه ابن حزم رحمه الله تعالى وعاب ذلك عليه القطب الحلبى رحمه الله تعالى وقال لم يضعفه قبله احد انتهى وقال ابن قطان رحمه الله تعالى: لايعرف حاله.[6]

حمزة بن عمرو:- حضرت حمزه بن عمرو اسلمى رضي الله عنه تذكره **كتاب الصوم باب الصوم فى السفر والافطار** كښې تيره شوې ده.

تشريح:- دلته په دې حديث كښې لوئى اختصاردې. امام طحاوى رحمه الله دَدې تفصيل نقل كړې دې چه حضرت عمر رضي الله عنه حضرت حخمزه بن عمرو اسلمى رضي الله عنه دَ صدقه وصول كولودپاره ليګلې وو. په يومقام تيريدو هغه واؤريده چه يو سړې خپلې ښځې ته وائى اذى صدقة مال مولاك ته دَخپل مولى دَ مال صدقه اوكړه او ښځې وئيل بل انت فادصدقة مال ابنك ته دَخپل خونى دَمال صدقه اوكړه. حضرت حمزه بن عمرو اسلمى رضي الله عنه چه كله دا خبره واؤريده نوهغه

---

[1]) كشف البارى: ۲/۱۰.

[2]) تهذيب الكمال: ۹۶/۲۶.

[3]) حواله مذكوره.

[4]) الثقات لابن حبان رحمه الله ۳۵۷/۷.

[5]) تهذيب الكمال: ۹۶/۲۵.

[6]) تهذيب التهذيب: ۱۲۷/۹.

دوی پسې شو اومعلومه ئې کړه چه څه قصه ده؟ نوخلقو هغه ته اوخودل چه دده ښځه په اصل کنبې یوه وینځه وه. ده دخپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو اوپه دغه کوروالی سره د دغه وینځې یوخوئې هم پیدا شوې وو روستو ئې ښځې دغه وینځه آزاده کړې وه اوهغه آزاده شوې وینځه مړه شوه ددې وینځې د طرف نه دهغې خوئې ته څه مال دمیراث په توګه ملاو شوې وو ددغه مال باره کنبې د ښځې اوخاوند په مینځ کنبې جګړه کیدله حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه اووئیل چه تاد خپلې ښځې وینځې سره زناکړې وه زه خو به تا خامخا رجم کوم نوخلقو اووئیل چه د ده مقدمه خو حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش شوې ده اوحضرت عمر رضی الله عنه دې سل کوړې لګولونه پس پریخودې دې نو حضرت حمزه رضی الله عنه اووئیل ښه ده دده د پاره څوك کفیل راولئی زه پخپله دې حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش کوم اوس زما څه کاردې چه دې اخوا دیخوا نه شی. په تاسوکنبې څوك دده کفیل جوړشئی دې به حضرت عمر رضی الله عنه ته حاضرولې شی داکفالت بالابدان وو. نوهغه خلق کفیل شو بیا چه کله دې نه پس حضرت عمر رضی الله عنه ته د ده قصه نقل کړې شوه نو حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائیل او ما دې دا اوګنړلوچه دا ناواقف اوبې خبر وو سل کوړې وهلوسره مې پریخودو (۱)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه دخلقو نه د ده حاضر ضمانتی (کفیل) جوړیدو مطالبه کولوسره د کفاله بالابدان مشروعیت مستنبط کیږی

کما قال الشیخ القسطلانی رحمه الله تعالی: واستنبط من هذه القصة مشروعیة الکفالة بالابدان فان حمزة رضی الله تعالی عنه صحابی وقد فعله ولم ینکره علیه عمر رضی الله تعالی عنه مع کثرة الصحابة رضی الله تعالی عنهم حینئذ. (۲)

دفقهاء کرامو د اختلاف بیان:- که یوسړې دخپلې وینځې سره وطی اوکړی نودامام مالك رحمه الله او امام شافعی رحمه الله په نیزیه هغه به حدجاری کولې شی اوهغه به رجم کولې شی. دامام احمدبن حنبل رحمه الله په نیزکه چرې ښځې خپله وینځه د خاوند دپاره حلال کړې وه نوبیابه رجم کولې نه شی بلکه سل کوړې وهلونه پس به پریخودلې شی اوکه چرې ښځې خپله وینځه دخاوند دپاره حلال کړې نه وه نو په هغه صورت کنبې به رجم کولې شی دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزکه هغه وائی چه ما خوحلال ګنړلوسره (چه زماد ښځې څیزدې نولکه چه زما څیزدې) هغې سره وطی کړې وه نو په هغه صورت کنبې به حدنه جاری کیږی یعنی رجم کولې به نه شی اوکه چرې هغه دا اووائی چه ماته معلومه وه چه داحرام ده خوددې باوجود ما ورسره وطی اوکړه نوبیا به رجم کولې شی.(۳)

په تعزیرکنبې څه حدمقرردې که نه؟:- قوله (وکان عمر جلده مائة)..... داسړې محصن وو

---

(۱) مرتخریجه تحت قول المصنف رحمه الله تعالی وقال ابوالزناد وعن محمدبن حمزة بن عمرو الاسلمی.

(۲) إرشادالساری: ۲۵۸/۵.

(۳) لامع الدراری مع تعلیقات الشیخ محمدزکریا رحمه الله ۲۰۱/۶.

اوده زناكړې وه اوحضرت عمر رضي الله عنه هغه سل كوړې وهلونه پس پريخودو دديې څه وجه ده؟
دَ حضرت عمر رضي الله عنه ددې عمل نه استدلال كولوسره امام مالك، ابوثور، امام ابويوسف اوامام طحاوى رحمهم الله فرمائى چه تعزيركښې څه حدمقررنه دې اوكه امام چرته اوغواړى نوهغه دَ حدودنه تجاوز كولې شى. خودَ قاضى ابويوسف مشهورقول اودَ جمهورو په نيزدتعزير حد غيرمحدودنه دې بلكه ددې دپاره كوړې مقررديې. دامام احمد بن حنبل رحمه الله په نيزبه دَ لسو نه زياتې كوړې په تعزيركښې نه شى لګولې او هم دغه دَ امام اسحاق رحمه الله قول دې او دويم روايت دَ امام احمد رحمه الله نه دادې چه په تعزيركښې به دَحدنه تحاوزنه شى كولې اوهم دغه دَعلامه خرقى رحمه الله قول مختاردې او هم دا مذهب دَامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله اوامام شافعى رحمه الله هم دې.[1]

دَحافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى ممكن دى چه دَ حضرت عمر رضي الله عنه مسلك دا وى چه كه چرې زانى محصن وى اودا پيژنى چه دا زمادپاره حرام دى نوبيا به هغه رجم كولې شى اوكه چرې هغه جاهل او ناواقف وى نو بيا به دَ تعزير سل كوړې لګولوسره پرې خودې شى.[2]

وَقَالَ جَرِيرٌ وَالأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَتِبْهُمْ، وَكَفِّلْهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَلَهُمْ عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ حَمَّادٌ إِذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلاَ شَىْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحَكَمُ يَضْمَنُ.

يعنى حضرت جرير رحمه الله او اشعث رحمه الله عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته دَ مرتدينوباره كښې اووئيل چه په هغوى باندې توبه اوكړه اودَهغوى نه كفيل (ضامن) واخلئى(چه بيا مرتدنه شى) نوهغوى توبه اوكړه اودَهغوى ضمانت پخپله هم دَهغوى دَ قبيلې والاوركړو.

دَحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا اثر علامه بيهقى رحمه الله موصولاً اومفصلاً نقل كړې دې.[3]

رجال الحديث

جرير:- دا حضرت جرير بن عبدالله بجلى رضي الله عنه دې.[4]

اشعث بن قيس بن معديكرب بن معاوية كندى:- ابومحمد دَدوى كنيت دې صحابيت شرف هم ورته حاصل دې.[5] هغوى رضي الله عنه دَحضورپاك نه يوڅو احاديث نقل كړى دى. او په صحاح سته كښې دَ هغوى نه تقريباً خلوراحاديث نقل كړې شوى دى.[6] اودحضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه نه هم هغوى رضي الله عنه يو روايت نقل كړې دې.[7]

---

[1]) عمدة القاري:١٢/١٦٢الامع الدرارى: ٦/٢٠٠.

[2]) فتح البارى: ٤/٥٩٢.

[3]) السنن الكبرى للبيهقى: ٦/٧٧ تغليق التعليق: ٤/٢٩٠.

[4]) كشف البارى: ٢/٧٦٤.

[5]) تهذيب الكمال: ٣/٢٨٦.

[6]) أطراف للمزى:٨/١١.

[7]) حواله بالا.

تلامذه:- دهغوی رضی الله عنه نه حضرت ابراهیم نخعی، جریر بن عبدالله بجلی، ابووائل شقیق بن سلمة اسدی، عامر شعبی، عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عدی کندی، قیس بن حازم، ابواسحاق سبیعی او ابوبصیر عبدی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.
اوهغوی رضی الله عنه په آخره کښې کوفه کښې مقیم شوې وو هلته ئې یوکور جوړکړو او بیا هم هلته ۶۳ کالو په عمر کښې ۴۰ هجری یا ۴۱ هجری په آخره کښې دهغوی رضی الله عنه انتقال شوې.[۱]
ابن مسعود:- داحضرت ابن مسعود رضی الله عنه دې.[۲]

دَ مذکوره اثر ترجمة الباب سره مناسبت:- دَمذکوره اثر ترجمة الباب سره تعلق **قوله: وکفلهم** سره واضح دې.[۳]

تشریح:- دااثر امام بخاری رحمه الله په ډیر اختصارسره ذکرکړې دې. امام بیهقی رحمه الله دا په تفصیل سره بیان کړې دې.[۴] چه حضرت حارثه بن مضرب فرمائی چه ما حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه سره مونځ اوکړو دَسلام نه پس یوسړې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه له راغلوونی وئیل چه زه دَ بنوحنیفه جمات سره تیریدم چه دهغه ځائی مؤذن عبدالله بن نواحة ما واؤریدو چه هغه په اذان کښې وئیل أن مسیلمة رسول الله حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فوری توکه باندې دَ بنوحنیفه خلق اونیول. دَ مصنف ابی ابی شیبه رحمه الله په روایت کښې دی چه دا ۱۷۰ کسان وو.[۵] حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خودعبدالله بن نواحة سټ هم هغه وخت والوزولو اوباقی خلقوباره کښې ئې دَ خلقو نه مشوره اوکړه. دَحضرت عدی بن حاتم رضی الله عنه رائې داده چه دوی هم قتل کړه اوحضرت جریر رضی الله عنه اوحضرت أشعث رضی الله عنه اووئیل چه په دوی باندې توبه اوکړئی اودَدوی نه کفیل واخلئی چه دوی به بیا هیڅ قسم کړبړنه کوی. نو په هغوی باندې توبه اوویستلې شوه اودهغوی خاندان والا دَهغوی کفیلان شو چه بیا به داخلق داسې حرکت نه کوی.

تنبیه:- زمونږ په نسخه کښې اِسْتَتِبهِمْ دې داغلط دې صحیح اِسْتَتِبْهُمْ دې لکه چه شراح بخاری په نسخوکښې واقع شوې دې.
اوس په دې پوهه شئی چه دا امام بخاری رحمه الله دَحضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه واقعه او دَحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اثرذکرکړې دې په دې سره امام بخاری کفالت بالابدان ثابت کړې دې. اودَ استدلال حاصل دادې چه کله په حدود کښې کفالت بالابدان جائزدې نو په اموال او دیون کښې خو به په طریقه اولی جائزوی. باقی دا مسئله په خپل ځائی باندې دَ غورطلب

---

[۱]) الطبقات لابن سعد:۳/ ۱۳ – ۱٤تهذیب الکمال:۳/ من ۲۸۶ – ۲۹۵ وتهذیب التهذیب:۱/۸، تقریب التهذیب: ۱/۹۱.
[۲]) کشف الباری: ۲/۲۵۷.
[۳]) عمدة القاری: ۱۲/۱۶۳.
[۴]) مرتخریجه تحت قول المصنف وقال ابن جریر والاشعث لعبدالله بن مسعود رضی الله عنه الخ.
[۵]) فتح الباری: ٤/۵۹۳عمدة القاری:۱۲/۱۶۳.

ده چه دَدې تعلق کفالت سره دې هم که نه داخوهسې دَ استیاق صورت ته پیش کړې شوه سره دَدې چه په دې کښې حقیقی کفالت موجودنه دې.[1]

ایا په حدودکښې کفالت بالابدان جائزدې؟:- اوس دَدې نه پس یوه مسئله بله ده که په یوسړی باندې حد واجب شوې وی نودهغه کفیل بالبدن څوك سړې کیدې شی که نه؟ اکثرعلماء خودافرمائی چه دلته کفالت بالبدن جائزنه دې که دَ دغه حقوقوتعلق حقوق الله سره وی اوکه حقوق العبادسره وی. هم دا مسلك دَامام ابوحنیفه. امام احمدبن حنبل قاضی شریح، حسن، اسحاق بن راهویه، ابوعبید او ابوثور رحمهم الله دې.

اوهم دغه قول دَ امام شافعی رحمه الله دَدغه حدودو نه دې کوم چه حقوق الله سره متعلق وی اوکوم چه حقوق العبادسره متعلق دی په هغې کښې دَ هغوی دواړه قوله دی. یوځائی فرمائی لاکفالة في حدودالادمي ولالعان. یعنی په حدود او لعان کښې هیڅ کفاله نشته. او یوبل ځائی کښې فرمائی تجوزالکفالة بمن علیه حق أوحد، لانه حق الادمي فصحت الکفالة به کسائرحقوق الادمیین.[2] یعنی په کوم سړی چه څه حق وی دَهغه کفاله کول جائزده ځکه چه دادَ سړی حق دې لهذا دَ نورو حقوقو په شان په دې کښې هم کفاله جائزده.

قوله: وقال حماد إذاتکفل بنفس الخ:- حمادبن ابی سلیمان رحمه الله فرمائی چه یوسړی دَ چاشخصی ضمانت ورکړو بیا دهغه انتقال اوشو (دَ انتقال کیدودَ وجې نه) دهغه ذمه واری ختمیږی اوحکم بن عتیبه رحمه الله فرمائیلی دی چه په ذمه واری اوس هم په هغه باندې باقی ده. دَحضرت حماد او حکم رحمهما الله تعلیقات امام اثرم شعبه عن حماد والحکم په طریق سره موصولاً نقل کړی دی.[3]

رجال الحدیث

حماد:- دا حماد بن ابی سلیمان مسلم اشعری کوفی رحمه الله دې.[4] څوك چه دَ امام ابوحنیفه رحمه الله دَ مشائخونه دې.[5]

حکم:- داحکم بن عتیبه رحمه الله دې.[6]

دَ فقهاؤ اختلاف:- په دې تعلیق کښې امام بخاری رحمه الله یومستقل مسئله ذکرکړې ده که چرې یوسړې دَ چا کفیل بالنفس اوکفیل بالبدن جوړشی. اوس هغه سړې (مکفول به) مرشی نو په داسې صورت کښې به دَ کفیل په ذمه څه مطالبه وی که نه؟ نوامام ابوحنیفه، امام شافعی،

---

[1]) إرشادالساری: ۲۵۸/۵ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

[2]) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمه الله ۱۰۵۸/۱.

[3]) فتح الباری: ۵۹۳/٤.

[4]) کشف الباری کتاب الوضوء باب قرأة القرآن بعد الحدیث وغیره.

[5]) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

[6]) کشف الباری: ٤۱۶/٤.

شریح، شعبی، حماد بن سلیمان اوحنابله رحمهم الله فرمائی چه د کفیل په ذمه هیڅ ذمه واری نشته چونکه د اصیل په ذمه پاتې نه شو مړشو نو بیا د کفیل په ذمه به څه پاتې شي.
د دې حضراتو دلیل دادې چه کفاله بالنفس بقاء د مکفول بنفسه په بقاء باندې موقوف ده نو د هغه مرګ به کفاله ختمه کړی ځکه چه کله مکفول بنفسه مړشو نو کفیل د هغه د حاضرولو نه عاجز کیدل ثابت شو او کله چه کفیل د مکفول به د حاضرولو نه عاجز شي نو کفاله بالنفس ساقط کیږی او کفیل به د دغه کفاله نه بری الذمه شي. دویم دلیل دادې چه کله مکفول بنفسه مړشي نو د هغه نه حاضریدل ساقط شو او چه کله د هغه نه حاضریدل ساقط شو نو د کفیل نه د هغه حاضرول هم ساقط شو ځکه چه براءت اصیل، براءت کفیل واجب کوی (۱)
امام مالك حکم او لیث بن سعد رحمهم الله د احضرات فرمائی چه کفیل به د دغه مال ذمه واروی کوم چه د مکفول به په ذمه دې. (۲)
د امام بخاری رحمه الله رائې:- امام بخاری رحمه الله اختلاف نقل کولو سره څه فیصله نه ده کړې لیکن د هغوی متعلق مشهور ده چه کله هغه څه اختلافی مسئله بیانوی او په هغې کښې دوه آثار پیش کوی نو چه کوم اثر هغه وړاندې راولي هم هغه د هغه په نیز مختاروی نولکه چه د امام بخاری په نیز د حماد بن ابی سلیمان کوفی رحمه الله ته به ترجیح حاصله وی.
د تعلیق تفصیل:- قال ابوعبدالله: وقال اللیث حدثنی جعفر بن ربیعة الخ...... د حضرت لیث رحمه الله په دې تعلیق باندې کلام د کتاب البیوع په شروع کښې باب التجارة فی البحر، حدیث رقم: ۲۰۶۳ په ضمن کښې او کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر حدیث رقم: ۱۴۹۸ په ضمن کښې تیرشوې دې او په هغې کښې د دې تعلیق موصول کیدو تصریح شوې ده. (۳) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دا تعلیق امام اسماعیلی امام نسائی او امام احمد رحمهم الله هم په خپلو سندونو کښې موصولاً ذکر کړې دې. (۴)
[حدیث ۲۱۶۹] (۵) قَالَ أَبُوعَبْدِاللّٰهِ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُبْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰنِ

---

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۲۷۹/۵.
(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۰۶۱/۱.
(۳) تغلیق التعلیق: ۲۹۱/۳.
(۴) فتح الباری: ۵۹۳/٤.
(۵) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر رقم:۱۴۹۸ وفی کتاب البیوع باب التجارة فی البحر رقم:۲۰۶۳ وفی کتاب فی الاستقراض واداء الدیون والحجر والتفلیس باب إذا أقرضه إلی أجل مسمی أو اجله فی البیع رقم: ۲٤۰٤ وفی کتاب الفی القطة باب إذا وجد خشبة فی البحر أو سوطا اونحوه رقم: ۲٤۳۰ وفی کتاب الشروط باب الشروط فی القرض رقم: ۲۷۳٤ وفی کتاب الاستئذان باب ممن یبدأ فی الکتاب رقم: ۶۲۶۱واخرجه محمدبن فتوح الحمیدی فی الجمع فی أفراد البخاری: ۱۷۹/۳ وأخرجه أحمد فی مسنده: ۲٤۱/۱۶. جامع الاصول کتاب القصص: ۷۸۲۶.

بن هرمز عن أبي هريرة -رضى الله عنه- عن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- «أنه ذكر رجلا من بني إسرائيل سأل بعض بني إسرائيل أن يسلفه ألف دينار، فقال ائتني بالشهداء أشهدهم. فقال كفى بالله شهيدا. قال فأتني بالكفيل. قال كفى بالله كفيلا. قال صدقت. فدفعها إليه إلى أجل مسمى، فخرج في البحر، فقضى حاجته، ثم التمس مركبا يركبها، يقدم عليه للأجل الذي أجله، فلم يجد مركبا، فأخذ خشبة، فنقرها فأدخل فيها ألف دينار، وصحيفة منه إلى صاحبه، ثم زجج موضعها، ثم أتى بها إلى البحر، فقال اللهم إنك تعلم أني كنت تسلفت فلانا ألف دينار، فسألني كفيلا، فقلت كفى بالله كفيلا، فرضي بك، وسألني شهيدا، فقلت كفى بالله شهيدا، فرضي بك، وأني جهدت أن أجد مركبا، أبعث إليه الذي له فلم أقدر، وإني أستودعكها. فرمى بها في البحر حتى ولجت فيه، ثم انصرف، وهو في ذلك يلتمس مركبا، يخرج إلى بلده، فخرج الرجل الذي كان أسلفه ينظر لعل مركبا قد جاء بماله، فإذا بالخشبة التي فيها المال، فأخذها لأهله حطبا، فلما نشرها وجد المال والصحيفة، ثم قدم الذي كان أسلفه، فأتى بالألف دينار، فقال والله ما زلت جاهدا في طلب مركب لآتيك بمالك، فما وجدت مركبا قبل الذي أتيت فيه. قال هل كنت بعثت إلي بشيء؟ قال أخبرك أني لم أجد مركبا قبل الذي جئت فيه. قال فإن الله قد أدى عنك الذي بعثت في الخشبة فانصرف بالألف الدينار راشدا». [ر ١٤٢٧]

ترجمه:- حضرت ابوهريره ﷺ دَ رسول الله ﷺ نه روايت نقل كوى چه رسول الله ﷺ دَ بنى اسرائيلو دَ يوسړى تذكره كولوسره اوفرمائيل چه هغه دَ بنى اسرائيلو دَ يوبل سړى نه زر دينار قرض اوغوښتل نوهغه ورته اووئيل چه اول داسې ګواه راوله دَ چاپه ګواهئى چه زما اعتباروى. قرض غوښتونكى اووئيل چه دَ ګواه په حيثيت خو بس الله كافى دې بيا هغه اووئيل چه ښه خوك كفيل (ضامن) راوله قرض غوښتونكى سړى اووئيل چه دَ ضامن په حيثيت سره هم بس الله كافى دې. هغه اووئيل چه تا رښتونې خبره اوكړه اود يومتعين مودې پورې ئې هغه ته قرض وركړو. دې صاحب قرض واخستو او په سمندرى سفرباندې روان شو اوبيا دَ خپل ضرورتونو پوره كولو سره دَ څه سورلئى (كشتئى وغيره) په لټون كښې شو چه په هغې كښې سور شي او دَ متعينه مودې پورې قرض وركونكى ته اورسيدې شى (اود هغه قرض اداكړى) خو څه سورلى ملاؤنه شوه. آخر هغه يو لرګې واخستو او په هغې كښې ئى سورې اوكړو بيائى زر ديناره او يوخط دَخپل طرف نه دَ قرض وركونكى طرف ته (اوليكلو) په هغه سوره كښې وركړو اودهغې خله ئى بنده كړه اوهغه ئى سمندرته راوړو. بيائى اووئيل اې الله ! تاته ښه پته ده چه ما دَ فلانكى سړى نه زر دينار قرض اخستې وو هغه زما نه ضامن اوغوښتو نو ماوئيلې وو چه دَ ضامن په حيثيت سره الله كافى دې نوهغه ماسره راضى شوې وو او (تاته پته ده چه) ما ډيركوشش اوكړو چه څه سورلى ملاؤشى دَ كوم په ذريعه چه زه په مقرره موده كښې هغه قرض اورسولې شم ليكن ماته په هغې كښې كاميابى حاصله نه شوه.

په دي وجه زه اوس دا هم تاته حواله کوم (چه ته ئې اورسوه) بیاهغه هغه لرګې په سمندر لاهوکړو تردې چه هغه لرګي سمندرته اورسیدو اوهغه سړي واپس لاړو اوس ئې هم دغه فکروو چه په څه شان به څه سورلی (کشتئی وغیره) ملاؤشی د کوم په ذریعه چه خپل ښارته لاړشي (بل طرف ته هغه بل سړي) چاچه قرض ورکړې وو هم په دې لټون کښې د سمندرغاړې ته راغلو چه ممکن ده چه چرته یوجهاز دهغه مال راوړې راشي لیکن هلته ده ته یو لرګې ملاؤشو په کوم کښې چه مال وو هغه دغه لرګي د خپل کور د خشاك دپاره واخستو بیائې چه کله هغه اوخیرلو نوذهغې نه دینار راووتل اویوخط هم بیا هغه صاحب چاته چه هغه قرض ورکړې وو (څه ورځې پس) قرض ورکونکی ته زر روپئې راوړې راغلو او وئې وئیل چه په خدائې چه زه برابر په دې کوشش کښې ووم چه جهاز ملاؤشي او تاله ستا مال دراورسوم لیکن د هغه ورځ نه وراندې په کومه ورځ چه زه سورشوم ماته هیڅ سورلي ملاؤ نه شوه نوقرض ورکونکی تپوس اوکړو چه آیا څه خیزدې هم زما په نوم رالیګلي وو؟ قرض داری ورته اووئیل چه هم دغه خودرته ښایم چه هیڅ یوجهاز ماته ددې جهازنه وړاندې ملاؤنه شو په کوم باندې چه نن رسیدلې یم. هغه اوئیل چه بیاخو الله تعالی ستا هغه قرض اداکړو کوم چه تا په لرګی کښې رالیګلي وو. ته ښه په خوشحالئی سره (کامیابئی سره) خپل زر دیناره واخله واپس لاړشه

رجال الحدیث

ابوعبدالله:- د ابوعبدالله نه مراد امام محمدبن اسماعیل بخاری رحمه الله پخپله دي.
لیث:- دالیث بن سعد رحمه الله دي. ([1])
جعفربن ربیعة:- جعفربن ربیعه به شجیل بن حسنه قرشی مصری رحمه الله دي. ([2])
عبدالرحمن:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دي. ([3])
ابوهریره:- اود حضرت ابوهریره تذکره تیره شوې ده. ([4])

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فسألنی کفیلاً** سره واضح دي. ([5])

شرائع من قبلنا زمونږ په شریعت کښې حجت دي که نه؟:- امام بخاری رحمه الله دا قصه کفالة بالدیون په سلسله کښې پیش کړې ده خودا استدلال مبنی دې په دې خبره چه **شرائع من قبلنا** ددې شریعت مطهره دپاره حجت اومنلې شی اودامسئله مختلف فیها ده. جماهیر علماء یعنی حنفیه مالکیه اوحنابله فرمائی: **انه شرع لنا، ثابت الحکم علیها، إذا قص الله تعالی ورسوله صلی**

---

[1]) کشف الباری: ۳٤٤/۱.
[2]) کشف الباری: کتاب التیمم باب فی الحضر إذا لم یجد الماء الخ.
[3]) کشف الباری: ۱۱/۲.
[4]) کشف الباری: ۶۵۹/۱.
[5]) عمدة القاری: ۱۶٤/۱۲.

الله تعالى عليه وسلم لنا من غير انكار.

يعني شرائع من قبلنا چه كله زمونږ دپاره د الله تعالى اودهغه د رسول ﷺ د طرف نه بيان كړې شي او په دې باندې څه نكير هم وارد نه وى نوهغه زمونږ دپاره حجت وى.(۱) دلته هم حضورپاك ټوله قصه بيان كړې اونكيرئى نه دې فرمائيلې. معلومه شوه چه كفاله بالديون كښې هيڅ نقصان نشته. حضرات شوافع شرائع من قبلنا حجت نه گرځوى.(۲)

۲: باب: قول الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ﴾

د الله تعالى ارشاد دې چه كومو خلقو ته تاسو قسمونه خوړلو سره وعده كړې دهغوى حصه اداكړئى.

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دا ښائى په كفالت كښې كفيل دغير مال التزام په خپله ذمه كوى لهذا دا لزوم به د كفيل په ذمه شى اودا به هم داسې وى لكه چه د حلف اومعاهدې د وجې نه به دميراث استحقاق لازم كيدلو. ددې اجمال تفصيل دادې چه پخوانې زمانه كښې دا دستور وو چه ډيروكسانو به په خپل مينځ كښې معاهده كوله او په هغوى كښې به ئې يوبل ته وئيل دمى دمك وحربى حربك وترثنى وارثك الخ يعني زما وينه ستا وينه ده زما جنګ ستا جنګ دې ته به زما وارث ئې او زه به ستا وارث يم. دغه شان كه چرې ته جنايت كوې نوهم زما په ذمه به راځى وغيره اوچه كله به دا قسم قسم اومعاهده كيدله نوددې نه پس چه به كله په دغه قسم خوړونكو كښې څوك مړ كيدلو نودهغه حليف به دهغه وارث وو. امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه څنګه به په حلف او معاهده كښې ميراث جارى كيدلو اود يوبل به ذمه واركيدلو دغه شان په كفالت كښې هم كفيل ذمه وارجوړيږى. لهذا هم دهغه په ذمه به وى چه د مكفول عنه د طرف نه مكفول له ته دين اداكړى.(۳)

[حديث ۲۱۷۰](۴) حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) قَالَ وَرَثَةً (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) قَالَ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا

---

۱) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

۲) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

۳) إرشادالسارى: ۲۶۲/۵ عمدة القارى: ۱۶۶/۱۲.

۴) أخرجه البخارى أيضًا فى التفسير سورة النساء باب ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴾ الاية. رقم: ۴۵۸ وفى كتاب الفرائض باب ذوى الارحام رقم: ۶۷۴۷ وأخرجه أبوداؤد فى سننه باب نسخ ميراث العقد بميراث الرحم رقم: ۲۹۲۲ والنسائى فى الكبرى حديث رقم: ۵۵۲۳. جامع الاصول: ۶۵۵/۱.

نَزَلَتْ (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) نَسَخَتْ ، ثُمَّ قَالَ (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) إِلاَّ النَّصْرَ وَالرِّفَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ.[۴۳۰۴، ۶۳۶۶]

ترجمه:- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه دَالله تعالی ارشاد دې اودَ هرچادَ پاره مونږ مقرر کړی دی موالی یعنی وارث اوچاسره چه معاهده اوشوه ستاسو. ددې قصه داسې ده چه مهاجرین کله مدینې منورې ته راغلل اوحضورپاك په هغوی کښې رورولی قایم کړه، نومهاجر به دَ انصاری میراث اخستلو اودَ انصاری خپلوانوته به څه نه ملاویدل. ددې رورولئی دَ وجې نه کومه چه رسول الله ﷺ کړې وه. چه دا آیت نازل شو﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ﴾ نو دې ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾ ئی منسوخ کړو او دَ ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾ نه (مراد صرف) امداد اعانت او خیرخواهی پاتې شوه اوهغوی ته په میراث کښې حصه ملاویدل ختم شو البته دَ دوی دپاره وصیت کیدلې شي.

رجال الحدیث

① **صلت**:- دا صلت بن محمدبن عبدالرحمن خارکي رحمه الله دې.[1]

② **ابواسامه**:-دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې.[2]

③ **ادریس بن یزید**:- ادریس بن یزیدبن عبدالله بن عبدالرحمن ازدی زعافری کوفی رحمه الله دې. دَ دوی کنیت ابوعبدالله دې.[3]

اساتذه:- هغوی رحمه الله دَ ابان بن تغلب، اسماعیل بن رجاء، حبیب بن ابی ثابت، حکم بن عتیبه، سلیمان اعمش، سماك بن حرب، طلحه بن مصرف، عبدالرحمن بن اسود بن یزید، عدی بن ثابت، عطیه بن سعد عوفی، علقمه بن مرثد، عمرو بن مرة، قابوس بن ابی طبیان او خپل پلار یزیدبن عبدالرحمن اذدی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کوی.[4]

تلامذه:- اودهغوی رحمه الله نه ایوب بن سویدرملی، ابواسامه، رحمیل بن معاویه، سفیان ثوری، حمزه بن ربیعه، ابوشهاب عبدربه بن نافع حناط، علی بن غراب فزاری، علی بن محمد بن زرارة، عمرو بن ابی سلمه تنیسی محمدبن عبید طنافسی، وکیع بن جراح، یحییٰ بن زکریا اودهغوی څوئی عبدالله بن ادریس وغیره هم رحمهم الله روایات نقل کوی.[5] یحییٰ بن معین او امام نسائی رحمهما الله فرمائی ثقة[6] دغه شان امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی ثقة.[7]

---

[1]) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا لم یتم السجود.

[2]) کشف الباری:۳/٤١٤.

[3]) تهذیب الکمال:۱/۳۳۲.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) تهذیب الکمال:۲/۳۳۲ – ۳۳۳.

[6]) تهذیب الکمال:۱/۳۳۲ – ۳۳۳.

[7]) تهذیب التهذیب :۱/۱۰۱.

او امام ابن حبان رحمه الله هم دهغوی ذکر په ثقات کښې کړې دې. (۱) عبدالله بن ادریس رحمه الله فرمائی چه ماته شعبة رحمه الله (امیرالمؤمنین فی الحدیث) اوونیل ستا پلار ماته ډیره فائده رارسولې ده. (۲) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة من السابعة. (۳)

⑤ **طلحه**:- دا طلحه بن مصرف بن عمرو کوفی رحمه الله دې. (۴)

⑥ **سعید بن جبیر**:- دوی مشهور تابعی سعید بن جبیر کوفی رحمه الله دې. (۵)

⑦ **ابن عباس**:- او دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. (۶)

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

تشریح:- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دوه آیاتونه تلاوت کړل ړومبی آیت کښې ﴿مَوَالِيَ﴾ شرح اوکړه اوددې نه مراد وارثان دی او دا چه دا آیات ناسخ دې اوددې نه پس آیت تلاوت ئی اوکړو او هغه آیت منسوخ دې اوددې نه پس ئی بیا وضاحت اوکړو چه مهاجرین کله مدینې منورې ته راغلې وو نو حضوریاك په مهاجرینو اوانصارو کښې مواخاة یعنی رور ولی کړې وه. ددې اثر دا اوشو که یوانصاری به مړکیدو نودهغه مهاجر رور به د هغه وارث وو اود انصاری ذو رحم محرم کوم چه به رشته دار وو هغه به نه وارث کیدو. دا تقریر به په هغه صورت کښې وی چه کله المهاجر رفع سره او الانصاری نصب سره اولوستلې شی.

اوکه چرې الانصاری رفع سره اولوستلې شی نو بیابه مطلب داشی چه د مواخاة اثر به دا کیدلو که چرته یومهاجر مړکیدلو دهغه وارث به هغه انصاری رور کیدلو کوم سره چه مواخاة یعنی رور ولی شوې وه. اود مهاجرذی رحم خپلوان به وارثان نه وو. (۷) بهر حال بیا دا حکم الله تبارك وتعالی ارشاد ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْأَقْرَبُوْنَ ﴾ والاآیت په ذریعه منسوخ شو.

قوله: وقدذهب المیراث ویوصی له:- ددې نه پس داخبره یادساتئی چه دا نسخ صرف په میراث کښې شوې ده باقی هغه چه خپل مینځ کښې به ئی د خیرخواهئی حسن سلوك امداد اواعانت کومه معاهده کوله هغه په خپل خائی باقی ده. ددې دپاره ئی اوفرمائیل وقد ذهب المیراث ویوصی له چه میراث خولاړو وصیت اوس هم د هغوی دپاره کولې شی. (۸)

---

(۱) کتاب الثقات: ۷۸/۶.
(۲) تهذیب التهذیب: ۱۰۱/۱.
(۳) تهذیب التهذیب: ۶۳/۱.
(۴) کشف الباری کتاب البیوع باب التنزه من الشبهات.
(۵) کشف الباری: ۴۱۸/۴.
(۶) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵.
(۷) لامع الدراری: ۲۰۳/۶.
(۸) عمدة القاری: ۱۶۸/۱۲.

[حدیث ۲۱۷۱] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فَآخَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ. [ر: ۱۹۴۴]

ترجمه - حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائي چه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه (دَ مکې مکرمې نه) هجرت اوکړو راغلو. رسول الله صلی الله علیه وسلم په هغه کښې او حضرت سعد رضی الله عنه کښې رور ولی قایم کړه

رجال الحديث

⊙ **قتيبه**: - دا قتيبه بن سعيد ثقفی رحمه الله دې (۲)
⊙ **اسماعيل**: - دااسماعيل بن جعفر مدينی رحمه الله دې (۳)
⊙ **حميد** - داحميدبن ابی حميدالطويل رحمه الله دې (۴)
⊙ **انس رضی الله عنه**: - داحضرت انس بن مالك رضی الله عنه دې دَ دوی تذکره هم ماقبل کښې تیره شوې ده (۵) دَ دې حدیث نه غرض پخوانئی معاهدې اوقسمونه کوم چه په حق او دَنیکئی په کارونو باندې مشتمل وو په اسلام کښې اثبات دې (۶) بل په دې حدیث باندې کلام دَ کتاب البیوع په شروع کښې تیرشوې دې (۷)

[حدیث ۲۱۷۲] (۸) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لأَنَسٍ رضى الله عنه أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ حِلْفَ فِى الإِسْلاَمِ». فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالأَنْصَارِ فِى دَارِى. [۵۷۳۳، ۶۹۰۹]

---

(۱) مرتخریجه فی کتاب البیوع ماجاء فی قول الله تعالی ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِى الْأَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

(۲) كشف البارى:۱۸۹/۲.

(۳) كشف البارى:۲۷۱/۲.

(۴) كشف البارى:۵۷۱/۲.

(۵) كشف البارى:۴/۲.

(۶) فتح البارى: ۵۹۶/۴ وإرشاد السارى: ۲۶۳/۵.

(۷) انظر كتاب البيوع باب ماجاء فی قول الله تعالی: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِى الْأَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

(۸) وأخرجه مسلم فی صحيحه فی كتاب الفضائل الصحابة باب مواخاة النبی صلی الله تعالی عليه وسلم بين اصحابه رضی الله تعالی عنهم حديث رقم:۶۴۱۰ وأخرجه امنا أبوداؤد فی سننه فی كتاب الفرائض باب فی الحلف حديث رقم:۳۹۲۶ وانظر فی جامع الاصول النوع الثانی فی الحلف والاخاء، رقم:۴۸۰۰ وتحفة الاشراف رقم: ۳۲۰۲.

ترجمه:- حضرت عاصم بن سلیمان فرمائی چه ما دَحضرت انس بن مالك رضي الله عنه نه تپوس اوکړو آیا تاسو ته دَ حضورپاك دا حدیث رسیدلې دې چه دَ جاهلیت عهدوپیمان په اسلام کښې نشته هغوی اوفرمائیل حضورپاك ﷺ پخپله زما په کورکښې په قریش او انصارکښې عهد وپیمان کړې وو

رجال الحدیث

⓵ **محمدبن سباح**:- دامحمدبن سباح بن سفیان دولابی ابوجعفر رحمه الله دې.[1]

⓶ **اسماعیل بن زکریاء**:- دااسماعیل بن زکریا ابوزیاد اسدی خلقانی کوفی رحمه الله دې.[2]

⓷ **عاصم**:- داعاصم بن سلمیان تمیمی ابوعبدالرحمن الاحول رحمه الله دې.[3]

⓸ **انس**:- داحضرت انس بن مالك رضي الله عنه دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ظاهردې.

قوله: لاحلف في الاسلام:- قوله لاحلف فی الاسلام الخ مطلب دادې چه کوم جاهلانه رسم اورواج باندې مشتمل دَحلف طریقه وه هغه خو اسلام نه برداشت کړه اونه ئې خوښه کړه. ددې نه علاوه یوبل سره حسن سلوك امداد اواعانت باندې حلف اوعهدوپیمان باقی اوساتل اوپخپله رسول الله ﷺ په په مهاجرینو کښې یوخل دَ هجرته وړاندې مواخات اوکړل او بیا دَمدینې منورې دَهجرت نه پس په مهاجرینو او انصاروکښې مواخات اوکړل اود میراث په سلسله کښې چه کوم عهدوپیمان یوه سلسله وه هغه روستو منسوخ کړې شوه.[5]

۳- باب: من تکلف عن میتٍ دینًا، فلیس له أن یرجع وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ.

کوم سړې چه دَ مړی دَ قرض ضمانت اوکړی هغه رجوع نه شی کولې اوامام حسن بصری رحمه الله هم داسې وئیلی دی.

دَترجمة الباب مقصد:- که چرې څوك دَ مړی کفیل جوړشی نواوس ده ته دَ رجوع حق حاصل نه دې هغه کفیل دَخپل کفالت نه رجوع نه شی کولې ځکه چه داکفالت لازمه دې. دویم مطلب داهم کیدې شی که چرې دَ مړی دَطرف نه څوك کفیل جوړشی بیا هغه دَمړی دین اداکړی نود دین دَ اداکولونه پس هغه کفیل دَ مړی ترکه ته رجوع کولې شی که نه شی کولې؟ نوددې

[1] کشف الباري: أبواب الاذان باب من استولی قاعداً فی وتر من صلوته.
[2] کشف الباری کتاب البیوع باب ماذکرفی الاسواق.
[3] کشف الباری کتاب الوضوء باب الماء الذی یغسل به شعر الانسان.
[4] کشف الباری:۲/ ٤.
[5] فتح الباری: ٤/ ٥٩٧.

متعلق امام بخاری رحمه الله فرمائی چه ده ته د رجوع حق حاصل نه دې (۱)حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه رومبې مطلب دوصیت مقصدسره زیات مناسبت لری.(۲) اوعلامه قسطلانی رحمه الله صرف هم رومبې مطلب بیان کړې دې (۳)

دَ فقهاؤ اختلاف - که چرې دویم مطلب مراد واخستې شی نودامسئله مختلف فیهاده. جمهور علماء په کوم کښې چه صاحبین رحمهما الله او امام شافعی رحمه الله هم شامل دې فرمائی چه کوم سړې دمړی کفیل جوړشو اوهغه دین ادا کړو نواوس ده ته د مړی ترکې ته د رجوع هیڅ حق حاصل نه دې. امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه سړې اووائی چه ما خود رجوع په نیت سره کفالت کړې وو نو په دې صورت کښې ده ته دَرجوع کولوحق حاصل دې کنی نه دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی که چرته مړی مال پریخودې وی نو په اندازه دَ دین د رجوع کولوحق شته کنی دکفالت څه اعتبارنشته. یعنی دَ دین اداکول به دَهغه دَ طرف نه تبرع کنړلې شي. د رجوع کولواختیاربه نه شی ورکولې. حضرت حسن بصری رحمه الله هم دَ عدم رجوع قائل دې (۴)

[حدیث ۲۱۷۳](۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَىَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [ر: ۲۱۶۷]

ترجمه:- دَ رسول الله ﷺ مخې ته یود جنازه راوړلې شوه دَ جنازې دَ مونځ کولودپاره حضورپاك تپوس اوکړو آیا په ده باندې قرض شته؟ خلقو وئیل نه. حضورپاك په هغه باندې جنازه اوکړه بیا دویمه جنازه راوړلې شوه. رسول الله ﷺ تپوس اوکړو په ده باندې قرض وو؟ خلقو وئیل اوجی. حضورپاك صحابه کرامو ته اوفرمائیل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئی. ابوقتاده رضی الله عنه عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! دَ ده قرض ماپه خپل ځان واخستو نوبیا حضورپاك جنازه اوکړه.

رجال الحدیث

① **ابوعاصم**:- دا ابوعاصم النبیل ضحاك بن مخلد رحمه الله دې. (۶)

---

(۱) لامع الدراری: ۶/۲۰۶ – ۲۰۷.

(۲) فتح الباری: ۴/۵۹۸.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۶۴.

(۴) شرح ابن بطال: ۶/۳۵۳ لامع الدراری: ۶/۲۰۷.

(۵) مرتخریجه فی کتاب الحوالة فی باب إذا حال دین المیت علی رجل جاز.

(۶) کشف الباری: ۲/۱۵۲.

⑥ **يزيد** - دا يزيدبن ابی عبيد رحمه الله دی. [1]

⑦ **سلمه بن اكوع** - دامعروف صحابی حضرت سلمه بن اكوع رضي الله عنه دی. [2]

دحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت - دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: قال ابوقتادة علی دينه په ذريعه سره واضح دی. [3]

په دې حديث تفصيلی كلام كتاب الحوالة كښې تير شوی. [4]

دعلامه كرمانی رحمه الله په قول دعلامه عينی رحمه الله رد - علامه كرمانی رحمه الله فرمائی چه دا حديث دامام بخاری رحمه الله ثلاثيات نه اتم حديث دی. [5] علامه عينی رحمه الله فرمائی چه دا حديث په كتاب الحواله كښې تيرشوی دی نودا اتم ثلاثی نه دی بلكه اووم دی اوامام بخاری رحمه الله كتاب الحواله او كتاب الكفاله كښې دا حديث په توګه د مستدل ددې د پاره پيش كړی دی چه د بعض فقهاؤ په نيز حواله اوكفاله متحدالمعنی دی او بعض فقهاؤ په نيز متقارب المعنی دی. [6]

[حديث ۲۱۷۴] [7] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرٌو سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنهم - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ ، قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» . فَلَمْ يَجِئْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى مَنْ

---

[1]) كشف الباری: ۱۸۲/٤.

[2]) كشف الباری: ۱۸۳/٤.

[3]) عمدة القاری: ۱۶۶/۱۲.

[4]) كتاب الحوالة باب إذا احال دين الميت على رجل جاز.

[5]) شرح الكرمانی رحمه الله لصحيح البخاری: ۱۲۳/۱۰.

[6]) عمدة القاری: ۱۶۹/۱۲.

[7]) أخرجه البخاری أيضًا فی كتاب الهبة باب إذا وهب هبة او وعدالخ رقم: ۲٤٥۸ وفی كتاب الخمس باب ومن الدليل على أن الخمس لنوائب المسلمين رقم: ۲۹۶۸۱ وفی أبواب الجزية والموادعة باب ماأقطع النبی صلى الله تعالى عليه وسلم من البحرين رقم: ۲۹۹۳ وفی كتاب المغازی كتاب قصة عمان وبحرين رقم: ٤۱۲۲ وأخرجه مسلم فی الفضائل باب ماسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم شيئًا. قط فقال لا رقم: ۲۳۱٤ وأخرجه احمد فی مسندجابر بن عبدالله رضی الله تعالى عنهما رقم: ۱٤۷۲ والطحاوی فی مشكل الاثار باب بيان مشكل ماروی عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فيما الخ رقم: ۳۰٤ وفی مسندالشافعی رحمه الله تعالى. فی كتاب قسم الفئ رقم: ۱٤۰۷ وفی مسند أبی يعلى فی مسندجابررضی الله تعالى عنه رقم: ۱۹۶۶ وأخرجه الحميدی فی مسنده فی أحاديث جابر بن عبدالله رضی الله تعالى عنهما رقم: ۱۲۳۳ وأخرجه البيهقی فی سننه فی كتاب قسم الفئ والغنيمة باب بيان مصرف أربعة اخماس الفئ الخ رقم: ۱۲۵۲۵ وابن أبی شيبة فی مصنفه: ۲۵۳/۶ جامع الاصول: ۹۳۸۳/۱. ۹۲۶۸/۱۱.

كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- عِدَةٌ أَوْدَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا. فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَحَثَى لِي حَثْيَةً فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِي خَمْسُمِائَةٍ، وَقَالَ خُذْ مِثْلَيْهَا. [۲۲۹۸، ۲۵۳۷، ۲۶۸۳، ۲۹۹۳، ۲۴۵۸]

ترجمه - حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه ارشاد فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته اوفرمائیل که چرته د بحرین خراج راغلو نوزه به تاته داسې او داسې (یعنی دواړه لپې ډکې کړې) درکړم بیا د بحرین خراج راتلونه وړاندې د رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات اوشو (د ابوبکر رضی الله عنه په خلافت کښې) د بحرین نه مال راغلو نوهغه اعلان اوکړو چه حضورپاك چاسره کومه وعده کړې وی یا په حضورپاك باندې د چاځه قرض وی نوهغه دې حاضرشی. ما چه دا اعلان واوریدو نو ابوبکر صدیق رضی الله عنه له لاړم. ما اووئیل حضورپاك ماته د دومره دومره مال راکولووعده فرمائیلې وه. هغه یوه لپه ډکه کړه ماته ئی روپئی راکړې ما چه اوشمیرلې نو پنځه سوه وې هغه وئیل چه ددې په ډبل نورې واخله.

رجال الحدیث

① **علی بن عبدالله:**- داعلی بن عبدالله بن جعفر المعروف بابن المدینی رحمه الله دې. (۱)

② **سفیان:**- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې. (۲)

③ **عمرو:**- داعمروبن دینارمکی رحمه الله دې. (۳)

④ **محمدبن علی:**- دامحمدبن علی بن حسین رحمه الله دې. (۴)

⑤ **جابربن عبدالله:**- دامشهورصحابی حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه دې. (۵)

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نائب او قائمقام وو. هغوی د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د طرف نه د دین د اداکولوذمه واری واخسته نودا ښکاره خبره ده چه کفالت شو. لهٰذا معلومه شوه چه **کفایت عن المیت جائز** دې. (۶)

بحرین بصره اوعمان په مینځ کښې یوځائې دې اوهلته حضرت علاء بن حضرمی رضی الله عنه دحضورپاك د طرف نه عام مقرروو. (۷)

---

(۱) کشف الباری:۳/۲۹۷.

(۲) کشف الباری:۱/۳۳۸. ۳/۱۰۲.

(۳) کشف الباری:٤/۳۰۹.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء من الخرجین الخ.

(۵) کشف الباری کتاب الوضوء باب صب النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وضوء الخ.

(۶) عمدة القاری:۱۲/۱۷۰.

(۷) عمدة القاری:۱۲/۱۷۰.

۴- باب: جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده

د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې

(دیو کافر) ته امن ورکول او هغه سره عهدکول

ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری ﷺ دا ترجمة الباب د یوخاص وجې نه ذکرکړې دې جوار وانی چه ته پناه ورکولو ته او په دې کښې درې کسان وی یومجیر (پناه ورکونکې) یومجار چاته چه پناه ورکړې شی او یومجارمنه د چاد ضررنه چه د بچ کیدوډپاره پناه اخستونکې پناه اخلی او پنا ورکونکې پناه ورکوی په کفالت کښې هم دا درې څیزونه وی کفیل مکفول له او مکفول عنه اوامام بخاری ﷺ چه په دې باب کښې د حضرت ابوبکرصدیق ﷺ کومه واقعه بیان کړې ده ددې نه دامعلومه شوه چه قاعده داوه چه مجاد مجارمنه طرف نه د مجیرد وجې نه څه تکلیف نه رسیدلو په دې وجه د ابن الدغنه د وجې نه قریشو حضرت ابوبکر ﷺ ته د تکلیف رسولونه لاس رانښکلو نو امام بخاری ﷺ داسې فرمائی چه هم دغه شان په کفاله کښې د مکفول له د طرف نه مکفول عنه ته د کفیل د وجې نه څه تکلیف نه رسولو او في عهدالنبي صلی الله تعالی علیه وسلم قیدددې خبرې د خودلوډپاره اولګولې شو چه حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ابن الدغنه سره په دغه عهدوپیمان کښې شرکت کړې وو اود هغه په جوارکښې داخل شوې وو او رسول الله ﷺ په دې باندې هیڅ نکیرنه وو فرمائیلې. بلکه د سکوت په ذریعه ئې ددې تائیدکولوسره ددې تقریرفرمائیلې. ددې نه معلومه شوه چه دامعتبردې اوچه کله دا معتبردې نو کفالت هم معتبردې ځکه چه ددې نوعیت بالکل هم دغه شان دې. (۱)

[حديث ۲۱۷۵](۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَىَّ إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَىَّ قَطُّ، إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلاَّ يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى

---

(۱) الابواب التراجم لشيخ الحديث العلامة زكريا كاندهلوى ﷺ ص: ۱۶۹.

(۲) إخرجه البخارى أيضاً فى أبواب المساجد باب المسجد يكون فى الطريق من غيرضرر بالناس. رقم: ۴۶۴ وفى كتاب فضائل الصحابة باب هجرة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه إلى المدينة رقم: ۳۶۹۲ وابن حبان فى صحيحه فى كتاب التاريخ باب بدئ الخلق رقم: ۶۲۷۷ والامام أحمد فى مسنده: ۱۹۸/۶ فى حديث سيدة عائشة رضى الله تعالى عنها رقم: ۲۵۶۶۷ ولم يخرج هذا الحديث سوى الامام البخارى رحمه الله تعالى من أصحاب الكتب الستة انظر تحفة الاشراف: ۴۰۰/۱۳ رقم: الحديث ۱۶۵۵۲ جامع الاصول رقم الحديث: ۹۲۰۳.

الله عليه وسلم - طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، فَلَمَّا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا قِبَلَ الْحَبَشَةِ، حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرْكَ الْغِمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ - وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ - فَقَالَ أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الأَرْضِ فَأَعْبُدَ رَبِّي. قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ إِنَّ مِثْلَكَ لاَ يَخْرُجُ وَلاَ يُخْرَجُ، فَإِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ، وَأَنَا لَكَ جَارٌ فَارْجِعْ فَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبِلاَدِكَ. فَارْتَحَلَ ابْنُ الدَّغِنَةِ، فَرَجَعَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، فَطَافَ فِي أَشْرَافِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لاَ يَخْرُجُ مِثْلُهُ، وَلاَ يُخْرَجُ، أَتُخْرِجُونَ رَجُلاً يُكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّحِمَ، وَيَحْمِلُ الْكَلَّ، وَيَقْرِي الضَّيْفَ، وَيُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ. فَأَنْفَذَتْ قُرَيْشٌ جِوَارَ ابْنِ الدَّغِنَةِ وَآمَنُوا أَبَا بَكْرٍ وَقَالُوا لاِبْنِ الدَّغِنَةِ مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلاَ يُؤْذِينَا بِذَلِكَ، وَلاَ يَسْتَعْلِنْ بِهِ، فَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا. قَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغِنَةِ لأَبِي بَكْرٍ، فَطَفِقَ أَبُو بَكْرٍ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَلاَ يَسْتَعْلِنُ بِالصَّلاَةِ وَلاَ الْقِرَاءَةِ فِي غَيْرِ دَارِهِ، ثُمَّ بَدَا لأَبِي بَكْرٍ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَبَرَزَ فَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ، وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَتَقَصَّفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ، يَعْجَبُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلاً بَكَّاءً لاَ يَمْلِكُ دَمْعَهُ حِينَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَأَفْزَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا لَهُ إِنَّا كُنَّا أَجَرْنَا أَبَا بَكْرٍ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَإِنَّهُ جَاوَزَ ذَلِكَ، فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَأَعْلَنَ الصَّلاَةَ وَالْقِرَاءَةَ، وَقَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا، فَأْتِهِ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَ، وَإِنْ أَبَى إِلاَّ أَنْ يُعْلِنَ ذَلِكَ فَسَلْهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ، فَإِنَّا كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ، وَلَسْنَا مُقِرِّينَ لأَبِي بَكْرٍ الاِسْتِعْلاَنَ. قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَتَى ابْنُ الدَّغِنَةِ أَبَا بَكْرٍ، فَقَالَ قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ، فَإِمَّا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ وَإِمَّا أَنْ تَرُدَّ إِلَىَّ ذِمَّتِي، فَإِنِّي لاَ أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ أَنِّي أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ، وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللَّهِ. وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «قَدْ أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ، رَأَيْتُ سَبْخَةً ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لاَبَتَيْنِ». وَهُمَا الْحَرَّتَانِ، فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قِبَلَ الْمَدِينَةِ حِينَ ذَكَرَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -، وَرَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ بَعْضُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ، وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي». قَالَ أَبُو بَكْرٍ هَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ «نَعَمْ». فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِيَصْحَبَهُ، وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ. [ر: ۴۴۴]

ترجمه - حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها چه د حضورپاك بی بی ده ارشاد فرمائی چه ما د کله نه خپل مور پلار پیژندلی دی نوهغوی مې هم د اسلام په دین باندې لیدلی دی او په مونږ باندې

هیڅ یوه ورځ داسې نه ده تیره شوې چه حضورپاك ﷺ به د ورځې په دواړو غاړو یعنی سحراومابنام نه وی راغلې کله چه مسلمانانوته د کافرانودلاسه سخت تکلیف کیدو نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه لاړو اوحبشه ته هجرت اوکړو تردې چه برك الغماد نومې ځائی ته اورسیدو نوهغه ته ابن الدغنه ملاؤ شو چه د قاره قبیلې سرداروو هغه تپوس اوکړو ابوبکر! د کوم ځائی اراده ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه جواب ورکړو زما قوم زه اوویستلم اوس زه غواړم چه د الله تعالی په زمکه کښې سیل اوکړم اود هغه عبادت اوکړم. ابن الدغنه اوونیل چه ستا په شان سړې نه اوځی او نه ویستلې شی ته خو چه خلقو سره کوم څیزنه وی هغه ګټې او هغوی ته ئی ورکوې (یعنی د غریبانانوخیال ساتونکې ئی)، او صله رحمی کوې اود بال بچ بوج په خپل ځان باندې اوچته وې اود میلمه میلمستیاکوې او په حادثاتوکښې د حق مرسته کوې (یعنی په حق خبره باندې قایم پاتې کیدو د وجې په چاباندې راتلونکې مصیبت دفاع کوې)، زه تا په خپله پناه کښې اخلم. زه ته خپل ښار ته واپس شه اود خپل رب عبادت کوه نو ابن الدغنه هم سفراوکړو او ابوبکر ئی واخستو مکې ته راغلو. د قریشو سردارانوله راغلو هغوی ته ئی اوونیل ګورئی د ابوبکر په شان سړې چه هغه ددې ځائی نه اوځی یا اوویستلې شی (سخته د افسوس خبره ده) تاسو داسې سړې اوباسئی چه د غریبانانو پالنه کوی صله رحمی کوی اود بال بچ بوج په خپل سر اوچته وی د میلمنو میلمستیاکوی او په حادثاتوکښې د حق خبرې ملګرتیاکوی. (یعنی په حق باندې قایم پاتې کیدو د وجې نه په یوانسان باندې راتلونکی مصیبت نه حفاظت کوی)، نود قریشو کافرانو د ابن الدغنه پناه منظورکړه اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ئی امن ورکړو. مګر ابن الدغنه اوونیل چه تاسو ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته اووائې چه په خپل کورکښې د خپل رب عبادت کوه هم هلته مونځ کوه او چه څه دې خوښه وی هغه لوله او مونږ له (په مونځ اوقران لوستلو سره) تکلیف مه راکوه اومه ئی په ښکاره لوله ځکه چه مونږ ویریږو چه زمونږ ښځې اوځامن په فتنه کښې پرینوځی. ابن الدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته داهرڅه اوونیل اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه (دهغه ورځ نه) په خپل کور کښې عبادت کولو او علانیه ئی مونځ کول او قرآن لوستل پریخودل. بیا د ابوبکر صدیق رضی الله عنه په زړه کښې راغلل نود خپل کور د صحن مخې ته ئی یوجمات جوړکړو او بهر راووتلو هم هلته ئی مونځ کول او نورو باندې کول شروع کړه او چه کله به ئی قرآن لوستلو نود مشرکانوښځو او بچو به په هغوی باندې ګڼره جوړه کړه او په حیرانتیاسره به ئی هغوی ته کتل. حضرت ابوبکر رضی الله عنه ډیر ژړیدونکې سړې وو کله چه به ئی قرآن لوستلو نو په خپلو اوښکو به ئی قابونه شوه راوستلې د قریشو سردارانو چه داکیفیت اولیدلو نو اوویریدل او ابن الدغنه ته ئی اوونیل چه راشه هغه مکې مکرمې ته راغلو کفارقریش هغه ته اوونیل مونږ خو ابوبکرته په دې شرط باندې امان ورکړې وو چه هغه دې په خپل کورکښې عبادت کوی خوهغه د دغه شرط خلاف د کور په صحن کښې جمات جوړکړو او په ښکاره مونځ او قرآن لولی. مونږ ویریږو چه زمونږ ښځې اوبچې چرته په فتنه کښې پرینوځی (ته ابوبکرته اووایه) چه په خپل کورکښې دې د خپل رب عبادت کوی اوکه هغه نه منی او په ښکاره عبادت کول غواړی نوهغه ته اووایه چه ستا د مان نه دې اوځی ځکه چه مونږ ته ستا امان ماتول ښه نه ښکاری. اومونږ خو به ابوبکر په ښکاره

عبادت کولوهیڅ کله هم پرینږدو. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه دې اوریدوسره ابولدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنه له راغلو اوونی وئیل چه تاته پته ده ما چه په کوم شرط باندې ذمه واری اخستې وه یاخوته په خپل شرط باندې اودرېږه یا زماغاړه خلاصه کړه ځکه چه زه دا نه خوښوم چه په عربوکښې دا مشهوره شی چه زماذمه واری نی ماته کړه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه اوونیل چه ته خو خپله ذمه واپس واخله اوزه دالله تعالی په امان باندې راضی یم او په دغه ورځوکښې حضورپاك هم په مکه کښې وو. رسول الله ﷺ ذکراوکړو چه ماته په خوب کښې ستاد هجرت مقام خودلې شوې دې ما یوه شاړه زمکه لیدلې ده چرته چه دکهجورو ونې دی چه د تورو کاڼړی ژنو زمکو په مینځ کښې ده. (یعنی د مدینې منورې دواړه کاڼړی ژنې غاړې) د رسول الله ﷺ داخبره نی چه واوریده چاچه هجرت اوکړو نو هغوی دمدینې طرف ته هجرت اوکړو اوځه خلق چه اول حبشه ته هجرت کړې وو هغوی مدینې طرف ته راغلل. او ابوبکر رضی الله عنه د هجرت تیارې شروع کړو. بیا حضورپاك هغوی ته اوفرمائیل چه لږ شان حصارشه زه دې پوهه کوم ماته به هم (دالله تعالی د طرف نه) دهجرت اجازت ملاوشی حضرت ابوبکر عرض اوکړو زما مور پلاردې په تاسو قربان شی ستاسو دا امید شته چه داسې اجازت به ملاوشی؟ حضورپاك اوفرمائیل او، په دې وجه حضرت ابوبکر رضی الله عنه حصارشوچه هم حضور پاك سره به هجرت کوی او خپلو دواړو اوښوباندې ئی څلورمیاشتې دکیکر پاڼړې خوړلې.

رجال الحدیث

① **یحییٰ بن بکیر**:- دا یحییٰ بن بکیر ابوزکریامخزومی رحمه الله دې. ([1])

② **لیث**:- دا لیث بن سعد رحمه الله دې. ([2])

③ **عقیل**:- دا عقیل بن خالدبن عقیل رحمه الله دې. ([3])

④ **ابن شهاب**:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهری رحمه الله دې. ([4])

⑤ **عروه بن الزبیر**:- داعروه بن زبیربن العوام رحمه الله دې. ([5])

قال ابوصالح حدثنی عبدالله نه څوک مراددی؟:- ابونعیم اصیلی او جیانی وغیره رحمهم الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد سلیمان بن صالح مروزی رحمه الله دې. د چالقب چه سلمویه دې او دهغوی د شیخ عبدالله نه مراد عبدالله بن مبارك او علامه قسطلانی رحمه الله صرف هم دا قول کړکړې دې. ([6])

اوعلامه اسماعیلی رحمه الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد عبدالله بن صالح کاتب لیث دې او

---

[1]) کشف الباری:۱/۳۲۳.

[2]) کشف الباری:۱/۳۲٤.

[3]) کشف الباری:۱/۳۲۵، ۳/٤۵۵.

[4]) کشف الباری:۱/۳۲۶.

[5]) کشف الباری:۱/۲۹۱، ۲/٤۳۶.

[6]) فتح الباری: ٤/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳ إرشاد الساری:۵/۲۶۷.

دَهغوى شيخ عبدالله نه مراد على ابن وهب رحمه الله دي [1] علامه عيني رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله دَ رومبى قول تصحيح كړي ده دَدې دپاره ابن السكن عن الفربرى عن البخارى رحمه الله تعالى والا روايت كښې صراحةً نقل دى چه قال أبوصالح سلمويه حدثنا عبدالله بن مبارك رحمه الله تعالى [2]

⑥ **سليمان بن صالح ليثى**:- دَهغوى كنيت ابوصالح دې او هغوى په سلمويه مشهوردى اوداهم وئيلې شوى دى چه دَ هغوى نوم سليمان بن داؤد دې [3]

اساتذه:- هغوى رحمه الله اوس بن عبدالله بن بريده اسلمى، عبدالله بن مبارك، على بن مجاهداو فضيل بن عياض وغيره رحمهم الله نه روايات نقل كوى.

تلامذه:- احمدبن محمدبن شبويه، اسحاق بن راهويه، حامدبن آدم، عمرو بن يحيى بن حارث حمصى، محمدبن عبدالعزيز بن ابى رزمة او ابوعلى محمدبن على بن حمزة مروزى وغيرهم رحمهم الله دَهغوى نه روايات نقل كوى. [4]

تاريخ المروزى كښې ابوعلى محمدبن علي مروزى رحمه الله نه نقل دى چه حضرت عبدالله بن مبارك. سليمان بن صالح مروزى رحمه الله ته دحديث په معامله كښې په نى خصوصى اهميت وركولو [5]

⑦ **عبدالله**:- دا حضرت عبدالله بن مبارك رحمه الله دي. [6]

⑧ **يونس**:- دا يونس بن يزيد رحمه الله دي. [7]

⑨ **عائشه رضى الله تعالى عنها**:- دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها ده. [8]

حل اللغات:-أن **اسيح**: ساح يسيح سياحةً من ضرب سيل كول، په مخ دَ زمكې باندې تلل، په ملكونو او ښارونو كښې ګرځيدل. په اصل كښې دا سيح نه دې يعنى په مخ دَ زمكې باندې بهيدونكې اوبه. [9]

الكل: ثقل، بوج، بال بچ. [10]

فيتقصف: په يوځيزباندې وردانګل، ګنړه جوړول، اوپه اصل كښې دا قصف يعنى كسر (ماتيدلو)

[1] فتح البارى: ٦٠١/٤ عمدة القارى: ١٧٣/١٢ إرشاد السارى: ٢٦٧/٥.
[2] فتح البارى: ٦٠١/٤ عمدة القارى: ١٧٣/١٢ إرشاد السارى: ٢٦٧/٥.
[3] تهذيب الكمال: ٤٥٣/١١.
[4] تهذيب الكمال: ٤٥٣/١١.
[5] تهذيب الكمال: ٤٥٣/١١.
[6] كشف البارى: ٤٦٢/١.
[7] كشف البارى: ٤٦٣/١، ٢٨٢/٣.
[8] كشف البارى: ٢٩١/١.
[9] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٨٣٣/١.
[10] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٤٦٣/٢.

نه دي او هم دَدې نه دي. **ریح قاصفة**: تیزه آواز کونکې هوا او **رعد قاصف**: دَ آواز دَ سخت والي نه هلاکونکې ګرز (یعنی دَ تندر په شان آواز)[۱]

ان نخفرك: دَ باب افعال نه دي وعده ماتول، بې وفائي کول مجرد کښې ضَرَبَ نه دي حفاظت کول، امن ورکول.[۲]

سبخة: نمکین او سپوره زمکه، دَ اوبو ډنډ، دَدې جمع **سباخ** راځي[۳]

بین لابتین: دا دَ لابة تثنیه ده. یعنی دَ تورو کاڼو والا زمکه چه سوزیدلې ښکاري. دې ته حرة هم وئیلې شي دَ کوم جمع چه حرار راځي او حرة دَ مدینې منورې نه بهر زمکې ته هم وائي.[۴]

ورق السمر: دَ کیکرَ ونو پاڼې سمر، دَ میم په ضمه سره جمع ده او هم په دغه وزن باندې مفرد هم لوستلې شوې دې. اودَدې یو بل مفرد سمرة دې اودَدې جمع اسمر وسمرات هم راځي.[۵]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې

تشریح:- قوله: ابن الدغنة: دادَ دال په فتحه او غین په کسره اودَنون په فتحه سره دې. او په یوه نسخه کښې دَ دال او عین په ضمه اودَ نون په فتحه سره اودریمه نسخه کښې دَ دال او غین فتحه سره او نون مشدده سره دې. نور اقوال هم شته.[۶] دا دَ بنوقاره سردارو و او په ښکلې غښې ویشتو کښې مشهورو و. دغنه دَ هغه دَ مور نوم وو دَهغه په اصل نوم کښې ډیر اقوال دی مثلاً مالك او ربیعه وغیره.[۷]

قوله: ولم یمر علینا یوم الا یاتینا فیه رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم:- یعنی حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه هیڅ یوه ورځ داسې نه تیریدله چه حضور پاك ﷺ به مونږ کره تشریف نه راوړلو.

یولطیف اشکال اودَ هغې جواب:- دلته شبه دا کیږي چه خبره خو زر غبا تزدد حبا[۸] خلاف ده دَدې جواب دادې چه کله په مزاج کښې بالکل اتحاد وي نو بیا هغه وخت دَ زر غبا تزدد حبا قانون نه چلیږي

فضیلت خلیفه بلافصل حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالی عنه:- **قوله (فانك تکسب المعدوم**

---

[۱] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۵۰۶/۱، عمدة القاری: ۱۷۶/۱۲.

[۲] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۵۰۹/۱.

[۳] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۷۳۷/۱.

[۴] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۳۵۷/۱.

[۵] النهایة فی غریب الحدیث والاثر: ۸۰٤/۱.

[۶] تحفة الباری: ۱۱۹/۳.

[۷] تحفة الباری: ۱۱۹/۳ عمدة القاری: ۱۷٤/۱۲.

[۸] أخرجه الخطیب بغدادی فی تاریخه: ۵۵/۶ والحاکم رحمه الله فی مستدرکه: ۳٤۷/۳ وصاحب المجمع الزوائد: ۷۵/۸.

وتصل الرحم الخ - یعنی ابن الدغنه هم هغه صفات دحضرت ابوبکر صدیق ﷛ بیان کړل کوم چه حضرت خدیجة الکبری ﷛ د رسول الله ﷺ بیان کړی وو او هغه د حضورپاك دوست او بی بی وه او د حضورپاك دهریوراز نه خبروه اوبیاهغې داسې د حضورپاك تعریف اوتوصیف اوکړو چه دلته خو داکافردې اود حضرت ابوبکر صدیق ﷛ تعریف کوی او هم هغه اوصاف کوم چه د حضورپاك دی د صدیق اکبر ﷛ د پاره ثابتیږی نودا په اتحاد مزاج باندې دال دې په دې وجه دخلافت بلافصل استحقاق هم د صدیق اکبر ﷛ جوړیږی د بل چانه د رسول الله ﷺ سره د صدیق اکبر ﷛ دا مناسبت څومره وو ددې اندازه ددې نه اولګونی چه داساری بدر په سلسله کښې چه د حضوراکرم ﷺ کومه رائې وه هم دصدیق اکبر ﷛ رائې وه دغه شان د صلح حدیبیه په موقع چه کوم ارشاد رسول الله ﷺ فرمائیلې وو هم هغه صدیق اکبر ﷛ لفظ په لفظ جواب ورکړې وو. دا ټولې په ټولې قصې په دې خبره باندې دلالت کوی چه د حضرت ابوبکر ﷛ مزاج ته د حضورپاك ﷺ مزاج سره کوم اتحاد وو هغه اتحاد د بل چا دپاره حاصل نه وو هم ددې دپاره د خلافت بالفصل استحقاق هم د صدیق اکبر ﷛ د پاره ثابتیږی.

یوسوال اود هغې جواب:- دلته دا سوال پیداکیږی چه حضرت ابوبکر ﷛ کله ابن الدغنه سره داوعده کړې وه چه هغه به مونځ په کورکښې کوی نود هغې خلاف ورزی هغه ولې اوکړه؟ ددې جواب دادې چه چرته هم په روایت کښې دا تذکره نشته چه حضرت ابوبکرصدیق ﷛ د دې وعده کړې وه. بله خبره داده چه د حضرت ابوبکر صدیق ﷛ دا عمل اضطراری وو هغه ددې دپاره مضطروو لهذا څنګه چه ابن الدغنه اووئیل چه ته زما جوار یعنی ذمه واری واپس کړه یا د وعدې مطابق په خپل کورکښې عبادت کوه حضرت ابوبکر ﷛ زر اووئیل زه دالله تعالی په پناه کښې پاتې کیدو باندې راضی یم او هغه وخت حضوراکرم ﷺ هم په مکه مکرمه کښې وو.(۱)

۵- باب: دین

د قرض بیان

[حدیث ۲۱۷۶](۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ

---

(۱) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمدز کریا ﷫ ۲۱۲/۶ مع اضافة.

(۲) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب النفقات باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک کلاً اوضیاعافالی حدیث رقم:۳۷۱ وفی الاستقراض واداء الدیون باب الصلاة علی من ترک دینا: ۲۳۹۸، ۲۳۹۹ وفی التفسیر سورة احزاب رقم: ٤۷۸۱ وفی الفرائض باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک مالا فلاهله رقم: ۶۷۳۱ وأخرجه مسلم فی الفرائض باب من ترک مالافلورثته رقم:۱۶۱۹ وأخرجه النسائی فی الجنائز باب الصلاة علی من علیه دین رقم: ۱۹۶۳ وأخرجه الترمذی فی الجنائز باب الصلاة علی المدیون رقم: ۷۰۱ وأخرجه ابن ماجة فی الصدقاتن باب من ترک دینا أو ضیاعًا فعلی الله وعلی رسوله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم:۲٤۱۵ وأخرجه أحمد رحمه الله تعالی فی مسنده: ٤۵۳/۱ رقم: ۶۸٤۷ وأخرجه ابن حبان فی صحیحه فی کتاب السیر باب الغلول رقم: ٤۷۵٤.

يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلاً» . فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدَيْنِهِ وَفَاءً صَلَّى ، وَإِلاَّ قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ» . فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَيَّ قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ» .[۲۲۶۸، ۲۲۶۹، ۲۳۰۳، ۴۵۰۳، ۵۰۵۶، ۶۳۵۰، ۶۳۶۴، ۶۳۸۲]

ترجمه - رسول الله ﷺ ته دَ یوکس جنازه راوړلې شوه په کوم چه قرض وو. حضورپاك تپوس اوکړو آیا دې سړی دَ قرض اداکولودپاره څه زیاتی مال پریخودې (چه دَ تجهیزاوتکفین نه پاتې وی) که خلقو به وئیل چه او نو بیابه حضور پاك جنازه کوله کنی مسلمانانوته به ئی فرمائیل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئی. بیاچه کله الله تعالی حضورپاك ته دولت ورکول شروع کړه نوحضورپاك اوفرمائیل زه دَمسلمانانودپاره پخپله دَهغوی نه زیات خیرخواه یم چه کم مسلمان مړشي او په هغه قرضه پاتې شی دَهغه قرض په ما باندې دې اوکه مال ئی پریخودې وی نوهغه ئی دَ وارثانودې.

رجال الحدیث

① **یحیی بن بکیر**:- دا یحیی بن عبدالله بن بکیر مخزومی رحمه الله دې. (۱)
② **لیث**:- دالیث بن سعد رحمه الله دې. (۲)
③ **عقیل**:- دا عقیل بن خالد رحمه الله دې. (۳)
④ **ابن شهاب زهری**:- دابن شهاب زهری رحمه الله دې. (۴)
⑤ **ابوسلمة**:-دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. (۵)
⑥ **ابوهریره**:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم وړاندې تیره شوې ده. (۶)

دَ مذکوره روایت دَمختلف نسخوتفصیل:- امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت نقل کړې دې په هغې کښې څلور نسخې دی: ① علامه ابن بطال مالکی رحمه الله فرمائی چه داحدیث باب من تکفل عن المیت بدین سره متعلق دی. اوهم هلته داحدیث کیدل پکاردی اوهغه په خپله نسخه کښې هم هلته دَدې ذکرکړې دې.(۷) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله هم دا زیات مناسب ګرځولی دی چونکه په دې کښې تکفل دین عن المیت تذکره ده. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۳۲۳.
(۲) کشف الباری:۱/۳۲٤.
(۳) کشف الباری:۱/۳۲۵، ۳/٤۵۵.
(٤) کشف الباری:۱/۳۲۶.
(۵) کشف الباری:۲/۳۲۳.
(۶) کشف الباری:۱/۶۵۹.
(۷) شرح ابن بطال: ۶/۳۵۳.
(۸) فتح الباری: ٤/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷.

② دويمه نسخه بغيرد ترجمه د يوباب ده. حضرت شيخ الحديث رحمه الله هم دا راجح ګرځولې ده اوفرمائی چه په اصل کښې دا رجوع إلى الاصل د قبيل نه ده. دامام بخاری رحمه الله عادت دادې چه کله مسلسل تراجم روانې وی او په مينځ کښې ضمنا څه نوې ترجمه راځې نودهغې نه پس هغه يوباب بغيرد ترجمې ذکرکوی اود دغه باب په ذريعه سره رجوع إلى الاصل کوی. اول د کفالت ابواب روان وو په مينځ کښې د جوار ابی بکرالصديق رضی الله عنه ترجمه راغلې وه. ددې دپاره امام بخاری رحمه الله د کفالت د ابواب طرف ته رجوع کولودپاره دا باب بلاترجمه ذکرکړې دې. او په دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د کفالت عمومی ثبوت فرمائيلې دې. مطلب دادې چه که يوسړې د يوخاص سړی کفيل جوړيدې شی نودغه شان دعام خلقود طرف نه هم هغه د کفالت ذمه واری اوچتولې شی.([1])

③ دريم په يوه نسخه کښې کښې دلته باب الدين عنوان واقع شوې دې لکه چه شراح بخاری علامه عينی رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله وغيره په متداول نسخوکښې دی. ([2])ليکن په دې صورت کښې اشکال دادې چه دا ترجمه ددې ځائی کيدو په ځائی د باب القرض لاندې کيدل پکاردی. ([3]) لکه چه وړاندې راځی. ددې جواب داکيدې شی چه په عام توګه باندې په ديون کښې کفالت کيږی. په دې وجه امام بخاری رحمه الله دا ترجمه دلته منعقد کړې ده.

④ څلورمه نسخه داده کومه چه مونږ سره ده. دلته ئی باب جوار ابی بکرصديق رضی الله عنه په ذيل کښې دا روايت نقل کړې دې. ([4])او ظاهره ده چه د دې روايت باب جوار ابی بکر صديق رضی الله عنه سره څه تعلق نشته.([5]) ددې دپاره به هم دغه ونيلې شی چه دلته باب بلاترجمه کيدې پکاردی اويا د باب الدين ترجمه ټيك ده او يا چه ابن بطال رحمه الله چه اوچتولوسره باب من تكفل عن الميت بدين په ضمن کښې ذکرکړې دې هم هلته کيدل پکاردی.

د قوله فعلی قضاؤه تشريح او دعلماؤ داختلاف بيان:- په دې حديث مبارك کښې دی چه حضورپاك ارشاد فرمائيلې دې چه کوم مسلمان هم وفات کيږی او دين پريږدی اومړی کيږی نوزه به د هغه دين اداکوم اوبيابه حضور پاك د بيت المال نه هغه ديون اداکول. بعض علماء فرمائی چه د خپل طرف نه به حضورپاك هغه دين اداکول.([6])

---

[1]) الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.
[2]) عمدة القاری:۱۷۷/۱۲فتح الباری: ٦۰۱/٤إرشاد الساری:۲۷۰/۵.
[3]) فتح الباری: ٦۰۱/٤.
[4]) صحيح البخاری: ۳۰۷/۱ قديمی.
[5]) عمدة القار:۱۷۷/۱۲.
[6]) فتح الباری: ٦۰۲/٤.

په دې مسئله کښې اختلاف دې چه آیا دا ادائیګي په حضورپاك باندې واجب وو که د تبرع په توګه به ئې داسې کول د شوافع په نیزدلته دواړه وجوهات دی په یوه وجه کښې دا فرمائیلې شوې دی چه دا ادائیګي په حضورپاك باندې واجب وه او دویمه وجه داده چه حضورپاك به د تبرع د وجې نه دا ادائیګي کوله.(۱) اود احنافو په نیز دلته دحضورپاك قضاء دین کول د تبرع په توګه وو

د دې نه پس په دې کښې اختلاف دې چه دحضوراکرم نه پس په خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځي که نه؟ نوحضرت شیخ عبدالحق دهلوی رحمه الله فرمائی چه د احنافو په نیز دلته د حضورپاك قضاء دین د تبرع په توګه وو نوچه کله واجب نه وو نوروستو به په خلیفة المسلمین باندې څنګه واجب شی. (۲)اود شوافع د رومبې وجې مطابق خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځي.(۳)

براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه دلته د براعت اختتام دپاره امام بخاری رحمه الله د کتاب الکفاله په اختتام باندې **قوله: فمن توفي من المؤمنین فترك دینا** والا روایت پیش کولو، د وفات او جنازې صفاٰو په صراحت سره ذکرکړې دې (۴)

بسم الله الرحمن الرحيم

۳۵- کتاب الوکالة

الوکالة: مصدردې او د واؤ زیر اوزبر سره مستعمل دې. د باب ضرب نه معنی حواله کول او پریخودلو په معنی کښې دې. په حدیث کښې راغلی دی اللهم رحمتك أرجو ولا تكلني إلى نفسي طرفة عين. دې الله زه ستادرحمت امیدواریم لهذا ته ماد یولمحې دپاره هم زما نفس ته مه حواله کوه.(۵)

وکله: دتفعیل نه، څوك وکیل جوړول، وکیل په وزن د فعیل په معنی د مفعول دې یعنی هغه سړې چاته چه څه کار حواله ړې شی. بل د فاعل په معنی هم راځي لکه چه الوکیل د الله تعالی د اسماء نه هم دې په معنی دحافظ، قرآن کریم کښې دی: ﴿ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾ (آل عمران ۱۷۲) اوهم د دې نه توکل دې یعنی وکالت قبلول او ﴿ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ﴾ مطلب دې په الله تعالی باندې یقین او بهروسه کول اوبعض خلقو دتوکل داتعریف هم کړې دې: إظهار العجز والاعتماد على غيرك یعنی خپله عاجزی او انکساری ښکاره کولوسره په غیرباندې اعتماد کول.(۶)

---

(۱) نیل الاوطار:۵/۲۵۵.
(۲) لم أجدفی أشعة اللمعات.
(۳) نیل الاوطار: ۵/۲۵۵.
(۴) الابواب والتراجم ص: ۱۶۶ الکنزالمتواری: ۱۰/۳۶۳.
(۵) أخرجه أحمد رحمه الله في مسنده: ۵/۴۲.
(۶) طلبة الطلبة للنسفی رحمه الله ص: ۲۸۴ مع هامشه وأنیس الفقهاء ص:۲۳۸ وبنایة شرح الهدایة للعینی: ۶/۲۶۱

دَ شريعت په اصطلاح کښې إقامة الغير مقام نفسه ترفهًا أو عجزًا في تصرف جائز معلوم ته وائي. يعني بل يوسړي جائز اومعلوم تصرف کښې په خپل ځائې اودرول دَ عاجزئي يا دَ مزې دَ وجې نه. (۱)

دَ وکالت مشروعيت:- دَ وکالت صحيح كيدل، كتاب الله سنت رسول الله ﷺ او اجماع دَ امت دَ فقهاؤ نه ثابت دې. بل دَ عقل اوقياس هم تقاضا ده چه وکالت جائز دې.

دَ كتاب الله نه ثبوت:- الله تعالى دَاصحاب كهف واقعه ذكركولوسره فرمائي: ﴿ فَابْعَثُوٓا أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ ﴾ (كهف: ۱۹) يعنى (چه كله دا حضرات دَ اوږد خوب نه بيدارشو نو خپل مينځ کښې مشوره اوکړه وئې وئيل) اوس اوليګئى دَ خپلو كسانونه يو كس ته خپلې دا روپئى ورکړې په دې ښار کښې بيادې اوګورى چه كوم صفاستره دې نورادې اوړې ستاسو دَ پاره خوارك

اوښكاره خبره ده چه بل دَ سامان راوړو دَپاره وكيل جوړول دى اودَ اصحاب كهف قصه بلانكير پيش كول زمونږ په حق کښې هم حجت دې. (۲)

دغه شان په زوجين کښې دَاختلاف پيدا كيدو په صورت کښې صلح دَپاره دَ زوجين دَ طرف نه دَ حَكَم مقرر كولوحكم وركړې شوې دې. ﴿ فَٱبْعَثُوا۟ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴾ (النساء: ۳۵) يعنى تاسو اودره وه يو منصف، دَسړووالانه او يو منصف دَ ښځې والانه كه چرې دا دواړه غواړى چه صلح اوكړى نو الله تعالى به موافقت اوكړى په دغه دواړوکښې، بيشكه الله تعالى په هرڅه پوهه او خبردار دې. نودا حَكَم هم دَ متعلقه فريق دَ طرف نه دَ وكيل درجه لرى. (۳)

احاديث مباركه نه ثبوت:- دَمذكوره كتاب دَ احاديثو نه اودَنورو ډيرو احاديثونه دَوكالت ثبوت ملاويږى. په هغې کښې يو خودادى:

حضرت عروه ﷛ دَ چيلئى اخستلو وكيل جوړول:- حضرت عروه بن ابى جعد بارقى ﷛ فرمائي ما ته نبى كريم ﷺ دَ چيلئى دَ اخستلودَپاره يودينارراكړو نو په هغه يو ديناربانديې هغه دوه چيلئى واخستې اوبيائى په هغې کښې يوه چيلئى په يودينارخرڅه كړه. بيائى دَ حضورپاك په خدمت کښې يودينار او يوه چيلئى حاضره كړه. حضورپاك دَهغه دَپاره دَ بركت دعا اوكړه اودَدې نه پس چه به هغه خاورې هم اخستې په هغې کښې به ئې نفع كوله (۴)

حضرت حكيم بن حزام ﷛ دَ قربانئى دَ خاروى دَاخستلودَپاره وكيل جوړول:- حضرت حكيم ﷛ فرمائي نبى كريم ﷺ هغه ته يودينار دَ قربانئى دَ خاروى اخستلو ته پاره وركړو. نوهغه دَ قربانئى خاروې واخستو او په يودينار ګټه ئې خرڅ كړو اوبيائى بل دَ قربانئى خاروې

---

(۱) حاشية ابن عابدين: ٤٠٠/٤ واللباب شرح الكتاب: ١٣٨/٢.

(۲) المغنى: ٨٧/٥ تكملة فتح القدير: ٨/٣٠٤.

(۳) تفسير ابن كثير: ٤٩٣/١ مغنى المحتاج: ٢١٧/٨.

(۴) أخرجه البخارى فى المناقب باب سؤال المشركين أن يريهم النبى صلى الله تعالى عليه وسلم الخ رقم: ٣٤٤٣.

واخستو د حضورپاك په خدمت كښې حاضرشو اويودينارئې هم پيش کړو. رسول الله ﷺ حکم ورکړو چه څاروې قرباني کړئې او يودينار صدقه کړئې. (۱)

حضرت ابورافع رضي الله عنه د ام المؤمنين حضرت ميمونه رضي الله عنها د نکاح په وخت وکيل جوړول:- حضرت ابورافع رضي الله عنه فرمائي رسول الله ﷺ حضرت ميمونه رضي الله عنها سره نکاح اوکړه په داسې حال کښې چه حضورپاك په احرام کښې نه وو او زه په دغه نکاح کښې د دواړو هستيانو په مينځ کښې قاصد ووم. (۲)

دا پورتني حديث شريف هم د خاوند د طرف نه د وکيل جوړيدو په جواز باندې دلالت کوی. (۳)

اجماع:- بل د وکالت په جوازباندې د رسول الله ﷺ د زمانې نه ترننه پورې د امت د فقهاؤ اجماع هم ده. (۴) او د عقل اوقياس تقاضاهم داده چه وکالت جائزوی ځکه چه د هرسړی دپاره دا ډيرګران کاردې چه هغه خپل ټول کار پخپله پوره کړې شی نولامحاله به ضرورت اوحاجت وی چه هغه خپل بعض کارونه پخپله سرته رسولونه عاجزکيږی. لکه چه حالت مرض وی يا بوډاوالې زيات شی يايومعزز او د شان شوکت شخصيت وی د څه د وجې نه چه خپل بعض کارونو پوره کولونه قاصر وی نو په دې ټولوصورتونوکښې ضروری دی چه هغه دخپلو کارونودپاره څوك وکيل مقررکړی اوکه چرې وکالت ناجائزاوګرځولې شی نوبيا به حرج لازم راځی چه د نص په رڼاکښې ممنوع دې. ﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ (الحج: ۷۸) (۵) يعنی اونه دی کيخودې په تاسوباندې په دين کښې څه ګران.

د وکالت اقسام:- يوسړې که بل څوك خپل نائب مقررکوی ياخوبه مطلقًا وی يعنی په هرڅيزکښې اويابه مقيداً وی په څه خاص څيزکښې لکه د محل په اعتبار د وکالت دوه قسمونه دی: ① وکالت خاصه يعنی د يومعين تصرف دپاره بل کس وکيل جوړول مثلاً د يومعين سوداد اخستلودپاره څوك وکيل جوړکړی نو په دې صورت کښې د فقهاؤ اتفاق دې چه دوکيل دپاره ددې نه علاوه تصرف کول جائزنه دی. (۶)

② وکالت عامه يعنی چه يوسړې بل ته اووائی چه ته زماد طرف نه په هرڅيزکښې وکيل يئې ته چه څه غواړې کولې شې ددې په جواز کښې د فقهاؤ اختلاف دې. د حنفيه اومالکيه په نيز جائزدې. (۷) اودشافعيه اوحنابله په نيزناجائزدی. (۸) البته حافظ ابن حجر رحمه الله د وکالت تعريف

---

(۱) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۵۴۹/۳.

(۲) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۱۹۱/۳ وقال حديث حسن.

(۳) نيل الاوطار ص: ۳۱۶ المغنی:۸۷/۵.

(۴) المغنی:۸۷/۵ تکلمة فتح القدير:۳/۸.

(۵) تکلمة فتح القدير:۵/۸.

(۶) الموسوعات الفقهية: ۴۵/۲۶ — ۲۷.

(۷) البحرالرائق:۱۴۰/۷ وفتح القدير:۵۰۱/۷ وابن عابدين:۳۹۹/۴ — ۴۰۰ وبداية المجتهد: ۷۷۲/۲.

(۸) مهذب: ۳۵۰/۱ والمغنی:۲۱۱/۵ — ۲۱۲.

داسي کړې دې: إقامة الشخص غيره مقام نفسه مطلقاً أو مقيداً.[1] دَدې نه معلومیږي چه دَ شوافع په نیز وکالت عامه جائز دې. اویا دا چه بعض صورتونو کښې هغه دَ دې دَ جواز قائل وي.

۱-باب: وكالة الشريك في القسمة وغيرها

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَلِيًّا فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا. [ر: ۲۳۷۱، ۱۶۳۰]

دَ تقسیم وغیره په کارکښې دَ یوشریك بل شریك وکیل جوړول اونبي کریم ﷺ حضرت علی رضی الله عنه دَ خپل قربانئ په خاروی کښې شریك کړو اوبیائی هغه ته دَدې دتقسیم حکم ورکړو.

دَترجمة الباب مقصد: دَامام بخاری رحمه الله مقصوددادې چه چرته دوه کسان یا زیات کسان په یوڅیزکښې شریك وي او یوشریك بل شریك ته دَتقسیم یا نورو معاملاتو کښې وکیل جوړکړی نوجوړولې شي اوحافظ ابن حجر رحمه الله دَعلامه ابن بطال رحمه الله نه نقل کړی دی چه په دې کښې هیڅ اختلاف نشته.[2]

بیا دااوګنړئی چه حضرت امام بخاری رحمه الله په ترجمه کښې فی القسمة وغيرها الفاظ زیات کړی دی یعنی وکالت په تقسیم کښې هم کیږی اودَدې نه علاوه په نوروڅیزونوکښې هم کیږی.

وکالت فی القسمة خو امام بخاری رحمه الله په روایت سره ثابت کړې دې اووکالت فی غیرالقسمة ئی الحاقاً اواستدلالاً ثابت کړې دې.[3] مطلب دادې چه که چرې په حدیث کښې دَ یوڅیزتذکره وی نوپه هغې سره دَباقی نفی نه کیږی بلکه په جزئیات کښې که چرې ثبوت ملاؤشی نودَ دغه نوع نور جزئیات کښې هم هغه حدیث دلیل جوړیدې شی.

قوله: وقد أشرك النبي صلى الله تعالى عليه وسلم عليا في هديه ثم أمره بقسمتها:- دَ ترجمې دا جزء امام بخاری رحمه الله کتاب الحج او کتاب الکشرکة کښې موصولاً ذکرکړې دې.[4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَترجمې داجزء په خپل روایت کړې شوې دوو احادیث ملاوولوسره ثابت کړې دې. یوپه کتاب الشرکة کښې دَحضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنهما او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما طویل روایت دَ کوم په آخرکښې چه حضرت علی رضی الله عنه اووئیل لبيك بحجة رسول

---

[1]) فتح الباری: ۶۰۳/۴.
[2]) فتح الباری: ۶۰۴/۴ يقول العبد الضعيف عفاالله تعالى عنه: ما وجدت قول ابن بطال رحمه الله تعالى في النسخ المطبوعة لشرح ابن بطال رحمه الله تعالى راجع: شرح ابن بطال: ۳۵۷/۶ دارالکتب العلمية بيروت وشرح ابن بطال رحمه الله تعالى: ۴۳۲/۶ مكتبه الرشد رياض.
[3]) فتح الباری ۶۰۴/۴وعمدة القاری:۱۷۹/۱۲.
[4]) فتح الباری:۶۰۳/۴ صحيح البخاری: کتاب الحج باب لايعطى الجزامن الهدى شيئًا رقم: ۱۷۱۶ کتاب الشرکة. باب الا شتراک فی الهدی والبدن الخ رقم: ۲۳۷۱.

الله صلی الله تعالیٰ علیه وسلم نو نبی کریم ﷺ هغه ته حکم ورکړو چه هغه دې په خپل احرام باندې قایم وی (لکه څنګه چه هغې ترلې دی) او هغه نې په خپله قربانئ کښې شریك کړو او دویم په کتاب الحج کښې د حضرت علی رضی الله عنه روایت کوم کښې چه نبی کریم ﷺ زه (د قربانئ د څاروی د څصمانې د پاره) اولیګلم په دې وجه ما د هغې څصمانه کوله بیا حضورپاك ﷺ ماته حکم راکړو نو ما د هغې غوښه تقسیم کړه الخ. [1]

احدیث ۲۱۷۷] [2] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ - رضي الله عنه - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ الْبُدْنِ الَّتِي نُحِرَتْ وَبِجُلُودِهَا. [ر: ۱۶۲۱]

ترجمه:- حضرت علی رضی الله عنه فرمائی نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړې وو چه د هغوی د قربانئ د څاروی څرمن زه صدقه کړم کوم چه ما ذبح کړې وو.

رجال الحدیث

① **قبیصه**:- دا قبیصه بن عقبه العامری الکوفی رحمه الله دې. [3]

② **سفیان**:- دا سفیان بن سعید ثوری رحمه الله دې. [4]

③ **ابن ابی نجیح**:- دا ابن ابی نجیح یعنی عبدالله بن یسار رحمه الله دې. [5]

④ **مجاهد بن جبر**:- دا مجاهد بن جبر ابوالحجاج مکی رحمه الله دې. [6]

⑤ **عبدالرحمن**:- دا عبدالرحمن بن ابی لیلی یسار انصاری رحمه الله دې. [7]

⑥ **علی** رضی الله عنه:- د حضرت علی رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. [8]

حل اللغات:- **جلال**: د جُلٌّ جمع ده د څاروی څرمن. [9]

---

[1] حواله مذکوره.

[2] وأخرجه البخاری رحمه الله أيضًا فی کتاب الحج باب الجلال للبدن رقم:۱۷۰۷ وباب لایعطی الجزار من الهدی شیئًا رقم: ۱۷۱۶ وباب یتصدق بجلود الهدی رقم:۱۷۱۷ وباب یتصدق بجلال البدن رقم:۱۷۱۸ وأخرجه مسلم فی کتاب الحج باب فی الصدقة بلحوم الهدی وجلودها وجلالها رقم: ۳۱۶۷، ۳۱۶۸، ۳۱۶۹، ۳۱۷۰ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب المناسک باب کیف تنحر للبدن رقم: ۱۷۶۹ وأخرجه ابن ماجة فی کتاب المناسک باب من جلل البدنة رقم: ۳۰۹۹.

[3] کشف الباری:۲/۲۷۵.

[4] کشف الباری:۲/۲۷۸:

[5] کشف الباری:۳/۳۰۲.

[6] کشف الباری:۳/۳۰۷.

[7] کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب إستواء الظهر فی الرکوع.

[8] کشف الباری:۳/۱۵۰.

[9] مختار الصحاح ص: ۱۸٤.

البدن (بضم الدال وسكونها) د بدنة جمع ده يعني هغه اوښه يا غوا د کومې چه په مکه مکرمه کښې قرباني اوکړې شي [1]

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه حضرت علي رضي الله عنه داخبره پيژندله چه رسول الله ﷺ مبارك هغه دقربانئ په ځاروی کښې شريك کړو [2]، لکه چه کتاب الشرکة کښې دحضرت جابر رضي الله عنه د روايت نه صفا معلومه ده. [3] اود رسول الله ﷺ حضرت علي د ځرمن وغيره په تقسيم باندې لګول دا دحضورپاك د طرف نه توکيل دې.

يواشكال اودهغې جواب: - په دې باندې بعض علماؤ دا اشكال کړې دې چه دلته خو د شرکت څه صورت نه ښکاری بلکه داسې شوې چه حضورپاك د مدينې منورې نه د قربانئ ځاروې راوستې وو او حضرت علي رضي الله عنه د يمن نه تلې وو. [4] ليکن دا اشكال صحيح نه دې ځکه چه حضرت علي رضي الله عنه څه د قربانئ ځاروی د يمن نه راوړې وو اوهغه د هغه ملك نه ووبلکه اصلاً هغه د حضورپاك ملك وو اوبيارسول اکرم ﷺ حضرت علي رضي الله عنه په خپله قربانئ کښې شريك کړې وو اوبيائې هغه د تقسيم وغيره وکيل جوړ کړې وو.

[حديث ۲۱۷۸] [5] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «ضَحِّ أَنْتَ». [۲۳٦۷، ۵۲۲۷، ۵۲۳۵]

ترجمه: - حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه فرمائي حضورپاك ګوچيلئ هغه ته حواله کړې وې دې د پاره چه هغه دايه صحابه کرامو رضي الله عنهم کښې تقسيم کړي. دچيلئ يوبچې د تقسيم نه پاتې شوکله چه دهغې ذکر هغه حضورپاك ﷺ ته اوکړو نوحضورپاك اوفرمائيل چه د دې ته قرباني اوکړه.

رجال الحديث

① **عمرو بن خالد:** دا عمروبن خالد بن فروخ بن سعيد التميمي، ابوالحسن حراني رحمه الله دې [6]

---

[1]) مختار الصحاح ص:۷۹.

[2]) عمدة القاري:۱۲/۱۷۹ إرشاد الساری: ۵/۲۷۳.

[3]) مرتخرجه انفًا.

[4]) الابواب والتراجم ص:۱٦۹.

[5]) وأخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الشرکة باب قسمة الغنم والعدل فيها رقم:۲۵۰۰ وفی کتاب الضاحی باب قسمة الامام الاضاحی بين الناس رقم: ۵۵٤۷ وفی باب فی أضحية النبی صلی الله تعالی عليه وسلم بکبشين اقرنين الخ رقم: ۵۵۵۵ وأخرجه مسلم فی کتاب الاضاحی باب سن الضحية رقم ۱۹٦۵ وأخرجه النسائی فی سننه فی کتاب الضحايا باب المسنة والجذعة رقم: ٤۳۷۹ وأخرجه الترمذی فی الاضاحی باب الجذع من الضان فی الاضاحی رقم: ۱۵۰۰ وأخرجه الطحاوی فی مشکل الاثار باب بيان مشکل ماروی عن عقبة بن عام رقم: ۵۰۰۳.

[6]) کشف الباری:۱/٤۹٤، ۲/۳٦٦.

⊙ **ليث:-** دا ليث بن سعد رحمه الله دي.[1]
⊙ **يزيد:-** دا يزيدبن ابی حبیب رحمه الله دي.[2]
⊙ **ابوالخير:-** دا ابوالخير مرثدبن عبدالله رحمه الله دي.[3]
⊙ **عقبه بن عامر:-** داحضرت عقبه بن عامر جهنی رضی الله عنه دي. دَدوی تذکره هم ماقبل کښې تیره شوې ده.[4]

لغات:- عتود. دَ چیلئی هغه بچې چه طاقت کښې شی او په هغه کال تیرشي. دَدې جمع أعتدة راځی.[5] او بعض وائی عتودا هغې ته وائی چه په جفتی باندې قادرشی.[6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- بعض شراح فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې روایت نه خپله ترجمه داسې ثابته کړې چه حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه په دغه دَ قربانئی په څاروو کښې دَ نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره شریك وو او هم هغه حضورپاك دَتقسیم وکیل جوړ کړو نولکه چه یوشریك حضرت عقبه رضی الله عنه نورو شریکانو یعنی صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې دَتقسیم وکیل جوړ کړو.[7]

لیکن دا تقریر صحیح نه دې ځکه چه امام بخاری خودا خودل غواړی چه یوشریك بل شریك خپل وکیل جوړه وی او په دې تقریر کښې یوشریك دَبل شریك وکیل جوړېدل نه ثابتیږی بلکه دَ غیرشریك دَ شرکاء نه بعض وکیل جوړول ثابتیږی. وکیل خو حضورپاك جوړ کړو اوشرکاء صحابه کرام رضی الله عنهم وو هغوی وکیل نه دی جوړ کړې. په دې وجه دې داسې تقریر اوکړی چه حضورپاك په هغه مال اوچیلوکښې پخپله شریك وو اوحضورپاك حضرت عقبه رضی الله عنه دَ هغې دَتقسیم کولووکیل جوړ کړې وو دا به وکالة الشریك الشریك شی.[8]

قوله: ضح أنت: ایا دادَ حضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې؟:- یعنی حبیب پاك صلی الله علیه وسلم حضرت عقبه رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ته دَدې قربانی اوکړه. دَدې نه معلومیږی چه دادَحضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې اودَدې تائیددَ امام بیهقی رحمه الله دَ یو روایت نه هم کیږی په کوم کښې چه دی: ولا رخصة فيها لاحد بعدك یعنی ستانه پس به په دې سلسله کښې چاته رخصت نه وی.[9] خو په بعض روایات کښې دی چه حضورپاك دا جمله دَ حضرت ابوبردع بن نیَار رضی الله عنه دَ پاره فرمائیلې

---

[1]) کشف الباری:۱/۳۲٤.
[2]) کشف الباری:۱/٦۹٤.
[3]) کشف الباری:۱/٦۹٥.
[4]) کشف الباری کتاب الصلاة باب من صلی فی فروج حریر ثم نزعه.
[5]) نهایة: ۲/۱٥٦.
[6]) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰.
[7]) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰وفتح الباری: ٤/٦۰٤.
[8]) إرشاد الساری:٥/۲۷۳.
[9]) فتح الباری:۱۰/۱٤.

وه. ولن تجزى من احد بعدك.[1]
اوس خو به هم دا ونيلى شى چه دَيوخصوصيت دَ بل خصوصيت منسوخ كړو او يابه داونيلى شى چه په يووخت حضورپاك دَدواړو دَپاره داخصوصيت بيان كړې وو.[2] په رِوايات كښې دَتتبع نه معلوميږى چه څلور يا پنځه سړى داسې دى دَ چادپاره چه دَدې خصوصيت ثبوت ملاويږى.[3]

۲: باب: إذا وكل المسلم حربيًا في دار الحرب، أو في دار الاسلام جاز

كه څوك مسلمان د دارالحرب باشنده په دارالحرب يا دارالاسلام كښې وكيل جوړكړى نوجائزدى

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمه كښې دوه خبرې ذكركوى. يوه خبره خوداده چه دَ يومسلمان په دارالحرب كښې يوحربى وكيل جوړول جائزدى اودا خبره دَ روايت الباب نه ښه ښكاره ثابته ده. چونكه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه امية بن خلف سره خط اوكتابت كړې وو چه زما كوم خواص او بال بچ په مكه كښې دې اميه به دَهغې حفاظت كوى او په مدينه منوره كښې چه دهغه كوم خاص خاص څيزونه دى زه به دَهغې حفاظت كوم. دا توكيل وو. اميه بن خلف په مكه كښې اوسيدو چه هغه وخت دارالحرب وو او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په مدينه منوره كښې مقيم وو كوم چه دارالاسلام وو. معلومه شوه چه مسلمان يوحربى چه په دارالحرب كښې مقيم وى دَخپل طرف نه وكيل جوړولې شى. دويمه خبره امام صاحب دا خودلې چه كه يومسلمان څوك حربى په دارالاسلام كښې وكيل جوړكړى نوداهم جائزدى. په دارالاسلام كښې به هغه حربى وكيل جوړولې شى څوك چه مستامن وى. علامه ابن المنذر رحمه الله فرمائى چه دَ مسلمان حربى مستامن وكيل جوړول اودَ حربى مستامن مسلمان وكيل جوړولو په مسئله كښې دَچااختلاف نشته.[4] مگر هغوى هغه مسئله ذكر نه كړه كومه چه امام بخارى رحمه الله اول ذكركړې ده.

[حديث باب ۲۱۷۹][5] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ الْمَاجِشُونِ عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ- رضى الله عنه- قَالَ كَاتَبْتُ أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ كِتَابًا بِأَنْ يَحْفَظَنِي فِي صَاغِيَتِي

---

[1]) صحيح البخارى كتاب الاضاحى باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لابى بردة ضح بالجذع ولن تجزى عن أحد بعدک رقم: ۵۵۵۶.
[2]) فتح الباريک ۱۷/۱۰.
[3]) فتح البارى: ۱۷/۱۰.
[4]) شرح ابن بطال: ۳۸۵/۶ وعمدة القارى: ۱۸۰/۱۲.
[5]) واخرجه البخارى أيضًا فى كتاب المغازى باب قتل أبى جهل رقم: ۳۷۵۳ ولم يخرجه احد من أصحاب السنة سوى البخارى رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشرافک ۲۰۵/۷ رقم: ۹۷۱.

بِمَكَّةَ ، وَأَحْفَظَهُ فِي صَاغِيَتِهِ بِالْمَدِينَةِ ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمٰنَ قَالَ لاَ أَعْرِفُ الرَّحْمٰنَ ، كَاتِبْنِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ . فَكَاتَبْتُهُ عَبْدُ عَمْرٍو فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لأُحْرِزَهُ حِينَ نَامَ النَّاسُ فَأَبْصَرَهُ بِلاَلٌ فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مَجْلِسٍ مِنَ الأَنْصَارِ فَقَالَ أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ ، لاَ نَجَوْتُ إِنْ نَجَا أُمَيَّةُ . فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا ، فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَّفْتُ لَهُمُ ابْنَهُ ، لأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونَا ، وَكَانَ رَجُلاً ثَقِيلاً ، فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ . فَبَرَكَ ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لأَمْنَعَهُ ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي ، حَتَّى قَتَلُوهُ ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذٰلِكَ الأَثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ . [۳۷۵۳]

ترجمه:- حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائی چه ما امیه بن خلف (کافر) ته خط اولیکلو چه هغه په مکه کښې (هغه وخت دارالحرب وو) د بال بچ اومال اسباب حفاظت کوه اوزه به د هغه د مال اسباب چه مدینه کښې دې حفاظت کوم کله چه ما خط کښې خپل نوم عبدالرحمن اولیکلو نوهغه اووئیل زه رحمن نه پیژنم په خپل هغه نوم سره خط اوکتاب کوه کوم چه ستا د جاهلیت په زمانه کښې وو نو ما په خپل اصلی نوم عبدعمرو سره خط اولیکلو بیا چه کله د بدر ورځ راغله نو زه د احرزة غرطرف ته اووتلم چه د امیه ځان بچ کړم اوخلق اوده شوی وو حضرت بلال رضی الله عنه هغه اولیدلو نوهغه د انصارو یومجلس ته لاړو او وئی وئیل دا امیه دې که چرې هغه بچ شو نوزه به نه بچ کیږم دې اوریدو سره د انصارو څه خلق حضرت بلال رضی الله عنه سره شو مونږ پسې رااوتل کله چه ماته اندیښنه شوه چه هغوی به مونږ اووینی ما د هغه ځونی پریخودو چه هغه په دې کښې اوختو هغوی دې قتل کړو اوهغه په هیڅ شان اونه منل او مونږ پسې لګیدلې وو او امیه یو وړوکې سړې وو نوچه کله هغوی مونږ اولیدو ما امیه ته اووئیل چه کینه هغه کیناستو ما خپل ځان په هغه باندې ورواچولو دې د پاره چه هغه بچ کړم خو انصارو زما نه لاندې تورې ورخښې کړې او هغه نی قتل کړو او په هغوی کښې د یوکس توره باندې زماخپه هم اولګیدله او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه به مونږ ته د هغې نښه د خپلې خپې په شا خودله.

رجال الحديث

⊙ **عبدالعزیز**:- دا عبدالعزیزبن عبدالله بن یحیی رحمه الله دې.[1]

⊙ **یوسف بن الماجشون**:- دا یوسف بن یعقوب بن ابی سلمه الماجشون رحمه الله دې. د دوی کنیت ابوسلمه دې او هغوی مدنی دی په بنوتیم کښې آل منکدر مولی دې.[2] هغوی د عبدالعزیزبن عبدالله بن ابی سلمه رحمه الله د تره ځوئی دې.[3]

---

[1]) کشف الباری: ۴۸/۴.
[2]) تهذیب الکمال: ۴۷۹/۳۲.
[3]) تهذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲.

اساتذه:- هغوی رحمه الله د سعیدمقبری، صالح بن عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن عروة بن زبیر، عتبه بن مسلم مدنی، عثمانی بن سلیمان بن ابی خیثمه، محمد بن عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، محمدبن منکدر اودخپل پلار یعقوب بن ابی سلمه ماجشون رحمهم الله نه روایات نقل کوی.[1]

تلامذه:- ابراهیم بن حمزه زبیری، ابراهیم بن مهدی مصیصی، ابومصعب احمدبن ابی بکر زهری، احمدبن حاتم طویل، امام احمد بن حنبل، ابوابراهیم اسماعیل بن محمد معقب، بشربن ولیدکندی، حبان بن بلال، ابوعمر حفص بن عمر حوضی، داهربن نوح اهوازی، داؤدبن عمرو ضبی، ذؤیب بن عمامه سهمی، زکریا بن یحیی زحمویه، سریج بن یونس، ابوکثیر سعیدبن مطرف باهلی، سلیمان بن داؤدهاشمی، طالوت بن عباد صیرفی، عبدالله بن عبدالوهاب حجبی، عبدالله بن عون خزاز، عبدالحمید بن صبیح عدنی، عبدالعزیزبن عبدالله بن اویسی، عبدالملك بن عبدالعزیز بن ابی سلمه ماجشون، عبیدالله بن عمر قواریری، عفان بن مسلم، علی بن مدینی، علی بن مسلم طوسی، محمدبن حسان سمتی، محمدبن حسن بن زبالة مخزومی، محمدبن صباخ دولابی، محمدبن عبدالملك، محمدبن عیسی، محمدبن فضل، محمدبن مقاتل، مسددبن مسرهد، مسلم بن ابراهیم، ابوسلمه موسی بن اسماعیل، هشام بن عبدالملك طیالسی، یحیی بن ایوب مقابری، یحیی بن حسان تیسی، یحیی بن یحیی نیسابوری، یعقوب بن حمیدبن کاسب.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[3] علامه ابن حبان هم دَدوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[4]

یحیی بن معین رحمه الله فرمائی ثقة.[5] ابوداؤد رحمه الله فرمائی ثقة.[6] ابوحاتم رحمه الله فرمائی: شیخ.[7]

وفات:- دهغوی انتقال ۱۸۳یا ۱۸۴یا ۱۸۵هجری کښې شوې.[8]

⑥ **صالح بن ابراهیم:-** دا صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف قرشی زهری مدنی رحمه الله دې. دَدوی کنیت ابوعمران دې او دوی د سعدبن ابراهیم رور دې.[9]

اساتذه:- هغوی دَخپل پلار ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه او حضرت انس بن مالك رضی الله عنه، خپل رورسعدبن ابراهیم، سعیدبن عبدالرحمن بن حسان بن ثابت، عبدالرحمن بن هرمز

---

[1]) تهذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲.

[2]) تهذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲ — ۴۸۱ والعبرفي خبر من غبراللذهبی: رحمه الله ۵٤/۱ مغانی الاخیار: ۳۰۷/۵.

[3]) تقریب التهذیب: ۳۹۳/۲.

[4]) الثقات لابن حبان: ۶۳۵/۷.

[5]) الجرح والتعدیل: ۲۳٤/۹.

[6]) مغانی الاخیار: ۳۰۷/۵.

[7]) تهذیب الکمال للمزی: ۴۸۹/۳۲.

[8]) تهذیب الکمال: ۴۸۹/۳۲ تقریب التقریب: ۳۹۳/۲ الکاشف: ۴۰۲/۲.

[9]) تهذیب الکمال: ۶/۱۳.

اعرج، محمودبن لبید او یحیی بن عبدالله بن عبدالرحمن بن اسعدبن زرارة رضی الله عنهم[1] نه روایات نقل کوی.

تلامذه:- دوی نه ابراهیم بن جعفر بن محمود بن محمودبن محمد بن مسلمه انصاری اودَ هغوی خونی سالم بن صالح بن ابراهیم، عبدالله بن یزیدمولی المنبعث اودَهغوی دَ تره خونی عبدالمجیدبن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف، عمرو بن دینار، محمدبن اسحاق بن یسار، محمدبن مسلم بن شهاب زهری، یوسف بن یعقوب ماجشون رحمهم الله روایات نقل کوی.[2]

علامه ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[3] ابن حبان رحمه الله په ثقات کښې دَدوی تذکره کړې ده.[4]

وفات:- محمدبن سعد رحمه الله فرمائی هغوی قلیل الحدیث دی اودَهشام بن عبدالملك دَخلافت په زمانه کښې مدینه منوره کښې وفات شوې.[5] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دَ ۱۳۷هجری نه وړاندې دَهغوی انتقال شوې.[6]

⑥ **ابراهیم بن عبدالرحمن:**- دا ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[7]

⑦ **عبدالرحمن بن عوف:**- دَ حضرت عبدالرحمن بن عوف زهری ابومحمدمدنی رضی الله عنه تذکره هم وړاندې تیره شوې ده.[8]

قوله: صاغیتی:- صاغیة الرجل خواص رجل ته وائی یعنی هغه خلق چه دَ یوسړی طرف ته خصوصی خیال ساتی. بعضوئیلی دی چه مال اواسباب ته هم صاغیة وئیلې شی. دغه شان په ماتحتانوباندې هم دَ صاغیة اطلاق کولې شی.[9]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: کاتبت امیة بن خلف کتابا بان یحفظنی الخ سره واضح دې. یعنی حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائی چه ما امیه بن خلف سره چه دَهغه وخت دارالحرب مکه مکره وه خط وکتابت اوکړو اوهم دغه دَترجمې مقصود هم دې.[10]

قوله: کاتبت: دلته کاتبت دې. اودَاسماعیلی رحمه الله په روایت کښې دی عاهدت امیة بن خلف

---

[1]) تهذیب الکمال: ۶/۱۳
[2]) تهذیب الکمال: ۶/۱۳
[3]) تقریب: ۳۴۳/۱.
[4]) الثقات: ۴۵۴/۶.
[5]) تهذیب الکمال:۶/۱۳
[6]) تقریب: ۳۴۳/۱.
[7]) کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[8]) کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[9]) النهایة: ۳۴/۲ عمدة القاری:۱۸۲/۱۲.
[10]) عمدة القاری: ۱۸۱/۱۲.

وكاتبته يعني ما اميه بن خلف سره معاهده اوكړه او هغه سره مې خط او كتابت اوكړو.[1]

قوله: لاأعرف الرحمن:- چه عبدالرحمن بن عو رضي الله عنه خپل نوم عبدالرحمن اوليكلو نو اميه بن خلف ورته اووئيل چه زه رحمن نه پيژنم دا هم داسې ده لكه چه د صلح حديبيه په موقع باندې رسول الله ﷺ بسم الله الرحمن الرحيم ليكل غوښتل نو كافرانو انكار اوكړو. دحضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه نوم اول عبدعمرو وو او په دې كښې اضافت دغيرالله طرف ته وو نواميه اووئيل هم هغه نوم ليكه كوم چه دې اول وو نوهغه هم هغه نوم اوليكلو.[2]

دهغه نومونو په سلسله كښې چه غيرالله طرف ته مضاف وى، دحضرت شاه صاحب اوحضرت ګنګوهي رحمهماالله تحقيق:- دا حضرات فرمائى چه چرې عبد اضافت غيرالله طرف ته اوكړې شى نود غيرالله دوه صورتونه دى ياخوبه دهغه عبادت كولى شى يا د عبادت ابهام كيدې شى. كه چرې عبادت كيږى نو بياخودعبد اضافت د غيرالله طرف ته حرام دې. لكه عبدالعزى وغيره او كه چرې د عبادت ابهام دې نوداسې نوم كيخودل مكروه دى لكه عبدالرسول عبدالنبى او عبدالحسين وغيره اوكه چرې داسې لفظ وى چه نه دهغې عبادت كيمى او نه دعبادت ابهام نوهلته دا اضافت جائزدې. لكه عبدلمطلب وغيره دمطلب نه عبادت كيږي اونه په دې كښې دعبادت ابهام كيږى خو عبدمناف نوم كيخودل ناجائزدى ځكه چه مناف د يوبت نوم وو.[3]

د عبدالمطلب نوم خو شيبة الحمدوو[4]

دهغوى د پلار هاشم دوفات نه پس دعبدالمطلب مور يوې مودې پورې په مدينه منوره كښې دخپل پلاركور بنوخزرج كښې مقيم پاتې وه. كله چه عبدالمطلب لږ شان لوئى شو نودهغوى تره مطلب دهغوى د راوستلودپاره دمكې نه مدينې ته راغلو. كله چه ئى هغوى واخستل واپس شو نو په مكه كښې داخليدو وخت عبدالمطلب خپل تره مطلب پسې شاته په اوښ سوررو. دشيبة الحمد كپړې سخا خيرنې او د دوړو وې اودمخ نه ئى يتيموالى ښكاريدو. خلقو د مطلب نه تپوس اوكړو دا څوك دې؟ مطلب د حياء دوجې نه داسې اووئيل چه دا زما غلام دې چه خلق داسې اونه وائى چه دا وراره ئى په داسې خيرنوكپړوكښې ولې دې په دې وجه د عبدالمطلب په نوم باندې مشهورشو. مطلب چه مكې ته اورسيدو ښكلې كپړې ئى ورته واغوستې او هغه وخت ئى ښكاره كړه چه دا زما وراره دې.[5]

قوله: لانجوت أن نجا أمية:- دحضرت بلال رضي الله عنه وينا ده كه چرې اميه بچ شو نوزه به نه بچ

---

[1]) فتح الباري: ٦٠٥/٤.

[2]) عمدة القاري: ١٨٢/١٢.

[3]) الكنزالمتواري: ٣٧٠/١٠.

[4]) سيرة المصطفیٰ صلى الله تعالى عليه وسلم: ٣٢/١ وفيه: هغوى ډيرښكلې اوښائسته وو يوشاعر وائى: علىٰ شيبة الحمد الذى كان وجهه يضيئ ظلام الليل كالقمر البدرى (زرقانى: ٧١/١).

[5]) سيرة المصطفیٰ صلى الله تعالى عليه وسلم: ٣٣/١.

کیږم ددې وجې نه وه چه امیه بن خلف د اسلام د سختو دښمنانونه وو او په مکه مکرمه کښې د حضرت بلال رضی الله عنه د اسلام راوړلو د وجې نه به ئې سخت تکلیفونه ورکول تردې چه د مکې په سخته ګرمه شګلنه زمکه باندې څملولو او د پاسه به ئې پرې غټې کانړې کیخودلو اوونیل به ئې چه ته به هم په دې حال کښې پروت ئې ترکومې چه ته د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دین پرینږدې اوحضرت بلال رضی الله عنه چه د همت او استقلال یوغر وو په جواب کښې احد احد فرمائیل.[1]

قوله: فـالقیت علیه نفسي لامنعه: اشکـال:- دلته لږ شان اشکال کیږی چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د هغه بدبخت د بچ کولو دومره کوشش ولې کولو؟

جواب:- جواب دادې چه د هغه خیال ووچه کله دې زما دومره شفقت اومهربانئی اووینی نوکیدې شی چه د ده زړه نرم شی او اسلام راوړی نود هغه د اسلام په حرص کښې هغوی داسې کول.[2]

قوله: قـال ابوعبدالله سمع یوسف صالحًا الخ:- ابوعبدالله یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی په سند کښې ذکرشوې یوسف ابن الماجشون رحمه الله د صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه سماعت کړ او ابراهیم د خپل پلار عبدالرحمن بنعوف رضی الله عنه نه د حدیث سماع کړې ده. د امام بخاری رحمه الله د دې قول فائده داده چه د دې دواړو حضراتو سماع محقق ده صرف د عنعنه د وجې نه امکان د سماع نه دې لکه چه بعض محدثین امام مسلم رحمه الله وغیره په نیز امکان سماع هم د روایت د صحت د پاره کافی ده.[3]

۳-باب: الوکـالة في الصرف والمیزان

وَقَدْ وَكَّلَ عُمَرُ وَابْنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ.

صرافی اوناپ تول کښې وکیل کول اوحضرت عمر، وحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما صرافی کښې وکیل اوکړو.

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بیع صرف کښې هم وکیل جوړولې شی. چه یوسړې بیع صرف کوی پخپله ئې په څه وجه نه شی کولې نوکه هغه بل څوك سړې وکیل جوړ کړی نو صحیح ده اوپه دې کښې د هیڅا اختلاف نشته. علامه ابن المنذر رحمه الله په دې باندې اجماع نقل کړې ده.[4]

حضرت ګنګوهي رحمه الله توجیه:- حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په خاص توګه خکه تنبیه فرمائی چه په بیع صرف کښې تقابض فی المجلس ضروری کیږی. شبه به دلته کیدله چه کیدې شی په دې کښې توکیل جائزنه وی. چونکه وکالت کښې مؤکل اصیل وی

---

[1]) عمدة القاری:۱۸۳/۱۲.

[2]) الکنزالمتواری: ۳۶۹/۱۰.

[3]) إرشادالساری: ۲۷۵/۵ وعمدة القاری: ۱۸٤/۱۲.

[4]) شرح ابن بطال: ۳۶۰/۶.

اوهغه په مجلس كښې حاضرنه وى نودوكيل قبضه كول شايد د مؤكل قبضه شماير نه وى. ددا وهم كولې شو په دې وجه مصنف رحمه الله اوخودل چه په عقدكښې حقوق دوكيل طرف ته عائد كيږى كه وكيل قبضه كوى نوهغه به هم دمؤكل قبضه شميرلې شى اودابه دتقابض فى المجلس خلاف نه شى كنړلې (۱)

قوله: والميزان - او والميزان په دې وجه ذكركړو چه په روايت كښې دكيلى څيز ثبوت ملاويږى د ميزان لفظ ليكلوسره دا اوخودلې شو چه څنګه په كيلى څيزكښې توكيل جائزدې په وزنى څيزونوكښې هم توكيل جائزدې د ثمنين شمير په وزنيات كښې كيږى. هم د هغه خانى نه مصنف رحمه الله داخبره اخذ كړه چه بيع صرف د وكيل په ذريعه كيدې شى نومعلومه شوه چه په نورو وزنياتوكښې به هم توكيل جائزوى.

قوله: وقدوكل عمروابن عمر فى الصرف :- دحضرت عمر او ابن عمر رضى الله عنهما تعليقات سعيدبن منصور رحمه الله د موسى بن انس عن ابيه اوحسن بن سعد په طريق باندې موصولاً ذكركړى دى. (۲)

[حديث ۲۱۸۰] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم اسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى خَيْبَرَ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ فَقَالَ «أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا» فَقَالَ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلاَثَةِ. فَقَالَ «لاَ تَفْعَلْ، بِعِ الْجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَعْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا» . وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ. [۲۰۸۹]

ترجمه:- (حضرت ابوسعيد خدرى اوحضرت ابوهريره رضى الله عنهما فرمائى) حضورپاك صلى الله عليه وسلم يوسړې د خيبر تحصيل دار (عامل) مقرركړو هغه دهغه خائى ښكلې كهجورې راوړې. حضورپاك تپوس اوكړو آيا په خيبركښې ټولې هم داسې كهجورې وى؟ هغه وئيل نه مونږ ددې كهجورو يوصاع په نورو كهجورو دوه صاع اوددې دوه صاع اود نورو كهجورو درې صاع په بدل اخلو. حضورپاك اوفرمائيل داسې مه كوئى بلكه دا (مخلوط) كهجورې اول د درهم په بدله كښې

---

(۱) لامع الدرارى: ۶/۲۱۶.

(۲) فتح البارى: ۴/۶۰۶.

(۳) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب البيوع باب إذا أراد بيع تمربتمر خيرمنه رقم: ۲۲۰۱، ۲۲۰۲ وفى المغازى باب إستعمال النبى صلى الله تعالى عليه وسلم على أهل خيبر رقم: ۴۲۴۴، ۴۲۴۵، ۲۴۲۶ وفى الاعتصام بالكتاب والسنة باب إذا اجتهد العامل أو الحاكم فاخطا خلاف الرسول من غير علم فحكمه مردود رقم: ۷۳۵۰، ۷۳۵۱ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً رقم: ۴۰۵۷، ۴۰۵۸ وأخرجه النسائى فى كتاب البيوع، باب بيع التمربالتمر متفاضلاً رقم: ۴۵۶۷، ۴۵۶۸ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۴۰۴۴

خرڅې کړنی بیا په دغه دراهموسره اعلی کهجورې واخلئی او دَ تول په څیزونوکښې هم دغه حکم ورکړو.

رجال الحدیث

⊙ **عبدالله بن یوسف**:- دا عبدالله بن تنیسی رحمه الله دی.(۱)
⊙ **امام مالک رحمه الله**:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دی.(۲)
⊙ **عبدالمجید**:- داعبدالمجید بن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دی.(۳)
⊙ **سعیدبن مسیب**:- دوی معروف تابعی، سعیدبن مسیب رحمه الله دی.(۴)
⊙ **ابوسعیدخدری**:- دوی معروف صحابی سعدبن مالك بن سنان ابوسعیدخدری رضی الله عنه دی.(۵)
⊙ **أبوهریره**:-دوی مشهورصحابی حضرت ابوهریره رضی الله عنه دی.(۶)

حل اللغات: **جنیب**:- یوښکلې قسم کهجورې.(۷) **الجمع**:-غیرمعروف کهجورې یا مختلف قسم جید او ردی کهجورې.(۸)

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: بع الجمع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنیباً یعنی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم دَخیبرعامل ته دا وینا چه تاسو دغه ګډې وډې کهجورې په دراهم باندې خرڅې کړئی او بیا په دغه دراهم سره اعلی قسم کهجورې واخلئی دادکهجورو دَ بیع اوشراء دپاره وکیل جوړول دی.(۹)

۴-باب: إذاأبصرالراعی أوالوکیل شاةً تموت،أوشیئًا یفسد

ذبح واصلح ما یخاف علیه الفساد

کله چه ګډبه اووکیل یوچیلئی مړه کیدونکې اووینی یا یوڅیزورانیدونکې اووینی نوهغه دې ذبح کړی اوخرابیدونکې څیزدې صحیح کړی.

دَترجمة الباب مقصد:- ددې ترجمة الباب په غرض کښې دوه اقوال دی:

⊙ **دَ علامه ابن المنیرمالکی رحمه الله قول**:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب او په دې کښې پیش کړې روایت سره دَ ذبیحه په حلت اوحرمت باندې

---

(۱) کشف الباري:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.
(۲)کشف الباري:۱/۲۰، ۲/۸۰.
(۳) کشف الباري کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمربتمر خیرمنه.
(۴)کشف الباري:۲/۱۵۹.
(۵)کشف الباري:۲/۸۲.
(۶)کشف الباري:۱/۶۵۹.
(۷) النهایة: ۱/۲۹۷.
(۸) النهایة: ۱/۲۹۷ وعمدة القاري: ۱۲/۱۸۵.
(۹) عمدة القاري: ۱۲/۱۸۴.

بحث نه كول غواړي بلكه امام بخاري رحمه الله داخودل غواړي چه راعي يا وكيل داسې څه تصرف اوكړي چه د مؤكل دمصلحت مطابق وي چه يوځيز ضائع كيدلو اوهغه د ضائع كيدونه د بچ كيدو دپاره داسې تصرف اوكړو مثلاً چيلئى دمړه كيدو انديښنه پيداشوه هغه ذبح كړه نو په دې صورت كښې ښكاره خبره ده چه د مالك خيال نى اوساتلو ګنى هغه به مرداره شوې وه اوس به دلته په شپونړكى او وكيل باندې څه ضمان نه راځى په روايت الباب كښې دادى چه د كعب بن مالك رضى الله عنه يوې وينځې به دهغه چيلئى څرولې اتفاقى يوه چيلئى مړه كيدله نوهغې زر كاڼړې واخستلو اوهغه ئى ذبح كړه. حضرت كعب رضى الله عنه چه حضورپاك ته ددې ذكر اوكړو نو حضورپاك اوفرمائيل چه ټيك ده دهغې په خوړلوكښې هيڅ مضائقه نشته يعنى د وينځې ذبح صحيح ده اودهغې دا فعل دهيڅ نكير مستحق نه دې. (١)

⑥ **دعلامه ابن التين رحمه الله قول:-** علامه ابن التين رحمه الله فرمائى چه دا جارية خود كعب بن مالك رضى الله عنه وينځه وه اود هغه په ملك كښې داخله وه ددې نه داچرته ثابت شو چه كه وكيل يوداسې تصرف اوكړي په كوم كښې چه دهغه نيت د مؤكل ښيګړه وى نودهغه په ذمه به ضمان نه راځى. منشاداده چه د دې جاريه قصې سره د وكيل په قصه باندې استدلال كول به صحيح نه وى بلكه دامام بخارى رحمه الله په تفصيل سره خودامعلوميږى كه چرې په داسې صورتحال كښې داسې تصرف يووكيل يا بل څوك سرې كوى نودا تصرف جائزدې اودا خبره دتضمين نه زياته عام ده.(٢) مثلاً يوسړې چا په خپلو څاروو او چيلوباندې وكيل جوړكړو او ورته ئى اوونيل چه دا فلانكى خائى ته اورسوه. اتفاقى په لاركښې داسې صورت پيداشو چه يوڅاروې يا چيلئى مړه كيدله اوس هغه سوچ اوكړو كه دا مړه شى نو بالكل به ضايع شى نوهغه ئى حلاله كړه اود مرداريدونه ئى بچ كړه. په داسې صورت كښې دوكيل په تصرف باندې دمالك دطرف نه رضامندى ښكاره كول پكاردى. امام بخارى رحمه الله دامذكوره صورت بيانول غواړى. حقيقت دادې چه دواړه غرضونه كوم بيان كړې شو هغه بهرحال په خپل خائى صحيح دى.

[حديث ٢١٨١](٣) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ الْمُعْتَمِرَ أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعٍ، فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةٌ لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لاَ تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم-، أَوْ أُرْسِلَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ -صلى

---

(١) المتوارى على تراجم البخارى ص:٢٥٩ وفتح البارى: ٤/٦٠٧.

(٢) فتح البارى: ٤/٦٠٧.

(٣) وأخرجه البخارى فى كتاب الذبائح والصيد باب ما أنهر الدم من القصب والمروة والحديد رقم:٥٥٠١، ٥٥٠٢ وفى باب ذبيحة المرأة والامة رقم: ٥٥٠٤، ٥٥٠٥ والطبرانى فى معجم الكبير باب الكاف كعب بن مالك الانصارى رضى الله عنه: ١٩/٧٣ والحديث من أفراد البخارى رحمه الله تعالى كذا قال الحميدى رحمه الله تعالى فى الجمع بين الصحيحين: ١/٢٧٧.

الله علیه وسلم - عَنْ ذَالِكَ، أَوْأَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ فَيُعْجِبُنِي أَنَّهَا أَمَةٌ، وَأَنَّهَا ذَبَحَتْ. تَابَعَهُ عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ. [۵۱۸۲، ۵۱۸۳، ۵۱۸۵، ۵۱۸۶]

ترجمه:- دَحضرت کعب بن مالك ﷛ نه روایت دې چه دَهغه چیلئی په سلع غرباندې (کوم چه مدینه کښې دې ، څریدلې زمونږ یوې وینځې اولیدلې چه په هغې کښې یوه چیلئی مړه کیدله نوهغې یوکانړې مات کړو او په هغې ئې چیلئی حلاله کړه. کعب ﷛ خلقو ته اووئیل دَدې غوښه مه خورئی تردې چه زه دَ حضورپاك نه پښتله تپوس اوکړم. یائی داسې اووئیل چه دَ نبی کریم ﷺ په خدمت کښې څوك اولیګم تپوس اوکړی. بیا هغوی پښتله دَحضورپاك نه تپوس اوکړو یائی څوك اولیګل تپوس ئی اوکړو حضورپاك دَهغې دَغوښې خوړلو حکم ورکړو. عبیدالله بن عمر ﷬ فرمائی زمادا خبره خوښه شوه چه هغه وینځه وه اوهغې چیلئی حلاله کړه.

رجال الحدیث

⊙ **اسحاق بن ابراهیم**:- دا اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راهویه ﷬ دې. (۱)

⊙ **معتمربن سلیمان**:- دا معتمربن سلیمان بن طرخان ﷬ دې. (۲)

⊙ **عبیدالله**:- داعبیدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمربن الخطاب العمری ﷬ دې. (۳)

⊙ **نافع**:- نافع مولی عبدالله بن عمر ﷛ دې. کشف الباري: ۶۵۱/۴.

⊙ **ابن کعب بن مالک** ﷛:- ابن کعب بن مالك ﷛ نه مراد څوك دې. علامه مزی په اطراف کښې تصریح کړې ده چه دې نه مراد عبدالله دې. (۴)

حافظ ابن حجر ﷬ فرمائی چه دې نه مراددَهغوی رور عبدالرحمن دې. اودَدې تائیدهم دَدې مضمون دې روایت نه هم کیږی کوم چه ابن وهب عن اسامه بن زید عن ابن شهاب عن عبدالرحمن بن کعب بن مالك په طریق سره نقل کړې دې. (۵)

کعب بن مالک:- دَحضرت کعب بن مالك بن ابی کعب عمرو بن القیس انصاری مدنی ﷛ احوال تیرشو. (۶)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ راعی په مسئله

---

(۱) کشف الباری: ۴۲۸/۳.

(۲) کشف الباری: ۵۹۵/۴.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

(۴) فتح الباری: ۶۰۱/۴ دَ دوی تفصیلی احوال دَ پاره اوګورئی کشف الباری کتاب الصلاة باب التراضی والملازمة فی المسجد.

(۵) إرشاد الساری: ۲۷۷/۵ وفتح الباری: ۶۰۷/۴ دَوی دَتفصیلی احوال دَپاره اوګورئی کشف الباری کتاب الجنائز باب الصلاة علی الشهداء.

(۶) کشف الباری کتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من السفر.

کښې ښکاره دې خکه چه هغه وینځې دچیلو خصمانه کوله اوددې نه دوکالت مسئله هم په دې توګه ثابته شوه چه که شپونړکې وی اوکه وکیل ددې دواړو قبضه قبضه امانت وی لهذا دوی په دې امانت کښې داسې تصرف کولې شی د کوم مصلحت چه ښکاره وی ګنی دتعدی ضمان به په دوی لازم راځی. (۱)

قوله: قال عبیدالله فیعجبنی أنها أمة وأنها ذبحت: - عبیدالله بن عمر رحمه الله فرمائی ماته عجیبه ښکاره شوه چه یوه وینځه وه اوهغې دغه چیلئ حلاله کړه یعنی هغې دوینځې کیدوباوجود دخپل آقادمصلحت دومره خیال اوساته او دحسن فکر ثبوت ئې ورکړو او په عام توګه باندې وینځې داسې نه کوی. (۲)

علامه ابن التین رحمه الله فرمائی ددې حدیث نه معلومه شوه چه دښځې ذبیحه حلاله ده که حره وی اوکه وینځه وی او دا مذهب جماهیر علماء امام ابوحنیفه رحمه الله امام مالك، امام شافعی، امام احمد وغیرهم رحمهم الله اختیار کړې دې. بل ددې حدیث نه امام ابوحنیفه مالك شافعی اوزاعی ثوری رحمهم الله د داسې ذبیحې استدلال کړې دې. کوم چه دمالك د اجازت نه بغیر ذبح کړې شوې وی سره ددې چه داؤدظاهری رحمه الله وغیره دې سره اختلاف کړې دې خودهغه قول شاذ دې.(۳)

قوله: تابعه عبدة عن عبیدالله: - یعنی دا روایت معتمربن سلیمان سره عبدة بن سلیمان کوفی هم د عبیدالله بن عمر نه روایت کړې دې. اوامام بخاری رحمه الله دا متابعت په کتاب الذبائح کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۴)

رجال الحدیث

عبدة: - عبده بن سلیمان ابومحمد کلابی رحمه الله دې.(۵)

۵ - باب: وکالة الشاهد والغائب جائزة

وَكُتِبَ عَبْدُاللهِ بْنِ عُمَرَ إِلَى قَهْرِمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

حاضر اوغائب هریو وکیل کول صحیح دی او عبدالله بن عمر رضی الله عنهما خپل وکیل ته اولیکل اوهغه دهغه نه غائب وو چه دهغه دکور د ټولو لویو اوواړو د طرف نه صدقه فطرادا کړی.

دترجمة الباب مقصد اود علماؤ داختلاف بیان: - ددې ترجمة الباب غرض دادې چه د غائب او حاضر دواړو وکالت جائزدې یعنی که مؤکل په ښار کښې موجود وی نوبیاهم هغه دخپل طرف نه خوك وکیل جوړولې شی اوکه هغه چرته په سفرباندې تلې وی نوبیائی هم دخپل طرف نه

---

(۱) إرشادالساری:۲۶۸/۵.

(۲) لامع الدراری:۲۱۸/۶.

(۳) عمدة القاری:۱۷۸/۱۲.

(۴) إرشادالساری:۲۷۸/۵.

(۵) کشف الباری:۹٤/۲.

وكيل جوړولې شي.[1] او امام بخاري رحمه الله پيش كړې شوې اثر دموكل حاضر غائب وكيل جوړولو په سلسله كښې خو اضح دې اودموكل غائب حاضر وكيل جوړول ددې نه په طريقه اولى مستفاد كيږي دكوم تفصيل چه وړاندې دحديث په ضمن كښې راغې. په دې باندې دټولو اتفاق دې چه د غائب د طرف نه توكيل جائزدې ليكن كه موكل په ښاركښې موجود دې نوهغه څوك خپل وكيل جوړولې شى كه نه؟ په دې كښې څه تفصيل دې. امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائي چه دعذر په صورت كښې خوئې جوړولې شى اوبغيرد عذرنه ئې نه شى جوړولې مثلاً دې چرته په سفرروان دې يا دا چه هغه بيماردې او يوبل صورت دادې چه كه چرې خصم راضى وى چه ستاسو د راتلوضرورت نشته دحاكم دپاره خپل څوك وكيل مقرركړه نو په دې صورت كښې هم جائزدې.[2] امام مالك رحمه الله فرمائي كه دخصم اووكيل په مينځ كښې عداوت اودښمنى وى نوپه داسې صورت كښې وكيل جوړول جائزنه دى.[3]

دعلامه ابن بطال رحمه الله اشكال:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائي چه حديث باب د امام ابوحنيفه رحمه الله خلاف دې ځكه چه په دې كښې حضورپاك ﷺ صحابه كرامو رضي الله عنهم ته حكم وركړو چه هغه حضرات دې قرض خواه له اوښ وركړي اوداحضورپاك د طرف نه توكيل وو حالانكه حضورپاك نه غائب وو نه بيماروو اونه مسافروو.[4]

دعلامه عيني رحمه الله جواب:- علامه عيني رحمه الله فرمائي حديث باب دامام ابوحنيفه رحمه الله خلاف حجت نه دې ځكه چه امام صاحب د حاضرالبلددتوكيل منكرنه دې بلكه هغوى فرمائي توكيل خوجائزدې ولې لازم نه دې اود لازم نه كيدو مطلب دادې كه بل فريق دا وائي چه زه ستاپه دې وكيل باندې راضى نه يم چه دې دې ستاد طرف نه پيروى اوكړي تاسو پخپله كچهرو ته تشريف راوړئى نوبيابه دموكل حاضريدل ضرورى شى چونكه دا توكيل لازم نه دې اوكه چرې هغه فريق راضى شى نوبياهيڅ بديت نشته.[5]

وَكَتَبَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو إِلَى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

علامه كرماني رحمه الله فرمائي چه عبدالله بن عمر رضي الله عنهما بغيرد واؤ نه دې اومراد عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما دې.[6]

علامه عيني رحمه الله فرمائي چه په ددې كښې نسخې مختلف دى بعض كښې عبدالله بن عمرو (واؤسره) دې اوبعض كښې عبدالله بن عمر(بغيرد واؤ) دې.[7]

---

[1]) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ٦٠٨/٤ وشرح ابن بطال:٣٦٢/٦ – ٣٦٣ وإرشادالساري:٥/٢٧٨ - ٢٧٩.

[2])عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ٦٠٨/٤ وشرح ابن بطال:٣٦٢/٦ وإرشادالساري:٥/٢٧٨ - ٢٧٩.

[3]) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ٦٠٨/٤ وشرح ابن بطال:٣٦٢/٦ – ٣٦٣ وإرشادالساري:٥/٢٧٨ - ٢٧٩.

[4]) شرح ابن بطال:٣٦٣/٦.

[5]) عمدة القاري:١٨٩/١٢.

[6]) شرح الكرماني:١٣٤/١٠.

[7]) عمدة القاري:١٨٨/١٢.

حل اللغات: قهرمان:- دَ فارسی ژبې لفظ دې په معنی خازن وکیل حافظ خادم.[1]

تشریح:- حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما خپل قهرمان ته اولیکل چه هغه دَ ده ټول کوروالا که واړه دی اوکه لونی دَټولو دَ طرف نه صدقه فطراداکړې لکه چه ده دغه قهرمان خپل وکیل جوړکړو.

[حدیث ۲۱۸۲][2] حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلاَّ سِنًّا فَوْقَهَا . فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهُ بِكَ . قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً ».[۲۱۸۳، ۲۲۶۰، ۲۲۶۲، ۲۲۶۳، ۲۲۷۱، ۲۴۶۵، ۲۴۶۷]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضي الله عنه فرمائی په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې دَ یوسړی یواوښ قرض وو. هغه دَ حضورپاك نه دَ تقاضا کولودپاره راغلو حضورپاك اوفرمائیل دَ ده اوښ ورکړه. صحابه کرامو رضي الله عنهم اولټولوخودَهغه دَعمر اوښ ملاؤنه شو بس هغه (اوښ) به ملاویدلوچه دَهغه دَ اوښ نه به نی عمر زیات وو(یعنی ډیرقیمتی). حضورپاك اوفرمائیل هم دغه ورکړئی نوهغه اوونیل چه تاسو زماځنګه حق پوره پوره راکړو دغه شان دې الله تعالی هم تاسوته ښه درکړی. بیاپیغمبر عليه السلام اوفرمائیل تاسوکښې هم هغه خلق ډیرښه دی چه قرض په ښه شان سره اداکړی.

رجال الحديث

⊙ **ابونعیم**:- دا ابونعیم فضل بن دکین رحمه الله دې.[3]

⊙ **سفیان ثوری**:- داسفیان بن سعیدثوری رحمه الله دې.[4]

⊙ **سلمه بن کهیل**:- دا سلمه بن کهیل حضرمی رحمه الله دې.[5]

---

[1]) فتح الباري: ٤/٦٠٨ وإرشادالساري: ٥/٢٧٨.

[2])أخرجه البخاري أيضًا في كتاب الوكالة باب الوكالة في قضاوالدين رقم:٢٣٠٦١ وفي كتاب الاستقراض وأداء الديون باب استقراض الابل رقم: ٢٣٩٠ وفي باب هل يعطي اكبرمن سنه رقم:٢٣٩٢ وباب من القضاء رقم: ٢٣٩٣ و باب لصاحب الحق مقال رقم: ٢٤١ وفي كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم:٢٦٠٦ وباب من أهدى له هدية وعنده جلساؤه فهوأحق رقم: ٢٦٠٩ وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب من استلف شيئًا فقضى خيراً منه الخ رقم:٤٠٨٤ – ٤٠٨٨ وأخرجه مسلم في كتاب البيوع باب ماجاء في استقراض البعير الخ رقم:١٣١٦ وأخرجه النسائي في كتاب البيوع باب استلاف الحيوان واستقراضه رقم:٤٦٣٢ وفي باب الترغيب في حسن القضاء رقم: ٤٧٠٧.

[3])كشف الباري:٢/٦٦٩.

[4]) كشف الباري:٢/٢٧٨.

[5]) كشف الباري كتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

④ ابوسلمه - دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دې. [1]

⑤ ابوهريره - دامشهورصحابى رسول حضرت ابوهريره رضي الله عنه دې. [2]

حل اللغات سنا - په معنى دَ غاښ، عمر داسې ښناورته وانى دَ كوم چه غاښونه شوې وى دَدې جمع أسنان راځى. [3]

دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت - دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت دَوكالة حاضره په مسئله كښې خو **قوله: أعطوه** سره واضح دې چه حضورپاك ﷺ بعض صحابه كرامو رضي الله عنهم ته دَاوښ وركولودَپاره وكيل جوړكړو. [4] اودَ وكالت غائبه په سلسله كښې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا په دې حديث سره په طريقه اولى ثابتيږى. ځكه چه كله مؤكل حاضريدوسره بل وكيل جوړولې شى اوهغه پخپله په دې عمل قدرت لرى نودَغائب كيدو په صورت كښې خودَاحتياج اوضرورت دَوجې نه هغه زيات اهل دې چه دَ خپل طرف نه وكيل مقرركړى. [5]
علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه قوله اعطوه لفظ دواړو صورتونوته شامل دې. ددې دپاره كه چرې په دې سره خطاب حاضرينوته اوكړې شى ولې دَعرف اوقرائن حال په اعتبار دواړو صورتونوته متضمن دې. [6]

ايادَ حيوان استقراض جائزدې؟:- په دې مسئله كښې اختلاف دې چه دَ ښناور استقراض جائز دې كه نه؟ ړومبې مسلك دَ جمهورعلماؤ دې يعنى امام مالك امام احمد امام اوزاعى امام شافعى ليث او اسحاق وغيرهم رحمهم الله فرمائى دَ ټولو څيزونو په شان په حيوان كښې هم قرض جائزدې. حديث باب نه دَدې تائيدكيږى. [7] اودا حضرات وينځه دَدې نه مستثنى ګرځوى چه دا په قرض وركول جائزنه دى سوا دَهغه سړى نه چه دَ دغه وينځې محرم وى يا ښځه يا خنثى وى. [8] دويم مسلك دَ ابن جرير رحمه الله او داؤدظاهرى دې دَدې حضراتو په نيز وينځه قرض وركول هم جائزدى. [9] او دريم مسلك دَ امام ابوحنيفه رحمه الله امام ثورى حسن بن صالح وغيرهم رحمهم الله دې. داحضرات دَدې دَعدم جواز قائل دى. [10] دَدې حضراتو دليل دَحضرت جابر رضي الله عنه روايت دې چه رسول الله ﷺ نسيئة دَحيوان بيع په حيوان سره كولونه منع

---

[1] كشف البارى:۳۲۳/۲.
[2] كشف البارى:۶۵۹/۱.
[3] المغرب: ۴۱۸/۱.
[4] عمدة القارى:۱۸۸/۱۲ وفتح البارى: ۶۰۸/۴.
[5] فتح البارى: ۶۰۸/۴.
[6] شرح الكرمانى:۱۳۵/۱۰.
[7] نيل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القارى:۱۸۹/۱۲.
[8] نيل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القارى:۱۸۹/۱۲.
[9] نيل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القارى:۱۸۹/۱۲.
[10] نيل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القارى:۱۸۹/۱۲.

فرمائیلي ده (۱) اوچه کله حضورپاك دَ بیع نه منع فرمائیلي ده نودَ قرض ممانعت خو به په طریقه اولی سره ثابت وی خکه چه په بیع کښې د قبیل مثلیات کیدل هم ضروری نه دی اوپه قرض کښې زمونږ په نیز ازقبیل مثلیات کیدل ضروری دی اودَ ذوات قیم استقراض جائزنه دې خکه چه معروف کلیه ده الاقراض تقضی بامثالها لهذا دَ شمیردَ تفاوت په څیزونوکښې استقراض صحیح نه دې. خکه چه په دې کښې مثل نه وی (۲)اوداسې هم ونیلي شي چه کله حیوان قرض خرخول ممنوع دی نوقرض به هم ممنوع وی خکه چه ددواړو علت جامعه دهغې څیزونه عددیه متفاوته نه کیدل دی. (۳)

---

۱) أخرجه ابن ماجه فی سننه فی باب الحیوان بالحیوان نسیئةً رقم الحدیث : ۲۲۷۰،۲۲۷۱ وأخرجه ابن حبان فی صحیحه فی ذکر الزجر عن بیع الحیوان بالحیوان إلا یداً بید عن ابن عباس رضی الله عنهما رقم الحدیث :۵۰۲۸ وأبوداؤد فی باب الحیوان بالحیوان نسیئةً رقم الحدیث :۳۳۵۶، والترمذی فی باب ماجاء فی کراهیة بیع الحیوان بالحیوان نسیئةً عن سمرة رضی الله تعالی عنه رقم:۱۲۳۷.

۲)عمدة القاری:۶۴/۱۲

۳) عمدة القاری: ۶۴/۱۲.

دَ مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله یوعجیبه توضیح:- لیکن حضرت انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه وأقول من عند نفسی إن الحیوانات،وإن لم تثبت فی الذمة فی القضاء، لکنه یصح الاستقراض به فیما بینهم، عند عدم المنازعة والمناقشة، وهذا اللذی قلت، ان الناس یعاملون فی أشیاء تکون جائزة فیما بینهم علی طریق المراة والاغماض، فاذا رفع إلی القاضی یحکم علیه ا بعدم الجواز. فالاستقراض المذکور عند عدم المنازعة حجائزعندی، وذلک لان العقود علی نحوین: نحو یکون معصیة فی نفسه، واذا لایجوز مطلقًا. ونحوآخر لایکون معصیة، وإنتما یحم علیه بعدم الجواز لافضائه إلی المنازعة. فاذا لم تقع فیه منازعة حاز.
واستقراض البعیرمن النحو الثانی، لان لیس بمعصیة فی نفسه،وإنما ینهی عنه. لان ذوات القیم لا تتعین إلا بالتعیین، والتعیین فیما لایحصل إلا بالاشارة، فلاتصلح للوجوب فی الذمة. فاذا لم تتعین افضی إلی المنازعة عندالقضاء لامحالة. فاذا کان النهی فیه لعلة المنازعة حاز عندانتفاء العلة. والحاصل الخ. (اوګورئی فیض الباری علی صحیح البخاری: ۲۸۹/۳، ۲۹۰)
یعنی استقراض حیوانات یعنی دهغې په ذمه کښې ثابتیدل سره ددې چه داحنافو په نیز قضاءً ناجائزدی لیکن دخلقو دخپل مینځ دمعاملاتو په اعتبارسره که اوکتلې شي نود منازعت اوجګړې د احتمال نه کیدو په صورت کښې دا استقراض جائزکیدل پکاردی اودا خبره زه خکه کوم چه خلق اکثر په خپل مینځ کښې دامعاملات کوی چه په اعتبارد مروت اوسترګوپټولو دهغوی په مینځ کښې جائزاو رائج وی. اوچه کله دوی دَ یوقاضی طرف ته بوځي نوعدم جوازمعلومیږی.
نودامذکوره استقراض هم دعدم منازعت په صورت کښې زما په نیزجائزدي اودا خکه چه دَ شریعت مطهره منع کړې شوې عقود په دوو قسموباندې دی. ① داسې عقوق چه فی نفسه په معصیت باندې مبنی وی نوداسې امورو ارتکاب خو علی الطلاق جائزنه دې. ② داسې عقوق چه في نفسه په معصیت باندې مبنی نه وی یعنی فی نفسه حرام نه دی لیکن دَ مفضی إلی المنازعت کیدو دوجې نه دا قضاءً جائزګرخولې شي لهذا دَ منازعت احتمال نه کیدو په صورت کښې دا جائزکیدل پکاردی اودا استقراض حیوان مسئله عقود دویم قسم نه ده. خکه چه فی نفسه په دې کښې هیڅ ګناه نشته اودې نه خکه منع کړې شوې ده چه دا دَ ذوات قیم نه دی او... ابقیه حاشیه په راروانه صفحه...

۶- باب: الوكالة في قضاء الديون

قرضه اداکولودپاره وکیل کول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه د دین د ادائیگئی دپاره هم وکیل مقررول جائزدی

د حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر عسقلانی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله دې ترجمة الباب سره د یوتوهم دفعیه فرمائیلې ده اوهغه دادې چه قضاء دیون کښې توکیل په ظاهره جائزنه دی کیدل پکار. ځکه چه د دین قاعده داده چه کله هم دائن مطالبه اوکړی اومدیون په اداکولوباندې قادروی نوهغه له زر ورکول پکاردی اود توکیل په صورت کښې به وخت لګی امام بخاری رحمه الله دا شبه لرې کړې اوونیلی دی چه د قضاء دیون دپاره په توکیل کولوکښې هیڅ بدیت نشته اودا په هغه روستوکولواو ټال متول کښې داخل نه دی د کوم ممانعت چه په حدیث کښې فرمائیلې شوې دې. حافظ ابن حجر رحمه الله چه کوم د ترجمة الباب غرض بیان کړې دې دا د علامه ناصرالدین ابن منیر رحمه الله نه ماخوذ دې.[۱]

د حضرت شیخ الهند رحمه الله قول:- حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چونکه سنن ابی داؤد وغیره کښې حضرت سمرة بن جندب رضی الله عنه روایت دې على اليدما أخذت[۲] یعنی چاچه یوڅیز واخستو دهغه په ذمه دی چه هغه دې اداکړی. په دې سره په ظاهره دا شبه کیدله چه قرض دارې دې پخپله هغه دیون اداکړی او په دې کښې توکیل صحیح نه دې. نو امام بخاری رحمه الله اوخودل چه په قضاء دیون کښې په توکیل کښې هیڅ مضائقه نشته او على اليدما أخذت مطلب صرف دادې چه مال قرض ورکونکی ته رسول ضروری دی که هغه پخپله اورسولې شی اوکه د وکیل په ذریعه. په دواړو صورتونوکښې مقصود حاصلیږی.[۳] او دویمه خبره داهم ده چه على اليدما اخذت تعلق خود باب غضب سره دې اودلته د غضب مسئله نه شی بیانولې بلکه دلته خو د دین مسئله بیانولې شی.

.....بقیه حاشیه دتیرمخ] ذوات قیم څیزونه بغیرد تعیین نه متعیین کیدې نه شی.او د دې تعین په اشاره سره حاصلیږی لهٰذا دا څیزونه په ذمه کښې د صلاحیت نه لرې نود متعین نه کیدو د وجې نه مفضى الى المنازعة شې او په اعتبار به قضاء ناجائزګرځولی شې. معلومه شوه چه په دې کښې نهی لذاته نه ده بلکه نهی لغیره ده اوددې علت منازعه دې نوددغه علت د انتفاء په صورت کښې دامعامله جائزکیدل پکاردی.

[۱]) فتح البارى: ۶۰۹/۴.

[۲]) أخرجه الامام أبوداؤد رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الاجارة باب فى تضمين العارية رقم: ۳۵۶۱ وأخرجه الامام الترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى أن العارية مؤداة رقم:۱۲۶۶ والامام ابن ماجة رحمه الله تعالى فى باب العارية رقم: ۲۴۰۰.

[۳]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۰.

احدیث باب ۲۱۸۳ (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَتَقَاضَاهُ، فَأَغْلَظَ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً». ثُمَّ قَالَ «أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ نَجِدُ إِلاَّ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ. فَقَالَ «أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً». [ر: ۲۱۸۲]

ترجمه:- یو سړی نبی کریم ﷺ له راغلو اودَهغوی نه ئې دَخپل قرض غوښتنه اوکړه اوسخت الفاظ ئې اووئیل دَ حضورپاك صحابه کرامو ﷺ هغه ته سزا ورکول غوښتل لیکن حضورپاك اوفرمائیل دې پریږدئی چه وائی دَ چاچه حق وی هغه داسې خبرې کولې شی. بیاحضورپاك اوفرمائیل ده ته هم دَ هغه عمر والا اوښ ورکړئی. صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو دَهغه عمر والاخونشته دَهغې نه دَ بهترعمروالا اوښ موجود دې. حضورپاك اوفرمائیل هم دغه ورکړئی په تاسو کښې بهترین خلق هم هغه دی چه په ښه طریقه سره قرض اداکړی.

رجال الحدیث

۞ **سلیمان بن حرب**:- دا سلیمان بن حرب واشمی بصری رحمه الله دې. (۲)

۞ **شعبة**:- دا شعبة بن حجاج رحمه الله دې. (۳)

۞ **سلمة ب کهیل**:- دا سلمة بن کهیل حضرمی کوفی رحمه الله دې. (۴)

۞ **ابوسلمة**:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. (۵)

۞ **ابوهریره**:- دامشهورصحابی حضرت ابوهریره ﷺ دې. (۶)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: اعطوه سنّا مثل سنه سره ښکاره دې. (۷) یعنی رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷺ دَخپل دین دَاداکولو دَپاره وکیل جوړکړلو.

۷- باب: إِذَا وَهَبَ شَيْئًا لِوَكِيلٍ أَوْ شَفِيعِ قَوْمٍ جَازَ

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم لِوَفْدِ هَوَازِنَ حِينَ سَأَلُوهُ الْمَغَانِمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم (نَصِيبِي لَكُمْ)

---

(۱) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۲) کشف الباری: ۱۰۵/۲.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) کشف الباری کتاب الصوم باب من مات وعلیه الصوم.

(۵) کشف الباری: ۳۲۳/۲.

(۶) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۷) إرشادالساری: ۲۸۰/۵.

که دَیوقول وکیل یا سفارشی ته څه هبه کړې شي نوصحیح دی ځکه چه کوم وخت دَ هوازن دَ طرف نه څه خلق راغلي وو اوهغوی دَ نبی کریم ﷺ نه دَ مال غنیمت واپس کولودرخواست کړې وو نوحضورپاك اوفرمائیل کوم چه زما په حصه کښې راغلی دی هغه تاسووا خلئی

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه که یوسړې دَ یوقوم یا قبیلې دَ طرف نه څه هبه کول غواړی اودَهغه قوم دَ طرف نه څوك نمائنده وی نوهغه نمائنده دَقوم پورې دغه څیزرسولودَپاره وکیل جوړکړئی نودا جائزدی اودَ استدلال په توګه امام بخاری رحمه الله دَ بنی هوازن دَ وفد واقعه پیش کړې ده چه هلته عرفاء متعین کړې شوې وو اودَهغوی په ذریعه دَهغوی مالونه او قیدیان واپس کړې شوی وو.(۱)

[حدیث باب ۲۱۸۴](۲) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَزَعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَىَّ أَصْدَقُهُ. فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْىَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ». وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلاَّ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلاَءِ قَدْ جَاءُونَا تَائِبِينَ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ». فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّا لاَ نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ». فَرَجَعَ

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۱۶۱.

(۲) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب العتق باب من ملك من العرب رقیقًا فوهب الخ رقم: ۲۵۳۶، ۲۵۴۰ وفی کتاب الهبة وفضیلها الخ باب من رأة الهبة الغائبة جائزة رقم:۲۵۸۲، ۲۵۸٤ وفی باب إذا وهب جماعة القوم رقم: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲ وفی کتاب المغازی باب قول الله تعالی ﴿ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ ﴾ الایة رقم:٤۲۱۸، ٤۳۱٦ وفی کتاب الاحکام باب عرفاء للناس رقم: ۷۱۷٦، ۷۱۷۷ وذکره الجامع بین الصحیحین فی أفراد البخاری: ۳/۳۸۲ رقم:۲۸٦۱ وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالی فی سننه. فی کتاب الجهاد باب فداء الامیر بالمال رقم:۲٦۹۳ والطحاوی رحمه الله تعالی فی شرح مشکل الاثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم مماکان منع فی سبایا هوازن الخ رقم:٤۵۰۹.

النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. [۲۴۰۲، ۲۴۰۲، ۲۴۴۴، ۲۹۶۳، ۴۰۶۴، ۶۷۵۵]

ترجمه:- (مروان بن حكم اومسوربن مخرمه دواړو بيان كړې دې چه دَغزوه حنين نه دَ واپسئى نه پس) كله چه دَ هوازن وفدمسلمان شو دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضر شو نورسول الله ﷺ اودريدو. هغوى حضورپاك ته درخواست اوكړو چه زمونږ مال اوقيديان واپس كړئى. حضورپاك اوفرمائيل رښتياخبره زما ډيره خوښه ده تاسو په دوو خبروكښې يوه اختيار كړئى ياقيديان واپس واخلئى يامال او ماخو(جعرانه) كښې دَهغوى انتظار كړې وو او رسول الله ﷺ چه دَ طائف نه واپس شو نودَ لسوشپونه زيات انتظار (جعرانه) كښې كړې وو.

كله چه دَهوازن دَ وفديقين اوشوچه رسول الله ﷺ به هغوى ته په دوو څيزونوكښې يوڅيز واپس كوى نوهغوى عرض اوكړو مونږ ته قيديان واپس كړئى. نورسول الله ﷺ دَ مسلمانانومخې ته (دَخطبې دَپاره) اودريدو. اول ئى چه څنګه غوښتل دَ الله تعالى تعريف ئى بيان كړو بيائى اوفرمائيل امابعد! ستاسو دا رونړه (دَ هوازن خلقو) توبه كړې راغلى دى اوزه مناسب ګنړم چه دَدوى قيديان واپس كړم اوس تاسو كښې چه څوك په خوشحالئى سره دا غواړى نو هم هغه دې اوكړى اوڅوك چه خپله حصه داسې قايم كول غواړى چه كوم مال غنيمت اول الله تعالى وركړې دَهغې نه به مونږ دَ هغوى بدله وركوو نوهغه دې داسې اوكړى. په دې باندې خلقو عرض اوكړو يارسول الله! مونږ به ستاسو دَ خوشحالئى دَپاره دا قيديان هم داسې وركړو. حضورپاك اوفرمائيل چه مونږ ته نه ده معلومه چه په تاسوكښې څوم په دې خبره راضى دى اوڅوك نه دى نو(بهتر دادى چه) واپس شئى او ستاسو نقيب (سردار) دې ستاسو دَ طرف نه بيان اوكړى بياخلق واپس شو اودهغوى نقيبانو هغوى سره خبرې اترې اوكړې بيا حضورپاك له راغلل او عرض ئى اوكړو چه هغه خلق راضى دى اوهغوى دَخپلو قيديانو دَ واپس كولو اجازت وركړو.

رجال الحديث

۞ **سعيدبن كثير**:- داسعيدبن كثيربن عفير رحمه الله دې.[۱]

۞ **ليث**:- دا ليث بن سعد رحمه الله دې.[۲]

۞ **عقيل**:- دا عقيل بن خالد بن عقيل رحمه الله دې.[۳]

۞ **محمد**:- دامحمدبن مسلم ابن شهاب زهرى رحمه الله دې.[۴]

۞ **عروة**:- داعروه بن زبير رحمه الله دې.[۵]

---

[۱] كشف البارى:۳/ ۲۷٤.
[۲] كشف البارى:۱/ ۳۲٤.
[۳] كشف البارى:۱/ ۳۲۵، ۳/ ٤۵۵.
[۴] كشف البارى:۱/ ۳۲۶.
[۵] كشف البارى:۱/ ۲۹۱.

⑨ **مروان** - دا مروان بن حكم ﷫ دې.[1]
⑩ **مسور** - دامسوربن مخرمة ﷫ دې.[2]

قوله: وزعم عروة - علامه كرمانى ﷫ اوعلامه عينى ﷫ فرمائى چه زعم په معنى دَ قال دې.[3]

حل لغات: - الوفد: دَ وافد جمع ده هغه خلق چه په يوخائى يوبنارته لاړشى، ياهغه خلق چه دَ يو مشترك غرض دَپاره حاكم له لاړشى. مجرد كښې دَضرب نه مستعمل دې. **وَفَدَيَفِدُوفداً** قاصد جوړيدو سره راتلل.[4]

عرفاؤكم: عرفاء دَ عريف جمع ده په معنى پيژندونكى، دَ قوم دَ معاملاتو خيال ساتونكى. دَخپلو ملګرو پيژندګلو كونكې. نقيب اودا په مرتبه كښې دَ رئيس نه كم وى.[5]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: إنى أردت أن أرد إليهم سبيهم الحديث** سره ظاهردې. دَ هوازن دَ وفد والا دَخپلو قيديانودَ واپس كولو په سلسله كښې وكيلان اوشفاعت كونكى وو.[6]

٨-باب: إذاوكل رجل أن يعطى شيئًا، ولم يبين كم يعطى، فأعطى على مايتعارفه الناس

يوسړى بل سړى ته څه وركولوسره وكيل كړو اودائى بيان نه كړه چه څومره وركړى نوهغه د دستور مطابق وركړه

دَترجمة الباب مقصد: - دَامام بخارى ﷫ مقصددادې چه په توكيل كښې هم په عرف باندې اعتمادكولې شى. كه چرې يوسړى خپل وكيل ته دا اووئيل چه فلانكى سړى ته څه وركړه اوس هغه څه څيز هغه ته وركړو نودا به كتلې شى چه دَ هغه دا وركول دَعرف مطابق دى كه خلاف. كه چرې دَعرف مطابق وى نو داسې كولوكښې هيڅ مضائقه نشته لكه چه په حديث باب كښې دى چه حضورپاك حضرت بلال ﷺ ته ونيلى ووچه ته جابرته دَهغه ثمن وركړه او څه زياتى وركړه نوهغه د يوقيراط اضافه كړې وه اوس دا يوقيراط خو ښكاره خبره ده چه دَ عرف مطابق وو په دې كښې هيڅ اشكال نشته.[7]

---

[1]) كشف البارى كتاب الوضوء باب البصاق والمخاط ونحوه فى الثواب.
[2]) كشف البارى كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس.
[3]) عمدة القارى: ١٩٣/١٢.
[4]) النهاية: ٨٦٧/٢.
[5]) النهاية: ١٩٠/٢.
[6]) إرشادالسارى:٢٨٢/٥عمدة القارى:١٩٣/١٢.
[7]) عمدة القارى:١٩٥/١٢. إرشادالسارى:٢٨٣/٥.

[حدیث ۲۱۸۵] [۱] حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ وَغَيْرِهِ، يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يُبَلِّغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضی الله عنهما - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ الْقَوْمِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «مَنْ هَذَا». قُلْتُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ «مَا لَكَ». قُلْتُ إِنِّي عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ. قَالَ «أَمَعَكَ قَضِيبٌ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «أَعْطِنِيهِ». فَأَعْطَيْتُهُ فَضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ أَوَّلِ الْقَوْمِ قَالَ «بِعْنِيهِ». فَقُلْتُ بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «بِعْنِيهِ قَدْ أَخَذْتُهُ بِأَرْبَعَةِ دَنَانِيرَ، وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ». فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْتَحِلُ. قَالَ «أَيْنَ تُرِيدُ». قُلْتُ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ». قُلْتُ إِنَّ أَبِي تُوُفِّيَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبَتْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَذَلِكَ». فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ «يَا بِلاَلُ اقْضِهِ وَزِدْهُ». فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ لاَ تُفَارِقُنِي زِيَادَةُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. فَلَمْ يَكُنِ الْقِيرَاطُ يُفَارِقُ جِرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. [ر: ۴۳۲]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنهما فرمائی زه په یوسفرکښې حضوریاك سره ووم او زه په یوبه رو رفتار والا اوښ باندې سور ووم چه دټولو شاته به وو. بیاحضوریاك ما سره تیرشو اوتپوس ئی اوکړو دا څوك دې؟ ما عرض اوکړو جابربن عبدالله. حضوریاك تپوس اوکړو په ته څه شوی دی؟ ما عرض اوکړو زما داوښ بالکل په مزه دې. حضوریاك اوفرمائیل آیا تاسره لخته شوه؟ ماعرض اوکړو اوجی. حضوریاك اوفرمائیل ماته راکړده نوما ورکړه پیغمبر علیه السلام هغه اووهلو او وئی رټلو اوس چه دَدغه ځائی نه روان شو نودَ ټولو نه وړاندې شو. حضوریاك

---

[۱] وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من سفر رقم: ۴۴۳ وفی کتاب البیوع باب شراء الدواب والحمیر رقم: ۲۰۹۷ وفی کتاب الاستقراض باب من اشتری باالدین ولیس عنده ثمنه أو لیس بحضرته رقم:۲۳۸۵ وباب حسن القضاء رقم:۲۳۹۴ وباب الشفاعة فی وضع الدین رقم:۲۴۰۶ وفی کتاب المظالم والغصب باب من عقل بعیره علی البلاط أو باب المسجد رقم:۲۴۷۰ وکتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغیر المقبوضة الخ رقم:۲۶۰۳، ۲۶۰۴ وفی کتاب الشروط باب إذا اشترط البائع ظهر الدابة إلی مکان مسمی جاز رقم: ۲۷۱۸ وفی کتاب الجهاد والسیر باب من ضرب دابة غیره فی الغزو رقم: ۲۸۶۱ وباب استئذان الرجل الامام لقوله عزوجل ﴿ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ ﴾ الایة رقم:۲۹۶۷ وباب الصلاة إذا قدم من السفر رقم: ۳۰۸۷ وباب الطعام عندالقدوم رقم:۳۰۸۹، ۳۰۹۰ وفی کتاب المغازی باب ﴿ اذ همَّتْ طَّآئفتٰن ﴾ الایة رقم:۴۰۵۲ وفی کتاب النکاح باب تزویج الثیبات رقم: ۵۰۷۹، ۵۰۸۰ وباب لایطرق أهله لیلاً إذا أطال الغیبة مخافة أن یخوفهم اویلتمس عثراتهم رقم: ۵۲۴۳، ۵۲۴۴ وباب طلب الولد رقم: ۵۲۴۵، ۵۲۴۶ وباب تستحد المغیبة وتمتشط الشعثة رقم: ۵۲۴۷ وأخرجه الترمذی فی سننه فی کتاب النکاح باب ماجاء فی تزویج الابکار رقم: ۱۱۰۰ والنسائی فی سننه فی کتاب النکاح باب نکاح الابکار رقم:۳۲۱۹.

اوفرمائیل دا اوښ په ماخرڅ کړه ماعرض اوکړو یارسول الله هم ستاسو دې. حضورپاك اوفرمائیل نه خرڅ نې کړه ما په څلوردیناریاندې واخستو اوته دمدینې پورې په دې باندې سورلاړشه. زه چه کله مدینې ته نیزدې اورسیدم نوزه بل طرف ته لاړم. حضورپاك اوفرمائیل چرته ځې؟ ماعرض اوکړو چه ما یوداسې ښځې سره نکاح کړې ده چه دهغې خاوند مړشوې (یعنی کونډه ده) حضورپاك اوفرمائیل چه پیغلې سره دې ولې نکاح نه کوله تابه هغې سره لوبې کولې اوهغې به تاسره لوبې کولې. ما وئیل زما پلار مړشو اوهغه ډیرې لونړه پریخودې نوماارادہ اوکړه چه داسې ښځې سره نکاح کوم چه تجربه کاره وی او کونډه وی حضورپاك اوفرمائیل چه که داخبره وی نو خیر دې. کله چه مونږ مدینې ته اورسیدو نوحضورپاك حضرت بلال رضی الله عنه ته اوونیل اې بلال جابرته قیمت ورکړه او څه زیاتې ورکړه. هغه څلوردینار راکړل او یوقیراط سره زر نې راکړه. حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم یوقیراط سره زر زیاتی راکړې وو (کله) زما نه جداکیږی نه همیشه به دا قیراط دحضرت جابر رضی الله عنه په تیله کښې وو

رجال الحدیث

① **مکی بن ابراهیم:**- دامکی بن ابراهیم بن بشرتمیمی بلخی رحمه الله دې.[1]

② **عبدالملک:**- دا عبدالملك بن عبدالعزیزبن جریج رحمه الله دې.[2]

③ **عطاء:**- دا عطاء بن ابی رباح رحمه الله دې.[3]

④ **جابر بن عبدالله:**- داجابربن عبدالله بن عمرو بن حرام انصاری رضی الله عنه دې.[4]

قوله: عن عطاء بن ابی رباح وغیره یزید بعضهم علی بعض الخ:- یعنی ابن جریج رحمه الله دا روایت د عطاء بن ابی رباح په شان دنورو نه هم نقل کړې دې. اود بعض په حدیث کښې اضافه ده. وړاندې زمونږ په متداوله نسخو کښې دی چه **لم یبلغه کلهم رجل واحد منهم عن جابربن عبدالله.**[5] مطلب دادې چه مکمل حدیث ټولونه دې نقل کړې بلکه یوسړی مکمل حدیث نقل کړې دې او تقدیرعبارت به داشی **لم یبلغه ای لم یسقه کلهم بل بلغه وساقه بتمامه رجل واحد منهم.** او په بله نسخه کښې دی لم یبلغه کله رجل منهم ددې مطلب به داوی چه حدیث مجموعه مشائخ کلام نه مرکب دې هریو پوره حدیث نه دې نقل کړې.[6] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی

قوله: یزید بعضهم کښې ضمیر غیرطرف ته راجع دې ځکه چه غیرپه اعتبار دمعنی د جمع دې او

---

[1]) کشف الباری:۳/۴۸۱.

[2]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.

[3]) کشف الباری:۴/۳۹.

[4]) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضو إلا من المخرجین الخ.

[5]) صحیح البخاری:۱/۲۰۹ قدیمی عمدة القاری:۱۲/۱۹۷ وفتح الباری:۴/۶۱۱.

[6]) صحیح البخاری:۱/۲۰۹قدیمی عمدة القاری:۱۲/۱۹۷ وفتح الباری:۴/۶۱۱.

لم یبلغه کښې ضمیر حدیث یا رسول طرف ته راجع دې او رجل دا دکل سره بدل دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه لم یبلغه کښې ضمیر قطعي توګه باندې دحدیث طرف ته راجع دې ځکه چه حدیث په سند متصل سره نقل کړې شوې دې.[1] وړاندې علامه کرماني رحمه الله فرمائي چه اکثر روایات غیره بالجر سره دی. ددې اعراب خو واضح دی بعض نسخو کښې غیره بالرفع دې. د مبتداء کیدو د وجې او یرید ددې خبردې اوداهم احتمال دې چه رجل فعل مقدر د لیبلغه فاعل دې بهرصورت دا تراکیب د تکلف اوتعسف نه خالي نه دی.[2]

د حافظ ابن حجر رحمه الله تنقید:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه تکلف اوتعسف د عدم فهم تنیجه ده ګنې د دې کلام معنی داده چه ابن جریج رحمه الله داحدیث دعطاء بن ابی رباح رحمه الله او دهغه نه علاوه د نورو نه روایت کوی اوهغه ټول ئې د حضرت جابر رضي الله عنه نه نقل کوی. خوهریوخان له اوجدا پوره حدیث نه دې نقل کړې دې بلکه هریو راوی دحدیث یو جزء نقل کړې دې. قوله لم یبلغه کله رجل مطلب دې لم یسقه بتمامه نودا ئې د ابن جریج رحمه الله د طرف نه د رواة د روایت نقل کولو طریقه بیان کړې ده اودا داسې ده لکه چه امام زهري رحمه الله حدیث افك کښې فرمائي وکل حدثنی طائفة من حدیثها لکنه زاد علیه لکه چه امام زهري رحمه الله فرمائیلی دی چه د مکمل حدیث رواة نه چا هم نه دی نقل کړی. بلکه هریو یوه یوه قطعه بیان کړې ده نو اوس په دې کښې کوم یو تکلف اوتعسف دې اوعجیبه خبره دا ده چه شارح رحمه الله دا مشهور روایت پریخودو د کوم په ترکیب کښې چه دهیڅ قسم څه تکلف نه کولې کیږی.[3]

حل اللغات:-تغالي: د سست رفتار والا اوښ وغیره.[4]

جراب:- د خرمن لوښې یا تیله دکوهي ډولچه، دتورې تیکې ددې جمع اَجْرِبَةٌ، جُرُبٌ، جُرْبٌ ارځی.[5]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: یابلال اقضه وزده فاعطاه أربعة دنانیر وزاده قیراط نه ښکاره دې چه حضورپاك حضرت بلال رضي الله عنه ته د ثمن نه څه زیاتي ورکولوحکم اوکړود دغه زیاتوالي مقدار او اندازه ئې بیان نه کړه اوحضرت بلال رضي الله عنه په عرف باندې اعتبارکولوسره هغه ته یوقیراط زیات ورکړو.[6]

---

[1]) فتح الباري: ۶۱۱/۴.
[2]) شرح الکرماني: ۱۳۸/۱۰.
[3]) فتح الباري: ۶۱۲/۴.
[4]) النهایة: ۲۱۲/۱.
[5]) معجم الصحاح ص: ۱۶۳.
[6]) إرشاد الساري: ۲۸۵/۵.

قوله: كنت مع النبى صلى الله تعالى عليه وسلم فى سفر:- دې نه مراد دَ فتح مكه سفردې ([1])

قوله: قال جابر لاتفارقنى زيادة رسول الله صلى الله عليه وسلم:- يعنى حضرت جابر رضی الله عنه به دحضورپاك سره دَ زيات عشق اومحبت دَ وجې نه دَ حضور پاك وركړې شوې دا قيراط كله هم دَ خان نه نه جداكولو تردې چه دَ حره والا مشهور واقعه په ورځ دهغه نه هغه قيراط دَ شام والا واخستلو لكه څنګه چه امام مسلم رحمه الله ددې حديث په آخره كښې دغه مذكوره زياتوالې نقل كړې دې.([2])

۹-باب: وكالة المرأة الإمام فى النكاح

ديوې ښځې امام (حاكم) دَ نكاح وكيل جوړول

دَترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دابنائى چه ښځه امام دَ خپلې نكاح وكيل جوړولې شى.([3])

[حديث باب ۲۱۸۶] ([4]) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي . فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا . قَالَ « قَدْ زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ » .[۴۷۴۱، ۴۷۴۲، ۴۷۹۹، ۴۸۲۹، ۴۸۳۳، ۴۸۳۹، ۴۸۴۲، ۴۸۴۷، ۴۸۵۴، ۴۸۵۵، ۵۵۳۳، ۶۹۸۱]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمائى رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوه ښځه راغله وئى وئيل يا

---

[1]) إرشادالسارى:٥/٢٨٤.

[2]) عمدة القارى: ١٩٧/١٢.

[3]) عمدة القارى:١٩٧/١٢.

[4]) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب فضائل القرآن باب خيركم من تعلم القرآن وعلمه رقم:٥٠٢٩ وباب القراءة عن ظهر القلب رقم: ٥٠٣٠ وفى كتاب النكاح باب تزويج.......... قوله تعالى ﴿ انْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللهُ مِنْ فَضْلِه ﴾ الاية رقم:٥٠٨٧ وباب إذا كان الولى هوالخاطب رقم: ٥١٣٢ وباب السلطان ولى لقول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم زوجتك بما معك من القرآن رقم: ٥١٣٥ وباب إذا قال الخاطب للولى زوجنى فلانة فقال قد زوجتك بكذا الخ رقم: ٥١٤١ وباب التزوج على القرآن وبغيرصداق رقم: ٥١٤٩ وباب المهر بالعروض وخاتم من حديد رقم: ٥١٥٠ وفى كتاب اللباس باب خاتم الحديد رقم: ٥٨٧١ وفى كتاب التوحيد باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لا شخص غير من الله. رقم: ٧٤١٧ وأخرجه مسلم فى صحيحه فى كتاب النكاح باب ندب النظر إلى وجه المرأة وكفيها رقم: ١٤٢٥ والنسائى فى سننه فى كتاب النكاح باب عرض المرأة نفسها على من ترضى رقم: ٣٢٤٩ وأخرجه مالك رحمه الله فى مؤطئه رقم:٣٢٥٠ وأحمد رحمه الله فى مسنده: ٣٣٠/٥.

رسول الله ﷺ ماخپل ځان تاسوته هبه کړو. يوسړي اووئيل يارسول الله! ددې نکاح ماسره اوکړه حضورپاك اوفرمائيل چه مونږ دَهغه قرآن په بدله کښې کوم چه تاته ياد دې ددې ښځې نکاح تاسره اوکړه.

رجال الحديث

⊙ **عبدالله بن يوسف:**- داعبدالله بن يوسف تنيسى رحمه الله دې. (١)

⊙ **مالک:**- دا امام دارالهجرة امام مالك رحمه الله دې. (٢)

⊙ **ابوحازم:**- دا ابوحازم سلمة بن دينار رحمه الله دې. (٣)

⊙ **سهل بن سعد:**- دا سهل بن سعد بن مالك ابوالعباس ساعدى رضي الله عنه دې. (٤)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت اودَ علامه داؤدى رحمه الله اشكال:- علامه داؤدى رحمه الله فرمائى چه په دې حديث کښې دَتوكيل چرته ذکر هم نشته. نه حضورپاك . دغه ښځې نه اجازت غوښتې اونه دغه ښځې حضورپاك وكيل جوړکړې دې. حضورپاك دَهغې نکاح دَتوکيل دَ وجې نه نه ده کړې بلکه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ الاية.(٥) يعنى نبى سره ئى مينه دد ايمان والاته زيات دَخپل ځان نه، دَ وجې نه کړې وه.(٦)

دَعلامه عينى رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله جواب:- دا حضرات رحمهم الله فرمائى چه کله دغه ښځې اووئيل قد وهبت لك نفسى نوهغې خپله معامله حضورپاك ته حواله کړه نولکه ددې مطلب داشو چه هغې حضورپاك خپل وکيل جوړکړواو چه وکيل ئى جوړکړو نو حضورپاك دَهغې دَتوکيل نه پس دَهغې نکاح اوکړه. داحضرات داهم فرمائى چه کله حضورپاك بل سړى سره دَهغې نکاح اوکړه اوهغې په دې باندې څه اعتراض اونه کړو نولکه چه عملى توکيل دَهغې دَ طرف نه موجود شو.(٧)

قوله: جاءت امرأة:- دا ښځه څوك وه دَهغې په نوم کښې اختلاف دې. بعض حضرات وائى چه دا خوله بنت حکيم وه اوبعض فرمائى چه ام شريك ازديه وه.(٨)

يونحوى اشكال اودَهغې جواب:- قوله: وهبت لك من نفسى. زمونږ په نسخه کښې **وهبت لك نفسى** دَمن بغيردې.(٩) په دې صورت دا اشكال واقع کيږى چه من دَ زياتى دَپاره نحويين درې

(١) كشف البارى:١/٢٨٩، ٤/١١٣.
(٢) كشف البارى:١/٢٩٠، ٢/٨٠.
(٣) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
(٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
(٥) احزاب:٦.
(٦) فتح البارى: ٤/٦١٢ وعمدة القارى: ٢/١٩٨.
(٧) فتح البارى: ٤/٦١٢، وعمدة القارى:١٢/١٩٨.
(٨) فتح البارى: ٤/٦١٢، وعمدة القارى:١٢/١٩٨.
(٩) صحيح البخارى: ١/٣١٠ قديمى.

شرائط بیان کوی ① من: نه وړاندې نفي یا نهي یا هل په ذریعه استفهام کیدل ضروری دی لکه چه ﴿ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا ﴾ الایة او لایم من أحد او ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴾ الایة کښې دی. ② دَدې دَ مجرور نکره کیدل ضروری دی لکه چه په مذکوره مثالونوکښې دی.
③ بل دَدې فاعل یا مفعول یا مبتداکیدل ضروری دی. او دلته په صورت مذکوره کښې ړومبی دوه شرطونه مفقوددی. (١)
نوددې جواب به دا ورکولې شی چه مذکوره شرائط دَ بصریین په نیزدی بلکه حضرات کوفیین او امام اخفش رحمه الله په نیز دَ من زیاتوالی دَپاره دَ ړومبو دوشرطونو موجودکیدل ضروری نه دی لکه چه ﴿ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِي الْمُرْسَلِينَ ﴾ او ﴿ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ او ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ ﴾ کښې دی. (٢)
تشریح:- امام بخاری رحمه الله دا روایت څوځایونوکښې نقل کړې دې. لکه چه په تخریج کښې تیرشو. په کتاب النکاح کښې دا روایت په ډیرتفصیل سره دې. هم هلته دَدې حدیث متعلق نو مباحث فقهیه هم ذکرکړې شوی دی. (٣)

۱۰ - باب: إذا وكل رجلا، فترك الوكيل شيئا فأجازه الموكل فهو جائز وإن أقرضه إلى أجل مسمى جاز

چه یو سړې څوک وکیل جوړکړی یا وکیل یو څیزپرېږدی اوس که چرې مؤکل ددې اجازت ورکړی نوداسې کول صحیح دی او که چرې د معین میعادپورې قرض ورکړی نوهم جائزدی

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول یوه ترجمه قایم کړې وه باب إذا وهب شيئا لوكيل الخ په هغې کښې خودلی شوی وو چه وکیل دَمؤکل دَ طرف نه قبضه کولې شی اوس په دې ترجمة الباب کښې امام صاحب دا ښائی چه وکیل دَ خپل طرف نه څه پرېږدی اومعاف کړی نوآیا دَ وکیل دا پرېخودل اومعاف کول صحیح دی که نه؟ امام بخاری رحمه الله ښائی چه داهم جائزدی. خو شرط په کښې دادې چه روستو مؤکل اجازت ورکړی. مثلاً دَ یوسړی په چاباندې دین واجب وو مؤکل خپل وکیل ته اوونیل لاړشه هغه قرضه وصلو کړه. اوس که مثلاً دَ پنځو زرو روپو قرضه ده وکیل دَقبضه کولودپاره لاړو. مدیون ورته قرض اداکوی نو په هغې کښې پنځوس روپئی کمې وې. وکیل که اوس دا خیال اوکړی چه که پرېږدم ئې نودَ دې ټول دَ ضایع

(١) إرشادالساری:۲۸٦/۵.
(٢) عمدة القاري:۱۹۸/۱۲وفتح الباري: ٦۱۳/٤ وإرشادالساري:۲۸٦/۵.
(٣) كشف الباری كتاب النكاح باب تزويج المعسر لقوله تعالى: ﴿ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ﴾ (النور:۳۲) ص:۱٦٦.

کیدو خطره ده اوکه واخلم نو صرف پنخوس کمې دی اود پنخوسو نقصان دې. مصلحت هم دغه کښې دې چه دا پنخوس پریږدم او باقي وصول کړم نوکه داسې وکیل اوکړی نو جائز دی. اوښکاره خبره ده چه مؤکل به هم ددې احازت ورکړی هغه ته هم دا پته ده که د پنخوسو د وجې نی دین نه وو وصول کړې نوټول په ټول به هلاکیدل اودغه شان که وکیل چاته د مقرر مودې پورې قرض ورکړی نوجائزدې په دې شرط چه مؤکل ددې اجازت ورکړی. (۱)

علامه مهلب رحمه الله فرمائی چه دترجمة الباب نه داخبره هم مفهوم کیږی که چرې مؤکل د وکیل د مذکوره افعالو اجازت ورنه کړی نودا افعال به ناجائزوی. (۲)

[حدیث باب ۲۱۸۷] (۳) وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَبُو عَمْرٍو حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ وَكَّلَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، وَقُلْتُ وَاللَّهِ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ . قَالَ فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ » . قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ . قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ » . فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِنَّهُ سَيَعُودُ . فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ لاَ أَعُودُ، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ » . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً، فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ . قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ » . فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -، وَهَذَا آخِرُ ثَلاَثِ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لاَ تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ . قَالَ دَعْنِي أُعَلِّمْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا . قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ . فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ » . قُلْتُ يَا

---

(۱) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ۶۱۴/۴ بتفصیل.

(۲) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ۶۱۴/۴.

(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده رقم الحدیث: ۳۱۰۱ وفی کتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة رقم الحدیث: ۴۷۲۳ وذکره محمد بن فتوح الحمیدی فی الجمع بین الصحیحین البخاری ومسلم من أفراد البخاری:۱۹۵/۳ رقم الحدیث: ۲۵۶۸ وأخرجه النسائی فی عمل الیوم واللیلة: ۴/۲۷۰ وانظر تحفة الاشراف: ۱۰/۳۴۵ رقم: ۱۴۴۸۲.

رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «مَا هِيَ». قُلْتُ قَالَ لِي إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاَثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ». قَالَ لاَ. قَالَ « ذَاكَ شَيْطَانٌ». [٣١٠١، ٤٧٢٣]

ترجمه:- حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ زه دَ رمضان زکوة (یعنی دَ صدقه فطر) په حفاظت باندې مقرر کړم. بیا یوسړې راغلو اولپې ډکولوسره ئې غله واخسته؟ ما هغه اونیولواو ماورته اووئیل چه په خدائی قسم زه به تا رسول الله ﷺ له بوځم. هغه وئیل زه محتاج یم بال بچه دارېم او په ډېرسخت تکلیف کښې یم. (حضرت ابوهریره ﷺ وائی چه) ما (په هغه رحم کولوسره) هغه پرېخودو. کله چه سحرشو حضورپاك تپوس اوکړو اې ابوهریره تیره شپه ستا هغه قیدی څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو چه یارسول الله هغه ډېرسخت دَ محتاجئی او دَ بال بچ ګیله ئی اوکړه زما په هغه رحم راغلو اوهغه مې پرېخودو. حضورپاك اوفرمائیل خبردار هغه تاته دروغ وئیلی اوهغه به بیا راځی نوماد حضورپاك په ارشاد باندې یقین کولوسره چه هغه به بیاراځی دَهغه په شیش کښې کیناستم (هم هغه شان اوشو) هغه راغلو اولپې ډکولوسره ئی غله واخسته. ماهغه اونیولواو ورته مې اووئیل اوس خو به تا ضرور دَ رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضروم. هغه وئیل زه محتاج یم بال بچه دارېم بیابه نه راځم بیاپرې زما رحم راغلو او پرې مې خودلو. سحر ماته حضورپاك اوفرمائیل اې ابوهریره ستا قیدی څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو یارسول الله هغه دَ سختې محتاجئی او بال بچ ګیله اوکړه نومارحم اوکړو خلاص مې کړو. حضورپاك اوفرمائیل خبردار هغه دروغ وئیلی بیابه راځی. زه په دریم ځل دَهغه په سارلوکښې شوم هغه راغلو اودَ غلې نه ئی لپې ډکې کړې ما هغه اونیولو ورته مې اووئیل اوس خو به دې ضرور رسول الله ﷺ ته بوځم. دا دریم ځل آخری موقع ده ته وئی چه زه به بیا نه راځم او بیا راځې هغه اووئیل ما پرېږده زه به تاته داسې کلمات اوښایم په کوم سره چه به الله تعالی تاله فائده درکړی. ماتپوس اوکړو هغه کوم کلمات دی؟ هغه وئیل چه ته کله اوده کیدو دَپاره بسترې له ځې نو ایت الکرسی ﴿ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ نه تر آخره پورې لوله بیشکه ترسحرپورې به یو حفاظت کونکې دَ الله تعالی دَ طرف نه تاسره وی او ترسحره پورې به شیطان تاله نیزدې نه شی راتلې. (دې اوریدوسره) ما هغه پرېخودو. کله چه سحر شو نوحضورپاك تپوس اوکړو ستا هغه دَ شپې قیدی څه اوکړه؟ ما عرض اوکړو یارسول الله هغه وئیل چه زه به تاته داسې کلمات اوښایم په کوم سره چه به الله تعالی تاته فائده درکړی نوما هغه پرې خودو حضورپاك تپوس اوکړو هغه (کلمات) څه دی؟ ماعرض اوکړو یارسول الله هغه ماته اووئیل چه ته کله بسترې ته ځې نو آیت الکرسی ﴿ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ تر آخره پورې وایه. هغه اووئیل چه که تا داسې اوکړل نو دَالله تعالی دَ طرف نه به په تاباندې به

حفاظت کونکې مقررشی او شیطان به ترسحره پورې تاله نیزدې رانه شی. او صحابه کرام خود خو خبرو د ټولونه زیا حریص وو. په دې باندې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل هغه رښتیا وئیلی حالانکه هغه ډیر غټ دروغژن دې. اې ابوهریره ته پوهیږې درې شپې تاله څوك راغلې وو؟ ماعرض اوکړو نه حضورپاك اوفرمائیل هغه شیطان وو.

رجال الحدیث

◎ **عثمان بن الهیثم**:- دا عثمان بن الهیثم ابوعمرو المؤذن رحمه الله دې.[1]

◎ **عوف**:- داعوف بن ابی جمیله رحمه الله دې.[2]

◎ **محمدبن سیرین**:- دامحمدبن سیرین انصاری بصری رحمه الله دې.[3]

◎ **ابوهریره**:-دا مشهورصحابی رسول حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې. دَدوی احوال هم ماقبل کښې تیرشوی دی.

قوله: قال عثمان بن الهیثم............:- دلته دَ حدیث دَ سیاق نه معلومیږی چه داحدیث معلق دې. امام بخاری رحمه الله هم دا حدیث مختصراً کتاب ابدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده کښې اوکتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة کښې هم بغیردَ تحدیث دَ صراحت نقل کړې دې. او امام نسائي اسماعیلي او ابونعیم رحمهم الله هم دَ عثمان بن هیثم رحمه الله په طریق باندې دا حدیث موصولاً ذکرکړې دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمه الله دَحدیث باب نه ترجمة الباب داسې ثابته کړې ده چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه دَ صدقه فطردَ حفاظت وکیل وو اوچه شیطان دَدې نه غله واخسته اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه دَهغه دَ محتاجئی اوبې کسئی واوریده نوهغه صدقه فطرئی دَهغه نه وانخستله اوهم هغه سره ئې پریخوده. اوبیا دَحضورپاك دا قصه اوریدوسره خاموشی اختیارول په منزله دَاجازت دې اوهم دغه ترجمة الباب دې چه که وکیل څه پریږدی او مؤکل اجازت ورکړی نوداسې کول صحیح او جائزدی.[5]

اوس پاتې شو دَترجمة الباب دَ دویم جز اثبات یعنی دَ وکیل چاته قرض ورکول نوپه دې سلسله کښې علامه کرمانی رحمه الله فرمائی حضرت ابوهریره رضی الله عنه چه وکیل وو هغه دا غله اوچتونکې شیطان حضورپاك پورې دَدغه قضیه دَ رسولو کوم مهلت ورکړو په دې سره دَترجمة الباب دَدویم جز اثبات کیږی.[6]

---

[1]) كشف الباري: ٥٣٥/٢.

[2]) كشف الباري: ٥٢٢/٢.

[3]) كشف الباري: ٥٢٤/٢.

[4]) فتح الباري: ٦١٤/٤ وعمدة القاري: ٢٠٤/١٢.

[5]) عمدة القاري: ٢٠٤/١٢.

[6]) شرح الكرماني: ١٤١/١٠.

علامه مهلب رحمه الله فرمائی غله چه د صدقه فطرمجموعه وه کله چه شیطان د هغې نه واخسته اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه ته نی اوونیل چه ما پریږده زه محتاج اومسکین یم اوهغه دې پریخودو نودهغه داسې پریخودل داسې دی لکه چه د معلوم مودې پورې قرض ورکول وی اوهغه موده اونیټه معلومه په مساکینو باندې د دغه صدقه فطر دتقسیم وخت دې. په دې وجه د دغه حضراتو عادت داوو چه هغوی به صدقه فطرد اخترنه یوڅو ورځې وړاندې جمع کوله نولکه چه هغه هم د دغه اجل معلوم پورې هغه ته قرضه ورکړه.(۱)

یواشکال اودهغې جواب:- دلته اشکال کیږی چه حضورپاك مونځ کولو او یوعفریت من الجن راغلې وو نوحضور پاك خوهغه اونه نیولو چه هسې نه چه د حضرت سلیمان علیه السلام دعا ﴿رَبِّ اغْفِرْلِىْ وَهَبْ لِىْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِىْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِىْ﴾ خلاف اونه شی اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه اونیولو اوهغه سره خوشامد هم اوکړو او بیائی پریخودو. نووئیلې به شی چه په اصل کښې حضورپاك ته دحضرت رضی الله عنه سلیمان علیه السلام دعا یاده راغلې وه په دې وجه ادبا حضورپاك پریخودو او حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته یاده شوې نه وه په دې وجه هغه اونیولو.

دویمه خبره داهم کیدې شی چه دحضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مونځ کښې کوم جن راغلې وو هغه راس الشیاطین ابلیس وو اودلته حضرت ابوهریره رضی الله عنه سره دهغه داولادنه څوك وړوکي شیطان وو په دې وجه حضرت ابوهریره رضی الله عنه هغه اونیولو اوحضورپاك دحضرت سلیمان علیه السلام د دعاخیال کولوسره هغه پریخودو.(۲)

یوبل اشکال اود هغې جواب:- ددې نه پس وړاندې دا اشکال کیږی چه حضورپاك دا فرمائیلی وو چه هغه به بیا واپس راځی اوهغه تاته دروغ وائی نوحضرت ابوهریره رضی الله عنه بیا په دویمه ورځ او دریمه ورځ هغه ولې پریخودو. ددې متعلق به وئیلې شی چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه له واقعی هغه نه وو پریخودل پکار خوهغه داګنړل چه دې ډیر مجبور دې او د مجبورئی د وجې نه هغه بار بار راځی په دې وجه دهغه رحم راغلو او پرې خودو یعنی هغه دروغ د مجبورئی د وجې نه وئیل اویا به داسې وئیلې شی چه هغه دخپل مصیبت او پریشانئی هنګانه داسې جوړه کړه چه د حضورپاك خبره هم حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته یاده نه شوه چه حضورپاك دافرمائیلی وو.(۳)

قوله: آية الكرسى ﴿اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ﴾:- دلته خو صرف د آیت الکرسی ذکر دې خود حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه په روایت کښې د آیت الکرسی او خاتمة سورة البقرة ﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ﴾ (البقرة: ۲۸۵) (٤)یعنی آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری آیاتونو دواړوذکردې.

د آیت الکرسی اوسورت بقره د اخری مختصر فضائل:- په احادیث مبارکه کښې د آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری رکوع ډیر زیات فضائل راغلی دی اود دې آیاتونود تلاوت

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۰٤ فتح الباری: ٤/٦۱٤.

(۲) إرشادالساری: ۵/۲۹۰.

(۳) الکنز المتواری:۱۰/۳۸۵.

(٤) عمدة القاری: ۱۲/۲۰٦وفتح الباری: ٤/٦۱۵.

کولو دَ اهتمام حکم ورکړې شوې دې په کوم کښې بعض دادی: ① دَحضرت ابوهریره ﷛ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې دې په سورت بقره کښې یو آیت دې چه دَ قرآن کریم دَ ټولو آیاتونوسرداردې هغه آیت چه څنګه په یوکورکښې اولوستلې شی اوهلته شیطان وی نو هغه زر اوځی هغه آیت الکرسی ده (۱)

② دَحضرت ابی بن کعب ﷛ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ماته ارشاد فرمائیلې ابوالمنذر! (دادَ ابی بن کعب ﷛ کنیت دې) آیا ته پوهیږې چه دَ کتاب الله کوم آیت ستاسو په نیزدَ زیات عظمت والادې؟ ما عرض اوکړو الله اودَ هغه رسول ﷺ دَ ټولونه زیات پوهیږی نبی کریم ﷺ دوه ځل تپوس اوکړو ابوالمنذر! آیا تاسو ته پته ده چه دکتاب الله دَ ټولو نه عظیم آیت کوم یودې؟ ما عرض اوکړو ﴿ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ﴾ (آیت الکرسی) حضورپاك زما په سینه لاس اووهلو (لکه چه په دې جواب باندې شاباسې راکړو) او ارشاد نې اوفرمائیلو ابوالمنذر! ستادې مبارك شی. (۲)

③ په یوروایت کښې دی قسم دې په هغه ذات دَ چاپه قبضه کښې چه زما ځان دې دَدې آیت (آیت الکرسی) یوه ژبه او دوه شونډې دی چه دَ عرش خپې سره دَ الله تعالی پاکی بیانوی (۳)

④ حضرت ابوهریره ﷛ دَ رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه دَهریوځیز یوه څوکه وی (چه دَ ټولو نه اوچته وی) اودَ قرآن کریم څوکه سورت بقره ده او په دې کښې یوآیت دې چه دَ قرآن کریم دَټولو آیاتونوسرداردې اوهغه آیت الکرسی ده. (۴)

⑤ حضرت ابومسعود ﷛ دَ رسول اکرم ﷺ ارشاد نقل کوی چه کوم سړې دَ سورت بقره آخری دوه آیاتونه په شپه کښې اولولی نودا دواړه آیاتونه به دَده دَپاره کافی شی. (۵)

⑥ دَحضرت ابن عباس ﷛ نه روایت دې یوځل حضرت جبرائیل ﷺ رسول الله ﷺ سره ناست وو په دې کښې په آسمان کښې څه چرچر آوازونه اوشو هغه سراوچت کړو وئی وئیل دا دآسمان یوه دروازه کولاوشوه چه دَ نن نه وړاندې کله هم نه ده کولاوشوې هغه فرښته حاضره شوه او سلام ئی اوکړو او وئی وئیل چه په تاسو دې زیرې وی دَ هغه دوو انوارو چه تاسو ته درکړې شوی دی اودَ حضورپاك ﷺ نه اول یو نبی ته نه وو ورکړې شوی یو سورت فاتحه او

---

(۱) أخرجه الحاكم فى مستدركه وقال: صحيح الاسناد كتاب التفسير من سورة البقرة رقم الحديث: ۳۰۲۶ وسكت عنه الذهبى رحمه الله تعالى فى التلخيص ونقله المنذرى فى الترغيب: ۳۷۰/۲.

(۲) أخرجه مسلم فى باب فضل رسوة الكهف وآية الكرسى رقم: ۱۸۸۵.

(۳) أخرجه احمدرحمه الله تعالى فى مسنده ورجاله الصحيح كذا فى مجمع الزوائد: ۳۹/۷.

(۴) أخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى باب ماجاء فى سورت القبره وآية الكرسى رقم الحديث: ۲۸۷۸ وقال الترمذى رحمه الله تعالى: هذا حديث غريب.

(۵) أخرجه الترمذى فى باب ماجاء فى آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۲۸۸۱ وقال الترمذى هذا حديث حسن صحيح.

بل دَ سورت بقره آخری دوه آیاتونه. تاسو چه په دې کښې کومه یوه جمله هم لولئی هغه به تاسو ته ملاویږی. (یعنی دَ هغې ثواب) (۱)

⑥ حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنهما دَحضورپاك ارشاد نقل کوی دَ آسمان اوزمکې دَ پیداکیدو نه دوه زره کاله وړاندې الله تعالی یو کتاب اولیکلو په هغه کتاب کښې دوه آیاتونه نازل کړی په کوم چه الله تعالی سورة بقره ختمه کړې ده. دا آیاتونه چه په کوم کورکښې درې شپې اولوستلې شی شیطان هغې ته نیزدې هم نه شی راتلې. (۲)

۱۱ - باب: إذا باع الوكيل شيئاً فاسداً، فبيعه مردود

که وکیل یوخیزدبیع فاسد په طریقه خرڅ کړی نوهغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی که چرته یووکیل بائع وی اوبیع فاسد کړی نوآیا دَهغه دَ بیع اعتبار به وی اوکه نه؟ نوامام بخاری رحمه الله فرمائی چه ددې بیع هیڅ اعتبار نشته. دَدې نه معلومه شوه چه وکیل دَتصرفات صحیحه مجازدې تصرفات فاسده اختیارهغه ته نشته. (۳)

[حدیث ۲۱۸۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - هُوَ ابْنُ سَلاَّمٍ - عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رضى الله عنه - قَالَ جَاءَ بِلاَلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مِنْ أَيْنَ هَذَا». قَالَ بِلاَلٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ، فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عِنْدَ ذَلِكَ «أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا، لاَ تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ».

ترجمه:- (حضرت سعیدخدری رضی الله عنه فرمائی چه) حضرت بلال رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم له برنی کهجورې (یواعلی قسم کهجورې) راوړلې راغلو. حضورپاك پښتنه اوکړه چه دا دې دَ چرته نه راوړې؟ حضرت بلال رضی الله عنه عرض اوکړو ماسره خرابې کهجورې وې ما دَهغې دوه صاع ورکړې دا (ښکلې کهجورې) مې یوصاع واخستې دې دپاره چه په حضورپاك باندې اوخوروم. حضورپاك چه دا واوریده نو وئی فرمائیل افسوس اوافسوس دا خو بالکل سود دې بالکل

---

(۱) أخرجه مسلم فی باب فضل الفاتحة....... رقم الحديث: ۱۸۷۷.

(۲) أخرجه الترمذی فی باب ماجاء فی آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۱۸۸۲ وقال الترمذی هذاحديث حسن غريب.

(۳) الكنزالمتواری: ۱۰/۳۸۶.

(۴) أخرجه مسلم فی كتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵ وابن حبان فی صحيحه فی كتاب البيوع ذكر البيان بان بيع الصاع من التمر بالصاعين يكون ربا رقم: ۵۰۲۲ والنسائی فی كتاب البيوع باب بيع التمر بالتمر رقم: ۴۵۵۵.

سوددي داسې مه کوئی. که ته بیا کهجورې اخستل غواړې نوخپلې کهجورې خرڅې کړه بیا (بنګلې) کهجورې د هغې (د ثمن) بدله کښې واخله.

رجال الحدیث

⑥ **اسحاق**:- داسحاق نه مراد یاخو اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راهویه دې.[1] لکه چه ابوهیثم رحمه الله تصریح کړې ده او یا اسحاق بن منصور بن بهرام الکوسج رحمه الله دې.[2] لکه چه ابوعلی جیانی رحمه الله فرمائیلی دی.[3]

⑥ **یحیی**:- دا یحیی بن صالح الوحاظی رحمه الله دې.[4]

⑥ **معاویه**:- دا معاویه بن سلام بن ابی سلام الحبشی رحمه الله دې.[5]

⑥ **یحیی**:- دا یحیی بن ابی کثیر الطائی رحمه الله دې.[6]

⑥ **عقبة بن عبدالغافر**:- داعقبه بن عبدالغافر اددی عوذی رحمه الله دې. د هغوی کنیت ابونهار دې او دا بصری دې.[7]

اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله عبدالله بن مغفل مزنی، ابوامامه باهلی، ابوسعیدخدری او ابوعبیدة بن عبدالله بن مسعود رضی الله عنهم[8] نه روایات کړی دی.

تلامذه کرام:- دوی نه سلیمان تیمی، عبدالله بن عون، علی بن زید بن جدعان، قتاده، ابوهیثم طن بن کعب، محمد بن سیرین، ابومعدل مرة بن دباب، یحیی بن ابی اسحاق حضرمی او یحیی بن ابی کثیر[9] وغیره رحمهم الله روایات نقل کړی دی. علامه عجلی او امام نسائی رحمهما الله فرمائی ثقة او علامه ابن حبان هم د دوی ذکر په ثقات کښې کړې دې.[10]

وفات:- امام احمدبن حنبل رحمه الله یحیی بن قطان نه نقل کوی چه هغوی رحمه الله د جماجم والا په معرکې په ورځ ۸۳هجری کښې شهیدشوې.[11]

⑥ **ابوسعیدخدری**:- حضرت ابوسعیدخدری سعدبن مالک بن سنان رضی الله عنه دې. د دوی تذکره تیره شوې ده.[12]

---

[1]) کشف الباری:۴۲۸/۳.

[2]) کشف الباری:۴۲۰/۲.

[3]) کشف الباری:۲۹۱/۵.

[4]) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا کان الثوب ضیقا.

[5]) کشف الباری کتاب أبواب الکسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

[6]) کشف الباری۲۶۷/۲.

[7]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[8]) تهذیب الکمال: ۲۸/۲۰.

[9]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[10]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[11]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰ والتاریخ الاوسط: ۱۸۷/۱.

[12]) کشف الباری:۸۲/۲.

⊙ بلال رضی الله عنه - دا حضرت بلال رضی الله عنه مؤذن رسول الله ﷺ دې د دوی تذکره تیره شوې ده (۱)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت باندې یواشکال اودَهغې جواب:- دلته دا اشکال کیږی چه امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت ذکرکړې دې دَهغې نه داخبره نه ثابتیږی چه وکیل بالبیع الفاسد بیع مردود وی. ځکه چه حضرت بلال رضی الله عنه کله حضورپاك له کهجورې راوړې راغلو نوحضورپاك اوفرمائیل دَ چرته نه دې راوړې. حضرت بلال رضی الله عنه اووئیل ما سره ردی کهجورې وې اومادَهغې دَ دوو صاع په بدله کښې دا ښکلې کهجورې یوصاع واخستې چه حضورپاك ئې اوخوری. حضورپاك اوفرمائیل داسې نه دی کول پکار نودا حضورپاك چرته هم نه دی ذکر کړی چه دا رد کړه.(۲)

دَدې جواب دادې چه اصل کښې مسلم شریف کښې دَحضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه په طریق دا واقعه نقل کړې شوې ده او په هغې کښې دی چه هذا الربافردوه لهذا نبی کریم ﷺ هلته صراحةً دَ رد کولوحکم ورکړې دې.(۳) اولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دَحدیث باب بعض طرق طرف ته اشاره کړې ده.(۴) او دویم جواب دا ورکولې شی چه هم دې روایت سره مدعی ثابتیږی داسې چه کله حضورپاك ﷺ فرمائی اوه اوه! عین الربا الربا لاتفعل یعنی دا خوسوددې داسې مه کوه اوس ښکاره خبره ده چه دَدې مطلب دادې چه حضورپاك دا ردکړې دې اودا بیع مردود ده.(۵)

۱۲-باب: الوکالة فی الوقف ونفقته، وأن یطعم صدیقًا له ویأکل بالمعروف

دَ وقف په مال کښې اودَدې په خرچه کښې دوکیل جوړولوحکم اودَ وکیل دَ دستور موافق په خپل دوست باندې خوراك کول اوپخپله خوړل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه وکالت څنګه په املاك کښې جائزدې اوقاف کښې هم جائزدې اودَ دې په نفقات کښې هم جائزدې. که چرې مؤکل وکیل ته دا اووائی چه ته دَ دې وقف وکیل ئې او خپل دوست ته هم خوراك ورکولې شې او پخپله هم دَعرف مطابق خوړلې شې نودا جائز اوصحیح دی.(۶)

---

(۱) کشف الباری کتاب العلم باب عظة الامام النساء وتعلیمهن، وکتاب الصلاة باب الصلاة فی الثوب الاحمر.
(۲) عمدة القاری:۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۷/۴
(۳) صحیح مسلم کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً بمثل رقم:۱۵۹۴، ۱۵۹۵.
(۴) عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری: ۶۱۷/۴
(۵) عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری: ۶۱۷/۴
(۶) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری:۲۲۵/۶.

احديث ٢١٨٩ [1] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ رضى الله عنه لَيْسَ عَلَى الْوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكِلَ صَدِيقًا { لَهُ } غَيْرَ مُتَأَثِّلٍ مَالاً، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ يُهْدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ.

ترجمه:- حضرت عمرو بن دينار رحمه الله دحضرت عمر رضي الله عنه د صدقې باره کښې اوفرمائيل چه (حضرت عمر رضي الله عنه دَ صدقې په باب کښې کوم وقف نامه ليکلې وه په هغې کښې داسې دی چه) دَ صدقې په متولي باندې هيڅ ګناه نشته چه هغه دې نه خوری او خپل دوست باندې دې خوری ليکن هغه دَ خپل ځان دپاره مال جمع نه کړی او حضرت ابن عمر رضي الله عنه دحضرت عمر رضي الله عنه صدقه متولی وو او هغوی به دَ اهل مکه نه هغه خلقو ته تحفې ليګلې چاسره چه به هغوی رضي الله عنه اوسيدل.

رجال الحديث

① **قتيبه**:- داقتيبه بن سيعد رحمه الله دې. [2]

② **سفيان**:- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دې. [3]

③ **عمرو**:- داعمرو بن دينار مكى رحمه الله دې. [4]

④ **عمربن خطاب**:- دَ حضرت عمربن خطاب رضي الله عنه تذکره تيره شوې ده. [5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت بالكل واضح دې. [6]

تشريح:- دلته امام بخاری رحمه الله مختصراً داحديث پيش کولوسره دَحضرت عمر رضي الله عنه زمکه وقف کول اودَ حضوراکرم په مشوره سره يوه وقف نامه ليکلوتفصيلي واقعه طرف ته اشاره کړې ده. اودَ دې روايت تخريج امام بخاری رحمه الله په مختلفوځايونوکښې کړې دې. [7]

دکتاب الشروط اووصايايه روايت کښې دی چه حضرت عمر رضي الله عنه ته په خيبر کښې يوه زمکه ملاؤ شوه اودَ دغه جائيداد نوم ثمغ وو اويوباغ وونوحضرت عمر رضي الله عنه درسول الله ﷺ په خدمت کښې دَ مشورې دپاره حاضرشو اوعرض ئې اوکړويا رسول الله ! ماته په خيبرکښې يوه

---

[1]) أخرجه البخاري أيضًا في كتاب الشروط باب الشروط في الوقف رقم:٢٧٣٧ وفي كتاب الوصايا باب وما لوصي أن يعمل في مال اليتيم وما ياكل منه بقدر عمالته رقم: ٢٧٦٤ وفي باب الوقف كيف بكتب رقم: ٣٧٧٢ وباب الوقف للغني والفقير والضيف رقم: ٢٧٧٣ وباب نفقة القيم للوقف رقم:٢٧٧٦ وانفردبه البخاري رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف: ٤٠/٧ رقم الحديث: ٧٣٦٠.

[2]) كشف الباري: ١٨٩/٢.

[3]) كشف الباري: ٢٢٨/١، ١٠٢/٣.

[4]) كشف الباري: ٣٠٩/٤.

[5]) كشف الباري: ٢٣٩/١. لامع الدراري:٢٢٥/٦.

[6]) عمدة القاري: ٢١١/١٢.

[7]) عمدة القاري:٢١١/١٢ ولامع الدراري:٢٢٥/٦.

زمکه ملاؤ ده اوددې نه ماته کله هم بنکلې مال نه دې ملاؤ شوې. اوس تاسو ماته ددې باره کښې څه حکم کوئ چه په کومه طریقه دا زه د ثواب ذریعه جوړه کړم حضورپاك اوفرمائیل چه که غواړې نواصل خپل خان سره اوساته اوددې منافع صدقه کوه. حضرت عمر رضی الله عنه په دې شرط صدقه (وقف) اوکړه چه اصل زمکه مه خرڅوئ اومه ئې هبه کوئ اونه دې چاته په وراثت کښې ملاؤشي اوفقیران رشته داران غلامان آزادولو دالله تعالی دلارې مجاهدینو دمیلمنواومسافرو دپاره وقف ده. اوکوم سړې هم چه ددې متولی وی که هغه د عرف مطابق ددې نه خوراك کوی یا په خپل دوست باندې خوری نوهیڅ مضائقه نشته په دې شرط چه د ذخیره کولواراده ئې نه وی.

۱۳-باب: الوکالة فی الحدود

د حد لګولودپاره څوك وکیل جوړول

دترجمة الباب مقصد او دعلماؤ د اختلاف بیان:- د امام بخاری رحمه الله دترجمې نه معلومیږی چه اقامة الحدود یعنی په حد قایم کولوکښې وکیل جوړول جائزدی. لهذا که امام څوك بل سړې د حد قایم کولودپاره مقررکوی اووکیل جوړه وی نوتیك دی. [۱] اوس پاتې شود دامسئله چه پخپله امام له حاضر اوسیدل پکاردی که نه نوپه دې کښې اختلاف دې. بعض حنابله شافعیه او امام مالك رحمهم الله مسلك دادې چه دامام حاضریدل ضروری نه دی او امام ابوحنیفه او امام احمد اوبعض شوافع رحمهم الله په نیزدامام حاضریدل ضروری دی. [۲] امام بخاری رحمه الله دترجمة الباب نه په ظاهره د فریق اول والاحضراتو تائید کړې دې او په دلیل کښې ئې حدیث باب پیش کړې دې. رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت انس رضی الله عنه ته اوفرمائیل ته دهغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه اوحضورپاك پخپله تشریف یونه اوړلو. [۳]
د احنافود طرف نه ددې دا جواب ورکړې کیدې شی چه حضرت انس رضی الله عنه هسې وکیل وو حضورپاك خوهغه لکه چه د حاکم اوعامل په توګه ورلیګلې وو لهذا هغه پخپله ذمه وار وو. بعض حضراتو داهم ونیلی دی چه په اصل کښې دلته امام بخاری رحمه الله په اثبات حدود کښې د توکیل جواز بیانوی او په دې کښې هم د علماؤ حضراتو اختلاف دې.
اثبات حدوداستیفاء حدود (اقامت حدود) کښې د اختلاف نور تفصیل:- اوس دلته دوه خبرې دی یواثبات حدود او یو استیفاء حدود (اقامت حدود) نو په دې کښې د علماء کرامو داختلاف تفصیل دادې چه حنابله په دې دواړو کښې دتوکیل د جواز قائل دی اودهغوی دلیل حدیث باب دې قوله. واغدیا انیس إلی امرأة هذا. فان اعترفت فارجمها الخ. نوحضورپاك حضرت انیس رضی الله عنه د اثبات حدود زنا او اقامت حد زنا د دواړو وکیل جوړ کړو لیکن د حنابله نه

---

[۱] الکنزالمتواری:۳۹۱/۲وشرح ابن بطال:۳۷۲/۶.
[۲] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.
[۳] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

ابوالخطاب رحمه الله فرمائی چه د اثبات حدوددپاره وکالت صحیح نه دی (۱)
دامام شافعی رحمه الله رائی داده چه اثبات حدودکښې سواد حد قذف نه توکیل جائزنه دی
اوهغوی په نیزدعدم جواز علت دادی چه اثبات حدوددالله تعالی حق دی او مونږ د شبهاتو د
وجې نه هم دهغې د ساقط کولومکلف جوړ کړې شوی یو او په جواز توکیل کښې خو هغه په
هرحال کښې نافذ کول دی لهذا داسې کول جائزنه دی او ترکومې چه په اثبات حد قذف کښې
د توکیل د جواز تعلق دی نودا حضرات فرمائی چه دا د سړی حق دی نو په دې کښې د نورو
مالی معاملاتو په شان توکیل جائزدی. (۲)
او په استیفاء حدودکښې مالکیه شافعیه او حنابله خود توکیل دجواز قائل دی هم ددې
حدیث باب د وجې. بل دحضرت بریده رضی الله عنه روایت چه حضورپاك صلی الله علیه وسلم حضرت ماعز رضی الله عنه د رجم
کولو حکم ورکړو او صحابه رضی الله عنهم هغه سنګسار کړو. (۳)دغه شان حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت
علی رضی الله عنه په ولید بن عقبه باندې د شرابوڅکلو حد قائمولودپاره وکیل جوړکړو اوهغه حضرت
حسن رضی الله عنه وکیل جوړکړو اود هغه په انکارباندې حضرت عبدالله بن جعفر رضی الله عنه وکیل جوړکړې
شو بیا هغه په ولیدبن عقبه باندې حدقایم کړو اوحضرت علی رضی الله عنه هغه اوشمیرلې. (۴)
په دې سلسله کښې د احنافو رائې داده چه دمؤکل په عدم موجودګئی کښې حدود اوقصاص
وصول کولودپاره وکیل کول دامام ابوحنیفه رحمه الله او امام ابویوسف رحمه الله دواړو په نیزناجائزدی
لیکن ګواه پیش کولوسره د حدود او قصاص ثابتولودپاره په وکیل کولوکښې اختلاف دی.
یعنی دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزباندې حدوداو قیاس ثابتولو د پاره وکیل کول جائزدی او د
امام ابویوسف رحمه الله په نیزناجائزدی اود امام محمد رحمه الله قول مضطرب دی. بعض حضرات
فرمائی چه هغوی امام ابوحنیفه رحمه الله سره دی او بعض وئیلی دی چه ابویوسف رحمه الله سره یو
اوبعض حضرات دا فرمائی چه د شیخین اختلاف په دې صورت کښې دې کله چه مؤکل په
عدالت کښې موجودنه وی خوکه هغه په عدالت کښې موجود وی نو اثبات حدود قیاس دپاره
وکیل کول په اتفاق سره جائزدی. ځکه چه د مؤکل په موجودګئی کښې د وکیل کلام د مؤکل
طرف ته منتقل کیږی لکه چه مؤکل پخپله خبرې اوکړې اوښکاره خبره ده چه کله مؤکل پخپله
خبرې اوکړې نوپه اثبات حدودقصاص کښې هیڅ بدیت نشته.

د امام ابویوسف رحمه الله دلیل:- په مسئله مختلف فیهاکښې دامام ابویوسف رحمه الله دلیل دادې چه
دمؤکل په غیر موجودګئی کښې حدود اوقصاص ثابتولودپاره وکیل او په حقیقت کښې
دځپل خان دپاره نائب مقررکول دی او په نائب مقررکولوکښې د یوقسم شبه ده اوداخبره
مسلم ده چه په حدود اوقصاص کښې د شبهاتونه هم احتراز کولې شی لهذا د نیابت د شبې د
وجې نه حدود اوقصاص ثابتولودپاره وکیل کول جائزنه دی لکه چه د شبه بدلیت د وجې نه

---

(۱) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.
(۲) الانصاف: ۲۶۰/۵کشاف القناع:۴۶۵/۳ مهذب: ۳۵۶/۱.
(۳) أخرجه مسلم: ۱۳۲۲/۳.
(۴) أخرجه مسلم: ۱۳۳۱/۳، ۱۳۳۲.

شهادت علی الشهادت، په حدود اوقصاص کښې نه شي قبلولې اولکه چه د معاف کولو د شبهې د وجې نه د مؤکل په غیرموجودګئی کښې قصاص وصول کول جائزه نه دی. دغه شان د شبه نیابت د وجې نه حدود اوقصاص ثابت کولودپاره به وکیل کول ناجائزشي.

دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل: د امام صاحب رحمه الله دلیل دادې چه خصومت یعنی مقدمه کول د ثبوت حدود اوقصاص دپاره محض یوشرط دې بغیرد خصومت نه حد اوقصاص ثابت کول ممکن نه دی او خصومت صرف شرط څکه دې چه د حد نفس وجوب، نفس جنایت طرف ته منسوب کیږی اود جنایت ظهور دنفس شهادت طرف ته، اوخصومت یعنی مقدمه دائرکولو طرف ته نه وجوب حد منسوب کیږی او نه ظهور جنایت. لهذا خصومت د ثبوت حد دپاره محض یوشرط شو او شرط محض حقوق نه یوحق دې او په سابق کښې تیرشوی دی. چه په ټولو حقوقو کښې وکیل کول جائز دی لهذا خصومت یعنی حدود اوقصاص ثابتولودپاره منډه تره کولود پاره هم وکیل کول جائزشي. (۱)

[حدیث ۲۱۹۰] (۲)حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةِ هَذَا، فَإِنِ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا» .[۲۵۰۶، ۲۵٤۹، ۲۵۷۵، ۶۲۵۸، ۶٤٤۰، ۶٤٤۳، ۶٤٤٤، ۶٤٤۶، ۶٤٥۱]

---

(۱) الهدایة شرح البدایة کتاب الوکالة: ۳/۱۸۶ بدائع الصنائع: ۶/۲۱ — ۲۲ البحرالرائق: ۱٤۷/۷الفتاوی العالمکیریة:۳/٥۶٤ الموسوعة الفقهیة: ٤٥/۳٥ — ۳۶.

(۲) أخرجه البخاري فی کتاب الصلح باب أذا اصطلحوا علی صلح جور فالصلح مردود: رقم:۲۶۹٥- ۲۶۹۶ وفی کتاب الشروط باب الشروط التی لاتحل فی الحدود رقم:۲۷۲۲، ۲۷۲٥ وفی کتاب الایمان ولنذور باب کیف کانت یمین النبی صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ۶۶۳۳، ۶۶۳٤ وفی کتاب المحاربین من أهل الکفر والردة باب الاعتراف بالزنی رقم: ۶۸۲۷، ۶۸۲۸ وفی باب البکران یجلدان وینفیان رقم: ۶۸۳۱، ۶۸۳۳ وفی باب من أمر غیر الامام باقامة الحد غائبًا عنه رقم: ۶۸۳٥ — ۶۸۳۶ وفی باب إذا رمی امرأته أو أمرة غیره بالزنی عندالحاکم والناس الخ رقم: ۶۸٤۲ — ۶۸٤۳ وباب هل یامر الامام رجلاً فیضرب ا لحد غائبًا عنه رقم: ۶۸٥۹ — ۶۸۶۰ وفی کتاب الاحکام باب هل یجوز للحاکم ان یبعث رجلاً وحده للنظر فی الامور رقم: ۷۱۹۳ — ۷۱۹٤ وفی کتاب أخبارالاحاد باب ماجاء فی اجارة خبرالواحد الصدوق فی الاذان والصلاة والصوم والفرائض والاحکام رقم: ۷۲۷۸، ۷۲٥۹ وفی کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم الخ رقم:۷۲۷۸ — ۷۲۷۶ وأخرجه النسائی فی سننه فی کتاب آداب القضاة باب صون النساء عن مجلس الحکم رقم: ٥٤۱۰ — ٥٤۱۱ وأخرجه الترمذی فی جامعه فی أبواب الحدود باب ماجاء فی در الحد عن المعترف إذا رجع رقم:(۱٤۲۹ مع قول الترمذی رحمه الله وأخرجه الطحاوی فی شرح معانی الاثار کتاب الحدود باب الاعتراف باللزنا الذی یجب به الحد ماهو (رقم: ٤٤۳۷) والبیهقی فی سننه الکبری کتاب الحدود باب مایستدل به علی شرائط الاحصان رقم: ۱۶۷۰۱ والامام عبدالرزاق فی مصنفه: ۳۰۹/۷ باب البکر رقم: ۱۳۳۰۹، ۱۳۳۱۰.

ترجمه:- حضرت زیدبن خالد جهنی او حضرت ابوهریره ﷺ دنبی کریم ﷺ نه نقل کوی حضوراکرم حضرت انیس بن ضحاك اسلمی ﷺ ته اوفرمائیل اې انیس! ته دهغه ښځې ته ورشه که چرې هغه د زنا اقرار اوکړی نوهغه سنګسار کړه.

رجال الحدیث

○ **ابوولید**:- دا ابوولید هشام بن عبدالملك طیالسی رحمه الله دی.[1]
○ **لیث**:- دا لیث بن سعد الامام رحمه الله دی.[2]
○ **ابن شهاب**:- دا ابن شهاب محمدبن مسلم الزهری رحمه الله دی.[3]
○ **عبیدالله**:- داعبیدالله بن عبدالله بن عقبه رحمه الله دی.[4]
○ **زیدبن خالد**:- داحضرت زیدبن خالد الجهنی ﷺ دی.[5]
○ **ابوهریرة**:- دا مشهورصحابی حضرت ابوهریره ﷺ دی.[6]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: واغدیاانیس إلی امرأة هذا فان اعترفت فارجمها په ذریعه سره واضح دی. ددې دپاره دحضوراکرم حضرت انیس ﷺ ته ددې خبرې حکم ورکول لکه چه دحضورپاك د طرف نه اقامت حد اختیارته حواله کول وو.

تشریح:- دلته داحدیث شریف مختصردې او داحدیث امام بخاری رحمه الله په مختلفوځایونوکښې مختصر او په تفصیل سره نقل کړې دې.[7] کتاب المحاربین منه أهل الکفر والردة په روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره ﷺ او حضرت زیدبن خالد ﷺ فرمائی چه مونږ نبی کریم ﷺ سره وو یوصاحب اودریدو وئې وئیل چه زه تاسو ﷺ ته دالله تعالی واسطه درکوم تاسو زمونږ په مینځ کښې دالله تعالی د کتاب نه فیصله اوکړئی. په دې باندې دهغه خصم (مدمقابل) هم اودریدو اوهغه د دغه رومبی نه زیات پوهه وو بیاهغه اووئیل چه واقعی تاسو زمونږ په مینځ کښې په کتاب الله فیصله اوکړئی اود خبرو اجازت راکړئی. حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل وایه. هغه سړی اووئیل زما ځوئی به دغه سړی سره مزدورئی باندې کارکولو بیا هغه دده ښځې سره زنااوکړه. ما ده ته د هغې په فدیه کښې سل چیلئی او یوخادم ورکړو. بیا ما دبعض اهل علم حضراتو نه پښتنه اوکړه نوهغوی اووئیل چه زما ځوئی ته به سل کوړې او د یوکال دپاره د ښارنه د بهرکیدو حد واجب دې حضوراکرم ﷺ په دې

---

[1] کشف الباری: ۲/۳۸، ٤/۱۵۹.
[2] کشف الباری: ۱/۳۲٤.
[3] کشف الباری: ۱/۳۲۶.
[4] کشف الباری: ۱/٤۶۶، ۳/۳۷۹.
[5] کشف الباری: ۳/٥٤٤.
[6] کشف الباری: ۱/۶۵۹.
[7] عمدة القاری: ۱۲/۲۱۲.

باندې اوفرمائيل په هغه ذات باندې قسم دَ چا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه به ستاسو په مينځ کښې هم په کتاب الله سره فيصله کوم. سل چيلئ او يوخادم به تاته واپس کولې شی او ستاخونی به سل کوړې وهلې شی او دَ يوکال دپاره به دَ ښار نه ويستلې شی. او اې انيس ! سحر هغه ښځې له ورشه که چرې هغې دَ زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه. نوهغه سحر هغې له ورغلو اوهغې اعتراف اوکړو او هغه دا رجم کړه. دَحديث مبارك متعلقه مسائل باندې بحث دَ باب په شروع کښې تيرشوې.

[حديث ۲۱۹۱](۱) حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِي عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ جِيءَ بِالنُّعَيْمَانِ أَوِابْنِ النُّعَيْمَانِ شَارِبًا، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم - مَنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا قَالَ فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضَرَبْنَاهُ بِالنِّعَالِ وَالْجَرِيدِ.[۶۳۹۲، ۶۳۹۳]

ترجمه:- حضرت عقبه بن حارث ﷺ فرمائي چه نعمان يا ابن نعيمان دَ نشې په حالت کښې راوستلې شو نورسول الله ﷺ هغه خلق کوم چه په کورکښې موجود وو حکم ورکړوچه دې اووهئ زه هم هغه خلقوکښې ووم کوموچه دې وهلو نوموڼږدې په څپلواو دَکهجورو په لختو اووهلو.

رجال الحديث

① **ابن سلام**:- دا محمدبن سلام بيکندی رحمه الله دې. ([2])

② **عبدالوهاب**:- دا عبدالوهاب ثقفی رحمه الله دې. ([3])

③ **ايوب**:- داايوب بن تيمه کيسان سختيانی رحمه الله دې. ([4])

④ **ابن ابی مليکه**:- داابن ابی مليکه عبدالله بن عبيدالله رحمه الله دې. ([5])

⑤ **عقبه**:- دا حضرت عقبه بن حارث رضي الله عنه دې. ([6])

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فامر من كان في البيت ان يضربوه په ذريعه داسې ثابت دی چه حضوراکرم ﷺ پخپله حد قايم نه کړو بلکه

---

[1]) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی کتاب الحدود وما يحذر من الحدود باب من أمر بضرب الحد فی البيت رقم: ۶۷۷۴ وباب الضرب بالجريد والنعال رقم:۶۷۷۵ وأخرجه الحاكم رحمه الله تعالى فی مستدركه فی کتاب الحدود رقم: ۸۲۳۸، ۸۲۳۹ والبيهقی فی سننه الكبری: ۳۹/۲کتاب الاشربة والحدفيه باب ماجاء فی أقامة الحد فی حال السكر أو حتى يذهب سكره رقم الحديث: ۱۷۹۷۳ وانظر تحفة الاشراف: ۲۳۶/۹ رقم الحديث:۹۹۰۷.

[2]) كشف الباری كتاب السلم باب ا لسلم فی كيل معلوم.

[3]) كشف الباری:۲۹/۲.

[4]) كشف الباری:۲۶/۲.

[5]) كشف الباری:۵۴۸/۲.

[6]) كشف الباری:۵۱۶/۳.

حاضرېنو ته ئې اوفرمائيل چه تاسو حد قايم کړئ. او حنفيه او حنابله دا وائي چه حضورپاك خو هلته موجود وو نو چه کله حضورپاك موجود وو او دَ امير دَ موجودګئ په صورت کښې که نورو خلقو ته داسې حد قايمولو دَپاره اووئيلې شي نو په دې کښې څه بديت نشته. دَ اميردپاره دا ضروري نه دی چه هغه دې هم وهل شروع کړی.[1]

قوله: بالنعيمان، أوابن النعيمان:- يعنی دَ راوی شك دې چه په چاباندې حد قايم شو هغه حضرت نعيمان وو يا دهغه خوئي ابن نعيمان وو. علامه عينی رحمه الله او علامه احمدبن اسماعيل کورانی وغيرهما اوعلامه ابن عبدالبر رحمه الله نه نقل کوې چه حضرت نعيمان رضی الله عنه خويونيك صالح سړې وو اوحد خمردَهغه په خوئی لګولې شوې وو.[2]

دَحضرت نعيمان بن عمرو بن رفاعه انصاری رضی الله عنه څه تذکره:- دَحضرت نعيمان بن عمرو رضی الله عنه علق بنومالك بن نجار نه وو. دَغزوه بدر په معرکه کښې دَ شرکت سعادت ابدی هم هغوی ته حاصل دې. بل په نورو غزواتوکښې هم رسول الله صلی الله علیه وسلم سره شريك شوې اوهغوی دَصحابه کرامو رضی الله عنهم په جماعت کښې دَخپلې خوش طبيعتئ او دل لګئ دَ وجې نه مشهور وو.[3] هم دَدې حکايات ظريفه نه داهم دی چه يوځل حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه په تجارتی سفرکښې بصرې ته تشريف يوړو حضرت نعيمان رضی الله عنه اوحضرت سويبط بن حرمله رضی الله عنه هم هغوی سره وو اودا دواړه حضرات دَاهل بدر نه دی. حضرت سويبط دَ لارې په توښه باندې مشرروو حضرت نعيمان رضی الله عنه هغه ته درخواست اوکړو چه ماله دَخوراك دَپاره څه راکړه هغه وئيل نه ترهغې چه حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه راشي. حضرت نعيمان رضی الله عنه ورته اووئيل چه ښه ته بيا زه تاته سبق ښايم. هغه بازارته لاړو چرته چه خلقو غلامان اخستل ده اووئيل اې خلقو که تاسو غواړئ نو زما نه يو عربی النسل غلام واخلئ اودَهغه ژبه اوږده ده کيدې شی چه داسې اووائی چه زه خو آزاد يم نوکه تاسو دَهغه په دې وينا باندې هغه پريخودونکې ئې نو زه په تاسو خپل غلام نه خرڅوم. خلقو اووئيل چه مونږ هغه په دومره مال باندې اخلو. هغه دَغه خلقو سره سودا اوکړه او هغوی ئې خپلې قافلې طرف ته بوتلل اوحضرت سويبط رضی الله عنه طرف ته ئې اشاره اوکړه چه دا ستاسو مطلوب دې. داخلق حضرت سويبط رضی الله عنه ته راغلل او ونی وئيل مونږ ته اخستې ئې هغه اووئيل ده غلط بيانی کړې ده زه خو يوآزاد سړې يم هغه خلقو اووئيل ستا آقا مونږ ته ستا دَ دې عادت باره کښې خودلی وو او رسئ په کښې واچوله روان ئې کړو. په دې وخت کښې حضرت ابوبکر رضی الله عنه تشريف راوړو نودا ټوله قصه هغوی ته واؤرولې شوه نوهغوی دَ دغه خلقو ورکړې شوې مال واپس کړو هغه ئې راخلاص کړو. کله چه دا خلق واپس شو نودا قصه ئې حضورپاك ته واؤروله نوحضورپاك پخپله هم او صحابه کرامو رضی الله عنهم هم په دې واقعه باندې اوخندل.[4]

---

[1] عمدة القاری:۲۱۳/۱۲ وإرشادالساری:۲۹۵/۵.

[2] عمدة القاری: ۲۱٤/۱۷ والکنزالجاری:۳٤/۵.

[3] تاريخ الاسلام: ۱۲۷/٤.

[4] الوافی بالوفيات: ۸۳/۲۷ المعارف:۳۲۸/۱.

د هغوی طبعی ظرافت يوه قصه داهم نقل کړې شوې ده چه يوځل يوبدو رسول الله ﷺ سره ملاويدو له مدينې منورې ته راغلو او خپله اوښه ئی بهر اوتړله په جمات کښې داخل شو بعض صحابه کرامو رضي الله عنهم حضرت نعيمان رضي الله عنه ته اووئيل چه ډيرې ورځې اوشوې غوښه مو نه ده خوړلې که ته دا اوښه حلاله کړې نومونږ به دا اوخورو او رسول الله ﷺ خو به د اوښې قيمت دغه بدوته ورکوی نو حضرت نعيمان رضي الله عنه هغه اوښه حلاله کړه اودهغې غوښه ئی تقسيم کړه، بياچه کله هغه بدو د جمات نه بهر راغلو نوهغه خپله سورلی اونه ليدله چغې جوړې کړې اوداثار نه هغه ته پته اولګيده چه د هغه اوښه ئی حلاله کړې ده رسول الله ﷺ ته ئی شکايت اوکړو حضورپاك د دې باره کښې معلومات کولوسره دارضباعة ته اورسيدو چرته چه نعيمان رضي الله عنه خپل ځان پټ کړې وو او په خپل ځان دپاسه ئی د کهجورو پاڼې او ښاخونه اچولې وو. نو يوسړی د هغه ځائی طرف ته اشاره کولوسره په اوچت آواز اووئيل چه ما هغه نه دی ليدلی يارسول الله! بيارسول الله ﷺ دهغه ډيری نه حضرت نعيمان رضي الله عنه رااويستلو اود هغه مخ د دې ډيری په وښو او پاڼو دوړو سره بدل شوې وو. حضورپاك دهغه نه تپوس اوکړو تا ولې داسې اوکړه.حضرت نعيمان رضي الله عنه اووئيل اې دالله تعالی پاك او خوږ رسول ﷺ کومو خلقو چه تاسو ته زما ځائی خودلی دی هم هغوی ماته دداسې کولوحکم راکړې وو او حضورپاك دهغه د مخ نه واښه او ډکی وغيره لرې کول او وئی خندل اودغه بدو ته ئی د اوښې تاوان ورکړو.[1]

۱۴ - باب: الوكالة في البدن وتعاهدها

د قربانئ په اوښانوکښې اودې د نګرانئ په سلسله کښې وکالت

دترجمة الباب مقصد: - د امام بخاری رحمه الله مقصد دلته دادې که چرې يوسړې د خپلوخناورود ساتنې دپاره څوك سرې وکيل مقرر کړی نودا جائزدی او رسول الله ﷺ هم داسې کړی دی.[2]

[حديث ۲۱۹۲][3] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ -رضي الله عنها- أَنَا فَتَلْتُ

---

[1] الوافی بالوفيات: ۸۳/۲۷.

[2] عمدة القاری:۲۱٤/۱۲.

[3] وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضًا فی کتاب الحج باب فتل القلائد للبدن والبقر رقم:۲۱۹۲ وباب من أشعروقلدبذی الحليفة ثم أحرم رقم: ۱۶۹۶ وباب إشعارالبدن رقم:۱۶۹۹ وباب من قلد القلائد بيده رقم:۱۷۰۰ وفی کتاب الضاحی باب إذا بعث ليذبح لم يحرم عليه شیئ رقم: ۵۵۶۶ وأخرجه مسلم فی کتاب الحج باب استحباب بعث الهدی إلی الحرم لمن لايريد الذهاب بنفسه واستحباب تقليده فضل القلائد الخ رقم: ۳۱۸۱ – ۳۱۸۷ وخرجه أبوداؤد فی کتاب المناسک باب من بعث هديه وأقام رقم: ۱۷۵۷ – ۱۷۵۹ وأخرجه النسائی فی کتاب مناسک الحج باب اشعار الهدی رقم ۲۷۷۵ وباب فتل القلائد رقم: ۲۷۷٤ وباب ما يفتل منه القلائد رقم: ۳۷۷۹ وباب تقليدالابل رقم: ۲۷۸۲ وأخرجه ابن ماجه رحمه الله تعالی فی کتاب مناسک باب تقليد البدن رقم:۳۰۹٤وباب إشعار البدن.

قَلَائِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَىَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللّٰهُ لَهُ حَتَّى نُحِرَ الْهَدْىُ. [ر: ۱۶۰۹]

ترجمه:- (حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی) ما دَحضورپاك دَ قربانئی دَ اوښانو هار په خپل لاس باندې جوړکړی وو بیا رسول الله ﷺ په خپلو لاسونومبارکو هارونه وروا چول بیائی اوښان زما پلار سره مکې مکرمې ته روان کړل خوچه څومره څیزونه دَحضورپاك دپاره حلال وو په هغې کښې یوڅیز(دَ دغه قربانئی لیګلو دَ وجې نه) په حضورپاك باندې حرام نه شو تردې چه هغه اوښان حلال کړې شو.

رجال الحديث

⊙ **اسماعيل بن عبدالله**:- دا اسماعيل بن عبدالله بن ابی اویس رحمه الله دې.[1] اودا دَامام مالك رحمه الله خورئې دې.[2]

⊙ **مالك**:- دا مشهورامام مالك رحمه الله دې.[3]

⊙ **عبدالله بن ابی بكر**:- دا عبدالله بن ابی بكربن محمدبنعمرو بن حزم انصاری رحمه الله دې.[4]

⊙ **عمرة بنت عبدالرحمن**:- دا عمرة بنت عبدالرحمن بن سعيديا سعدبن زرارة انصاريه مدنيه رحمها الله تعالى ده.[5] اودادَعبدالله بن ابی بكر ترور ده.[6]

⊙ **عائشه**:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيزه شوې ده.[7]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ ترجمة الباب دواړو اجزاؤ سره دَحديث مطابقت قوله: ثم بعث بها مع أبي سره ظاهردې. كله چه په ۹هجری كښې حضورپاك دَحج اراده اوكړه اوحضرت عائشه رضي الله عنها دَ حضورپاك دَ قربانئي دَ اوښانو دپاره هارونه جوړول شروع كړه ليكن روستو بيا حضورپاك حضرت ابوبكر رضي الله عنه دَ حج امير جوړول او ليګلو فيصله اوكړه اوخپل خاروی دَحضرت ابوبكر رضي الله عنه په لاس روان كړل نو ښكاره خبره ده چه هغه دَ دې اوښانو په ساتنه او دَدې په نحر كولوكښې دَرسول الله ﷺ وكيل وو او دويم جزء سره مطابقت داسې دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها حضورپاك وكيله جوړه كړه او هغه دَ حضورپاك نمائنده كيدون سره دَ دغه اوښانو هارونه جوړول اوښكاره خبره ده چه دا خبره دَ اوښانو په تعاهد كښې داخله ده.[8]

---

[1] كشف البارى:۲/۱۱۳.
[2] إرشادالسارى:۲۹۵/۵.
[3] كشف البارى: ۱/۲۹۰، ۲/۸۰.
[4] كشف البارى كتاب الوضوء باب الوضوء مرتين مرتين.
[5] كشف البارى كتاب الحيض باب عرق الاستحاضة.
[6] إرشادالسارى: ۲۹۵/۵.
[7] كشف البارى:۱/۲۹۱.
[8] عمدة القارى:۱۲/۲۱٤ وإرشادالسارى:۲۹۵/۵ وفتح البارى: ٤/٦٢١.

۱۵ - باب: إذا قال الرجل لوكيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قد سمعت ما قلت.

كه چرته چاځيل وكيل ته داسې اووئيل چه ته په كوم كاركښې مناسب ګڼړې دا مال خرچ كړه او وكيل اووئيل چه تاسو څه اووئيل ما واؤريده

دَترجمة الباب مقصد اودَ فقهاوُ دَاختلاف بيان:- امام بخاري رحمه الله دَ ترجمة الباب نه دا خودل غواړي چه دَوكالت دَ صحيح كيدودَپاره هم ايجاب اوقبول ضروري دې. ليكن دَتوكيل دَ ايجاب اوقبول دَپاره څه معين لفظ ضروري نه دې. بلكه ددې ذدې داروَمدار په معنى باندې دې. يعني دَ وكيل جوړولو دَپاره وكلت (ما ته وكيل جوړكړې) او دَ جوړولو دپاره قبلت (ما وكيل جوړول قبول كړل) وينا كول ضروري نه دي بلكه په هغه ټولو الفاظوسره توكيل صحيح دې كوم چه په اذن او قبوليت باندې دلالت كوي. [۱] لكه چه ترجمة الباب كښې مؤكل چاته وائي ضعه حيث اراك الله نوڅه خاص صيغه دَ توكيل دلته مذكورنه ده مګر توكيل به اوشي. دغه شان وكيل وائي قدسمعت ماقلت نودلته هم دا الفاظ دَعقددَپاره مخصوص نه دي مګر مدعىٰ چونكه حاصليږي لهذا دا جائزدي.

دې نه پس دا اوګنړئي كه چرې داسې توكيل اوكړې شو اوداسې اووئيلې شو چه چرته غواړې خرچ كړه نووكيل ته ددې په په مصارف باندې دَ خرچ كولواختياردې. باقي دا چه هغه ئې په خپل ځان باندې هم خرچ كولې شي كه نه، نودَ مؤكل دَ اجازت نه بغيربه په خپل ځان باندې دَخرچ كولوګنجائش نه وي. دَ بخاري شريف شراح دلته دا بحث هم فرمائيلې دې كه يوسړې چاته مال وركړي اووائي چه ته داځنګه مناسب ګنړې خرچ كړه اوحال دادې چه هغه وكيل پخپله هم مسكين دې نوآيا هغه پخپله دَدغه مال نه څه اخستې شي. امام مالك رحمه الله او امام احمد رحمه الله فرمائي چه هغه پخپله دَدغه مال نه څه نه شي اخستې ځكه چه رب المال هغه دا مال نوروِ فقيرانو ته دَوجوه خير په كارونو كښې دَ لګولووكيل جوړكړې دې او پخپله هغه ته دَ دغه مال نه دَاخستلو اجازت نشته اوكه چرته رب المال غوښتل نو دې به ئې پخپله دَ مال مالك جوړكړې وې نه چه هغه به ده ته دَخير په كاركښې دَ خرچ كولو حكم وركولو. [۲]

اوجمهورفقهاء دا فرمائي چه وكيل دَدغه مال نه په فقراء كښې دَ يوفقيردَ حصې په اندازه اخستې شي ځكه چه رب المال هغه ته دا مال فقيرانوته دَوركولواو دَخيرپه كاركښې دَ لګولو حكم وركړې دې اوهغه پخپله هم فقيراومسكين دې نوكه هغه پخپله ددې مال نه څه اخستلې نوبيا هم هغه دَرب المال دَحكم نه تجاوز اوتعدى نه كوي. [۳]

---

[۱]) المغني:۲/۱۱۰۰ الابواب والتراجم ص:۱۷۱.
[۲]) المغني: ۱/۱۱۱۳ شرح ابن بطال: ۶/۳۷٤.
[۳]) المغني:۱/۱۱۱۳ شرح ابن بطال: ۶/۳۷٤.

حدیث ۲۱۹۳[1] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رضی الله عنه - يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالاً، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِيْرُحَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بِيْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ، فَقَالَ «بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ». قَالَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ عَنْ مَالِكٍ وَقَالَ رَوْحٌ عَنْ مَالِكٍ رَابِحٌ. [ر: ۱۳۹۲]

ترجمه:- (حضرت انس بن مالک ﷺ) اوفرمائیل چه حضرت ابوطلحه انصاری ﷺ دَمدینې په خلقوکښې دَټولونه مالداروو اوهغه ته په خپلو ټولو مالونوکښې بیرتحاء (باغ) ډیرګران وو اوهغه دَجمات مخې ته وو. حضورپاک به دغه باغ ته تللو اودَهغه ځائې پاکې اوصفا اوبه به ئې څکلې. کله چه دَ سورت عمران دا آیت نازل شو ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ﴾ الاية یعنی هیڅ کله به حاصل نه کړې شئی په نیکئی کښې کمال ترکومې چه خرچ نه کړئی خپل محبوب څیزنه څه حصه. نو حضرت ابوطلحه ﷺ پاسیدو اودَ حضورپاک په خدمت کښې حاضرشو عرض ئې اوکړو یارسول الله! الله تعالی په خپل کتاب کښې فرمائی چه هیڅ کله به حاصل نه کړې شئی په نیکئی کښې کمال ترکومې چه خرچ نه کړئی خپل محبوب څیز نه څه حصه اوما ته په خپلو ټولو مالونوکښې بیرحاء ډیر محبوب دې او دادَالله تعالې په لارکښې صدقه ده اوزه دَالله تعالی نه امید لرم چه ددې صدقې ثواب اودَالله تعالی په نیزددې دَذخیرې، چه تاسو په کوم کارکښې لګوئی دا اولګوئی. حضرت اوفرمائیل واه واه دامال خو تلونکې دې دا مال خوتلونکې دې اوخه چه تا اووئیل ما واوریده زه دا مناسب ګنړم چه ته دا

[1]) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضًا فی کتاب الزکاة باب الزکاة علی الاقارب رقم: ۱٤٦۱ وفی کتاب الوصایا باب إذا وقف أو أوصی لاقاربه ومن الاقارب؟ رقم: ۲۷۵۲۱ وباب إذا وقف إرضًا ولم يبين الحدود فهوجائز وکذالک الصدقة رقم: ۲۷٦۹ وفی کتاب التفسير باب لن تنالوالبرحتی تنفقوا مما تحبون - إلی - قوله تعالی به علیم رقم: ٤۵۵٤ وفی کتاب الاشربة باب استعذاب الماء رقم: ۵٦۱۱ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی کتاب الزکاة باب فضل النفقة والصدقة علی الاقربين والزوج والاولاد والوالدين ولوکانوا مشرکين رقم: ۲۳۱۲ – ۲۳۱۳ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب الزکاة باب فی صلة الرحم رقم:۱٦۸۹ وأخرجه النسائی فی کتاب الحباس باب الاحباس کیف يکتب الحبس وذکر الاختلاف علی ابن عون الخ رقم: ۳٦۰٤ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۲۰٤. ۳۱۵.

په خپلو رشته دارنو کښې تقسیم کړي. حضرت ابوطلحه رضی الله عنه عرض اوکړو چه زه هم داسې کوم یارسول الله! نوحضرت ابوطلحه رضی الله عنه هغه باغ په خپلوانو کښې او د خپل تره په خامنوکښې تقسیم کړو.

رجال الحدیث

⊙ **یحییٰ**:- دا یحییٰ بن یحییٰ بن بکر بن عبدالرحمن بن یحییٰ حنظلی ابوزکریا نیسابوری رحمه الله دي.[1]

⊙ **مالک**:- دا مشهور امام مالک رحمه الله دي.[2]

⊙ **اسحاق بن عبدالله**:- دا اسحاق بن عبدالله بن ابی طلحه رحمه الله دي.[3]

⊙ **انس**:- دا مشهور صحابی حضرت انس بن مالک رضی الله عنه دي.[4]

دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: انها صدقة یارسول الله حیث شئت** یعنی حضرت ابوطلحه رضی الله عنه حضورپاك دَدغه باب دَ صدقه کولو په سلسله کښې وکیل جوړکړې وو چه چرته ئی غواړی خرچ دې کړی سره دَدې چه حضورپاك دا باغ پخپله تقسیم نه کړو بلکه هم هغه ته ئی حکم ورکړو چه دا په خپلو رشته دارانوکښې تقسیم کړه.[5] اودَدې حدیث نه دا هم معلومیږی چه وکالت بغیردَ قبولیت محقق کیږی نه لکه چه حضورپاك دَهغه خبره اوریدونه پس هغه ته اوفرمائیل **قدسمعت ما قلت فیها وأری أن تجعلها فی الاقربین**.[6]

قوله: تابعه إسماعیل عن مالك:- یعنی دا روایت امام مالک رحمه الله نه نقل کولوکښې اسماعیل بن ابی اویس دَ یحییٰ بن حنظلی رحمه الله متابعت کړې دې.[7]

قوله: وقال روح عن مالك رابح: یعنی روح بن عباده رحمه الله دَ امام مالک رحمه الله په ځائی دَ رائح رابح په معنی دَ فائده مند اونفع ورکونکې نقل کړې دې.[8]

---

[1] کشف الباری کتاب الزکاة باب أجر المرأة إذا تصدقت الخ.
[2] کشف الباری:۱/ ۲۹۰، ۲/ ۸۰.
[3] کشف الباری:۳/ ۲۱۳.
[4] کشف الباری:۲/ ٤.
[5] عمدة القاری:۱۲/ ۲۱۵.
[6] عمدة القاری:۱۲/ ۲۱۵.
[7] إرشادالساری: ۵/ ۲۹۷.
[8] إرشادالساری:۵/ ۲۹۷.

۱۶ – باب: وكالة الامين فى الخزانة ونحوها

د خزانې وغیره باره کښې امین وکیل کول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دافرمانی چه دَ خزانې دپاره کله ته یوسړې وکیل مقررکړې نوهغه امین کیدل پکاردی. ځکه چه که امین وی نوهغه به دَ خیانت نه احتراز کوی او خزانه به په موقع اومحل باندې خرچ کوی اوبې موقع اوبې محل به ئې نه خرچ کوی. (١)

[حدیث ۲۱۹۴] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « الْخَازِنُ الأَمِينُ الَّذِي يُنْفِقُ - وَرُبَّمَا قَالَ الَّذِي يُعْطِي - مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلاً مُوَفَّرًا، طَيِّبٌ نَفْسُهُ، إِلَى الَّذِي أُمِرَ بِهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ ».[ر: ۱۳۷۱]

ترجمه:- (حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه دَرسول الله صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی چه امانتدار خزانچی چه څه خرچ کوی او اکثر به حضورپاك فرمائیل چه څه ورکوې دَخپل مالك په حکم باندې پوره په خوشحاله زړه سره نوهغه هم صدقه کونکو کښې شریك دې.

رجال الحديث

① محمدبن العلاء:- دامحمدبن علاء همدانی کوفی ابوکریب رحمه الله دې. (٣)

② ابواسامه:- دا ابواسامه حمادبن اسامه لیثی رحمه الله دې. (٤)

③ برید بن عبدالله:- دا بریدبن عبدالله ابوبردة رحمه الله دې. (٥)

④ ابوبرده:- دا ابوبرده بن ابی موسیٰ اشعری رحمه الله دې. (٦) دَده نوم عامر یا حارث دې. (٧)

⑤ ابوموسیٰ اشعری:- دَ حضرت عبدالله بن قیس ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (٨)

---

(١) عمدة القاري:۱۲/۴۱۵ بتفصيل.

(٢) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضًا في كتاب الزكاة باب أجر الخادم إذا تصدق بامر صاحبه غير مفسد رقم: ۱۴۳۸ وأخرجه أيضًا في كتاب الاجارة باب استئجار الرجل الصالح رقم: ۲۲۶۰. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى في كتاب الزكاة باب أجر الخازن رقم: ۱۶۸۴ وأخرجه النسائي في كتاب الزكاة باب أجر الخازن إذا تصدق باذن مولاه رقم: ۲۵۵۹ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۹۰۳۸.

(٣) كشف الباري: ۳/۴۱۳.

(٤) كشف الباري: ۳/۴۱۴.

(٥) كشف الباري: ۱/۶۹۰، ۳/۴۱۷.

(٦) كشف الباري: ۱/۶۹۰.

(٧) إرشاد الساري: ۵/۶۹۷.

(٨) كشف الباري: ۱/۶۹۰.

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې خکه چه امانتدار خزانچي هم هغه دې چه دخپل مالك دحکم مطابق خرچ کونکې اوورکونکې وی.[1]

براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه حافظ ابن حجر رحمه الله براعت اختتام ذکر نه دې کړې لیکن د بنده په نیز چه د دقت نظر نه کار واخستې نو په ابو اسامه کښې براعت اختتام طرف ته اشاره کیدې شی خکه چه په دې کښې دسام یعنی مرګ طرف ته اشاره ده.[2] یا داسې هم کیدې شی چه قوله: الذي یعطی منا اخر به الخ کښې دا اشاره موجود ده چه دا دخپل عموم په وجه ملك الموت ته هم شامل دې چه څوك الله تعالی د خلقو د روحونو قبض کولو د پاره مقرر کړې دې.[3]

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۱-کتاب الزارعة

زمینداری او مزارعة ابواب اوهغه روایات کوم چه په دې باره کښې واردشوی دی.

حرث وحراثة او زرع و زراعة لغوی معنی زمینداری کولو اویوې چلولوده. او دا بالترتیب باب نصر او فتح نه مستعمل دې.[4] لکه چه په قرآن کریم کښې دی ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ۝ ﴾ (واقعه: ۶۳،۶۴) بنه ده ګورئی کوم څه چه تاسو کرئی آیا تاسو دا فصل کوئی یا مونږ یو دفصل کونکې.

اودَ شریعت په اصطلاح کښې هی عقدعلی الزرع ببعض الخارج[5] یعنی دَ پیداوار دَ څه حصې په عوض دَ کرمعامله ته مزارعت وائی. یادساتئی چه هم دغه معامله که په باغونو یا ونوکښې اوکړې شی نوهغې ته مساقاة وئیلې شی اوکه دَ پیداوارنه علاوه په څه نقدوکښې اوکړې شی نو اجاره یا کراء الارض دې.

دَ فقهاؤ داختلاف بیان:- امام اوزاعی امام سفیان ثوری سعیدبن مسیب امام ابویوسف امام محمد بن حسن امام احمد بن حنبل داؤد ظاهری طاؤس او ابن ابی لیلی رحمهم الله په نیز مزارعت اومساقات دواړه جائزدی.[6] اودَدې حضراتو اصل دلیل هغه روایت دې کوم چه اصحاب صحاح نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ اهل خیبرسره په نصف پیداوار باندې د مزارعت معامله کړې وه.[7] خو دَ امام ابوحنیفه رحمه الله امام مالك، امام شافعی ابوثر او لیث

---

[1] عمدة القاری:۱۲/۲۱۶وإرشاد الساری:۵/۲۹۸.

[2] الکنز المتواری:۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص:۱۷۱.

[3] الکنز المتواری:۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص:۱۷۱.

[4] طلبة الطلبة لنسفی ص: ۳۰٤.

[5] البحرالرائق: ۸/۱۵۹.

[6] بدایة المجتهد: ۵/۱٤۷والهدایة مع نصب الرایة: ٤/٤۵۵شرح ابن بطال:۶/۲۱٤.

[7] سیاتی تخریجه فی باب المزارعة بالشطر ونحوه.

وغیرهم رحمهم الله دمزارعت دعدم جواز قائل دی (۱) اودهغوی په نیزداسې کول عقلا او نقلا ممنوع دی

نقلا ۔ نقلاً خو په دې وجه چه په حدیث کښې د قفیرالحطان نه منع کړې شوې ده (۲) او مزارعت هم د دغه قبیل نه دې

عقلا ۔ اوعقلاً په دې وجه چه د دې اجاره بدل مجهول دې اوترکومې پورې چه د حضورپاك ﷺ د خیبریهودو سره معامله کولو تعلق دې نو هغه دجزیه په توګه دې یا د احسان او صلح په طریق د خراج مقاسمه دې نه چه په توګه د مزارعت (۳)

لیکن صاحب هدایه رحمه الله فرمائی چه فتوی صاحبین رحمهما الله په قول باندې دې اودمزارعت طرف د خلقو احتیاج او په دې باندې دامت تعامل د وجې نه قیاس ترك کول مناسب دی لکه چه استصناع په مسئله کښې قیاس پریخودې شوې دې (۴)

دمزارعت د صحت شرائط: ۔ یادساتنی چه حضرات مجوزین په نیز هم دمزارعت صحت دپاره اته شرطونه دی:

① دزمکې دکرقابل کیدل ریګ منه یادا وبولاندې کیدو دوجې نه د کاشت قابل نه وی.

② عاقدین چه دعقد مزارعت اهل وی مجنون اوپاګل اوصبی لایعقل نه وی اودا شرط ددې عقد خصوصیت نه دې بلکه دهریوعقد دپاره ضروری دی.

③ د مزارعت د مودې تعیین وی خکه چه داعقد دزمکې یا عامل په منافع باندې دې اوهم موده د دې منافع دپاره معیاردې دې دپاره چه ددې مودې په ذریعه منافع اوپیژنی

④ چه دتخم اچونکی تعیین شوې وی دې دپاره چه جګړه نه وی اودا معلومه شی چه معقودعلیه څه دې. منافع ارض دې یا منافع عامل که تخم دعامل وی نومطلب به داوی چه هغه به د زمکې منافع حاصلوی اوکه تخم د زمکې دمالك وی نومطلب به دا وی چه هغه به د عامل منافع حاصلوی. بهرحال د معقود علیه د تعیین دپاره دتخم اچونکی صراحت کیدل پکاردی.

⑤ دکوم عاقد چه تخم نه وی دهغه حصه معلوم اومتعین وی خکه چه هغه دخپلې حصې مستحق هم د شرط د وجې نه وی نودهغه حصه معلومیدل ضروری دی خوکه دهغه حصه معلومه نه وی نوبیا د شرط د وجې نه به استحقاق څنګه ثابت شی

⑥ په زمکه کښې د زمکې د مالك څه دخل پاتې نه شی اوهغه زمیندارته حواله کړې شی او د زمیندار دپاره په دې کښې د فصل نه هیڅ یوڅیز منع کونکې نه وی

---

(۱) بدایة المجتهد: ۱۷۵/۵ والهدایة مع شرحه البنایة: ۴۷۴/۱۱.

(۲) قال الحافظ ابن حجر رحمه الله فی الدرایة فی تخریج احادیث الهدایة: ۱۹۰/۲ رواه الدارقطنی وأبو یعلی والبیهقی رحمهم الله تعالی. وفی إسناده ضعف.

(۳) الهدایة مع نصب الرایة: ۴۵۴/۴ والبدایة: ۱۷۶/۵.

(۴) البنایة شرح الهدایة للمحدث العینی رحمه الله ۴۷۴/۱۱.

⑦ پیداوارکښې دَدواړو حصه کیدل اوچه صرف هم دَ دغه دواړو وی دَ بل دریم کس نه وی نوچه کم شرط دا شرط ختم کړی هغه به هم دَ عقد مفسد کونکې وی.

⑧ دکوم څیز فصل چه مطلوب وی هغه دې معلوم اومتعین وی یعنې چه دا معلومه وی چه په زمکه کښې به څه کرلې شی ځکه چه دلته خو پیداوار اجرت دې اود اجرت جنس معلومیدل شرط دې. بل دَدې دپاره هم چه بعض څیزونه دَ زمکې دَ پاره نقصانی وی نودَ زمکې والاچه په یوڅیزباندې راضی وی اودَ یوڅیز په کرلوباندې راضی کیږی نه.[1]

۱ - باب: فضل الزرع واغرس إذا أكل منه

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا. /الواقعة: ۶۳ - ۶۵/

فصل اودَ ونولګولو فضیلت کلهچه دَهغې نه اوخوړلې شی اودَالله تعالی فرمان چه ده ګوری نوچه کوم څیز تاسو کرئی آیا تاسو دغه فصل کوئی یا مونږ دَ دغه فصل کونکې یو.

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخاری رحمه الله عادت دې چه په شروع کښې فضائل بیانوی اودهغې نه پس مسائل ذکر فرمائی نوهغه رومبې باب قایم کړې دې. فضل الزرع والغرس یعنی زمینداری کول او ونې لګول هم دَ فضیلت والاعمل دې. لیکن دې سره امام صاحب رحمه الله دا هم فرمائیلی دی چه کله دَدې نه خوراك اوکړې شی یعنی دَ زمیندارئی نه او چه کومې ونې لګولی دی دَهغې نه خلق خوراك اوکړی یا مرغئی وغیره ئی اوخوری نوهغه سړی چه دَ فصل کرلو والادې او دَونو لګولووالادې دَ صدقه اجر اوثواب ملاویږی. اودَ حدیث باب نه هم دَدې تائید کیږی.

علامه ابن منیرمالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې ترجمة الباب په ذریعه دې خبرې طرف ته اشاره کړې ده چه زمینداری کول مباح دی اوچرته چه دَدې نه ممانعت واردشوې دې لاتتخذوا ضیعة فترکنوا إلی الدنیا. یعنی تاسو جائیداد او فصلونه مه جوړوئی دَدې په وجه به تاسو دَ دنیاطرف ته مائل شئ. نودا په مخصوص حالاتوکښې دی. کله چه یوسړې په زمیندائی او کرکیله کښې اخته شی اودَ جهاد اوددین دَ نورو ضرورتونونه غافل شی اودَ شریعت په مطالباتوکښې غفلت کوی نو په هغه صورت کښې منع کړې شوې ده. ګنی په زمیندارئی کښې فی نفسه هیڅ خرابی نشته.[2]

او الله تعالی ارشاد فرمائیلې دي ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ۝ ﴾ دَدې آیت مبارك نه داخبره ثابته شوه چه په کرکیله کښې هیڅ مضائقه نشته ځکه چه کرکیله کول په

---

[1]) البناية شرح الهداية:۱۱/۴۸۲ - ۴۸۴.

[2]) فتح الباري:۵/۵الكوثر الجاري:۵/۳۷.

شریعت کښې گناه وه او ناوخوښه عمل وې نوالله تعالی به په مقام امتنان کښې ددې تذکره نه فرمائیله.(١)

دکسب دتولونه غوره طریقه:- اوس پاتې شوه داخبره چه دکسب مختلف طریقې دی لکه تجارت زراعت صنعت وحرفت وغیره نوددې نه کومه یوه طریقه ډیره بهتر او غوره ده

قاضی ابوالحسن ماوردی رحمه الله فرمائی چه په مکاسب کښې اصل زراعت تجارت اوصنعت وحرفت دی او په دې کښې د امام شافعی رحمه الله اصول ډیر نیزدې او دتولونه غوره تجارت دې اوبیا هغه فرمائی چه زما په نیز راجح زمینداری ده اوددې علت هغه دا پیش کوی چه په دې کښې توکل زیات دې.(٢) علامه نووی رحمه الله فرمائی چه دتولونه غوره زراعت، صنعت اوحرفت دې اود هغوی دلیل د حضرت مقدام رضی الله عنه روایت دې چه **ماأكل أحد طعامًا قط خيراً من أن يأكل من عمل يده** (٣)یعنی دیوسړی دپاره د دې نه بهترخوراك نشته چه هغه په خپلو لاسونومحنت اوکړی او وئی خوری او وړاندې امام نووی رحمه الله فرمائی چه په دې دواړو کښې بهترزراعت دې چه د دې نفع متعدی ده انسانانو اوخناورو دواړوته شامل ده.(٤)

حضرات احناف فرمائی چه په مکاسب کښې دتولونه غوره جهاددې ځکه چه په مدنی ژوند کښې هم دغه په عام توګه د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو رضی الله عنهم د کسب ذریعه پاتې ده بل په دې کښې اعلاء کلمة الله تعالی دې یعنی جهاد د دنیاوی او اخروی منافع ته جامع دې اوددې نه پس افضلیت تجارت ته حاصل دې او بیا زراعت صنعت اوحرفت دې.(٥) حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه جهاد د مکاسب نه شمیرل صحیح نه دی هغه خوصرف د اعلاء کلمة الله تعالی د پاره کولې شی.(٦)

[حدیث ۲۱۹۵](٧) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلاَّ

---

(١) إرشادالساری:٥/٣٠٠.

(٢) لامع الدراری: ٦/٢٣٢.

(٣) أخرجه البخاری فی كتاب البيوع، باب كسب الرجل وعمله بيده رقم:٢٠٧٣.

(٤) عمدة القاری:١١/٢٦٥.

(٥) لامع الدراری:٦/٢٣٢وفتح الباری: ٤/٣٨٤.

(٦) لامع الدراری: ٦/٢٣٧.

(٧) أخرجه البخاری أيضًا فی كتاب الدب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ٦٠١٢ وأخرجه مسلم فی كتاب المساقاة باب فضل اغرس والزرع رقم: ٣٩٥٠ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالى فی كتاب الاحكام باب ماجاء فی فضل الغرس رقم:١٣٨٧ انظر تحفة الاشراف:١٤٣١.

كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ». وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم - [٥٦٦٦]

ترجمه: رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلي دي چه كوم يومسلمان څه ونه لګوي يا زميندارى كوي بيا په هغې كښې چرته مرغئ انسان ځاروې خوراك كوى نو هغه ته به دَ صدقې ثواب ملاويږى

رجال الحديث

⊙ **قتيبه بن سعيد**:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دي.[1]
⊙ **ابوعوانة**:- دا ابوعوانة الوضاع بن عبدالله اليشكرى رحمه الله دي.[2]
⊙ **عبدالرحمن**:- داعبدالرحمن بن مبارك عيشى طفاوى بصرى رحمه الله دي.[3]
⊙ **قتادة**:- دا قتاده بن دعامة رحمه الله دي.[4]
⊙ **انس بن مالک**:- دا حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دي.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردي.[6]

اياكافرانوته به هم دَ ثواب فائده رسى؟:- كه چرې دا اووئيلې شي چه په دې سلسله كښې بعض احاديثوكښې مطلق دَ رجل ذكردې يعنى مامن رجل يغرس فرسا اودغه شان ما من عبدالخ او په دې كښې دَ مسلمان قيدنشته نو په ظاهره دَ مسلمان او كافردواړو ته شامل دې.[7]

نودَدې جواب دا وركړې شوې دې چه دا روايات مطلقه به په مقيده باندې محمول كولې شى لكه چه حديث باب اوكتب صحاح اكثر روايات په دې دلالت كوى [8] بل په حديث كښې دَمسلم نه جنس مسلم مراد دې نومسلمانه ښځه هم په دې كښې داخل ده.[9] ياد ساتئى چه ثواب دآخرت خو صرف مسلمان سره مخصوص دې او كافردَدې حقدارنه دى خكه چه كه څوك كافر صدقه اوكړى يابل دَ څه خيركاراوكړى نودَهغه دَپاره په آخرت كښې څه اجر نشته او په دنياكښې دَهغه دَ دغه نيكئى اجر اوبدله وركولې شى.[10]

---

[1] كشف البارى:١٨٩/٢.
[2] كشف البارى:٤٣٤/١.
[3] كشف البارى:٢١٨/٢.
[4] كشف البارى:٣/٢.
[5] كشف البارى:٤/٢.
[6] عمدة القارى:٢١٨/١٢.
[7] إرشادالسارى:٣٠١/٥ وعمدة القارى: ٢١٩/١٢.
[8] إرشادالسارى:٣٠١/٥ وعمدة القارى: ٢١٩/١٢.
[9] إرشادالسارى:٣٠١/٥.
[10] إرشادالسارى:٣٠١/٥.

دَ تعلیق مقصد:- قوله: وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا أَبَانُ الخ.....دَ مسلم نه مراد ابن ابراهیم فراهیدی بصری دې او دَ ابان نه مراد ابان بن یزید عطار دې او دلته امام بخاری رحمه الله متن نه دې ذکرکړې خکه چه دَدې سند په ذکرکولوسره دَ امام بخاری رحمه الله مقصود دَ حضرت قتاده دَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه دَ سماع صراحت کول دی.

دَحدیث تشریح:- علامه ابن عربی رحمه الله فرمائی چه داد الله تعالی یوډیرزیات رحم اوکرم دې چه هغه خپلو بندیګانوته داسې اعمال ورعطاکړی دی چه دَهغې ثواب دَمرګ نه پس هم جارې اوساری وی لکه چه په ژوند کښې وو. مثلاً صدقه جاریه کول یا داسې علم نورو ته خودل دَ کوم نه چه روستوهم فائده حاصله شي یا نیك اولاد چه دَهغه دَپاره دعا اوکړی یا څه ونه لګول یا فصل کرل یا دَالله تعالی په لارکښې څوکښې ورکول وغیره.[1]

علامه طیبی رحمه الله دَ محی السنة نه نقل کړی دی چه یوسړی حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه سره خواکې تیریدو اوهغه دَ غوز ونه لګوله. هغه وئیل چه تاته به دَ دغه ونې لګولوڅه فائده وی خکه چه ته خو یوبوډا سړې ئی اودا ونه خو په دومره دومره کالوکښې میوه ورکوی. حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه په جواب کښې اوفرمائیل ماته به دَ دې ونې دَ لګولواجر ملاوېږی اونور خلق به دَدې نه خوراك کوی داڅومره ښه سودا ده.[2]

ابوالوفاء بغدادی رحمه الله ذکرکړی دی چه انوشروان (بادشاه) یوسړی سره تیریدو چه دَ زیتون ونه ئی لګوله. انوشروان هغه ته اووئیل چه داخوستاسودَ زیتون لګولوزمانه نه ده خکه چه دا ونه خوهسې هم په ډیره موده کښې میوه ورکوی. هغه سړی اووئیل چه زمونږ نه وړاندې خلقو ونې کرلې وې نومونږ دَهغې میوه اوخوړله اوس مونږ هم ونې لګوو دې دَپاره چه زمونږ نه پس راتلونکی خلق دَ هغې میوه اوخوری. انوشروان دَهغه په جواب سره ډیر خوشحاله شو او وئې وئیل "زه" یعنی ته ډیره ښه خبره اوکړه اوچاته چه به هغه "زه" وئیل نوهغه ته به څلور زره درهم ورکولې شو. بیا هغه سړی اووئیل بادشاه سلامت تاسو څنګه زما په ونه لګولو اوبیادَ دې میوه ورکولوکښې دَ وخت لګیدو دَ وجې تعجب کوې. دې خو ډیر زر میوه اوکړله. انوشروان ته داخبره نوره هم زیاته خوښه شوه او هغه اووئیل "زه" بیا هغه سړی ته څلور زره درهم ورکړل. هغه سړی عرض اوکړو بادشاه سلامت هره ونه په کال کښې یوځل میوه ورکوی او زما دې ونې خو ډیر زر دوه ځل میوه ورکړه. انوشروان اووئیل "زه" هغه ته نور دومره دراهم ورکړې شو. بیا انوشروان بادشاه دې وینا سره روان شو که دې سړی سره مونږ نور اودریدو نوزمونږ خزانې به هم دَده دَپاره کافی نه شی.[3]

---

[1] إرشادالساري: ۳۰۱/۵.

[2] إرشادالساري: ۳۰۱/۵.

[3] إرشادالساري: ۳۰۱/۵، ۳۰۲.

۲- باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

څوك چه ویرولې شوي دي د زمیندارئي په سامان کښې ډیر مشغول پاتې کېدل یا د اجازت دحدنه تجاوزکونکو انجام نه

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله په دې باب سره په دې روایاتو کښې تطبیق کوی چه په ظاهره متضاد معلومیږی. باب سابق کښې حضرت انس رضي الله عنه روایت کښې دا واردشوی دی چه په کرکولو کښې او باغ لګولو کښې هیڅ دحرج خبره نه ده. کوم ځاروی او انسانان چه ددې نه خور هغه به د فصل کرلووالا او باغ لګولووالا دپاره صدقه جوړیږی. خو په دې باب کښې ذکرشوي دحضرت ابو امامه باهلی رضي الله عنه د روایت نه معلومیږی چه هغوی دچا په کور کښې ایوا او د زمیندارئی آلات نه څه څیز اولیدلو نووئی فرمائیل چه د نبی اکرم ﷺ نه ماواریدلی دی چه په کوم کور کښې داڅیزونه داخل شی په هغه کورکښې به دلت داخلیږی. امام بخاری رحمه الله په دواړو روایتونوکښې تطبیق کولوسره فرمائی چه په اصل کښې په زمیندارئی کولوکښې پخپله څه عیب نشته په دې کښې عیب د خارج یعني بهر نه داخلیږی اوهغه داسې چه سړې د حدنه تجاوز اوکړی او په دې کښې ځان دومره مشغول کړی چه دحقوق شرعیه نه غافل شی.([1])

امام صاحب رحمه الله دویم صورت د جمع کولو دا پیش کړې دې چه د زمیندارئی په آلاتوکښې د اشتغال انجام ذلت دې مطلب دادې چه د سړی په ذمه باندې سرکاری غوښتنې لګیدلې وی څه د حکامو د طرف نه خراج یاڅوک د بل څه ټیکس اخستودپاره راځی اوڅوک په کښې څه کوی په دې وجه زراعت ناخوښه شمیرکړې شوې دې.([2])

شمس الائمه امام سرخسی رحمه الله فرمائی چه زمینداری پخپله د ذلت سبب نه جوړیږی بلکه هغه وخت د ذلت سبب جوړیږی چه کله انسان بالکل په دې کښې ورډوب پاتې شی. په داسې صورت کښې داکیږی چه دښمن غالب راځی او خلق ذلیل اومغلوب کیږی ګنی که په دې کښې داسې ورننوتل نه وی او سړی په شرعی حقوقوکښې هم مستعد اوتکړه وی نو زمینداری بالکل خراب څیزنه دې اوترکومې چه د خراج د اداکولوتعلق دې نود خراج اداکول هیڅ د ذلت خبره نه ده. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حضرت حسن رحمه الله او قاضی شریح رحمه الله په خراجی زمکه کښې کرکیله کړې ده اوخراج ئی اداکړې دې. که دخراج اداکول څه د ذلت خبره وه نوصحابه کرام تابعینو رضي الله عنهم به دا ولې اختیارول.([3])

---

[1] لامع الدراري: ۶/۲۳۳ مع تفصيل.

[2] لامع الدراري: ۶/۲۳٤.

[3] لامع الدراري: ۶/۲۳٤.

[حدیث ۲۱۹۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ یُوسُفَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَالِمٍ الْحِمْصِیُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِیَادٍ الأَلْهَانِیُّ عَنْ أَبِی أُمَامَةَ الْبَاهِلِیِّ، قَالَ وَرَأَى سِکَّةً وَشَیْئًا مِنْ آلَةِ الْحَرْثِ، فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِیَّ -صلی الله علیه وسلم- یَقُولُ «لاَ یَدْخُلُ هَذَا بَیْتَ قَوْمٍ إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الذُّلَّ».

ترجمه - حضرت ابوامامه باهلی رضی الله عنه فرمائی چه کله هغه ایوا او د زمیندارئی څه سامان اولیدلو چه ما حضورپاك ﷺ داسې ارشاد فرمائیلوسره اوریدلي چه د کوم قوم په کور کښې دا داخل شي الله تعالی به هغه ذلیل اوخوار کړي

رجال الحدیث

⊙ **عبدالله بن یوسف**:- داعبدالله بن یوسف تنیسي رحمه الله دي (۲)

⊙ **عبدالله بن سالم**:- دا عبدالله بن سالم اشعری دحاظي یحصبي حمصي رحمه الله دي دده کنیت ابویوسف دې. (۳)

شیوخ:- هغوی رحمه الله د ابراهیم بن سلیمان افطی، ابراهیم بنابی عبلة مقدسی، ازهربن عبدالله حرازی، عبدالملك بن جریج، علی بن ابی طلحة، عمر بن یزیدنصری. علاء بن عتبة یحصبی، محمد بن حمزة بن یوسف، محمدبن زیاد الهانی، محمد بن ولید زبیدی او خپل رور محمد بن سالم اشعری رحمهم الله نه روایات نقل کوی (۴)

تلامذه:- بقیة بن ولید، عبدالله بن یوسف تنیسی. ابوسهر عبدالاعلی بن مسهر غسانی. ابوتاقی عبدالحمیدبن ابراهیم حمصی، عبدالحمیدبن رافع، عبدالسلام بن محمد حضرمی حمصی. ابومغیرة عبدالقدوس بن حجاج خولانی. عمرو بن حارث حمصی. هیثم بن خارجه. یحیی بن حسان تنیسی رحمهم الله دهغوی رحمه الله نه روایات نقل کوی. (۵)

یحیی بن حسان تنیسی رحمه الله فرمائی **ما رأیت بالشام مثله** (۶) یعنی ما په شام کښې دهغوی په شان د اوچتې مرتبې سرې نه دې لیدلې. عبدالله بن یوسف رحمه الله فرمائی چه ما په عقل او مروت کښې دیولونه لوئی هغوی رحمه الله لیدلی دی.(۷) امام نسائی رحمه الله فرمائی **لیس به باس**.(۸)

---

(۱) الحدیث المذکور من أفراد البخاری کما قال صاحب الجمع بین الصحیحین: ۴۶۲/۳ رقم الحدیث: ۳۰۰۱ وانظر فی جامع الاصول النوع الثامن رقم:۹۴۶۶.
(۲) کشف الباری:۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.
(۳) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.
(۴) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.
(۵) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.
(۶) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴ تاریخ أبی زرعة دمشقی ص:۴۴۶، ۷۱۷.
(۷) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴.
(۸) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴.

ابن حبان رحمه الله دهغوی تذکره په ثقات کښې کړې ده [۱]، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة رمي بالنصب [۲].
وفات : ابوداؤد رحمه الله فرمائی چه دهغوی انتقال ۱۷۹ هجری کښې شوې [۳].

محمدبن زياد : دا محمدبن زياد الهاني، ابوسفيان حمصي تذکره تيره شوې [۴].
حضرت ابوامامه باهلی رضی الله عنه : دا مشهور صحابی رسول صلی الله علیه وسلم صدی بن عجلان بن وهب، ويقال ابن عمرو دې. ددوی کنيت ابوامامه دې دهغوی تعلق باهله قبيلې سره دې چه پنومعن وسعدی ابنی مالك بن اعصر بن سعد بن قيس عيلان بن مضر دی [۵].
هغوی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او عبادة بن صامت، عثمان بن عفان، علي بن ابی طالب، عمار بن ياسر، عمر بن خطاب، عمرو بن عبسة، معاذ بن جبل، ابوالدرداء اوابوعبيدة بن الجراح رضی الله عنهم نه رويات نقل کوی [۶].
تلامذه : ازهربن سعيدحرازی، اسدبن ودعة، ايوب بن سليمان شامی، حاتم بن حريث طائی، حسان بن عطيه شامی (ولم يسمع منه) [۷]، حصين بن اسود هلالی، خالدبن معدان، راشدبن سعد مقرائی، رجاء بن حيوة کندی، زيد بن ارطاة فزاری، سالم بن ابی جعد، سليم بن عامر خبائری، سليمان بن حبيب محاربی، سيار شامی، مولی آل معاويه بنابی سفيان، شدادابوعماردمشقی، شرحبيل بن مسلم خولانی، شريح بن عبدالله حضرمی، شهر بن حوشب، صفوان طائی اصم، ضمرة بن حبيب بن صهيب زبيدی، عبدالله بن يزيد بن آدم دمشقی، عبدالاعلی بن هلال سلمی، عبدالرحمن بن سابط جمحی مکی، عبدالرحمن بن ميسرة حضرمی، عبدالواحد بن قيس، عبيدالله بن بسر حمصی، عمرو بنعبدالله حضرمی، غيلان بن مغشر، فضال بن جبير، ويقال ابن الزبير، قاسم ابوعبدالرحمن مولی بن اميه، قحافة بن ربيعة، کهيل بن حرملة، لقمان بن عامر، محمدبن زياد الهانی، محدبن سعد بن زرارة مدنی، مکحول شامی، ابوطلحه نعيم بن زياد، هيثم بن يزد، وليد بنعبدالرحمن جرشی، يحيی بن ابی کثير مرسل، يزيدبن حمير، يزيدبن شريح حضرمی، ابوادريس خولانی، ابوحفص دمشقی، ابوسلام اسود، ابوصالح اشعری ويقال انصاری، ابوطيبة کلاعی، ابوعامرالهانی، ابوالعلاء شامی، ابوغالب راسبی او ابويمان هوزنی رحمهم الله تعالی

---

[۱] الثقات لابن حبان: ۳۶/۷ تهذيب الكمال: ۵۵۱/۱۴.
[۲] تقريب التهذيب: ۲۹۵/۱.
[۳] تهذيب الكمال: ۵۵۱/۱۴.
[۴] کشف الباری کتاب الزكاة باب قوالله تعالی ﴿لَا يَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا﴾ الخ.
[۵] تهذيب الكمال: ۱۵۸/۱۳ التاريخ الكبير: ۳۲۶/۴.
[۶] تهذيب الكمال: ۱۵۹/۱۴.
[۷] تهذيب الكمال: ۱۵۹/۱۳.

دهغوی ﷛ نه روایات نقل کوی.(۱)

هم دَ سلیم بن عامر ﷫ نه روایت دې چه یوسړي حضرت ابوامامه ﷛ له راغلو او وئې وئیل اې ابوامامه! ما په خوب کښې اولیدل چه کله هم ته داخلیږې نو اوځې پاسې کېنې نو فرښتې په تاسو باندې رحمتونه رالیګی. حضرت ابوامامه ﷛ اوفرمائیل اې الله ته زمونږ بخښنه اوکړې او اې روره ته مونږ په خپل حال باندې پرېږده او که ته غواړې نو فرښتې به په تا باندې هم رحمتونه راولیګي اوبیانې دَ قرآن کریم دا آیت تلاوت کړو ﴿ يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًاۙ وَّسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ﴾(الایة)(۲) یعنی اې ایمان والویادوئی الله تعالی په ډیرویادولوسره پاکی بیانونی سحر اومانبام هم دَهغه ځوك چه رحمت رالیګی په تاسو باندې اودهغه فرښتې الخ

محمدبن زیاد الهانی ﷫ فرمائی چه ما دَ حضرت ابوامامه ﷛ لاس نیولې دَهغه کورته روان وو نوهغه به هریو مسلمان که هغه به لوئی وو که وړوکې سلام کولوسره به تیریدو اوچه کله دَهغه کورراغلو نوهغه ارشاد اوفرمائیلو اې وراره حضورپاك مونږ ته دَ سلام خورولو حکم راکړې دې.(۳)

هم ددې محمدبن زیاد ﷫ نه روایت دې چه ما اوکتل حضرت ابوامامه ﷛ به جمات کښې یوسړی له لاړو هغه سجده کولوکښې ژړا کوله اودَالله تعالی نه ئی دعاکوله. حضرت ابوامامه ﷛ هغه سړی ته اووئیل انت انت لوكان هذا في بیتك یعنی ته خو هم ته ئی (یعنی ستا لونی شان دې) که چرې تا دا عمل په خپل کورکښې کولو.(۴)

وفات:- حضرت حسن ﷫ او نصربن مغیره ﷫ فرمائی چه دَ شام په علاقه کښې دَ رسول الله ﷺ په صحابه کرامو ﷡ کښې حضرت ابوامامه ﷛ دَ ټولو نه په آخره کښې انتقال شوې.(۵) اسماعیل بن عیاش ﷫ او ابوالیمان ﷫ فرمائی چه دَهغوی انتقال ۸۱هجری کښې په دنوه نومې کلی کښې شوې چه دَ حمص نه لس میله فاصله باندې واقع دې.(۶) خو ابوالحسن مدائنی، یحیی بن بکیر، عمرو بن علی، خلیفه بن خیاط، ابوعبیده قاسم بن سلام وغیره رحمهم الله فرمائی چه دَ هغوی ﷛ انتقال ۸۶هجری کښې شوې.(۷)

حل لغات:- سکة: دَ یوې سسپار.(۸)

---

(۱) تهذیب الکمال: ۱۳/۱۵۹، ۱۶۰.
(۲) الاحزاب: ۴۱ – ۴۳.
(۳) تهذیب الکمال: ۱۳/۱۶۱.
(۴) تهذیب الکمال:۱۳/۱۶۲.
(۵) تهذیب الکمال: ۱۳/۱۶۲.
(۶) تهذیب الکمال:۱۳ /۱۶۲ – ۱۶۳ تاریخ ابی زرعة دمشقی ص:۲۳۸، ۲۹۲.
(۷) تهذیب الکمال:۱۳/۱۶۳.
(۸) معجم الصحاح ص: ۵۰۲.

ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله لایدخل هذا بیت قوم إلا ادخله الذل سره دې چه کله په یوې او پتی وغیره کښې (زیات) مشغول کیدو په نتیجه کښې ذلت اوخواری ده نوسړی له پکاردی چه هغه دې په دې ځیزونوکښې (زیات) ځان غورزولونه ډډه اوکړی. (1)

قوله: قَالَ مُحَمَّدٌ اسْمُ أَبِي أُمَامَةَ صُدَيُّ بْنُ عَجْلَانَ:- دلته د محمد نه مراد. محمدبن زیات دې چه د حضرت ابوامامه رضی الله عنه نه روایت نقل کوی. (2) او د مستملی په نسخه کښې دی وقال أبوعبدالله – هوالبخاري نفسه خو په بله یوه نسخه کښې دا عبارت موجودنه دې (3)

۳–بَاب: اقْتِنَاءِ الْكَلْبِ لِلْحَرْثِ

دپټې دحفاظت دپاره سپې ساتل

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه د فصل د حفاظت دپاره سپې ساتل جائزدی. په حقیقت کښې هغه دا خبره ثابتول غواړی چه زمینداری کول جائزدی ځکه چه سپې ساتل چه یوممنوع ځیزدې شریعت مطهره د دې اجازت زمیندار ته ورکړې دې نودَدې نه معلومه شوه چه زمینداری کول هم په درجه اولی جائز اوې صحیح ده. (4)

د علماؤ د اختلاف بیان:- په احادیث مبارکه کښې د فصل د حفاظت، ښکار او دغه شان د ځاروو د حفاظت دپاره هم د سپی ساتلو ذکردی او په دې کښې د چاهم اختلاف نشته حنفیه شوافع مالکیه اوحنابله ټول د جواز قائل دی. (5) البته د کورد حفاظت دپاره د سپی ساتلو څه حکم دې د شوافع په نیز په دې کښې دوه وجې دی یوه اصح الوجهین د جواز ده ځکه چه کله د زمیندارئی او څناورو د حفاظت دپاره د سپی ساتلو اجازت دې اومقصود دَدې د مال حفاظت دې نو د کورونو حفاظت هم د مال حفاظت دې په دې کښې به هم اجازت وی. (6) او حنابله دعدم جواز قائل دی. (7) امام مالك رحمه الله فرمائی چه زما داخبره خوښه نه ده چه د حفاظت دپاره سپې اوساتلې شی.

[حدیث ۲۱۹۷] (8) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي

---

(1) عمدة القاري:۲۲۱/۱۲.
(2) عمدة القاري:۲۲۲/۱۲ وأرشادالساری:۳۰۳/۵.
(3) عمدة القاري:۲۲۲/۱۲ وأرشادالساری:۳۰۳/۵.
(4) فتح الباری:۸/۵.
(5) المغنی لابن قدامة :۹۲۱/۱.
(6) المغنی لابن قدامة مقدسی :۹۲۱/۱.
(7) المغنی لابن قدامة مقدسی:۹۲۱/۱.
(8) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فی شراب احدکم الخ رقم:۳۱٤٦ ومسلم فی صحیحه فی کتاب المساقاة باب الامر بقتل الكلاب وبیان نسخه وبیان تحریم اقتنائها إلا لصید رقم:۱۵۷۵ والنسائی فی سننه فی کتاب الصید والذبائح باب الرخصة فی إمساك الكلب للحرث رقم: ۳٤۰۰ واخرجه الترمذی فی الاحکام والفوائد. باب من إمسك كلبا ما ینقص من أجره رقم:۱٤۹۰.

سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ، إِلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائی چه حضورپاك ارشاد فرمانيلي دي چاچه سپي اوساتلو دهغه دَ نيکواعمالو ثواب روزانه يو قيراط کميږي. البته فصل يا رمې د حفاظت دپاره سپي ساتلي شي

رجال الحديث

⊙ **معاذبن فضالة**:- دا معاذ بن فضاله ابوزيد بصري رحمه الله دي.(١)

⊙ **هشام**:- داهشام بن ابی عبدالله دستوائی رحمه الله دي.(٢)

⊙ **يحيیٰ بن ابی کثير**:- دا يحيیٰ بن ابی کثير طائی رحمه الله دي. (٣)

⊙ **ابوسلمه**:- داابوسلمه بن عبدالترحمن بن عوف رحمه الله دي. (٤)

⊙ **ابوهريره**:- دامشهورصحابی رسول صلی الله علیه وسلم حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي. (٥)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: إلا كلب حرث** نه ظاهردي.

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «إِلاَّ كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَيْدٍ». وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ». [٣١٤٦]

يعنى ابن سيرين رحمه الله او ابوصالح رحمه الله دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه اوهغوی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روايت کړي دي چه مګر دَ چيلو ياد فصل يا دَ ښکاردپاره سپي ساتلي شي او ابوحازم رحمه الله، ابوهريره رضي الله عنه نه اوهغه دَ حضورپاك نه داسې نقل کوی چه مګرد ښکار يا خارووډپاره سپی.

دَتعليقاتو تفصيل:- ترکومې چه دَابن سيرين رحمه الله دَ روايت تعلق دې نوحافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه أما رواية ابن سيرين فلم أقف عليها بعد التتبع الطويل. (٦) يعنی زه دَ ډير لټون اوتحقيق نه پس هم په دې باندې خبر نه شوم. اودَ ابوصالح روايت ابوالشيخ عبدالله بن محمد اصبهانی په خپل کتاب الترغيب کښې أعمش عن أبي صالح او سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة په طرق

---

(١) کشف الباری:کتاب الوضوء باب النهی من الانتجاء باليمين.

(٢) کشف الباری:٤٥٦/٢.

(٣) کشف الباری: ٢۶٧/٤.

(٤) کشف الباری:٣٢٣/٢.

(٥) کشف الباری:٦٥٩/١.

(٦) فتح الباری:٩/٥.

سره موصولاً نقل كړې دې ليكن دَ سهيل په روايت كښې اُوحمٔث نشته.(۱)
اودَ ابوحازم روايت هم ابوالشيخ زيد بن أبي انيسه عن عدى بن ثابت عن أبي حازم په طريق سره موصولاً ذكر كړې دې (۲)

دَ يوقيراط اودوو قيراطو والا روايات كښې تطبيق:- په حديث باب كښې په نيكوكښې دَ يوقيراط دكمى ذكردې او بعض رواياتوكښې واردشوى دى فانه ينقص من أجره كل يوم قيراطان (۳) يعنى دَهغه دَ اعمال نامې نه به دوه قيراط نيكيانې روزانه كمولې شى

اشكال - كه چرې اوونيلې شى چه په دې دواړو روايتونوكښې دَ تطبيق څه صورت دې نودَې مختلف جوابونه وركړې شوى دى: ① دَ مدينې منورې دَ فضيلت دَ وجې نه هلته دوه قيراط كميږى او په نورو ځايونوكښې يو.(۴) ② دا په دوه قسمه سپوباندې محمول دى چه په دوى كښې كوم تكليف وركولوپه اعتبارسره زيات سخت دى دَهغې په ساتلوسره په ثواب كښې زيات كمې كولې شى يعنى كه كلب عقور وى نو دوه قيراط به كميږى كنى يو.(۵) ③ دوه قيراط دَ ښارونوپه اعتبارسره دى او يوقيراط دَ كلو په اعتبارسره.(۶)
④ دا دَ دوو مختلفو زمانو په اعتبارسره دى چه اول ئى دَ يوقيراط ثواب دكمى باره كښې ارشاد فرمائيلې اوبيا تغليظًا او تشديداً دوه قيراط ثواب دَ كمى ارشاد فرمائيلې دې او بعضو دَدې عكس وئيلې دې.(۷)

دويم اشكال اودهغې جواب:- دَ سپى ساتلو په عمل سره چه په اجر كښې كوم كمې كيږى دَهغې په مطلب كښې اختلاف دې چه دا په حقيقت باندې محمول دى كه دا كنايه ده. بعض حضرات خوائى چه واقعةً په عمل كښې كمې كولې شى اوبعض حضرات فرمائى چه دا دَعدم توفيقِ عمل نه كنايه ده اوبعض حضرات داهم فرمائى چه دَ هغه ګناه نه كنايه ده چه دَ سپى ساتلودَ وجې نه هغه ساتونكى ته لاحق كيږى.(۸)

په سپى ساتلوسره په اجركښې دَكمى سبب: يوبل سوال:- دلته دا سوال پيداكيږى كه حقيقتاً په دې سره دَعمل په اجر كښې كمې او نقصان مراد دې نودَ سپى ساتلودَ وجې نه دانقصان

---

[۱] فتح الباري:۹/۵تغليق التعليق: ۲۹۹/۳.
[۲] عمدة القاري:۲۲٤/۱۲ تغليق التعليق: ۲۹۹/۳.
[۳] صحيح بخارى كتاب الذبائح والصيد باب من اقتنى كلباليس بكلب صيد أو ماشية الخ رقم:٥١٦٤ سنن النسائىكتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فى إمساك الكلب للماشية رقم:٤٢٨٤ جامع الترمذى الاحكام والفوائد باب من أمسک كلبا ما ينقص من أجره رقم:۱٤۹۰.
[۴] فتح الباري:۲/۵.
[۵] عمدة القاري:۲۲۳/۱۲.
[۶] عمدة القاري:۲۲۳/۱۲.
[۷] عمدة القاري:۲۲۳/۱۲.
[۸] فتح الباري:۱۰/۵.

اوكمي ولې كيږي اوكه چرې مجازي معنى مراد دې نوسوال به داكيږي چه د سپي ساتلود وجې نه دعمل توفيق نه ملاويدلوڅه وجه ده؟

علماء كرامو دخپل خپل فهم او دانش مطابق ددې جوابات ارشاد فرمائيلي دي څكه چه حقيقي وجه هم الله تعالى ته معلومه ده: ① بعض حضرات وائي چه په اصل كښې د سپي ساتلو د وجې نه په كوركښې فرښتې نه راځي او بركت ختميږي په دې وجه اوونيلې شو چه په اجركښې كمې واقع كيږي يادا چه ددې وجې نه دعمل توفيق نه ملاويږي.[1] ② بعض حضراتو وئيلي دي په اصل كښې سپې تيريدونكي خلق خوري غاپي په دې وجه داسې كيږي.[2] ③ بعض حضراتو دا وئيلي دي چه هغه پليتې خوري نوكيدې شي چه چرته په لوښي كښې خوله وركړي او لوښې ناپاك شي اوددې په وجه د سړي عبادات متاثرشي اوهغه ته پته هم اونه لګي.[3] ④ بعض حضرات فرمائي چه دا په دې وجه دي چه په دې كښې بعض سپي شيطانان وي.[4]

دا يويا دوه قيراط دكوم يوعمل نه كميږي؟:- ددې نه پس بيا دا سوال پيداكيږي چه دا يو يادوه قيراط كوم يو عمل كښې كميږي. د اعمال ماضيه نه كه د اعمال مستقبله نه. نوددې په جواب كښې بعض حضرات فرمائي چه د مستقبل د اعمالونه داكمې كيږي او بعض وائي يوقيراط دماضي نه او يود مستقبل نه كمولې شي.[5]

د قيراط مقدار اود الله تعالى وفوررحمت:- يوه خبره داده چه په دې روايتونوكښې د يويا دوو قيراطود اجر او ثواب د كميدلو ذكردې اود جنازې په روايت كښې تيرشوي دي چه څوك د جنازې اتباع كوي او جنازه هم كوي هغه ته دوه قيراط ثواب ملاويږي اوهلته د قيراط تفصيل داحد دغربرابر كړې شوې وو نوآيا دلته هم هغه مقدار مراد دې؟

بعض حضرات فرمائي چه هم هغه د جنازې دباب والا قيراط مراد دې.[6] اونور حضرات فرمائي چه هلته خود قيراط نه مراد جبل احد اخستې شوې دې څكه چه هغه د من باب الفضل دې اودلته چونكه صورت حال د فضيلت نه دې بلكه دا من باب العقاب دې په دې وجه به دلته د قيراط نه مراد جبل احد نه وي بلكه هم هغه قيراط به مراد وي كوم چه د نصف دانق وي دالله رب العزت كرم اوعنايات چه كله د ثواب او اجر وركولوپه صورت كښې ښكاره كيږي نوبياهلته زياتوالي او اضافه كيږي اوكله چه سزا وركوي اود عتاب صورت وي نوبيا هلته زياتې نه كيږي.[7] ﴿ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ﴾[8] يعنى چه څوك راوړي يوه نيكي

---

[1] إرشادالساري:۵/ ۳۰٤.
[2] إرشادالساري:۵/ ۳۰٤.
[3] إرشادالساري:۵/ ۳۰٤.
[4] إرشادالساري:۵/ ۳۰٤.
[5] عمدة القاري:۱۲/ ۲۲۳ وفتح الباري:۵/ ۱۰.
[6] فتح الباري:۵/ ۱۰.
[7] فتح الباري:۵/ ۱۰.
[8] الانعام: ۱۶۰.

نویوه نیکی خو دهغه دپاره لس چنده ده او څوك چه راوړی یوه بدی نو سزا به خوری دهغې برابر او په هغوی به ظلم نه کیږی. دَ دې آیت په تفسیر کښې حضرت عثمانی رحمه الله فرمائی چه دلته دهریونیك اوبد عمل مجازاتو عام قانون اوخودلې شو چه د نیکئی بدله کم نه کم لس چنده او دَ بدئی دَ زیات نه زیات دهغې برابر یعنی چاچه یوه نیکی اوکړله نو کم نه کم داسې دَ لسو نیکو ثواب به ورته ملاویږی اودَ زیات حد نشته.﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ او څوك چه دَ یوې بدئی مرتکب شو نو هم هغه شان دَ یوې بدئی چه څومره سزا مقرره دهغې نه به زیاتیږی نه. که کمې اوکړی یائی بالکل معاف کړی دا اختیاردې نو بیا چه چرته د وفور رحمت دا حالت وی هلته دَ ظلم څه امکان دې.[1]

[حدیث ۲۱۹۸][2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ أَنَّ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ - رَجُلاً مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لاَ يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلاَ ضَرْعًا، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ». قُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ إِي وَرَبِّ هَذَا الْمَسْجِدِ. [۳۱۴۷]

ترجمه:- حضرت سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه فرمائی ماد رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی حضوریاك فرمائیل چه څوك (بې ضرورته) سپې اوساتی نه دَ پټی دکاردپاره وی اونه دَ چیلو دحفاظت دپاره وی نودهغه دعمل ثواب به هره ورځ یوقیراط کمیږی. صائب رحمه الله اووئیل چه ما دَ سفیان رضی الله عنه نه تپوس اوکړو آیا تا دا تا په خپله دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی دی هغه اووئیل او دَدې جمات په رب قسم.

رجال الحدیث

① **عبدالله بن یوسف**:- دا عبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دې.[3]

② **امام مالک**:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې.[4]

③ **یزید**:- دا یزید بن عبدالله بنخصیفه رحمه الله دې.[5]

---

[1] تفسیر عثمانی ص:۱۹۹.

[2] أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فی شراب أحدکم فلیغمسه الخ:رقم: ۳۳۲۵ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب الامر بقتل الکلاب وبیان نسخه وبیان تحریم اقتنائها إلا الصیدأو ماشیة ونحو ذلک رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه النسائی فی کتاب الصید والذبائح باب الرخصة فی إمساک الکلب للماشیة رقم:۴۲۹۶ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الصید باب النهی عن اقتناء الکلب إلا کلب أو حرث أو ماشیة: ۳۲۰۶ تحفة الاشراف: ۴۴۷۶.

[3] کشف الباری:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

[4] کشف الباری:۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

[5] کشف الباری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد.

⑤ **سائب** - داسائب بن یزید کندی رحمه الله دي (۱)

⑥ **سفیان** - دا سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه دي. (۲)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: لایغنی عنه زرعًا الخ** سره ظاهر دي. (۳)

۴- باب: استعمال البقر للحراثة

دَ زمیندارئ دپاره دَ غوا غوئی نه کار اخستل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دَ بقر اصل وضع دَحراثت دَپاره دي لهذا دا په کرکښي استعمالول پکاردی. په روایت کښي دي چه یوسړي په غوا باندې سور روان وو. غوا دَهغه طرف ته متوجې شوه او وئې وئیل زه څه دَ سورلئی دپاره خو نه یم پیدا زه خو دَ کر دَپاره پیداکړې شوې یم نو اصل وضع دَ غوا سوریدل نه دی بلکه حراثت دي په خلاف دَ اس چه اصل مقصدئی سوریدل دی اوهغه دحراثت دَپاره نه دي پیداکړې شوې. (۴)

اوس پاتې شوه داخبره چه کوم څناوردَ حراثت دَپاره پیداکړې شوې وی هغه په بل کارکښې استعمالول صحیح دی که نه؟ نو په درمختارکښې دی چه په غوئی باندې سوریدل جائزدی.

بل حدیث باب په دوو خبروباندې دلالت کوی: ① په غوئی باندې سوریدل جائزکیدل. څکه چه حضوپاك صلی الله علیه وسلم په راکب باندې څه نکیرنه دي فرمائیلې. ② دَ غوئی اصل وضع دَحراثت دَپاره دي. (۵) یعنی غوا چه څه اووئیل انما خلقت للحراثة نودَدې مطلب دادې چه دَدې لویه فائده داده چه دا دکردَپاره استعمال کړې شی.

[حدیث ۲۱۹۹] (۶) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «بَيْنَمَا رَجُلٌ رَاكِبٌ

---

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس الخ.

(۲) کشف الباری کتاب الفضائل المدینة باب من رغب عن المدینة.

(۳) عمدة القاری:۱۲/۲۲۴.

(۴) لامع الدراری:۶/۲۳۴.

(۵) لامع الدراری:۶/۲۳۴.

(۶) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب فضائل الصحابة باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم: لوکنت متخذاً خلیلاً رقم: ۳۴۶۳ وأخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضی الله عنهم باب من فضائل أبی بکر رضی الله تعالی عنه رقم:۲۳۸۸وأخرجه ابن حبان فی صحیحه:۱۳/۴۰۵ فی باب المعجزات رقم:۶۴۸۶ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالی فی سننه بعد باب فی مناقب ابی بکرالصدیق رضی الله تعالی عنه.باب رقم: ۳۶۷۶ وأخرجه الامام أحمد رحمه الله تعالی فی مسنده: ۲/۳۸۲ فی مسند أبی هریرة رضی الله تعالی عنه رقم:۸۹۵۰.

عَلَى بَقَرَةٍ الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ. فَقَالَتْ لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا، خُلِقْتُ لِلْحِرَاثَةِ، قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ، وَأَخَذَ الذِّئْبُ شَاةً فَتَبِعَهَا الرَّاعِي، فَقَالَ الذِّئْبُ مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ، يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ» قَالَ أَبُوسَلَمَةَ مَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي الْقَوْمِ [۳۲۸۴، ۳۴۶۳، ۳۴۸۷]

ترجمه:- «دَحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه» نبی کریم ﷺ فرمائیلی یوسړې په غوئی سور ووئو غوئی ورته مخ راواړولو وئی وئیل زه ددې دپاره نه یم پیداکړې شوې (یعنی دَ سورلئی دپاره) زه خوځ زمیندارئی دپاره پیداکړې شوې یم نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل ما په دې ایمان راوړو او ابوبکر اوعمر ﷺ هم په دې ایمان راوړو.
او یوشرمخ یو چیلئی اونیوله نو ګډېه وریسې شو نو شرمخ هغه ته اووئیل (چه نن خوته دا بچ کوې) په کومه ورځ (چه مدینه اورانه شی) شرمخان او ماتونکی ځناور به پاتې شی په هغه ورځ به څوك زما نه سوا دَ چیلوپیتولووالاوی. حضورپاك اوفرمائیل ما په دې ایمان راوړو او ابوبکر اوعمر ﷺ هم په دې ایمان راوړو. حضرت ابوسلمه ﷺ وائی چه حال دادې هغه دواړه حضرات په هغه ورځ په مجلس کښې هم موجودنه وو.

رجال الحدیث

⊙ **محمدبن بشار**:- دا محمدبن بشار عبدی بصری بندار رحمه الله دې.([1])
⊙ **غندر**:- دا غندرمحمد بن جعفر بصری رحمه الله دې. ([2])
⊙ **شعبه**:- دا شعبة بن الحجاج رحمه الله دې. ([3])
⊙ **سعدبن ابراهیم**:- دا سعدبن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمه الله دې. ([4])
⊙ **ابوسلمة**:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمه الله دې. ([5])
⊙ **ابوهریرة**:- دا مشهور صحابی رسول ﷺ حضرت ابوهریره ﷺ دې ([6])

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: خلقت للحراثة سره ښکاره دې.([7])

دَ حضرات شیخین ﷺ فضیلت اوتعلق:- قوله امنت به انا وابوبکر وعمر: اوس دلته سوال پیداکیږی چه کله حضرت ابوبکر ﷺ او حضرت عمر ﷺ موجودنه وو نورسول الله ﷺ دا جمله ولې ارشاد اوفرمائیله. بعض شراح کرام فرمائی چه دَهغوی په قوت ایمان او کمال

---

[1]) کشف الباری: ۲۵۸/۳.
[2]) کشف الباری: ۲۵۰/۲.
[3]) کشف الباری: ۶۷۸/۱.
[4]) کشف الباری کتاب الوضوء باب الرجل یوضئ صاحبه.
[5]) کشف الباری: ۳۲۳/۲.
[6]) کشف الباری: ۶۵۹/۱.
[7]) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

ايمان باندې اعتماد كولوسره حضورپاك اوفرمائيل چه زه د كومې خبرې تصديق كوم يقيناً به هغه حضرات هم دَهغې تصديق كونكى وى.(١)

حضرت گنگوهى رحمه الله فرمائى په اصل كښې دَحضرات شيخين رضي الله عنهما تگ راتگ او يوځائى كيدل حضورپاك سره دومره زيات وو چه دَ رسول الله ﷺ په ژبه مباركه باندې دَهغوى حضراتو نومو ورختلې وو اوبې اختياره دَ حضورپاك دَ خلې مباركې نه دلته دَحضرت ابوبكر اوحضرت عمر رضي الله عنهما نوم اووتلو.(٢)

قوله: من لها يوم السبع الخ:- علامه ابن جوزى رحمه الله فرمائى چه اكثرمحدثينو السبع دَ سين فتحه او باء ضمه سره ضبط كړې دې (٣) او مطلب دادې چه يو زمانه به داسې راځى چه ددې چيلو دَ پټيولووالا به زمانه بغير بل څوك نه وى. اوهم زه به دوى ته دَټولونه زيات نيزدې يم بيابه ئې زمانه څوك واخستې شى.

علامه قرطبى رحمه الله فرمائى چه ابن جوزى رحمه الله دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه مرفوع حديث طرف ته اشاره كول غواړى. كوم چه ابواب فضائل مدينه باب من رغب عن المدينة كښې امام بخارى رحمه الله نقل كړې دې. تتركون المدينة على خير ما كانت لايغشاها إلا العوافى - يريد عوافى السباع والطير - الخ يعنى حضورپاك اوفرمائيل چه تاسو به مدينه منوره په ښه حال كښې پريږدئى (بيا به داسې ورانه شى) چه هلته به وحشى ښناور شلونكى او ښيرونكى اوسيږى الخ (٤)

قاضى ابوبكر بن العربى رحمه الله فرمائى چه دَ سين فتحه او باء ضمه سره تصحيف دې او صحيح دَ سين فتحه او باء جزم سره دې. او السَبْع وائى مهمل پريخودو ته اومطلب دادې چه كله دَفتنودَ وجې خلق دا ښناور مهمل پريږدى نو هغه وخت به څوك هم دَدوى خيال ساتونكى نه وى او هم زه به متصرف يم اوچه څه غواړم كوم به.(٥)

۵: باب: إذا قال: اكفنى مؤونة النخل أو غيره، وتشركنى فى الثمر

كله چه (يوباغ والا) چاته اووائى چه ته زما دكهجورو د ونو وغيره خيال ساته اوته به ماسره په ميوو كښې شريك ئې

دَترجمة الباب مقصد:- كله چه يوسړى چاته دا اووائى چه ته زمادكهجورو دَ ونوخيال اوساتنه كود اودَ نورو ځيزونو خيال هم ساته يعنى انگور يا نور باغونه وغيره زه به تا په ميووكښې شريك كړم. امام بخارى رحمه الله فرمائى چه دې كښې هيڅ بديت نشته.(٦)

---

(١) الكوثر الجارى:۵/۴۰، إرشادالسارى:۵/۳۰۸.
(٢) لامع الدرارى: ۶/۲۳۵.
(٣) عمدة القارى:۱۲/۲۲۶.
(٤) عمدة القارى: ۱۲/۲۲۶.
(٥) عمدة القارى:۱۲/۲۲۶.
(٦) عمدة القارى:۱۲/۲۲۷.

اوس پاتې شوه داخبره چه ددې ترجمة الباب مقصودڅه دې؟ نوحضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائی په اصل کښې امام بخاری رحمه الله اول دا ثابت کړې وو چه مزارعت جائزدې بلکه په بعض صورتونوکښې هغه دَ فضيلت څيز جوړېږي. مثلاً که ددې نه څناورو او مرغووغيره ته فائده اورسې او ددې نه پس ئې دا فرمائيلی وو ددې چه دا کوم مذمت شوې دې هغه په مخصوص حالاتوکښې کړې شوې دې. بيا دَ دې نه پس امام بخاری رحمه الله دا غوخودل چه دَ پټی دَ حفاظت دَپاره سپې ساتلې شی. دَهغې نه پس ئې اوفرمائيل چه غوا وغيره هم په دې کښې استعمالولې شی چه هغه مخلوق للحراثه دی. اوس ترقی کولوسره وائی چه سړې هم دَ زميندارئی دَپاره استعمالولې شی.[1]

حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائی چه ددې نه علاوه داهم وئيلی شی چه امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه دَ مزارعت دَپاره څه خاص صيغه ضروری نه ده که چرته داسې لفظ اووئيلې شی مثلاً داچه اكفنى امؤونة النخل وتشركنى فى الثمر نوپه دې سره به هم دَ مزارعت عقد اوشی.[2]

ددې نه پس دا اوکړنی چه ددې ترجمې تعلق دَمساقاة سره نه دې سره ددې چه مصنف دَ نخل تصريح کړې ده اودا تصريح ئې دَ روايت باب دَ وجې نه کړې ده. کنې امام بخاری رحمه الله دلته هم دغه خودنه کول غوښتل چه په مزارعت کښې سړی هم استعمالولې شی يا دا ئې خودل غوښتل چه ددې دَپاره څه صيغه مخصوص نه ده لکه چه ذکرشو ځکه چه دَ مساقاة دَپاره امام بخاری رحمه الله وړاندې مستقل ابواب ذکرکوی.

[حديث ۲۲۰۰] [3] حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ:

قَالَتِ الأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- اقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ. قَالَ «لاَ». فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمَئُونَةَ وَنُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا. [۲۵۷۰، ۳۵۷۱]

ترجمه: - حضرت ابوهريره رضی الله عنه فرمائی چه انصارو دَحضورپاك په خدمت کښې عرض اوکړو چه تاسو داسې اوکړئی چه دَ کهجورو ونې په مونږ کښې او زمونږ (مهاجرين) رونړوکښې تقسيم کړئی. حضورپاك اوفرمائيل نه! نوبيا انصارو مهاجرينوته اووئيل چه داسې اوکړئی چه تاسو په ونوکښې محنت خواری کوئی مونږ به تاسو په ميوو کښې شريك کړو هغوی اووئيل مونږ واؤريده او قبول مو کړل.

---

[1]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

[2]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

[3]) أخرجه البخاری أيضاً فی فضائل أصحاب النبی صلى الله تعالى عليه وسلم باب إخاء النبی صلى الله تعالى عليه وسلم بين المهاجرين والانصار. وأخرجه النسائی فی سننه. فی المزارعة: ۵۳/۷ ولم يخرجه أحد من أصحاب الكتب السنة سوی البخاری والنسائی انظر جامع الاصول: ۲۸/۱۱ رقم الحديث: ۸۴۹۹ وتحفة الاشراف: ۱۳۷۳۸/۱۰.

رجال الحديث

⊙ **حکم بن نافع:**- داحکم بن نافع اليمان حمصى رحمه الله دى.[۱]
⊙ **شعیب بن دینار:**- دا شعیب بن دینار ابوحمزه حمصی رحمه الله دې.[۲]
⊙ **ابوالزناد:**- دا ابوالزناد عبدالله بن ذکوان رحمه الله دې.[۳]
⊙ **أعرج:**- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[۴]
⊙ **ابوهریره:**- دا ابوهریره رضی الله عنه دې.[۵]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: تكفونا المؤنة ونشركم في الثمره سره ظاهردې.[۶]

قوله: اقسم بيننا وبين إخواننا النخيل الخ:- حضرات انصار رضی الله عنهم داخبره خکه کړې وه چه دهجرت په موقع هغوی دا ذمه واری اخستې وه چه کوم صحابه کرام رضی الله عنهم دمکې مکرمې نه راغلی مونږ به هغوی سره پوره پوره رعایت کوو اود هغوی به ډیر خیال او لحاظ کوو اوبیا خو حضورپاك دهغوی په مینځ کښې مواخاة هم کړې وو نودغه مواخاة یعنی ورورلنی هم دا تقاضا وه چه هغوی دوی سره ښه سلوك اوکړی.[۷]
بهرحال حضرات انصارو رضی الله عنهم ته رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارك اوفرمائیل چه نه زه داسې تقسیم نه کوم اود حضورپاك مقصد دا وو چه دهغوی مال محفوظ پاتې شي. بل حضورپاك ته معلومه وه چه ډیر زر به فتوحات اوشی او په مهاجرینو باندې به هم د برکتونو دروازې کولاؤ شی. نو حضورپاك په انصارو باندې شفقت فرمائیلو سره داخبره مناسب اونه ګنړله چه دهغوی د کهجورود باغونونه څه څیزدهغوی دملکیت نه اوځی ځکه چه دهغوی معیشت هم په دې ولاړوو. کله چه انصار په دې خبره پوهه شو نوهغوی دواړه مصلحتونه جمع کول غوښتل یعنی چه د حضورپاك د حکم امتثال هم اوشی اود حضرات مهاجرینو د مواخات حق هم اداشی. نوانصار اووئیل چه ښه ده بیا دې حضرات مهاجرین داسې اوکړی چه زمونږ د باغونو خیال ساتی باغ له دې اوبه وغیره ورکوی دهغې صفائی دې کوی نو مونږ به هغوی په میووکښې هغوی سره شریك شو. حضرات مهاجرین اووئیل چه سمعنا واطعنا یعنی مونږ منظورکړل.[۸]

---

[۱]) كشف الباري: ۴۷۹/۱.
[۲]) كشف الباري: ۴۸۰/۱.
[۳]) كشف الباري: ۱۰/۲.
[۴]) كشف الباري: ۱۱/۲.
[۵]) كشف الباري: ۶۵۹/۱.
[۶]) عمدة القاري ک ۲۲۸/۱۲.
[۷]) إرشادالساري:۳۰۸/۵وعمدة القاري:۲۲۸/۱۲.
[۸]) إرشاد الساري: ۳۰۸/۵ وعمدة القاري: ۲۲۸/۱۲.

دلته په ترجمه او تشریح کښې چه کوم تفصیل ذکر کړې شوې دې هغې سره د ضمیرونو مراجع معلوم شو. چه تکفونا المؤونة او نشرککم فی الثمرة ویونکی حضرات انصار دی اودې نه پس سمعنا واطعنا دَحضرات مهاجرین مقوله ده څکه چه دَ زمکې او باغ والاهم انصار وو.

دَحضرت ګنګوهی رحمه الله او علامه احمدبن اسماعیل ګکورانی یوه عجیبه اوحیرانونکې توجیه:-
حضرت ګنګوهی رحمه الله او صاحب الکوثر الجاری علامه کورانی رحمه الله دلته یوعجیبه او حیرانونکې توجیه کړې ده فرمائی چه تکفونا المؤونة او نشکر ککم فی الثمرة ویونکی مهاجرین دی او سمعنا واطعنا ویونکی انصاردی. نولکه چه اول انصار دَ خپلو زمکو او باغونو مالك مهاجرین دَ جوړولواراده اوکړه نودې په جواب کښې حضرات مهاجرین اووئیل مونږ ستاسو دا احسان اومهربانی قبلوو مګر دا چه تاسو دَدې باغونو خیال اوساتنه کونی نودا حضرات انصار قبول کړل. لکه چه دَ باغونو مالکان مهاجرین جوړشوې وو اودَهغې نه پس هغوی انصارو سره دَ مزارعت معامله اوکړه.[1]

۶-باب: قطع الشجر والنخل

دکهجورو یا هرقسم ونې پرې کول اوحضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه حضورپاك دکهجورو دَونو کټ کولوحکم ورکړو نوهغه ونې پرې کړې شوې.

دَترجمة الباب مقصد:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَدې ترجمة الباب نه دَ امام بخاری رحمه الله غرض دادې چه که څه ضرورت یا مصلحت مخې ته شی نو ونې اوکهجورې پرې کولې شی.[2] مثلاً که چرې داسې موقع راشی چه دښمن ښکته کول اوپرولو دَپاره دَدې نه علاوه بل څه صورت نه وی نودهغوی باغونه دې کټ کړی نوکټ کولې شی. یا دغه شان که په مینځ کښې باغونه حائل کیږی اودَهغې دوجې په دښمن باندې حمله نه شی کیدې نوبیا هم دا باغونه کټ کولوکښې څه بدیت نشته یا که دغه شان څه بل څه مصلحت پیښ شی نود جمهورو دغه مسلك دې.

امام لیث بن سعد امام اوزاعی او ابوثور حمهم الله فرمائی چه دَ میوو ونې کټ کول بهرحال ممنوع دی او په روایت کښې چه دَ کومو ونو دَ کټ کولو ذکراغلې دې دَهغې دوه محمل دی یا خو هغه ونې په غیرمیوه دارو ونوباندې محمول دی او یا دا چه هغه ونې دَ دښمن او اسلامی لښکر په مینځ کښې حائل وې اودَهغې دَ وجې اسلامی لښکر دښمن ته نه شو رسیدلې په دې وجه هغه کټ کړې شوې.[3]

حافظ ابن حجر رحمه الله چه کوم جوابات ارشاد فرمائیلی وو هغه صحیح او ټیك دې. په اصل کښې دَ امام بخاری رحمه الله غرض دوه خبرې دی. اول غرض خو په تفصیل سره تیرشو اودویم

[1] لامع الدراری: ۲۳۱/۶ والکوثر الجاری:٤١/٥.
[2] فتح الباری:١٣/٥.
[3] فتح الباری: ١٣/٥.

غرض دادې که زميندار ته ضرورت پيښ شي نوهغه خپل ونې او کهجورې پرې کولې شي په سنت کښې د دې اصل موجود دې بعض وخت داسې کيږی چه د باغ والا ته دا ضرورت پيښيږی چه هغه زړې ونې کټ کوی په کومو چه ډيره ميوه نه راځی اودهغې په ځائی نورې ونې لګوی د دې دپاره چه ميوه هم زياته اونيسی.

پواشکال اودهغې جواب: - په دې توجيه سره د بعض علماؤ د دې اشکال جواب هم اوشو چه دا ترجمة الباب ابواب المزارعة کښې ذکرکول مناسب نه وو ځکه چه ابواب المزارعة سره د ونو پرې کولو څه تعلق دې.[1] ليکن ظاهره خبره ده چه کله دا اوونيلې شو چه بعض اوقات داسې کيږی چه سړې مصلحتًا زړې ونې کټ کوی اودهغې په ځائی نوې ونې کری نو په دې صورت کښې ابواب المزارعة سره تعلق بالکل واضح کيږی.

وَقَالَ أَنَسٌ أَمَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ. [ر: ۴۱۸]

د تعليق تفصيل: - دا د حضرت انس ﷺ د يو اوږدحديث جز دې او امام بخاری ﷫ په کتاب المناقب [2]کتاب الوصايا [3]اوکتاب الصلاة [4]کښې دا موصولاً ذکرکړې دې اودلته مقصوددادې چه کله د مسجد نبوی تعمير شروع شو نوهلته د کهجورو ونې وې حضورپاك هغه کټ کړې او د جمات په تعميرکولوکښې ئی استعمال کړې نودا کټ کول هم د ضرورت دخاطره وو. اوترجمة الباب سره د دې تعليق مطابقت ډير واضحه دې.

[حديث ۲۲۰۱][5] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ، وَهِيَ الْبُوَيْرَةُ، وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ. [۲۸۵۸، ۳۸۰۷، ۳۸۰۸، ۴۶۰۲]

ترجمه: - حضرت عبدالله بن عمر ﷺ د رسول الله ﷺ نه نقل کوی چه حضورپاك د بنی نضير (يهوديانو) د کهجورو ونې اوسوزولې او پرې ئی کړې او دا ونې بويرة کښې وې اوهم د دې باره کښې حضرت حسان بن ثابت ﷺ ونيلی چه بنی لؤی د سردارانودپاره د بويره خورشوی اور فتح آسانه کړه.

---

[1] الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

[2] كتاب المناقب الانصار، باب مقدم النبى صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه المدينة رقم: ۳۹۳۲.

[3] كتاب الوصايا باب إذا أوقف جماعة أرضا مشاعا فهوجائز رقم: ۲۷۷۱.

[4] كتاب الصلاة باب هل تنبش قبور مشركى الجاهلية ويتخذ مكانها مساجد رقم: ۴۲۸۰.

[5] أخرجه البخارى أيضًا فى تفسير سورة الحشر باب قوله تعالى:﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ ﴾ الاية رقم: ۴۶۰۲ وفى كتاب الجهاد باب حرق الدور والنخيل رقم: ۲۸۵۷ وفى المغازى باب حديث بنى النضير ومخرج رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فى دية الرجلين رقم: ۳۸۰۴ وأخرجه مسلم فى كتاب الجهاد باب جواز قطع أشجار الكفار وتحريقها رقم: ۷۴۶ وأخرجه الترمذى فى كتاب التفسير باب من سورة الحشر رقم: ۳۲۹۸ وأخرجه ابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب الحرق فى بلاد العدو رقم: ۲۶۱۵.

رجال الحدیث

⊙ **موسی بن اسماعیل**:- دا موسی بن اسماعیل تبوذکي بصري رحمه الله دی.[1]
⊙ **جویریة**:- دا جویریة بنت اسماء، بنت عبید بصري رحمه الله ده.[2]
⊙ **نافع**:- دا نافع مولی عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دی.[3]
⊙ **عبدالله بن عمر**:- دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضي الله عنهما دی.[4]

حل اللغات: **هان**: یَهُوْنُ هَوْنًا، هَانَ علیه الشئ ای خَفَّ یعنی دَ یو معاملې نرم کیدل او آسان کیدل.[5]

سراة: ج السَرِیّ په معنی سردار، صاحب شرف و مروت، سخی. علامه ابن اثیر رحمه الله فرمائی چه سَرِیٌّ جمع سَرَاة دَ سین فتحه سره خلاف قیاس دی او کله دَ سین په ضمه سره هم لوستلې شی او دَ سَرَاة جمع سَرَوَات راځی.[6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دی.

تشریح:- دا شعر نورو شعرونو سره حافظ ابن حجر رحمه الله نقل کړي دي او دغه شان په دیوان حسان رضي الله عنه کښې هم نقل دي.[7] په دې اشعارو کښې شاعر رسول صلی الله علیه وسلم حضرت حسان رضي الله عنه په قریش مکه باندې طنز کړې دې اودَ بنونضیر او بنو قریظه دَ یهودیانو بدحالی ئی بیان کړې ده چه هغوی دَ قریش مکه په غولولو کښې راغلل اودَ رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې عهدوپیمان ئی مات کړل او دَاسلام خلاف کاروایانو کښې مشرکانو سره شو او بیا چه کله په هغوی باندې مصیبت راغلو نو قریش مکه دَخپلو وعدو باوجود دَهغوی هیڅ امداد اونه کړو.[8]

---

[1] کشف الباري: ۱/۴۲۳، ۳/۴۷۷.
[2] کشف الباري کتاب الغسل باب الجنب یتوضا ثم ینام.
[3] کشف الباري: ۴/۶۵۱.
[4] کشف الباري: ۱/۶۳۷.
[5] معجم الصحاح ص: ۱۱۱۳.
[6] النهایة: ۱/۸۸۴.
[7] فتح الباري: ۷/۴۱۶ دیوان حسان رضي الله عنه ص: ۲۶۸.
[8] هغه څلورواړه شعرونه سره دَترجمې دلته درج کولې شي:

تَفَاقَدَ مَعشرٌ نَصَروا قریشاً — ولیس لهم بِبَلْدَ تهم نصیر

ترجمه:- کوم خلقو چه دَ قریشو امداد اوکړو هغه ټولو یو بل ورک کړل یعنی ټول هلاک او ګډوډ شول اوهغوی په ښاریو کښې دَهغوی څوک امدادیان پاتې نه شو.

هُمْ اُوْتُوا الکتٰبَ فضَیَّعُوْہ — فَهُمْ عُمْیٌ مِنَ التَّوْرٰ بُوْرُ

ترجمه:- هغه خلقو ته کتاب ورکړې شو بیا هغوی هغهَ ضایع کړو نودا خلق دَ تورات باره کښې رانده دی اوهلاک شوی خلق دی.

کَفَرْتُمْ بِالقُرْاٰنِ وَقَدْ اُتِیْتُمْ — بِتَصْدِیْقِ الَّذِی قَال النَّذِیْرُ .... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده...

باب

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله بغیرد ترجمې باب قایم کړې دې اوبیائی د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه روایت نقل کړې دې چه مونږ په اهل مدینه کښې دټولو نه زیات دکهجورو باغونو والا وو. او دا روایت قطع الشجر والنخل سره هم څه مناسبت نه لری کوم چه د رومبی باب ترجمه وه.

دعلامه مهلب بنابی صفرة رحمه الله رائې:- دعلامه ابن بطال رحمه الله په پوهه کښې چه کله مناسبت رانغلو نوهغه دخپل استاذ مهلب بن ابی صفرة مالکی رحمه الله نه سوال اوکړو هغه دډې دا جواب ورکړو چه په اصل کښې په دې روایت کښې د مزارعت ذکردې اوقاعده داده چه مزارعت د یومقرر نیتې پورې کیږی اود اجل معین تیریدونه پس صاحب دزمکې ته دا اختیاروی چه هغه زارع اوزمیندار ته دا اووائی خپلې ونې دې زمونږ د زمکې نه اوچتې کړه نودغه شان دا روایت دترجمې مطابق کیږی.(۱)

دعلامه ابن المنیرمالکی رحمه الله رائې:- دعلامه ابن منیر مالکی رحمه الله رائې داده چه امام بخاری رحمه الله خو اول داخودلی ووچه ونې اوکهجورې پرې کولې شی. اوس په دې باب بلاترجمه کښې دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه روایت ذکرکولوسره په دې خبره باندې تنبیه فرمائی چه ونې خو په ضرورت کښې پرې کولې شی بغیرضرورت نه نشی پرې کولې. ځکه چه حضورپاک دغه شان مزارعت کولونه په کوم کښې چه خطره وی یعنی یوه حصه د زمکې خاوند دخپل ځان دپاره مقررکړی اودویمه حصه د زمیندارد پاره معین کړی ددې نه ئی منع فرمائیلې ده. په دې کښې داسې کیږی چه کله یو طرف ته پیداوار کیږی اوکله بل طرف ته پیداوارکیږی بهرحال په دې کښې مخاطره وی اوکله د یو اوکله د بل د نقصانی کیدو اندیښنه وی. په دې وجه حضور پاك ددې صورت نه منع کړې ده او په دې کښې منفعت موهوم دې نوچه په کوموخیزونوکښې منفعت محقق وی یعنی په ونوکښې نوهغه بغیرد ضرورت نه څنګه پرې کولې شی.(۲)

دحضرت شیخ الحدیث رحمه الله رائې:- حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه دا باب رجوع الی الاصل دقبیل نه دې یعنی ددې طرف ته رجوع کولودپاره دا باب راوړلې شوې دې.(۳)

اشکال:- په دې باندې دا اشکال کیږی چه دا من باب الرجوع الی الاصل دا څنګه کرځولې شی اول چه څومره ابواب تیرشوی دی په ټولوسره دمزارعت تعلق بالکل ښکاره او واضحه دې او

.....بقیه حاشیه ازصفحه گذشته] **ترجمه:-** تاسو قران سره کفراوکړو حالانکه تاسو ددې څیز تصدیق درکړې شوې دې کوم چه د الله تعالی نذیر یعنی محمدرسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې.

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيْقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيْرُ

ترجمه:- اود بنی لؤی په سردارانو باندې آسان شود مقام بویره سوزول د کوم بخری چه به الوتل.

(۱) شرح ابن بطال:۶/۳۸۳.

(۲) فتح الباری:۵/۱۳.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۷۲.

درجوع الی الاصل ضرورت خو هله پیښیږی چه اول څه داسې باب راغلې وی دکوم چه مزارعت سره څه تعلق نه وی اودلته داسې صورت نشته ددې دپاره هغه ته من باب الرجوع الی الاصل ګرخول مناسب نه دی ځکه چه په ماقبل کښې کوم باب بیان کړې شوی دې هغه ټول دمزارعت په تمهید کښې دی اومطلب دا وو چه دا څیزونه د زمېندارنی دپاره استعمالولې شی.

احدیث ۲۲۰۲ (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الْأَنْصَارِيِّ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ بِالنَّاحِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الْأَرْضِ، قَالَ فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الْأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الْأَرْضُ وَيَسْلَمُ ذَلِكَ، فَنُهِينَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

[۲۲۰۷، ۲۲۱۴، ۲۲۱۸، ۲۲۲۰، ۲۵۷۳، ۳۷۸۹]

ترجمه:- حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه اوفرمائیل چه مونږ خلق په اهل مدینه کښې د زیاتو پټو یعنی زمکووالاوو مونږ به زمکه په مزارعت ورکوله. حضرت رافع رضی الله عنه اوفرمائیل چه کله کله خوبه داسې کیدل چه دزمکې دهغه حصې پیداوار به خراب کیدلو اود باقی حصې به ښه کیدلو اوکله به دټولې زمکې پیداوار خراب کیدلو دهغه حصې به محفوظ پاتې کیدلو په دې وجه مونږ ددې نه منع کړې شو اوترکومې چه د سرو زرو اوسپینو زرو تعلق دې په بدله کښې تیکه ورکولو، نوهغه وخت ددغې رواج نه وو.

رجال الحدیث

① **محمد**:- دا محمدبن مقاتل مروزی بغدادي ابوالحسن رحمه الله دې. (۲)

② **عبدالله**:- دا عبدالله بن مبارک رحمه الله دې. (۳)

③ **یحیی**:- دا یحیی بن سعیدانصاری رحمه الله دې. (۴)

④ **حنظله بن قیس**:- دا حنظله بن قیس بن عمرو بن حصن بن خلدة بن مخلد بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی المدنی رحمه الله دې. (۵)

---

(۱) أخرجه البخاری أيضاً فی باب مایکره من الشروط فی المزارعة الحدیث: ۲۳۳۲ مختصراً وأخرجه أيضاً فی کتاب الشروط باب الشروط فی المزارعة الحدیث: ۲۷۲۲ مختصراً وأخرجه مسلم فی کتاب البیوع والاجارات باب فی المزارعة الحدیث: ۳۳۹۲، ۳۳۹۳ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب البیوع باب ذکر الاحادیث المختلفة فی النهی عن کراء الارض بالثلث والربع واختلاف ألفاظ الناقلین للخبر الحدیث: ۳۹۰۸ – ۳۹۱۱ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهون باب الرخصة فی کراء الارض البیضاء بالذهب والفضة الحدیث: ۲٤۵۸ وانظر تحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

(۲) کشف الباری: ۲۰۶/۳.

(۳) کشف الباری: ٤۶۲/۱.

(٤) کشف الباری: ۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

(۵) تهذیب الکمال: ٤۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاریخ الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله د حضرت رافع بن خدیج، حضرت عبدالله بن زبیر، حضرت عبدالله بن عامر بن کریز قرشی، حضرت عثمان بن عفان، حضرت عمر بن خطاب، حضرت ابوهریره او حضرت ابوالیسر انصاری رضی الله عنهم نه روایت نقل کوی.[۱]

تلامذه کرام - حضرت ربیعة بن ابی عبدالرحمن، ابوحویرث عبدالرحمن بن معاویه زُرَقی، عثمان بن محمد اخنسی، محمد بن مسلم شهاب زهری، مصعب بن ثابت، عبدالله بن زبیر، یحیی بن سعید انصاری او شحبیل بن ابی عون پلار ابوعون رحمهم الله د هغوی رحمه الله نه روایات نقل کوی.[۲]

محمد بن سعد رحمه الله د واقدی رحمه الله نه نقل کوی چه هغوی رحمه الله ثقه او قلیل الحدیث دي.[۳] امام زهری رحمه الله فرمائی چه ما په انصارکښې د حنظله بن قیس نه زیات پرهیزګاره او بهترین رائې والا سړې نه دې لیدلې لکه چه هغه یو قریشی خوان وو.[۴] علامه ابن حبان رحمه الله هم د هغوی رحمه الله تذکره په ثقات کښې کړې ده.[۵]

◎ **رافع بن خدیج:** حضرت رافع بن خدیج بن رافع بن عدی اوسی رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[۶]

حل اللغات: مزدرع: د زمیندارئی ځائی، کښت زار، زَرَعَ (ف) زَرْعًا وازْدَرَعَ، کرل تخم اچول. پټې اړول.[۷]

ترجمة الباب سره مطابقت:- بعض حضرات وائی چه دا باب بلاترجمه دې او کیدې شی چه کاتب د غلطئی نه دا حدیث دلته لیکلې وی.[۸] او باب سابق سره د دې د مناسبت تذکره د ترجمة الباب د مقصد په ضمن کښې تیره شوه.

۷- باب: المزارعة بالشطر ونحوه

په نیمه یا کم وزیات باندې د زمیندارئی حکم

د ترجمة الباب مقصد:- د امام بخاری رحمه الله مقصود دا دې چه مزارعت د یوجزء معین په بدله کښې او کړې شی نو د دې څه حکم دې او په ترجمة الباب کښې شطر قید د روایت مرفوعه رعایت کولو سره لګولې شوې دې.[۹]

---

[۱] تهذیب الکمال:۷/۴۵۳ طبقات ابن سعد:۵/۷۳ تاریخ الکبیر:۳/ الترجمة: ۱۵۵.
[۲] تهذیب الکمال:۷/۴۵۳، ۴۵٤.
[۳] طبقات ابن سعد:۵/۷۵.
[۴] تهذیب الکمال:۷/٤۵٤.
[۵] الثقات: ٤/۱۶۶.
[۶] کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.
[۷] معجم الصحاح ص:٤٤۹.
[۸] عمدة القاری:۱۲/۱۳.
[۹] عمدة القاری:۱۲/۲۳۲.

دفقهاؤ اختلاف:- په مزارعت باندې چه كله زمكه كر له وركولې شى نوددې په جواز اوعدم جواز كښې دفقهاء كرامو اختلاف دې. امام اوزاعى سفيان سعيدبن مسيب طاؤس ابن ابى ليلى امام ابويوسف امام محمد اوامام احمد بن حنبل وغيرهم رحمهم الله داحضرات فرمائى چه جائزدې.[1]

امام ابوحنيفه امام مالك امام شافعى ابوثور او ليث وغيرهم رحمهم الله دعدم جواز قائل دى.[2] ددې حضراتو څه قدرې تفصيل ابواب حرث او مزارعت په شروع كښې تير شو.

قول راجح:- ليكن واقعه داده چه په دې مسئله كښې دمجوزين قول ارجح او اقوىٰ دې او داحنافو په نيز هم په دې فتوىٰ ده.[3] او امام بخارى رحمه الله هم دا ثابتوى.

دعلامه انور شاه كشميرى رحمه الله رائې:- حضرت مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله هم د جواز قول اختياركړې دې.[4]

دعلامه شرنبالى رحمه الله قول:- اوعلامه شرنبالى رحمه الله چه د خلاصه نه نقل كړى دى چه امام ابوحنيفه رحمه الله د مزارعت په مسائلوكښې كوم تفريعات پيش كړى دى هغه د مجوزينو په قول باندې مبنى دى. ددې دپاره امام اعظم رحمه الله ته دا معلومه وه چه خلق به دهغوى نه پس داخبره نه منى په دې وجه هغوى په تفريعاتوكښې دمجوزينو د مسلك رعايت اوكړو.[5]

ليكن داخبره بهرحال نه شى صحيح كيدې چه امام صاحب رحمه الله خودې مسئله يوه بيانوى او تفريع دې په دويمه مسئله كوى اوهغه هم صرف په دې چه هغه پخپله پيژندلو چه دهغوى خبره به څوك اونه منى.

د علامه شامى رحمه الله رائې:- علامه شامى رحمه الله فرمائى چه امام ابوحنيفه رحمه الله خود مزارعت د فساد فيصله اوكړه ليكن دا چه هغوى به د دې ممانعت په سختئى سره نه فرمائيلو او په دې كښې دهغوى په نيز شدت نه وو. دليل ددې دا دې چه امام ابوحنيفه رحمه الله د مزارعت كوم فروعى مسائل بيان كړى دى په هغې كښې ډير مسائل داسې دى چه دامام ابويوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله په قول باندې منطبق كيږى.[6]

دا تعليل دړومبى تعليل په مقابله كښې زيات بهتردې.

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ مَا بِالْمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلاَّ يَزْرَعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ . وَزَارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ .

---

[1] البناية شرح الهداية للمحدث المغنى:۱۱/۴۷۴ وشرح ابن بطال رحمه الله ۶/۳۷۴.
[2] البناية شرح الهداية للمحدث المغنى:۱۱/۴۷۴ وشرح ابن بطال رحمه الله ۶/۳۷۴.
[3] الهداية مع نصب الراية:۴/۴۵۶.
[4] العرف الشذى:۳/۱۰۲.
[5] حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة:۶/۵۸۳.
[6] حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة:۶/۵۸۳.

ابوجعفر رحمه الله فرمائي چه په مدينه كښې ديو مهاجر كوره نشي داسې نه وه چه په دريمه يا څلورمه حصه باندې مزارعت نه كوى اوحضرت على سعدبن مالك عبدالله بن مسعود عمر بن عبدالعزيز قاسم، عروة بن زبير، دحضرت ابوبكر رضي الله عنه خاندان والا اود حضرت عمر رضي الله عنه خاندان والا اودحضرت على رضي الله عنه خاندان والا اوابن سيرين ټولو به مزارعت كولو

دتعليقات تفصيل :- دَ قيس بن مسلم رحمه الله داتعليق علامه عبدالرزاق رحمه الله ثورى اخبرنى قيس بن مسلم عن ابى جعفر په طريق سره موصولاً نقل كړې دې (۱) اودَ تعليق مقصود مزارعة بالشطر وغيره اثبات دې.

دَحضرت على رضي الله عنه تعليق ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې. حدثنا وكيع عن سفيان عن الحارث بن حصيرة عن صخر بن الوليد عن عمرو بن صُليع عن على رضى الله تعالى عنه أنه لم يربأسا بالمزارعة على النصف. (۲) اودَحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه او سعدبن مالك رضي الله عنه اثر هم ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې: حدثنا أبولاحوص عن إبراهيم بن مهاجر عن موسى بن طلحة قال: كان سعد وابن مسعوديزارعان الثلث والربع. (۳)

دغه شان سعدبن منصور رحمه الله (۴) او بيهقى رحمه الله (۵) هم دا اثر موصولاً نقل كړې دې. دَ حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله اثر ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې: حدثنا حفص ابن غياث عن يحيى بن سعيد أن عمربن عبدالعزيز كان أمربإعطاء الارض بالثلث الربع. (۶)

دَ قاسم بن محمدبن ابى بكر رضي الله عنه اثر عبدالرزاق موصولاً نقل كړې دې: سمعت هشاماً يحدث أرسلنى محمدبن سيرين إلى القاسم بن محمد أسأله عن رجل قال لآخر: اعمل لى حائطى هذا ولك الثلث أو الربع، قال لاباس به الخ. (۷) دَعروة بن زبير رحمه الله اثر ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې: حدثنا ابواسامة عن هشام بن عروة قال كان أبى لايرى بكراء الارض بأساً. (۸)

دَ آل ابى بكر آل عمر او آل على رضي الله عنهم اثر عبدالرزاق رحمه الله موصولاً نقل كړې دې: حدثنا ابواسامة

---

۱) مصنف عبدالرزاق كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث رقم:۸/۱۰۰:۱۴۴۷۶.

۲) فتح البارى:۵/۱۱ وعمدة القارى:۱/۱۶۷.

۳) فتح البارى:۵/۱۱.

۴) فتح البارى:۵/۱۱.

۵) سنن البيهقى كتاب احياء الموات باب اقطاع الحدادات:۶/۴۵.

۶) فتح البارى:۵/۱۱ وعمدة القارى:۱۰/۱۶۷.

۷) مصنف عبدالرازق:۸/۱۰۰.

۸) فتح البارى:۵/۱۱ وعمدة القارى:۱۰/۱۶۷.

ووكيع عن عمرو بن عثمان عن أبي جعفر قال سألته عن المزارعة بالثلث والربع قال: أني نظرت في آل أبي بكر وآل عمرو آل على رضي الله عنهم وجدتهم يفعلون ذلك. (۱)

او د ابن سيرين رحمه الله اثر سعيد بن منصور رحمه الله موصولاً نقل كړې دې (۲) او د دې ټولو تعليقاتو مقصد هم المزارعة بالشطر اونحوه اثبات دې.

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ الْأَسْوَدِ كُنْتُ أُشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى إِنْ جَاءَ عُمَرُ بِالْبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الأَرْضُ لأَحَدِهِمَا فَيُنْفِقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَهُوَ بَيْنَهُمَا، وَرَأَى ذٰلِكَ الزُّهْرِي. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَالْحَكَمُ وَالزُّهْرِي وَقَتَادَةُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُعْطِي الثَّوْبَ بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرٌ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْمَاشِيَةُ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

عبدالرحمن بن اسود رحمه الله فرمائی چه زه به د عبدالرحمن بن يزيد رحمه الله په فصل كښې شريك ووم او حضرت عمر رضي الله عنه په خلقو باندې په دې شرط مزارعت كولو چه كه چرې تخم به د هغوى وو نو هغه به نيم پيداوار اخلی اوكه چرې تخم د خلق وی نو هغه به دومره اخلی اوحضرت حسن رحمه الله اوفرمائيل چه په دې كښې هيڅ حرج نشته چه د يوسړی زمكه وی (د بل محنت) دواړه په دې كښې خرچ اوكړی او پيداوار نيم په نيم تقسيم كړی. او زهری رحمه الله هم دغه اختيار كړی او حسن بصری رحمه الله فرمائيلی كه څوك د نصف په شرط باندې مالوچ راغونډ كړی په دې كښې هيڅ حرج نشته او ابراهيم نخعی ابن سيرين عطاء حكم زهری او قتاده رحمهم الله فرمائی چه په دې كښې هيڅ حرج نشته چه په دريمه يا څلورمه وغيره شرط باندې كپړه د جوړولو د پاره وركړې شی او معمر رحمه الله فرمائی چه په دې كښې هيڅ قباحت نشته چه څاروې د يو معين مودې پورې په دريمه يا څلورمه حصه كټه باندې وركړې شی.

د تعليقاتو تفصيل:- د عبدالرحمن بن اسود رحمه الله اثر ابوبكر ابن ابی شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې. (۳) د حضرت عمر رضي الله عنه اثر امام بيهقی رحمه الله په خپل كبير كښې موصولاً نقل كړې دې (۴) او دغه شان ابوبكر ابن ابی شيبه رحمه الله هم دا اثر نقل كړې دې. (۵)

---

۱) فتح الباری:۱۱/۵ وعمدة القاری:۱۶۷/۱ ورواية عبدالرزاق فى مصنفه: كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث.... رقم:۱۰۰/۸:۱۴۴۷۷، اخبرنا عبدالرازق قال أخبرنا ابوسفيان قال أخبرنى عمرو بن عثمان بن موهب قال سمعت ابا جعفر محمدبن على يقول: آل أبوبكر وآل عمرو آل على يدفعون اراضيهم، بالثلث والربع، انتهى.

۲) فتح الباری:۱۱/۵، ۱۲.

۳) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۷/۱۰.

۴) الكبير للبيهقى كتب المزارعة باب من أباح المزارعة بجزء معلوم مشاع:۱۳۵/۶.

۵) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۲۶۷/۱۰.

یواشکال اودهغې جواب:- حضرت عمر رضي الله عنه زمیندارانوسره معامله داسې فیصله کړه که چرې تخم حضرت عمر رضي الله عنه درکوی نوبیاخوبه نصف اخلی اوکه چرې تخم زمیندار ورکوی نوبیابه مثلاً اثلاثا تقسیم کیږی دلته دا اشکال کیږی چه کوم صورت دلته بیان کړې شوې دې دا خو دمخاطره شکل دې او په حدیث کښې ددې نه منع کړې شوې ده.[1]

ددې جواب دادې چه دا کوم تخییربین العقدین دې دابه په شروع کښې کیدلو ددې نه پس به بیا په یوصورت باندې اتفاق کیدلومخاطره خو به هله وی چه تراخره پورې فیصله نه شی.[2]

دحسن بصری رحمه الله قول سعیدبن منصوررحمه الله موصولاً نقل کړې دې.[3] د امام زهری رحمه الله رائې عبدالرزاق او ابن ابی شیبه رحمهماالله موصولاً نقل کړې ده.[4] دحسن بصری رحمه الله دا تعلیق سعیدبن منصور رحمه الله موصولاً ذکرکړې دې.[5]

قوله: وقال الحسن: لابأس أن یجتني القطن علی النصف: تشریح:- یعنی د یوسړی د پومبې پټې دې اوس هغه خلقو ته وائی چه تاسو مالوچ راغونډکړئی اوچه څومره مالوچ راجمع شی نیم تاسو واخلئی او نیم به زه واخلم. امام احمد رحمه الله ددې صورت د جواز قائل دې اوائمه ثلاثه امام ابوحنیفه، امام مالك او امام شافعی رحمهم الله دعدم جواز قائل دی اوداحضرات فرمائی په دې صورت کښې اجرت مثل واجب کیږی ځکه چه اجرت مجهول دې بل دا د قفیز الطحان په معنی کښې دې کوم منع دې. او حنابله دا په قراض باندې قیاس کوی ځکه چه دا د مال په عوض د یومعلوم جزء عوض اجاره ده. بس صرف د دې مقدار معلوم نه دې.[6] مګر د بلخ مشائخود ضرورت په وجه د جواز فتوی ورکړې ده او علامه ابن التین رحمه الله هم د امام مالك رحمه الله هم دجواز فتوی نقل کوی.[7]

دابراهیم نخعی رحمه الله قول ابوبکر اثرم رحمه الله موصولاً نقل کړې دې.[8] ابن دسیرین عطاء حکم او زهری رحمهم الله اقوال ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړی دی.[9] دغه شان دقتاده رحمه الله قول هغوی بل اثرم رحمه الله هم موصولاً نقل کړې دې.[10]

---

[1]) فتح الباری:۱۶/۵.

[2]) فتح الباری:۱۶/۵.

[3]) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[4]) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة علی الثلث والربع رقم:۱٤٤۷۳: ۱۰۰/۸ وفتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[5]) عمدة القاری:۲۳٤/۱۲.

[6]) إرشادالساری:۵/۳۱۳ وفتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳٤/۱۲.

[7]) فتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳۵/۱۲ ولامع الدراری:۲٤۱/۶.

[8]) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[9]) فتح الباری:۵/۱۲ - ۱۳ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[10]) فتح الباری:۱۳/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهري وقتادة: لابأس أن يعطي الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، **تشريح** - اوددوى دقول مطلب دادي چه يوجولا ته سپنړسى ورکړې شو او ورته ئې اووئيل چه ته دې نه کپړه جوړه کړه په دې کښې دريمه يا څلورمه حصه ستا شوه او باقى به مونږ واخلو په دې کښې هم امام احمد رحمه الله دجواز قائل دې او ائمه ثلاثه منع کوى او فرمائى چه دلته به هم مثل اجرت عامل ته ورکولې شى اوکپړا به ټوله دمالك وى.[1]

دمعمر رحمه الله دا قول عبدالرزاق رحمه الله مصنف کښې موصولاً نقل کړې دې.[2]

تشريح: - يوسړې خپله سورلى چاته ورکوى دا واخله او دومره موده ئې په کرايه باندې چلوه او چه کومه ګټه کيږى هغه به زما او ستا په مينځ کښې تقسيميږى دلته هم امام احمد دجواز قائل دې اوائمه ثلاثه وائى عامل ته به اجرت مثل ورکولې شى او باقى ګټه به ټوله دمالك وى.[3]

[حديث ۲۲۰۳][4] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ -رضي الله عنهما- أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- عَامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ، فَكَانَ يُعْطِي أَزْوَاجَهُ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانُونَ وَسْقَ تَمْرٍ وَعِشْرُونَ وَسْقَ شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالأَرْضِ، أَوْ يُمْضِيَ لَهُنَّ، فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الأَرْضَ وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتِ الأَرْضَ. [ر: ۲۱۶۵]

ترجمه: - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه نقل کوى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د خيبر يهوديانوسره نيم په نيمه په پيداردمزارعت معامله اوکړه. څومره چه ميوه يا غله په هغه زمکه کښې پيدا کيدله حضورپاك به دهغې نه خپلو بيبيانوته سل وسق ورکوله اتيا وسق د کهجورو او شل وسق د اوربشو اوبيا حضرت عمر رضي الله عنه (دخپل خلافت په زمانه کښې يهوديان جلاوطن کړل) دخيبرزمکه ئې تقسيم کړه اود نبى کريم صلى الله عليه وسلم ازواج مطهرات ته ئې اختيار ورکړو که غواړى نوخپله حصه اوبه اوزمکه دې جدا کړى واديخلى يا ړومبې والاعمل باقى اوساتى نو په هغوى کښې بعضو زمکه اخستل خوښ کړل او بعضو وسق اوحضرت عائشه رضي الله عنها زمکه اخستل خوښ کړې وو.

---

[1]) عمدة القارى:۲۳۵/۱۲.

[2]) فتح البارى:۱۷/۵.

[3]) لامع الدرارى:۲۳۹/۶.

[4]) انفردبه الامام بخارى رحمه الله انظر تفحة الاشراف:۱۲۳/۶ رقم:۷۸۰۸.

رجال الحديث

①ابراهيم بن منذر:- دا ابراهيم بن منذر حزامی رحمه الله دي.[1]
②انس.-دا انس بن عياض ليثی رحمه الله دي.[2]
③عبيدالله:- دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمه الله دي.[3]
④نافع:- دا نافع مولی عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي.[4]
⑤عبدالله بن عمر:-دوی حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دی.[5]

حل لغات:- الوسق: (بالفتح) دَدې اصل معنی خو بوج ده دَدې جمع اوساق او اوسق راځی. دَ ۶۰ صاع دَمقدار دَپاره مستعمل دې اودَ اهل حجاز په نیز ۳۲۰ رطل او اهل عراق په نیز ۴۸۰ رطل برابر دي.[6] حضرت مفتی محمدشفیع رحمه الله فرمائي چه وسق په حساب دَمثقال ۵ من یونیم سیر دَ ۸۰تولې سیر په حساب سره دي او په حساب دَ درهم ۵من پاؤکم ۵ سیره دَ ۸۰تولو سیر په حساب سره دي.[7]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: عامل خیبر بشطر ما یخرج منها من تمر او زرع په ذریعه سره واضح دي.[8] داحدیث شریف دَ مزارعت اومساقاة دَمجوزین مستدل دي او احنافو اونورو حضراتو دَطرف نه دَدې جوابات ابواب الحرث والمزارعة په شروع کښې تیرشوی.

قوله: (عامل خیبر):- دلته مضاف محذوف دي یعنی اهل خیبر دي. قوله تعالی: ﴿ وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴾ (یوسف:۸۲) په شان دي.[9]

۸-باب: إذالم يشترط السنين في المزارعة

که په مزارعت کښې د کالونو دمقدار شرط اونه کړی (نوځه حکم دې؟)

دَترجمة الباب مقصد اودَفقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله فرمائی که چرې دَمزارعت معامله اوکړې شی اوهلته دَمودې څه ذکرنه وی نه نفيًا اونه اثباتًانوآیا دامزارعت به صحیح شی؟

---

[1]) کشف الباری:۵۸/۳.
[2]) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.
[3]) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.
[4]) کشف الباری:۶۵۱/۴.
[5]) کشف الباری:۶۳۷/۱.
[6]) النهاية:۸٤۹/۲.
[7]) اوزان شرعية ص:۴۲.
[8]) عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.
[9]) عمدة القاری:۲۳۵/۱۲.

داؤد ظاهری او امام احمد بن حنبل رحمهما الله دَخپل مشهور قول مطابق فرمائی چه داسې کول جائزدی او په دې کښې هیڅ خرابي نشته. دَهغوی په نیز مزارعة دَعقود جائزه نه دې ترکومې پورې چه روان وی نو روانده وی او کله چه زړه غواړی نوختم دې کړی.(۱) لیکن دَجمهور فقهاؤ په نیزدا دَعقودلازمه نه دی په دې کښې دَمیعاد تعیین ضروری دې او د هغه مودې پورې دا چلول لازمی دی امام مالك امام شافعی او امام ثوری رحمهم الله ددې قائل دی.(۲) حضرات احناف فرمائی که میعاد بیان نه کړې شو نودَ یو کرنه پس به معامله ختمه شی.(۳)

اګرچه دَقیاس تقاضاهم دغه ده چه دا صحیح نه دی ځکه چه دادَ بعض خارج په بدله کښې په اجاره باندې اختتل دی او بیا مجهول میعادسره اجاره صحیح نه وی لهذا دا هم جائزکیدې نه دی پکار لیکن استحسانًا دَخلقو دَتعامل دَوجې دا جائزګرځولې شوې ده او دا معامله به دَړومبی کر پورې وی.(۴)

ابوثور رحمه الله فرمائی که میعاد مقررنه کړې شو نوتریوکال پورې به دا معامله روانه وی دې نه پس به ختمه شی.(۵)

په دوو تراجم کښې په فرق باندې تنبیه:-امام بخاری رحمه الله خو یوه ترجمه دا منعقدکړې ده او یوه ترجمه ئی وړاندې منعقدکړې ده . باب إذا قال رب الارض أقرك ما أقرك الله ولم يذكر اجلا معلومافهماعلی تراضيهما، په دې دواړو ترجموکښې څه فرق دې؟

دَدې جواب ادې چه امام بخاری رحمه الله خودَدې ترجمې نه داخودل غواړی چه مزارعت من غير ذکر الاجل جائزدې او په راتلونکې ترجمه کښې امام بخاری داخودل غواړی چه که په مزارعت خودَاجل ذکر اوکړې شی اوهغه اجل غیرمعلوم اومجهول وی نو په دې صورت کښې به مزارعت جائز وی. أقرك ماأقرك الله ترکومې چه الله تبارك وتعالی تا قایم ساتی مونږ به هم قایم یو. په دې کښې دَ اجل یعنی میعاد ذکر راغلو ولې دَدې څه تحدید اوتعیین اونه شو نوامام بخاری رحمه الله هلته ښائی که چرې مزارعة من غیرذکر الاجل المعلوم وی نوهغه هم صحیح وی اودلته دا ښائی چه دَ مزارعة من غیرذکر الاجل څه حکم دې.(۶)

---

(۱) المغنی:۵۶۸/۵ کتاب المساقاة فصل المساقاة والمزارعة من القعود الجائزة نیل الاوطار:۹/۶ کتاب المساقاة والمزارعة. عمدة القاری:۱۶۸/۱۲.

(۲) حواله بالا.

(۳) بدائع الصنائع:۲۶۲/۵ کتاب المزارعة باب مایرجع إلی مدة المزارعة.

(۴) حواله بالا.

(۵) عمدة القاری:۲۳۱/۱۲.

(۶) فتح الباری:۱٤/۵مع تفصیل.

[حديث ٢٢٠٤] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - قَالَ عَامَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ.

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه رسول الله ﷺ دَ خيبر يهوديانوسره په نيم پيداوار كه هغه به ميوه وه او كه غله مزارعت اوكړو

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دي. (٢)

يحيى بن سعيد:- دا يحيى بن سعيد القطان رحمه الله دي. (٣)

عبيدالله.- دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمرى رحمه الله دي (٤)

نافع.- دا نافع رحمه الله مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي. (٥)

ابن عمر.- اود حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده. (٦)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې. خكه چه په دې كښې دَميعاد مقررولو څه قيد نشته. علامه قسطلانى رحمه الله فرمائي ددې حديث په يوطريق كښې هم دَمعلوم مودې څه قيد نه دې وارد شوې. (٧)

باب

دَباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله داباب بغيردَترجمې ذكركړې دې. دَدې تيرشوى باب سره دَمناسبت باره كښې حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله فرمائي چه داد تيرباب دَپاره په منزله دَ فصل دې خكه چه كله دَمزارعت دا شكل جائزدې چه دَزمكې والابه دَزمكې دَپيداوار نه يومعين جزء دَ زارع نه اخستې شى نوزمكه دَ دراهم دنانير اونقود په عوض كښې په كرايه وركول به په طريقه اولى جائزوى. (٨)

---

(١) وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزروع رقم:١٥٥ والترمذى فى باب ما ذكر فى المزارعة رقم:١٣٨٣ والطحاوى فى شرح معانى الآثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم:٥٥٠٦ وأبوداؤد فى باب فى المساقاة رقم:٣٤١٠ والدارمي فى سننه فى باب ان النبي صلى الله تعالى عليه وسلم عامل خيبر رقم:٢٦١٤ واحمد فى مسنده:٢٨٩/٨ رقم:٤٦٦٣ و٢٥٦/٨ رقم:٤٧٣٢.

(٢) كشف البارى:٢/٢، ٥٨٨/٤.

(٣) كشف البارى:٢/٢.

(٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.

(٥) كشف البارى: ٦٥١/٤.

(٦) كشف البارى:٦٣٧/١.

(٧) إرشادالسارى:٣١٥/٥.

(٨) فتح البارى:١٩/٥وعمدة القارى:٢٣٨/١٢ وإرشاد السارى:٣١٥/٥.

[حديث ۲۲۰۵](۱) حَدَّثَنَا عَلِي بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو قُلْتُ لِطَاوُسٍ لَوْ تَرَكْتَ الْمُخَابَرَةَ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْهُ. قَالَ أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أُعْطِيهِمْ وَأُغْنِيهِمْ، وَإِنَّ أَعْلَمَهُمْ أَخْبَرَنِي - يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا». [۲۲۱۷، ۲۴۹۱]

ترجمه:-حضرت عمرو بن دينار رحمه الله فرمائى چه ما طاؤس رحمه الله ته اووئيل ته زمكه په تقسيم وركول پريږده (نوبهترده) ځكه چه خلق وائى حضورپاك د تقسيم نه منع فرمائيلي. طاؤس رحمه الله اووئيل اې عمرو! زه خلقو ته زمكه وركوم اوهغوى سره امدادكوم او په صحابه كرامو كښې چه لوئى عالمان وو يعنى حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ماته وئيلى ووچه حضورپاك د تقسيم نه منع نه ده فرمائيلې البته دائې فرمائيلى چه په تاسو كښې څوك خپل رور ته مفت زمكه وركړى نودادهغې نه بهترده چه دهغې محصول واخلى.

رجال الحديث

① **على بن عبدالله**:- داعلى بن عبدالله بن جعفرابن المدينى رحمه الله دې.(۲)

② **سفيان**:- داسفيان بن عيينه رحمه الله دې.(۳)

③ **عمرو**:-دا عمرو بن دينارمكى رحمه الله دې.(۴)

④ **طاؤس**:- داطاؤس بن كيسان بن اليمانى الجندى الحميرى رحمه الله دې.(۵)

⑤ **ابن عباس** :- اودحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده.(۶)

---

(۱) وأخرجه الامام مسلم رحمه الله تعالى فى صحيحه فى كتاب البيوع باب الارض تمنح رقم:۱۵۱ والامام أبوجعفر الحطاوى رحمه الله تعالى فى شرح معانى الاثار فى كتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۹۳۸ وأبوعوانة فى مسنده:۳۲۷/۳ باب ذكر الاخبار المسحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة الخ رقم:۵۱۷۶ والبيهقى رحمه الله تعالى فى سننه الكبرى فى كتاب المزارعة باب من أباح المزارة بجزء رقم:۱۲۷۳، والبغوى رحمه الله تعالى فى شرح السنة: ۲۵۶/۸ رقم:۲۱۸۰ وأبوداؤد فى سننه فى كتاب البيوع باب فى المزارعة رقم:۳۳۸۹ والترمذى رحمه الله تعالى فى جامعه فى كتاب الاحكام من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب من المزارعة رقم:۱۳۸۵ والنسائى رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الايمان والنذور باب ذكر الاجارت المختلفة فى النهى عن كراه الارض رقم: ۳۸۷۳ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الاحكام باب الرخصة فى كراه الارض البيضاء رقم:۲۴۵۶.

(۲) كشف البارى:۲۹۷/۱.

(۳) كشف البارى:۱۰۲/۳، ۲۳۸/۱.

(۴) كشف البارى: ۳۰۹/۴.

(۵) كشف البارى كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء إلا من المخرجين الخ..

(۶) كشف البارى:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

حل لغات: المخابرة: بعض حضرات فرمائى چه دا دخيبرنه ماخوذ دې ځكه چه حضورپاك دخيبروالا سره دمزارعت معامله كړې وه په دې وجه مزارعت ته مخابرة اوونيلې شو.[1] او بعض حضرات فرمائى چه دا د خبار يعنى نرمه زمكې نه ماخوذ دې چونكه دمزارعت دمعاملې تعلق زمكې سره دې په دې وجه دې ته مخابرة وئيلې شوى دى.[2]

مزارعة او مخابرة كښې فرق:- د بعض خلقو رائې ده چه په دې دواړو كښې هيڅ فرق نشته خوبعض حضرات وائى چه په مزارعت كښې تخم دمالك دطرف نه وى اومخابرة كښې تخم دعامل اوزميندارد طرف نه وى.[3]

د فقهاؤ د اختلاف بيان:- اوس چه دا دواړه صورتونه جائزدى كه نه يا يوجائزدې اوبل ناجائز. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائى چه دواړه جائزدى يعنى كه تخم د زمكې د مالك د طرف نه وى نو هم جائزدى ځكه چه دا يوداسې عقددې چه عامل اومالك دزمكې دواړه ددې نماء يعنى د دې پيداوار كښې شريك دى. لهذا ضرورى دى چه هغه ددې دواړونه د يوكس د طرف نه وى لكه چه عقدمساقاة اوعقدمضاربت كښې كيږى. اوهم دغه مسلك دامام شافعى ابن سيرين رحمه الله اواسحاق رحمه الله دې.[4]

اوكه چرې تخم د عامل د طرف نه وى نوهم جائزدى ځكه چه حضورپاك د خيبر والاته زمكه په دې توګه وركړې وه. نو لكه چه حضورپاك زمكه د زميندارد پاره وركړې وه بغيرد هغې د تفصيل چه تخم به څوك اچوى. نو اوس چه عامل يا رب الارض كوم هم تخم واچوى نو جائزبه وى. اوهم دغه مسلك دامام ابويوسف رحمه الله او د محدثينود يوجماعت دې.[5] اوبعض حضرات فرمائى چه نه مخابرة جائزده اونه مزارعة اوس سوال دادې چه په كومو آثاروكښې د تقسيم ذكرراغلې دې اود مزارعت جواز معلوميږى نود هغې محمل به څه وى؟

نوددې جوابات د ابواب الحرث والمزارعة په شروع كښې تيرشوى. البته د شوافع په نيز چونكه مساقاة جائزدې او د دې په ضمن كښې مزارعت هم جائزدې نوهغوى دا روايات په مساقاة باندې محمول كوى. البته په شوافع كښې امام نووى رحمه الله رائې داده چه مزارعت اومساقاة مستقلاً دواړه جائزدى.[6]

---

[1] النهاية: ١/٤٦٦.

[2] حواله بالا.

[3] عمدة القاري: ١٢/٢٣٩.

[4] المغنى لابن قدامة: ٥/٢٤٤.

[5] المغنى لابن قدامة: ٥/٢٤٥.

[6] الصحيح لمسلم مع شرحه الكامل للنووى: ٢/١٤ قديمى.

د ګرانوطالبانود نورې فائدې دپاره اود آسانتى دپاره دعقد مزارعت مختلف صورتونوكښې د احنافو مذهب «مفتى به» تفصيل درج كولې شي: مزارعت په بنيادى توګه باندې په څلورو عناصروباندې مشتمل دې. ① زمكه ② تخم ③ د كرآله كه مشين وى اوكه څناور ④ دتقسيم كونكى عمل. ددې څلورو وارو په لحاظ د مزارعت مختلف صورتونه وى... ابقيه حاشيه برصفحه آئنده...

دَامام بيهقي رحمه الله په شان امام نووي رحمه الله هم په ډيرو مسائلو کښې دَامام شافعي رحمه الله مخالفت کوي
دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب چونکه دَباب سابق دَپاره په منزله دَ فصل دې نوحديث باب سابق سره مطابقت قوله: (خيرله من أن ياخذ عليه خرجا معلوما) نه ښکاره دې دغه شان په هغه باب يکښې دَ عامل دَپاره يوه معلومه حصه متعين کولو تذکره وه اودلته دی چه که دَزمکې مالك پيدا وارد عامل دَپاره پريږدی نودا دَهغه په حق کښې ډيره بهتره ده.[1]

۹-باب: المزارعة مع اليهود

يهوديانوسره مزارعة معامله کول

دَترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاري رحمه الله دا ښائی چه که چرې يهوديانوسره يا نورو ذميانوسره هم دَ مزارعت معامله اوکړې شي نو جائزدی. په دې معامله کښې اتحادملل ضروری نه دې چه مسلمان دې مسلمان سره دَ مزارعت معامله کوی.[2]

.....بقيه ازصفحه گذشته) په کوم کښې چه بعض جائز دی او بعض ناجائز. صاحب بدائع الصنائع علامه کاساني رحمه الله دا صورتونه په تفصيل سره بيان کړې دی. دا صورتونه مختصراً دَ ذيل جدول کښې بيان کړې شوی دی:

نمبرشمار	دَزمکې دَمالك دَ طرف نه	دَ تقسيم کونکی طرف نه	حکم
۱	زمکه، تخم، دکرآله	عمل	جائزدی
۲	زمکه	دکرآله تخم عمل	جائزدی
۳	زمکه تخم	عمل دکر آله	جائزدی
۴	زمکه دَ کرآله	تخم عمل	په ظاهرروايت کښې ناجائزدی اودَ امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدی.
۵	زمکه عمل	تخم دَ کر آله	په ظاهرروايت کښې ناجائزدی اودَ امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدی.
۶	زمکه عمل دکر آله	تخم	په ظاهرروايت کښې ناجائزدی اودَ امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدی.

دتفصيل دپاره اوګورئی بدائع الصنائع:۸/۲۷۱، ۲۷۲القاموس الفقهی:۵/۸٤.

[1]) عمدة القاري:۱۲/۲۳۸.

[2]) إرشادالساري:۵/۳۱۷.

احديث ۲۲۰۶ [1] حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ- رضى الله عنهما- أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ- صلى الله عليه وسلم- أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا. [ر: ۲۱۶۵]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه حضور پاك دَ خيبر (زمكه) يهوديانو ته حواله كړه په دې شرط چه هلته زمكه اړونى اوكركونى اوچه كوم پيداواروى دَهغې نيم اخلئى

رجال الحديث

ابن مقاتل:- دا محمد بن مقاتل مزوزى بغدادى ابوالحسن رحمه الله دې. [2]

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې. [3]

عبيدالله:- داعبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمرى رحمه الله دې [4]

نافع:- دا نافع مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنه دې [5]

ابن عمر:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه احوال هم تيرشوى دى. [6]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت ښكاره دې.

۱۰- باب: مايكره من الشروط فى المزارعة

په مزارعت كښې كوم شرطونه لګول مكروه دى.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړى چه دَحضرت رافع رضي الله عنه وغيره په روايت كښې چه دَ كوم مزارعت نه منع كړې شوې ده هغه يومخصوص صورت وو او په هغې كښې به مخاطره وه. داسې چه عقدبه په داسې شرط باندې مشتمل وه. په كوم كښې چه به جهالت وو اوهغه به مودى الى الغرر وو. په دې وجه هغه ناجائز اوګرځولې

---

[1]) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى باب المزارعة بالشطر ونحوه رقم:۲۳۲۸ وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارعة رقم:۲۳۲۹ وفى الاجارة باب إستاجر ارضًا فمات احدهما رقم:2285 وفى الشركة باب مشاركة الذى والمشركين فى المزارعة رقم:۲٤۹۹ وفى الشروط فى المعاملة رقم: ۲۸۲۰ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة والمزارعة رقم:۳۹۳۶، ۳۹۳۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى البيوع رقم:۳٤۰۸، ۳٤۰۹، ۳٤۰۹ والترمذى رحمه الله تعالى فى الاحكام باب ماذكرفى المزارعة رقم:۱۳۸۳ والنسائى فى المزارعة باب اختلاف الالفاظ المأثورة فى المزارعة رقم:۹۳۹

[2]) كشف البارى:۳/۲۰۶.

[3]) كشف البارى:۱/٤٦۲.

[4]) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.

[5]) كشف البارى: ٤/٦٥۱.

[6]) كشف البارى:۱/٦۳۷.

شو دمزارعت هرصورت ناجائزنه دي.[1]

احديث ۲۲۰۷ [2] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرَقِي عَنْ رَافِعٍ -رضي الله عنه- قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حَقْلاً، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِهِ، فَنَهَاهُمُ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم-.[ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج ﷛ فرمائی چه مونږ تولوبه دمديني والا نه ډيره زميندارى كوله او په مونږ كښې به چاځپله زمكه په كرايه وركوله او وئيل به ئې چه دزمكې دا حصه به زه اخلم اودابه ته اخلې. بيابه كله داسې كيدله چه په هغه حصه كښې به پيداوار وو او په هغه حصه كښې به پيداوارنه وو په دې وجه حضورپاك ﷺ ددې نه منع اوفرمائيله.

رجال الحديث

صدقة بن الفضل:-داصدقة بن الفضل، ابوالفضل مروزى ﷫ دې.[3]

ابن عيينه:- دا سفيان ابن عيينه ﷫ دې.[4]

يحيى:- دايحيى بن سعيد انصارى ﷫ دې.[5]

حنظلة:- دا حنظلة بن قيس الزرقى ﷫ دې. ددوى تفصيلى احوال باب قطع الشجر والنخل الخ نه پس والاباب (بدون الترجمة) كښې تيرشوى دى.

رافع:- دا رافع بن خديج ﷛ دې.[6]

حل لغات:- **حقلا**: أي الزرع فصل، دكرقابله زمكه، كولاؤ ميدان جمع حقول راځى. د باب ضرب نه مستعمل دې په معنى د كر، زميندارى كول اوهم ددې نه محاقلة ده.[7]

---

[1]) فتح الباري:۱۹/۵.

[2]) وأخرجه مسلم في البيوع باب كراء الارض بالذهب الورق رقم:۴۰۳۵ وأبوعوانة في مستخرجه باب ذكر الاخيار المبيحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:۴۰۲۴، ۴۲۰۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصور على كراء الارض الخ رقم:۱۱۵۰۲ والطحاوي في شرح معاني الاثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۹۳۵.

[3]) كشف الباري كتاب السلم باب السلم في وزن معلوم.

[4]) كشف الباري:۲۳۸/۱، ۱۰۲/۳.

[5]) كشف الباري:۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

[6]) كشف الباري كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

[7]) النهاية لابن الثير رحمه الله تعالى:۴۰۷/۱.

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: (فیقول: هذه القطعة لی وهذه لك)** سره واضح دې دا یقینًا داسې شرط دې چه مفضی الی النزاع دې.[1]

۱۱ - باب: إذا زرع بمال قوم بغیر إذنهم، وكان فی ذلك صلاح لهم

که دَ یوقوم مال بغیرد تپوس نه په زمیندارئی کښې اولګولې شي او په هغې کښې د دغه قوم فلاح اوفائده وي

دَترجمة الباب مقصد:-

دَعلامه ابن المنیر المالکی رحمه الله قول: علامه ابن منیر رحمه الله فرمائي چه دَ امام بخاری رحمه الله مقصود دَدې ترجمة الباب نه دادې که یوسړې دَچامال یا غله وغیره دَدې دَپاره کرې چه ضایع نه شي نودَدې کرکونکی والادَ نیت دَ اخلاص دَ وجې به په دې باندې ګناه نه راځی اودَ هغه دا کړل به جائزګرځولې شي. اوس پاتې شوه داخبره چه په دې به ضمان راځی که نه نوابن منیر رحمه الله فرمائی چه سره دَدې دَ نیك نیتئی دَبل غله بغیردَ اجازت نه کړل رافع للضمان به نه وي بلکه په دې به ضمان راځی.[2]

مګرپه دې کښې اشکل دادې چه امام بخاری رحمه الله هم دَدې دریوحضراتو حدیث دلته نقل کړې دې چه غارکښې بند شوی وو اوبیا دَخپل نیك اعمالو واسطه ورکولوسره دَالله تعالی نه دعاکړې وه. دلته بغیردَ اجازت نه کر کونکی باندې دَ ضمان هیڅ تذکره نشته په دې وجه دَ ابن منیر رحمه الله دابیان مشکوك کیږی.

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دا خودل غواړی که یوسړی دَ چاغله بغیردَ اجازت نه دَ اصلاح په نیت اوکرله نوهغه به دَ

---

[1] عمدة القاری: ۱۲/۲٤۰.

دَ مزارعت دَ بعض مزیدشروط فاسده بیان:- ① هرهغه شرط کوم چه شیوع ختم کړی مفسد مزارعت به وي. مثلاً تخم والا اووئیل چه زه به په رومبی پیداوارکښې دَخپل تخم په اندازه باندې اخلم اوباقی پیداواربه په دواړو کښې برابر تقسیمیږی نودا شرط مفسد مزارعت دې. ځکه چه که پیداوار دَتخم نه زیات اوشو نو دَتخم په اندازه شرکت ختم شو چه مفسد دې او که چرې دَتخم نه زیات پیداوار اونه شی نوشرکت به بالکل ختم شي اوداهم مفسدمزارعت دې. (البدایة مع شرحه البنایة: ۱۱/٤۹۰) ② دغه شان که چرې دا شرط اولګولې شي چه یوته به غله اوبل ته به بوس ملاویږی نو په دې صورت کښې هم شرکت ثابت نه دې لهذا مزارعت فاسددې. (حواله بالا) ③ دغه شان که دواړو داشرط اوکړو چه بوس به نیم نیم اوغله به په دې دوو کښې دَ یو وی نوداشرط هم فاسد دې او عقدمزارعت به فاسد کړی ځکه چه اصل مقصودخو غله ده نه چه بوس او په صورت مذکوره کښې په غله کښې شرکت ثابت نه دې. (حواله بالا).

[2] المتواری ص: ۲٦۱.

چاوي دذې زميندارنى نه حاصليدونكى دغه غله دٓ زارع وى ياچه كوم مالك وو دغه به وى (١)

دٓ فقهاؤ دٓ اختلاف بيان:- په دې مذكوره مسئله كښې دٓ فقهاؤ اختلاف دې دٓ كوم تفصيل چه كتاب الاجارة، باب من استاجر اجيرا فترك أجرة فعمل فيه المستاجر فزاد الخ كښې تيرشوي.

[حديث ٢٢٠٨](٢) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «بَيْنَمَا ثَلاَثَةُ نَفَرٍ يَمْشُونَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ، فَأَوَوْا إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالاً عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ، فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَىَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِىَّ، وَإِنِّي اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا، أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْقِيَ الصِّبْيَةَ، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَىَّ، حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فَرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللَّهُ فَرَأَوُا السَّمَاءَ. وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ إِنَّهَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَطَلَبْتُ مِنْهَا فَأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ، وَلاَ تَفْتَحِ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فَرْجَةً. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَغِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ. فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرُعَاتِهَا فَخُذْ. فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلاَ تَسْتَهْزِئْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لاَ أَسْتَهْزِئُ بِكَ فَخُذْ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللَّهُ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ فَسَعَيْتُ. [ر: ٢١٠٢]

ترجمه:- حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دٓ رسول الله ﷺ ارشاد نقل كوى چه يوځل درې كسان په سفر

---

(١) فتح البارى:٥/٢٠.

(٢) وأخرجه البخارى أيضًا فى باب إذا اشترى شيئًا لغيره بغيرإذنه فرض رقم:٢١٠٢ وفى باب إجابة دعاء من بروالديه رقم:٥٥١٧ وأخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء التوبة والا ستغفار باب قصة اصحاب الغار رقم:٢٧٤٣ وأبوعوانة فى مسنده باب ذكرالخبرالدال على الاباحة لمتولى الخ رقم:٥٥٤٩ وبزارفى مسنده: ٢٣٩/٢ رقم:٥٦٧١ والبيهقى رحمه الله تعالى فى شعب الايمان فى الوالدين رقم:٧٤٦٨

روان وو باران هغوى راګير كړل نو هغوى د يوغر په ډډ كښې ورننوتل. دهغوى داخليدوسره يولوئى كاڼړې دغرنه راؤخوئيدو او د غار غله ئې بنده كړه. هغوى يوبل ته اوونيل چه خپل خپل نيك اعمال يادكړئى چه تاسو دالله تعالى د پاره كړي وى اودالله تعالى نه دهغې په ذريعه دعااوكړئى كيدې شى چه الله تعالى دا آفت تاسو نه اخواكړى.
په دوى كښې يواووئيل زما موربلاربوډاګان وو اوزما بچى هم واړه واړه وو ما دهغوى د پاره ځاروى څرول كله چه به ماښام كورته راتلم نو پئى به مې لشل اودخپلو بچونه وړاندې به مې مور پلارته وركول. يوه ورخ په ما ناوخته شو زه دشپې كورته رانغلم كله چه راغلم اومې كتل چه مور پلار مې اوده دى. ماپئى اولشل لكه څنګه چه به مې لشل او پئى په لاس دهغوى سر ته ولاړ ووم. ما هغوى راپاسول خوښ نه كړل او اول مې په خپلو بچوباندې څكل هم مناسب نه ګنړل. هغوى زما خپوكښې شور كولو ترسحرپورې هم دغه حال وو. يا الله تاته پته ده چه دا كار ما ستاد رضادپاره كړې وى نو داكاڼړې لږ شان اخواكړې چه مونږ آسمان اوليدې شو هغه كاڼړې لږ شان اخوا شواوهغوى ته آسمان ښكاره شو.
هغه بل كس اووئيل يا الله زما يوه دتره لور وه هغې سره ما ډيرمحبت كولو لكه څومره چه دسړو ښځوسره وى. ما دهغې نه (دخراب كار) مطالبه اوكړه هغې اونه منل تردې چه ماهغې ته سل ديناره وركول. مادهغې فكركولواوسل ديناره مې راجمع كړل. كله چه زه (دخراب كار دپاره) دهغې دخپو په مينځ كښې كيناستم نوهغې اووئيل اې دالله بنده دالله تعالى نه اوويرېږه اوزما پيغلتوب ناحقه مه ضايع كوه زه (اوويريدم) پاسيدم تاته پته ده چه دغه كارما ستاد رضا دپاره اوكړو نوته داكاڼړې لږ شان نور هم اخواكړه نو هغه نور هم اخواشو.
دريم اووئيل يا الله ما يوسړې په مزدورئى ساتلې وود يوفرق اوريژو په بدله كښې. كله چه هغه خپل كارختم كړو مزدورى اوغوښتله ما وركوله نوهغه وانخستله. ما په هغې زميندارى اوكړه او په هغې مې غواګانې غويان او څرونكى راجمع كړل بيا هغه مزدور راغلو وئى وئيل دالله تعالى نه اوويرېږه ماوئيل چه ورځه دغه غواګانې غويان او څرونكى ټول ستا دى اوړه هغه وئيل دالله تعالى نه اوويرېږه ماسره ټوقې مه كوه ما اووئيل زه تاسره ټوقې نه كوم دغه ټول واخله هغه واخستل. تاته پته ده چه ما داكارستاد رضادپاره كړې دې نود! باقى كاڼړې هم اخواكړه نوالله تعالى هغه اخواكړو.
امام بخارى رحمه الله فرمائى چه عقبه رحمه الله نه د نافع رحمه الله نه (په ځائى د فَبَغَيْتُ) فَسَعَيْتُ روايت كړې دې.

رجال الحديث

ابراهيم بن منذر:- دا ابراهيم بن منذر حماسي رحمه الله دې.[1]

ابوضمرة:- دا انس بن عياض ليثى رحمه الله دې.[2]

موسیٰ بن عقبة:- داموسیٰ بن عقبه اسدى مدنى رحمه الله دې.[3]

[1]) كشف البارى:٥٨/٣.
[2]) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.
[3]) كشف البارى كتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

نافع: انافع رحمه الله مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دي.[1]
عبدالله بن عمر: اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما احوال هم تیرشوی دی.[2]
حل لغات: **فرق**: دَمدینې منورې دَ معروف اندازې نوم وو دَدې جمع أفراق راځی.[3] بعض حضرات فرمائی چه یو فرق دَ ۳۶ رطل وی.[4] اودَ بعض حضراتو په نیزدَدریو صاع برابردې.[5] او علامه قتبی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه یوفرق هغه مکیال دې چه په کوم چه ۱۶ رطل راځانی شی.[6]
أرُز: اوریژې (دَهمزه او راء په ضمه سره) او یولغت رُز دَ راء په ضمه سره بغیردَهمزه نه دې.
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه باندې دې چه مستاجر دَاجیردَ پاره یواجرت متعین کړې وو خوچه کله اجیر اعراض اوکړو نو مستاجردَهغه په اجرت کښې داسې تصرف اوکړو چه دَاجیر په فلاح او صلاح باندې مشتمل وو نوکه دَهغه تصرف کول ناجائزوې نودابه معصیت شمیرلې شو اوهغه مستاجر به دَ دغه عمل په توګه وسیله دَالله تعالی په مخکښې نه پیش کوله.[7]
قوله: (بفرق أرز) باندې یواشکال اودَهغې جواب: دلته یواشکال دا پیداکیږی چه حدیث باب کښې فرق أرز ذکر دې. او په کتاب البیوع باب إذا اشتری شیئًا لغیره بغیرإذنه فرضی کښې کوم روایت تیرشوې دې په هغې کښې فرق ذرة ذکردې.
جواب: په دې دواړو روایتونوکښې دَ تطبیق وجه داده چه اجرت په دغه دواړو صنفونوباندې مشتمل وو.[8] یا دوه اجیران وو دَ یواجرت په أرز باندې مشتمل وو اودَدویم په ذرة باندې.[9] یا خو أرز او ذرة دواړه دَ غلې اقسام متقاربه نه دی لهذا دَ یوبه بل باندې اطلاق اوکړې شو.[10]

---

[1]) کشف الباری: ۶۵۱/۴.
[2]) کشف الباری: ۶۳۷/۱.
[3]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۲۴۲/۱۲.
[4]) حواله بالا.
[5]) إرشادالساری: ۳۲۰/۵.
[6]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۳۲۰/۱۲.
[7]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۲۱۸.
[8]) عمدة القاری: ۲۴۲/۱۲.
[9]) حواله بالا.
[10]) فتح الباری: ۲۰/۵.

قوله: (قال ابوعبدالله الخ) . دَاسماعیل بن عقبة رحمه الله دا تعلیق امام بخاری رحمه الله کتاب الادب باب إجارة دعاء من بروالدیه کښې موصولاً ذکر کړې دې.[1]

دَدې حدیث په فوائدباندې تفصیلی بحث کتاب الاجارة باب من استاجر اجیراً فترك أجره فعمل فیه المستاجر فزاد الخ کښې تیرشوې دې.

۱۲ – باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم

وَقَالَ النَّبِيُّ لِعُمَرَ: (تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يُبَاعُ، وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ) فَتَصَدَّقَ بِهِ[ر ۲۶۱۳]

دَ صحابه کرام رضی الله عنهم اوقاف اوخراج زمکې اودهغې دَمزارعت او معاملاتوبیان اوحضورپاك حضرت عمر رضی الله عنه ته فرمائیلې وو چه اصل زمکه وقف کړه چه دا خوك خرڅه نه کړې شی البته دَدې میوې دې خورې حضرت عمر رضی الله عنه هم داسې اوکړه.

دَترجمة الباب مقصد:- په دې ترجمة الباب سره دَامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه څنګه املاك خاصه په مزارعت باندې ورکولې شی دغه شان وقف شوې زمکې او دَخراج زمکې هم په مزارعت ورکولې شی.[2]

او مؤلف رحمه الله دَاوقاف اصحاب نبی ﷺ تصریح ځکه کړې ده چه دَ ټولونه وړاندې حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم وقف کړې وو یعنی حضرت عمر رضی الله عنه وقف کړې وو نوچه کوم حکم دَهغوی دَوقف دې هم هغه حکم دَټولو صحابه کرامو رضی الله عنهم دَ اوقاف دې.[3]

امام بخاری رحمه الله دَ اوقاف دَ زمکې مزارعت مسئله دَحضرت عمر رضی الله عنه متعلقه روایت سره ثابته کړې ده او دَ خراج زمکه په مزارعت باندې ورکولومسئله **قوله: (لولا آخر المسلمین ما فتحت قریة الخ)** سره ثابته کړې ده.[4]

رسول الله ﷺ حضرت عمر رضی الله عنه ته اوفرمائیل **تصدق باصله لایباع** مطلب دادې چه ته دغه زمکه صدقه کړه یعنی وقف ئې کړه بیابه داخرڅولې نه شی اودَ دې میوې به خرچ کولې شی لیکن دَ اول نه تر آخره پورې په دې کښې دا تصریح نشته چه کر به وقف کونکې کوی یا په بل باندې به کولې شی لهذا دَدې په عموم کښې هغه صورت هم داخل دې چه کله واقف پخپله کراوکړی اوهغه صورت هم داخل دې چه په بل باندې کر اوکړې شی

---

[1]) إرشادالساري:۳۲۱/۵.

[2]) عمدة القاري:۲۴۳/۱۲.

[3]) حواله بالا.

[4]) عمدة القاري:۲۴۳/۱۲ فتح الباري:۲۱/۵.

قوله: (وقال النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لعمر رضى الله تعالى عنه: تصدق باصله لايباع ولكن ينفق ثمره فتصدق به):- دا تعليق امام بخارى رحمه الله كتاب الوصايا باب قول الله تعالى ﴿ وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى ﴾ (النساء: ۶) كښې موصولاً ذكر كړې دې.[1]

[حديث ۲۲۰۹] [2] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ عُمَرُ-رضى الله عنه- لَوْلاَ آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةً إِلاَّ قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- خَيْبَرَ. [۲۹۵۷، ۳۹۹۴، ۳۹۹۵]

ترجمه:- حضرت عمر رضى الله عنه فرمائى كه ماته دآخرې زمانې دَدې مسلمانانو خيال نه وو نو چه كوم كلې مې هم فتح كولو هغه به مې په فتح كونكو كښې تقسيم كولو لكه چه حضور پاك خيبر تقسيم كړې وو.

رجال الحديث

صدقة:- دا صدقه بن فضل مروزى رحمه الله دې.[3]

عبدالرحمن:-دا عبدالرحمن بن مهدى بن حسان، ابوسعيد ازدى بصرى رحمه الله دې.[4]

مالك:- دا معروف امام مالك بن بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې.[5]

زيدبن اسلم:-دا زيدبن اسلم قرشى مدنى رحمه الله دې.[6]

عن أبيه:- دا اسلم عدوى مولى عمر بن خطاب رحمه الله دې.[7]

عمر رضى الله عنه:- داحضرت عمر بن خطاب رضى الله عنه دې. دَدوى تذكره وړاندې تيره شوې ده.[8]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عينى رحمه الله فرمائى دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت داسې دې چه حضرت عمر رضى الله عنه فتح شوې زمكې نه وې تقسيم كړې بلكه هلته

---

[1]) حواله بالا.

[2]) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الجهاد باب الغنيمة لمن شهدالوقعة رقم:۳۱۲۵ وفى باب غزوة خيبر رقم:۴۲۳۶ وأخرجه أبوداؤد فى سننه فى كتاب الجهاد باب ماجاء فى حكم أرض خيبر رقم:۳۰۲۲ والامام أحمدفى مسنده: ۴۰/۱ فى مندعمر بن خطاب رضى الله تعالى عنه رقم: ۲۸۴ والبيهقى فى معرفة السنن والاثار:۲۳۹/۹ رقم:۴۲۲۳.

[3]) كشف البارى كتاب السلم باب السلم فى وزن معلوم.

[4]) كشف البارى كتاب الصلاة بب فضل استقبال القبلة يستقبل باطراف رجله الخ.

[5]) كشف البارى: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

[6]) كشف البارى: ۲۰۳/۲.

[7]) كشف البارى كتاب الزكاة باب هل يشترى الرجل صدقته الخ..

[8]) كشف البارى:۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

اوسيدونكوذميانو باندې خراج مقرر كولوسره هغوى سره دمزارعت معامله كړې وه. (١)

تشريح:- حضرت عمر رضی الله عنه داخبره هغه وخت اوفرمائيله چه كله شام فتح شوې وو اوفاتحين شام دحضرت عمر رضی الله عنه نه مطالبه كړې وه چه دنورو غنائمو په شان تاسو داهم تقسيم كړئى. نوحضرت عمر رضی الله عنه دامطالبه اونه منله. په دې مطالبه كونكوكښې حضرت بلال رضی الله عنه هم شامل وو دحضرت عمر رضی الله عنه رائې داوه چه صرف غنائم منقوله تقسيم كړئى اوكوم غنائم چه غيرمنقوله دى هغه مه تقسيم كوئى بلكه په خپل حال ئى پريږدئى. چه كله حضرت بلال وغيره رضی الله عنهم ډير اصراراوكړو نوحضرت عمر رضی الله عنه ارشاد اوفرمائيلو: اللهم! اكفنى بلالاً وأصحاب بلال دَ دې واقعه راوى نافع مولى ابن عمر رضی الله عنهما فرمائى چه فما حال الحول عليهم حتى ماتوا جميعًا يعنى اوس لا يو كال هم تيرشوې نه ووچه حضرت بلال رضی الله عنه اودهغه ملگرى وفات شو. (٢)

علامه بيهقى رحمه الله فرمائى چه حضرت عمر رضی الله عنه دا دعا ځكه فرمائيلې وه چه دهغوى دَ زمكې دَ تقسيم نه دَ انكار سبب مصلحت عامه وو اودهغوى مخې ته دَعوامو فلاح اوبهبود وو اوهغه حضراتو دَ خپلو مستدلاتو پيش نظر دَدې مخالفت كولو اودَ حضرت عمر رضی الله عنه خيال وو كه چرې داحضرات هم دهغوى دمصلحت رائې باندې پوهه شى اودهغه موافقت اوكړى نودهغوى نور ملگرى به هم دهغوى متابعت اوكړى. (٣)

قوله: (كما قسم النبى صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر):- يادساتئى رسول الله صلی الله علیه وسلم څه زمكې خو تقسيم كړې وې خو څه ئى باقى پاتې كړې وې اويهوديانوته ئى هغه زمكې دَخراج په وجه وركړې وې. اويهوديانوبه په دغه خراجى زمكوكښې كركيله كوله اودهغوى نه به ئى دغه خراج نيم پيداوار په شكل كښې وصول كولو. دكوم تفصيل چه په روستوابواب كښې تيرشو.

په مفتوحه زمكوكښې دَ فقهاؤ اختلاف:- اوس دلته يوه مسئله ده چه په مفتوحه زمكوكښې څه حكم دې؟ آيا هغه به تقسيم كولې شى كه هغه موقوف وى؟ امام مالك رحمه الله فرمائى چه فتح كيدو سره زمكه وقف كيږى لهذا دَدې تقسيم به نه كيږى اودَ دې زمكو امدن به دَمسلمانانو په مصالح كښې خرچ كولې شى. مثلاً دَ فوج وظائف دَ پولونو جوړول دَ جماتونوجوړول وغيره. خوكه امام يووخت دَ دغه زمكوپه تقسيم كښې مصلحت گنړى نوتقسيم كولې به شى. (٤) امام شافعى رحمه الله فرمائى كه دَنورو غنائمو په شان دَدې تقسيم هم لازمى وى اوكه چرې غانمين دَهغې په وقف باندې راضى شى نوبيابه تقسيم كولې نه شى اوزمكه به وقف شى. (٥) حافظ

---

(١) عمدة القارى: ١٢/ ٢٤٤.
(٢) مختصر تاريخ دمشق: ١/ ٨٥ ذكر حكم الارضين وما جاء فيه.
(٣) حواله بالا وشرح البخارى لابن بطال رحمه الله ٥/ ٢٨٠.
(٤) فتح البارى: ٥/ ٢٢ بداية المجتهد ص: ٣٦٦ الفصل الخامس.
(٥) حواله بالا.

ابن حجر رحمه الله او قسطلانى رحمه الله او امام ابوحنيفه رحمه الله صاحبين او سفيان ثورى رحمهم الله مسلك دا نقل كړي دي چه امام ته اختيار دې كه غواړى نو تقسيم دې كړى اوكه غواړى وقف دې كړى.[1]

علامه احمدبن اسماعيل كورانى رحمه الله او امام ابوحنيفه او امام احمدبن حنبل رحمهما الله مسلك دا نقل كړي دي چه دا زمكې فتح كيدو سره وقف شى اوبيا دامام اختيار دې چه هغه دا په غانمين كښې تقسيم كړى يا په دې باندې خراج مقرر كړى.[2]

۱۳ – باب: من أحيا أرضًا مواتًا

وَرَأَى ذٰلِكَ عَلِيٌّ فِي أَرْضِ الْخَرَابِ بِالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وَقَالَ عُمَرُ مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَقَالَ «فِي غَيْرِ حَقِّ مُسْلِمٍ، وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ. أَوَيُرْوَى فِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-.

غيرآباد (شاړه) زمكه چه څوك آباده كړى او حضرت على رضي الله عنه د كوفې په شاړه زمكه كښې دا حكم وركړو اوحضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل څوك چه شاړې زمكې آبادې كړى هغه دهغه كيږى. اود حضرت عمرو بن عوف رضي الله عنه نه هم دغه شان مروى دى هغوى اوفرمائيل چه د حضورپاك نه دومره (مضمون) زياتى (نقل) دې په دې شرط چه هغه د يو مسلمان ملك نه وى اود يوظالم په زمكه كښې هيڅ حق نشته. اودحضرت حابر رضي الله عنه په روايت كښې هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه هم دغه شان روايت دې.

حل لغات: موات: هغه غيرآباد اوشاړه زمكه په كومه كښې چه كله هم يا په ډيره موده كښې زميندارى نه وى شوې او په څه بل عمارت باندې آباده شوې نه وى اودهغې څوك مالك نه وى.[3]

دترجمة الباب مقصداودفقهاؤ اختلاف: امام بخارى رحمه الله ددې ځائى نه د احياء او موات مسئله بيانوى. موات هغه زمكې ته وائى چه شاړه وى اودهغې آبادئى ته په حيات سره تشبيه وركړې شوه خكه چه ترك عمارت د فقدحيات مشابه دې.[4]

امام بخارى رحمه الله دحضرت على رضي الله عنه چه كوم اثرنقل كړې دې دهغې نه معلوميږى چه موات هغه زمكې ته وائى چه خرابه او شاړه وى. امام طحاوى رحمه الله فرمائى چه موات هغه زمكه ده چه د چا ملكيت نه وى اودې سره دعوام الناس مرافق تړلې نه وى.[5] يعنى دښاروالادانتفاع دې سره تعلق نه وى هلته دهغوى د څرن ځايونه عيدګاه وغيره نه وى.

---

[1] إرشادالسارى:۳۶/۷ فتح البارى:۲۲/۵.
[2] الكوثر الجارى:۴۸/۵.
[3] النهاية:۶۸۸/۲ طلبة الطلبة:۳۱۳.
[4] فتح البارى:۲۲/۶.
[5] عمدة القارى:۲۴۴/۱۲.

احیاء موات دادي چه یوسرې لاړشي دغه زمکه راګیره کړي او بیا هغه اوبه کړي او په کښې کر اوکړي. په احیاء موات سره به دا سړې دَدغه زمکې مالك شي یابه په دې کښې دَامام دَ اجازت ضرور وی په دې کښې دَ فقهاء کرامو درې اقوال دی. امام شافعی، امام احمد امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله فرمائی چه صرف په احیاء موات سره به هغه مالك شي دَامام دَاجازت ضرورت نشته (۱) امام ابو حنیفه رحمه الله فر مائی چه بغیردَ امام دَاجازت نه به هغه مالك نه شي. (۲) امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه زمکه ښارېې سره نیزدې وی نودَامام اجازت ضروری دې اوکه چرې لرې وی نو دَامام دَاجازت ضرورت نشته په نیزدې اولرې کښې هغه دا فرق کړې دې چه کومې زمکې دَ عیدګاه او چرا ګاه په توګه یادَ بل څه مصلحت دَ وجې نه په کار راویستې شي نوهغه نیزدې دی اوکوم ځائی کښې چه دَهغوی ځناور وغیره نه شي تللې او هغوی ته ددې زمکې دَ استعمال یووخت هم ضرورت نه وی نوهغې ته لرې وائی (۳)

امام بخاری رحمه الله چه کوم آثار او روایات پیش کړی دی دَهغې نه معلومیږی چه هغه په دې مسئله کښې دَ امام شافعی امام احمد اوصاحبین رحمهم الله دَ قول موافقت کړې دې. دَ فریق اول یعنی جمهور مستدل دَ رسول الله ﷺ ارشاد دې. من أحیا أرضامیتةً فهی له (۴) څوك چه شاړه زمکه آباده کړی هغه هم دَهغه کیږی دغه شان دَ باب مذکور نور روایات هم دَهغوی مستدلات کښې شامل دی.

اودَ فریق ثانی مستدل دَحضرت صعب بن جثامه رضی الله عنه نه نقل شوې دَحضور پاك دا ارشاد مبارك دې. لاحمی (۵) إلا لله ولرسوله (۶) یعنی حمی دَالله تعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ حق دې لهٰذا که یوسړې دَ یوې زمکې حمی واحیاء کول غواړی نوهغه له دَامام نه اجازت اخستل پکاردی. بل دَامام صاحب رحمه الله دلیل داهم دې چه دا زمکه هم دَ نور مال غنیمت په شان ده او

(۱) شرح ابن بطال:۳۹۰/۶عمدة القاری:۲۴۵/۱۲ فتح الباری:۲۲/۵.

(۲) حواله مذکوره.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) أخرجه البیهقی فی سننه بلفظ عادی الارض الحدیث ورواه ابن حجررحمه الله تعالی فی تلخیص الخبیر:۶۳/۳ وسیاتی تخرجه تفصیلاً.

(۵) **حمی**: دَحمی اصل په عربوکښې دا وو چه کله به دَهغوی څوك لوئی سردار په یوځائی کښې ډیره اچوله نودَهغوی یوسپې به چرته اوچت ځائی ته اوختلو او خپاربه ئی اوکړو نوچه ترکوم ځائی پورې به دَهغه آواز رسیدلو هغه زمکه سره دَ ټولو طرفونو دَهغه حمی یادیدله او په هغې کښې به دَهغه نه علاوه دَ بل چا څاروی نه شو څریدلې.(نیل الاوطار:۳۳۱/۵)

(۶) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی فی کتاب الجهاد باب أهل الدار یبیتون فیصاب الولدان والدراری رقم:۱۷۴۵ ومسلم رحمه الله تعالی فی الجهاد باب جواز قتل النساء فی البیات من غیر تعمد رقم:۱۵۷۰ والترمذی رحمه الله تعالی فی السیر باب ماجاء فی النهی عن قتل النساء والصبیان رقم:۱۵۷۰ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی الجهاد باب فی قتل النساء رقم:۲۶۷۲ وانظر جامع الاصول:۷۳۲/۲، ۷۳۳ رقم:۱۲۳۲.

په مال غنيمت كښې هيڅا ته داحق حاصل نه وى چه هغه دې سره بغيرد امام داجازت نه مختص شى لكه چه په ټولو غنيمتونوكښې كيږى. لانه مغنوم، لوصوله إلى يدالمسلمين بايجاف الخيل والركاب، فليس لاحد أن يختص به بدون إذن الامام كمافى سائرالغنائم. (١)

يوبل روايت بعغض فقهاء د احنافو پيش كوى چه ليس للمرء إلا ماطابت نفس إمامه به امام طبرانى رحمه الله دحضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه ددې تخريج كړې دې ليكن ددې سند ډيرزيات كمزورې دې.(٢)

اوكوموحضراتو چه تفصيل كړې دې لكه امام مالك رحمه الله نودهغوى مخې ته غالبًا داخبره ده چه احاديث مذكوره په اراضى قريبه باندې محمول دى او په كومورواياتوكښې چه على الاطلاق من أحياأرضًاميتةفهى له فرمائيلې شوى دى هغه په اراضى بعيدباندې محمول دى.

احناف حضرات دا وئيلى شى چه روايات دواړه قسم دى بعض مطلق او په بعض كښې دامام د اجازت قيد وارد شوې دې نودواړه به جمع كولې شى او وئيلې به شى چه كه څوپه اجازت د امام احياء موات كوى نوهغه به د دغه زمكې مالك شى اوڅوك چه بغيرد اذن امام احياء موات كوى هغه به مالك نه وى.

دتعليقاتو تفصيل:- د حضرت على رضي الله عنه د قول ماخوذ شراح حديث نه دې ذكركړې.(٣) دحضرت عمر رضي الله عنه قول امام مالك رحمه الله عن ابن شهاب عن سالم عن أبيه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٤) اودغه شان عبيدبن سلام هم كتاب الاموال كښې په خپل سندسره موصولاً ذكركړې دې.(٥)

حضرت عمرو بن عوف مزنى رضي الله عنه حديث اسحاق بن راهويه طبرانى ابن عدى او بيهقى رحمهم الله د كثير بن عبدالله عن أبيه عن جده په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٦)

---

١) الهداية شرح بداية المبتدى:٢٥٣/٧.

٢) ذكره الزيلعى رحمه الله تعالى فى نصب الراية:٢٩٠/٤ وقال: رواه الطبرانى وفيه ضعف من حديث معاذ وفى البناية:٣٣١/١١ الاولى أن يستدل لابى حنيفه رحمه الله تعالى بما أخرجه أبويوسف رحمه الله تعالى فى كتابه المسمى بالخراج عن ليث عن طاوس قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عادى الارض لله ولرسوله ثم لكم من بعدى. فمن أحياأرضًا فهى له وليس للمتحجر حق بعد ثلاث سنين.

٣) فتح البارى:٢٢/٥ عمدة القارى: ٢٤٥/١٢ إرشادالسارى:٣٢٣/٥ لامع الدرارى:٢٤٩/٦.

٤) تغليق التعليق:٣٠٨/٣ فتح البارى:٢٣/٥ عمدة القارى:٢٤٥/١٢.

٥) عمدة القارى:٢٤٥/١٢.

٦) تغليق التعليق:٣٠٩/٣ السنن لكبير:٤٧/٦ كتاب إحياء الموات باب مايكون إحياء ما يرجى فيه من الاجر. عمدة القارى:٢٤٥/١٢.

قوله: وَیروی عن عمرو ابن عوف رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم: - زمونږ په متداول نسخو کښې خو دا عبارت داسې دې.[۱] دغه شان حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه ابن بطال رحمه الله په نسخه کښې هم دې.[۲] یعنی په دې کښې دَحضرت عمر رضي الله عنه دَ روایت څه تذکره نشته دې. لیکن دَ نورو شراح په نسخو کښې دا عبارت داسې دې چه **ویروی عن عمر وابن عوف عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم**.[۳] یعنی په دې کښې دَحضرت عمر رضي الله عنه دَروایت تذکره هم ده. او **وابن عوف** کښې واو عاطفه دې.[۴]
علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه بعض نسخو کښې عمرو بن عوف دې یعنی دَ عین فتحه او میم په سکون سره او بعض نسخو کښې عمر دې یعنی عمربن خطاب رضي الله عنه او وابن عوف نه مراد عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دې. نو که او وئیلې شی چه دحضرت عمر رضي الله عنه دَ روایت تذکره خو په دې ترجمة الباب کښې تیره شوې نو اوس دَ مکرر ذکر کولو څه فائده؟ نو جواب به ورکولې شی چه په دې کښې بعض فوائد دی مثلاً هغه تعلیق دَتصحیح په صیغه سره وو او تمریض صیغې سره دې او هغه تعلیق بغیر دَ زیاتی وو اودا زیاتوالې الفاظ سره دې. بل تعلیق سابق غیرمرفوع وو او تعلیق مذکوره مرفوع دې لیکن دَدې ټولو فوائدو باوجود اول قول صحیح دې.[۵] (یعنی عمرو، دَعین فتحه او میم سکون سره). علامه عینی رحمه الله فرمائی چه مراد عمر بن خطاب رضي الله عنه دې (بغیر واو نه).[۶] هم عمروبن عوف دې او چه کومو بعضو نسخو کښې عمر وابن عوف راغلې دې دا تصحیف دې.[۷]
او علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه صحیح عمرو بن عوف دې دَعین فتحه او میم سکون سره او حافظ ابن حجر رحمه الله هم دغه فرمائی او ددوی دَخبرې تائید دَامام ترمذی رحمه الله په قول سره هم کیږی. **وفی الباب عن جابر و عمرو بن عوف المزنی جد کثیر وسمرة**.[۸] او دَ ابن عوف نه عبدالرحمن بن عوف مراد اخستل صحیح نه دی لکه چه علامه عینی رحمه الله هم وئیلی دی.[۹] یاد ساتنې چه دلته دَ ابن عوف نه مراد عمرو ابن عوف مزنی دې نه چه عمرو بن عوف انصاری بدری رضي الله عنه

---

[۱]) صحیح البخاری:۱/۲۱٤قدیمی.
[۲]) فتح الباری:۵/۲۳دارالکتب العلمیة، شرح ابن بطال رحمه الله ۱/۳۹۰ دارالکتب العلمیة بیروت.
[۳]) إرشادالساری:۵/۳۲۳عمدة القاری:۱۲/۲٤۶شرح الکرمانی:۱۰/۱۵۹.
[۴]) المصدرالسابق.
[۵]) شرح الکرمانی رحمه الله ۱۰/۱۵۹.
[۶]) عمدة القاری:۱۲/۲٤۶.
[۷]) فتح الباری:۵/۲۳.
[۸]) إرشادالساری:۵/۳۲۳.
[۹]) المصدرالسابق.

دچارروايت چه به وړاندې په جزيه وغيره كښې راځي.[1] اوده هغوى هم دا يوروايت امام بخارى رحمه الله په خپل صحيح كښې نقل كړې دې.[2]

حضرت عمرو بن عوف مزنى رضي الله عنه نوم اونسب:- عمرو بن عوف بن زيد بن ولجة ابن عمرو بن بكر بن أغرك بن عثمان بن عمرو بن أذبن طابخة المزنى[3]

كنيت اونسب:- دهغوى كنيت ابوعبدالله دې مزنى مزينة طرف ته د نسبت د وجې نه دې كوم چه عثمان بن عمرو ام ولد وو.[4] هغوى رضي الله عنه قديم الاسلام دې.[5] هغوى رضي الله عنه د مدينې منورې اوسيدل اختياركړى او دحضرت امير معاويه رضي الله عنه زمانه ئى ليدلې ده اوهم دهغوى دولايت په زمانه كښې وفات شوې.[6]

روايات:- دوى دحضورپاك صلى الله عليه وسلم نه روايات نقل كوى اوبعض روايتونه ئى دحضرت بلال بن حارث رضي الله عنه نه هم نقل كړى دى.[7]

اودهغوى روايات كثيربن عبدالله، عن ابيه عن جده په طريق سره نقل كوى اوكثير رحمه الله ضعيف الحديث دې.[8] امام بخارى رحمه الله په صحيح بخارى كښې دكثيربن عبدالله روايت استشهاداً نقل كړې دې اوامام ابوداؤد رحمه الله امام ترمذى اوامام ابن ماجه رحمه الله هم دهغوى روايات نقل كړى دى.[9] دحضرت جابر بن عبدالله تعليق امام احمد رحمه الله اوامام ترمذى رحمه الله موصولاً ذكركړى دى.[10]

قوله: وقال: في غيرحق سلم الخ:- يعنى حضرت عمروبن عوف مزنى رضي الله عنه په دې روايت كښې دا زياتې نقل كړې دې په دې شرط چه هغه د يومسلمان ملك نه وى اوديوظالم په دې زمكه كښې څه حق نه وى. عرق ظالم موصوف صفت او اضافت دواړه شان لوستلې شوې دې.[11] د موصوف صفت سره لوستلوكښې دوه صورتونه دى: ړومبې صورت داچه عرق نه وړاندې ذى مضاف محذوف اومنلې شى او اووئيلې شى ليس لذى عرقٍ ظالمٍ فيه حق يعنى د

[1] فتح البارى:٥/٢٣.
[2] المصدر السابق.
[3] تهذيب الكمال:٢٢/١٧٤.
[4] المصدرالسابق.
[5] المصدرالسابق.
[6] معرفة الصحابة: ٣/٢٠٤٠.
[7] تهذيب الكمال:٢٢/١٧٥.
[8] المصدرالسابق.
[9] المصدرالسابق.
[10] تغليق العليق:٣/٣٠٨فتح البارى:٥/٢٣ – ٢٤ عمدة القارى:١٢/٢٤٦.
[11] إرشادالسارى:٥/٣٢٤ فتح البارى:٥/٢٣عمدةالقارى:١٢/٢٤٦.

يوې داوني چه دَ ظالم وی په دې كښې هيڅ حق نشته [1] او دويم صورت داكيدې شي چه ليس لعرق ذى ظلم حق يعنى دَ داسې ونې څه حق نشته چه دَ ظلم والاوی يعنى چه هغه په ظالمانه توګه سره هلته لګولې شوی وی [2] اضافت سره دَلوستلو صورت دادې چه ليس لعرق ظالم فيه حق دې وخت كښې به دَ عرق نه مراد زمكه وی اومطلب دادې چه دَظالم دَ زمكې په دې كښې هيڅ حق نشته [3] امام مالك امام شافعى زهرى او ابن فارس وغيره رحمهم الله قول اول اختيار كړې دې [4]

[حديث ۲۲۱۰] [5] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهْوَ أَحَقُّ».
قَالَ عُرْوَةُ قَضَى بِهِ عُمَرُ -رضى الله عنه- فِي خِلاَفَتِهِ.

ترجمه:- دَحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورپاك ﷺ فرمائيلى چه كوم سړې يوه داسې زمكه آباده كړى چه دَ چاملكيت نه وى هغه دَهغې زيات حقداردې. عروه رحمه الله وائى چه حضرت عمر رضي الله عنه په خپل دورخلافت كښې هم دَدې مطابق فيصله كړې وه

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دايحيى بن عبدالله بن بكير مخزومى مصرى رحمه الله دې [6]
الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې. [7]
عبيدالله بن أبى جعفر:- دا عبيدالله بن ابى جعفر يساراموى قرشى مصرى رحمه الله دې. [8]
محمدبن عبدالرحمن:- دامحمدبن عبدالرحمن بن نوفل ابوالاسود رحمه الله دې [9]
عروة:- دا عروة بن زبيربن العوام رحمه الله دې. [10]
عائشة:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده. [11]

---

[1] المصدرالسابق.
[2] المصدرالسابق.
[3] المصدرالسابق.
[4] المصدرالسابق.
[5] انفردبه البخارى رحمه الله انظر جامع الاصول:۳٤۷/۱ الكتاب السادس فى أحياء الموات رقم الحديث:۱۳۰.
[6] كشف البارى:۳۲۳/۱.
[7] كشف البارى:۳۲٤/۱.
[8] كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام..
[9] كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام.
[10] كشف البارى:۲۹۱/۱.
[11] كشف البارى:۲۹۱/۱.

قوله: من أعمر أرضًا:- دا لفظ أعمر دَباب افعال ثلاثي مزيدفيه نه دې. په معنی آبادول.
قاضي عياض رحمه الله فرمائي چه دا لفظ رواة بخاري داسې ضبط کړې دې ليکن صواب عَمَر دې
يعنی ثلاثی مجرد دې لکه چه دَالله تعالی ارشاد دې. ﴿ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا ﴾ (الروم: ۹)[1]
ابن بطال رحمه الله فرمائي چه رواة بخاري أعمر نقل کړې دې ليکن ماته دَ لغت په کتابونو کښې
داسې نه دې ملاؤشوې لهذا داهم احتمال دې چه په اصل کښې من اعتمر أرضا وی او تائې
افتعال دَ اصل نه پريوتلې وی.[2] علامه عينی رحمه الله فرمائي چه ددې کلام هيڅ حاجت نشته
بياپخپله په دې کښې دَغلطئی احتمال دې ځکه چه صاحب العين يعنی علامه خليل ابن
احمد رحمه الله ذکرکړې دې چه أعمرت الارض په کلام عرب کښې مستعمل دې اوداسې ونيلې شی
أعمرالله باب منزلك نومعلومه شوه چه دَ رواة بخاري نقل کول صحيح دی او من أعمرأرضاً نه مراد
دَ زمکې احياء ده.[3]

قوله: قال عروة: قضى به عمر رضي الله عنه في خلافته:- يعنی عروة بن زبير بن العوام رحمه الله هم
په دغه مذکوره سندسره فرمائي چه حضرت عمر رضي الله عنه به دَخپل خلافت په زمانه کښې هم دَدې
مطابق فيصله کوله اودا اثرمرسل دې چه حضرت عروه هم دَحضرت عمر رضي الله عنه دَخلافت په
زمانه کښې پيداشوې وو.[4]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې.
داحديث دَ فريق اول يعنی امام شافعی امام ابويوسف او امام محمد رحمهم الله مستدل دې
چه دَ زمکې دَ احياء يعنی آبادولو دَپاره دَامام دَ اجازت ضرورت نشته که زمکه لرې وی اوکه
نيزدې.[5] دَ نورو حضراتو په دلائل باندې بحث په شروع کښې تيرشوې دې.

باب

دَترجمة الباب مقصد:- داباب بغيردَترجمې دې اوداباب دَ سابق دَپاره دَ فصل په شان دې.[6]

[حديث ۲۲۱۱] (۷)حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۲٤۷ إرشادالساری:۵/۳۲۵.
[2]) شرح ابن بطال:۶/۳۹۲.
[3]) عمدة القاری:۱۲/۲٤۷.
[4]) إرشادالساری:۵/۳۲۵.
[5]) عمدة القاری:۱۲/۲٤۷.
[6]) إرشادالساری:۵/۳۲۶.
[7]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضًا فی الحج باب قول النبی صلی الله تعالی عليه وسلم العقيق واد مبارك رقم:۱۵۳۵ وفی الاعتصام باب ماذكرالنبی صلی الله تعالی عليه وسلم وحض علی اتفاق أهل العلم الخ رقم:۷۳٤۳ ومسلم رحمه الله تعالی فی الحج باب التعريس بذی الحليفة الخ رقم:۱۳٤۶ والنسائی: ۵/۱۲۶ فی الحج باب التعريس بذی الحليفة وانظر حامع الاصول: ۹/۳۳۹ رقم: ۶۹۷.

بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ -رضي الله عنه- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- أُرِيَ وَهُوَ فِي مُعَرَّسِهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ فِي بَطْنِ الْوَادِي، فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ. فَقَالَ مُوسَى وَقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ بِالْمُنَاخِ الَّذِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِبَطْنِ الْوَادِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطٌ مِنْ ذَلِكَ.[: ۲۴۶۲]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې چه حضور پاك كله دَ شپې (مكې مكرمې ته دَتلو په وخت) په ذوالحليفه كښې يوه ناله كښې وركوزشوې وو نورسول الله ﷺ ته په خوب كښې اوونيلې شو چه تاسو دَ بركت والا په ميدان كښې ئى. حضرت موسىٰ بن عقبه رحمه الله اوونيل چه حضرت سالم رحمه الله مونږ سره هم هلته اوښ كينولو كوم ځائى چه به حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما اوښ كينولو. هغه به هم دَدغه ځائى اراده كوله كوم ځائى چه رسول الله ﷺ مبارك كوزشوې وو. دَهغه جمات لاندې كوم چه ښكته په ناله كښې وو په هغې كښې اودَ لارې په مينځ كښې.

رجال الحديث

قتيبة:- داقتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې.([1])

اسماعيل بن جعفر:- دااسماعيل بن جعفر انصارى زرقى مدينى رحمه الله دې ([2])

موسىٰ بن عقبه:- داموسىٰ بن عقبه اسدى مدينى رحمه الله دې. ([3])

سالم بن عبدالله:- داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر بن خطاب رحمه الله دې. ([4])

عن أبيه:- دا مشهورصحابى حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې. ([5])

حل لغات:- **معرسه**: بضم الميم وفتح العين المهملة وتشديد الراء المفتوحة عرس تعريسًا نه مفعول دې. په معنى په سفركښې آخره شپه كښې دآرام دَ پاره كوزيدل. او **معرس**: موضع التعريس([6])، وقال صاحب النهاية رحمه الله تعالىٰ: وبه سمى معرس ذى الحليفة، عرس بن النبى صلى الله تعالىٰ عليه وسلم فيه الصبح ثم رحل.([7])

---

[1]) كشف البارى:۲/۱۸۹.

[2]) كشف البارى:۱/۲۷۱.

[3]) كشف البارى كتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4]) كشف البارى:۲/۱۲۸.

[5]) كشف البارى:۱/۶۳۷.

[6]) النهاية:۲/۱۸۱.

[7]) المصدرالسابق

بالمناخ: بضم الميم، أناخ إناخۃً نه مفعول دې په معنى دَاوښ كينولوځائى.(١)

تشريح:- دَدې حديث مبارك تشريح كتاب الحج باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم العقيق وادمبارك كښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب خو بغيردَترجمې دې اوس پاتې شوه دَ باب سابق سره دَحديث مذكوره سره مطابقت نو په دې سلسله كښې علامه مهلب بن صفرة رحمه الله فرمائى دَامام بخارى رحمه الله مقصد دادې لكه څنګه چه ارض موات دَهغه سړى ملكيت جوړيږى څوك چه هغه آباده كړى. دغه شان نبى كريم ﷺ ذوالحليفه كښې بطن وادئى كښې قيام اوفرمائيلو اوهغه زمكه دَ چا مملوك نه وه. نو دَ رسول الله ﷺ هلته قيام كولو اومونځ اداكولوسره هغه دَ حضورپاك دَپاره معرس اومناخ جوړه شوه دغه شان كه څوك دَغيرمملوك زمكې احياء كوى نوهغه به دَ دغې مالك جوړشى.(٢)

بياپخپله هم هغه اعتراض كړې دې په اصل كښې خو به حضورپاك بعض وخت دَنورو خلقو په زمكه كښې هم وركوزيدو اوهلته به ئې مونځ هم كولو لكه چه دَحضرت انس بن مالك رضي الله عنه او حضرت عتبان بن مالك رضي الله عنه وغيره كورته حضورپاك تشريف اوړلې وو او هلته ئې مونځ هم كړې وو. بيا دَحضورپاك دَ نزول كولو اومونځ كولوسره دَ هغوى منزل اومناخ جوړيدل به څنګه صحيح وى؟(٣)

دَدې يوسيدا ساده جواب دادې چه منزل اومناخ هله جوړيږى كله چه څه مانع نه وى اودَ بل چاملك كيدل دامانع دى لهذا هلته به دا معرس او منزل نه شى تسليم كولې. اودلته بطن وادى ذى الحليفة كښې چونكه دازكه دَچاملك نه وو په دې وجه دلته څوك مانع نه وو.

دَعلامه ابن المنيرمالكي رحمه الله اوحافظ ابن حجر رحمه الله قول:- علامه ابن المنير مالكى رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله دَدې حديث مبارك په ذريعه داخودل غواړى چه صرف په يوځائى كښې كوزيدلواو هلته شپه تيرولوسره هغه زمكه مملوك نه جوړيږى او په يوځائى كښې كوزيدل او شپه تيرول دَاحياء موات په باب كښې داخل نه دى احياء موات خو به هله كيږى چه كله څوك دَدې زمكې احاطه اوكړى.(٤)

داهم كيدې شى چه امام بخارى رحمه الله په دې خبره باندې تنبيه وركوى چه نبى كريم ﷺ چرته نزول فرمائيلې سره دَدې چه هغه دَ احياء موات په حكم كښې داخله ده ليكن دَحضورپاك دَ تعريس دَ وجې نه هغه زمكې سره دَ رسول الله ﷺ سره خصوصيت اوشو. او اوس هغه دَ عامة المسلمين منافع او حقوق سره متعلق شوه لهذا اوس يوسړى ته به دَاحياء حق حاصل نه وى

---

(١) معجم الصحاح:١٠٧٦.

(٢) فتح البارى:٢٥/٥.

(٣) المصدرالسابق.

(٤) المتوارى على تراجم البخارى رحمه الله ٢٦٣ بتفصيل. فتح البارى:٢٥/٥.

لکه چه دمنیٰ زمکه ده رسول الله ﷺ هلته قیام فرمائیلې دې اومناسك حج نې اداکړی دی نوهغه زمکه سره ددې چه موات هم وی نوکه یوسړې دهغې احیاء اوکړی نودهغې مالك نه شی جوړیدې.(۱)

دعلامه عینی رحمه الله رائې:-علامه عینی رحمه الله د دې حضراتو رائې ردکړې ده اوهغه فرمائی چه د مذکوره حدیث په ذریعه امام بخاری رحمه الله ددې خبرې طرف ته اشاره فرمائیلې ده چه ذوالحلیفه سره ددې چه غیرآباد خائې دې لیکن څوك د احیاء د وجې نه ددې خائې مالك نه شی جوړیدې ځکه چه دې سره دعامو خلقو منافع متعلق دی او هرسړې ددې نه نفع حاصلولې شی او دلته کوزیدې شی لهذا د احیاء موات په ذریعه محی عام خلق ددغه زمکې نه نه شی بندولې.

وجه دخول هذا الحديث فى هذا الباب من حيث أنه أشاربه إلى أن ذالحليفة لايملك بالاحياء لما فيه من منع الناس النزول فيه، وأن الموات يجوز الانتفاع به، وأنه غيرمملوك لاحد، وهذاالمقدار كاف فى وجه المطابقة، وقد تكلم المهلب فيه بما لا يجدى، وردعليه ابن بطال بمالا ينفع، وجاء آخر نصر المهلب فى ذلك، والكل لايشفى العليل ولايروى الغليل، فلذلك تركناه.(۲)

[حديث ۲۲۱۲](۳) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ-رضى الله عنه-عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم- قَالَ «اللَّيْلَةَ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وَهُوَ بِالْعَقِيقِ أَنْ صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْ عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ». [ر: ۱۴۶۱]

ترجمه:- دحضرت عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه نن شپه یو راتلونکې (فرښته) زما د پروردګارد طرف نه ماله راغله. هغه وخت رسو ل الله ﷺ په عقیق کښې وو. دغه (فرښتې) اووئیل تاسو په دې مبارکه وادئی کښې مونځ اوکړئی او اوفرمایئی چه په حج اوعمره کښې شریك شو.

رجال الحديث

اسحاق بن ابراهيم:- دا اسحاق بن ابراهيم راهويه حنظلى رحمه الله دې.(۴)

---

(۱) المصدرالسابق.

(۲) عمدة القارى:۱۲/۲۵۰.

(۳) أخرجه البخارى أيضًا فى الحج، باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم: العقيق واد مبارك، رقم: ۱۵۳٤ وفى الاعتصام باب ما ذكر النبى صلى الله تعالى عليه وسلم وحض على اتفاق أهل العلم الخ رقم: ۷۳٤۳ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى المناسك باب فى الاقران، وانظر جامع الاصول:۹/۳٤۰ رقم:۶۹۷۲

(۴) كشف البارى:۳/٤۲۸.

شعيب بن اسحاق:- دا شعيب بن اسحاق اموي بصري دمشقي رحمه الله دې.[1]

أوزاعي:- دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعي رحمه الله دې.[2]

يحيى:- دا يحيى بن ابى كثير طائي رحمه الله دې.[3]

عكرمه:- داعكرمه مولى ابن عباس رضي الله عنهما دې.[4]

ابن عباس:- دا حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما دې.[5]

عمر:- دا دويم خليفه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه دې.[6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَدې حديث ترجمة الباب سره مطابقت دَ سابقه حديث په شان دې څکه چه دَ وادي عقيق زمکه هم غيرآباده ده اودَ چاملك هم نه دې مګر هرسړې دَهغې نه نفع اوچتولې شي اوپه دې کښې ورکوزيدې شي.[7]

قوله: وقال عمرة في حجة:- زمونږ په متداول نسخوکښې داعبارت داسې دې يعنى قال ففعل ماضى سره[8] خودَ شراح بخارى په نسخوکښې قل يعنى دَامر صيغې سره دې.

مولاناخليل احمدسهارنپوري رحمه الله قول ابي داؤد رحمه الله تعالى، رواه الوليدبن مسلم وعمر بن عبدالواحد في هذا الحديث عن الاوزاعي، وقال: عمرة في حجة، وكذا رواه على بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير في هذا الحديث قال: وقل: عمرة في حجة[9] شرح کولوسره فرمائي چه دَامام ابوداؤد رحمه الله غرض دَدې اختلاف طرف ته اشاره کول دى چه دَامام اوزاعي رحمه الله په شاګردانوکښې واقع شوې دې. لکه چه مسكين عن اوزاعي په روايت کښې قال صيغه دَماضي واقع شوې ده او وليدبن مسلم اوعمرو بن عبدالواحد عن الاوزاعي په روايت کښې قل صيغه دَامر سره واردشوې ده. بل على بن مبارك کوم چه اامام اوزاعي رحمه الله سره دا روايت دَ يحيى بن ابى کثير رحمه الله نه نقل کونکې دې دَهغه په روايت کښې هم دَقل صيغه دَ امر واقع شوې ده.[10]

---

[1]) كشف الباري:۳/۴۰۸.

[2]) كشف الباري:۲۶۷/٤.

[3]) كشف الباري:۲۶۳/۳.

[4]) كشف الباري كتاب الزكاة باب ما أدى زكونه فليس بكنزالخ.

[5]) كشف الباري:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

[6]) كشف الباري:۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

[7]) فتح الباري:۲۵/۵ المتوارى على تراجم الابواب البخارى:۲۶۳/۱.

[8]) صحيح البخاري قديمى

[9]) فتح الباري:۲۵/۵۶عمدة القاري:۲۵۰/۱۱ إرشادالساري:۳۲۶/۵.

[10]) بذل المجهود:۱۴۳/۷.

دَ حج قران فضيلت:- بل دَ قوله، قل : عمرة في حجة متبادر معنى داده چه تاسو حضورپاك ﷺ دَحج او عمره دواړو احرام اوتړنى لكه چه حضورپاك ﷺ دَالله تعالى دَ طرف نه په حج قران باندې مامور وو اودَدې حديث نه دَ حج قران فضيلت معلوميږى.(۱)

يواشكال اودهغې جواب:- دالته دا اشكال كيږى چه حضورپاك په حج قران باندې مامور وو نوبيا حضورپاك ﷺ لواستقبلت من أمرى ما استدبرت، لجعلتها عمرة كښې دَحج تمتع دَخواهش اظهار ولې كولو؟

دَدې جواب دا وركړې شوې دې چه عمرة فى حجة نه مقصود جمع بين الحج والعمرة دې. اوداجمع څنگه چه په حج قران كښې ده هغه شان حج تمتع كښې هم كيږى لهذا په دې حيثيت سره حج تمتع دَحج قران منافى نه دې.(۲) داحديث مبارك هم كتاب الحج باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم العقيق وادمبارك كښې تيرشوې دې.

۱۴-باب: إذاقال رب الارض: أقرك ما أقرك الله. ولم يذكر أجلاً معلومًا فهما على تراضيهما

كله چه دَ زمكې مالك چاته داسې اووائى چه زه به تا ترهغه وخته پورې ساتم تركومې چه الله سبحانه وتعالى تاساتى اوڅه معين موده ذكرنه كړى نودامعامله به دَدغه دواړو دَ رضامندئى پورې وى.

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړى كه چرې دَزمكې مالك چاسره معامله بغيردَ مودې خودلو اوكړه او وئى وئيل أقرك ما أقرالله دَدې څه حكم دې نوامام بخارى رحمه الله فرمائى فهما على تراضيهما يعنى تركومې چه فريقين رضامند دى ترهغه وخته پورې به دامعامله په ځائى وى او چه كله ئې ختمول غواړى نودابه ختمه شى.(۳)

دَ فقهاؤ دَاختلاف بيان:- په دې كښې اختلاف دې چه آيا دَ عقدمزارعت دَپاره دَاجل معلوم تعيين ضرورى دې كه نه؟ په فقهاء كرامو كښې امام احمد رحمه الله او اصحاب ظواهر فرمائى چه دَمودې تعيين ضرورى نه دې. خودَ جمهور علماؤ په نيزدَاجل تعيين ضرورى دې.(۴)

دَ فريق اول دليل حديث باب دې يعنى قوله صلى الله تعالى عليه وسلم: نقركم بها على ذلك ماشئنا

---

(۱) بذل المجهود:۱٤۱/۷ – ۱٤۲ الدرالمضود:۲۰۳/۳.(✿)يادساتئى چه دَاحنافو په نيز حج قران دَټولونه غوره دې بيا تمتع او بيا افراد خودَامام مالك رحمه الله او امام شافعى رحمه الله په نيز دَ يوقول مطابق دَټولو نه غوره حج افراد بيا تمتع او بيا قران اودَ دويم قول مطابق دَټولونه غوره حج تمتع اوبيا افراد او بياقران.(اختلاف الائمة العلماء: ۲۷۱/۱.

(۲) الدر المنضود:۲۰۳/۳ بذل المجهود:۱٤۲/۷.

(۳) عمدة القار:۲۵۰/۱۲ إرشادالسارى:۳۶۷/۵.

(۴) عمدة القارى:۲۵۲/۱۲ شرح ابن بطال:۳۹٤/۶ بداية المجتهد:۱٤۶/۲.

اود جمهورو د طرف نه دا جواب ورکړې شوې دې چه داجمله حضورپاك د يهوديانو په جواب کښې هغه وخت فرمائيلې چه حضور پاك د هغوى د اخراج اراده کړې وه نوهغوى اووئيل چه مونږ به دې زمکه کښې زمينداری کوو او نيم پيداوار به تاسو ته درکوو نوحضورپاك مصلحتًا هغوى په خانی پريخودل اود هغوى موده ئې د الله سبحانه وتعالى حواله کړه اودې نه پس ئې هغوى سره د مساقاة معامله اوکړه اوبيا د حضرت عمر ﷺ قول عامل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر على شطرما يخرج منها هم په دې دلالت کوى (۱) يادساتئى چه دا اختلاف په اصل کښې مبنى دې په هغه اختلاف چه مزارعت د عقود مباحة نه دې يا د عقود لازمه نه. دکوم تفصيل چه باب إذالم يشترط السنين فى المزارعة په شروع کښې تير شوې دې.

[حديث ۲۲۱۳] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُوسَى أَخْبَرَنَا نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رضى الله عنهما - أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتِ الأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ - صلى الله عليه وسلم - وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِيُقِرَّهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلاَهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ. [۲۹۸۳]

ترجمه:- حضرت ابن عمر ﷺ فرمائي چه حضرت عمر بن خطاب ﷺ يهوداونصارى د ملك حجازنه بهر اوويستل. او رسول الله کله چه هغوى په خيبروالابانديے غالب شول نويهوديان ئې د هغه خائى نه ويستل غوښتل څکه چه کله رسول الله ﷺ په خيبربانديے غالب شول نود هغه خائى ټولې زمکې د الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ اود مسلمانانو شوې. نوحضورپاك غوښتل چه يهوديان د دغه خائى نه اوباسى خودغه يهوديانورسول الله ﷺ ته دا درخواست اوکړو چه حضورپاك دې هغوى هلته پريږدى نوحضورپاك هغوى هلته پريخودل خو په دې شرط چه هغوى به په دې زمکوکښې ټول کار کوى اوهغوى ته به د پيداوار نيمه حصه ملاويږى. حضورپاك هغوى ته اوفرمائيل چه ترکومې پورې مونږ غواړو په دې بانديے به موساتو. نويهوديان هلته پاتې شو. تردې چه حضرت عمر ﷺ د خپل خلافت په زمانه کښې، هغوى د تيما او اريحاء طرف ته جلاوطن کړل.

---

(۱) عمدة القارى: ۲۵۲/۱۲.

(۲) مرتخريجه فى الاجارة باب إذا استاجر أرضافمات أحدهما رقم الحديث: ۲۲۸۵، ۲۲۸۶.

رجال الحديث

احمدبن مقدام:- دا احمد بن مقدام بن سليمان بن الاشعث بصرى رحمه الله دي.[1]

فضيل بن سليمان:- دا فضيل بن سليمان نميرى، ابوسليمان بصرى رحمه الله دي.[2]

موسى:- دا موسى بن عقبه اسدى مدنى رحمه الله دي.[3]

نافع:- دا حضرت نافع مولى حضرت ابن عمر رحمه الله دي.[4]

ابن عمر:- دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضي الله عنهما دي.[5]

عبدالرزاق:- دا عبدالرزاق بن همام حميرى صنعانى رحمه الله دي.[6]

ابن جريج:- داعبدالملك بن عبدالعزيزبن جريج ابوالوليد رحمه الله دي.[7]

دَتعليق تفصيل:- وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ يعنى امام بخارى رحمه الله دَ فضيل بن سليمان په طريق باندې موصولاً او دَ ابن جريج په طريق معلقاً ذكركړې دي[8] او امام بخارى رحمه الله دا روايت معلقه په كتاب الخمس كښې حدثنا أحمدبن مقدام حدثنا الفضيل بن سليمان حدثنا موسى بن عقبة أخبرني نافع په طريق سره مسنداً ذكركړې دي.[9] اودَ ابن جريج په طريق مذكورسره دا روايت امام مسلم رحمه الله او امام احمد رحمه الله موصولاً ذكركړې دي.[10]

قوله: أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز:- يعنى حضرت عمر رضي الله عنه يهود اونصارى دَحجاز دَزمكې نه جلاوطن كړې ووځكه چه رسول الله ﷺ هغوى دَحجاز په زمكه كښې دَهميشه دَپاره دَ پرېخودو هيڅ څه عهدوغيره نه ووكړى بلكه هغوى ئى په مشيت باندې موقوف ساتلې وو.[11]

---

[1]) كشف البارى كتاب البيوع باب من لم ير الوساوس ونحوها من الشبهات.

[2]) كشف البارى كتاب الصلاة باب سترة الامام من خلفه.

[3]) كشف البارى كتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4]) كشف البارى:٦٥١/٤.

[5]) كشف البارى:٦٣٧/١.

[6]) كشف البارى:٤٢١/٢.

[7]) كشف البارى كتاب الحيض باب غسل الحائض رإس زوجهاوترجيله.

[8]) عمدة القارى:٢٥١/١٢ فتح البارى:٢٦/٥.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى صحيحه:١٨٧/٣ كتاب المساقاة باب المساقاة بجزء من الثمر والزرع رقم:٦ واحمدرحمه الله تعالى فى مسنده:١٤٩/٥.

[11]) إرشادالسارى:٣٢٧/٥.

ارض حجاز:- علامه واقدى رحمه الله فرمائى چه دمدينې منورې نه تبوك اود طريق كوفې پورې علاقه دحجاز په نوم يادېږى.(١) علامه عينى رحمه الله فرمائى چه علامه كرمانى رحمه الله نقل كړى دى چه حجاز نه مراد مكه مدينه اوديمن علاقې دى اودا د هغه تسامح دې ځكه چه يمن په حجازكښې داخل نه دې او داده چه په جزيره عرب كښې داخل دې.(٢) ليكن د شراح كرمانى په متداول نسخه كښې دى چه والحجاز، هومكة والمدينة واليمامة(٣). يعنى په دې كښې ديمن تذكره نشته.

قوله: حين ظهر عليها الله ولرسوله صلى الله عليه وسلم وللمسلمين:- دا په دې وجه اوونيلې شو چه د خيبر بعض حصه صلحا دمسلمانانو په حصه كښې راغلې وه او بعض قهراً او عنوة (د جنګ په توګه) نوچه كومه حصه عنوة په حصه كښې راغله هغه ټول په ټوله د الله تعالى، دهغه د رسول ﷺ اود ټولو مسلمانانو شوه اوكومه چه صلحاً ملاؤ شوه هغه اول د يهودو وه اودعقدصلح نه پس هغه دمسلمانانو شوه.(٤)

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله نقركم بها على ذلك ماشئنا** سره ظاهردې.(٥)

١٥-باب: ما كان أصحاب النبى ﷺ يواسى بعضهم بعضًا فى الزراعة والثمرة

د رسول الله ﷺ صحابه كرامو رضي الله عنهم به په زميندارئى او ميوو په معامله كښې يوبل سره همدردى كوله.

د ترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دا خودل غواړى چه په كومو رواياتوكښې د مزارعت ممانعت راغلې دې لكه چه په حديث باب كښې حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه نقل كوى چه حضورپاك په كربانډې زمكه وركولونه منع فرمائيلې ده.نو حضورپاك دا ممانعت على وجه التحريم نه دې فرمائيلې بلكه دا ممانعت ئى على وجه الاولويت والافضيلت فرمائيلې دې. يعنى بهتره داده چه سړې خپله زمكه د مزارعت په ځائى خپل رور ته هم داسې د كر دپاره وركړى كله چه دې صاحب دزمكې سره په دغه زمكه باندې د كركيلې كولو ګنجائش نه وى يادادده د ضرورت نه زياتى وى.

---

(١) عمدة القارى:٢٥١/١٢ إرشادالسارى:٣٢٧/٥.
(٢) عمدة القارى:٢٥١/١٢.
(٣) شرح الكرمانى:١٦٢/١٠.
(٤) إرشادالسارى:٣٢٨/٥.
(٥) المصدرالسابق

نكه چه دحضورپاك مقصد ددې شرعي حرمت بيانول نه وو بلكه ددې خبرې ترغيب نې وركولو چه تاسو روزولي او غمخواري كوئى او خپلو رونړوته ئى هم داسې مفت وركوئى.(۱)
دا هم ونيلې شى چه ممانعت په هغه خاص صورتونو كښې وى په كوم كښې چه مخاطره ليدلې شى چه په لختوكوم پيداوار وى هغه به د مالك وى او دنورې حصې پيداوار به د زميندار وى يا دښكته حصې پيداوار به دمالك وى اود اوچتې علاقې پيداوار به د زميندار وى. په دې كښې چونكه انديښنه وى چه يوه حصه دزمكې به پيداوار وركوى اوبله حصه به نه وركوى په دې وجه حضورپاك ددې نه منع اوفرمائيله.(۲)

[حديث ۲۲۱۴](۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ ظُهَيْرٌ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقًا. قُلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ». قُلْتُ نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ «لاَ تَفْعَلُوا ازْرَعُوهَا أَوْ أَزْرِعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا».
قَالَ رَافِعٌ قُلْتُ سَمْعًا وَطَاعَةً. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج بن رافع دخپل تره حضرت ظهيربن رافع ﷺ نه روايت نقل كوى چه رسول الله ﷺ مونږ ديوداسې كار نه منع كړې وو په كوم كښې چه زمونږ فائده وه. حضرت رافع اووئيل چه رسول الله ﷺ څه فرمائيلى هغه حق دى. حضرت ظهير اووئيل رسول الله ﷺ زه راؤغوښتم اوتپوس ئى اوكړو چه تاسو په خپلو پټو باندې څه كوئى. ما اووئيل چه په لختو باندې چه كوم پيداوار وى په هغې او كهجورو او اوربشوباندې يوڅو وسق باندې كرايه وركوو. حضورپاك اوفرمائيل داسې مه كوئى تاسو پخپله زميندارى كوئى يا په بل زميندارى كوئى (يعنى بغيرعوض) يائى خالى پريږدئى. رافع وائى چه ما عرض اوكړو ما ارشاد مبارك واؤريدو اواومې منلو.

---

(۱) الابواب والتراجم:۳/۱۷۳ وفتح البارى:۵/۲۸.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الحرث والزارعة باب كراء الارض بالذهب والفضة رقم:۲۳۴۶، ۲۳۴۷ وفى كتاب المغازى عن الزهرى باب بعد باب شهودالملائكة بدراً رقم:۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه مسلم فى صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض بالطعام رقم:۳۹۴۹ والنسائى فى سننه كتاب المزارعة ذكر الاحاديث المختلفة فى النهى عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:۳۹۵۵، ۳۹۵۴ وابن اجه فى سننه كتاب الرهون باب مايكره من المزارعة رقم:۲۴۵۹ وانظر مع الاصول فى الكتاب الثانى فى المزارعة الفصل الثانى فى المنع من ذلك:۱۱/۳۰ رقم:۸۵۰۴ وتحفة الاشراف فى مسند ظهير بن رافع الانصارى رقم:۵/۳۲۹

رجال الحدیث

محمدبن مقاتل:-دا ابوالحسن، محمدبن مقاتل مروزی بغدادی مجاور مکه رحمه الله دي.(۱)
عبدالله:- دا امام عبدالله بن مبارك رحمه الله دي.(۲)
أوزاعي:- امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمه الله دي.(۳)
أبي النجاشي مولی رافع بن خدیج:-عطاء بن صهیب ابوالنجاشی رحمه الله دي.(۴)
رافع بن خدیج:- دا رافع بن خدیج انصاری رحمه الله دي.(۵)
ظهیربن رافع:نوم اونسب:- ظهیربن رافع بن عدی بن زید بن جشم بن حارثه بن الحارث بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصاری الاوسی، الحارثی المدنی.(۶)دوی دَ مشهور صحابی حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه دَ تره خوئی دي.(۷) هغوی په بیعت عقبه ثانیه کښې شریك وو.(۸) په غزوه بدرکښې دَ هغوی رضی الله عنه شرکت مختلف فیه دي محمدبن اسحاق رحمه الله فرمائی چه دوی په غزوه بدرکښې شریك نه وو.(۹)او نورو حضرات فرمائی چه هغوی رضی الله عنه په غزوه بدرکښې دَ شرکت سعادت عظمیٰ حاصل کړې دي.(۱۰)

لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله نقل کړی دی من کبار الصحابة شهد بدراً.(۱۱) هغوی رضی الله عنه دَ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نه روایت نقل کوی. اودهغوی رضی الله عنه نه دَهغوی وراره رافع بن خدیج روایت نقل کوی.(۱۲)امام بخاری امام مسلم امام نسائی اوامام ابن ماجه رحمهم الله دَدوی رضی الله عنه نه یوحدیث نقل کړې دي.(۱۳) هغوی رضی الله عنه په کوفه کښې سکونت اختیار کړې دي.(۱۴)

---

۱) کشف الباری:۲۰۶/۳ إرشادالساری:۳۲۹/۵.
۲) کشف الباری:۴۶۲/۱.
۳) کشف الباری:۴۰۸/۳.
۴) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب الابراد بالظهر فی شدة الحر.
۵) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.
۶) تهذیب الکمال:۲۶۹/۱۳.
۷) المصدرالسابق.
۸) المصدرالسابق.
۹) المصدرالسابق.
۱۰) التاریخ الکبیر للبخاری رحمه الله ۴/الترجمة:۳۱۷۳ الجرح والتعدیل:۴/الترجمة: ۲۲۱۱.
۱۱) تقریب التهذیب:۲۷۴.
۱۲) تهذیب الکمال:۴۷۰/۱۳.
۱۳) المصدر السابق.
۱۴) معرفة الصحابة للاصبهانی: ۹۳/۳.

قوله: أو أزرعوها أو أمسكوها:- علامه عينى رحمه الله اونور شراح بخارى فرمائى چه دلته أو تخيير دپاره دې نه چه د شك دپاره. يعنى رسول الله ﷺ په دريو كارونوكښې د يواختيارولو تخييروركړو چه يا خودې پخپله په دغه زمكه باندې كركوى يابل مسلمان رور له د مزارعت دپاره بغيرد څه معاوضې دې وركړى او يادې شاړه پريږدى (١)

قوله: سمعًا وطاعة:- دا په نصب او رفع دواړه شان لوستلې شى دنصب په صورت كښې د فعل محذوف دپاره به مصدروى يعنى أسمع كلامك سمعًا وأطيعك طاعةً او د رفع په صورت كښې دا به د مبتداء محذوف خبرجوړيږى يعنى كلامك أو أمرك سمع يعنى مسموع مصدر بمعنى المفعول مبالغه په توګه وى او دغه شان أمرك طاعةً كښې به وى په معنى د مطاع (٢)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله**: ازرعوها أو أزرعوها الخ سره ظاهردې

[حديث ٢٢١٥] (٣) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ - رضى الله عنه - قَالَ كَانُوا يَزْرَعُونَهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالنِّصْفِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ». [٢٤٨٩]

ترجمه:- د حضرت جابر رضى الله عنه نه روايت دې چه صحابه كرامو رضى الله عنهم په په دريمه خلورمه او نيمه باندې مزارعت كولو. بيا حضورپاك اوفرمائيل چه چاسره زمكه وى هغه دې پخپله زميندارى كوى يا دې دا (مفت) مسلمان رور له وركړى كه نه وى نو خالى دې پريږدى.

رجال الحديث

عبيدالله بن موسى:- دا عبيدالله بن موسى بن باذام عبسى كوفى رحمه الله دې (٤)

أوزاعى:- دا امام عبدالرحمن بنعمرو اوزاعى رحمه الله دې (٥)

عطاء:- دا عطاء بن ابى رباح رحمه الله دې (٦)

---

(١) عمدة القارى: ١٢/ ٢٥٤ إرشادالسارى: ٣٢٩/٥.

(٢) كشف البارى: ٢٣٦/١.

(٣) أخرجه مسلم فى صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ٨٩، ١٥٣٦ وابن ماجه فى سننه كتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم: ٢٤٥١ والنسائى فى النهى عن كراء الارض رقم: ٣٨٧٦ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثانى فى المزارعة. الفصل الثانى فى المنع من ذلك رقم: ٨٥٠٦.

(٤) كشف البارى: ٢٣٦/١.

(٥) كشف البارى: ٤٠٨/٣.

(٦) كشف البارى: ٣٩/٤.

جابر:- دحضرت جابربن عبدالله انصارى رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده (١)

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله** أوليمنحها سره واضح دې.

[حديث ٢٢١٦] وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْلِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ».

ترجمه:- دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد اوفرمائيلو چاسره چه زمكه وى هغه دې خپله په دې كښې فصل كرى يادې دا خپل مسلمان رور ته (عارية) وركړى كه نه وى زمكه دې خالى پريږدى.

رجال الحديث

الربيع بن نافع: **نوم اونسب**:- دا ربيع بن نافع ابوتوبة حلبى رحمه الله دې. (٢) هغوى رحمه الله په طرسوس كښې اوسيدلو. (٣)

شيوخ:- هغوى رحمه الله ابراهيم بن سعد، ابواسحاق ابراهيم بن محمد فزارى، اسماعيل بن عياش، بشير بن طلحة خشنى، ابوالمليح حسن بن عمرقى، حسين بن طلحة، حكم بن ظهير، ابوأسامه حماد بن اسامه، ربيع بن بدر سعدى، سعيدبن عبدالرحمن جمحى، سفيان بن عيينه، سليمان بن حبان، ابوالاحوص سلام بن سليم، شريك بن عبدالله، شهاب بن خراش، عبدالله بن بكير غنوى، عبدالله بن مبارك، عبدالعزيز بن عبدالملك قرشى، عبيد الله بن عمرو، عطاء بن مسلم حلبى، على بن حوشب، على بن سليمان، عيسى بن يوسف، محمدبن عمر طائى، محمدبن فرات، محمدبن مهاجر، مسلمة بن على، مصعب بن ماهان، معوية بن سلام، معتمربن سليمان، هشام بن يحيى، هيثم بن حميد، وليدبن مسلم، يحيى بن حمزة، يزيدبن ربيعة، او يزيدبن مقدام بن شريح رحمهم الله نه روايات نقل كوى. (٤)

تلامذه:- ابوداؤد، ابراهيم بن سعد، ابراهيم بن يعقوب، احمدبن ابراهيم، احمدبن اسحاق، احمدبن خلد، احمدبن محمد، ابوبكر محمدبن أثرم، اسماعيل بن مسعدة، حسن بن صباح، حسن بن على خلوانى، زهيربن محمد، عبدالله بن عبدالرحمن دارمى، عبدالله بن أبى مسلم، عبدالسلام بن عتيق، ابوالدر داء عبدالعزيزبن منيب، عبدالكريم بن هيثم، على بن زيد

---

(١) كشف البارى كتاب العلم باب الخروج فى طلب العلم.

(٢) تهذيب الكمال: ١٠٣/٩.

(٣) المصدرالسابق.

(٤) المصدرالسابق.

فرائضي، ابوحاتم محمد بن ادريس ابوعمر محمدبن عامر، محمدبن يحيى، يعقوب بن سفيان فارسي وغيرهم رحمهم الله دَهغوى نه روايات نقل كوى.[1]

امام نسائي رحمه الله فرمائي چه امام احمد رحمه الله به فرمائيل چه دَابوتوبة نه په روايت نقل كولو كنبي هيڅ حرج نشته او هغه به ماله راتللو[2] امام حاتم رحمه الله فرمائي **ثقة صدوق حجة**.[3]

يعقوب بن شيبة رحمه الله فرمائي **ثقة صدوق**.[4] **وكان ثقال: إنه من الابدال**[5] دَ امام ترمذى رحمه الله نه علاوه تولو ائمه حضرات دَدوى رحمه الله نه روايات نقل كړى دى.[6]

انتقال:- يعقوب بن سفيان رحمه الله فرمائي چه دَهغوى رحمه الله انتقال ۲۴۱هجرى كنبي شوې.[7]

معاوية:- دا معاوية بن سلام حبشي رحمه الله دې.[8]

يحيى:- دا يحيى بن كثير طائي رحمه الله دې.[9]

أبي سلمة:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[10]

ابوهريرة:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[11]

امام بخارى رحمه الله دا روايت تعليقًا ذكركړې دې اوامام مسلم **حسن بن على حلواني عن أبي توبة** په طريق سره دا روايت موصولاً نقل كړې دې.[12]

دَتعليق تفصيل: امام مسلم اوامام ابن ماجه رحمهما الله تعليق مذكور موصولاً ذكركړې دې.[13]

دَ تعليق ترجمة الباب سره مطابقت:- اودَتعليق مذكور ترجمة الباب سره مطابقت حديث سابق په شان دې.[14]

---

[1]) المصدر السابق.

[2]) تهذيب الكمال:۱۰۵/۹،تهذيب تاريخ دمشق:۳۱۱/۵.

[3]) تهذيب الكمال:۱۰۶/۹الجرح والتعديل:۳/الترجمة: ۲۱۰۵.

[4]) تهذيب تاريخ دمشق:۳۱۱/۵.

[5]) تهذيب الكمال:۱۰۶/۹.

[6]) المصدر السابق.

[7]) المصدر السابق.

[8]) كشف الباري: أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

[9]) كشف الباري: ۲۶۷/٤.

[10]) كشف الباري:۳۳۳/۲.

[11]) كشف الباري:۶۵۹/۱.

[12]) صحيح مسلم:۱۱۷۸/۳كتاب البيوع باب كراء الارض رقم:۱۰۲.

[13]) أخرجه مسلم فى صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم:۱۰۲ وابن ماجه فى سننه كتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم:۲٤۵۲.

[14]) عمدة القاري:۲۵۵/۱۲.

[حديث ۲۲۱۷] [1] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ ذَكَرْتُهُ لِطَاوُسٍ فَقَالَ يُزْرِعُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - إِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا». [ر: ۲۲۰۵]

ترجمه:- حضرت عمروبن دینار رحمه الله فرمائی چه ما دَ «رافع بن خدیج رضی الله عنه» روایت دَ طاؤس رحمه الله په وړاندې ذکرکړو نو طاؤس رحمه الله اوونیل په مزارعت باندې زمکه ورکولې شی. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دې نه منع نه ده فرمائیلې بلکه حضورپاک فرمائیلی وو چه په تاسو کښې خپل رور ته هم داسې مفت «دَ زمیندارئی دَپاره» زمکه ورکول بهتردی دَدې خبرې نه چه دَهغه نه څه متعین څیز واخلی.

رجال الحدیث

قبیصة:- دا قبصة بن عقبة کوفی رحمه الله دې. [2]

سفیان:- داسفیان بن سعید الثوری رحمه الله دې. [3]

عمرو:- دا عمرو بن دینارمکی رحمه الله دې. [4]

طاؤس:-دا طاؤس بن کیسان یمانی حمیری رحمه الله دې. [5]

ابن عباس:-دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. [6]

قوله: إن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه:- یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم مزارعت حرام نه وو ګرځولې لکه چه دَ امام ترمذی رحمه الله په روایت صراحت راغلې دې. عن ابن عباس رضى الله تعالى عنهما ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لم يحرم المزارعة ولكن أمر أن يرفق بعضهم ببعض.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: إن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه ولكن قال: أن يمنح أحدكم أخاه خيرله الخ سره ظاهر دې.

---

[1]) مر تخريجه في باب بدون الترجمة بعد باب إذا لم يشترط السنين فى المزارعة

[2]) كشف البارى:۲/۲۷۵.

[3]) كشف البارى:۲/۲۷۸.

[4]) كشف البارى:٤/۳۰۹.

[5]) كشف البارى:۱/٤۳۵، ۲۰۵۲.

[6]) الجامع للترمذى:۱/۲۵۸ أبواب الاحكام باب ماجاء فى المزارعة.

احديث ۲۲۱۸ / ۲۲۱۹](۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ - رضي الله عنهما - كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَصَدْرًا مِنْ إِمَارَةِ مُعَاوِيَةَ.
ثُمَّ حُدِّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ فَذَهَبْتُ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِمَا عَلَى الأَرْبِعَاءِ وَبِشَيْءٍ مِنَ التِّبْنِ.

ترجمه:- دَحضرت نافع رحمه الله نه روايت دې چه حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَ نبی کریم ﷺ حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت معاويه رضي الله عنهم دَخلافت په شروع کښې په مزارعت باندې ورکړی وو. بیا هغه ته دَ حضرت رافع بن خدیج رضي الله عنه داحدیث بیان کړې شو چه نبی کریم ﷺ پتې په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائیلي ده. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضرت رافع رضي الله عنه له لاړو اوزه هم هغه سره لاړم نوحضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَحضرت رافع رضي الله عنه نه تپوس اوکړو هغه اووئيل چه نبی کریم ﷺ پتې په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائیلي ده.په دې باندې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اووئیل چه تاته معلومه ده چه مونږ به دَ رسول الله ﷺ په زمانه کښې خپل پتې دَهغه پیداوارپه بدله کښې کوم چه په لختوباندې وی اود څه بوسو په بدله به په مزارعت باندې ورکول.

حل لغات:-**الاربعاء**: دا دَ ربيع جمع ده معنى واړه نهرونه لختی لکه چه یعقوب لغوی رحمه الله فرمائی چه ويجمع ربيع الكلاء أربعة، وربيع الجدوال أربعاء.(۲)

تشريح حديث:- دَحديث شريف حاصل دادې چه دلته حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه باندې دَهغه نهي عن المزارعت والا روايت مطلق ګنړلوباندې ردکوی او فرمائی چه رسول الله ﷺ کوم په مزارعت باندې پتې ورکولونه منع فرمائیلي وه نوهغه دَ یوشرط فاسد دَ وجې نه وه چه هغه دَ زمکې دَ یوخاص حصې دَ پیداوار په شرط یا بوسو په څه مقدار مجهول شرط به ئې لګولو اوداسې کیدو شو چه دَ زمکې دَدغه حصې پیداوار وی اوباقې زمکه کښې هیڅ نه وی یادې برعکس وی چه مزارع یا رب الارض ته هیڅ ملاؤنه شی ګنې دَدې نه علاوه صورتونوکښې مزارعت جائزدې.(۳)

(۱) وأخرجه مسلم في كتاب البيوع باب كرء الارض رقم:۱۰۹، ۱۵٤۷ والنسائي في سننه في كتاب كتاب المزارعت ذكر الاحاديث المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والربع رقم: ۳۹۱۱ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم:۸۵۰۵.
(۲) معجم الصحاح:۳۸۷.
(۳) إرشادالساري:۳۳۱/۵عمدة القاري:۲۵۷/۱۲.

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه قسطلانی رحمه الله فرمائي چه دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه بیان کړې شوې د نهی والا روایت سره داسې مستفاد کیږی چه ددې نه معلومیږی چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم عام عادت داوو چه هغوی به په زمکه کښې پخپله زمینداری کوله یانورو رونړوته به ئی بغیرد څه معاوضه نه په مزارعت باندې ورکوله.[1]

[حدیث ۲۲۱۹][2] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ-رضي الله عنهما-قَالَ كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-أَنَّ الأَرْضَ تُكْرَى.

ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - قَدْ أَحْدَثَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الأَرْضِ. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما اوفرمائیل چه ماته معلومه وه چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې به زمکه په مزارعت باندې ورکولې شوه. بیا عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته اندیښنه پیدا شوه چه داسې نه وی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دې معامله کښې څه داسې حکم ارشاد فرمائیلې وی چه هغه ته معلوم نه وی. په دې وجه هغه په مزارعت باندې زمکه ورکول پریخودل.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:- دا یحیی بن عبدالله بن بکیر رحمه الله دې.[3]
اللیث:-دا امام لیث بن سعد رحمه الله دې.[4]
عقیل:- دا عقیل بن خالد بن عقیل أیلی رحمه الله دې.[5]
ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دې.[6]
سالم:- دا سالم بن عبدالله بن عمر رحمه الله دې.[7]
عبدالله بن عمر:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.[8]

داحدیث شریف دلته مختصر دې اوامام مسلم رحمه الله او امام نسائی رحمه الله شعیب بن لیث عن أبیه په

[1] إرشادالساری:۳۳۱/۵.
[2] مر تخریجه انفًا
[3] کشف الباری:۳۲۳/۱.
[4] کشف الباری:۳۲٤/۱.
[5] کشف الباری:۳۲۵/۱. ٤۵۵/۳.
[6] کشف الباری:۳۲۶/۱.
[7] کشف الباری:۱۲۸/۱.
[8] کشف الباری:۶۳۷/۱.

طريق سره دا موصولاً ذكركړې دې [1] په دې كښې دى چه حضرت عبدالله بن عمر ﷠ به زمكه په مزارعت باندې وركوله تردې چه هغه ته داخبرملاؤشو چه حضرت رافع ﷜ زمكه په مزارعت باندې وركول منع كوى نوهغوى حضرت رافع ﷜ سره ملاقات اوكړو اوډهغوى نه ئې تپوس اوكړو چه تاسو داسې ولې كونى؟ نوحضرت رافع ﷜ اوونيل زما نه زما تره دا روايت نقل كړې دې چه رسول الله ﷺ به زمكه په مزارعت باندې وركولونه منع فرمائيله. نوحضرت عبدالله بن عمر ﷠ په جواب كښې هم هغه اوفرمائيل دكوم تذكره چه په ماقبل كښې تيره شوه چه قد كنت اعلم الحديث.[2]

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت هم واضح شو.

۱۶-باب: كراء الارض بالذهب والفضة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ أَمْثَلَ مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ
أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الأَرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

د سرو زرو او سپينو زرو په بدله باندې زمكه په كرايه وركول اوحضرت ابن عباس ﷠ فرمائى د ټولو بهتركارچه تاسو ئې كول غواړئى دادې چه خپله خالى زمكه د يوكال دپاره په كرايه وركړئى.

د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف:- په دې ترجمة الباب سره امام بخارى ﷫ دافرمائى كه زمكه په سرو زرو او سپينوزرو بدله باندې په كرايه وركړې شى نودا جائزدى كه نه؟

امام طاؤس، حسن بصرى، ابومحمد بن حزم ظاهرى رحمهم الله فرمائى چه زمكه په مزارعت وركول جائزنه دى نه ددرهم اودنانير په بدله كښې او نه د غلې په بدله كښې.[3] اوددې حضراتودليل هغه روايات دى كوم چه د مزارعت په نهى باندې مشتمل دى. او په شاته باب كښې تيرشو. خو جمهور علماء فى الجملة ددې د جوازقائل دى اوعلامه ابن منذر ﷫ خو ددې په جواز باندې د صحابه كرامو ﷡ اجماع نقل كړې ده.[4]

اوكه د مخاطرې څه صورت وى نودا حضرات هم دعدم جواز قائل دى. دا حضرات فرمائى لكه څنګه چه زمكه د غلې په بدله كښې په كرايه وركولې شى دغه شان په درجه اولى دنقدو په بدله كښې هم په كرايه باندې وركولې شى. ددې حضراتو جمهورو مستدلات هم په شاته باب كښې ذكرشو. امام ربيعه الرائى ﷫ فرمائى چه صرف په دراهم او دنانير باندې زمكه په كرايه باندې وركول جائزدى اوكه دغلې وغيره په عوض په كرايه وركړې شى نودا جائزنه دى. امام ابوحنيفه ﷫ او امام شافعى ﷫ فرمائى په نقدو او غلې په بدله كښې زمكه په كرايه باندې

---

[1]) مرتخريجه انفًا.
[2]) عمدة القارى:۲۵۸/۱۲ إرشادالسارى:۳۳۲/۵.
[3]) بداية المجتهد:۶۳۲ شرح ابن بطال:۳۹۸/۶ فتح البارى: ۳۱/۵ عمدة القارى:۲۵۸/۱۲.
[4]) المصدرالسابق.

وركولې شي خوچه د مزارعت معامله نه وي د دې حضراتو د دلائلو تفصيل هم تيرشو. دامام مالك رحمه الله نه په دې سلسله كښې دوه اقوال نقل دی. اشهب رحمه الله دعدم جواز قول نقل كړې دې او ابن قاسم رحمه الله دجواز.[1]

بهر حال دجمهور علماؤ په نيز مطلقاً زمكه په كرباندې وركول جائز دی كه دنقدو په شكل كښې وی اوكه د زميندارنی په شكل كښې وی هم دې ته مزارعت وائی. او داحضرات فرمانی چه كوم خائی د رسول اكرم ﷺ نه ممانعت راغلې دې هغه دمخاطرې په صورت باندې محمول دې يا په هغه صورت باندې محمول دې چرته چه أجل مجهول وی. امام بخاری رحمه الله په دې مسئله كښې د جمهورو طرف ته مائل دې لكه چه په ترجمة الباب او حديث باب باندې دال دې.[2]

دتعليق تفصيل: قوله: وقال ابن عباس إن أمثل الخ: - دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما دا تعليق سفيان ثوری رحمه الله په خپل جامع كښې عبدالكريم جزری عن سعيدبن جبير په طريق سره موصولاً ذكر كړې دې.[3] اوهم دغه شان بيهقی رحمه الله هم عبدالله بن وليد عدنی عن سفيان په طريق باندې موصولاً ذكر كړې دې.[4]

[حديث ٢٢٢٠][5] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمَّايَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الأَرْبِعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَثْنِيهِ صَاحِبُ الأَرْضِ فَنَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ فَقَالَ رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ.

---

[1] المصدرالسابق.

[2] المصدرالسابق.

[3] فتح الباری:٣٢/٥ وتغليق التعليق: ٣/٣١٢.

[4] المصدرالسابق وأخرجه البيهقی فی سننه الكبير، كتاب المزارعة باب بيان المنهی عنه وأنه مقصود علی كراء الارض ببعض مايخرج الخ:١٣٢/٦.

[5] إخرجه البخاری أيضاً فی كتاب الحرث والمزارعة باب ماكان من أصحاب النبی صلی الله عليه وسلم يواسی بعضهم بعضا فی ازراعة والثمر رقم:٢٣٣٩ وفی المغازی باب بعد باب شهودالملائكة رقم:٤٠١٢ – ٤٠١٣ ومسلم فی كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٥١ وأبوداؤد فی كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٢٩. والنسائی فی كتاب المزارعة ذكر الا حاديث المختلفة فی النهی عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:٣٩٢٩، ٣٩٣٠،٣٩٢١ وابن ماجه فی كتاب الرهون باب الرخصة فی كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:٢٤٥٨ وانظرجامع الاصول والكتاب الثانی فی المزارعة الفصل الثانی فی المنع من ذلک:٣١/١١ رقم:٨٥٠٤ وتحفة الاشراف:٣٥٥٣

وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي نُهِيَ عَنْ ذَٰلِكَ مَا لَوْ نَظَرَ فِيهِ ذُوُو الْفَهْمِ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِيزُوهُ، لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُخَاطَرَةِ.[ر: ۲۲۰۲]

ترجمه - حضرت رافع بن خديج ﷺ فرمائی مانه زما دوو ترونو بيان کړې دې چه هغه خلقو به دَ رسول اکرم ﷺ په زمانه کښې زمکه په مزارعت ورکوله. دَهغه پيداوار په بدله کښې چه کوم به نهرونوته نيزدې وو يا هغه پيداوار کوم چه دَزمکې مالك مستثنیٰ کړی نونبی کريم ﷺ به دَدې نه منع فرمائيله. حنظله ﷺ وائی چه ما دَ رافع ﷺ نه معلومات اوکړل چه په دينا او درهم باندې زمکه په مزارعت ورکولو څه حکم دې؟ نوحضرت رافع ﷺ اووئيل چه دَ دينار اودرهم په بدله کښې زمکه په مزارعت باندې ورکولوکښې هيڅ حرج نشته. اوهغه مزارعت دکوم نه چه منع کړې شوې ده که په حرام اوحلال باندې پوهيدونکې په دې باندې غور اوکړی نودَدې اجازت به نه ورکوی ځکه چه په دې کښې مخاطره ده.

رجال الحديث

عمرو بن خالد:- داعمرو بن خالد بن فروخ حرانی مصری رحمه الله دې.[۱]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې.[۲]

ربيعة:- دا فروخ، ربيعة الرائی بن عبدالرحمن رحمه الله دې.[۳]

حنظلة:- داحنظلة بن قيس الزرقی رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب المزارعة باب بدون الترجمة کښې تيره شوې.

رافع بن خديج:- داحضرت رافع بن خديج بن رافع بن عدی اوسی رحمه الله دې.[۴]

عمای:- دَحضرت رافع ﷺ دوه ترونه دی يو حضرت ظهير رحمه الله دې دَ کوم تذکره چه په روستوياب کښې تيره شوه دَدويم تره په نوم کښې ئی اختلاف دې علامه عبدالغنی رحمه الله او ابن ماکولاوائی چه دَهغوی نوم مظهردې.[۵] او بعض حضرات وائی دَهغه نوم مهير دې.[۶] خو علامه کلاباذی رحمه الله فرمائی لم أقف على اسمه.[۷]

قوله: لیس بھا بأس بالدینار والدھم:- دَحضرت رافع په دې قول کښې دوه احتمال دی ياخوهغوی داسې على طريق الاجتهاد اووئيل او يا على طريق التنصيص هغه دَدې دَ

---

[۱]) کشف الباری:۱/۴۹۴، ۲/۳۲۶.
[۲]) کشف الباری:۱/۳۲۴.
[۳]) کشف الباری:۳/۴۳۴.
[۴]) کشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.
[۵]) عمدة القاری:۱۲/۲۵۹ إرشادالساری:۵/۳۳۳ فتح الباری:۵/۳۲.
[۶]) المصدر السابق.
[۷]) المصدر السابق.

جوازقائل شو [1] یعنی هغه سره په دې سلسله کښې نور نصوص موجود وو.
دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

دَ امام بخاري رحمه الله قول اودَ شراح مشكوة تشويش:- قوله: قال ابوعبدالله من ههنا قول الليث: وكان الذى نهى عن ذلك.....: زمونږ په متداوله نسخوکښې داعبارت داسې دې. [2] او دَ شراح بخاري په نسخوکښې دې: **وقال الليث الخ.** [3] اودا حضرات فرمائي چه دا قول هم دې اسناد اول سره موصول دې. [4] يعنى امام بخارى رحمه الله فرمائي چه **كان الذى نهى الخ.** دَامام ليث رحمه الله قول دې چه دَ مذكوره سنديوراوى دې. داعبارت دلته نقل کړې شوې دې اوصاحب مشكوة هم مذكوره عبارت نقل کړې دې. [5] ليکن دَامام بخاري رحمه الله قول من ههنا قول الليث الخ هغه نه دې نقل کړې. شراح مشکوة ته په دې کښې تشويش پيداشو. شارح مصابيح علامه توربشتي رحمه الله فرمائي چه ماته خوپته اونه لګيده چه دا قول دچادې. دَبخاري رحمه الله دې که دَ بل راوى دې. [6] امام بيضاوى رحمه الله فرمائي چه دا په ظاهره دَ حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه كلام معلوميږى. [7] ليکن حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عيني رحمه الله فرمائي چه دَاكثرطريق نه دامعلوميږى چه دا دَ ليث بن سعد رحمه الله كلام دې. [8] او دلته زمونږ په متداول نسخوکښې خوتصريح ده چه امام بخاري رحمه الله پخپله فرمائي چه دا دَ ليث قول دې.

باب

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله بغيرترجمې دَباب ذكراوفرمائيلو او روايت ئې نقل کړې دې چه جنتي خلق به په جنت کښې داخليږى په دوى کښې به بعض خلق دَالله سبحانه وتعالى نه دَ زميندارئى اجازت اوغواړى الله سبحانه وتعالى به ورته اوفرمائي چه دومره نعمتونه تاسوته ملاؤدى داستاسودَپاره كافي نه دى چه اوس ستاسو دكركيلې شوق پيداشو. هغوى به وائي بيشکه بيشميره نعمتونه دى خو مونږ زميندارى كول غواړو. بيابه هغوى تخم اچوى اودَغرونوپه شان به دَهغې ډيرى هم اولګى. بهرحال دَهغوى داخواهش به پوره كولې شى ځکه چه هلته خو به دَچا خواهش هم نه شى ردكولې. امام بخاري رحمه الله دا روايت نقل كولوسره دا اوخودل چه مزارعت دَخپل ذات په اعتبارسره جائزدې. اوحضورپاك چه دَدې كوم ممانعت

---

[1] المصدرالسابق.
[2] صحيح البخاري:۳۱۵/۱قديمي.
[3] عمدة القاري:۲٦۰/۱۲فتح الباري:۳۲/۵إرشادالساري:۲۳۲/۵.
[4] المصدرالسابق.
[5] مشكوة المصابيح:۵٤۸/۲ رقم: ۲۹۷٤.
[6] إرشادالساري: ۲۳۲/۵عمدة القاري:۲٦۰/۱۲فتح الباري:۳۲/۵.
[7] المصدرالسابق.
[8] المصدرالسابق.

فرمانيلي دي هغه على وجه التحريم نه دي كه رسول الله ﷺ هغه ممانعت على وجه التحريم فرمانيلي وې نود جنتي په زړه كښې به د زميندارئى شوق څنګه پيداكيدو هغوى په د معصيت او ګناه خواهش هلته څنګه كولې شي.[1]

[حديث ۲۲۲۱] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنَا هِلاَلٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ هِلاَلِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ . قَالَ فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ وَاسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لاَ يُشْبِعُكَ شَيْءٌ» . فَقَالَ الأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لاَ تَجِدُهُ إِلاَّ قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا ، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ . فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم -.[۷۰۸۱]

ترجمه:- د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ دا بيان فرمانيلو اوهغوى ﷺ سره يوكلى وال سړې وو. چه يوجنتى سړې به د پروردګانه د زميندارئى كولواجازت طلب كوى الله سبحانه وتعالى به اوفرمائى چه آيا ته په داسې حال كښې نه ئى څنګه چه تا غوښتل؟ هغه به عرض كوى چه رلې نه ليكن زه زميندارى كول غواړم حضور پاك اوفرمائيل چه هغه به تخم واچوى او د سترګويه رپ كښې به راؤټوكيږى او نيغ به شى او ريبلې به شى او د هغې پيداوار به د غرونويه شان شى. الله تعالى به فرمائى اې د آدم ځويه! دا واخله ستا خيټه څه څيز نه شى ډكولې او هغه كلى وال (چه داحديث واؤريدو) وئى وئيل والله تاسو به (دغه جنتى سړې) قريشى يا انصارى وينئى څكه چه هم دغه خلق زميندارا ن دى او بهرحال مونږ زميندارى كونكى نه يو په دې باندې نبى كريم ﷺ مسكې شو

رجال الحديث

محمدبن سنان:- دامحمدبن سنان باهلى بصرى رحمه الله دې.[3]

فليح:- دا فليح بن سليمان اسلمى رحمه الله دې.[4]

هلال بن على:- دا هلال بن على بن اسامة مدينى قريشى رحمه الله دې.[5]

---

[1] الابوب والتراجم ص:۱۷۳.

[2] أخرجه البخاري أيضًا في كتاب التوحيد باب كلام الرب مع أهل الجنة رقم:۷۵۱۹ ولم يخرجه احد من أصحاب السنة سوى البخاري رحمه الله تعالى انظر: جامع الاصول حرف القاف الكتاب التاسع. الباب الثالث. الفصل الثاني. النوع العاشر رقم:۸۰۹۸.

[3] كشف البارى:۳/۵۳ه.

[4] كشف البارى:۳/۵۵ه.

[5] كشف البارى:۳/۶۲ه.

عطاء بن یسار:- داعطاء بن یسار هلالی مدنی رحمه الله دي.[1]
ابوهریره-اودحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[2]
قوله: وعنده رجل من أهل البادية:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي لم أقف على اسمه.[3]
دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب بغیرترجمې دې لکه چه دَ ماقبل دَ باب دَپاره دَ فصل په شان دې.[4] نو دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فانهم أصحاب زرع** سره واضح دې.[5]

علامه عینی رحمه الله فرمائي چه دَدې حدیث نه یوڅوفائدې مستنبط کیږی. ① په جنت کښې چه نفس انسان دَ کوم کوم دنیاوی خوند طلب ګاروی هغه ته به ورکولې شی لکه چه الله سبحانه وتعالی ارشاد فرمائي ﴿ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ﴾ (الزخرف: ۷۱)
② او په دې حدیث کښې دَدې خبرې بیان دې چه بنیادم څنګه خلقةً او جبلةً دَدنیا متاع او اسباب څنګه طالب جوړ کړې دې چه دې جنت ته لاړشی نوبیابه هم داسې آرزوګانې کوی او مګر الله سبحانه وتعالی به دې جنتیانوته دَدوی ټول خواهشات بغیردَ څه محنت اومشقت پوره کوی.
③ په دې حدیث کښې دَقناعت ترغیب او حرص ممانعت دې اوهم په دې دَ آخرت دَ نه ختمیدونکی ژوندامبارك ثمرات مرتب کیږی.[6]

۱۷-باب: ما جاء في الغرس

د ونو کرلو بیان

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله خودل غواړی چه دَونوکرلوباره کښې هم روایات راغلی دی که داسې ونه وی چه پیره او دَتنې والاوی اویا داسې ونه وی چه دَ هغې تنه وغیره نه وی په زمکه کښې دننه وی لکه چقندر ګاځرې وغیره دَدې ټولو ونو لګول جائزدی او په احادیث باب کښې دَدې نه دَ بعض تذکره موجودده.[7]

---

[1] کشف الباری:۲/۲۰٤.
[2] کشف الباری:۱/۶۵۹.
[3] فتح الباری:۵/۳٤.
[4] المصدرالسائق.
[5] المصدر السابق.
[6] عمدة القاری:۱۲/۲۶۲.
[7] التراجم والابواب:۱۷۳.

احدیث ۲۲۲۲ [۱] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضی الله عنه - أَنَّهُ قَالَ إِنَّا كُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أُصُولِ سِلْقٍ لَنَا كُنَّا نَغْرِسُهُ فِي أَرْبِعَائِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لاَ أَعْلَمُ إِلاَّ أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلاَ وَدَكٌ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ، إِلَيْنَا فَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلاَ نَقِيلُ إِلاَّ بَعْدَ الْجُمُعَةِ. [ر: ۸۹۶]

ترجمه:- دَ حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه نه روایت دې چه مونږ به دَ جمعې په ورځ خوشحالی کوله یوې بوډئ دَ چقندر جرړې اخستې کوم چه به مونږ په خپل باغ کښې په پولوباندې کرل هغې به دا په یوه کټوئی کښې پخولې بیابه ئې په هغې کښې لږې شان دَاوربشو دانې اچولې ابوحازم رحمه الله وائی چه زه دا پیژنم چه سهل رضی الله عنه اوفرمائیل نه به په هغې کښې چربی وه او غوړوالې مونږ به دَ جمعې مونځ کولو اودَهغې ملاقات له به تللو هغې به زمونږ مخې ته دغه خوراك راوړلو مونږ به دَ جمعې په ورځ هم په دې وجه خوشحالی کوله او مونږ به دَ جمعې په ورځ دَ جمعې مونځ کولو نه پس خوراك کولو اوقیلوله به مو کوله.

رجال الحدیث

قتیبة بن سعید:- دا قتیبه بن سعید بن جمیل ثقفی رحمه الله دې. [۲]

یعقوب:-دا یعقوب بن عبدالرحمن بن محمدبن عبدالله القاری المدنی رحمه الله دې. [۳]

أبي حازم:- داسلمة بن دینار مدنی رحمه الله دې. [۴]

سهل بن سعد:-دا حضرت سهل بن سعد بن مالك الساعدی رضی الله عنه دې. [۵]

قوله: کانت لنا عجوز:- علامه عینی رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَدغه ښځې نوم معلوم نه شو. [۶]

---

[۱]) واخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الجمة باب قول الله تعالی :﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ ﴾ الایة. (الجمعة:۱۰) رقم:۹۳۸ وباب القائلة بع دالجمعة رقم:۹۴۱ وکتاب الاطعمة بأب السلق والشعیر رقم:۵۴۰۳ وکتاب الاستئذان باب تسلیم الرجال علی النساء الخ رقم:۶۲۴۸۰ وأخرجه مسلم فی الجمعة باب صلاة الجمعة حین نزول الشمس رقم:۱۹۹۱ وأخرجه أبوداؤد فی الصلاة باب وقت الجمعة رقم:۱۰۸۶ وأخرجه الترمذی فی الجمعة باب ماجاء فی القائلة یوم الجمعة رقم:۵۴۵.

[۲]) کشف الباری:۱۸۹/۲.

[۳]) کشف الباری کتاب الجمعة باب الخطبة علی المنبر.

[۴]) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

[۵]) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

[۶]) عمدة القاری:۳۶۴/۶ فتح الباری:۵۴۳/۳.

دَحديث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: كنا نغرسه في أربعاتنا** سره ښكاره دې.[1]

دا حديث مبارك ابواب جمعه باب قول الله تعالى ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللهِ ﴾ (الجمعة: ١٠) كښې تيرشوې دې.

[حديث ٢٢٢٣] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه- قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الْحَدِيثَ. وَاللَّهُ الْمَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ لاَ يُحَدِّثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا أَلْزَمُ رَسُولَ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- عَلَى مِلْءِ بَطْنِي، فَأَحْضُرُ حِينَ يَغِيبُونَ وَأَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمًا «لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا». فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرُهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللَّهِ لَوْلاَ آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ) إِلَى قَوْلِهِ (الرَّحِيمُ) [ر: ١١٨]

ترجمه:- حضرت ابوهريره ﷺ فرمائى چه خلق وائى ابوهريره ډير احاديث بيانوى. آخر الله تعالى سره زماملاويدل دى يعنى چه زه دروغ وايم نوسزا به كيږى اوداخلق وائى چه نور مهاجرين او انصار دَابوهريره په شان احاديث نه شي بيانولې. او (اصل) خبره داده چه زما مهاجرين رونړه دَ بازار معاملات (يعنى اخستلو اوخرڅولو) كښې مشغول وى او زما انصارى رونړه دَخپلو مالونو (باغونو) په كاركښې مشغول وى اوزه خو يومسكين سړې يم چه دَ خيټې مړيدو په اندازه خوراك ملاوۇ شو نو بس رسول الله ﷺ سره به ووم هغه وخت به موجود ووم كله چه به داخلق غائب وو او ما به يادساتل. دې خلقو (دَ خپلو كارونودَ وجې نه)هيرول. (او يوه وجه داهم وه) چه نبى كريم ﷺ يوه ورځ اوفرمائيل چه څوك خپله كپړه دَهغه وخته پورې خوره اوساتى تركومې چه زه خبرې اترې ختمې نه كړم بيا دې راغونډه كړى اوخپلې سينې سره دې اولګوى هغه به زما خبره كله هم هيره نه كړى. دې اوريدو سره ما خپل څادر خوركړو اوهم هغه څادر ماسره وو بل څه كپړه نه وه تردې چه حضورپاك خپلې خبرې اترې ختمې كړې بيا مې راغونډكړو او خپلې سينې سره مې اولګولو. قسم دې په هغه ذات چه تاسو ئې په حقه سره

---

[1] عمدة القاري:١٢/٢٦٢.

[2] مرتخريجه فى كتاب العلم باب حفظ العلم رقم:١١٨.

راليګلي نی ما دَحضورپاك دَ دغه خبرو اترو نه تر نن پورې يوه خبره هم نه ده هيره کړې. په الله تعالی قسم که دَ قرآن مجيد دوه آياتونه نه وې ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۙ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝ ﴾ نو ما به تاسو ته کله هم حديث نه بيانولو.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل:- دا موسى بن اسماعيل تبوذکی منقری بصری رحمه الله دې.[1]

ابراهيم بن سعد:-دا ابرهيم بن سعد بن ابراهيم بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمه الله دې.[2]

ابن شهاب.- دامحمدبن شهاب بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[3]

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمزالاعرج رحمه الله دې.[4]

ابوهريرة:- اودَحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تيره شوې ده.[5]

دَدې حديث تشريح کشف الباري کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ١١٨ کښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ان إخوانى من الانصار كان يشغلهم عمل اموالهم** نه مستفادکيږی چه انصار رضي الله عنهم دَخپلو باغونو اودَغرس په کارکښې مشغول اوسيدل.[6]

قوله: مانسيت من مقالته تلك إلى يومى هذا او براعت اختتام:- اودَحضرت ابوهريره رضي الله عنه په دې قول سره دَ دې کتاب دَ براعت اختتام طرف ته اشاره هم اوشوه. ځکه چه دَدې مطلب دادې چه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم په ارشاداتو او فرموداتو کښې ترننه پورې چه زما آخری ورځ دَه دَهغه وخت نه ما هيڅ نه دی هيرکړی. نودلته دَ آخری ورځ ذکرراغلو په دې واسطه براعت اختتام حاصل شو. آخری ورځ په دې معنی نه ده چه په هغه ورځ دَهغه مرګ راغلو بلکه آخری ورځ په هغه معنی کښې ده هغه چه خبرې اترې کوی هغه په دغه ورځ کښې فرمائی اوهم دغه دَهغه دَ ژوند تراوسه پورې آخری ورځ ده باقی دَ راتلونکو ورځونه احترازمقصودنه دې.[7] اودا هم وئيلی شوی دی چه براعت اختتام قوله: والله الموعد نه مستفاد کيږی.[8]

---

[1]) كشف الباري:١/٤٣٠، ٣/٤٧٧.

[2]) كشف الباري:٢/١٢٠، ٣/٣٢٣.

[3]) كشف الباري:١/٣٢٦.

[4]) كشف الباري:٢/١١.

[5]) كشف الباري:١/٦٥٩.

[6]) عمدة القاري: ١٢/٣٦٣.

[7]) الابواب والتراجم:١٥٣.

[8]) المصدرالسابق

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۷- کتاب المساقاة، الشرب

دَدې ځائی نه امام بخاری رحمه الله کتاب المساقاة شروع کوی. زمونږ په مستداوله نسخوکښې عبارت هم په دغه پورته ترتیب سره دې.[1] اودَ علامه عینی رحمه الله په نسخه کښې کتاب المساقاة وقول الله تعالیٰ: الخ.[2] اودَ علامه قسطلانی رحمه الله په نسخه کښې دی کتاب الشرب والمساقاة، باب فی الشرب، وقول الله تعالیٰ الخ.[3] دَعلامه ابن بطال رحمه الله په نسخه کښې دی کتاب المیاه باب ماجاء فی الشرب الخ.[4] دَ حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه کښې عبارت هم زمونږ دَمستداوله نسخو په شان دې.[5]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشکال:-حافظ ابن حجر رحمه الله دلته اشکال کړې دې چه امام بخاری رحمه الله دکتاب المساقاة ترجمه قایم کړه حالانکه وړاندې چه کوم ابواب راځی دَهغې تعلق خو احیاء او اموات سره دې یعنی هغه ابواب دَ مزارعت په ذیل کښې راځی لهذا مساقاة ترجمه قایم کول مناسب نه دی.[6]

جواب:-لیکن که په ابواب باندې یونظر واچولې شی نومساقاة سره دَدې په مطابقت کښې هم څه شك او اشکال نه پیښیږی دَدې دَپاره دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشکال هیڅ وقیع نه دې.

دَمساقاة لغوی اوشرعی تحقیق:- مساقاة لغةً السقی معنی څکل، خړوب کولو نه ماخوذ دې په مجرد کښې دَضرب نه مستعمل دې.[7]

او دَ شریعت په اصطلاح کښې **هومعاقدة دفع الاشجار إلی من یعمل فیهاعلی أن الثمرة بینهما**.[8] یعنی مساقاة ونې یوعامل ته دَحواله کولونوم دې په دې شرط چه میوه به په دواړوکښې تقسیمیږی.

یواشکال اودَهغې جواب:- که چرې دااعتراض اوکړې شی چه باب مفاعله دواړو طرفوته دَعمل تقاضاکوی اودلته په باب مساقاة کښې داسې نه ده.[9] نوویلې به شی چه داسې کیدل لازمی

---

[1] صحیح البخاری:۳۱۶/۱ قدیمی.
[2] عمدة القاری:۳۶۵/۱۲.
[3] إرشاد الساری:۳۳۸/۵.
[4] شرح ابن بطال:۴۰۲/۶.
[5] فتح الباری:۳۷/۵.
[6] فتح الباری:۳۷/۵.
[7] المعجم الصحاح ص:۵۰۰ – ۵۰۱.
[8] البحر الرائق مع شرح کنزالدقائق:۳۹۸/۸..
[9] لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمدزکریا کاندهلوی رحمه الله ۲۶۱/۶.

نه دی لکه چه ونیلی شی قاتله الله او مراد وی قتله الله یا داسې وائی سافرفلان په معنی سفرد فلانکی [1]
داسې هم ونیلی شي چه دَ مساقاة عقد خودَ مالك او عامل دواړونه صادرېږی [2] یا داسې اوونیلې شی چه داد باب تغلیب نه دې [3] بهرحال مساقاة یومخصوص معامله ده اودَ اهل مدینه په نیزخودَدې نوم هم معامله ده [4] دغه شان دَاهل مدینه نور هم مخصوص لغات دی لکه چه هغه مزارعة ته مخابرة او اجارة ته بیع او مضاربة ته مقارضة وائی [5]
پس مساقاة کښې باغات او نخیل یعنی کهجورې په تقسیم باندې ورکولې شی اوونیلې شی چه دا زمونږ باغ دې ته دَدې خیال ساته اوساتنه ئی کوه دې ته اوبه ورکوه صفائې کوه کله چه دَدې میوه پیدا کیږی نیمه ته واخله اونیمه به مونږ واخلو یا اثلاثا یا ارباعا دَدې میوو دَتقسیم فیصله کولې شی.
دَ فقهاؤ اختلاف:- جمهورعلماء امام مالك امام شافعی امام ابویوسف امام محمد امام احمدوغیرهم رحمهم الله په نیزمساقاة جائزدی. او امام ابوحنیفه رحمه الله او دَامام زفر رحمه الله په نیز جائزنه دی [6] یادساتئی چه دَمساقاة دَ جواز شرائط اوهغه شرائط په کوم سره چه عقد مساقاة فاسدکیږی. دغه شان دَدې متعلق نور احکام هم هغه دی کوم چه په کتاب مزارعة کښې مذکورشوی دی. دغه شان دَ فریقین دَمستدلات څه قدرې تفصیل هم په شاته ابواب کښې تیرشوي دې.
دَ فریق ثانی دلیل اول هغه روایات دی کوم چه دَمخابره په ممانعت کښې واردشوی دی. او مخابرة هم مزارعة ته ونیلې شی. لکه چه دَحضورپاك ارشاد مبارك دې **من لم یدع المخابرة فلیوذن بحرب من الله ورسوله** [7] یعنی کوم سړې چه مخابرة (مزارعة) ترك نه کړی نوهغه دې دَالله سبحانه وتعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ دَ طرف نه دې اعلان جنګ واؤری.
بل دَعدم جواز دویمه وجه داهم ده چه داعقد (که مزارعت وی یا مساقات) دَعمل نه حاصله شوې ګټې بعض حصه باندې عامل په کرایه باندې دَاخستلو مترادف دې. نودا به دَ قفیز الطحان په معنی کښې وی [8] چه په اتفاق ناجائزدی. مثلاً یوجرندې والا ته شل منه غنم دَاوړه

---

[1] المصدرالسابق.
[2] المصدرالسابق.
[3] المصدرالسابق.
[4] عمدة القاری:۱۲/۲٦٤.
[5] المصدر السابق.
[6] بدایة المجتهد:٦۳۷ المبسوط للسرخسی:۲۳/۹۸ لامع الدراری:٦/۲۷۱.
[7] أخرجه أبوداؤد فی سننه فی کتاب البیوع باب فی المخابرة والامام الحاکم فی مستدرکه:۲/۲۸٦.
[8] وفی إعلاء السنن: ۱٦/۱۷۵ عن هشام أبی کلیب عن ابن أبی نعم البجلی ......[بقیه برصفحه آئنده...

کولو دپاره ورکړل اوورته اووایه چه د اوړه کولوپه عوض هم ددې نه شل سیره غنم یا اوړه واخله نودا ناجائزدی.[1]

د عدم جواز دریم دلیل داهم دی چه دلته اجرت یاخو مجهول دې یامعدوم او په دې کښې هره یوه خبره عقد فاسد کونکې ده.[2] د فریق اول یعنی حضرات مجوزین د دلائلو تفصیل هم شاته بابونوکښې تیرشوې دې اوددې حضراتو مستدل هغه احادیث چه د مزارعت او مساقاة په جواز او ثبوت کښې راغلی دی.

بله داخبره چه داعقد مال اوعمل په مینځ کښې عقدشرکت دې. په اصل کښې دلته فی الحال عمل کیږی اود عمل نه چه کومې فائدې حاصلیږی په هغې کښې د فریقینو اشتراك وی اوهغه میوې په دوی کښې تقسیمیږی لکه چه په مضاربت کښې کیږی. لهذا په مضاربت باندې قیاس کولوسره به داعقدهم جائزوی اود صحت قیاس دپاره د دواړو عقودو په مینځ کښې علت جامعه د حاجت او ضرورت پوره کول دی. ځکه چه اکثروختونوکښې د باغ مالك یا زمکه په ذاتی توګه د عمل زراعت د اهلیت نه عاری ده. اوکله دا اهم کیږی چه په کوم سړی کښې د عمل اوکارقدرت او مهارت وی هغه سره باغ اوزمکه موجودنه وی نوددې امر سخت ضرورت پیښیږی چه ددې دواړو په مینځ کښې چه داسې قسم عقد انعقاد اوکړې شی.[3] اولکه څنګه چه د مزارعت په ابواب کښې دا خبره تیره شوې ده چه د متاخرین احناف فتویٰ هم په جواز باندې ده. دغه شان په مساقاة کښې هم داسې ده.

داخبره هم په ذهن کښې ساتئی چه په حضرات مجوزین کښې هم بعض په جزوی تفصیلات کښې اختلاف رائې موجود ده. مثلاً مطلقًا مساقاة جائز دی یا په بعض مخصوص ونوکښې جائزدې. داؤد ظاهری رحمه الله وائی که چرې نخیل مخصوص وی نوجائز ده او امام شافعی رحمه الله په جدید قول کښې ارشاد فرمائی چه په نخیل اوکرم کښې خو مساقاة جائزدی ددې نه علاوه په نورو ونوکښې جائزنه دی. په دې وجه دهغې باره کښې احادیث او آثار راغلی دی[4] او نور حضرات د تعمیم طرف ته مائل دی چه که هرڅیز باغ وی په هغې کښې مساقاة کول جائز دی

.....بقیه ازصفحه گذشته] عن أبی سعیدالخدری رضی الله تعالی عنه قال: نهی عن عسب الفحل وعن قفیز الطحان. أخرجه الدارقطنی ص: ۳۰۸، من طریق عبدالله بن موسیٰ عن سفیان عن هشام وسکت علیه. وقال الذهبی رحمه الله فی المیزان: هذامنکر ورروایه (هشام)لایعرف. وقال ابن حجر رحمه الله فی اللسان: ذکره ابنحبان فی الثقات. وقال فی الدرایة بعد إخراج الحدیث: فی إسناده ضعف. وقال مغلطانی رحمه الله: هشام ثقة (نیل الوطار:۱۶۹/۵) وفی التلخیص: ۲۵۵/۲ قال مغلطانی رحمه الله هوثقة فینظر فیمن وثقه. ثم وجدته فی ثقات ابن حبان . وقال صاحب إعلاء السنن فی تحقیق هذا الحدیث ولم ینفرد به هشام بل تابعه عطاء من السائب عند الطحاوی فی مشکله. قال: حدثنا سلیمان..... وهذا سندجید.إعلاء السنن:۱۶۱۷۵/ ــ ۱۷۶.

[1] الهدایة شرح بدایة المبتدی:۱۰۰/۷ المبسوط للسرخسی: ۹۸/۲۳.

[2] المصدرالسابق.

[3] الهدایة شرح بدایة المبتدی:۹۹/۷ بتفصیل.

[4] بدایة المجتهد: ۶۳۸ لامع الدراری:۲۶۲/۶.

دَ کهجورو اوانګورو تخصیص نشته.[1]

۱ – باب: فی الشرب

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾/الانبياء: ٣٠/
وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾/الواقعة: ٦٨ – ٧٠ /الْأُجَاجُ: الْمُرُّ،الْمُزْنُ: السَّحَابُ.

په اوبو کښې دَحصې اخستلو بیان اودَ الله تعالی ارشاد اومونږ هرساه والاځیز دَاوبونه جوړ کړو آیا هغوی دَدې یقین نه کوی.(انبیاء: ۳۰) اودَ الله تعالی ارشاد نبه اوبنایئی چه کومې اوبه څکئی داد اوریځونه تاسو راکوزې کړی یا مونږ دَدې راکوزونکی یو که مونږ اوغواړو نودا به ترخې کړوبیا تاسو شکر ولې نه کوئی. (واقعة: ۶۸، ۶۹، ۷۰)او څوك چه وائی دَاوبوحصه صدقه کول هبه کول اودَدې وصیت کول جائزدی. که هغه تقسیم شوې وی اوکه نه وی تقسیم شوی اوحضرت عثمان ﷺ دَ رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه حضورپاك فرمائی څوك دې چه دَ رومه کوهیان واخلی او په هغې کښې خپله ډولچه دَ مسلمانانو دَ ډولچې په شان کړی (یعنی وقف ئی کړی) نوهغه حضرت عثمان ﷺ واخستل (او په مسلمانانو باندې ئی وقف کړل)

حل لغات:- **شرب**: په کسره دَشین، دَاوبوحصه، دَ څکلوونخت، دَدې جمع أشراب راځی دَ باب سمع نه مصدردې او په ضمه اوفتحه سره هم لوستلې شوې دې. صاحب مغرب وائی چه **الشرب: النصيب من الماء، بكسر الشين، وفى الشريعة: عبارة عن نوبة الانتفاع بالماء سقيًا للمزارع أوالدواب.** [2] یعنی شرب لغةً دَ شین کسره سره دې. دَ اوبوحصې ته وائی او شرعًا خپل پټی خړوب کول ایا خپلو څاروو دَ اوبوڅکلودَپاره دَخپلې حصې دَ اوبونمبر ته وائی

المزن: دَجمع صیغه ده په معنی دَاوریځ،سپینه اوریځ، دَاوبونه ډکه اوریځ دَدې واحد مزنة دې [3]

أجاجا: بالضم: الماء الملح الشديد الملوحة، ډیرې ترخې اوبه. [4]

زمونږ په متداوله نسخوکښې دا باب هم دغه شان دې [5] خودَ شراح بخاری په نسخوکښې دا دوه ابواب دی ① باب من الشرب، وقول الله تعالى: وجعلنا الاية ② باب من رأى صدقة الماء الخ [6]

دَ ترجمة الباب مقصد:- علامه ابن المنير مالکی ﷫ دَ امام بخاری ﷫ مراد دابیان کړی دې چه په اوبوباندې دَ انسان ملکیت جاری کیدې شی اودا مملوك جوړول جائزدی دَدې دپاره

[1] المصدرالسابق.
[2] المغرب: ١/ ٤٣٦.
[3] النهاية: ٢/ ٦٥٥.
[4] النهاية: ١/ ٤٠.
[5] صحيح البخاری: ١/ ٣١٦ طبع: قديمی.
[6] فتح الباری: ٥/ ٣٧ – ٣٨ إرشادالساری: ٥/ ٣٣٨ – ٣٣٩ الكوثر الجاری: ٥/ ٥٨.

حديث باب كښې حضورپاك ﷺ د بعض شركاء نه د دې د تقسيم دپاره اجازت اوغوښتو اوددې تقسيم ئې په نبي اوكس طرف باندې مرتب كړو كه چرې هغه په خپل اباحت باندې قايم پاتې كيدو نونه به په يوملك كښې داخل كيدې اونه به د اجازت او د تقسيم د ترتيب حاجت پيښيدو (١) نولكه چه امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د هغه خلقو رد كړې دې چه داوائي چه اوبه مملوك كيدې نه شي اوددې تعلق حقوق عامه سره دې. (٢)

قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشتري بئر رومة الخ. امام بخارى رحمه الله دا تعليق كتاب الوصايا باب إذا وقف أرضًا أو اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين رقم: ۲۷۷۸. بغيرددې الفاظونه ذكركړې دې. اود حضرت عثمان غنى رضي الله عنه داتعليق نى هم دې الفاظوسره امام ترمذى رحمه الله اوامام دارقطنى رحمه الله ذكركړې دې. (٣) اوپه روايت كښې دادى چه بئررومه چه د يويهودى وود حضوراكرم په ترغيب وركولوباندې حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ۳۵ زره درهم باندې واخستو اود مسلمانانودپاره وقف كړې وو

قوله: فاشتراها عثمان رضي الله عنه باندې يواشكال او د هغې جواب: دلته فاشتراها عثمان رضي الله عنه الفاظ راغلى دى. او په كتاب الوصايا كښې دا روايت چه امام بخارى رحمه الله ذكركړې دې. (٤) په دې كښې دى **ألستم تعلمون أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم قال من حفر رومة فله الجنة فحفرتها** هلته د حفر الفاظ راغلى دى په ظاهره په دوارو روايتونوكښې تعارض دې.

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه حفر الفاظ د بعض راويانو وهم دې كنى معروف روايت خوهم دغه دې چه حضرت عثمان رضي الله عنه دغه كوهې اخستې وو. (٥) دا هم جواب وركړې شوې دې چه هلته حفر عنوان مجازًا استعمال كړې شوې دې. مطلب دادې چه لكه حافر حفر بير د وجې نه دكوهى مالك وى دغه شان ما هم پيسې وركړې وې په دې وجه ئې مالك شوې ووم. اوداهم كيدې شى چه څه وخت په كوهى كښې د مرمت وغيره د پاره څه كنستل وغيره ئې كړې وى اود دې حضرت عثمان رضي الله عنه هلته ذكرفرمائيلې وى. (٦)

بهرحال د دې روايت نه د كوهى وغيره د خپل ځان د پاره اوعامو مسلمانانودپاره وقف كولوجواز معلوميږى اوكه چرته صرف د فقيرانو مسلمانانودپاره ئې وقف كړو اوپخپله وقف

---

(١) المتوارى: ٢٦٤ فتح البارى: ٣٩/٥.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) سنن الترمذى كتاب المناقب باب فى مناقب عثمان بن عفان رضي الله عنه رقم: ٣٧٠٣ وسنن للدارقطنى: ١٩٦/٤ كتاب الاحباس باب وقف المساجدوالسقايات رقم: ٢.

(٤) مرتخريجه أيضًا.

(٥) فتح البارى: ٥١١/٥.

(٦) فتح البارى: ٥١١/٥ إرشادالسارى: ٢٦٩/٦ عمدة القارى: ١٠٠/١٤.

کونکي هم فقیرشو نودهغه دپاره به هم ددې استعمالول جائزوی [1]

[حدیث ۲۲۲۴] [2] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضي الله عنه - قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ «يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الأَشْيَاخَ». قَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.
[۲۲۳۷، ۲۳۱۹، ۲۴۶۲، ۲۴۶۴، ۵۲۹۷]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد ﷺ فرمائی دَ نبی کریم ﷺ په خدمت کښې یوه پیاله پیش کړې شوه. حضورپاك دَهغې نه اوڅکل اودحضورپاك ښی طرف ته په حاضرینوکښې دَ ټولونه وړوکې هلك وو اودحضورپاك ګس طرف ته مشران سړی وو. رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې هلکه آیا ته ماته اجازت راکوې چه دَدې مشرانوسړو ته ئې ورکړم؟ هغه عرض اوکړو زه ستاسو ﷺ نه (باقی پاتې) تبرك باره کښې په خپل ځان باندې هیچاته ترجیح نه شم ورکولې. نو رسول الله ﷺ هغه پیاله هم هغه وړوکی هلك ته ورکړه.

رجال الحدیث

سعیدبن ابی مریم:- داسعید بن محمدبن الحکم بن ابی مریم جمحی ﷫ دې. [3]
ابوغسان:- دا ابوغسان محمدبن مطرف بن داؤد بن مطرف تیمی مدنی ﷫ دې. [4]
ابوحازم:- دا ابوحازم سلمة بن دینار اعرج مدنی ﷫ دې. [5]
سهل بن سعد:- دوی سهل بن سعد بن مالك ابوعباس ساعدی ﷛ دې. [6]

قوله: عن يمينه غلام أصغر القوم:- دې نه څوك مرادې؟ ابن بطال ﷫ نه نقل دی چه دې نه مراد فضل بن عباس ﷠ دې. [7] اودابن التین ﷫ نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن عباس

---

[1] عمدة القاري:۱۲/۲۶۸.
[2] وأخرجه البخاری أيضًا في كتاب المظالم باب إذا أذن له وأحله ولم يبين كم هو رقم:۲۳۱۹ وفي كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة رقم:۲٤٦٤ وفي باب هبة الواحد للجماعة رقم:۲٤٦۲ وأخرجه مسلم في كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوه ما عن يمين المبتدى رقم:٥٤۱ وأخرجه أحمد ﷫ في مسنده مسند حديث أبي مالک سهل بن سعد رقم:۲۲۸۷۵ وانظر جامع الاصول الفصل الرابع في ترتيب الشاربين: ٥/٨٤ حرف الشين الكتاب الول في الشرب الباب الاول في آداب الشراب.
[3] كشف الباري:٤/۱۰٦.
[4] كشف الباري كتاب أبواب الاذان باب فضل من غداللمسجدالخ.
[5] كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
[6] المصدرالسابق.
[7] عمدة القاري: ۱۲/۲٦۸ فتح الباري:٥/۳۹.

رضی الله عنهما مراد دی. (۱)اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه هم دغه قول متعین دې لکه چه مسند ابن ابی شیبه رحمه الله په روایت کښې دَدې خبرې صراحت کړې شوې دې.(۲)

قوله: والاشیاخ عن یساره:-علامه نووی رحمه الله مسند ابن ابی شیبه رحمه الله نه نقل کړی دی چه دَهلك نه مراد عبدالله بن عباس رضی الله عنهما دې. او اشیاخ کښې حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه هم داخل وو (۳) اوبعض حضراتو دَ ابن التین رحمه الله نه نقل کړی دی چه په وړاندې روایت کښې کوم قوله: عن یمینه أعربی دې دې نه مراد هم خالدبن ولید رضی الله عنه دې (۴)او په دغه قول اخیرباندې تعقب کړې شوې دې چه حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه ته اعرابی وئیل مناسب نه دی (۵) بل دا هم وئیلې شوی دی چه حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دغه وخت دَمشائخو عمر ته نه وورسیدلې.(۶)

په اصل کښې اشتباه او التباس دَدې قصې نه پیداشو کوم چه امام احمد رحمه الله (۷)امام ترمذی رحمه الله (۸)دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل کړې ده دکوم خلاصه چه داده هغوی فرمائی چه زه اوخالدبن ولید رضی الله عنهما رسول الله صلی الله علیه وسلم سره دَ حضرت میمونه بنت الحارث رضی الله عنها کورته لاړو نوهغې زمونږ دپاره په یولوښی کښې پئی راوړل نو حضورپاك دَهغې نه اوڅکل اوزه دحضورپاك ښی طرف ته ووم اوحضرت خالد رضی الله عنه کس طرف ته وو. حضورپاك اوفرمائیل چه حق خو ستا دې چه که چرې ته غواړې نوزه به خالدته ترجیح ورکوم ما عرض اوکړو چه زه ستاسو په تبرك باندې بل چاته ترجیح نه شم ورکولې الخ.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی بعض خلقو دا ګمان کړې دې چه دَحضرت انس رضی الله عنه او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما والا روایت تعلق هم یوې قصې سره دې نوهغه دَ اعرابی نه حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه مراد واخستو حالانکه معامله داسې نه ده ځکه چه داقصه خو دَحضرت میمونه بن الحارث رضی الله عنها په کورکښې پیښه شوې ده اوهغه قصه دَحضرت انس رضی الله عنه په کورکښې پیښه شوې وه.(۹)

اوترکومې چه په مذکوره روایت کښې په اشیاخ کښې دَحضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دَشمولیت مسئله ده نوکه چرې دا قصه اودَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما والا دَ روایت قصه یوه وی نو په دې کښې دَحضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دَ شمولیت هیڅ اشکال نشته اوهغه داسې چه دَحضرت ابن

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) إرشادالساری:۳٤۱/۵.
(۳) إرشادالساری:۳٤۱/۵تکملة فتح المهم:۱۵/٤.
(۴) عمدة القاری:۲۶۹/۱۲ فتح الباری:۳۹/۵.
(۵) المصدرالسابق.
(۶) الکوثر الجاری:۵۹/۵.
(۷) أخرجه احمد فی مسنده:۲۲۵/۱.
(۸) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات باب مایقول إذا أکل طعامًا رقم:۳٤۵۵.
(۹) فتح الباری:۳۹/۵.

عباس ﷠ په روایت کښې د دې خبرې هیڅ ممانعت نشته چه د حضرت خالدبن ولید ﷜ نه علاوه هلته بل څوك نه وو (۱)

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاری ﷫ په دې حدیث سره خپله مدعیٰ داسې ثابته کړې ده چه د ښی طرف ته کیناسود وجې نه د هغه استحقاق ثابت شوې وو که چرې د هغه حق نه وو نوحضورپاك به د هغه نه ولې اجازت طلب کولو. نوکه چرې څوك اوبه په خپل تصرف کښې راولی او په خپله مشکیزه وغیره کښې ئی کیږدی نو په طریقه اولی به د هغه استحقاق په دغه اوبوباندې ثابت شی اوهغه اوبه به د هغه ملك شی.(۲)

یوشک اودهغې ختمول:- علامه عینی ﷫ دلته یواشکال ذکرکړې دې چه په دې حدیث کښې خودې خبرې هیڅ ذکرنشته چه هغه پیاله د اوبووه نویه دې حدیث سره د اوبود ملکیت د استحقاق مدعیٰ څنګه ثابته شوه؟(۳)

بیا پخپله هم هغوی د دې دا جواب ورکړې دې چه کتاب الاشربة کښې تفصیلاً د دې خبرې تذکره شته چه کانه کان شرابًا او د شرابونه مراد هم اوبه وی اویا داسې پئی مراد دی په کوم کښې چه اوبه ملاؤشوې وی. (۴)

[حدیث ۲۲۲۵](۵) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ- رضی الله عنه- أَنَّهَا حُلِبَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- شَاةٌ دَاجِنٌ وَهْيَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ الْبِئْرِ الَّتِي فِي دَارِ أَنَسٍ، فَأَعْطَى رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- الْقَدَحَ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا نَزَعَ الْقَدَحَ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ عُمَرُ وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الأَعْرَابِيَّ أَعْطِ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الأَعْرَابِيَّ الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ «الأَيْمَنَ فَالأَيْمَنَ». [۲۴۳۲، ۵۲۸۹، ۵۲۹۶]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ﷜ فرمائی چه د حضرت انس بن مالك ﷜ په کورکښې یوه چیلئی لویه شوې وه د هغې پئی د حضورپاك د پاره اولشلې شو او په هغې کښې ئی د هغه

---

(۱) فتح الباری:۳۹/۵ — ۴۰ تکملة فتح الملهم:۱۵/۴.

(۲) فتح الباری:۳۹/۵ عمدة القاری:۲۶۸/۱۲ إرشادالساری:۳۴۱/۵.

(۳) عمدة القاری:۲۶۸/۱۲.

(۴) المصدرالسابق.

(۵) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الاشربة باب شرب اللبن بالماء رقم:۵۲۸۹ وفی کتاب الهبة وفضلها باب من استسقی رقم:۲۴۳۲وأخرجه مسلم فی کتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوهما رقم:۵۴۰۹ وأخرجه الترمذی فی کتاب الاشربة باب أن الایمنین أحق بالشراب رقم:۱۸۹۳ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الاشربة باب إذا شرب فاعطی الایمن فالایمن رقم:۳۴۲۵ وأخرجه أبوداؤد ﷫ فی کتاب الاشربة باب فی الساقی حتی یشرب رقم:۳۷۲۸ وانظر جامع الاصول حرف السین الکتاب الاول فی الشراب الباب الاول فی آداب الشرب الفصل الرابع فی ترتیب الشاربین رقم: ۳۱۰۲.

کوهی اوبه ملاؤکړې کوم چه دحضرت انس رضی الله عنه په کورکښې وو. بیاحضورپاك ته هغه پیاله وړاندې کړې شوه حضورپاك دهغې نه اوڅکل کله چه حضورپاك هغه پیاله دخلې نه جداکړه نوچه ونی کتل حضرت ابوبکر رضی الله عنه دحضورپاك ګس طرف ته دې اود حضورپاك ښی طرف ته یو کلی وال دې. حضرت عمر رضی الله عنه په فکرکښې شوه چه هسې نه حضورپاك هغه پیاله دغه اعرابی ته ورنه کړی نوهغه عرض اوکړو یارسول الله اول حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ورکړئی چه تاسو سره ناست دې خوحضورپاك هغه پیالئی هغه کلی وال ته ورکړه کوم چه ښی طرف ته وواو وئی فرمائیل دښی طرف والازیات حقداردې بیا چه دهغه ښی طرف ته وی.

حل للغات:- داجن: ساتلې شوې چیلئی جمع دواجن راځی کومې چیلئی ته چه هم په کورکښې ګیاوغیره ورکولې شی اوکله ددې اطلاق په هرساتلې شوی ځناورباندې کیږی.[1]

شیب:- د باب نصر نه د مجهول صیغه ده معنی یوځائی کول ګډوډ کول.[2]

رجال الحدیث

ابوالیمان:- دا ابوالیمان حکم بن نافع حمصی رحمه الله دې.[3]

شعیب:- دا شعیب بن ابی حمزة حمصی رحمه الله دې.[4]

الزهری:-دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[5]

أنس بن مالک:- دحضرت انس بن مالك رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[6]

قوله: فقال عمر رضی الله عنه: وخاف أن یعطیه الخ:- دزهری رحمه الله ټول ملګری داسې نقل کوی چه ددې جملې قائل حضرت عمر رضی الله عنه وو بغیرد معمر رحمه الله اووهب رحمه الله دهغوی نه نقل کړی دی چه قائل حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وو.[7] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی معمر رحمه الله چه کله په بصرې کښې حدیث بیان کړو نوهغه ته په بعض ځیزونوکښې وهم اوشو اوداهم دهغې نه دې.[8] اوبیاهغه فرمائی چه داهم احتمال دې چه دواړه شان محفوظ وی یعنی د دواړو حضراتودطرف نه دا وئیلې شوی وی.[9]اوعلامه عینی رحمه الله وائی چه د امام معمر رحمه الله د طرف نه شذوذ او وهم منسوب کولوپه مقابله کښې هم دغه قول ډیر احسن او انسب دې.[10]

---

[1]) النهایة:۱/۵۵٤.

[2]) النهایة:۱/۵۵٤.

[3]) کشف الباری:۱/٤۷۹.

[4]) کشف الباری:۱/٤۸۰.

[5]) کشف الباری:۱/۳۲۶.

[6]) کشف الباری:۲/٤.

[7]) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۹فتح الباری:۵/٤۰.

[8]) المصدرالسابق.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) المصدرالسابق.

مذکوره جمله په دې خبره باندې دلالت کوي چه صحابه کرامو رضي الله عنهم به د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ښه تعظیم کولو (۱)

قوله: الایمن فالایمن :- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی الایمن فالایمن منصوب هم لوستلې شی یعنی أعط الایمن او مرفوع هم لوستلې شی یعنی الایمن أحق (۲) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه په رفع سره لوستل روایت زیات راجح دې اودې تائیدهم د دې روایت په بعض طرق سره کیږی په کوم کښې چه الایمن فالایمنون الفاظ واردشوی دی. (۳)

یواشکال اودهغې جواب :- دلته لږشان اشکال داپیداکیږی چه سابقه روایت کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغلام نه اجازت غوښتې وو اودلته په روایت مذکوره کښې دهغه اعرابی نه اجازت نه غوښتې ددې څه وجه ده؟ علامه قسطلانی فرمائی دلته دا اعرابي چونکه نوې مسلمان شوې وو نوځکه دهغه دزړه دتسلئی دپاره په هغه باندې شفقت اوکړو دهغه نه اجازت اونه غوښتلو چه الله تعالی دې نه کړی دهغه په زړه کښې څه داسې خبره رانه شی په کوم سره چه دهغه دهلاکت اندیښنه وی او سابقه روایت کښې هغه غلام چونکه دهغوی داهل قرابت نه وو اود هغه نه هیڅ قسم څه اندیښنه نه وه اود هغه عمر د نورو بزرګانونه کم وو نو حضورپاك د هغه نه تادبا اجازت اوغوښتو. بل هلته موجود نورو حاضرینوته دا خبره په ګوته کول مطلوب وو چه که څه څیز د ښی طرف ته ناست په ځائی بل چاته ورکول وی نو دهغه ښی طرف والا اجازت اخستل ضروری دی. (۴)

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت :- دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دې.

فوائد :- شراح بخاری فرمائی چه ددې روایاتونه د یمین یعنی ښې طرف او شمال یعنی ګس طرف باندې فضیلت مستفاد کیږی. (۵)

قاضی عیاض او علامه نووی رحمهما الله فرمائی چه د ښی طرف والاحق مقدم دې اودا سنت واضحه دی او په دې کښې اختلاف نشته. (۶) اوابن حزم رحمه الله فرمائی په صورت مذکوره کښې د ګس طرف والامقدم کول جائزنه دی. (۷)

---

(۱) المصدرالسابق.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۷۱/۱۰.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۹/۱۲.

(۴) إرشادالساری: ۳٤۲/۵.

(۵) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشادالساری: ۲٤۲/۵.

(۶) المصدرالسابق.

(۷) المصدرالسابق. (✿) (اضافه ازمرتب)

په شریعت کښې د ښی طرف اهمیت :- که په احکام شریعت کښې لږ شان خیال اوکړې شئ نومعلومیږی چه په شریعت مطهره کښې ښی طرف ته ډیر اهمیت حاصل دې لکه چه په..... ابقیه برصفحه آئنده.....

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى، لقول النبي ﷺ (لايمنع فضل الماء)

چاچه دا اووئيل چه داوبومالك داوبوزيات حقداردې تردې چه هغه خړوب شى خكه چه د رسوالله ﷺ ارشاد دې فاضل اوبه مه بندونى

(بقيه ازصفحه گذشته) حديث حضرت حفصه رضی الله عنها كښې دى .أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم كان يجعل يمينه الطعامه ورابه وثيابه، ويجعل يساره لما سوى ذلك (اخرجه أبوداؤد ۱/۳۲) اوپه حديث عائشه صديقه رضی الله عنها كښې دى. كانت يد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اليمنى لطهورد، وطعامه، وكانت يده اليسرى لخلائه وما كان من أذى (أخرجه ابوداؤد ۱/۳۲) ددې نه علاوه نوراحاديث مبارك هم كوم چه په دې خبره كښې واردشوى دى دلالت كوى چه شرع هريوقابل تكريم او احترام والاعمل كښې ښي طرف لازم ګرځولې دې اوهريو قابل اهانت واذى عمل كښې ګس طرف لازم ګرځولوحكم كړې دې. مثلاً: ① په اودس او غسل كښې د ښى طرف تقديم مستحب دې (الفتاوى الهندية ۱/۵۰) ② امتخاط (پوزه صفاكول) اواستنجاء كښې د ګس لاس داستعمال حكم دې (الفتاوى الهندية ۱/۸ البحرالرائق ۱/۲۹) ③ دغه شان د قضاحاجت نه د راوتلووخت ښې په ښي خپه سره وتل مستحب دى لكه چه په دې كښې د داخليدو په وخت ګسه خپه داخلول مستحب دى (حاشيه ابن عابدين ۲۳۰) ④ دغه شان په تيمم كښې اول په ښى لاس باندې ګس لاس مسح كول مستحب دى. (الموسوعة الفقهية الكويتية ۴۵/۲۹۳) ⑤ دغه شان جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله او د يوقول مطابق مالكيه په نيز په مونځ كښې هم ښې لاس په ګس لاس كيخودل مسنون دى. (المصدرالسابق) ⑥ د جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله په نيزد جمات د داخليدو په وخت ښې خپه داخلول سنت دى اود مالكيه په نيز دا مندوب دى (المصدرالسابق) ⑦ دغه شان خوراك هم په ښى لاس كول مسنون دى اوبغيرد عذرنه په ګس لاس خوراك كول مكرود دى. (فتح الباري ۹/۵۲۱ مغنى المحتاج ۳/۳۵۰) ⑧ اوښى لاس د ښى مخ نه لاندې كيخودل او په ښى اړخ اوده كيدل سنت دى. (أخرجه النسائي في محل اليوم والليلة ۴۴۹ الرسالة) ⑨ دغه شان د فقهاؤ په نيز نوكونو پرې كولووخت كښې د ښې طرف نه شروع كول مستحب دى. (الموسوعة الفقهية الكويتية ۴۵/۲۹۴) ⑩ په غلاكولو كښې د ښى لاس په پرې كولود فقهاؤ اتفاق دې. (المصدرالسابق) ⑪ دغه شان دجمهورفقهاؤ اتفاق دې چه د نوى پيدا شوى ماشوم په ښى غوږ اذان او ګس غوږ كښې اقامت مسنون دې. (المصدرالسابق) ⑫ او مسواك كولوسره په خله كښې دښى طرف نه شروع كول سنت دى. (الفتاوى الهندية ۱/۷ المغني ۱/۹۶) ⑬ دغه شان په اذان كښې حتى الصلاة اوحى على الفلاح ونيلو وخت كښې اول ښي طرف ته اوبيا ګس طرف ته مخ تاوولو هم مندوب دى. (الموسوعة الفقهية ۴۵/۲۹۵) ⑭ اود مړى دغسل په وخت دښى طرف نه شروع كول مسنون دى. (فتح الباري ۳/۱۳۰ مسلم ۲/۶۴۸) ⑮ دغه شان دسر په خرولو كښې هم دښى طرف نه شروع كول مستحب دى سره ددې چه په دې خبره كښې د فقهاؤ اختلاف پيداشوې دې چه ښې طرف د حالق معتبردې كه د محلوق (الموسوعة الفقهية ۴۵/۲۹۶) ⑯ اود اوبويا بل څيز دتقسيم په وخت د ښى طرف مسنون كيدلوتذكره خو په حديث باب كښې ده اودغه شان دعالم آخرت ابدى كاميابى اوسرفرازى هم د اصحاب يمني دپاره خاص كړې شوې ده.

اللهم ارزقنا اتباع سنن سيدالمرسلين واجعلنا فى الدارين من أصحاب اليمنى آمين يارب العالمين. مرتب: محد مزمل سلاوټ عفى عنه.

دترجمة الباب مقصد:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله داكومه خبره ذكر كړې ده په دې كښې دَ چا هم اختلاف نشته.[1] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه نفي اختلاف دَ جمهورعلماؤ په قول باندې خو صحيح ده ځوك چه دَ اوبودمملوك كيدو قائل دى ليكن كوم خلق داوائي چه اوبودَ چاملك نه وى دَ حقوق عامة دَ قبيل نه دې اوكوم سړې چه غواړى په هغې كښې تصرف كولې شى دَهغوى په لحاظ به دانفى صحيح نه وى.[2]
اودَ امام بخاري رحمه الله مقصددادې چه كوم سړې دَاوبومالك دې هغه زيات حقدار دې اودَخپل ځاروودَ خروب كولونه پس چه كومې بچ شى دَهغه زياتى اوبونه به بيشكه دَ خلقو دَ انتفاع اجازت وركولې شى. باقى داچه پخپله دې خان مؤخركړى اونوردې مقدم كړى دا صحيح نه ده.چونكه حضورپاك دَ فضل ماء دَ منع كولونه بنديز كړې دې نومعلومه شوه كه اوبه زياتى نه وى نوپه هغې كښې سړى ته دَبل دَمنع كولوحق شته اوپه فضل ماء كښې دَ منع كولوحق نشته.

[حديث ٢٢٢٦/٢٢٢٧][3] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضى الله عنه-أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-قَالَ «لاَ يُمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ لِيُمْنَعَ بِهِ الْكَلأُ».

ترجمه:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمائيلې دې چه فاضل يعنى زياتى اوبه مه منع كوئى چه دَهغې په نتيجه كښې واښه منع شى.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى رحمه الله دې.[4]
مالك:-دوى امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دى.[5]
ابى الزناد:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[6]
الاعرج:- دا اعرج، عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[7]

---

[1] شرح ابن بطال:٦/٤٠٥.
[2] فتح البارى:٥/٤٠.
[3] أخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى كتاب المساقاة باب تحريم بيع فضل الماء الذى يكون بالفلاة رقم:٤٠٨٩، ٤٠٩٠، ٤٠٩١ واخرجه أابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الاجارة باب فى منع الماء رقم: ٣٤٧٥ والترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع باب بيع فضل الماء رقم:١٢٧٢ وابن ماجه فى كتاب الرهون رقم: ٢٤٧٨ وأحمد فى مسنده فى مسندأبى هريرة رضى الله تعالىعنه رقم:٧٣٢٠، ٩٩٧٦، ٨٧١٠ ١٠٢٥٧ وانظرجامع الصول حرف المباء الكتاب الثانى الباب الثانى الفصل الرابع الماء ولاملح رقم:٣١٠.
[4] كشف البارى:١/٢٨٩، ٤/١١٢.
[5] كشف البارى: ١/٢٩٠ ٢/٨٠.
[6] كشف البارى:٢/١٠.
[7] كشف البارى:٢/١١.

ابی هریره:- اودَ حضرت ابوهریره ﷺ تذکره هم تیره شوې ده. (۱)

تشریح:- په دې روایت مذکوره کښې داونیلی شوی دی چه داوبوکومه زیاتی حصه ده دَهغې نه څوك په دې وجه مه منع کوئی دې دپاره چه دَهغې په ذریعه وابنه بچ کړې شی اومنع کړې شی په عربوکښې به داکیدل چه دَ یوسړی به یوځائی کښې کوهې وو یاچینه وه اوهغې سره به وابنه راټوکیدل نودَ څاروو والا به هلته راتلل اوخپل څاروی به ئی څرول اودَ وښوخوړلونه پس به دَ اوبوضرورت وو نودَدې پاره به ئی اوبه هم په هغه ځائی کښې پرې څکولې. اوس که د اوبومالك به هلته دَاوبوڅکولونه منع کوی نوښکاره خبره ده چه ددې نتیجه به دا شی چه خلق به هلته خپل څاروی دَ وښودَ څرن دپاره هم نه راولی. چه دَوښوڅرن دې دلته کوی او اوبه دې بل ځائی ورکوی نودا خوډیره ګګه او سخته مسئله ده. په دې وجه حضورپاك اوفرمائیل چه تاسودَزیاتی اوبونه په دې وجه منع کوئی چه دَ وښونه منع شی اووابنه بچ کړې شئی دا صحیح نه دی. دَدې نه معلومه شوه چه وابنه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه دَ منع کولو اجازت نشته اوکوموخلقو چه دَاوبونه منع اوکړه اودَ وښودَ بچ کولودَپاره نی بهانه جوړه کړه په هغوی باندې رسول الله نکیر اوفرمائیلو. (۲)

دَ فقهاءَ اختلاف بیان:- اوس پاتې شوه داخبره چه وابنه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه منع کول صحیح نه دی. دامنع کول تحریمی دی که تنزیهی په دې کښې دَعلماؤ دوه اقوال دی. راجح هم دغه دې چه داممانعت تحریمی دې او امام مالك امام ابوحنیفه اوامام شافعی رحمهم الله هم دغه مسلك دې.(۳)

دا ممانعت صرف دَ څاروو په حق کښې دې که دَ فصل متعلق هم دې. شوافع او احناف وائې چه صرف دَ څارووباره کښې دې که څوك خپل څاروی باندې اوبه څکوی نوپه دې سره د اوبودَمالك دَمنع کولوحق نشته. پاتې شوه داخبره که یوسړې خپل پټې اوبه کول غواړې نودَهغې دَمنع کولوحق شته. (۴) اودا په دې وجه چه څاروې خودَ ذی روح دَقبیل نه دې اودَ تندې دَ وجې نه دَهغې دَ هلاکت اندیښنه ده او په زمکه او فصل کښې داسې نه ده. (۵)

دَ مالکیه په نیز په فصل کښې هم دغه حکم دې که چاسره دَ ضرورت نه زیاتی اوبه وی اوڅوك خپل پټې اوبه کول غواړی نوهغه ته دَ منع کولوحق نشته.(۶) اودَ حنابله نه دواړه روایتونه نقل دی. (۷)

---

(۱) کشف الباری: ۱/۶۵۹.
(۲) عمدة القاری:۱/۲۷۱- ۲۷۲. فتح الباری:۵/٤۰ – ٤۱.
(۳) ردالمحتار:۵/۲۸۳ المغنی:۵/۵۸۰ شرح الزرقانی: ۷/۷٤ عمدة القاری: ۲/۲۷۲إرشادالساری: ۵/۳٤۳ فتح الباری: ۵/٤۱ اختلاف الائمة العلماء: ۲/٤٤.
(٤) المصدرالسابق.
(۵) المصدرالسابق.
(٦) المصدرالسابق.
(۷) إختلاف الائمة العلماء: ۲/٤٤ – ٤۵.

وابنه د حقوق عامه نه دى: - د دې حديث او نورو احاديثو نه دامعلوميږى چه وابنه دحقوق عامه نه دى او د دې نه منع كولې نه شى د دې تفصيل دادې چه هغه وابنه كوم چه په غيرمملوكه او مباحه زمكو كښې راټوكيږى لكه ځنګل، وادياني غرونه اوداسې زمكې د كومې چه څوك مالك نه وى هغه د ټولو خلقو د پاره مشترك دى او د هغه ځائى د ښونه اوپه هغه ځائى كښې څاروى څرولونه څوك منع كولې نه شى او هم دغه د احنافو او ټولو فقهاؤ مسلك دې.(١) لكه چه د حضورپاك ارشاد دې المسلمون شركاء فى ثلاث: الماء والنار والكلاء (٢) يعنى ټول مسلمانان په دريو څيزونو كښې شريك دى ① اوبه ② اور ③ وابنه. دغه شان د حضورپاك ارشاد دې ثلاث لايمنعن: الماء والكلاء والنار.(٣) يعنى د دريو څيزونو نه به څوك نه منع كوې: ① اوبه ② اور ③ وابنه. په دې خبره خو اجماع ده چه په دغه مذكوره زمكو كښې راټوكيدونكى وابنه د ټولو د پاره شريك دى.(٤) او د يو كس د پاره دا اختيارنشته چه د دغه وښونه څوك منع كړى او د خپل ځان د پاره ئى خاص كړى.

علامه شامى رحمه الله وائى كه د چا په مملوكه زمكه كښې هم داسې اوبه راوخيژى او د هغې مالك دا كرلې نه دى نو د هغې هم دغه حكم دې كوم چه ذكرشو يعنى څوك به د دغه وښو د اوړلونه او هلته خپل څاروى څرولونه نه شى منع كولې. خو د زمكې مالك ته داحق ضرور حاصل دې چه هغه څوك د خپلې مملوكه زمكې د راتلونه منع كړى.(٥)

علامه كاسانى رحمه الله فرمائى كه څوك د دغه وښو د پاره د چا په مملوكه زمكه كښې داخليدل غواړى نو كتلې به شى چه بل ځائى كښې دغه وابنه موجوددى كه نه كه چرته بل ځائى ملاويږى نو د زمكې مالك هغه منع كولې شى او كه بل ځائى نه ملاويږى نو د زمكې مالك ته به وئيلې شى چه ته يا ده ته د داخليدو اجازت وركړه او يا پخپله دله وابنه وركړه.(٦)

او علامه شامى رحمه الله فرمائى كه د زمكې مالك د خپلې زمكې وابنه راجمع كړل يا هغه پخپله په خپله زمكه كښې د وښو كراوكړو نو دا د هغه ملكيت دې اوس چاته د دغه وښو اوړلو اختيارنشته ځكه چه دغه وابنه د زمكې مالك ته د خپل محنت اوكسب سره حاصل شوى دى.(٧)

علامه ابن هبيرة رحمه الله فرمائى چه كوم وابنه د چا په مملوكه زمكه كښې اوشى نو د زمكې مالك به د هغې مالك جوړ شى؟ په دې كښې د فقهاؤ اختلاف دې امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائى صاحب

---

(١) شامية: ٢٨٣/٥ المغنى:٥/ ٥٨٠ شرحالزرقانى:٧/ ٧٤.

(٢) أخرجه أبوداؤد فى سننه: ٧٥١/٣باب فى منع الماء رقم: ٣٤٧٧.

(٣) أخرجه ابن ماجه فى سننه:٨٢٦/٢ من حديث أبى هريره رضى الله تعالى عنه وصحح اسناده ابن حجر رحمه الله تعالى فى التلخيص: ٦٥/٣.

(٤) الموسوعة الفقهية الكويتية: ١٠٧/٣٥.

(٥) شامية: ٢٧٣/٥.

(٦) بدنع الصنائع:١٩٣/٦.

(٧) شامية:٢٨٣/٥.

دَ زمکې به مالك نه وي بلکه چه څوك هم دغه واښه حاصل کړي هغه به مالك وي. [1]امام شافعي رحمه الله فرمائي چه مالك زمين به دَ دغه وښوهم مالك وي دَ امام احمدبن حنبل نه دواړه روايتونه دي او راجح روايت هم دغه دې کوم چه دَ امام مالك رحمه الله دَمذهب موافق دې. امام مالك رحمه الله فرمائي که مالك دَ دغه زمکې احاطه او احراز کړې وي نومالك دَ زمکې به هم دَ دغه وښوهم مالك وي کنې مالك به نه وي. [1]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت داسې دې چه قوله: لايمنع فضل الماء په دې خبره دلالت کوي که چرې اوبه زياتې او فاضل نه وي نودَ اوبو مالك دَدې زيات حقداردې. [2]

[حديث ٢٢٢٧][3] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ تَمْنَعُوا فَضْلَ الْمَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلإِ».

ترجمه:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي چه فاضل اوبه مه منع کوه چه دَهغې په ذريعه فاضل واښه منع کړئ.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن عبدالله بن بکير رحمه الله دې. [4]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې. [5]

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلي رحمه الله دې. [6]

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبيدالله بن شهاب زهري رحمه الله دې. [7]

ابوهريره:- اودَحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تيره شوې ده. [8]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَحديث سابق په شان دې.

---

[1]) إختلاف الائمة العلماء: ٢/٤٣ – ٤٤.

[2]) عمدةالقاري: ١٢/٢٧١.

[3]) مرتخريجه انفا.

[4]) کشف الباري: ١/٣٢٣.

[5]) کشف الباري: ١/٣٢٤.

[6]) کشف الباري: ١/٣٢٥، ٣/٤٥٥.

[7]) کشف الباري: ١/٣٢٦.

[8]) کشف الباري: ١/٦٥٩.

۴- باب: من حفر بئراً في ملكه لم يضمن

که یوسړي په خپله زمکه کښې کوهی اوباسي (اوپه هغې کښې څوك پريوځي مړشي) نو په هغه به څه تاوان نه وي

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله فرمائي چه په مملوکه زمکه کښې چاکوهي اوويستلو اوڅوك په اتفاقي توګه په هغې کښې مړشو نودکوهي په مالك به څه ضمان وغيره نه راځي. دَدې مفهوم دا راوځي که په غيرمملوك زمکه کښې چاکوهي اوويستلو اوپه هغې کښې څوك پريوتلومړشو نوضمان به پرې وي.([1])

يواشکال:- يواشکال داشوې دې چه دا باب خو په کتاب الديات کښې کيدل پکاروو په کتاب مذکورکښې دَدې ذکر په ظاهره مناسب نه معلوميږي؟

دَعلامه ګنګوهي رحمه الله جواب:- حضرت علامه ګنګوهي رحمه الله فرمائي چه دَدې باب کتاب مذکوره سره مناسبت داې دې چه کله دَ زمکې مالك په خپله مملوکه زمکه کښې په کوهی کښې دَپريوتونکي سړي ضامن نه دې نودَهغه په خپله زمکه کښې اوبوسره اختصاص په درجه اولی ثابتيږي. ځکه چه دغه اوبوهغه ته دَ خپل کوشش اوسعی سره په خپله مملوکه زمکه کښې حاصلې شوي دی نوکه اوبه دَهغه دَخپل ضرورت نه زياتې نه وی نوچاته به دَ دغه اوبو حاصلولو حق نه وی او دغه شان به هغه ته هم داحق حاصل وی چه هغه څوك په خپل ملك کښې دَداخليدونه منع کړی.([2])

دَ فقهاوُ دَ اختلاف بيان:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه جمهور هم دَدې تفريق قائل دی چه که چاپه خپله مملوکه زمکه کښې کوهي اوويستلو اوڅوك اتفاقي په دې کښې پريوتلومړشو نو دکوهي په مالك به هيڅ ضمان نه راځي. اوکه په غيرمملوکه زمکه کښې ئې کوهي جوړکړو اوپه هغې کښې څوك پريوتلوهلاك شو نوضمان به راځي. اواحنافو په دې مسئله کښې دَ جمهورو مخالفت کړې دې.([3]) يعنی هغه په دواړو صورتونوکښې دَ ضمان قائل نه دی. اوامام بخاري رحمه الله دَ جمهورو هم خيال دې.([4])

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح:- ليکن دا دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح دې ځکه چه په قدوری کښې دی من حفر بئراً في طريق المسلمين أو وضع حجراً فتلف بذلك انسان فديته على عاقلته ([5])يعنی چه کوم سړی کوهي اوکنستلو دَمسلمانانو په لارکښې يائې څه کاڼړې کيخودو اودَهغې دَ وجې نه يوانسان هلاك شو نودَهغه ديت به په هغه عاقله باندې وی. او وړاندې صاحب قدوری رحمه الله

---

[1]) عمدة القاري: ۷۳/۱۲ إرشادالساري:۳٤٥/٥.

[2]) لامع الدراري: ٦/٢٦٤ – ٢٦٥.

[3]) فتح الباري:٤٢/٦.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) مختصر القدوري: ٦٠٩ إدارة القرآن.

فرمائي چه ومن حفر بئرا في ملكه، فعطب بها انسان لم يضمن. (۱)يعنى كه چا په خپله مملوكه زمكه كښې كوهې اوكنستلو او يوانسان په هغې كښې پريوتلو هلاك شونوهغه به ضامن نه وى. او كه چا د مسلمانانو په لاركښې كوهې اوكنستلو اوڅوك انسان په كښې پريوتلود اولكې يا غم د وجې نه مړشو نو په په دې مسئله كښې په احنافوكښې اختلاف دې امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد اولكې اوغم د وجې نه هلاكيدو په صورت كښې په حافرباندې ضمان نه راځى. لانه مات لمعنى في نفسه والضمان إنما يجب إذا مات من الوقوع. داځكه چه هغه په داسې سبب مړشوې دې چه په خپله دهغه مړكيدونكى په نفس كښې موجود دې يعنى د اولكې اوغم د وجې نه لكه چه دا مړكيدونكې داسې شو چه پخپله مړشوې وى او په كوهى والاباندې به ضمان په هغه صورت كښې راځى چه هغه صرف د پريوتلود وجې نه هلاك شوې وى دې دپاره چه حافر په كوهى كښې ديكه وركونكې شمير كړې شى. (۲)

اوامام ابويوسف په اولكه اوغم كښې فرق كوى چه په اولكه كښې د حافر هيڅ عمل دخل نشته ليكن په غم او دهشت كښې دهغه عمل دخل شته ځكه چه په ساقط كوم خوف اوهراس راغلودهغې سبب صرف هم په كوهى كښې پريوتل دى نود اولكې په صورت كښې به په حافرباندې ضمان نه وى البته دغم او ويرې په صورت كښې به حافر ضامن وى. (۳)

امام محمد رحمه الله فرمائي چه په دواړو صورتونو كښې به حافر ضامن وى ځكه چه اولكه هم د پريوتول په سبب پيدا شوې ده اوكه دا پر يوتل نه وې نو خوراك به هغه ته نيزدې وو. (۴)

[حديث ۲۲۲۸](۵) حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «الْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالْعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ». [ر: ۱۴۲۸]

ترجمه: د حضرت ابوهريره رضى الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى په كان سره چه كوم نقصان وى هغه به بې خايه (معاف) وى اود كوهى نه چه كوم نقصان وى هغه به بې خايه (معاف) وى او په ځناورسره چه كوم نقصان وى هغه به بې خايه(معاف)وى او په خښ شوى مال كښې خمس دې.

---

(۱) مختصر القدورى: ۶۰۹ إدارة القرآن.

(۲) الهداية شرح بداية المبتدى: ۱۲۶/۸.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الزكاة باب فى الركاز الخمس رقم: ۱۴۲۸ وفى كتاب الديات باب المعدن جبار والبئر جبار رقم: ۶۵۱۴ وفى باب العجماء جبار رقم: ۶۵۱۴ ومسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الحدود باب جرح العجماء والمعدن والبئر جبار رقم: ۴۵۶۲، ۴۵۶۵ وابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الخراج باب ماجاء فى الزكاة وما فيه: ۱۴۷/۳ وانظر جامع الصول حرف الزاء الكتاب الاول فى الزكاة الباب الثانى فى أحكام الزكاة المالية وأنواعها الفصل الخامس: فى زكاة المعدن والركاز.

رجال الحدیث

محمود.- دا محمود بن غیلان ابواحمدعدوی مروزی رحمه الله دی.[1]
عبیدالله:- دا عبیدالله بن موسی بن باذام عبسی رحمه الله دی.[2] او هغوی رحمه الله دامام بخاری رحمه الله نیغ په نیغه شیوخ نه دی. لکه چه کتاب الایمان په شروع کښې ددوی روایت تیرشوې دې اولکه امام بخاری رحمه الله په واسطه سره روایت نقل کوی لکه چه په مذکوره حدیث کښې ئی کړې دی.[3]
اسرائیل:- دا اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق سبیعی رحمه الله دی.[4]
ابي حصين:- داابوحصین عثمان بن عاصم رحمه الله دی.[5]
ابي صالح:-دا ابوصالح زکوان زیات رحمه الله دی.[6]
ابوهریره:- اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[7]
حل لغات:المعدن: دسرو اوسپینوزرو کان دهرڅیزاصل اومرکزته وائی.ددې جمع معادن راځی.[8] **جبار**:- بیکاره بې ځایه، بې قیمت هدر وئیلې شی. ذهب دمه جباراً دهغه وینه بې ځایه شوه یعنی د هغه د ونې بدله وانخستې شوه.[9]
العجماء: د أعجم مؤنث دې یعنې ځاروی.[10]
الرکاز: داهل حجاز سره نیزدې دجاهلیت په زمانه کښې خښو شوو خزانوته وئیلې شی اواهل عراق په نیز معادن ته وئیلې شی او په اصل لغت کښې د دواړو قولواحتمال دې ځکه چه دا دواړه په زمکه کښې خښ شوی مال دپاره مستعمل دی.[11]
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت قوله:والبئر جبار په ذریعه واضح دې.[12]

---

[1]) کشف الباری کتاب الذان باب ندء الاذان.
[2]) کشف الباری:۱/۶۳۶.
[3]) فتح الباری: ۵/۴۶إرشادالساری:۵/۳۴۴.
[4]) کشف الباری:۴/۵۴۶.
[5]) کشف الباری:۴/۱۸۹.
[6]) کشف الباری:۱/۶۵۸.
[7]) کشف الباری: ۱/۶۵۹.
[8]) النهایة:۲/۱۶۹.
[9]) النهایة: ۲/۲۳۲.
[10]) النهایة: ۲/۱۶۵.
[11]) النهایة: ۲/۶۸۵.
[12]) عمدة القاری:۱۲/۲۷۳.

ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشكال اودهغې جواب:- دلته دا اشكال كړې شوې دې چه په ظاهره مذكوره مطابقت صحيح نه معلوميږي ځكه چه ترجمة الباب ملك سره مقيددې اوحديث مبارك مطلق دې.[1]

دَ علامه ابن منيرمالكي رحمه الله جواب:- علامه ابن منيرمالكي رحمه الله فرمائي چه دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت صحيح دې. هغه داسې چه حديث دَ مطلق كيدو دوجه نه خپلوټولو صورتونو ته متضمن دې په دې كښې دَملك والاصورت امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب كښې بيان كړو اودَدې ثبوت به دَدې حديث مبارك دَ مطلقه كيدوسره داسې شي چه كله هغه سړې كوم چه غيرمملوكه زمكه مثلاً صحراء واغيره كښې كوهې كنى هغه ضامن نه دې. نوچه كوم سړې په خپل مملوكه زمكه كښې كوهې وغيره جوړكړي نوهغه دَدې خبرې زيات مستحق دې چه هغه دې ضامن نه وي.[2]

تشريح:- قوله: المعدن جبار الخ..... يعني كه يوسړي په خپله مملوكه زمكه كښې يا ارضي موات كښې دَسرو سپينو زروحاصلولودپاره كان اوكنى او په دې كښې څوك سړې پريوتلو مړشو يادَغه كان څه ديوال په هغه راپريوتلو نودَهغه وينه هدرده اوحافربه ضامن نه وي.[3] دغه شان كه يوځناور څوك انسان هلاك يازخمى كړي يادَچامال هلاك كړي نوبيابه هم مالك ضامن نه وي اودا عدم ضمان په هغه صورت كښې دې چه كله دې ځناورسره دَ ده مالك يا سائق اوقائد نه وي اوكه چرې مالك وغيره ورسره وي نوضمان به واجب وي.[4]

قوله: وفي الركاز الخمس:-دَجمهورفقهاؤ مالكيه شافعيه اوحنابله په نيز ركاز هغه خښې شوې خزانې ته وائى كومه چه دَ جاهليت په زمانه كښې خښه كړې شوې وي.[5] اودَ حنفيه په نيزد ركاز اطلاق په هغه خزانوباندې هم كيږي چه دَخالق كائنات دَطرف نه په زمكه كښې خښې دى اوپه هغه خزانو باندې هم كيږي چه دَمخلوق دَ طرف نه په زمكه كښې خښې شوې وي. نولكه چه دَ حنفيه په نيز دَ ركاز لفظ اطلاق معدن او كنوز دواړو باندې كړې شوې دې.[6] په دې خبره دَ فقهاء كرامو اتفاق دې چه دا حديث مبارك دَ جاهليت دَ زمانې خښ شوى سره اوسپين زرو خزانوته شامل دې. كه هغه خښتې شوې وي اوكه نه.[7] ليكن دَ سرو اوسپينوزرو نه علاوه په خښوشوو څيزونوكښې دَ فقهاء كرامو اختلاف واقع شوې دې. حنفيه مالكيه حنابله اوامام شافعى رحمهم الله قول قديم هم دغه دې چه لفظ ركاز هرخښ شوى مال ته

---

[1]) فتح الباري: ٤٢/٥ إرشادالساري:٣٤٥/٥.
[2]) المصدرالسابق.
[3]) عمدة القاري: ٢٧٣/١٢إرشادالساري:٣٤٤/٥.
[4]) المصدرالسابق.
[5]) الموسوعة الفقهية: ٩٨/٢٣ردالمحتار: ٤٣/٢- ٤٤ المجموع:٣٨/٦ المغنى:١٨/٢.
[6]) المصدرالسابق.
[7]) المصدرالسابق.

شامل دي. لکه اوسپنه تانبه سیسه پیتل سنګ مرمر وغیره اودغه شان ددې څیزونو جوړ شوی سامان لوښی وغیره.

خو یادساتئی حنفیه چه رکاز ته مطلق ونیلې دې اوددې اطلاق خلقی معدنیات باندې هم کړې دې هغه عام نه دې بلکه دې نه خلقی معدنیات مراد دی کوم چه فی الحال جامد وی مګرد اور په ذریعه هغه ویلې کولې شی لکه سره زر سپین زر اوسپنه تانبه وغیره دی. (۱) بهرحال په دې خبره باندې دَ فقهاؤ اتفاق دې چه په رکاز کښې خمس واجب دې. اوباقی څلور اخماس به دَ دغه رکاز موندونکی په ملکیت کښې وی. (۲)

۵- باب: الخصومة فی البئر والقضاء فیها

په کوهی کښې خصومت اودهغې فیصله کول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بئریعنی کوهې مملوك وی لهذا که په دې کښې څه اختلاف پیداشی نوقاضی سره مقدمه کولې شی اود شرعی قواعدو مطابق به قاضی فیصله کولې شی.

[حدیث ۲۲۲۹] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِءٍ، هُوَ عَلَيْهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً) الآيَةَ.

---

(۱) المصدرالسابق.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الخصومات باب کلام الخصوم بعضهم فی بعض رقم:۲۲۸۵ وفی کتب الرهن باب إذا اختلف الراهن والمرتهن ونحوه فالبینة علی المدعی والیمین علی المدعی علیه رقم:۲۳۸۰ وفی کتاب الشهادات باب سؤال الحاکم المدعی هل لک بینة؟ قبل الیمین رقم:۲۵۲۳ وفی باب الیمین علی المدعی علیه فی الاموال والحدود رقم:۲۵۵ وفی باب یحلف الخدعی علیه حیثما وجبت علیه الیمین ولا یصرف من موضع إلی غیره رقم: ۲۵۲۸ وفی باب قو الله تعالی: ﴿ انَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ ﴾الایة رقم: ۲۵۳۱ وفی کتاب التفسیرسورة آل عمران رقم:۴۲۷۵ وفی کتاب الایمان والنذور باب عهدالله عزوجل رقم:۲۴۵۲ وفی باب قول الله تعالی﴿ انَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ بعهد الله وَاَيْمَانهمْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ﴾ رقم: ۶۲۶۹ وفی کتاب الاحکام باب الحکم فی البیر ونحوها رقم: ۶۷۶۱ وفی کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم: ۷۰۰۷ وأخرجه مسلم فی کتاب الایمان باب وعیدمن اقتطع حق مسلم بیمین فاجرة بالنار رقم: ۳۷۲، ۳۷۳ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الیمین الفاجرة یقتطع بها مال المسلم رقم: ۱۲۶۹ وفی التفسیر سورة آل عمران رقم:۲۹۹۶ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الایمان والنذور باب فیمن خلف یمینا لیقتطع بها ملا لاحد رقم:۳۲۴۵وابن ماجه رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام باب من حلف علی یمین فاجرة لیقتطع بها مالا رقم: ۲۳۲۳.

فَجَاءَ الأَشْعَثُ فَقَالَ مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ، كَانَتْ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي فَقَالَ لِي «شُهُودَكَ» . قُلْتُ مَا لِي شُهُودٌ. قَالَ «فَيَمِينُهُ» . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذًا يَحْلِفَ. فَذَكَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم- هَذَا الْحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا لَهُ. [۲۲۸۵، ۲۳۸۰، ۲۵۲۳، ۲۵۲۵، ۲۵۲۸، ۲۵۳۱، ۴۲۷۵، ۶۲۸۳، ۶۲۹۹، ۶۷۶۱، ۷۰۰۷]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن مسعود رحمه الله نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ ارشاد فرمائیلي کوم سړې چه داسې قسم اوخوری اوپه دغه قسم سره دَمسلمان مال واخلی اوهغه سړې په دغه قسم کښې دروغژن وی نوهغه به الله تعالی سره په داسې حال کښې ملاوېږی چه الله سبحانه وتعالی به په هغه باندې غضب ناک وی په دې باندې الله تعالی دا آیت نازل کړې. ترجمه: کوم خلق چه دَالله تعالی دَعهد اودَ خپلو قسمونو په عوض لږه شان پونجي یعنی مال اخلی الخ. (آل عمران: ۷۷) بیا اشعث رضی الله عنه راغلو وئی وئیل ابوعبدالرحمن تاسو ته کوم حدیث بیانوی؟ دا آیت زماباره کښې نازل شوې زما یوکوهې زما دَتره دَځوئی په زمکه کښې وو(زمونږ په مینځ کښې جګړه اوشه زه دَحضورپاك په خدمت کښې حاضرشوم) رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل خپل ګواهان حاضرکړه ماعرض اوکړو ماسره ګواه نشته. حضورپاك اوفرمائیل بیا دَهغه نه قسم واخلئی ما عرض اوکړو یا رسول الله ! هغه خو قسم خوری نو نبی کریم ﷺ داحدیث بیان کړواوالله تعالی دَهغوی دَتصدیق دَپاره دا آیت مبارك نازل کړو.

رجال الحدیث

عبدان:- داعبدالله بن عثمان بن جبلة مروزی رحمه الله دې. [1]

أبي حمزه:- دامحمدبن میمون مروزی رحمه الله دې. [2]

أعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. [3]

شقیق:- دا ابووائل ، شقیق بن سلمة ازدی کوفی رحمه الله دې. [4]

عبدالله:- اودَحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده. [5]

أشعث:-دااشعث بن قیس الکندی رضی الله عنه دې. [6]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَدې حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې حضورپاك دَهغه کوهی دَخصومت باره کښې فیصله اوفرمائیله اوهغه داسې چه اول

---

[1] کشف الباری:۴۶۱/۱.

[2] کشف الباری:کتاب الغسل باب نقض الیدین من الغسل عن الجنابة.

[3] کشف الباری:۲۵۱/۲.

[4] کشف الباری:۵۵۹/۲.

[5] کشف الباری: ۲۵۷/۲.

[6] کشف الباری کتاب الکفالة باب الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها.

حضورپاك دَمدعی نه ګواه اوغوښتلو اوبیا دَ مدعی دَ ګواه پیش کولونه دعاجزکیدو په صورت کښې دَمدعی علیه نه ئې قسم اوغوښتو.[1]

تشریح:- داړومبې ځائی دې چه امام بخاری رحمه الله داحدیث ذکرکړو. دَدې نه علاوه امام بخاری رحمه الله وړاندې په ۱۳ ځایونوکښې داحدیث مبارك ذکرکړې دې[2] اوچرته هم چه مؤلف رحمه الله دا روایت نقل کوی هلته دَحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روایت سره دَحضرت اشعث رضی الله عنه قصه هم ضرور بیانوی.

قوله: شهودك وفیمینه:- دا مرفوع اومنصوب دواړه شان لوستلې شوې دې. دَمرفوع لوستلوپه صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی: **المطلوب على دعواك شهودك** یا **المثبت لحقك شهودك**[3] اودَ منصوب لوستلو په صورت کښې به تقدیر عبارت داسې شی. **هات شهودك** یا **أقم شهودك**.[4] اوهم دغه دواړه صورتونه فیمینه کښې جاری کیږی یعنی دَ نصب په صورت کښې به تقدیرعبارت وی **فاطلب یمینه** اودَ رفع په صورت کښې تقدیرعبارت داسې شی **فالحجة القاطعة بینکما یمینه**.[5]

قوله: کانت لی بئر فی أرض:-علامه کرمانی رحمه الله فرمائی په حدیث باب کښې خودَ کوهی دَخصومت ذکردې خو په بعض نورو روایاتوکښې صرف أرض ذکردې. ولې په دواړو کښې څه تعارض نشته په دې وجه دَدې خبرې احتمال شته چه نزاع په دواړوکښې وی اوددې دَپاره هم چه په کوهی کښې خصومت دزمکې خصومت ته مستلزم دې. اوهغه په دې وجه چه بئرسره دهغې حریم وی.[6]

قوله: ابن عم لی:- حضرت اشعث بن قیس بن معدی کرب دَتره دَځوئی نوم معدان بن اسودبن سعدبن معدی کرب وو. اودَ هغوی لقب جفشیشوو فعلیل په وزن باندې اوقیس او اسود دواړه رونړه وو[7] اوداهم وئیلې شوی دی چه دَ هغه نوم جریر بن معدان وو.[8]

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی[9] چه داصحیح دی چه هغه سړې څوك یهودی وو لکه څنګه چه

---

[1] عمدة القاری:۱۲/۲۷٤.

[2] انظر فی تخریج الحدیث المذکور.

[3] الکوثر الجاری:۵/٦۲إرشادالساری:۵/۳٤٦ عمدة لقاری:۱۲/۲۷۹.

[4] المصدرالسابق.

[5] المصدرالسابق.

[6] الکوثر الجاری:۵/٦۲.

[7] عمدة القاری:۱۲/۲۸۹ فتح الباری:۵/٤۳.

[8] الکوثر الجاری:۵/٦۲.

[9] الکوثر الجاری: ۵/٦۲.

پخپله امام بخاري رحمه الله دَ بعض طرق کښې نقل کړې دې. خاصم بعض اليهودي أرض.(١)

قوله: إذاً يحلف:- علامه کرماني رحمه الله فرمائي چه إذايحلف صرف منصوب لوستلې شي.(٢) او دغه شان علامه سهيلي رحمه الله هم وئيلي دي.(٣)علامه عيني رحمه الله اوعلامه قسطلاني رحمه الله فرمائي چه کلمه إذا دَ حروف جوب نه دې دکوم په جزاء کښې فعل مستقبل منصوب واقع کيږي لکه چه وئيلې شي انا آتيك اودَې په جواب کښې وئيلې کيږي إذا أکرمك ليکن دا په هغه صورت کښې دی کله چه په دې کښې ټول شرائط موجودشي مثلاً تصدر استقبال اوعدم فصل وغيره. نوپه داسې صورت کښې به فعل هم منصوب لوستلې شي.(٤) ليکن علامه زرکشي رحمه الله احکام عمدة الاحکام کښې او ابن خروف په شرح سيبويه کښې وضاحت کړې دې چه بعض عرب دَ دغه ټولو شرائطوباوجود فعل مرفوع لولي نه چه منصوب.(٥)

اوعلامه کرماني رحمه الله فرمائي چه اکثر شراح دا په نصب سره ضبط کړې دې. دَاذن ناصبه دَ وجې نه ليکن ددې مرفوع کيدل زيا صحيح دي ځکه چه اذن منصوب کيدو دوه شرائط دي اوهغه دلته مفقود دی ① چه دَفعل اعتماد په ماقبل باندې نه وی.② هغه دَ مستقبل په معنی کښې وی اوپه دې خبره کښې هيڅ شك نشته چه دلته يحلف سره زمانه حال مراددې. ځکه چه دغه سړی هم دَدې حکم په حالت کښې قسم اوچتول دلته مراد دې نه چه په زمانه دَ مستقبل کښې قسم اوچتول.(٦)

علامه عيني رحمه الله فرمائي دَدې حديث نه يوڅوفوائدحاصل شوی. ① ګواه دَمدعی په ذمه دې او قسم دَ مدعی عليه په ذمه دې کله چه هغه انکاراوکړی. ② داهم معلومه شوه چه حاکم ته داحق حاصل دې چه هغه مدعی سره ګواه نه کيدو په صورت کښې دَمدعی عليه نه قسم خوړل طلب کړې سره دَدې چه صاحب حق داسې نه غواړی. ③ بل په دې مسئله کښې دَ ظفرهم رد دې.(٧)ځکه چه نبی کريم ﷺ دَدې خصومت دَ فيصلې دَ پاره دَمدعی نه ګواه او دَ

---

(١) مرتخرجه انفًا.

(٢) شرح الکرماني:١٠/١٧٣.

(٣) فتح الباري:٥/٤٣ إرشادالساري:٥/٣٤٦ عمدة القاري:١٢/٢٧٩.

(٤) عمدة القاري: ١٢/٢٨٩ إرشادالساري:٥/٣٤٦.

(٥) فتح الباري:٥/٤٣ إرشادالساري:٥/٣٤٦.

(٦) الکوثر الجاري: ٥/٦٢.

(٧) دلته علامه عيني رحمه الله دَ يوې مشهورې مسئلې طرف ته اشاره کوی چه دَاحنافو او جمهورعلماؤ په مينځ کښې مختلف فيهاده اوددې مسئلې خلاصه داده چه احناف اودَيوقول مطابق حنابله په نيز په يومدعی به په هيڅ حال کښې قسم نه شي راګرځولې اوداسې به نه کيږی چه صرف دَمدعی په قسم خوړلوسره به قاضي دهغه په حق کښې فيصله کوی.
اودَ شوافع او مالکيه او دَ يوقول مطابق حنابله مسلك دادې که چرې مدعی سره ګواه نه وي اوقاضي دَمدعی عليه نه قسم طلب کړی نودهغه دَ قسم خوړلونه دَانکارنه پس..... ابقيه برصفحه آئنده

گواه نه موجود کیدو په صورت کښې مدعی علیه نه قسم طلب کړي نومعلومه شو چه دلته د
بل څه خبرې عمل دخل نشته اودې نه هم زيات وضاحت دامام مسلم رحمه الله تخريج کړې شوې
دحضرت وائل بن حجر رضي الله عنه روايت کښې دی چه په دې کښې صراحت سره د رسول الله ﷺ دا
قول نقل کړې شوې دې ليس لك منه إلاذلك (۱)

د ايت مبارک تشريح اودې شان نزول کښې داختلاف بيان:- ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾
آل عمران ۷۷ يعنى كوم خلق چه اخستل كوى دالله تعالى په اقراربانديې هغوى ته به الله تعالى
نظرنه كوى د قيامت په ورځ اونه به ښائسته كوى هغوى اودهغوى دپاره دردناك عذاب دې
حضرت شيخ الهند رحمه الله ددې آيت مبارك په فوائد كښې فرمائى يعنى كوم خلق چه د دنيا لږ

بقيه ازصفحه گذشته) به هغه قسم په مدعى باندې راګرځوى اود هغه د قسم خوړلو په صورت
كښې به دهغه په حق كښې فيصله كوي. دغه شان كه مدعى يوګواه پيش كړې شو اودويم ګواه پيش
كولونه عاجزشو نوبيابه هم قسم هم دهغه طرف ته راګرځى اوكه چرې دغه مدعى قسم اوخوړى نود
يوګواه او قسم په وجه به دهغه په حق كښې فيصله كولې شى.(شرح الوقاية: ۲/ ۵۰ الهداية: ۱۰/ ۲۷٤
إعلاء السنن: ۱۵/ ۳٤۲ المغنى: ۱۲/ ۱۲٤ المحلى: ۷/ ۳۷۷)
بياد فريق ثانى په بعض جزئياتوكښې اختلاف دې مثلاً دامام مالك رحمه الله په نيز داموالو په مسائل
كښې به قسم په مدعى باندې وى ليكن د نكاح طلاق اوعتاق په مسائلوكښې به په مدعى نه
راګرځى. (المصدرالسابق) خود امام شافعى رحمه الله او امام ابوداؤد رحمه الله په نيز په ټولو مسائلوكښې به قسم
په مدعى باندې راګرځى. (المصدرالسابق).
د فريق ثانى يودليل د دارقطنى رحمه الله يوروايت دې چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دحضورپاك نه نقل
كوى چه حضورپاك قسم په طالب حق باندې راګرځولې وو. (سنن دارقطنى: ۲/ ۵۱۵)
ليكن صاحب داعلاء السنن فرمائى چه داحديث زمونږ خلاف حجت نه شى جوړيدې ځكه چه داد
محمدبن مسروق عن اسحاق بن فرات په طريق سره مروى دې اومحمدبن مسروق غيرمعروف دې او
اسحاق بن فرات مختلف فيه دې. (إعلاء السنن: ۱۵/ ۳٤۳). دغه شان نور روايات كوم چه په دې باب
كښې نقل دى هغه د ضعف نه خالى نه دى. (المصدرالسابق).
خود فريق اول دليل مشهورحديث البينة على المدعى واليمين على من انكر. داحديث صاحب إعلاء
السنن په ډيرو طرق سره نقل كړې دې اواحاديث سره ددې چه د احاد په طرق سره مروى دې خودامت
دتلقى قبول او استعمال دوجې نه د متواترحدته رسيدلې دې. (المصدرالسابق).
نورسول الله ﷺ دمدعى اومدعى عليه په مينځ كښې دوه څيزونه تقسيم كړې يعنى ګواه ئى په
مدعى باندې كړو او قسم په مدعى عليه باندې اوښكاره خبره ده چه تقسيم دشركت منافى دې.
(الهداية: ۱۰/ ۲۷٤ المغنى: ۱۲/ ۱۲٤). بل رسول الله ﷺ اليمين او البينة الف لام جنس سره ذكر
فرمائيلې دې لكه چه جنس يمين دمدعى عليه دپاره او جنس بينه د مدعى دپاره مقرركړو. لهذا اوس
دجنس يمين څه حصه داسې باقى پاتې نه شوه چه دمدعى دپاره وى. (المصدرالسابق). بل دا چه
اخبار احاد د اخبارمشهورمعارض نه شى جوړيدې (حاشية شرح الوقاية ۲: ۲۰۵)، او بيا قسم خود
خصومت د لرې كولودپاره وضع كړې شوې دې نه چه د اثبات خصومت دپاره. بيامدعى د يمين نه
څنګه استفاده كولې شى. (المصدرالسابق).
(۱) عمدة القارى: ۱۲/ ۲۸۹ واخرجه مسلم فى كتاب الايمان باب وعيدمن اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار رقم: ۲۲۳

شان مال واخلي دالله تعالى عهداوخپل مينځ كښې قسمونه مات كړي نه دخپل مينځ معاملات صحيح ساتي اونه چه الله تعالى سره ئې كوم قول اوقرار كړې وو په هغې قايم پاتې كيږي دهغوی انجام وړاندې ذكر دې. حضرت شاه عبدالقادر رحمه الله فرمائي دا په يهودو كښې صفت ووچه الله تعالى دهغوی نه اقرار اخستې وو اوقسمونه ئې وركړي وو چه دهرنبي امداديان اوسني بيا ددنيادغرض دپاره اوګرځيدل اوځوك چه ددروغو قسم اوخوري ددنيا داخستلودپاره دهغوی هم داحال دې.(١)

اودې په شان يوبل آيت كښې حضرت رحمه الله فرمائي يعني دالله تعالى نافرماني اودخلق الله په ګمراهئى ئې بس اونه كړو بلكه ددغه حق د پټولوپه عوض كوم چه به ګمراه كيدل دهغوی به ئې التبه په رشوت كښې مال هم اخستلو اودكوم نوم چه ئې هديه نذرانه او شكرانه كيخودې وو. حالانكه داحرام خوري مردار اود خنزيرخوړلونه هم بدتردي. اوس ښكاره خبره داچه داسې خراب حركتونباندې به سزاهم سخته وي. وړاندې فرمائي چه په ظاهري نظركښې هغوی ته دغه مال خوندناك اوښكلې معلوميدلو مګر په حقيقت كښې خو هغه اور دې كوم چه په خوشحالئى سره په خپلوخيټوكښې ورډكوي. لكه چه په خوندناك خوراك كښې زهرقاتل ملاؤ شوې وي چه دخوراك په وخت مزيدار معلوميږي او خيټې ته په رسيدوباندې اور اولګوي.(٢)

يوه شبه اودهغې جواب:- په دې قسم آياتونوكښې دچاداشبه كيدې شي چه دنورو آياتونونه خومعلوميږي چه الله تعالى به هغوی ته خطاب فرمائي اود سوكلام نه كولومطلب دادې چه لطف اورحمت سره به هغوی سره كلام نه كوي او دتخويف اوتذليل اوتهديداو وعيد په توګه به الله تعالى هغوی سره كلام كوي په كوم سره چه به هغوی ته سخت خفګان اوغم وي. يا داسې اووايئي چه بلاواسطه به هغوی سره كلام نه كوي اودكلام كولوچه كوم ذكردې هغه به دعذاب دملائكوپه ذريه سره وي.(٣)

ددې آيت مبارك يوشان نزول خوهم هغه دې كوم چه امام بخاري رحمه الله بيان كړې دې. او دويم قول كوم چه حضرت عكرمه مقاتل رحمهما الله بيان كړې دې چه دا آيت ديهوديانوباره كښې نازل شوې دې دچانه چه الله سبحانه وتعالى عهداخستې وو چه هغوی به دتورات نه درسول الله ﷺ صفات دخلقو په وړاندې بيانوي ليكن هغوی ددې مخالفت اوكړو اود دنياخسيس څيزونه ئې اختيار كړل.(٤)

اودريم قول كوم چه حضرت مجاهد اوشعبي رحمهما الله بيان كړې دې چه يوسړې سحروختې بازارته لاړشي اوخه څيز خرڅوي چه مابنام شو نويوخريدارهغه له راغلو اوبيع وغيره ئې ورسره اوكړه نوهغه سړي قسم اوخوړلوچه په دومره پيسوباندې ما دا سودا دسحر نه نه ده

(١) تفسيرعثماني. آل عمران:٧٧ ص:٧٦.
(٢) تفسيرعثماني البقرة: ١٧٤ ص:٣٩.
(٣) المصدرالسابق.
(٤) زادالمسير لابن الجوزي:١/٢٩٧ اللباللسيوطي رحمه الله ٥٨ أسباب النزول للواحدي رحمه الله ٢٢٠.

ورکړې اوکه مابنام شوې نه وې نو مابه په دومره روپوکښې هيڅ کله نه وه ورکړې نو په دې سلسله کښې مذکوره آيت نازل شو.(١)

۶-باب: إثم من منع ابن السبيل من المَاء

کوم سړی چه مسافرداوبو (داستعمال) نه منع کړی دهغې ګناه بيان

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصوددادې چه دخپل حاجت اوضرورت نه زياتې اوبه په مسافربانديې خرچ کول پکادی.(٢) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عينی رحمه الله فرمائی د **من الماء الفاضل عن حاجته** قيدضروری دې لکه چه په حديث باب کښې ددې صراحت موجود دې.(٣) او علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی ددې نه معلومه شوه چه که چرې داوبوصاحب ته ددې اوبوحاجت او ضرورت وی نودده حق د مسافردحق نه مقدم دې اوچه کله هغه خپل ضرورت پوره کړی نوبيا دهغه دپاره مسافرته اوبه ورکولونه منع کول جائزنه دی.(٤)

[حديث ٢٢٣٠](٥) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلُ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ ، فَمَنَعَهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لاَ يُبَايِعُهُ إِلاَّ لِدُنْيَا ، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا رَضِىَ ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقَالَ وَاللَّهِ الَّذِى لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أَعْطَيْتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا ، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً. [٢٢٤٠، ٢٥٢٧، ٦٧٨٦، ٧٠٠٧]

دحضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه حضورپاك ارشاد فرمائيلې چه دريوکسانوته به الله تعالی دقيامت په ورځ نظرنه کوی نه به هغوی پاکوی اودهغوی دپاره به دردناك عذاب وی. يوهغه سړې چه هغه سره په لارکښې زياتی اوبه وی اوهغه دااوبه د مسافرنه منع کړې اوبل

(١) زادالمسير لابن الجوزی:٢٩٧/١ أسباب النزول للواحدی رحمه الله ٢١٩.

(٢) إرشادالساری:٣٤٧/٥عمدة القاری:٢٨٩/١٢.

(٣) فتح الباری: ٤٤/٦ عمدة القاری:٢٨٩/١٢.

(٤) شرح ابن بطال:٢٨٩/١٢.

(٥) أخرجه البخاری أيضًا فی كتاب المساقاة باب من رأى أن صاحب الحوض والقبة أحق بمائه رقم:٢٢٤٠ وفی كتاب الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم:٢٥٢٧ وفی كتاب التوحيد بب قول الله تعالی ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم: ٧٠٠٨ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی كتاب الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الا زار والمن بالعطية رقم: ٣١٠ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی كتاب الاجارة باب فی منع الماء رقم: ٣٤٧٥ وابن ماجه رحمه الله تعالی فی كتاب التجارات باب كراهة الايمان فی الشراء والبيع رقم: ٢٣٠٧ وانظر جامع الاصول حرب الياء الفصل اثانی فی الاحاديث المشتركة بين آفات النفس . النوع الاول ص: ٦٣٥٩.

هغه سړي چه دَ يوحاکم نه ئې دَدنياپه خاطر بيعت اوکړو اوس که هغه ده ته څه ورکړي نو راضي او که څه ورنه کړي نو ناراض. اوبل هغه سړي چه مازيګرنه ئې خپله سودا اولګوله او وئې وئيل چه په الله تعالى قسم دَچانه سواچه بل معبودنشته ماته ددې سودا دومره دومره قيمت ملاويدلو (خوما نه ده ورکړې) بياچاهغه رښتونې اوګڼړلو (يعنې دَهغه نه ئې سامان واخستلو) بياحضورپاك دا آيت مبارك تلاوت کړو ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴾ (آل عمران:۷۷) يعنې چه کوم خلق دَالله تعالى په عهد اوخپلو قسمونوپه عوض لږ شان دَدنياسامان اخلي الخ.

رجال الحديث

موسىٰ بن إسماعيل:- دا موسىٰ بن اسماعيل تميمي منقري تبوذکي بصري رحمه الله دې.(١)

عبدالواحدبن زياد:-داعبدالواحدبن زياد بصري رحمه الله دې.(٢)

أعمش:- داسليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (٣)

اباصالح:-دا ابوصالح ذکوان مدني رحمه الله دې. (٤)

ابوهريره:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تيره شوې ده.(٥)

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: رجل كان له فضل ماء بالطريق فمنعه من ابن السبيل سره واضح دې. ځکه چه دا زياتي اوبه مسافر ته دَورکولونه منع کونکې هم دَهغه دريو نه يودې دَچاباره کښې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك داوعيد بيان کړې دې که چرته زياتي اوبه دَ مسافرنه منع کونکې ګناه ګارنه وونوهغه به دَدغه وعيدهم مستحق نه وو. (٦)

٧-باب: سكر الانهار

په نهرونوکښې بنديزلګول

حل لغات:- **سكر**: دَنصرنه مصدردې. **يقال**:سكرالنهر أي:سده، يعنې په نهريادرياب کښې بندلګول،منع کول.(٧)

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخاري رحمه الله مقصودپه دې خبره باندې تنبيه کول دي چه په نهرونو کښې بنديزلګولې شي اودَ دې تنبيه ضرورت ځکه پيښيږي چه په ظاهره معلوميږي چه دا

---

(١) كشف الباري: ١/٤٣٢، ٣/٤٧٧.

(٢) كشف الباري:٢/٣٠١.

(٣).كشف الباري:٢/٢٥١.

(٤) كشف الباري: ١/٦٥٨.

(٥) كشف الباري:١/٦٥٩.

(٦) عمدة القاري:١٢/٦٨٠.

(٧) مختار الصحاح: ١٦٤.

صورت به مکروه وی چونکه نهرونه خو د عامو خلقو د فائدې ځیز دې او د عامو انسانانو حق هغې سره متعلق وی نوبیابه یوسړی ته دهغې دبندولوځنګه حق وی؟ نوامام بخاری رحمه الله فرمائی که په نهرونوکښې ددې دپاره بندیزاولګولې شی چه اوبه دسړی پټی ته اورسی نوپه دې کښې هیڅ مضائقه نشته دکوم ځائی نه چه نهرشروع کیږی دهغې ځائی نه پټی ته اوبه نه رسی په دې وجه اوبه تیزې بهیږی اوداوراندې تلودپاره مخکښې خې هلته بندیز لګولې کیږی دې دپاره چه هغه پټوته هم اوبه اورسی اودا جائزدی په دې کښې هیڅ بدیت نشته. باقی دا چه کله دې پټی ته اوبه اورسی نوچه هغه بندختم کړې شی دې دپاره چه اوبه مخکښې لاړې شی[1]

[حدیث ۲۲۳۱] [2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رضی الله عنهما - أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ، فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَغَضِبَ الأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ. فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قَالَ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ). [۲۲۳۲، ۲۲۳۳، ۲۵۶۱، ۴۳۰۹]

ترجمه:- دحضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې چه یوانصاری سړی د حضورپاك په وړاندې حضرت زبیر رضی الله عنه سره جګړه اوکړه د حره دهغه لختی باره کښې په کوم سره چه (دمدینې خلقو) د کهجورو ونوته اوبه ورکولې. انصاری حضرت زبیر رضی الله عنه ته اوونیل اوبه راپریږده، حضرت زبیر رضی الله عنه انکاراوکړو نو دواړو د حضورپاك په وړاندې خپله مقدمه پیش کړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت زبیر رضی الله عنه ته اوفرمائیل اې زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیاخپل ګاونډی ته اوبه ورپریږده دې اوریدو سره انصاری غصه شو او وئی وئیل(ددې فیصلې وجه داده چه) دا ستاسودترور ځوئی دې نود رسول الله صلی الله علیه وسلم د مخ مبارك رنګ بدل شو او وئی فرمائیل اې زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیا اوبه بند کړه تردې چه هغه پاس پولوته اورسی.

---

[1]) الابواب والتراجم:۱۷۳.

[2]) أخرجه البخاری أيضًا فی کتاب المذکور باب شب الاعلی قبل الاسفل رقم: ۲۳۶۱ وفی کتاب الصلح باب إذا أشار الامام بالصلح فابی حکم علیه الخ رقم: ۲۷۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی تاب الفضائل باب وحوب اتباعه رقم: ۲۳۵۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الفضیة باب من القضاء رقم:۳۶۳۷ والترمذی رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم باب ماجاء فی الرجلین یکون أحدهما أسفل من الاخر فی الماء رقم:۱۳۶۳ وفی کتاب التفسیر باب من سورة النساء رقم:۳۲۷۶ والنسائی رحمه الله تعالی کتاب آداب القضاء باب الرخصة للحاکم الامین أن یحکم وهو غضبان رقم: ۵۴۰۷.

حضرت زبیر رضی الله عنه اوفرمائیل په الله تعالی قسم چه زه پوهیږم دا آیت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء: ۶۵) دَدې واقعه باره کښې نازل شوې دې.

حل لغات:- سرح الماء: دَباب تفعیل نه دَامر صیغه ده په معنی اوبه پرېخودل. سرح المواشي: څاروی دَځرن دَپاره پرېخودل. سرح القوم: آزادول. پرېخودل. سرح الشعر: کمنزکول.[۱] **الجدر:** دیوال. بندیره دَدې جمع جدران ده. اودغه شان الجدرا هم صیغه واحد ده اودَدې جمع جدر راځی[۲]، **شراج:** شرج اوشرجة جمع ده دَ کانړی ژنې علاقې نه دَ نرمې زمکې طرف ته دَ اوبو بهیدو ځائی اودَدې یوه جمع شروج هم راځی.[۳]

رجال الحدیث

عبدالله بن یوسف:- داعبدالله بن یوسف تنیسی مصری رحمه الله دې.[۴]
اللیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دې.[۵]
ابن شهاب:- دامحمد بن شهاب بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[۶]
عروة:- دا عروة بن زبیر بن العوام رضی الله عنه دې.[۷]
عبدالله بن زبیر:- دا حضرت عبدالله بن زبیر بن عوام رضی الله عنه دې.[۸]
زبیر:- دا صحابی رسول حضرت زبیربن العوام رضی الله عنه دې.[۹]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: سرح الماء یمرفابی علیه نه ماخوذ دې حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه دَ انصاری خبره منلونه انکاراوکړو اوپه نهر کښې بندیز اولګولو چه خپلو ونوته اوبه ورکړی.[۱۰]

قوله: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبير:- دا انصاری څوك وو؟ په دې کښې دَشراح بخاری په مینځ کښې اختلاف واقع شوې دې بعض حضرات لکه امام داؤدی رحمه الله اوابواسحاق زجاج رحمه الله وغیره وائی چه هغه منافق وو.[۱۱]

---

[۱] معجم الصحاح: ص:۴۸۶.
[۲] معجم الصحاح ص:۱۵۸.
[۳] النهاية:۸۵۲/۱.
[۴] کشف الباری:۲۸۹/۱، ۱۱۳/٤.
[۵] کشف الباری:۳۲٤/۱.
[۶] کشف الباری:۳۲۶/۱.
[۷] کشف الباری:۲۹۱/۱.
[۸] کشف الباری:۱۶٤/٤.
[۹] کشف الباری:۱۶۹/٤.
[۱۰] عمدة القاری:۲۸۱/۱۲.
[۱۱] عمدة القاری:۲۸۲/۱۲ فتح الباری:۴۶/۵ إرشادالساری:۳٤/۵.

خوامام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح کښې چه دَدې روایت تخریج کړې دې په هغې کښې أنه من الانصار قد شهد بدراً الفاظ دی دغه شان دَترمذی په روایت کښې هم دَدې مضمون تائید کیږی په هغې کښې دی فغضب الانصاری، فقال: یارسول الله! ځکه چه غیرمسلمینو به حضورِ پاك په یارسول الله سره نه مخاطب کولو بلکه یامحمد به نی وونیل (۱) خودَامام داؤدی وغیره دَطرف نه داجواب ورکړې شوې دې چه دا واقعه په بدرکښې دَحاضریدو نه وړاندې راغلې وه (۲) اوترکومې چه هغه ته دَ انصاری وئیلوتعلق دې نوهغه دَ لغوی معنې په اعتبارسره دې یعنی چاچه دَرسول الله ﷺ امدادکړې نه دَدې معنی مشهورمراد دې چه هغه دَانصارې مدینه نه وو(۳) اوداهم وئیلی شوی دی چه دلته نسباً انصاری وئیل مراد دی نه چه دیناً (۴) لیکن صحیح خبره داده چه دَدې حضراتو دغه انصای ته منافق وئیل صحیح نه دی لکه چه پخپله دَ امام بخاری رحمه الله دَ کتاب الصلح دَ روایت نه معلومیږی چه هغه انصاری بدری وو او په غزوه بدرکښې شرکت کونکې سړې منافق کیدې نه شی لکه چه علامه عینی رحمه الله اوحافظ ابن حجررحمه الله دَ شارح مصابیح علامه توربشتی رحمه الله نه نقل کړی دی چه سلف صالحین کله هم دَیومنافق دَانصاری غوندې لوئی صفت سره مدح اوتعریف نه شی کولې سره دَدې چه هغه منافق نسباً دَانصارو شریك ولې نه وی. (۵)

بهرحال که هغه سړې منافق وو نودَهغه نه دَدې کلماتو صادرکیدل څنګه اوشو؟ دَدې په جواب کښې علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه دَبشریت په وجه دَغصې په وخت دَهغه په ژبه دا الفاظ په ناپوهئی کښې راغلی وو اوعصمت خو صرف دَانبیاء کرامو علیهم الصلوة والسلام دَپاره ثابت دې. (۶)

علامه نووی رحمه الله فرمائی که داقسم خبره اوس څوك اوکړی نو په هغه قائل باندې به دَ ارتداد احکام جاری کیږی او تر کومې چه دَ نبی کریم ﷺ دَدغه انصاری سړی دَ پریخودو تعلق دې داځکه دی چه دَاسلام دَ شروع حصه ده او په هغه زمانه کښې خلق بلدولې شو اودَ نوی مسلمانانو تالیف قلب هم مقصود وو نوځکه دکافرانو مشرکانو اومنافقانو یو لوئی لوئی سختواوتکلیفونوپه جواب کښې دَصبر اوتحمل نه کاراخستې شو. (۷)

ترکومې چه دَدغه انصاری دَنومتعلق دې نوبعض شراح په دې باره کښې تفصیلی بحث کړې دې خوپه ظاهره دلته هغه خبره بهتر او مناسب معلومیږی کومه چه علامه عینی رحمه الله دَخپل

---

(۱) مرتخریجه انفًا.
(۲) مرتخریجه انفًا.
(۳) المصدرالسابق.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) المصدرالسابق.
(۶) المصدرالسابق.
(۷) عمدة القاری:۱۲/۲۸۲.

مشایخ نه نقل کړې ده فرمائي ماته ددې حدیث د یوطریق نه هم دهغه نوم معلوم نه شو اوکیدې شي چه حضرت زبیر رضی الله عنه او نورو حضراتو دَدغه سړی نوم د پردې ساتلود وجې نه نه وی ظاهرکړې [۱]

قوله: أن کان ابن عمتك:- ان دَهمزه دَ فتحه سره دې اودا په اصل کښې لان وو بیا لام حذف کړې شو اودغه شان دَعربو په کلام کښې شایع دې اوتقدیرکلام به داسې شی حکمت له **بالتقدیم لاجل انه ابن عمتك** [۲] علامه قرطبی رحمه الله اوقاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه دلته همزه ممدوده دې خکه چه دا دَاستفهام انکاری په معنې کښې دې [۳]حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي مونږ په یوروایت کښې داسې نه دې لیدلې سره ددې چه دهمزه استفهام حذف جائزدې [۴] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی بعض روایاتوکښې همزه مکسوره دې [۵]حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي دَ کرمانی رحمه الله داقول په بعض روایاتوکښې همزه مکسوره سره دې یعنې دا شرطیه دې اوددې جواب محذوف دې. مونږ ته ملاؤنه شو اودَ عبدالرحمن بن اسحاق رحمه الله په روایت کښې دې چه **فقال: اعدل یارسول الله! وإن کان ابن عمتك** اوظاهره ده چه دلته همزه په کسرې سره دې. او ابن دَدې خبرکیدودَ وجې منصوب دې. [۶]

دَ ایت مبارک تشریح اوشان نزول بیان:- امام بخاری رحمه الله ایت مبارك ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الایة (النساء:۶۵) ذکرفرمائیلې پس قسم دې ستا دَ رب دوی به ایمان نه راوړی ترکومې چه هم تامنصف اونه ګڼړی کومه جګړه چه راوچته شی په خپل مینځ کښې. بیا دې کوی خفګان په خپل زړه کښې ستاسو په فیصله باندې او اودې منی اوقبوله دې کړی حضرت مفتی محمدشفیع رحمه الله فرمائی په دې آیت کښې دَرسول الله عظمت اوداوچتې مرتبې اظهارسره دَحضورپاك او اطاعت کوم چه دَ بې شمیره قرآنی آیاتونونه ثابت دی دَهغې واضحه تشریح بیان کړې ده .په دې آیت کښې قسم خوړلوسره حق تعالی شانه فرمائی یوکس ترهغه وخت ته پورې مؤمن اومسلمان کیدې نه شی ترکومې چه هغه دَ حضورپاك فیصله په یخ زړه سره په پوره شان سره اونه منی چه دَ ده په زړه کښې هم دغه فیصلې سره څه تنګی رانه شی. رسول الله خو دَ رسول په حیثیت سره پخپله دَامت حاکم او دَهرې پیښیدونکې جګړې فیصله کولوذمه واردې. حضورپاك اودَهغوی فیصله دَ چاپه حَکم جوړولوباندې موقوف نه دې. [۷]

---

[۱] عمدة القاری:۱۲/۲۸۱.
[۲] عمدة القاری: ۱۲/۲۸۳ إرشادالساری:۵/۲۳۹.
[۳] فتح الباری:۵/۴۷.
[۴] المصدرالسابق.
[۵] شرح الکرمانی:۱/۱۷۵.
[۶] فتح الباری:۵/۴۷.
[۷] معارف القرآن: ۲/۴۶۰ — ۴۶۱.

اوعلامه ادریس کاندهلوی رحمه الله دتفسیرقرطبی نه نقل کړی دی چه په مدینه منوره کښې یوخل دَ بشر نومې یومنافق یو یهودی سره جګړه اوشوه. یهودی په دې خیال چه هغه په حقه ووچه ددې مقدمې فیصله په حضورپاك باندې اوکړې شی چه هغوی به بغیرد چا دَ رعایت کولو حق فیصله اوکړی منافق اووئیل چه کعب بن اشرف یهودی باندې فیصله کولو خویهودی کعب بن اشرف له دتللونه انکاراوکړو اوبغیردَ رسول الله ﷺ په فیصله کولوباندې نه راضی کیدو آخر داخبره اوشوه چه فیصله به حضورپاك کوی. حضورپاك دَ یهودی په حق کښې فیصله ورکړه یهودی په حقه باندې وو هغه منافق راضی نه شو کله چه هغوی دواړه دَحضورپاك نه بهر راووتل نویهودی منافق پورې اونختلو او وئی وئیل حضرت عمر رضی الله عنه له څو هغه به تیك فیصله اوکړی. دَ منافق غالباً داګمان وو چه حضرت عمر رضی الله عنه دص کافرانو په حق کښې سخت دې اوزه کلمه وایم په دې وجه به حضرت عمر رضی الله عنه دَیهودی په ځائی باندې زما رعایت اوکړی. یهودی په دې خبره باندې تیارشو اودائی ګنړل چه زه حضرت عمر رضی الله عنه خودکافرانو په حق کښې سخت دې لیکن حق پرست خودې. دواړه حضرت عمر رضی الله عنه له لاړل اودهغه نه ئی فیصله اوغوښته. یهودی ټوله قصه حضرت عمر رضی الله عنه ته بیان کړه حضرت عمر رضی الله عنه کورته تشریف یوړو وئیل صبر اوکړئی زه اوس راځم اوستاسو فیصله کوم. دې وېناسره کورته لاړو اوتوره ئی رااویسته اوراتلوسره ئی منافق قتل کړو او وئی فرمائیل چه کوم سړې دَالله اودَ هغه دَرسول په فیصله باندې راضی نه وی دَهغه فیصله حضرت عمر رضی الله عنه داسې کوی. دَمنافق خپلوان رسول الله ﷺ له راغلل اودَقتل دعویٰ ئی اوکړه اوقسمونه ئی خوړل چه حضرت عمر رضی الله عنه له صرف دې دَپاره تلی وو چه شاید حضرت عمر رضی الله عنه به صلح اوکړی. داسې وجه نه وه چه مونږ دَحضورپاك په فیصله باندې راضی نه وو په دې باندې دا آیاتونه نازل شول په کوم کښې چه اصل حقیقت ښکاره کړې شو.[1]

قوله: قال محمدبن العباس قال أبوعبدالله: لیس احدالخ:- قال محمدبن العباس قائل فربری رحمه الله دې اومحمدبن عباس سلمی اصبهانی دَامام بخاری رحمه الله دَ معاصرینونه دې اودَهغوی انتقال دَامام بخاری رحمه الله نه پس شوې [2] اودَ ابوعبدالله نه پخپله امام بخاری رحمه الله مراد دې یعنی امام بخاری رحمه الله صراحت کړې دې چه عروة بن زبیر عن عبدالله بن زبیر په طریق کښې امام لیث رحمه الله متفرد دې.

لیکن علامه عینی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دَامام بخاری رحمه الله داقول محل نظردې په دې وجه امام نسائی ابن جارود اسماعیلی رحمه الله ابن وهب عن اللیث ویونس جمیعا عن ابن شهاب أن عروة حدثه عن أخیه عبدالله بن زبیربن العوام په طریق سره دَدې تخریج کړې دې.[3]

---

[1]) معارف القرآن للشیخ کاندهلوی رحمه الله ۲۴۸/۲.

[2]) إرشادالساری:۳۵۰/۵ عمدة القاری:۲۸۷/۱۲.

[3]) المصدرالسابق.

٨-باب: شرب الاعلى قبل الاسفل

د چاپتې چه اوچت وی هغه دې دښکته زمکې والا نه مخکښې اوبه اولګی

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخارى رحمه الله مقصودواضح دې چه د کوم سړی پټې په اوچته وی هغه دې دښکته زمکې
والانه وړاندې خپل پټې اوبه کړی اونهرچه دکوم ځائی نه شروع وی هغې سره نیزدې به اعلى وی او اسفل څوك چه ددې نه پس وی اودامسئله متفق علیه ده.(١)

[حديث ٢٢٣٢](٢) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ أَرْسِلْ». فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ إِنَّهُ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ يَبْلُغُ الْمَاءُ الْجَدْرَ، ثُمَّ أَمْسِكْ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ فَأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ).

ترجمه:- دحضرت عروه بن زبير رحمه الله نه روايت دې چه يوانصارى سړى حضرت زبير رضی الله عنه سره جګړه اوکړه نورسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل اې زبيرخپلې ونې اوبه کړه بيا اوبو (دخپل ګاونډى طرف ته) پرېږده. انصارى اووئيل (دا په دې وجه ده چه) زبير رضی الله عنه ستاسو د ترور خوئې دې نوحضورپاك اوفرمائيل اې زبير خپلې ونې اوبه کړه بيا اوبه رابندې کړه تردې چه هغه د پټې د پولو پورې راشى اوبيا اوبه پرېږده. حضرت زبير رضی الله عنه فرمائيل زماداخيال دې چه داآيت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء:٦٥)هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

رجال الحديث

عبدان:- دا عبدالله بن عثمانبن جبله مروزى رحمه الله دې.(٣)

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې.(٤)

معمر:- دامعمربن راشدازدى مصرى رحمه الله دې.(٥)

الزهرى:- دامحمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهرى رحمه الله دې.(٦)

عروة:- دا عروة بن زبير رحمه الله دې.(٧)

---

(١) عمدة القارى:١٢/٢٨٨.

(٢) مر تخريجه فى باب السابق.

(٣) كشف البارى:١/٤٦١.

(٤) كشف البارى:١/٤٦٢.

(٥) كشف البارى:١/٤٦٥. ٤/٣٢١.

(٦) كشف البارى:١/٣٢٦.

(٧) كشف البارى:١/٢٩١.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **توله: یازبیر! اسقه ثم** ارسل سره دې. داسې چه حضورپاك حضرت زبیر رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه اې زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیااوبه پریږده نودا ارسال الماء اوبو دَ ګاونډی طرف ته پریخودل هم دَاوچتې نه کیدې شی.[1] په حدیث مبارك باندې تفصیلی بحث وړاندینی باب کښې تیرشوې دې

۹ ـ باب: شرب الاعلی إلی الکعبین

اوچت پټی والا دې تر ګیټو پورې ډك کړی

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول داخودلی وو چه کوم خلق اعلی طرف ته دی هغه دې خپل پټی اول اوبه کړی اوس دابنائی چه هغوی له څومره اوبه خپلو پټوله ورکول پکاردی نوامام صاحب فرمائی چه تر ګیټوپورې خپلو پټوته اوبه اورسونی.[2]

دَ فقهاؤ دَاختلاف بیان:- ابن التین رحمه الله فرمائی چه دَجمهورعلماؤ رائې هم دغه ده چه ترګیټو پورې به هغوی اوبه خپلو پټوته رسوی.[3] لیکن بعض حضرات لکه ابن کنانه رحمه الله رائې داده چه دا حکم دَ کهجورو او نورو ونودې.دَ فصلونوداحکم نه دې ځکه چه په زمینداری اوباغونوکښې فرق وی.[4]

علامه ابن جریر طبری رحمه الله فرمائی چه زمکې مختلف وی چه څنګه زمکه وی هم هغه شان به هغې له اوبه هم پکار وی. حضورپاك چه دَجدر اوکعبین پورې فرمائیلې وو هغه نی دَهغه ځائی دَ زمکو په اعتبارسره فرمائیلی وو اوس که په یوځائی کښې زمکه دَدې نه مختلف وی اوهغې ته دَ ډیرو اوبوضرورت وی نوهلته به دَ زیاتو اوبوورکولوهم اجازت وی.[5]

دَ اوبوډ تقسیم نور تفصیل:- فقهاء کرام فرمائی چه که څوك دَ عام او مباح غټو نهرونو نه خپلې زمکې اوبه کول غواړې نوکه دَنهراوبوتولوته پوره کیدې شی نوچه څه غواړی کله نی غواړی او څومره غواړی اوبه دَ هغه ځائی نه حاصلولې شی.[6]

اوکه چرې نهر وړوکې وی اوبه کمې وی اولختې تنګ دې نودټولونه اول دې دَ اوچت پټی والا اونیزدې زمکې والا خپله زمکه خړوب کړی بیا دې دَ نورود پاره پریږدی اوبیادې دغه شان دَ دریم دپاره اوبه پریخودې شی. خودا په هغه صورت کښې دی چه دَاوچتې زمکې والا په خپل احیاء کښې دَښکته زمکې والا نه مقدم وی یادواړه په احیاء کښې برابروی اوکه دَښکته

---

[1] إرشادالساری:۵/۳۵۱.

[2] عمدة القاری:۱۲/۲۸۸.

[3] فتح الباری:۵/۵۱ عمدةالقاری:۱۲/۲۸۹.

[4] المصدرالسابق.

[5] المصدرالسابق.

[6] ردالمحتار: ۵/۲۸۲حاشیة الدسوقی: ۴/۷۴روضة الطالبین:۵/۳۰۵ الموسوعة الفقهیة:۲۵/۳۸۲.

زمكې والا مقدم وی نوداوبولرلوكښې به هم هغه مقدم وی.(١) اوكه چرې د اوچتې زمكې والا څه څيز په اوبوكښې باقي پاتې نه شي نوبيا دنورو هيڅ حصه نشته څكه چه دهغوی د پاره خولكه دزياتي اوبووې اودلته زياتي اوبه پاتې نه شوې اودا هم داسې ده لكه چه په ميراث كښې عصبه محروم پاتې كيږی.(٢)

اوكه چرې دوكسان اول نهرسره نيزديوالی كښې برابر وی نوتركومې پورې چه ممكن وی اوبه دې په دغه دوارو كښې تقسيم كړې شي اوكه ممكن نه وی نود دوارو په مينځ كښې دې خسنړې واچولوې شي اود چاپه حق كښې چه خسنړې رااووتلو هغه به وړاندې كولې شي. اوداخبره ده چه هغه ته به دټولو اوبوداستعمال اجازت نه وی څكه چه هغه بل هم د اوبوپه استحقاق كښې ده سره برابردې. خسنړې د وړانديوالی دپاره دې نه چه د اوبوداصل حق دپاره اودا دهغه صورت برخلاف دې چه كله په اوچته حصه كښې اول نهرسره نيزدې وی اودويم دهغه نه په ښكته حصه كښې.(٣)

اوكه د يوكس زمكه دبل نه زياته وی نواوبه به د زمكو په اعتبارتقسيم كولې شي. ددې دپاره چه د چازمكه زياته وی هغه په اعتبارد قرب د كمې زمكې والا مساوی دې لهذا دې به د اوبودپوره حصې حقداروی لكه كه هغوی سره څوك دريم سړې هم وی نوهغه ته به هم حصه وركولې شي.(٤)

[حديث ٢٢٣٣](٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ فِي شِرَاجٍ مِنَ الْحَرَّةِ يَسْقِي بِهَا النَّخْلَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «اسْقِ يَا زُبَيْرُ - فَأَمَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ - ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ» . فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ . فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ قَالَ «اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجَدْرِ» . وَاسْتَوْعَى لَهُ حَقَّهُ . فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الآيَةَ أُنْزِلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ) . قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَّرَتِ الأَنْصَارُ وَالنَّاسُ قَوْلَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - «اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ» . وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ .[ر: ٢٢٣١]

ترجمه:- حضرت عروه بن زبير ﷺ بيان كوی يوانصاری سړی دحره په واله كښې په كومې به چه ئی د كهجورو ونې اوبه كولې حضرت زبير ﷺ سره جګړه اوكړه اونورسول الله ﷺ اوفرمائيل اې زبير! خپلې ونې اوبه كړه اوحضورپاك هغه ته د حسن سلوك حكم وركړو اووئی

---

(١) المصدر السابق.

(٢) المصدر السابق.

(٣) المصدر السابق.

(٤) المصدر السابق.

(٥) مر تخريجه في باب سكر الانهار.

فرمائیل چه بیا اوبه خپل ګاونډی ته وریږیږده انصاری اوونیل دا په دې وجه چه حضرت زبیر رضی الله عنه ستاسو د ترور خوئی دې دې اوریدو سره د رسول الله ﷺ د مخ مبارک رنګ بدل شو بیا حضورپاك اوفرمائیل زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه رابندې کړه تردې چه د پټی تریولوپورې راشی. د حضرت زبیر رضی الله عنه چه کوم واجبی حق ووهغه حضورپاك پوره کړو. حضرت زبیربه فرمائیل چه والله! دا آیت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الایة (النساء:۶۵، هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

ابن جریج فرمائی چه ابن شهاب ماته اوونیل انصار اونوروخلقو د نبی کریم ﷺ د ارشاد اسق ثم حبس یعنی اوبه راګیرې کړه تردې چه د پټی تریولو پورې اورسی دا اندازه نی اوکړه چه اوبه ترګیټو پورې ډکې شی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه هم پولې اصل دې

رجال الحدیث

محمد:- دا محمدبن سلام بیکندی رحمه الله دې.[۱]

مخلد:- دامخلدبن یزید قرشی حرانی رحمه الله دې.[۲]

ابن جریج:- عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دې.[۳]

ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[۴]

عروة:- دا عروة بن زبیربن العوام رضی الله عنه دې.[۵]

حل لغات:- **استوعی:** باب استفعال نه په معنی پوره اخستل، ټول اخستل، مجردکښې د ضرب نه مستعمل دې وعی یعی وعیا په معنی جمع کول.[۶]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب سره مطابقت قوله: وکان ذلك إلى الكعبين سره واضح دې.[۷]

قوله: قال لی ابن شهاب رحمه الله تعالى فقدرت الانصار الخ:- دا د محمدبن مسلم بن شهاب زهری مقوله ده چه د هغوی نه عبدالملك بن عبدالعزیز ابن جریج رحمه الله نقل کوی.[۸]

---

[۱] کشف الباری:۲/۹۳.

[۲] کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب ماجاء فی الثوم النی والبصل الخ.

[۳] کشف الباریکتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.

[۴] کشف الباری:۱/۳۲۶.

[۵] کشف الباری:۱/۲۹۱.

[۶] کشف الباری:۲/۸۶۶.

[۷] عمدة القاری:۱۲/۲۸۸.

[۸] المصدرالسابق.

قوله: الجدر هوالاصل۔ داد امام بخاری رحمه الله د طرف نه لفظ جدر تفسيردې اودلته دا صرف دمستملى نسخه كښې دې. (۱)

صاحب دالنهاية فرماى چه دلته جدر نه مراد بلنى يعنى پوله ده كوم چه دپټى نه چاپيره قايم كولې شى اوداهم ونيلى شوى دى چه دا جدار ديوال كښې يولغت دې اوداهم ونيلى شوى دى چه دا دديوال جرړې ته ونيلى شى. (۲)اوپه بعض رواياتوكښې جُدر هم ضبط كړې شوې دې كوم چه د جدار جمع ده. (۳)

۱۰ –باب: فضل سقى الماء

د اوبو وركولو فضيلت

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخارى رحمه الله مقصددادې چه اوبوركولوكښې لونى فضيلت دې اودې فضيلت دپاره هغوى دعبدالله بن يوسف رحمه الله دارروايت نقل كړې دې. او په دې كښې دى في كل كبد رطبة أجر يعنى هرساوالاچه ژوندې دې په هغوى باندې اوبوڅكلوكښې ثواب دې. كه دهغې ساتل جائزوى كه ناجائز او نور ډير احاديث په دې باندې دلالت كوى. (۴)امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې دواړه قسم څناورو باندې رحم كولوباره كښې روايات نقل كړى دى.

[حدث ۲۲۳۴] (۵) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا ، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ ، يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الَّذِى بَلَغَ بِي فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ ، ثُمَّ رَقِيَ ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ ، فَغَفَرَ لَهُ » . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ « فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ » . تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ .[ر: ۱۷۱]

---

(۱) إرشادالسارى:۳۵۴/۵.

(۲) النهايه: ۲۴/۱.

(۳) المصدرالسابق.

(۴) عمدة القارى:۲۸۹/۱۲ الابواب والتراجم: ۱۷۴.

(۵) أخرجه البخارى رحمه الله أيضاً كتاب الوضوء باب إذا شرب الكلب فى إناء احدكم الخ رقم:۱۷۳ وفى كتاب الاذان باب فضل التهجير إلى الظهر رقم: ۶۵۲ وفى كتاب الادب رحمة الناس والنهائم رقم: ۶۰۰۹ ومسلم رحمه الله تعالى.فى كتاب السلام باب فضل سقى البهائمالمحترمة وإطعامها رقم: ۲۲۴۴ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب مايؤمر به من القيام فى الدواب والبهائم رقم:۲۵۵۰ومالك رحمه الله تعالى فى مؤطنه فى كتاب صفة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم باب حجامع ماجاء فى الطعام والشراب الخ رقم: ۱۶۶۶ وأحمدرحمه الله تعالى فى مسنده رقم:۸۶۸۶، ۱۰۵۲۶.

ترجمه:- دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشادفرمائیلي دي يوسړي په لار روان وو سخت تګې شو هغه کوهی ته ورکوزشو اوبه ئې اوڅکلي اوبیا راووتلو چه وئې کتل نویوسپې رچیږی اود تندې د وجې نه ختې څټی. نوهغه (په خپل زړه کښې) اووئیل بیشکه ده ته هم هغه تکلیف رسیدلې دې کوم چه ماته رسیدلې وو. بیا دې کوهی ورکوزشو اوخپله موزه ئې داوبونه راډکه کړه بیائې هغه په خله کښې اونیوله راوختلو او په سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې. نوالله سبحانه وتعالی دهغه ددې عمل قدراوکړو اود هغه بخښنه اوکړه. دې اوریدوسره صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړویارسول الله! آیا په څناورو باندې اوبوڅکولوسره به هم مونږ ته ثواب ملاویږی؟ حضورپاك اوفرمائیل په تازه ځیګروالاکښې ثواب دې.

رجال الحدیث

عبدالله بن یوسف:- دا عبدالله بن یوسف تنیسی مصری رحمه الله دې. (۱)

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. (۲)

سمی:- دا ابوبکربن عبدالرحمن بن دَحارث بن هشام مولی دې. (۳)

ابی صالح:- داابوصالح ذکوان مدنی رحمه الله دې. (۴)

ابوهریره:- دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

فوائد:- علامه عینی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی په دې حدیث کښې دَ مخلوق سره احسان اواکرام کولو ترغیب دې اوداهم چه په تګوباندې اوبه څکول دَ غټو نیکونه دی. تردې چه دَبعض تابعینونه نقل دی دچاګناه چه زیاته شی هغه دې خلقو باندې داوبوڅکولواهتمام کوی ځکه چه کله دَغه سړی ګناه اوبخښلې شوه چه په تګی سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې نوستاسو څه ګمان دې دَ هغه سړی دَ ګناهونودَ بخښنې په سلسله کښې چه څوك په مسلمان باندې اوبه اوڅکی. (۶)

قوله: تابعه حمادبن سلمة والربیع بن سلم عن محمدبن زیاد:- دا متابعت په بعض نسخوکښې نشته لکه چه زمونږ په متداوله نسخوپه متن کښې موجود نه دې. (۷) شراح بخاری هم په دې کلام نه دې کړې. (۸)

---

۱) کشف الباری:۱/۲۸۹، ٤/۱۱۳.

۲) کشف الباری:۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

۳) کشف الباری:کتاب أبواب الاذان باب الاستهام فی الاذان.

۴) کشف الباری:۱/۶۵۸.

۵) کشف الباری:۱/۶۵۹.

۶) عمدة القاری:۱۲/۲۹۲،إرشادالساری:۵/۳۵۶.

۷) صحیح البخاری:۱/۳۱۸ قدیمی.

۸) فتح الباری: ۵٤ عمدة القاری:۱۲/۲۰۳إرشادالساری:۵/۳۵۶.

دحماد بن سلمة رحمه الله د متابعت ذكر خو دحديث په كتابونو كښې ملاؤنه شو اوربيع بن مسلم متابعت ته حافظ ابوعوانة يعقوب بن اسحاق اسفرائينى رحمه الله المستخرج على صحيح مسلم كښې خپل سند سره موصولاً ذكر كړې دې.[1]

[حديث ۲۲۳۵] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - صَلَّى صَلاَةَ الْكُسُوفِ، فَقَالَ «دَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ أَىْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ فَإِذَا امْرَأَةٌ - حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قَالَ مَا شَأْنُ هَذِهِ قَالُوا حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا». [ر: ۷۱۲]

ترجمه:- دَ حضرت اسماء بنت ابى بكر رضى الله عنهما نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ دَ نمرتندر نيولو مونځ اوكړو بيا (دَمونځ نه پس) ئى اوفرمائيل چه دوزخ ماسره دومره نيزدې شو چه ماوئيل اې پروردګاره آيا زه هم د دوزخ والانه يم. اومې كتل چه يوه ښځه ده حضرت اسماء رضى الله عنها وائى چه زما خيال دې چه حضورپاك اوفرمائيل چه پيشو دغه ښځه شوكوله رسول الله ﷺ تپوس اوكړو دَدې ښځې څه معامله ده؟ فرښتو اووئيل چه دې ښځې (دنيا كښې) دا پيشو تړلې وه تردې چه دَ اولګې نه مړه شوه.

رجال الحديث

ابن أبي مريم:- داسعيد بن حكم بن ابى مريم جمحى مصرى رحمه الله دې.[3]

نافع:- دا نافع بن عمر بن عبدالله جمحى قرشى رحمه الله دې.[4]

ابن أبي مليكه:- دې نه مراد عبدالله بن عبيدالله بن ابى مليكه رحمه الله دې.[5]

دعلامه عينى رحمه الله اوعلامه قسطلانى تسامح:- دې حضراتو دَابن ابى مليكه باره كښې ليكلى دى چه دې نه مراد عبدالله بن عبدالرحمن بن ابى مليكه رحمه الله دې.[6] حالانكه حافظ ابن حجر رحمه الله تقريب التهذيب كښې اوعلامه مزى رحمه الله تهذيب الكمال كښې[7] كښې صراحت كړې دې

---

[1]) تغليق التعليق: ۳۱۵/۳.

[2]) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الاذان باب مايقول بعد التكبير رقم:۷٤٥ وفى الادب المفرد رقم: ۳۷٤ ومسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الكسوف باب ماعرض على النبى صلى الله تعالى عليه وسلمفى صلاة الكسوف من أمر الجنة الخ رقم: ۹۰٤ والنسائى رحمه الله تعالى فى سننه الكبرى كتاب كسوف الشمس والقمر رقم:۱۸٤۸ والدارمى رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الصلاة أبواب العيدين رقم: ۲۷۲٤ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى سننه رقم:۱۰۵۲.

[3]) كشف البارى: ۱۰۶/٤.

[4]) كشف البارى: ۱۰۷/٤.

[5]) كشف البارى: ۵٤۸/٤.

[6]) عمدة القارى:۲۹۳/۱۲ إرشاد السارى:۳۵۶.

[7]) تقريب التهذيب:۲/ ٤۸٤ تهذيب الكمال:۲۵۶/۱۵.

چه ابن ابی ملیکه رحمه الله نه مراد عبدالله بن عبید الله بن ابی ملیکه رحمه الله دي
أسماء بنت أبي بكر:- دوی ذات النطاقین حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها ده[1]
دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه دې ښځې ته عذاب څکه ورکړې شو چه هغې پیشو تګې ساتلې وه نودې حدیث مقتضی هم داثابت شو که هغې په دې باندې اوبه څکلې وې نوهغې ته به عذاب نه ورکړې کیدو[2]
قوله: فاذا امرأة:- دلته دابحث شوې دې چه دابنځه مسلمانه وه که کافره. په روایت باب کښې په دې باندې هیڅ تصریح نشته. قاضي عیاض رحمه الله فرمائی دابنځه کافره وه اوهغې ته دَخپل کفرد وجې عذاب ورکولې شو. او په دې عذاب کښې زیاتوالی دَ پیشود اولګې تندې نه دَ وژلود وجې وو. اوهغه مؤمنه نه کیدو دَ وجې هم دَ دغه زیاتی عذاب هم مستحق شوې وه. که چرې هغه مؤمنه وه نودهغې صغائر به دَ کبائرونه په اجتناب کولود وجې نه هم داسې معاف کولې شو.[3]
علامه نووی رحمه الله فرمائی دغه ښځه مسلمانه وه اوهغې ته عذاب دَ هغه پیشو دَوجې نه ورکړې کیدو لکه چه دَحدیث شریف ظاهریه دې دلالت کوی اوداګناه دَ صغائرنه نه وه بلکه دَهغې دَ اصرارد وجې نه کبیره جوړه شوې وه. اوبیا په حدیث کښې هم دَدې خبرې څه تصریح نشته چه هغه ښځه په اورکښې داخله وه.[4] لیکن مجمع الزوائد کښې علامه هیثمی رحمه الله دَحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت نقل کړې دې[5] په کوم کښې چه هغې صراحت کړې دې چه هغه ښځه کافره وه.

[۲۲۳۶] (٦) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رضی الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ «عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ - قَالَ فَقَالَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ - لاَ أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلاَ سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا، وَلاَ أَنْتِ أَرْسَلْتِيهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ». [۳۱۴۰، ۳۲۹۵]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روایت دې چه حضورپاك ارشاد اوفرمائیلویوې ښځې ته دَ یوې پیشود وجې نه عذاب ورکړې شو هغې هغه پیشو تړلې وه تردې چه داولګې تندې نه مړه شوه. دَ دغه پیشو دَ وجې هغه ښځه په دوزخ کښې داخله شوه اوونې فرمائیل (بیاالله تعالی یا دَدوزخ داروغه ملائك) هغې ته اوونیل الله تعالی ته ښه پته ده چه نه تا په هغې

[1] کشف الباری:۳/۴۸۷.
[2] فتح الباری:۵/۵۴.
[3] المنهاج شرح صحیح مسلم:۱۴/۴۶۰.
[4] المصدرالسابق.
[5] مجمع الزوائد:۱/۱۲۱، ۱۰/۱۹۳.
[6] مرتخریجه فی الحدیث السابق.

خوراك كولاونه دي پرې ځناك كولوكله چه تاهغه اوترله اونه تاهغه پريخوده چه په زمكه چرته چينجي وغيره اوخوري.

حل لغات:- **خشاش:** چينجي وغيره يا زنده سردَدي واحد خَشاشَةٌ راځي.[1]

رجال الحديث

إسماعيل:- دا اسماعيل بن ابی اويس رحمه الله دي.[2]

مالک:- دا امام مالك بن انس بن مالك بن ابی عامر، ابوعبدالله مدنی رحمه الله دي.[3]

نافع:- دا نافع مولی حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي.[4]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَ حديث سابق په شان دي.

۱۱- باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربه أحق بمائه

دَ حوض يا مشكيزې مالك دَ خپلو اوبو زيات حقدار دي

دَترجمة الباب مقصد:- دَترجمة الباب غرض خوښكاره دي كوم سړې چه دَ يوحوض يا مشكيزې مالك دي هغه دَ خپلو اوبوزيات حق لري او په هغې كښې دَ نورو حق نشته.[5]

صاحب بدائع علامه كاساني رحمه الله فرمائي چه اوبه څلورقسمه دی:[6] ① هغه اوبه چه په لوښووغيره كښې محفوظ كړې شی نوهغه اوبه دَ لوښی دَ خاوند مملوك دي اودَ هغه په دې كښې دَمالكانه تصرف مكمل اختيار دي اوبل چا په دغه اوبوكښې هيڅ حق نشته.

② هغه اوبه چه په حوض يا چينه كښې وی چه هغې حكم دادې چه اول به ئې په خپلو ضرورتونوكښې خرچ كوی اوكومې چه دَ هغه دَ ضرورت نه زياتی اوبه دی دَ هغې نه څوك منع كول دَهغه دَپاره جائزنه دی. ③ دَ انهارصغيره اوبه دی.

④ دَانهاركبيره اوبه دی لكه دجلة فرات چه دی. په دې كښې دَ ټولو خلقو يوشان حكم دې هيڅاته دَ منع كولوحق نشته. نولكه چه امام بخاری رحمه الله دلته دَ دغه مذكوره صورتونونه دَرومبی صورت بيان كړې دي.

---

[1] إرشادالساری:۱/ ٤۹۲.
[2] كشف الباری::۲/ ۱۱۳.
[3] كشف الباری::۲/ ۸۰/۱، ۲۹۰.
[4] كشف الباری:: ٤/ ٦٥١.
[5] عمدة القاری:۱۲/ ۲۹٤.
[6] بدائع الصنائع:۸/ ۲۹۳باختصار.

[حديث ٢٢٣٧] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضى الله عنه - قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ، هُوَ أَحْدَثُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ « يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الأَشْيَاخَ » . فَقَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ . [ر: ٢٢٢٤]

ترجمه:- دحضرت سهل بن سعد رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ له يوه پيالئي راوړلې شوې رسول الله ﷺ اوڅکله. دحضورپاك ښى طرف ته يوهلك وو چه په خلقوكښې دټولونه كم عمر وواود حضورپاك ګس طرف ته مشران حضرات وو. حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو اې هلكه ته ماته اجازت راكوې چه اول په بوډاګانو باندې اوڅکوم نوهغه اوونيل چه زه ستاسو جوټه (تبر) خپله حصه هيچاته وركونكې نه يم نوحضورپاك هغه پيالئى هم دغه هلك ته وركړه.

رجال الحديث

قتيبة:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې. (٢)

عبدالعزيز:- داعبدالعزيزبن ابى حازم سلمة بن دينار مخزومى مدنى رحمه الله دې. (٣)

ابوحازم:- دا سلمة بن دينارمدنى رحمه الله دې. (٤)

سهل بن سعد: دحضرت سهل بن سعدساعدى انصارى خزرجى رضی الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (٥)

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشكال:- علامه مهلب رحمه الله فرمائى چه په حديث شريف اوترجمة الباب كښې هيڅ مناسبت نشته. څكه چه په حديث كښې خوصرف ددې تذكره ده چه ښى طرف ته كيناستونكې د پيالئى يا بل څه څيززيات حقداردې او په دې كښې ددې خبرې هيڅ ذكرنشته چه صاحب ماء دخپلو اوبوزيات حقداردې. (٦)

دعلامه ابن المنيرمالكى رحمه الله جواب:- علامه ابن منير مالكى رحمه الله فرمائى چه حديث باب اوترجمة الباب كښې مطابقت موجود دې اوهغه په دې وجه چه صرف په ښى طرف كيناستو دوجې يوسړې د اوبود پيالئى مستحق كيدې شى رسول الله ﷺ دهغه نه بل چاته د وركولواجازت طلب كوى نوچه كوم سړې په لوښى كښې اوبه واخلى نو په درجه اولى باندې به په هغه اوبوكښې دده استحقاق ثابت شى. (٧)

---

(١) مرتخريجه فى باب فى الشرب وقول الله تعالى ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ الاية.

(٢) كشف البارى: ١٨٩/٢.

(٣) كشف البارى كتاب الصلاة باب نوم الرجال فى المسجد.

(٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهاالدم عن وجهه.

(٥) المصدرالسابق.

(٦) عمدة القارى: ١٢/ ٢٩٤ إرشادالسارى: ٣٥٨/٥.

(٧) المتوارى على تراجم بخارى ص: ٢٦٥.

دعلامه عینی رحمه الله رد. - علامه عینی رحمه الله فرمائی چه داقیاس مع الفارق دې لکه چه مونږ بیان کړو.[1] بیا فرمائی چه که ډیر تکلف اوکړې شی نود حدیث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت داسې ثابتیدې شی چه د استحقاق لزوم یا عدم لزوم نه قطع تعلق کولوسره صاحب حوض مجرد استحقاق کېښې د صاحب پیاله په شان دې.[2]

[حدیث ۲۲۳۸][3] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم-قَالَ «وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لأَذُودَنَّ رِجَالاً عَنْ حَوْضِى كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الإِبِلِ عَنِ الْحَوْضِ».

ترجمه: - د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائیلو زما دې قسم وی په هغه ذات د چا په قبضه کېښې چه زما ځان دې زه خوبه (د قیامت په ورځ) څه خلق د خپل حوض نه داسې اخواکوم لکه چه پردې اوښ د حوض نه اخواکولې شی.

حل لغات: **لَأَذُودَنَّ** : د باب نصرنه د واحدمتکلم صیغه ده ذَادَ ذَوْداً وذِياداً په معنی لرې کول، اخواکول شړل.[4]

رجال الحدیث

محمد بن بشار: - دابندار ابوبکر محمدبن بشار رحمه الله دې.[5]
غندر: -دا غندر محمدبن جعفر بصري رحمه الله دې.[6]
شعبة: - داشعبه بن حجاج رحمه الله دې.[7]
محمدبن زیاد: -دا ابوحارث محمد بن زیاد جمحی مدنی رحمه الله دې.[8]
ابوهریره: - د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[9]

د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله:** کما

---

[1] عمدة القاري:۱۲/۲۹۵.
[2] المصدرالسابق.
[3] وأخرجه مسلم في الفضائل باب إثبات حوض نبيناصلى الله تعالى عليه وسلم وصفاته رقم:۵۹۹۳ ولم يخرج أحد سوى البخاري ومسلم من أصحاب السنة. وانظرجامع الاصول الكتاب التاسع في القيامة. الباب الثاني. الفصل الرابع النوع الثاني رقم:۸۰۰۳.
[4] النهاية: ۱/٦١٤.
[5] كشف الباري:۳/۲۵۸.
[6] كشف الباري:۲/۲۵۰.
[7] كشف الباري:۱/٦٧٨.
[8] كشف الباري:كتاب الوضوء باب غسل الاعقاب.
[9] كشف الباري:۱/٦٥٩.

تذاد الغريبة من الابل من الحوض سره دي. يعنى حضورپاك تذكره اوفرمائيله چه زه به بعض خلق دَخپل حوض نه داپاره كوم لكه چه صاحب حوض يوپردى اوښان پاره كوى. او حضورپاك په دې باندې هيڅ نكيرهم اونه فرمائيلو. په كوم سره چه دَ صاحب حوض دَ خپل حوض په اوبوباندې زيات استحقاق ثابتيږى.(۱)

دَ علامه عينى اوعلامه مهلب رحمهماالله قول:- داحضرات فرمائى چه دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لاذودن رجالاً عن حوضى** دَوجې نه دې. يعنى چونكه دَ حوض نسبت رسول الله ﷺ طرف ته شوې دې نومعلومه شوه چه حضورپاك دَخپل دې حوض دَاوبوزيات حقداردې دغه شان په څكلوكښې هم صاحب حوض دَ خپلو اوبوزيات حق لرى.(۲)

دَعلامه ابن المنيرمالكى رحمه الله دَ دغه حضراتو په جواب باندې رد:- علامه ابن المنير مالكى رحمه الله فرمائى چه دَدغه حضراتو قول صحيح نه دې ځكه چه دَ دنيااحكام دَ آخرت په احكامو قياس كولې نه شى(۳) لهذا صحيح دادى چه دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله كماتذاد الغريبة من الابل** سره ثابتيږى لكه چه ذكرشو.

تشريح:- علامه عينى رحمه الله فرمائى چه مذكوره حديث دَخپلې معنې په اعتبارسره دَتواترحدته رسيدلې دې په دې وجه په حوض كوثر باندې ايمان راوړل دَاهل سنت والجماعت دَمعتقداتو يولازمى جزء دې.(۴) ددې دَپاره اهل عقائداوكلام په خپل متون كښې ددې خبرې تصريح فرمائيلې ده چه **والحوض الذى أكرمه الله تعالى به غياثًا لامته حق (العقيدة الطحاوية) والحوض حق لقوله تعالى: ﴿ إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ﴾ (العقيدة النسفية)**

دَ صحابه كرام رضي الله عنهم يولوئى جماعت دَ دې مضمون احاديث دَ رسول الله ﷺ نه نقل كړى دى: حضرت عبدالله بن مسعود، حضرت عبدالله بن عمر، حضرت جابربن سمرة حضرت جندب بن عبدالله، حمضرت زيدبن ارقم، حضرت عبدالله بن عمرو، حضرت انس بن مالك، حضرت حذيفه، حضرت ثوبان، حضرت ابوبردة، حضرت ابوبردة، حضرت جابربن عبدالله، حضرت ابوسعيدخدرى، حضرت بريده، حضرت عتبة بن عامر، حضرت حارثة بن وهب، حضرت مستور، حضرت ابوبرزة، حضرت ابوامامه، حضرت عبدالله بن زيد، حضرت سهل بن سعد، حضرت سويدبن جبلة، حضرت براء، حضرت ابوبكرة، حضرت خولة بن قيس حضرت ابوذر، حضرت صنابحى، حضرت اسماء، حضرت عائشه، حضرت عمرفاروق اوحضرت ابوبكرالصديق وغيرهم رضي الله عنهم.(۵)

---

(۱) فتح البارى:۵/۵۶.
(۲) عمدة القارى:۱۲/۲۹۵ فتح البارى:۵/۵۶.
(۳) المتوارى على تراجم البخارى:۲۶۵.
(۴) عمدة القارى:۱۲/۲۹۵ — ۲۹۶.
(۵) عمدة القارى:۱۲/۲۹۶ ارشادالسارى:۵/۳۵۹.

قوله: لاذودن رجالاعنت حوضی - هغه خلق کوم چه به رسول الله ﷺ دحشر په ورځ دحوض کوثر نه اخواکوی هغوی نه څوك مراددی؟ په دې کښې دعلماؤ مختلف اقوال دی. ابن التین رحمه الله فرمائی چه هغه منافقان دی.(۱) ابن الجوزی رحمه الله فرمائی دې نه مراد اهل بدعت دی.(۲) او بعض حضرات فرمائی دې نه مرتدین مراددی.(۳)

یوه شبه اودهغې ازاله: - امام ابن الجوزی رحمه الله فرمائی که دا اعتراض اوکړې شی چه دڅغه خلقو حال د رسول الله ﷺ نه څنګه پټ اوساتلې شو حالانکه په حدیث کښې راغلی دی زما په وړاندې زمادامت اعمال پیش کولې شی. نوددې جواب دادې چه د حضورپاك ﷺ په وړاندې د مؤمنینو مؤحدینو اعمال پیش کولې شی نه چه دمنافقانواوکافرانو.(۴)

[حدیث ۲۲۳۹](۵) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ - يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الآخَرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ ، لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ - أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ عَيْنًا مَعِينًا ، وَأَقْبَلَ جُرْهُمُ فَقَالُوا أَتَأْذَنِينَ أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ قَالَتْ نَعَمْ وَلاَ حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ . قَالُوا نَعَمْ ». [۳۱۸۳، ۳۱۸۵]

ترجمه: - د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې الله تعالی دې دحضرت اسماعیل علیه السلام په موربانده رحم اوکړی که چرې هغې زمزم پریخودې وې یانې داسې اوفرمائیل چه هغې دزمزم نه چونګ چونګ نه ډکولو اواخستلو نوهغه به یوه جاری چینه وه اودقبیله جرهم خلق هغې له راغلل ورته ئې اووئیل. آیا ته مونږ خپل ځان سره د کوزیدلو اجازت راکوې؟ هغې وئیل او لیکن په اوبوبه ستاسو هیڅ حق نه وی هغوی اووئیل ټیك ده.

رجال الحدیث

عبدالله بن محمد: - دا ابوجعفر عبدالله بن محمدبن عبدالله جعفی مسندی رحمه الله دی.(۶) یادساتئی چه دامام بخاری په شیوخ کښې عبدالله بن محمد نومې شیوخ شمیراته دې.(۷)

---

(۱) المصدر السابق.
(۲) المصدر السابق.
(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۶.
(۴) المصدر السابق.
(۵) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی أحادیث الانبیاء باب یزفون رقم: ۲۳۶۲، ۲۳۶۴، ۲۳۶۵ ولم یخرجه أحد من أصحاب السنةسوی البخاری رحمه الله تعالی انظر جامع الاصول: ۱۰/۲۹۷ الکتاب الثامن قصة ابراهیم واسماعیل وأمه علیهم السلام رقم: ۷۸۱۹.
(۶) کشف الباری: ۱/۶۵۷.
(۷) مفتاح صحیح البخاری: ۹۴ — ۹۵.

عبدالرزاق :- دا عبدالرزاق بن همام صنعاني رحمه الله دې.[1]
معمر :- دا معمر بن راشد ازدی بصری رحمه الله دې.[2]
ايوب :- دا ايوب بن ابی تيميه کيسان سختياني رحمه الله دې.[3]
كثير بن كثير :- دا كثير بن كثير بن مطلب بن أبي وداعة بن صبيرة بن سعيد بن سعد بن سهم قرشي سهمي مكي رحمه الله دې.[4] دوی د جعفر بن کثير او عبدالله بن کثير رحمه الله رور دې.[5]
اساتذه :- هغوی د سعيد بن جبير، علی بن عبدالله ازدی باقي او خپل والد محترم كثير بن مطلب بن ابی وداعة وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل کوی.[6]
تلامذه :- ابراهيم بن نافع مكي، سالم خياط، سفيان بن عيينه، عبدالملك بن جريج، معمر بن راشد او هشام بن حسان د هغوی رحمه الله نه روايات نقل کوی.[7]
امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی **ثقة**.[8] يحيى بن معين رحمه الله فرمائی **ثقة**[9]، محمد بن سعد رحمه الله فرمائی **كان شاعراً، قليل الحديث**.[10] امام نسائی رحمه الله فرمائی لاباس به.[11] ابن حبان رحمه الله د هغوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[12] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی **ثقة، من السادسة**.[13]
سعيد بن جبير :- دوی سعيد بن جبير کوفی رحمه الله دې.[14]
عبدالله بن عباس :- او د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما تذکره هم تيره شوې ده.[15]
د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت :- علامه عيني رحمه الله فرمائی چه د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قولها لجرهم ولاحق لكم في الماء نه ماخوذ دې. يعنی د حضرت هاجره بی بی د

---

[1] كشف الباري: ٤٢١/٢.
[2] كشف الباري: ٤٦٥/١، ٣٢١/٤.
[3] كشف الباري: ٢٦/٢.
[4] تهذيب الكمال: ١٥١/٢٤.
[5] المصدر السابق.
[6] تهذيب الكمال: ١٥١/٢٤ – ١٥٢.
[7] المصدر السابق.
[8] العلل ومعرفة الرجال: ١٢٩/١.
[9] الجرح والتعديل: ٧، رقم الترجمة: ٨٦٧.
[10] طبقات لابن سعد رحمه الله ٤٨٥/٥.
[11] تهذيب الكمال: ١٥٢/٢٤.
[12] الثقات: ٣٤٩/٧.
[13] تقريب التهذيب: ١٤٢/٢.
[14] كشف الباري: ٤٣٥/١، ٤١٨/٤.
[15] كشف الباري: ٤٣٥/١، ٢٠٥/٢.

قبيله جرهم خلقو ته دا وينا چه په اوبو به ستاسو څه حق نه وى دا قول په دې خبره باندې دلالت كوى چه هغه د نورو خلقو نه زياته د دغه چينې حقداره وه. او حضورپاك په دې قصه باندې څه انكارهم نه دې فرمائيلې اوكه شرائع ماقبلنا بغيرد نكير نه بيان كړې شى نوزمونږ په حق كښې هم حجت دې.(١)

قوله: يزيد أحدهما على الآخر:- يعنى ايوب سختيانى رحمه الله او كثير بن كثير رحمه الله دواړو په دې روايت كښې څه مضمون زياتى نقل كړې دې لكه چه علامه قسطلانى رحمه الله صاحب كواكب په حواله سره نقل كړى دى چه په دې دواړو كښې دهريو روايت په دوو اعتباروسره مزيد اومزيدعليه دواړو حيثيت لرى.(٢)

قوله: يرحم الله أم اسماعيل:-علامه عينى رحمه الله فرمائى (٣)كله چه په شام كښې قحط راغلونو ابراهيم عليه السلام خپل ځان سره حضرت ساره او حضرت لوط عليهم السلام واخستلو اومصرته لاړل. په هغه وخت كښې په مصركښې د فراعنه مصر د رومبى فرعون حكومت وو. او بيا حضرت ابراهيم اوحضرت ساره عليهم السلام ته دمصرد فروعون نه كوم تكليف اورسيدو دهغې قصه اهل تاريخ وسير كښې مشهوره ده. بهرحال آخرى خبره دا اوشوه چه الله تعالى حضرت ساره ته دهغه فرعون نه خلاصې وركړو او په هغه باندې دهغې داسې رعب راغلو چه دهغې دخدمت دپاره حضرت هاجره بى بى هغې وركړه. مقاتل رحمه الله فرمائى چه حضرت هاجره دحضرت هود عليه السلام د اولاد نه وه. اوحضرت ضحاك رحمه الله فرمائى دمصرد بادشاه لوروه اوبياچه كله په مصرباندې يوبل بادشاه حمله اوكړه او غلبه ئې حاصله كړه نود هغې پلارئې قتل كړو اودائى وينځه جوړه كړه . او بياهم دا دې بادشاه دحضرت ساره په خدمت كښې پيش كړه. اوحضرت ساره داحضرت ابراهيم عليه السلام ته هبه كړه اوبياهم ددې نه حضرت اسماعيل عليه السلام پيدا شو. بياحضرت ابراهيم عليه السلام حضرت اسماعيل اوحضرت هاجره عليهما السلام دالله تعالى په حكم باندې د مكې په آب وګيا ميدان كښې پريخودل د كومې چه اوږده قصه مشهوره ده. مختصردا چه حضرت هاجره سره هغه وخت داوبويوړوكې مشك وو هغه ختم شو اوكله چه تنده زياته شوه نوحضرت جبرائيل عليه السلام نازل شو اوهغوى روان كړل دزمزم ځائى ته ئى راؤرسول اوهلته ئى خپله پونده اووهله نوهلته يوه چينه روانه شو دې زمزم ته ركضة جبرائيل هم ونيلې شى. كله چه چينه راؤخوټكيدله نوحضرت هاجره د اوبونه خپله مشكيزه ډكه كړه او په دې كښې اوبه راجمع كړې. نوحضورپاك هم ددې قصې طرف ته اشاره اوفرمائيله يرحم الله ام إسماعيل لوتركت زمزم لكانت عينًا معينًا. او بياحضرت جبرائيل عليه السلام هغوى ته اوونيل اوس ته په دې بناروالاباندې د تندې ويره مه كوه بيشكه دا داسې چينه ده چه دې نه به د الله تعالى سبحانه وتعالى ميلمانه اوبه څكى. بيا په دې ځائى كښې د قبيله جرهم څه خلق د

---

(١) عمدة القارى:۱۲/۲۹۶ بتفصيل.

(٢) إرشادالسارى:۱۰/۳۵۹.

(٣) عمدة القارى:۱۲/۲۹۷.

شام د تللو د پاره په دې ځائې تیریدل هغوی د مکې مکرمې د وادئی لاندې طرف ته ډیره واچوله نو هغوی په غرباندې مارغان اولوتونکی اولیدل هغوی اوونیل چه دا مرغنی خو په اوبو الوزی او مونږ په دې وادئی باندې تیریږو راتیریږو. دلته خو چرته د اوبو نوم اونښه نه وه نودغه شان هغوی دې اوبوطرف ته راغلل. بیا هغوی حضرت هاجره ته دې خلقو عرض اوکړو که تاسو اجازت راکوئی نومونږ به دلته اووسیږو اواوبه به هم ستاسو وی. هغې اجازت ورکړو نودغه شان دا اولین خلق ووچه هلته ئی استوګنه اختیارکړه اوهغوی هم هلته پاتې شو تردې چه حضرت اسماعیل علیه السلام خوان شو او هم ددوی نه ئې فصیح اوبلیغ عربی زده کړه اوبیا دحضرت هاجره انتقال اوشو. حضرت اسماعیل علیه السلام هم ددوی یوې ښځې سره واده اوکړو دکومې نوم چه جداء بنت سعد عملاً وو اوددوی په قصه کښې ډیر زیات تفاصیل دی چه په تاریخ والسیر کښې کتلې شئی.(۱)

د بنوجرهم څه تفصیل:- بنوجرهم په دوو قسمونوباندې دی اول هغه جرهم چه د قوم عاد د زمانې نه وو هغوی خو هلاك شو اودغوی نښې نښانې هم ختمې شوې اوهغوی ته به ئې عرب بائده ونیل او دویم هغه جرهم بن قحطان د اولاد نه دی. دا جرهم بن قحطان دیعرب بن قحطان رور وو. یعرب دیمن دعلاقې حکمران وو اوجرهم دحجاز ددوی نسب بعض اهل تاریخ داسې نقل کړې دې چه جرهم بن قحطان بن عامر بن شالح بن ارفحشذ بن سام بن نوح علیه السلام.(۲)

[حدیث ۲۲۴۰](۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أَعْطَى وَهُوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ». قَالَ عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم-. [ر: ۲۲۳۰]

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۹۷.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی المساقاة باب أثم من منع ابن السبيل من الماء رقم:۲۳۵۸وفی الشهادات باب اليمين بعدالعصر رقم:۲۶۷۲وفي الاحكام باب من بائع رجلا لايبائعه إلا للدينا رقم:۷۲۱۲وفی التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ وُجُوْه يَّوْمَئِذ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم:۷۴۴۶وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الازار والمن بالعطية الخ رقم:۲۹۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فی البيوع باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۴، ۳۴۷۵ والنسائی رحمه الله تعالى فی البيوع باب الحلف الواجب للخديعة فی البيع رقم:۴۴۶۷.

ترجمه:- دَ حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه درې كسان داسې دى چاسره چه به الله سبحانه وتعالى خبرې نه وى اونه به دهغوى طرف ته نظركرم كوى. يوهغه سړې چه په خپل مال قسم خورى چه ما ته ددې سامان دومره روپئى ملاويدلې اودروغ وائى بل هغه كس چه دَ مازيگرنه پس ئى قسم اوخوړلودې دَ پاره چه دَ يومسلمان مال اووهى اودريم هغه سړې چه زياتى اوبه ئى بندې كړې. الله تعالى به هغه ته فرمائى چه څنګه تادنيا كښې زياتى اوبه بندې كړې وې چه تا نه وې جوړې كړې نن زه ستا نه خپل فضل بندوم.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد:- داعبدالله بن محمدبن عبدالله جعفى مسندى رحمه الله دې [۱]

سفيان:- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دې. [۲]

عمرو:- دا عمرو بن دينار مكى رحمه الله دې. [۳]

أبى صالح:- دا ابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. [۴]

ابوهريره:- اودَ حضرت ابوهريره رضي الله عنه چه مشهورصحابى دې تذكره هم تيره شوې ده. [۵]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ورجل منع فضل ماء** نه ماخوذدې. په دې وجه چه هغه سړې زياتى اوفاضل اوبه دَ خلقونه دَمنع كولودَ وجې دَ عذاب مستحق شو نوداخبره په دې باندې دلالت كوى چه هغه دَخپل اصل اوضرورت اوبه كومې چه دَ هغه په حوض يا مشكيزه كښې موجود دى دَ نورو نه زيات حقداردې. [۶]

قوله: قال علي حدثنا سفيان الخ:- يعنى على بن مدينى رحمه الله فرمائى چه سفيان بن عيينه رحمه الله داحديث زمونږ په وړاندې څوځل عمرو بن دينار رحمه الله نه بيان كړو اوهغه داحديث دَ ابوصالح ذكوان رحمه الله نه اوريدلې اوابوصالح ددې حديث سند حضورپاك ﷺ ته رسولې دې.

دَتعليق مقصد:- مقصددادې چه سفيان بن عيينه رحمه الله به چونكه داحديث اكثرمرسل بيانولو نو په دې وجه ددې دَمرسل كيدو وهم نه دى كول پكار بلكه صحيح هم دغه دى چه دا حديث موصول دې او هغوى دا دَحفاظ حديث نه موصولاً اوريدلې دې لكه چه په حديث باب كښې دى او عمرو ناقد رحمه الله هم دا موصولاً ذكركړې دې. دغه شان امام مسلم رحمه الله هم سفيان عن عمرو عن ابى صالح عن ابى هريرة رضي الله عنه په طريق سره دا موصولاً ذكركړې دې[۷] اوعلامه

---

[۱] كشف البارى:۱/۶۵۷.

[۲] كشف البارى:۱/۲۳۸. ۳/۱۰۲.

[۳] كشف البارى:۴/۳۰۹.

[۴] كشف البارى:۱/۶۵۸.

[۵] كشف البارى:۱/۶۵۹.

[۶] عمدة القارى:۱۲/۲۶۸ إرشادالسارى:۵/۳۶۱.

[۷] إرشاد السارى:۵/۳۶۱ عمدة القارى:۱۲/۲۹۸.

اسماعیلی رحمه الله فرمائی چه سعیدبن عبدالرحمن مخزومی عبدالله بن یونس محمدابن ابی الوزیر اومحمدبن یونس وغیره رحمهم الله دَ سفیان بن عیینه رحمه الله متابعت کړې دې او مذکوره روایت ئې موصولاً بیان کړې دې.[1]

۱۲ –باب: لاحمی إلاالله ولرسوله صلی الله علیه وسلم

محفوظ دځرن ځایونه د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ دپاره دی

حل لغات حمی:- دَ ځرن ځائی په کوم کښې چه دَنورو خلقو دَ ځاروود ځرولوممانعت وی، هرهغه څیزچه حفاظت ئې اوکړې شی.[2]

دَترجمة الباب مقصد:- دَ عربود أمیرانوطریقه داود چه هغوی به په ځنګلوکښې یودَ ځرن ځائې دَخپل ځان دَپاره مخصوص کولو دَهغوی ځاروی به په هغې کښې ځریدل اونورو خلقوته به دَ ځاروو ځرولو اجازت نه وو نوحضورپاك دې نه منع اوفرمائیله چه الله تعالی یا دَهغه رسول ﷺ یادَهغوی په ځائې خلیف نه علاوه بل دَ هیچاحق نشته چه هغه دَ خپل ذات دَپاره دَ جاهلیت دَ زمانې په شان نور خلق منع کړی اودَخپل ځان دَپاره څه ځائې مخصوص کړی.[3]

[حدیث ۲۲۴۱][4] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِاللَّهِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لاَ حِمَى إِلاَّ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ». وَقَالَ بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- حَمَى النَّقِيعَ، وَأَنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفَ وَالرَّبَذَةَ. [۲۸۵۰]

ترجمه:- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَحضرت جثمامه رضی الله عنه نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې مخصوص دَ ځرن ځائې صرف دَالله تعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ دَپاره دی.

رجال الحدیث

یحییٰ بن بکیر:- دا یحییٰ بن عبداللهبن بکیر مخزومی مصری رحمه الله دې.[5]

لیث:- داامام لیث بن یزید ایلی رحمه الله دې.[6]

---

[1]) فتح الباری:۵/٤٤.

[2]) النهایة:۱/٤۳۸ – ٤۳۹.

[3]) إراشادالساری:۵/۳٦۳ عمدة القاری:۱۲/۲۹۹.

[4]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضًا فی الجهاد باب أهل الدار يبيتون فيصاب الولدان والذراری رقم:۳۰۱۲ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی الخراج والامارة باب فی الارض يحميها الامام الخ رقم:۳۰۸۳، ۳۰۸٤ وانظر جامع الاصول: ۲/۷۳۵الكتاب الاول فی الجهاد الباب الثانی فی فروع الجهاد الفصل الثالث فی الغنائم والفرء. الفرع السادس فی أحاديث متفرقة الخ رقم:۱۲۳۲.

[5]) کشف الباری:۱/۳۲۳.

[6]) کشف الباری:۱/۳۲٤.

یونس:- دا یونس بن یزید ایلی رحمه الله دې. [1]
ابن شهاب:- دا محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب رحمه الله دې. [2]
عبدالله:- دا عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود رحمه الله دې. [3]
ابن عباس:- دا مشهور صحابي عبد الله بن عباس بن عبد المطلب رضي الله عنهما دې. [4]

صعب بن جثامة:- داحضرت صعب بن جثامة لیثي حجازي رضي الله عنه دې. [5]
دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:-علامه عیني رحمه الله فرمائي چه حدیث مبارك خوعین ترجمه ده اودَدې نه دَ قوي مطابقت تصور نه شي کیدې. [6]
تشریح:- مطلب داچه په مسلمانانوکښې چاته هم داحق حاصل نه دې چه هغوی ځنګلاتو کښې یودَ څرن ځائي دَخپل ځان دَپاره مخصوص کړي اونورخلق دَ هغې نه منع کړي. اوصرف الله سبحانه وتعالی اودَهغه رسول صلی الله علیه وسلم اوځوك چه دَ هغوی په ځائي خلیفه دوخت وي. اودَ عامومسلمانانودَمصلحت دَپاره هغه دا ضروري ګڼړي نوهغوی ته داحق حاصل دې چه هغه یودَ څرن ځائي مخصوص کړي. [7]اوامام هم یوداسې دَ څرن ځائي مخصوص کولې شي چه دَچا مملوك نه وي لکه وادیانې ځنګلې او دَ مړو زمکې وغیره. [8]
لکه څنګه چه حضرت ابوبکرصدیق، حضرت عمر فاروق اوحضرت عثمان غني رضي الله عنهم نه داسې کول ثابت دي. اوچه کله په حضرت عمر رضي الله عنه باندې یوسړي دا اعتراض اوکړو نوهغه په جواب کښې اوفرمائیل چه دا دَالله تعالی سبحانه وتعالی زمکه ده اوهم دَالله تعالی دَ مال دَ حفاظت دَپاره دا مخصوص کړې شوې ده. [9]
قوله: وقال بلغنا أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم الخ:- دلته دَ بخاري شریف تقریباًدَتولو راویانوپه نسخو کښې داسې دي چه **وقال بلغنا الخ** بغیردَابوذر رحمه الله دَ نسخې نه په هغې کښې دي **وقال أبوعبدالله**. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي هم په دې وجه بعض شراح ته دا وهم شوې دې چه دا دَمصنف یعني امام بخاري رحمه الله کلام دې حالانکه داسې نه ده دا کلام دَ ابن شهاب زهري رحمه الله دې اودا روایت مرسل یا معطل دې. اوهم دَدې حدیث باب په

---

[1] کشف الباري:۱/ ۳۶۳، ۳/ ۲۸۲.
[2] کشف الباري:۱/ ۳۲۶.
[3] کشف الباري:۱/ ۳۲۶.
[4] کشف الباري:۱/ ۴۳۵ ، ۲/ ۲۰۵.
[5] کشف الباري کتاب جزاء الصيد باب إذا أهدى للمحرم حمارا وحشيا حيا الخ..
[6] عمدة القاري: ۱۲/ ۳۰۰ إرشادالساري:۵/ ۳۶۲.
[7] عمدة القاري: ۱۲/ ۳۰۰إرشادالساري:۵/ ۳۶۲.
[8] إرشادالساري:۵/ ۳۶۲.
[9] عمدة القاري:۱۲/ ۳۰۰.

اسناد سره موصولاً هم نقل كړي شوي دي [1] لكه څنګه چه امام ابوداؤد په خپل سنن كښې ذدې خبرې تصريح كړې ده [2] دغه شان ابن سعد رحمه الله دحضرت عمر رضي الله عنه اثر موصولاً نقل كړې دي [3] اوددې تعليق مطلب دادې چه امام ابن شهاب زهرى رحمه الله فرمائى چه مونږ ته داخبر رسيدلې دې چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم نقيع محفوظ كړو اوحضرت عمر رضي الله عنه سرف او ربذة محفوظ كړل.

قوله: النقيع.- نقيع: دنون فتحه سره او قاف په كسره سره دې. دادمدينې منورې نه شل فرسخ فاصله باندې خائى دې او په اصل كښې نقيع هرهغه خائى ته ونيلې شى چرته چه اوبه جمع وى اوهلته واښه راؤټوكيږى. [4]

قوله: الشرف.- داد شين او راء فتحه سره دې زمونږ په متداول نسخوكښې اود بخارى شريف د بعض شراح په نسخو كښې دا هم دغه شان دې. [5] دا د مدينې منورې نه د يوڅوميله فاصله باندې يوخائى دې هغې ته وائى. [6] اود بعض شراح په نسخو كښې دا سين سره دې. [7] علامه مياطى رحمه الله فرمائى چه دا خطاء ده او صحيح هم شرف دې.لكه چه د بخارى بعض راويانوذكركړې دې او په موطاء ابن وهب كښې هم دغه شان دې. اوتر كومې چه د سرف تعلق دې نوهغه دمكې مكرمې نه تقريباً شپږ ميله لرې د يوخائې نوم دې. [8] او په دې لفظ باندې الف اولام هم نه شى داخليدې. [9]

قوله: الربذة.- دا د راء او باء فتحې سره دې اوذات عرق سره نيزدې د يوكلى نوم دې اودمدينې منورې نه تقريباً درې ميله فاصله باندې دې. [10]

---

[1] فتح البارى:۵۷/۵إرشادالسارى:۳۶۲/۵عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.
[2] سنن ابوداؤد كتاب الخراج والامارة والفئ باب فى الارض يحسبها الامام أوالرجل رقم:۳۰۸۳ وقال بعده: قال ابن شهاب رحمه الله تعالى:وبلغنى أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم حمى النقيع.
[3] الطبقات لابن سعد رحمه الله ۳۰۵/۳ ترجمة عمر. رضي الله عنه
[4] إرشاد السارى:۳۶۲/۵.
[5] صحيح بخارى:۳۱۶/۱۱قديمى. فتح البارى:۵۸/۵عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.
[6] عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.
[7] إرشادالسارى:۲۶۲/۵ عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.
[8] المصدرالسابق.
[9] فتح البارى:۵۸/۵.
[10] عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

۱۳ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار

د نهرونو نه انسانان او حيوانان اوبه څکلې شي

دترجمة الباب مقصد: امام بخاري رحمه الله فرمائي چه په عامو نهرونو کښې يوسړې ته داحق حاصل نه دې هغه نور خلق د اوبو څکلونه يا څناور د اوبو څکلونه منع کړي اودامسئله متفق عليه ده [1] د کومې تفصيل چه په شاته ابواب کښې تيرشوې دې.

[حديث ۲۲۴۲] [2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَالَ بِهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ أَنْ يَسْقِيَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ، فَهِيَ لِذَلِكَ أَجْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلاَ ظُهُورِهَا، فَهِيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الإِسْلاَمِ، فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ». وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْحُمُرِ فَقَالَ «مَا أُنْزِلَ عَلَىَّ فِيهَا شَىْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَاذَّةُ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)» [۲۷۰۵، ۳۴۴۶، ۴۶۷۸، ۴۶۷۹، ۶۹۲۳]

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي اس د يوسړي دپاره (سبب) داجر اوثواب دې اود يوسړي دپاره پرده (بچاؤ) دې اود يوسړي دپاره وبال دې بهرحال دهغه سړي دپاره چه (سبب) داجر اوثواب دې نوهغه هغه سړې دې چه دالله تعالى سبحانه وتعالى دپاره ئې دا اس تړلې دې. د څرن په ځائې کښې يا باغ کښې دهغه رسئى اوږده کړي نوهغه اس د څرن په ځائى کښې يا د باغ کښې دخپلې رسئى د اوږدوالى په اندازه خورى څکى نودده دپاره نيکئى ليکلې کيږي. اوکه چرې دهغه رسئى پرې شى اوهغه د يو اوچتوالى يا دوو اوچتوالو برابر اوتختى منډه کړي نودهغه د خپو نښې اود خړانشه ټول به دهغه د پاره نيکئى شميرلې شي. اوکه هغه چرته په واله باندې تيرشى اودهغې نه اوبه اوڅکى سره ددې چه مالك

---

[1] عمدة القارى:۱۲/۳۰۱.

[2] أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى الجهاد باب الخيل ثلاثة الخ رقم:۲۸۶۰ و فى المناقب باب رقم:۳۶۴۶ وفى التفسير سورة إذا لزلت رقم:۴۹۶۲، ۴۹۶۳ وفى الاعتصام باب الاحكام التى تصرف بالدلائل الخ رقم: ۷۳۵۶ وأخرجه النسائى رحمه الله تعالى فى كتاب الخيل والسيف والرمى باب الخيل معقود فى نواصيها الخير إلى يوم القيمة رقم:۳۵۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فى الزكاة باب إثم مانع الزكاة رقم:۲۲۹۰ وانظر: جامع الاصول الكتاب الاول فى الزكاة الباب الاول فى وجوبها وإثم تاركها رقم:۲۶۵۷.

نې دَ اوبوڅكلو اراده نه وى كړې نوبيابه هم دَهغه دَپاره نيكئى ليكلې كيږى دَداسې سړې دَپاره خو اس ثواب اوهم ثواب دې. اوېوهغه سړې دې چه اس ئې تړلى دې روپو ګټلو او دَ سوال نه دَ بچ كيدلودَپاره بيا دَهغه په سټ او پټوكښې چه كوم دَ الله تعالى حق دې هغه هيرنه كړې نودَ داسې سړى دَپاره (اس) پرده (يعنى بچاؤ) دې اوكوم سړې چه اس اوتړى فخر اوكبر ښانى اودَ اهل اسلام دَ نقصان رسولودَپاره نودَداسې سړى دَپاره دا اسونه وبال اوعذاب دې.
دَ رسول الله ﷺ نه دَ خرو باره كښې تپوس اوشو نوحضورپاك اوفرمائيل چه الله سبحانه وتعالى دَدې متعلق(څه خاص) حكم په مابانديې نه دې نازل كړې مګر دَ سورت إاذازلزلت دا يوآيت كوم چه جامع دې ﴿فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۝ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۝﴾ الاية يعنى چه څوك يو ذره برابر نيكى كوى هغه وينى او څوك چه يوذره برابر بدى كوى هغه به هم وينى.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې. [1]
مالک بن انس:-دا امام دارلهجرة مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې. [2]
زيدبن اسلم:- دا زيدبن اسلم عدوى مدنى رحمه الله دې. [3]
أبى صالح السمان:- دا ابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. [4]
ابوهريره:- اوحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. [5]
حل اللغات:- المرج: دَ څرن ځائى ارت اوكولاؤ دَ وښووالازمكه، دَدې جمع مروج راځى. [6]
الطيل والطول: هغه اوږده رسئى چه يوسرئى موګى وغيره پورې وى او بل سردَ اس خپه كښې تړلې وى دې دَپاره چه ګرځيدې شى څرن كولې شى ليكن چرته تختيدې نه شى. [7]
استنان: دَاس بغيردَ سورنه په مستئى سره يوځوابل خوامنډې وهل [8]
نواء: دَمفاعله نه مصدردې ناواه مناواة نونواء فخر كول دښمنى كول مقابله كول. [9]
دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أنها مرت بنهرفشربت منه الخ سره دې. اودَدې توضيح داده كه چرې دَ نهرونواوبه دَچا دَپاره مخصوص

---

[1]) كشف البارى:١/٢٨٩، ٤/١١٣.
[2]) كشف البارى:١/٢٩٠، ٢/٨٠.
[3]) كشف البارى:٢/٢٠٣.
[4]) كشف البارى:١/٦٥٨.
[5]) كشف البارى:١/٦٥٩.
[6]) النهاية: ٢/٦٤٨.
[7]) النهاية:٢/١٢٨.
[8]) النهاية: ١/٨١٤.
[9]) النهاية:٢/٨٠٠

وې نو خامخا به د اذن او اجازت ضرورت وو لیکن شارع علیه السلام چه مطلقا ذکر کړې نو معلومه شوه چه د نهرونو او به د چا د پاره مخصوص نه دی (۱)

قوله: ثم لم ینس حق الله فی رقابها ولا ظهورها - بیا دغوی په ستونو او شاګانو کښې د الله سبحانه وتعالی چه کوم حق دې هغه مه هیره وني یعنی ددې په تجارت کښې زکوة اداکوني (۲) او بعض حضرات فرمائي چه ولاظهورها نه مراد دادې چه په هغې باندې د الله سبحانه وتعالی په لار کښې سورلي کوني او امام ابوحنیفه رحمه الله د خیل سانمه په سلسله کښې دَدې روایت نه استدلال کوي دکوم تفصیل چه کتاب الزکوة کښې تیرشو (۳) او یا دَدې نه مراد دادې په دې باندې د ده د طاقت نه زیات بوج مه اچوني (۴) دا هم وئیلې شوی دی چه دې نه مراد دادې چه د دې په ذریعه د ضرورت مندو او محتاجانو امداد کوني (۵)

قوله: وسئل رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم عن الخمر - یعنی د رسول الله ﷺ نه د خرو د حکم باره کښې پښتنه اوشوه. علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي چه دا سائل صعصعة بن ناجیة رضی الله عنه وو چه د مشهور شاعر فرزوق نیکه دې (۶) او سوال د خرو د زکوة او صدقه باره کښې وو لکه چه علامه خطابی رحمه الله نه نقل کړې شوې دی (۷) نو رسول الله ﷺ آیت مبارك ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ (الزلزال: ۷،۸) په عموم سره جواب طرف ته اشاره اوفرمائیله یعنی چه کوم سړې ذره برابر هم نیکی کوی (ضرور) به هغه اووینی (که هغه نیکی او عمل هرڅومره معمولی وی او وړوکې وی بیشکه هغه ته به د کړې نیکئی بدله ملاویږی) او کوم سړې چه یوه ذره برابر بدی کوی (یقینًا) به هغه وینی (او د هغې نتیجه زغمی) (۸)

بعض حضرات فرمائی چه دا آیت مبارك ډیر جامع او بې مثاله دې او لږ شان الفاظو سره ډیره زیات معانی ته جامع کیدو کښې بل یو آیت دَدې په شان نشته. ځکه چه دا دَخیر او شر هرې یوې معنې ته شامل دې (۹) لکه څنګه چه پخپله رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې دې. إلا هذه الآية الجامعة الفاذة او په یو روایت کښې کعب احبار رحمه الله د نبی کریم ﷺ ارشاد نقل کړې دې

---

(۱) عمدة القاری: ۳۰۶/۱۲.
(۲) إرشاد الساری: ۳۶٤/۵ عمدة القاری: ۳۰۳/۱۲.
(۳) المصدر السابق.
(۴) المصدر السابق.
(۵) المصدر السابق.
(۶) إرشاد الساری: ۳۶٤/۵.
(۷) إرشاد الساری: ۳۶٤/۵ عمدة القاری: ۳۰٤/۱۲.
(۸) معارف القرآن للشیخ الکاندهلوی رحمه الله ۵۱۹/۸.
(۹) عمدة القاری: ۳۰٤/۱۲ الکوثر الجاری: ۶۸/۵.

چه دا دوه آیاتونه داسې نازل شوی چه دَ تورات اوانجیل خلاصه او حاصل دې. او په یوروایت کښې دی سورة إذا زلزلت الارض دَ تلاوت ثواب دَنصف قرآن دَ ثواب برابردې.(١)
علامه ابن العربی رحمه الله فرمائی چه دَدې آیاتونو په عموم باندې دَټولو علماؤ اتفاق دې.(٢)علامه عینی رحمه الله فرمائی دَدې آیت مبارك په ذریعه دَجواب تفصیل دادې لکه چه دَهغوی سوال دا وو چه آیا دَخرو هم هغه حکم دې کوم چه دَ اسونودې؟ نودآیت مبارك په ذریعه جواب ورکړې شو که چرې دغه خره دَ خیر په کارونوکښې وی نوضرور به دَ هغې بدله اوثواب ورکولې شي اوکه چرې دَ شرپه کارونوکښې وی نو یقیناً دَهغې بدله اوعذاب نه خوری.(٣)
یوه شبه اودهغې جواب:- اوس یوسوال داکیږی چه هغوی دَ بغال قچرو باره کښې سوال ولې اونه کړو؟ دَدې جواب بعض علماؤ دا ورکړې دی چه دَقچرباره کښې سوال ځکه اونه کړې شو چه هغه هم دَ خرو په شان دی اوهم دَهغې په حکم کښې داخل دی.(٤)
یوبل جواب دا علامه ابن العربی رحمه الله نقل کړې دې چه هغه وخت دَ عربو په زمکه باندې دَ قچرو وجودنه وو اوړومبی قچر چه هلته اورسیدو هغه دلدل نومې قچر وو کوم چه مقوقس حضورپاك ته هدیه رالیګلې وه.(٥)
[حدیث ۲۲۴۳] (٦)حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ-رضي الله عنه- قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- فَسَأَلَهُ عَنِ اللُّقَطَةِ، فَقَالَ «اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلاَّ فَشَأْنَكَ بِهَا». قَالَ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ «هِيَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ». قَالَ

---

(١) معارف القرآن للشيخ كاندهلوى:۸/۵۱۹.
(٢) حكام القرآن لابن العربى رحمه الله ٤/٤٤٠.
(٣) عمدة القارى:۱۲/۳۰٤.
(٤) احكام القرآن لابن العربى رحمه الله ٤/٤٤٠.
(٥) المصدرالسابق.
(٦) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى صحيحه كتاب العلم باب الغضب فى الموعظة والتعليم الخ رقم:۹۱ وكتاب اللقطة باب ضالة الابل الخ رقم:۲٤۲۷ وباب إذا لم يوجد صاحب اللقطة الخ رقم:۲٤۲۹ وباب إذا جاء صاحب اللقطة بعدسنة الخ رقم:۲٤۳۶ وباب من عرف اللقطة ولم يدفعهاإلى السلطان رقم:۲٤۳۸ وكتاب الطلاق باب حكم المفقود فى أهله وماله رقم:۵۲۹۲ وكتاب الادب باب مايجوز من الغضب والشدة لامرالله تعالى رقم:۶۱۱۲ ومسلم رحمه الله تعالى فى صحيحه كتاب اللقطة باب معرفة العفاص والوكاء وحكم ضالة الغنم والابل رقم: ٤٤۹۸- ٤۵۰۵ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى سننه كتاب اللقطة باب التعريف باللقطة رقم: ۱۷۰٤ – ۱۷۰۸ والترمذى رحمه الله تعالى فى حامعه كتاب الاحكام باب ماجاء فى اللقطة وضالة الابل والغنم رقم:۱۳۷۲ – ۱۳۷۳ وابن ماجة رحمه الله تعالى فى سننه كتاب القطة باب ضالة الابل والبقر والغنم رقم:۲۵۰٤ وباب اللقطة رقم:۲۵۰۷.

فَضَالَّةُ الإِبِلِ قَالَ «مَالَكَ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا».[ر: ۹۱]

ترجمه:- حضرت زیدبن خالد رضی الله عنه فرمائیلی چه یوسړي رسول الله ﷺ له راغلواو لقطه (پریوتلې څیز)باره کښې سوال اوکړو. حضوریاك ارشاد اوفرمائیلو دَهغه ظرف (تیله) اودَدې دتړلوڅیزاوپیژنه بیا دَیوکال پورې دَدې اعلان اوکړه اوس که دَهغې مالك راغلو (نوورنی کړه) ګنې چه څه غواړې کوه. هغه وئیل ورکه شوې چیلئی؟ حضوریاك اوفرمائیل هغه ستا ده یا ستادَ رور ده یا دَ شرمخ. هغه وئیل ورك شوې اوښ؟ حضوریاك اوفرمائیل چه اوښ سره ستا څه غرض دې هغې سره دَ هغې مشك او موزه هرڅه موجود دی په اوبوکښې ورکوزیږی(یعنی پخپله اوبه څکی) اودَ ونوپانړې خوری تردې چه دَهغې مالك راشی اوهغه واخلی.

حل اللغات: **اللقطة**: هغه څیزچه تاته په لارکښې پروت ملاؤشی. اوهغه ته اوچت کړې یاهغه متروك څیز دکوم مالك چه معلوم نه وی.

القيط: اوچت کړې شوې ماشوم اوهغه وړوکې ماشوم چه اوغورزولې شی. **من لقط لقطاً** (ن): دَ زمکې نه اوچتول.

والتقط الشئ: بغیردَ قصد او طلب نه په یوڅیز خبریدل، **اللقطة سميت بها لانها تلتقط غالبًا**: او پریوتلې څیز ته **لقطة** ځکه وئیلې شی چه بلا قصد او طلب په زمکه ملاویږی او اوچت کړې شی.(۱)

عفاص: کاك، دَ بوتل سر، دَ خرمن وغیره نه جوړشوې تیلئی په کوم کښې چه سامان کیخودې شی.(۲) **وكاء**: دَمشك وغیره دَتړلومزې، لوښې وغیره دکوم سرچه تړلې شوی وی. دَدې جمع اوكية راځی.(۳)

رجال الحديث

اسماعيل:-دا اسماعیل بن ابی اویس رحمه الله دې.(۴)

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. (۵)

ربيعة بن ابی عبدالرحمن:-دا ربیعه بن ابی عبدالرحمن فروخ رحمه الله دې. دَ ربیعة الرائې په نوم سره مشهوردې. (۶)

---

(۱) النهاية:۶۰۹/۲ طلبة الطلبة للنسفی:۲۰۸.

(۲) النهاية: ۲۲۷/۲.

(۳) النهاية:۸۷۷/۲.

(۴) كشف الباری:۱۱۳/۲.

(۵) كشف الباری:۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

(۶) كشف الباری:۴۳۴/۳.

يزيدمولى المنبعث:- دا يزيدمولى المنبعث مدنى رحمه الله دى.[۱]
زيدبن خالد جهنى رضى الله عنه:- دا ابوعبدالرحمن زيد بن خالد جهنى رضى الله عنه دى.[۲]
دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: تردالماء سره دى يعنى حضورپاك دَ يو ورك شوى اوښ دَ اخستلو نه منع فرمائيلى ځكه چه دَاولګى اوتندى دَ وجى نه دَهغه دَ مړكيدو انديښنه نشته ځكه چه هغه پخپله دَاوبودَ چينى نه اوبه څكى اوهغه څوك منع كولى نه شى اودادى دَپاره دى چه الله تعالى دا چينى او نهرونه دَټولو خلقو او څناورو دَ فائدى دَپاره جوړكړى دى اودَى دَالله تعالى نه سوا بل هيڅوك مالك نشته.[۳] دَ حديث مبارك متعلقه مسائلوباندى تفصيلى بحث كشف البارى كتاب العلمباب الغضب فى الموعظة والتعليم إذا رأى مايكره كښى تيرشوى دى.

۱۴-باب: بيع الحطب والكلاء

دلرګى اود وښود بيع بيان

دَترجمة الباب مقصد:- دا باب دَ لرګى او وښودَ خرڅ په بيان كښى دى اودَامام بخارى رحمه الله مقصد دادى چه دَدى دواړو خرڅول جائزدى كه يوسړى دَدى احراز كړى وى او په خپل تحويل كښى ئى اخستى وى نوهغه دَدى مالك شو اوس هغه دا خرڅولى شى.[۴]
حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله دَعلامه ابن بطال رحمه الله قول نقل كړى دى چه مباح لرګى او واښه راغونډول دَمتفق عليها مسائلونه دى او په دى كښى دَچاهم اختلاف نشته تردى چه هغه لرګى او واښه څوك په خپل مملوكه زمكه كښى اولګوى نوبيادَدى دَهريودَپاره اباحت مرتفع كيږى.[۵] خو مونږ ته دَ شارح ابن بطال رحمه الله په متداوله نسخوكښى دَمتفق عليه الفاظ نه دى ملاؤشوى.[۶]
يوسوال اودَهغى جواب:-دلته يوسوال داپيداكيږى چه امام بخارى رحمه الله دا باب په ابواب الشرب كښى ولى ذكر كړو نودَدى دوه جوابات وركړى شوى دى: ① په اصل كښى درى څيزونه داسى دى چه دَ حقوق عامه نه شميرلى شوى دى حطب كلاء اوماء هرسړى ته ددى نه فائده حاصليږى دَدى دَپاره چه كوم ځائى امام بخارى رحمه الله دَاوبوذكر كړى دى هلته ئى دَ دى دواړو څيزونوهم ذكركړى دى. چونكه امام بخارى رحمه الله دى نه وړاندى دا خودلى راروان دى چه صاحب الحوض اودغه شان صاحب القرية أحق بمائه چه داخلق دَخپلو اوبوډير حقداردى

---

[۱] كشف البارى:۵۴۳/۳.
[۲] كشف البارى:۵۴۴/۳.
[۳] إرشاد السارى:۳۶۵/۵عمدة القارى:۳۰۴/۱۲.
[۴] عمده القارى:۳۰۵/۱۲ فتح البارى:۶۰/۵
[۵] المصدرالسابق.
[۶] شرح ابن بطال:۴۱۸/۶ طبع: دارالكتب العلمية.

نواوس ددې نه پس ضمناً كلأ اوحطب تذكره هم اوفرمائيله كه څوك سرې لرګی راغونډوی يا وابنه راجمع كوی نوهغه ددې مالك دې.[1]

② او دويم جواب دادې چه امام بخاری رحمه الله په اصل كښې داخودل غواړی چه سړی كله د احتطاب او احتشاش د وجې نه مالك جوړشی نوهغه ته په دې كښې د مالكانه تصرف كولو اختيارحاصليږی. نود احياء موات د وجې نه خو په طريق اولی به هغه د زمكې مالك شی نولكه چه دې نه هغه د احياء موات مسئله ثابتوی.[2]

[حديث ٢٢٤٤][3] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلاً، فَيَأْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ، فَيَكُفَّ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِىَ أَمْ مُنِعَ». [ر: ١٤٠٢]

ترجمه:- دحضرت زبير بن عوام رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمائيلې دې كه په تاسو كښې څوك رسئی واخلی اود لرګو ګېډې راوړی خرڅ ئی كړی او الله سبحانه وتعالی دهغې (د ثمن په ذريعه) دهغه عزت بچ كړی نودا دهغې نه بهترده چه د خلقو نه سوال اوكړی اوبيا هغه ته وركړې شی يا منع كړې شی.

حل اللغات: أحبل: دا دحبل جمع ده رسئی دتړلوځه څيز، ددې جمع حبال حبول احبال هم راځی.[4]

رجال الحديث

معلى بن أسد:- داابوالهيثم معلى بن اسد العمي البصري رحمه الله دې.[5]

وهيب:- دا وهيب بن خالد بن عجلان الباهلي رحمه الله دې.[6]

هشام:- دا هشام بن عروة بن زبير رحمه الله دې.[7]

عن أبيه:- دا عروة بن زبير بن العوام رحمه الله دې.[8]

---

[1] عمدة القاری:١٢/٣٠٥ بتفصيل.

[2] فتح الباری:٥/٦٠ بتفصيل.

[3] أخرجهالبخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی الزكاةباب الاستعفاف عن المسئلة رقم:١٤٧١ وفی البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده رقم:٢٠٧٥ وقد تفردبه الامام البخاری رحمه الله تعالىوانظر جامع الاصول: ١٠/١٤٦ رقم:٧٦٢٦.

[4] النهاية:١/٣٢٥، ٣٢٦.

[5] كشف الباری كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة.

[6] كشف الباری:٢/١١٨.

[7] كشف الباری:٢/٤٣٢،١/١٢٩.

[8] كشف الباری:١/٢٩١.

زبیربن العوام:- دا مشهورصحابی حضرت زبیر بن العوام بن خویلدبن اسدبن عبدالعزی بن قصی بن کلاب ابوعبدالله القرشی الاسدی رضی الله عنه دی.[1]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فیاخذ حزمة من حطب فیبیع سره واضح دی.[2]

احدیث ۲۲۴۵[3] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ». [ر: ۱۴۰۱]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی که په تاسو کښې څوک په خپله شاباندې د لرګو ګیډې راوړی راشی نو دا دهغې نه بهتر دی چه دچانه سوال اوکړی بیا هغه ده ته ورکړی یا ورنه کړی.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:-دا یحیی بن عبدالله بن بکیرمخزومی مصری رحمه الله دی.[4]

لیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دی.[5]

عقیل:- داعقیل بن خالد بن عقیل رحمه الله دی.[6]

ابن شهاب:-دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دی.[7]

ابی عبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه:- دا سعدبن عبید ابوعبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دی اوهغوی ته مولی ابن ازهرهم وئیلې شی.[8]

---

[1] کشف الباری: ۱۶۹/٤.

[2] کشف الباری:۳۰۵/۱۲.

[3] أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم:۱٤۷۰ وفی باب قول الله عزوجل:﴿ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ﴾ رقم:۱٤۸۰ وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم:۲۰۷٤ ومسلم رحمه الله تعالی فی الزکاة باب کراهیة المسالة للناس رقم:۲٤۰۰ والترمذی رحمه الله تعالی فی الزکوة باب ماجاء فی النهی عن المسالة رقم:۶۸۰ والنسائی رحمه الله تعالی فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم: ۲۵۹۰.

[4] کشف الباری:۳۲۳/۱.

[5] کشف الباری:۳۲٤/۱.

[6] کشف الباری:۳،٤۵۵/۱،۳۲۵.

[7] کشف الباری:۳۲۶/۱.

[8] کشف الباری کتاب البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده.

دحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت دحدیث سابق په شان دې.

[حدیث ۲۲۴۶] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رضي الله عنهم - أَنَّهُ قَالَ أَصَبْتُ شَارِفًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَارِفًا أُخْرَى، فَأَنَخْتُهُمَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْخِرًا لأَبِيعَهُ، وَمَعِي صَائِغٌ مِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ فَأَسْتَعِينَ بِهِ عَلَى وَلِيمَةِ فَاطِمَةَ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ أَلاَ يَا حَمْزَ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ. فَثَارَ إِلَيْهِمَا حَمْزَةُ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا . قُلْتُ لاِبْنِ شِهَابٍ وَمِنَ السَّنَامِ قَالَ قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهَا . قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عَلِيٌّ - رضي الله عنه - فَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْظَعَنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَ حَمْزَةُ بَصَرَهُ وَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ إِلاَّ عَبِيدٌ لآبَائِي فَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يُقَهْقِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ. [ر: ۱۹۸۳]

ترجمه:- حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه فرمائی چه د غزوه بدر په مال غنیمت کښې یوه خوانه اوښه مارسول الله ﷺ سره اولیدله او یوه بله اوښه رسول الله ﷺ ماته (خمس د مال نه) راکړه. یوورځ ما دا دواړه اوښې د یوانصاری سړی په دروازه کې کینولې او ما اراده کوله چه په دې دواړو اوښوباندې اذخربارکړم او راوړم چه خرڅ ئې کړم اوما سره د قنقاع یو زرګرهم وو اود هغه (اذخریه پیسو) سره د حضرت فاطمه رضی الله عنها په ولیمه کښې امدادواخلم اوحضرت حمزه رضی الله عنه بن عبدالمطلب (هغه وخت) هم هغه کورکښې شراب څکل اوحضرت حمزه رضی الله عنه سره یوه سندر غاړې هم وه. هغې په خپله سندره کښې دامصرع اووئیله پاسه اې حمزه د چاقوچاقو اوښو طرف ته دې اوریدوسره حضرت حمزه رضی الله عنه توره واخسته اوحمله ئې اوکړه اود هغه اوښوقبونه ئې پرې کړل اود هغوی خیټې ئې اوشلولې اود هغوی اینې ئې راوویستې (ابن جریج رحمه الله وائی چه) ما ابن شهاب رحمه الله ته اووئیل اوقبونه؟ نوهغه ونیل چه قبونه ئې هم پرې کړل یوړل. ابن شهاب رحمه الله وائی چه حضرت علی رضی الله عنه فرمائی ماداسې نظاره اولیدله چه هغې سره اوویریدم

---

(۱) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی البیوع باب ماقیل فی الصواغ:۲۰۸۹ وفی الجهاد باب فرض الخمس رقم:۳۰۹۱ وفی المغازی باب رقم:۴۰۰۳ وفی اللباس باب الادویة رقم:۵۷۹۳ ومسلم رحمه الله تعالی فی الاشربة باب تحریم الخمر الخ رقم:۵۱۲۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی الخراج باب بیان مواضع قسم الخمر رقم: ۱۹۸۶ وانظر فی جامع الاصول. الفصل الثالث فی الخمر وتحریمها. ومن أی شئ هی؟ رقم: ۳۱۴۴.

اودنبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم اوحضورپاك سره حضرت زیدبن حارثه رضی الله عنه هم وو ما هغوی ته ټوله قصه واؤروله نو حضورپاك دهغه خانی نه لاړواوحضورپاك سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم وو اوزه هم لاړم. رسول الله ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه اورسیدو او په هغه باندې غصه شو په دې باندې حضرت حمزه رضی الله عنه (چه نشه کښې وو) سترګې اوچتې کړې او ونې وئیل ته خوزما د پلارنیکه غلام ئې (دې کتوسره) حضورپاك اولټه خپې (یعنی رجعت قهقری) واپس شو اودا واقعه د شرابودحراموالی نه وړاندې ده.

حل لغات: شرفا: د زیات عمر پخه اوښه ددې جمع شُرُوف وشُرَّف وشُرُوف راځی.[1]

اذخر شنه وابنه دیوقسم خوشبودارواښه لکه چه فارسی کښې کوم ته وائی جمع أذاخر راځی.[2] **قینة**: وینځه، سندرغاړې ګمنزه کونکې ددې جمع قیان وقینات راځی.[3]

یقهقر: قَهْقَرَةً وتَقَهْقَرَ روستنئی خپې واپس کول، وکذا یقال رجع القهقری هغه واپس لاړو.[4]

رجال الحدیث

ابراهیم بن موسی:- دا ابراهیم بن موسیٰ بن یزدی الرازی الفراء رحمه الله دی.[5]
هشام:- دا ابوعبدالرحمن بن هشام بن یوسف الصنعانی رحمه الله دی.[6]
ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دی.[7]
ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن عبیدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دی.[8]
علی بنحسین رحمه الله:-دا علی بن حسین بن علی بن ابی طالب الهاشمی زین العابدین رحمه الله دی.[9]
حسین بن علی رضی الله عنهما:- داحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهما دی.[10]
علی بن ابی طالب رضی الله عنه:- ددوی تذکره هم تیره شوې ده.[11]

---

[1]) النهایة:۸۵۸/۱.
[2]) النهایة ۴۶/۱ طلبة البطلة للنسفی رحمه الله تعالی:۱۸۱/۱.
[3]) النهایة:۵۱۱/۲.
[4]) النهایة:۵۰۶/۲.
[5]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجهاوترجیله.
[6]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
[7]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
[8]) کشف الباری:۳۲۶/۱.
[9]) کشف الباری کتاب الغسل باب الغسل بالصاع ونحوه.
[10]) کشف الباری کتاب التهجد باب تحریض صلی الله تعالی علیه وسلم علی قیام اللیل.
[11]) کشف الباری:۱۵۰/۴.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: وأنا أرید أن أحمل علیهما إذخر لابیعه سره واضح دې چه ترجمة الباب هم دَ لرګی اووښو دَ بیع دَ جواز باره کښې دې اوحدیث کښې هم صراحت دې.(١)

قوله: ألا یا حمز للشرف النواء:-دَ شعردې مصرع سره نور هم مصرعې دی لیکن په بخاری شریف کښې صرف دغه یوه مذکوره ده. شراح بخاری دَدې قصیدې یوڅو نور اشعار ذکرکړی دی.

الایاحمز للشرف النواء وهن معقلات بالفناء

ترجمه:- اې حمزه پاسه دَچاقو چاقو اوښوطرف ته منډه کړه کومې چه تړلې دی دکورنه بهرمیدان کښې.

ضع السکین فی اللبات منها وضجهن حمزة بالدماء

ترجمه:- دَهغوی په مرئی چاړه کیږده اواې حمزه اوهغه په وینوکښې لړپړ کړه.

وعجل من أطائبها لشرب قدیداً من طبخ أو شواء

ترجمه:- اودَ هغوی بهترین غوښه دَ شرابوڅکونکودَپاره زر راوړه چه بوټئی پخې شوې وی اوکه وریتې شوی وی.(٢)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه معجم الشعراء کښې مرزبانی لیکلی دی چه دا اشعار عبدالله بن السائب بن ابی السائب المخزومی دی. بیا حافظ رحمه الله دا اشکال اوکړو چه په روایت کښې تصریح ده چه هغه وخت کوم خلق شراب څکونکی وو هغه انصاروو او عبدالله بن السائب انصاری نه دې. بیا حافظ ابن حجر رحمه الله دا جواب ورکړې دې چه ممکن ده په ټولو حاضرینو باندې دَ انصار اطلاق بالمعنی الاعم یعنی دَتغلیب په توګه کړې شوې وی.(٣)دَدې نه پس فرمائی چاچه دا شعر منظوم کړې او په سندرغاړې وینځې باندې ئی اوئیل دَدې مقصود داوو چه په حضرت حمزه رضی الله عنه کښې دَ اوښو پرې کولو جوش راپیداشی اوټول حاضرین دَهغې غوښې اوخوری ځکه چه دَحضرت حمزه رضی الله عنه سخاوت دَاول نه مشهور وو هغه ته په شعرونوکښې خطاب کولوسره هغې طرف ته متوجه کړې شو چه اوښې پرې کړه.(٤)

قوله: وذلك قبل تحریم الخمر:- یعنی دا ټوله قصه دَهغه وخت ده کوم وخت چه شراب حرام شوی نه وو ځکه چه حضرت حمزه رضی الله عنه په احدکښې شهید شو او غزوه احد دَهجرت په دریم کال نصف شوال کښې پیښه شوې اودَ شرابو حرمت ددې نه پس نازل شوې. په دې وجه

(١) الکوثر الجاری:٧١/٥ عمدة القاری:٣٠٦/١٢إرشادالساری:٣٦٩/٥.

(٢) فتح الباری:٢٣٦/٧عمدة القاری:٣٠٧/١٢إرشادالساری:٣٦٨/٥ انعام الباری فی شرح أشعار البخاری:٤٨.

(٣) فتح الباری:٢٤٦/٧ انعام الباری فی شرح أشعار البخاری:٤٩.

(٤) المصدرالسابق.

حضور پاك هغه معذور اوګرځولو اومواخذه نې اونه فرمائیله.[1] لهذا په دې باره کښې کوم سوال او جواب پیداکیږی دهغې ټولو هم دغه جواب دې چه هغه وخت دغه احکام نه وو نازل شوی د سندرغاړې نه ګانه بجانا اوریدل هم په دغه ذیل کښې دی. کله چه روستو احکامات نازل شو نود پردې حکم هم نازل شو اوبنځوسره ګډوډوالې او ګانې بجانې حرام اوګرځیدې.

السلم: (Predecessor,Anticipation)

سلم:- بیع آجل بعاجل یعنی د داسې څیز بیع دکوم قیمت چه فوری اداکیږې شی اوهغه څیز (مسلم فیه) دمخصوص صفت سره د چا په ذمه واجب الادا وی. ددې ارکان ایجاب اوقبول دی. خریدار ته رب السلم(Hanower) خرڅونکی ته مسلم الیه (Predecessor) اوقیمت ته رأس المال (Capital) اوسامان ته مسلم فیه (Salam Asset) وئیلی شی

د سلم متعلق شرطونه هم درې دی: ① نفس معامله سره متعلق دې. ② کوم چه قیمت (رأس المال) سره متعلق وی. ③ سامان (مسلم فیه) سره متعلق وی. مسلم فیه به په هغه څیزونو کښې صحیح وی د کوم دمقدار او صفات تعیین چه کیدې شی دې دپاره چه دادائیګئی په وخت د سامان په بابت په فریقینو کښې د جګړې اندیښنه نه وی په موجوده زمانه کښې د سلم یواستعمال امپورټ اوایکسپورټ دسائټ بل ډسکاؤنټنګ متبادل په توګه دې.

کتاب الشفعه (Pre-emption Priorty) :- یو اخستې شوې زمکه یا عمارت د حق شفعه په ذریعه هم په هغه قیمت جبراً حاصلولونوم دې. حق شفعه به په هغه څیزونو کښې حاصلیږی چه د جائیداد غیرمنقوله د قبیل نه وی لکه زمکه اومکان وغیره.

حق شفعه بالترتیب په درې شانه حاصلیدې شی: ① چه په نفس مبیع کښې شریك وی. ② په حق مبیع کښې شریك وی. ③ چه ګاونډی وی.

کتاب الاجارة (Lease):- اجاره یعنی په کرایه باندې ورکول هغه معامله ته وئیلې شی په کوم کښې چه یوفریق یعنی اجیر(Lessor)د طرف نه دمنفعت پیش کش وی او دویم مستاجر(Lesee) طرف نه معاوضه او اجرت وی. د اجارې د صحیح کیدوشرط دادې چه د یو فریق دطرف نه منفعت او استفاده نوعیت اود دویم فریق دطرف نه د اجرت اومعاوضه مقدار متعیین شی. په موجوده زمانه کښې د اجارې یواستعمال د لیزنګ د متبادل په توګه دې

کتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment):- حواله د یوسړی ذمه د بل سړی په ذمه کښې دین منتقل کولونوم دې ددې ارکان ایجاب وقبول دې.یعنی مدیون(Transferer) دخپل طرف نه ایجاب کوی چه قرض ورکونکې دفلانکی سړی نه خپل واجبات وصول کړی اوصاحب دین اوهغه سړې څوك چه دورکولو ذمه وارجوړکړې شوې دې دواړه داقبول کړی مقروض ته فقهاء محیل اوصاحب دین ته محال یامحتال وائی اوکوم سړې

[1]) المصدرالسابق.

چه د اداكولو ذمه وارى واخلى هغه ته محال عليه يا محتال عليه اوچاچه د دين د ادا كولو ذمه وارى قبوله كړې هغه ته به محتال ونيلې شى. دحواله دشرائطونه دى چه محيل محال اومحال عليه په دې رضا وى.
په موجوده زمانه كښې صك يعنى (Cheque) په توګه استعماليږى. دغه شان السكات الصباحية يعنى (Traveller's Cheque) دَ ټريولر چيك په توګه ألكمبياله يعنى بل آف ايكسچينج په توګه هم مستعمل دې.

كتاب الكفاله (Guarantee):- لغةً يوځائى كولوته وائى او دَ شريعت په اصطلاح كښې دَ يوذمه دَ بل ذمه سره په مطالبه كښې ملاوولوته وائى. فقهاء كفالت كونكى ته كفيل (Guarantor) اودَ چادَ طرف نه چه كفالت اوكړې شى هغه ته مكفول عنه او دَ كوم څيزكفالت چه اوكړې شى هغه ته مكفول به او دَ چادَپاره چه كفالت اوكړې شى هغه ته مكفول له وائى. په موجوده زمانه كښې Guarantees يعنى دَ ضمانت په توګه استعماليږى.

وكالة (Agency Aggrement):- دَوكالة لغوى معنى ده حواله كول اودَ شريعت په اصطلاح كښې يوبل سړې په جائز اومعلوم تصرف كښې په خپل ځائى اودرولوته وائى. ددې دوه قسمونه دى: ①وكالت خاص (Restricted Agency) يعنى دَ معين تصرف دپاره بل سړې وكيل جوړول. ② وكالت مطلقه (Un-resticted Agency) يعنى چه يوسړې بل ته اووائى چه په هرڅيز كښې ته زمادَ طرف نه وكيل ئى.

مزارعة (Share-Cropping) :- لغةً زميندارى كول اواصطلاحًا دَ پيداواردَځه حصې په عوض دَتقسيم معامله كول. په دې كښې يوعاقد رب الارض (Honour of Land) دې او دويم عاقد ، عامل (Former) دې.

علواسناد اوثلاثيات مقام اومرتبه اود صحيح بخارى فوقيت

دَعلم صحيح بنيادى منبع دوه بنيادى څيزونه دى: اول قرآن كريم چه دَالله تعالى دَ طرف نه نازل شوې اودَ الله تعالى په فضل ترننه پورې په دې كښې دَ يوحرف كمې بيشې نه دې شوې اونه به دَقيامته پورې اوشى. ځكه چه ددې دَ حفاظت ذمه قادرمطلق اخستې ده اودويم حديث شريف دې. دَالله تعالى په فضل اوكرم سره امت مسلمه دَ خپل محبوب آقا ﷺ قول فعل اوحديث اوسنت داسې حفاظت كړې دې دكوم چه په دنياكښې هيڅ نظيراومثال موجودنه دې. اودَ حديث اوسنت دَ حفاظت په ذرائع كښې دَ ټولو نه مضبوط ذريعه علم اسناددې. اسناد دَ دې امت دَهغه خصوصيات نه دې په كوم سره چه الله تعالى دې امت ته شرف ورعطاكړې دې. داخصوصيات الله تعالى وړاندينو امتونوكښې چاته هم نه وركړې چه دَخپل نبى ځه خبره متصل سندسره نقل كړى.
دَ احاديث دَصحت او سقم مدار په سندباندې دې كه سندصحيح دې نوحديث هم صحيح دې. ځكه محدثينوحضراتو دې طرف ته ډيره زياته توجو وركړې ده او په ډير زيات اهتمام سره ئى دامحفوظ ساتلې اوددې اهميت ئى هم په ډير تاكيدسره بيان كړې.

چنانچه دمشهور محدث عبدالله ابن مبارك رحمه الله قول امام مسلم رحمه الله په خپل مشهورکتاب الجامع الصحيح په مقدمه کښې نقل کړې دې. **الاسناد من الدين لولا الاسناد لقال من شاء ماشاء**.[1] ترجمه: اسناد د دين حصه ده که چرې اسناد ضروری اونه ګرځولې شي نوهريوسړې هره يوه خبره د دين په نوم باندې ونيلې شي. اوهم ددوی نه دا هم نقل دی **ومثل الذی يطلب أمر دينه بلا إسناد كمثل الذی يرتقی السطح بلا سلم**.[2] ترجمه: دهغه سړی مثال چه ددين يوه خبره بغيرد سندنه اخستل غواړی دهغه سړی په شان دې چه بغيرپاؤړې چت ته ختل غواړی (لکه څنګه چه بغيرد پاؤړې سړې چت ته نه شي ختلې دغه شان بغيرد اسنادنه خبره کونکی رسائی صحيح دين ته نه شي رسيدې) اومشهورمحدث سفيان ثوری رحمه الله د اسناد د اهميت باره کښې فرمائی: **الاسناد سلاح المؤمن فان لم يكن معه سلاح فبأی شيئ يقاتل**.[3] ترجمه: اسنادد مؤمن وسله ده که چرې هغه سره وسله نه وی نوهغه به په څه څيزسره جنګيږی (لکه د اسناد نه بغيرحديث بيانول هم داسې دی لکه بغيرد وسله جنګ کول).

چونکه داحاديث دصحت او سقم دارومدار په سندباندې دې نو په سندکښې چه څومره کمې واسطې وی هم هغه هومره به هغه حديث د خلل او خطا واقع کيدونه زيات محفوظ وی اود کمو واسطوالا سند به دهغه سند په مقابله کښې په کوم کښې چه واسطې زياتې وی سندعالی يادېږی. چونکه په دې کښې د خلل اوخطا واقع کيدو احتمال کم وی ددې دپاره ددې په فن حديث کښې ډيرزيات اهميت دی.

د مشکوة شارح ملاعلی قاری الحنفی رحمه الله المتوفی ۱۰۱۴هجری دسندعالی اهميت بيانولوسره ليکی: **اعلم أن أصل الاسناد خصيصة فاضلة من خصائص هذه الامة وسنة بالغة من السنن المؤكدة، بل من فروض الكفاية.... ثم طلب العلم أمر مطلوب، وشأن مرغوب**.[4] يعنی ته پوهه شه چه اصل اسناد ددې امت خصائص نه يولونی خصوصيت دې اود سنن مؤکده نه دې بلکه د فرض کفايه نه دې..... اوبيا په دې کښې سندعالی طلب کول يومطلوب امردې اوددې د حاصلولو کوشش کول امرمرغوب دې.

امام احمدبن حنبل رحمه الله المتوفی ۲۲۴هجری فرمائی: **طلب الاسناد العالی سنة عمن سلف**[5] يعنی طلب علو اسناد د سلف صالحين سنت دی اود جرح او تعديل امام يحيی بن معين رحمه الله نه دهغوی د ژوند په آخری ورځوکښې تپوس اوکړې شو: **ما تشتهی؟ قال: بيت خال، وإسناد عال**.[6]

---

[1] مقدمه صحيح مسلم:۱۵/۱.
[2] الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الكاملة ص:۲۱ — ۲۲.
[3] الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الكاملة ص:۲۳.
[4] شرح شرح نخبة الفكر. ملاعلی قاری ص: ۶۱۷ قديمی.
[5] ايضا.
[6] ايضا.

یعنی ستاخواهش او غوښتنه څه ده؟ وئی فرمائیل چه کورخالی وی خو چه سند عالی وی.

اواحمدبن اسلم رحمه الله فرمائی: قرب الاسناد قرب إلی الله عزوجل، فان القرب من الرسول بلاشك قرب إلی الله.(۱) یعنی قرب اسناد قرب باری تعالی دی. ځکه چه دَ رسول قربت حاصلول دَالله تعالی قربت حاصلول دی اودَ رسول ﷺ قربت دَعلوسندپه ذریعه سره حاصلیږی.

دَ علواسناد اهمیت دَحدیث نبوی نه هم ثابت دی. مشهورحدیث دې په کوم کښې چه ضمام ابن ثعلبه رضی الله عنه واقعه ده چه په صحیح بخاری کښې هم موجود دې اوطویل حدیث دې خودلته صرف دَعلوسنداهمیت خودل مقصود دی. هغوی له دَ رسول الله ﷺ قاصد راغلو دَ دین دَاهم اموروباره کښې ئی ورته اوخودل حالانکه داقاصد صحابی رسول ﷺ وو اودَ صحابی په ثقه کیدوکښې او رښتونی کیدوکښې هیڅ شك شبه نه ی خوضمام ابن ثعلبه رضی الله عنه دَ رسول الله ﷺ دَ قاصدخبر حق اوسچ منلوباوجود صرف په دغه سماعت باندې اکتفاء اونه کړه بلکه پخپله دَ رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اونیغ په نیغه اوریدلودپاره (لکه چه په علواسناد کښې کیږی) حاضرشو.

داحدیث أمام حاکم رحمه الله په خپل سندسره معرفت علوم حدیث کښې هم نقل کړې دې او دَنقل کولونه پس په آخره کښې لیکی: ولوکان طلب العلوفی الاسناد غیرمستحب لانکرعلیه سؤاله عما أخبره رسوله عنه لامره بالاقتصار علی ما أخبره الرسول عنه.(۲) یعنی که چرې طلب دَعلو اسناد مستحب نه وې نورسول الله ﷺ به په دې باندې انکارفرمائیلو اوهم دَ قاصد په خبرباندې به ئی دَ اکتفاء کولوحکم ورکولو(حالانکه داسې نه دی شوی) نومعلومه شوه چه طلب علواسناد مستحب امردې.

حافظ سخاوی رحمه الله فرمائی فتح المغیث شرح ألفیة الحدیث کښې دَ یوڅو نورو احادیث نبویه سره دَعلو سند په اهمیت باندې استدلال کړې دې. موصوف لیکی: قد استدل له بقول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لتمیم الداری رضی الله عنه لما رواه فی بعض طرق حدیثه فی الجساسة یا تمیم! حدث الناس بما حدثنی، وبقوله أیضا خیرالناس قرنی...... الحدیث، فان العلو یقربه من القرون الفاضلة....(۳)

چونکه دا واقعه تمیم دری رضی الله عنه په خپلو سترګو لیدلې وه او نبی کریم ﷺ پخپله دَدې مشاهده نه وه کړې په دې وجه به دلته دَ علوسند صورت داسې وی چه خلق دَ تمیم داری رضی الله عنه نه واورې دَدې نه علاوه ئی هم ډیر احادیث ذکرکړی دی دکوم تفصیل چه فتح المغیث کښې کتلې شی. بل دَنورو صحابه کرامو رضی الله عنهم دَطرز عمل نه هم معلومیږی چه دَ علواسنادډیر لوئی اهمیت دې. دَحضرت جابر رضی الله عنه یوه مشهوره واقعه ده کومه چه دَ حدیث په مختلف کتابونوکښې موجود ده

(۱) فتح المغیث شرح ألفیة الحدیث للسخاوی رحمه الله ۸۷/۳ بحث العالی والنازل.
(۲) معرفة علوم الحدیث للحاکم ص:۵. سیدمعظم حسین رحمه الله. دارالکتب العلمیة بیروت.
(۳) فتح المغیث ألفیة الحدیث:۸/۳ دارالکتب العلمیة بیروت.

او صحيح بخاري كښې هم تعليقًا ذكرده چه حضرت جابر رضي الله عنه فرمائى: بلغني حديث عن رسول الله صلى الله تعالى عليه لم أسمعه، فابتعت بعيرا، فشددت عليه رحلي، وسرت شهرا حتى قدمت الشام، فأتيت عبدالله بن أنيس (الحديث) يعنى حضرت جابر رضي الله عنه په خپل سند سره يوواسطه كمولودپاره يوه مياشت مسلسل سفراوكړو.
دا واقعه نقل كولونه پس علامه الشيخ طاهر الجزائرى الدمشقى رحمه الله المتوفى ١٢٣٨هجرى توجيه النظر كښې ليكى چه: دا واقعه دعلواسناد دپاره بنيادى حيثيت لرى.[1]
دغه شان حضرت ابوايوب انصارى رضي الله عنه هم دعلوحديث دپاره سفركړې دې او په دې باندې دنورو صحابه كرامو رضي الله عنهم واقعات حاكم ابوعبدالله نيشاپورى رحمه الله كتاب معرفة الحديث كښې كتلې شى.[2]
د كلام خلاصه دا ده چه د سندعالى ډيرې زياتې فائدې دى چه د حديث او علوم حديث شوق لرونكى دپاره د نشاط اوافتخار محمود سبب دې. دټولونه اهم فائده داده چه هم ددې په وجه زمونږ اورسول الله صلى الله عليه وسلم په مينځ كښې واسطې كميږى اود محب اومحبوب په مينځ كښې چه څومره فاصلې كمې وى نومحب صادق ته هم دومره خوشى محسوس كيږى. يوه بله اهمه فائده داده چه دسندعالى دوجې په اكابر اواصاغركښې فرق واضح كيږى دچاسند چه څومره عالى وى هغه ته په هم هغه هومره مقام وركولې شى او هم په دې اعتبارسره هغوى د اكابر او اصاغر په طبقات كښې شميرلې شى. بيا دعلو اسناد څلورقسمونه دى اود هريوتعريف او اقسام اوګورئى:

① علومطلق: - القرب من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم من حيث العدد بإسناد نظيف غيرضعيف.[3]
ترجمه: علو مطلق دعدد رواة په لحاظ سره صحيح سندسره رسول الله صلى الله عليه وسلم ته نيزدې كيدل دى اوچه داقربت په ضعيف سندسره نه وى. دا ړومبې قسم د ټولو نه زيات دعظمت او لوئى شان والا دې. چنانچه حافظ احمدبن على بن محمدالعسقلانى رحمه الله المتوفى ٨٥٢هجرى فرمائى:

فان اتفق أن يكون سنده صحيحًا كان الغاية القصوىٰ.[4]

② علونسبي: - وهومايقل العددفيه إلى ذلك الامام ولوكان لعدد من ذلك الامام إلى منتهاه كثيرا.[5]
ترجمه: كه چرته داسې امام حديث پورې (په كوم كښې چه فقاهت عدالت ضبط وغيره صفات مرجحه موجودوى لكه امام بخارى شعبه مالك وغيره رحمهم الله) د رواة حديث تعداد كم وى

---

[1]) توجيه النظرإلى اصول الاثر:٢/٧٢٠٠ المطبوعات الاسلامى.
[2]) معرفة علوم الحديث للحاكم ص:٧.
[3]) شرح التبصرة والتذكرة للعراقى:٢/٦١ ماهر ياسين الفحد. دارالكتب العلمية بيروت.
[4]) نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر ص:١١٢ الرحيم اكيدمى.
[5]) نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر ص:١١٤ الرحيم اكيدمى.

سره ددې چه دهغې نه پس رسول الله ﷺ پورې دروا‌ة تعداد زيات وى نودې ته علونسبي ونيلې شي.

دَعلونسبي دويم صورت:- القرب من كتاب من كتب الحديث المعتمدة كالكتب السنة والمؤطاء ونحوذلك، حديث رواه البخاري مثلاً فيتتان أحد الرواة فيرويه باسناد إلى شيخ البخاري أو شيخ شيخه وهكذا، ويكون رجال الرواى في الحديث أقل عدداً مما لورواه من طرق البخاري. (١)

ترجمه:- دَحديث معتمد كتابونو لكه كتب سته اوموطاء وغيرها نه دَچادَ سند په اعتبارسره قريب كيدل مثلاً يوسړې يوحديث دَ امام بخارى رحمه الله نه يا دَهغوى دَ شيخ الشيخ نه روايت كوى اوپه دې طريق كښې دَامام بخارى رحمه الله دَ طريق په نسبت دَ راويانوتعداد كم وى.

بيا دَعلو نسبي څلورقسمونه دى: ① الموافقة ② الابدال ③ المساواة ④ المصافحة.

⑤ **لعوبوجه قدم وفاة الشيخ:-** دَدې صورت دادې چه يوسړې دَ دوو شيوخ نه يوحديث روايت كوى دَهغې سندونو تعداد او رجال كښې برابر وى ليكن په دغه دواړو كښې دَ يوانتقال ړومبې كيږى نودَ اول مړكيدونكى شيخ سند دَ دويم شيخ دَ سندپه مقابله كښې عالى ګڼړلې شي. علامه نووى رحمه الله په خپل كتاب تقريب النواوى كښې ليكى: **فما أرويه عن ثلاثة عن البيهقي عن الحاكم أعلى مما أروية عن ثلاثة عن أبي بكر بن خلف عن الحاكم لتقدم وفاة البيهقي عن ابن الخلف.**

ترجمه:-فرمائى چه هغه حديث په كوم كښې چه زه په دريو واسطوسره امام بيهقى رحمه الله بيا امام حاكم رحمه الله نه روايت كوم نودا سندعالى دې دَهغه نه كوم چه زه په دريو واسطوسره ابوبكر ابنخلف رحمه الله نه بيا دَحاكم رحمه الله نه روايت كوم. ځكه چه دَامام بيهقى رحمه الله انتقال دَ ابن خلف رحمه الله نه وړاندې شوې دې. (٢)

⑥ **علوبوجه قديم الاستفادة:-** دَدې صورت داوى چه يوسړى دَيوشيخ نه يوحديث اوريدلې وى دويم سړى دَهغه نه پس هم دَهغه شيخ نه هغه حديث واؤريدو نودَ ړومبى سماع كونكى سړى سندبه عالى ګڼړلې شي. مثلاً دووكسانو دَ يوشيخ نه هم يوحديث واؤريدو يوشپيته كاله وړاندې اوريدلې او بل څلويښت كاله وړاندې اوريدلې نودَړومبى سړى سندبه دَ دويم سړى په مقابله كښې عالى ګڼړلې شي. لكه زمونږ حضرت صاحب كشف البارى استاذ المحدثين زيد مجدهم تلامذه كښې داسې ډيرمثالونه موجود دى **فلله الحمدوالفضل ونسئل تعالى ان يحفظه من جميع الشرور والفتن آمين.**

علامه سيوطى رحمه الله فرمائى چه دَدې ثمره به هغه وخت ښكاره كيږى چه كله په شيخ باندې دَاختلاط زمانه راغلى وى په هغه صورت كښې به ړومبې سماع كونكى سړى حديث اصح او

---

(١) الثلاثيات فى الحديث النبوى ص:٢٧ دارالكتب العلمية.

(٢) تذريب الراوى فى شرح تقريب النواوى:٩٨/٢قديمى.

ارجح ګنړلې شي.(١)
په علو سند کښې د طبقې اعتبار کيږي د تابعين په طبقه کښې وحدان د تبع تابعين په طبقه کښې ثنائيات يعنی په هره طبقه کښې کوم سند دکمو واسطو والا وی د هغې طبقې سند به عالی شمېرلې شی. دغه شان په کتب سته کښې چه د ټولونه عالی سند دې هغه ثلاثيات دي او په دوی کښې د ټولو نه فائق امام بخاری رحمه الله دې ځکه چه د ټولونه زيات ثلاثيات هم د امام بخاری رحمه الله دی. په سنن ترمذی اوسنن ابن ماجه کښې هم دی خو په ترمذی کښې يو او سنن ابن ماجه کښې ټول پنځه دی. ليکن د امام بخاری رحمه الله ۲۲ ثلاثيات دی او په نورو ډيرو حيثيتونو سره اوپه دې اعتبار سره هم د امام بخاری رحمه الله کتاب ته د نورو کتابوپه مقابله کښې فوقيت حاصل دې.
حديث ثلاثی هغه حديث ته وائی په کوم کښې چه د راوی اوحضور پاک ﷺ په مينځ کښې درې واسطې وی. چنانچه علامه محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله المتوفی ۸۳۱هجری شرح ثلاثيات البخاری ليکی: وهومايكون بين البخاری وبين النبی (عليه الصلوة والسلام) فيه ثلاثة.(٢)
او کشف الظنون کښې حاجی خليفه رحمه الله ليکی: ما اتصل إلى رسول الله من الحديث بثلاثة رواة. (٣) د کتب سته نه الجامع الصحيح المسلم کښې اوسنن ابی داؤد اوسنن النسائی کښې يو ثلاثی حديث نشته. او په سنن الترمذی کښې يوثلاثی حديث شته. حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله تهذيب التهذيب کښې دعمر بن شاکرالبصری په ترجمه کښې ليکی: روی له الترمذي حديث واحداً، ياتي على الناس زمان ، الصابر فيه على دينه كالقابض على الجمر. وقال: غريب من هذا الوجه وليس في جامع الترمذي حمديث ثلاثي سواه.(٤)
او په سنن ابن ماجه کښې پنځه ثلاثی حديث دی. ډاکټراشرف بن عبدالرحيم ، الثلاثيات فی الحديث النبوی کښې ليکی: سنن الامام ابن ماجة بها خمسة أحاديث ثلاثية الاسناد كلهامن طريق جبارة ب المغلس عن كثيربن سليم عن أنس رضي الله عنه. (٥)
او جامع الصحيح البخاری کښې ۲۲ ثلاثی احاديث دی. حافظ ابن حجر فتح الباری کښې اوعلامه عينی رحمه الله عمدة القاري کښې ليکی: ويبلغ جميعها أكثرمن عشرين حديثا.(٦)
اوشيخ الحديث مولانازکريا رحمه الله په لامع الدراری اوحاجی خليفه صاحب رحمه الله کشف الظنون کښې او محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله شرح ثلاثيات البخاری کښې

(١) تدريب الرواوی في شرح تقريب النواوی:۲/۹۹قديمی.
(٢) ثلاثيات مصطفى مخدوم ص: ۲۰ غيرمطبوعه.
(٣) ۱/۵۳۲.
(٤) ۲۱/۳۸۵ بشار عواد معروف. مؤسسة الرسالة.
(٥) ص:۱۱۷دارالكتب العلمية بيروت.
(٦) فتح الباری:۱/۲۰۲ دارالفكر عمدة القاری:۲/۲۲۱ رشيديه.

اوعبدالرحمن مبارك پوری رحمه الله په تحفة الحوذی کښې لیکی چه بخاری کښې ټول ۲۲ ثلاثی احادیث دی (۱) په دې کښې ۱۷ احادیث دَ سلمة بن اکوع رضی الله عنه نه څلوراحادیث دَحضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه اویوحدیث دَ حضرت عبدالله بن بصر رضی الله عنه نه مروی دې (۲) او امام بخاری رحمه الله ددې ۲۲ ثلاثیات نه شل روایتونه دَ امام ابوحنیفه رحمه الله شاګردانونه یا دَ شاګردانودَ شاګردانوه اخستی دی شیخ الحدیث مولانا زکریا رحمه الله لامع الدراری کښې لیکی:

ولایدرون أن العشرین منها عن تلامذة الامام أبی حنیفة أو تلامذة، فانه أخرج منها إحدی عشرة روایة عن مکی بن ابراهیم... وأخرجه البخاری الستة عن أبی عاصم النبیل ضحاك بن مخلد.... وأخرج ثلثة عن محمد بن عبدالله الانصاری.

دَ کلام خلاصه داشوه چه ثلاثیات دَعلم حدیث یوه ډیر لوئی نوع شمیرلې کیږی څکه چه دَ راوی حدیث او رسول الله صلی الله علیه وسلم په مینځ کښې صرف درې واسطې وی په دوی کښې صحابه کرام خو ټول عدول دی او تابعین او تبع تابعین دا ټول دَ خیرالقرون حضرات دی. علماءکرامو په ثلاثیات باندې مستقل کتابونه او شروحات لیکلی دی. دا ثلاثیات دَ محدثین حضرات مابه الافتخار سرمایه ده او په بخاری شریف کښې لکه څنګه چه تیرشو ۲۲ احادیث دَ ثلاثیات نه دی دکومو چه په عام توګه زمونږ په متداوله نسخوکښې په جلی حروف کښې خودنه کړې شوې ده.

نورحضرت شیخ الحدیث حضرت مولانامکریا کاندهلوی رحمه الله خپل مقبول عام تصنیف تقریربخاری شریف کښې فرمائی: داخبره هم په ذهن کښې ساتئی چه فقه حنفی خودَدې نه هم مهتم بالشان ده څکه چه هغه خو ثنائی ده یعنی په هغې کښې صرف یوه واسطه دَتابعی رحمه الله ده اودویمه دَ صحابی رضی الله عنه څکه چه امام ابوحنیفه رحمه الله په مسلمه توګه باندې روية تابعی دې او دَ احنافو په نیز خو روایةً هم تابعی دې. بعض روایاتوکښې څه زیاتی واسطې هم راځی لیکن هغه جزوی دی ګنی په کلی توګه ثنائی دې. لهذا که دَامام بخاری رحمه الله یا نورو حضراتو په زمانه کښې راتلو سره یوروایت ضعیف کیږی هم نو په دې سره دا لازم نه راځی چه دَحضرت امام اعظم رحمه الله په زمانه کښې به هم هغه روایت ضعیف پاتې وی. بیاهم که څوك په یوتابعی یا تبع تابعی باندې څه اشکال اوکړی نودَاحنافو جواب دَ یوکلیه په شکل کښې دادې چه حضرت امام صاحب رحمه الله یقینًا خپل استاذ زیات پیژندلو. بیا داخبره هم یاد ساتئی چه دَ بخاری شریف ۲۲ ثلاثیات کښې دَ شلو استاذ خو حنفی دې اودَ دوو متعلق په کتب رجال کښې معلومات ملاؤنه شو چه حنفی دی که شافعی ان شاء الله هم حنفی به وی.

---

۱) لامع الدراری:۱/۲۹کشف الظنون:۱/۴۳۰ شرح ثلاثیات البخاری ص:۲۰.

۲) الثلاثیات فی الحدیث النبوی ص:۵۸ مکتبه حنفیه.

مصادر و مراجع

۱۔ القرآن الکریم

۲۔ الآحاد و المثانی . الامام الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم الشیبانی .رحمہ اللہ .المتوفی ۲۸۷ھ . دار الکتب العلمیۃ . بیروت۔

۳۔ الابواب والتراجم لصحیح البخاری . شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندھلوی .رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۱۴۰۲ھ / ۱۹۸۲م . ایچ ایم سعید کمپنی . کراچی۔

۴۔ الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان . امام ابو حاتم محمد بن حبان . بستی رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۳۵۴ . مؤسسۃ الرسالۃ بیروت۔

۵۔ احکام القرآن . امام ابو بکر احمد بن علی رازی جصاص . رحمہ اللہ . متوفی ۳۷۰ . دار الکتاب العربی بیروت . و دار الکتب العلمیۃ بیروت . الطبعۃ الثانیۃ ۱۴۲۴ھ

۶۔ احکام القرآن . الامام ابو بکر محمد بن عبداللہ المعروف بابن العربی . رحمہ اللہ . المتوفی ۵۴۳ھ . دار الکتب العلمیۃ بیروت . الطبعۃ الثانیۃ ۱۴۲۴ھ

۷۔ احکام القرآن . تالیف جماعۃ من العلماء الربانیین . علی ضوء ما افادہ حکیم الامۃ اشرف علی التھانوی . رحمہ اللہ . ادارۃ القرآن والعلوم الاسلامیۃ . کراتشی . الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۱۳ھ۔

۸۔ احیاء علوم الدین امام محمد بن محمد الغزالی رحمہ اللہ تعالیٰ متوفی ۵۰۵ھ دار احیاء التراث العربی بیروت

۹۔ اخبار المدینۃ . الامام ابو زید عمر بن شبۃ النمیری البصری . رحمہ اللہ . المتوفی ۲۶۲ھ . دار الکتب العلمیۃ . بیروت . ۱۴۱۷ھ۔

۱۰۔ اخبار مکۃ فی قدیم الدھر و حدیثہ . الامام ابو عبد اللہ محمد بن اسحاق المکی الفاکھی . رحمہ اللہ . المتوفی ۲۷۲ھ . دار خضر . بیروت ۱۴۱۴ . الطبعۃ الثانیۃ۔

۱۱۔ ارشاد الساری شرح صحیح البخاری . ابو العباس شھاب الدین احمد القسطلانی . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۹۲۳ھ . المطبعۃ الکبریٰ الامیریۃ . مصر . طبع سادس ۱۳۰۴ھ۔

۱۲۔ الاسامی و الکنی . الامام ابو عبد اللہ احمد بن حنبل الشیبانی . رحمہ اللہ . المتوفی ۲۴۱ھ . مکتبۃ دار الاقصی . الکویت . الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۰۶ھ۔

۱۳۔ الاستذکار الجامع لمذاھب فقھاء الامصار و علماء الاقطار ---- . ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد بن عبد البر . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۴۶۳ھ . دار احیاء التراث العربی بیروت . الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۱ھ۔

۱۴۔ الاستیعاب فی اسماء الاصحاب (بھامش الاصابۃ) . ابو عمر یوسف بن عبداللہ بن محمد بن عبد البر . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۴۶۳ھ . دار الفکر بیروت . و مطبوع فی مجلدین . الطبعۃ الاولیٰ . ۱۴۲۳ھ

۱۵۔ اسد الغابۃ فی معرفۃ الصحابۃ . عز الدین ابو الحسن علی بن محمد الجزری المعروف بابن الاثیر . رحمہ اللہ تعالیٰ . المتوفی ۶۳۰ھ . دار الکتب العلمیۃ بیروت۔

۱۶۔ الاشباہ والنظائر مع شرحہ للحموی . العلامۃ زین الدین بن ابراھیم المعروف بابن نجیم الحنفی . رحمہ اللہ . المتوفی ۹۷۰ھ . ادارۃ القرآن و العلوم الاسلامیۃ . کراتشی۔

۱۷۔ اشعۃ اللمعات۔

۱۹۔ اعلام الحدیث ۔ امام ابو سلیمان حمد بن محمد الخطابی ۔رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۳۸۸ھ ۔ مرکز احیاء التراث الاسلامی ۔جامعۃ ام القریٰ۔ مکۃ مکرمۃ۔
۲۰۔ اعلاء السنن ۔علامہ ظفر احمد عثمانی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۱۳۹۴ھ ۔ ادارۃ القرآن کراچی۔
۲۰۔ اکمال تہذیب الکمال ۔ العلامۃ الھمام علاء الدین مغلطای بن قلیج الحنفی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۷۶۲ھ ۔ الفاروق الحدیثۃ للطباعۃ و النشر ۔ الطبعۃ الاولی ۱۴۲۲ھ۔
۲۱ ۔ الاکمال فی رفع الارتیاب عن المؤتلف و المختلف فی الاسماء والکنی و الانساب ۔ الامیر الحافظ ابن ماکولا ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۴۷۵ھ ۔ دائرۃ المعارف العثمانیۃ ۔ الھند۔
۲۲۔ اکمال المعلم شرح صحیح المسلم ۔العلامۃ القاضی ابو الفضل عیاض الیحصبی ۔رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۵۴۴ھ
۲۳ ۔ اکمال اکمال المعلم شرح صحیح المسلم ۔ ابو عبد اللہ محمد بن خلفۃ الوشتانی الابی المالکی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ المتوفی ۸۲۷ھ ۔او ۸۲۸ ۔دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔
۲۴ ۔ الام (انظر کتاب الام)۔
۲۵۔ الانساب ۔ ابو سعد عبد الکریم بن محمد بن منصور السمعانی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۵۶۲ھ ۔ دار الجنان ۔ بیروت ۔طبع اول ۱۴۰۸ھ / ۱۹۸۸م ۔
۲۶۔ اوجز المسالک الیٰ مؤطا مالک ۔ شیخ الحدیث حضرت مولانا زکریا کاندھلوی ۔ رحمہ اللہ ۔ متوفی ۱۴۰۲ھ ۔ مطابق ۱۹۸۲م ۔ دار القلم ۔ دمشق ۔ الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۴ھ
۲۷۔ اوزان شرعیہ ۔ مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ تعالیٰ۔
۲۸۔ البحر الرائق شرح کنز الدقائق ۔ العلامہ بن نجیم المصری الحنفی ۔رحمہ اللہ ۔ المتوفیٰ ۹۷۰ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت۔
۲۹۔ بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ۔ ملک العلماء علاء الدین ابو بکر بن مسعود الکاسانی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۵۸۷ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت۔
۲۹۔ بدایۃ المجتھد ۔علامہ قاضی ابو الولید محمد بن احمد بن رشد القرطبی ۔ متوفیٰ ۵۹۵ھ ۔ مصر طبع خاص ۔ ودار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔ الطبعۃ الثانیۃ ۱۴۲۴ھ۔
۳۰۔ البدایۃ و النھایۃ ۔ حافظ عماد الدین ابو الفداء اسماعیل بن عمر المعروف بابن کثیر ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۷۷۴ھ ۔ مکتبۃ المعارف بیروت ۔ طبع ثانی ۱۹۷۷م۔
۳۱۔ البدر الساری حاشیۃ فیض الباری ۔ حضرت مولانا بدر عالم میرٹھی صاحب ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۱۳۸۵ھ ۔ ربانی بکڈپو دھلی ۔ ۱۹۸۰م ۔
۳۲۔ بذل المجھود فی حل ابو داؤد ۔علامہ خلیل احمد سہارنپوری ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۱۳۴۶ھ ۔ مطبعۃ ندوۃ العلماء لکھنؤ ۱۳۹۳ھ / ۱۹۷۳م و مرکز الشیخ ابی الحسن الندوی ۔ یو پی ۔ الھند ۔ الطبعۃ الاولی ۱۴۲۷ھ۔
۳۳۔ البنایۃ شرح الھدایۃ ۔العلامۃ بدر الدین عینی محمود بن احمد ۔رحمہ اللہ تعالیٰ ۔متوفیٰ ۸۵۵ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔ الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۰ھ و مکتبہ حقانیہ ملتان۔
۳۴۔ تاج العروس من جواھر القاموس ۔ ابو الفیض سید محمد بن محمد المعروف بالمرتضیٰ الزبیدی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفیٰ ۱۲۰۵ھ ۔ دار مکتبۃ الحیاۃ ۔ بیروت و دار الھدایۃ ۔
۳۵۔ تاریخ الاسلام اردو ۔ مولانا اکبر شاہ نجیب آبادی ۔ نفیس اکیڈمی ۔ اردو بازار کراچی۔

۳۶۔ تاریخ الامم و الملوک (تاریخ الطبری)، الامام ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، رحمہ اللہ، المتوفی ۳۱۰ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الثالثة، ۱۴۲۶ھ۔
تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر والاعلام، حافظ ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد الذهبی رحمة اللہ علیہ، متوفی ۷۴۸ھ، دار الکتب العلمیة۔
۳۷۔ تاریخ بغداد او مدینة السلام، حافظ احمد بن علی المعروف بالخطیب البغدادی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۴۶۳ھ، دار الکتاب العربی بیروت۔
تاریخ الطبری، انظر (تاریخ الامم و الملوک)۔
۳۸۔ تاریخ عثمان بن سعید الدارمی، المتوفی ۲۸۰ھ، عن ابی زکریا یحیی بن معین، المتوفی ۲۳۳ھ، دار المأمون للتراث، ۱۴۰۰ھ۔
۳۹۔ التاریخ الصغیر، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۲۵۶ھ، دار المعرفة بیروت۔
۴۰۔ التاریخ الکبیر، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۲۵۶ھ، دار الکتب العلمیة بیروت۔
تاریخ مدینة دمشق و ذکر فضلها و تسمیة من حلها من الاماثل، ابو القاسم علی بن الحسن ابن هبة اللہ الشافعی، رحمہ اللہ، المتوفی ۵۷۱ھ، دار الفکر، بیروت ۱۹۹۵م۔
۴۲۔ تحفہ اثنا عشریہ (فارسی)، شاہ عبد العزیز محدث دہلوی، رحمہ اللہ، متوفی ۱۲۳۹ھ، سہیل اکیڈمی، لاہور، پاکستان۔
۴۳۔ تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف، ابو الحجاج جمال الدین یوسف بن عبد الرحمن المزی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۷۴۲ھ، المکتب الاسلامی بیروت، طبع دوم ۱۴۰۳ھ۔
۴۴۔ تحفة الباری بشرح صحیح البخاری، شیخ الحدیث زکریا بن محمد الانصاری، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفی ۹۲۶ھ، دار الکتب العلمیة بیروت، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۵ھ۔
۴۵۔ تدریب الراوی بشرح تقریب النواوی، حافظ جلال الدین عبد الرحمن سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۹۱۱ھ، المکتبة العلمیة مدینہ منورہ۔
۴۶۔ تذکرة الحفاظ، حافظ ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن عثمان الذهبی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۷۴۸ھ، دائرة المعارف العثمانیة، الهند۔
۴۷۔ التصریح بما تواتر فی نزول المسیح، امام العصر، المحدث الکبیر محمد انور شاہ الکشمیری، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفی ۱۳۵۲ھ، مکتبہ دار العلوم کراتشی۔
۴۸۔ التعلیق الممجد المطبوع مع المؤطا لمحمد، ابو الحسنات محمد عبد الحی اللکنوی، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفی ۱۳۰۴ھ، قدیمی کتب خانہ کراتشی۔
۵۰۔ تعلیقات علی بذل المجهود، شیخ الحدیث محمد زکریا کاندهلوی، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفی ۱۴۰۲ھ، المکتبة التجاریة ندوة العلماء لکهنؤ الطبعة الثالثة ۱۳۹۳ھ / ۱۹۷۳م و مرکز الشیخ ابی الحسن الندوی، الهند
۵۱۔ تعلیقات علی تحریر تقریب التهذیب الدکتور بشار عواد معروف و الشیخ شعیب ارنؤوط، حفظهما اللہ، مؤسسة الرسالة، بیروت، الطبعة الاولیٰ ۱۴۱۷ھ۔

۵۲۔ تعلیقات علی تهذیب التهذیب، المطبوع بذیل تهذیب التهذیب۔
۵۳۔ تعلیقات علی الکاشف للذهبی، شیخ محمد عوامة / شیخ احمد محمد نمر الخطیب حفظهما الله، مؤسسة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن، الطبعة الاولی ۱۴۱۳ھ۔
۵۵۔ تعلیقات علی کوکب الدری، مولانا شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندهلوی، رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۱۴۰۲ھ۔
۵۶۔ تعلیقات علی لامع الدراری، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندهلوی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۱۴۰۲ھ / ۱۹۸۲م، مکتبه امدادیه، مکه مکرمه۔
۵۷۔ تعلیقات علی المصنف، الشیخ محمد عوامه، حفظه الله ورعاه، ادارة القرآن والعلوم الاسلامیة، کراتشی، الطبعة الثانیة، ۱۴۲۸ھ۔
۵۹۔ تغلیق التعلیق، حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۵۲ھ، المکتب الاسلامی، ودار عمار، والمکتبة الاثریة، لاهور، پاکستان۔
۶۰۔ تفسیر آیات الاحکام من القرآن، الشیخ محمد علی الصابونی، حفظه الله و رعاه، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الاولی، ۱۴۲۵ھ۔
۶۱۔ تفسیر البغوی المسمی بمعالم التنزیل، الامام ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی، رحمه الله، المتوفی ۵۱۶ھ، دار المعرفة، بیروت۔
۶۳۔ تفسیر الطبری (جامع البیان)، امام محمد بن جریر الطبری، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۳۱۰ھ، دار المعرفة، بیروت۔
تفسیر عثمانی، لشیخ الاسلام علامه شبیر احمد عثمانی رحمة الله علیه۔
۶۵۔ تفسیر القرآن العظیم، حافظ ابو الفداء عماد الدین اسماعیل بن عمر ابن کثیر دمشقی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۷۷۴ھ، دار احیاء الکتب العربیة۔
۶۶۔ تفسیر القرطبی (الجامع لاحکام القرآن)، امام ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاری القرطبی، رحمه الله تعالیٰ متوفی ۶۷۱ھ، دار الفکر، بیروت۔
۶۷۔ التفسیر الکبیر، (تفسیر الرازی او مفاتیح الغیب)، الامام ابو عبدالله فخر الدین محمد بن عمر الرازی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۶۰۶ھ، مکتب الاعلام الاسلامی، ایران۔
۶۹۔ تفسیر النسفی (مدارک التنزیل و حقائق التاویل)، ابو البرکات عبد الله بن احمد النسفی، رحمه الله، المتوفی ۷۱۰ھ، المکتبة العلمیة، لاهور، پاکستان۔
۷۰۔ تقریب التهذیب، حافظ ابن حجر عسقلانی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۵۲ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الاولی ۱۴۱۳ھ۔
۷۱۔ تقریرات الرافعی المسماة: التحریر المختار لرد المحتار، الامام العلامة عبد القادر بن مصطفی البیساری الرافعی الحنفی، رحمه الله، المتوفی ۱۳۲۳ھ، مکتبه رشیدیه، کوئٹه۔
۷۲۔ التقریر و التحریر فی علم الاصول، الجامع بین اصطلاحی الحنفیة و الشافعیة، ابن امیر الحاج، رحمه الله، المتوفی ۸۷۹ھ، دار الفکر، بیروت، الطبعة الاولی ۱۴۱۷ھ۔
۷۳۔ تکلمة فتح الملهم، مولانا محمد تقی عثمانی صاحب مدظلهم، مکتبه دار العلوم کراچی و دار احیاء التراث العربی، بیروت، الطبعة الاولی ۱۴۲۶ھ۔

۷۴۔ التلخیص الحبیر فی تخریج احادیث الرافعی الکبیر . حافظ ابن حجر عسقلانی رحمہ اللہ . متوفی ۸۵۲ ھ .
دار نشر الکتب الاسلامیۃ لاھور . و دار الکتب العلمیۃ . بیروت ۱۴۱۹ ھ ۔
۷۵۔ تلخیص المستدرک (مع المستدرک) . حافظ شمس الدین محمد بن احمد عثمان ذھبی رحمہ اللہ تعالیٰ
. متوفی ۷۴۸ ھ . دار الفکر بیروت ۔
۷۶۔ التمھید لما فی المؤطا من المعانی و الاسانید . حافظ ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد عبد البر مالکی
. رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفی ۴۶۳ ھ . المکتبۃ التجاریۃ . مکۃ المکرمۃ ۔
۷۷۔ تنزیہ الشریعۃ المرفوعۃ عن الاحادیث الشنیعۃ الموضوعۃ . الامام ابو الحسن علی بن محمد ابن
عراق الکنانی . رحمہ اللہ تعالیٰ . المتوفی ۹۶۳ ھ . دار الکتب العلمیۃ بیروت . الطبعۃ الثانیۃ ۱۴۰۱ ھ ۔
۸۰۔ تھذیب الاسماء و اللغات . امام محی الدین ابو زکریا یحیی بن شرف النووی . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفیٰ
۶۷۶ ھ . ادارۃ الطباعۃ المنیریۃ ۔
۸۱۔ تھذیب تاریخ دمشق الکبیر . الامام الحافظ ابو القاسم علی المعروف بابن عساکر الشافعی . رحمہ اللہ
. المتوفی ۵۷۱ ھ . دار المسیرۃ . بیروت . الطبعۃ الثانیۃ ۱۳۹۹ ھ ۔
۸۲۔ تھذیب التھذیب . حافظ ابن حجر عسقلانی . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفیٰ ۸۵۲ ھ . دائرۃ المعارف النظامیۃ .
حیدر آباد دکن ۱۳۲۵ ھ ۔
۸۳۔ تھذیب سنن ابی داود . الامام ابن قیم الجوزیۃ . رحمہ اللہ . المتوفی ۷۵۱ ھ . مطبعۃ انصار السنۃ
المحمدیۃ . ۱۳۶۷ ھ ۔
۸۴۔ تھذیب الکمال . حافظ جمال الدین ابو الحجاج یوسف بن عبد الرحمن مزی . رحمہ اللہ تعالیٰ . متوفیٰ
۷۴۲ ھ . مؤسسۃ الرسالۃ . طبع اول . ۱۴۱۳ ھ ۔
۸۵۔ الثقات (کتاب الثقات) . حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بستی . رحمہ اللہ . متوفی ۳۵۴ ھ . دائرۃ المعارف
العثمانیۃ . حیدر آباد . ۱۳۹۳ ھ ۔
۸۶۔ جامع الاصول من حدیث الرسول . علامہ مجد الدین ابو السعادات المبارک بن محمد بن الاثیر
الجزری . رحمہ اللہ . متوفی ۶۰۶ ھ . دار الفکر . بیروت ۔
۸۷۔ جامع الترمذی . (سنن ترمذی) . امام ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورۃ الترمذی . رحمہ اللہ تعالیٰ .
متوفیٰ ۲۷۹ ھ . سعید کراچی / دار احیاء التراث العربی ۔
۸۸۔ الجامع الصغیر من احادیث البشیر النذیر . الامام جلال الدین السیوطی . رحمہ اللہ . المتوفی ۹۱۱ ھ . دار
الکتب العلمیۃ . بیروت ۔
الجامع لاحکام القرآن (تفسیر القرطبی) ۔
۸۹۔ جامع المسانید و السنن . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی . رحمہ اللہ . المتوفی ۷۷۴ ھ .
دار الفکر . بیروت . الطبعۃ الثانیۃ . ۱۴۲۲ ھ ۔
۹۰۔ الجرح والتعدیل . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی . رحمہ اللہ تعالیٰ . المتوفیٰ ۳۲۷ ھ .
دار الکتب العلمیۃ . بیروت . الطبعۃ الثانیۃ . ۱۴۲۲ ھ ۔

٩١ـ الجمع بين الصحيحين :البخارى و مسلم ، الامام محمد بن الفتوح الحميدى ، رحمه الله ، المتوفى ٤١٩ هـ، دار ابن حزم ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٤٢٣ هـ ـ
٩٢ جمع الجوامع (الجامع الكبير و الجامع الصغير و زوائده) الامام جلال الدين السيوطى ، رحمه الله ، المتوفى ٩١١ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٤٢١ هـ ـ
٩٨ـ حاشية السندى على البخارى ، امام ابو الحسن نور الدين محمد بن عبد الهادى السندى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ١١٣٨ هـ ، دار المعرفة ،بيروت ـ
٩٩ـ حاشية السندى على مسلم ، المطبوع مع صحيح مسلم ، الامام ابو الحسن السندى ، رحمه الله ، متوفى ١١٣٨ هـ ، قديمى كتب خانه كراتشى ـ
١٠٠ـ حاشية السهارنفورى ، المطبوع مع صحيح البخارى ، مولانا احمد على السهارنفورى ، رحمه الله تعالىٰ ،متوفى ١٢٩٧ هـ ، طبع قديمى ـ
الحدود و الاحكام ، للبسطامى رحمة الله عليه ـ
١٠٣ـ الخصائص الكبرى ، الامام جلال الدين السيوطى ، رحمه الله تعالىٰ ، ٩١١ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ـ
١٠٤ـ خصائل نبوى شرح شمائل ترمذى (اردو) شيخ الحديث محمد زكريا كاندهلوى ، رحمه الله ، متوفى ١٤٠٢ هـ
١٠٧ـ الدر المختار ،علامه علاء الدين محمد بن على بن محمد الحصكفى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١٠٨٨ هـ ، مكتبه عارفين ، پاكستان چوک كراچى ـ
الدراية فى تخريج احاديث الهداية ، لابن حجر رحمة الله عليه ـ
١٠٨ـ دلائل النبوة ، الحافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن على البيهقى ، رحمه الله تعالىٰ ،متوفى ٤٥٨ هـ ، مكتبه اثريه ، لاهور ـ
١٠٩ـ الديباج على صحيح مسلم بن الحجاج ، ابو الفضل عبد الرحمن بن ابى بكر جلال الدين السيوطى ، رحمه الله ، المتوفى ٩١١ هـ ، ادارة القرآن كراتشى ، الطبعة الاولى ، ١٤١٢ هـ ـ
١١١ ـ ذخائر المواريث فى الدلالة على مواضع الحديث ، العلامة عبد الغنى بن اسماعيل بن عبد الغنى النابلسى ، رحمه الله ، متوفى ١١٤٣ هـ ، دار المعرفة ،بيروت ـ
١١٢ـ رد المحتار ، علامه محمد امين بن عمر بن عبد العزيز عابدين شامى ، رحمه الله ، متوفى ١٢٥٢ هـ ، مكتبه رشيديه ، كوئٹه ـ
١١٣ ـ رسالة شرح تراجم ابواب البخارى ، (مطبوعه مع صحيح البخارى) ، حضرت مولانا شاه ولى الله ، رحمه الله ، متوفى ١١٧٦ هـ ، قديمى ـ
روائع البيان (انظر تفسير آيات الاحكام) ـ
١١٥ـ روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم و السبع المثانى ، ابو الفضل شهاب الدين سيد محمود آلوسى بغدادى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ١٢٧٠ هـ ،مكتبه امداديه ،ملتان ـ
١١٧ ـ زاد المعاد من هدى خير العباد ، حافظ شمس الدين ابو عبد الله بن ابى بكر المعروف بابن القيم ، رحمه الله ، متوفى ٧٥١ هـ ، مؤسسة الرسالة ـ

۱۱۸ـ سبل السلام شرح بلوغ المرام . السید الامام محمد بن اسماعیل الصنعانی المعروف بالامیر ، رحمه الله ، المتوفی ۱۱۸۲ھ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، الطبعة الخامسة ـ
۱۱۹ـ سنن ابن ماجه ، امام ابو عبد الله محمد بن ماجه ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۷۳ھ ، قدیمی / دار الکتاب المصری قاهرہ ،
۱۲۰ـ سنن ابی داؤد ، امام ابو داؤد سلیمان بن الاشعث السجستانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۷۵ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی /دار احیاء السنة النبویة ـ
۱۲۱ـ سنن الدار قطنی ، حافظ ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۸۵ھ ، دار نشر الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ھ / ۲۰۰۳م ـ
۱۲۲ـ سنن الدارمی ، امام ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۵۵ھ ، قدیمی
۱۲۳ـ سنن سعید بن منصور ، الامام الحافظ سعید بن منصور بن شعبة الخراسانی المکی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۲۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ـ
۱۲۴ـ السنن الصغریٰ للنسائی ، امام ابو عبد الرحمن بن شعیب النسائی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۰۳ھ ، قدیمی / دار السلام ریاض ـ
۱۲۵ـ السنن الکبریٰ للنسائی ، امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۰۳ھ ، نشر السنة ، ملتان ـ
۱۲۶ـ السنن الکبری للبیهقی ، امام حافظ ابو بکر احمد بن الحسین بن علی البیهقی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۵۸ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ـ
۱۲۷ـ سیر اعلام النبلاء ، حافظ ابو عبد الله شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان ذهبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۸ھ ، مؤسسة الرسالة ، و بیت الافکار الدولیة ـ
السیر الکبیر (انظر کتاب السیر الکبیر) ـ
۱۲۸ ـ السیرة الحلبیة (انسان العیون) ، علامه علی بن برهان الدین الحلبی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۰۴۴ھ ، المکتبة الاسلامیة ، بیروت ـ
۱۲۹ ـ السیرة النبویة ، الامام ابو محمد عبد الملک بن هشام المعافری ، رحمه الله ، متوفیٰ ۲۱۳ھ ، مطبعة مصطفی البابی الحلبی بمصر ، ۱۳۵۵ھ ، والمکتبه العلمیة ، بیروت ـ
۱۳۰ ـ شرح علل الترمذی ، الامام الحافظ ابن رجب الحنبلی ، رحمه الله ، المتوفی ۷۹۵ھ ـ
۱۳۱ ـ الشرح الکبیر ، للإمام الدردیر المالکی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۲۰۱ھ ، المطبوع من حیث المتن مع حاشیة الدسوقی ، رحمه الله ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ـ
۱۳۲ ـ شرح التوضیح (التلویح) ، العلامة سعد الدین التفتازانی الشافعی ، رحمه الله ، المتوفی ۷۹۳ھ ، میر محمد کتب خانه ، کراچی ـ
۱۳۳ـ شرح ابن بطال ، امام ابو الحسن علی بن خلف بن عبد الملک المعروف بابن بطال ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۴۹ھ ، مکتبه الرشد ، الریاض ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۰ھ ـ
۱۳۴ـ شرح الزرقانی علی الموطأ ، شیخ محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی المصری ، رحمه الله ، متوفی ۱۱۲۲ھ ، دار الفکر ، بیروت ـ

١٢٥ ـ شرح السنة ، الامام المحدث ابو محمد الحسين بن مسعود البغوی ، رحمه الله ، ٥١٦ ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٤٢٤ ھ ـ
شرح الطیبی (دیکھیے ، الکاشف عن حقائق السنن)
١٢٦ ـ شرح سنن ابن ماجه المسمی ب انجاح الحاجة ، الشیخ عبد الغنی المجددی الدهلوی ، رحمه الله ، المتوفی ١٢٩٥ ھ ، والمسمی ب مصباح الزجاجة ، الحافظ جلال الدین عبد الرحمن السیوطی ، رحمه الله ، المتوفی ٩١١ ھ ، و تعلیقات لفخر الحسن المحدث الگنگوهی ، رحمه الله ، قدیمی کتب خانه ، کراتشی ـ
١٢٧ ـ شرح السیر الکبیر الامام محمد بن احمد السرخسی رحمه الله المتوفی ٤٩٠ ھ دار الکتب العلمیة بیروت
شرح الشفاء (انظر : نسیم الریاض)
شرح القسطلانی (دیکھیے ارشاد الساری)
١٢٨ ـ شرح الکرمانی (الکوکب الدراری) علامه شمس الدین محمد بن یوسف بن علی الکرمانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ٧٨٦ ھ ، دار احیاء التراث العربی بیروت ـ
١٢٩ ـ شرح مشکل الآثار ، الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد سلامة الطحاوی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ٣٢١ ھ ، مؤسسة الرسالة بیروت ، الطبعة الثانیة ١٤٢٧ ھ ـ
١٣٠ ـ شرح معانی الآثار الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی رحمه الله ، المتوفی ٣٢١ ھ ، میر محمد کتب خانه آرام باغ ، کراچی ـ
شرح المهذب (دیکھیے ، المجموع) ـ
١٣١ ـ شرح النقایه ، الامام علی بن محمد سلطان القاری الحنفی ، رحمه الله ، المتوفی ١٠١٤ ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی ، کراچی ـ
١٣٢ ـ شرح النووی علی صحیح مسلم امام ابو زکریا یحییٰ بن شرف النووی رحمه الله تعالیٰ المتوفیٰ ٦٧٦ ھ قدیمی
١٣٣ ـ الشفاء بتعریف حقوق المصطفی ، للامام القاضی عیاض المالکی الیحصبی ، رحمه الله ، المتوفی ٥٤٤ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ١٤٢٢ ھ ـ
١٣٤ ـ الشمائل المحمدیة ، الامام ابو عیسی محمد بن عیسی بن سورة الترمذی رحمه الله ، المتوفی ٢٧٩ ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ١٤٢٧ ھ ـ
١٣٥ ـ الصحاح (قاموس عربی ـ عربی) ، الامام اسماعیل بن حماد الجوهری ، رحمه الله ، المتوفی ٣٩٣ ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ١٤٢٨ ھ ـ
١٣٦ ـ الصحیح للبخاری ، امام ابو عبدالله محمد بن اسمعیل البخاری ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفیٰ ٢٥٦ ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، ریاض ، الطبعة الاولیٰ ١٤١٧ ھ ـ
١٣٧ ـ الصحیح لمسلم مع شرحه للنووی رحمة الله علیه ، امام مسلم بن الحجاج القشیری النیسابوری ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ٢٦١ ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، ریاض ـ
الضعفاء الکبیر (انظر کتاب الضعفاء الکبیر) ـ
١٣٨ ـ الطبقات الکبریٰ ، الامام ابو محمد بن سعد ، رحمه الله ، المتوفیٰ ٢٣٠ ھ ، دار صادر بیروت ـ

۱۴۹۔ طرح التثریب فی شرح التقریب ، امام زین الدین ، ابو الفضل عبد الرحیم بن الحسین العراقی ، المتوفی ۸۰۶ھ ، و ولدہ الحافظ ابو زرعة العراقی ، المتوفی ۸۲۶ھ ، مکتبہ نزار مصطفی الباز ، مکة مکرمة۔
طلبة الطلبة للنسفی رحمة اللہ علیہ ، قدیمی کتب خانہ۔
۱۵۰۔ العلل الواردة فی الاحادیث النبویة ، الشیخ الامام ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۳۸۵ھ ، دار طیبة ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۳ھ۔
۱۵۱۔ العلل المتناھیة فی الاحادیث الواھیة ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۹۷ھ۔
۱۵۲۔ عمدة القاری ، الامام بدر الدین ابو محمد بن محمود احمد العینی ، رحمہ اللہ ، متوفی ۸۵۵ھ ، ادارة الطباعة المنیریة۔
۱۵۳۔ غریب الحدیث ، الامام احمد بن محمد الخطابی البستی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۳۸۸ھ ، جامعة ام القری ، مکة المکرمة ، ۱۴۰۲ھ۔
۱۵۴۔ الفاروق ، مولانا شبلی نعمانی ، دار الاشاعت ، کراچی۔
۱۵۵ ۔ فتاوی قاضی خان بهامش الفتاوی الهندیة (العالمگیریة) ، الامام فخر الدین حسن بن منصور الفرغانی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۹۲ھ ، نورانی کتب خانہ پشاور۔
۱۵۶ ۔ الفتاوی الهندیة (العالمگیریة) ، العلامة الامام الشیخ نظام و جماعة من علماء الهند ، نورانی کتب خانہ ، پشاور۔
۱۵۸۔ فتح الباری ، حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۸۵۲ھ ، دار الفکر بیروت۔
۱۵۹۔ فتح الملہم شیخ الاسلام علامہ شبیر احمد عثمانی رحمہ اللہ متوفی ۱۳۶۹ھ داراحیاء التراث العربی بیروت
۱۶۰۔ فتح القدیر ، (تفسیر) الجامع بین فنی الروایة و الدرایة من علم التفسیر ، الامام محمد بن علی الشوکانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، المتوفیٰ ۱۲۵۰ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۱۶۱۔ فتح القدیر ، امام کمال الدین محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۸۶۱ھ ، مکتبہ رشیدیہ ، کوئٹہ۔
۱۶۳ ۔ الفردوس بمأثور الخطاب ، ابو شجاع شیرویہ بن شهر دار بن شیرویہ الدیلمی الهمدانی ، الملقب ب الکیا ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۰۹ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۱۶۴ ۔ الفقه الحنفی و ادلته ، الشیخ اسعد محمد سعید الصاغرجی ، حفظه اللہ ، دار الکلم الطیب ، بیروت ، الطبعة الثالثة ، ۱۴۲۲ھ۔
۱۶۵۔ فیض الباری ، امام العصر علامہ انور شاہ کشمیری ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۳۵۲ھ ، مطبعة دار المأمون ، الطبعة الاولیٰ۔
۱۶۶۔ فیض القدیر شرح الجامع الصغیر ، العلامة محمد عبد الرؤوف المناوی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۰۳۱ھ ، دار الکتب العلمیة ، الطبعة الثالثة ، ۱۴۲۷ھ۔
۱۶۷۔ القاموس الوحید ، مولانا وحید الزمان بن مسیح الزمان قاسمی کیرانوی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۴۱۵ھ / ۱۹۹۵م ، ادارہ اسلامیات لاهور۔ کراچی۔

۱۶۸۔ قواعد فی علوم الحدیث العلامة المحقق ظفر احمد العثمانی رحمه الله المتوفی ۱۳۹۴ھ ادارة القرآن کراچی
۱۶۹۔ الکاشف ، شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان ذهبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۸ھ ، شرکة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، طبع اول ۱۴۱۳ھ۔
۱۷۰۔ الکاشف عن حقائق السنن ، (شرح الطیبی) امام شرف الدین حسین بن محمد بن عبد الله الطیبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۳ھ ، ادارة القرآن کراچی۔
۱۷۱۔ الکامل فی التاریخ ، علامه ابو الحسن عز الدین علی بن محمد ابن الاثیر الجوزی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۳۰ھ ، دار الکتب العربی بیروت۔
۱۷۲۔ الکامل فی ضعفاء الرجال ، امام حافظ ابو احمد عبد الله بن عدی جرجانی رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۳۶۵ھ ، دار الفکر ، بیروت۔
کتاب اخبار المدینة (انظر : اخبار المدینة)
کتاب اخبار مکة (انظر : اخبار مکة)
کتاب اختلاف الحدیث بهامش کتاب الام ، دار المعرفة بیروت۔
۱۷۳۔ کتاب الام (الام) ، امام محمد بن ادریس الشافعی ، رحمه الله ، متوفی ۲۰۴ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، طبع ۱۳۹۳ھ / ۱۹۷۳م۔
۱۷۵۔ کتاب الاموال ، الامام ابو عبید القاسم بن سلام الهروی الازدی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۲۴ھ ، دار الفکر ، بیروت ، ۱۴۰۸ھ۔
کتاب التعریفات للجرجانی رحمة الله علیه۔
۱۷۶۔ کتاب الخراج ، الامام ابو یوسف ، یعقوب القاضی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۸۲ھ۔
۱۷۷۔ کتاب الخراج ، الامام یحیی بن آدم القرشی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۰۳ھ ، المکتبة العلمیة ، لاهور ، پاکستان ، الطبعة الاولی ، ۱۹۷۴م۔
۱۷۸۔ کتاب السیر الکبیر الامام محمد بن الحسن الشیبانی رحمه الله المتوفی ۱۸۹ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت
۱۷۹۔ کتاب السنة ، الامام الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم الضحاک بن مخلد الشیبانی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۸۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۱۸۰۔ کتاب الضعفاء الکبیر ، ابو جعفر محمد بن عمر بن موسی بن حماد العقیلی المکی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۲۲ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۱۸۲۔ کتاب المبسوط ، الامام شمس الائمة ابو بکر محمد بن ابی سهل السرخسی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۸۳ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، الطبعة الثالثة ، ۱۳۹۸ھ۔
۱۸۳۔ کتاب المغازی ، الامام محمد بن عمر الواقدی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۰۷ھ ، مؤسسة الاعلمی ، بیروت۔
۱۸۶۔ الکتب الستة (موسوعة الحدیث الشریف) باشراف و مراجعة فضیلة الشیخ صالح بن عبد العزیز آل الشیخ ، دار السلام ، الریاض۔
۱۸۷۔ الکاشف عن حقائق غوامض التنزیل ـــــ ، الامام جار الله محمود بن عمر الزمخشری ، المتوفی ۵۳۸ھ ، دار الکتاب العربی ، بیروت ، لبنان۔

۱۸۸۔ كشف الاستار عن زوائد البزار على الكتب الستة ۔ الحافظ نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى ۸۰۷ھ، بتحقيق الشيخ حبيب الرحمن الاعظمى، مؤسسة الرسالة، الطبعة الثانية، ۱۴۰۴ھ۔
۱۸۹۔ كشف البارى ۔ شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مدظلهم ۔ مكتبة فاروقيه، كراچى۔
۱۹۰۔ كشف الخفاء و مزيل الالباس ۔ شيخ اسماعيل بن محمد عجلونى ۔ رحمه الله ۔ متوفى ۱۱۶۲ھ، دار احياء التراث العربى، بيروت۔
۱۹۱۔ كشف المشكل من حديث الصحيحين ۔ الامام عبد الرحمن ابن الجوزى ۔ رحمه الله ۔ المتوفى ۵۹۷ھ، دار الوطن، الرياض، ۱۴۱۸ھ۔
۱۹۲۔ كنز العمال ۔ علامه علاء الدين على المتقى بن حسام الدين الهندى ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفىٰ ۹۷۵ھ، مكتبة التراث الاسلامى، حلب۔
۱۹۳۔ الكوثر الجارى الى رياض احاديث البخارى ۔ الامام احمد بن اسماعيل الكورانى الحنفى ۔ رحمه الله ۔ المتوفى ۸۹۳ھ، دار احياء التراث العربى بيروت، الطبعة الاولىٰ، ۱۴۲۹ھ۔
۱۹۵۔ الكوكب الدرى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفىٰ ۱۳۲۳ھ، ادارة القرآن كراچى
الكواكب الدرارى (دیکھئے، شرح الكرمانى)
۱۹۶۔ لامع الدرارى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ۱۳۲۳ھ مكتبه امداديه مكة مكرمة
اللُّباب فى شرح الكتاب ۔
۱۹۷۔ لسان العرب ۔ ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور افريقى مصرى ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفىٰ ۷۱۱ھ، نشر ادب الحوزة، قم، ايران، ۱۴۰۵ھ و دار صادر، بيروت۔
۱۹۸۔ لسان الميزان ۔ الحافظ احمد بن على المعروف بابن حجر العسقلانى ۔ رحمه الله ۔ متوفى ۸۵۲ھ، بتحقيق الشيخ عبد الفتاح ۔ رحمه الله ۔ دار البشائر الاسلامية، الطبع الاول، ۱۴۲۳ھ۔
۱۹۹۔ المؤطا ۔ الامام مالک بن انس ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ المتوفىٰ ۱۷۹ھ، دار احياء التراث العربى بيروت۔
۲۰۰۔ المؤطا ۔ الامام محمد الحسن الشيبانى رحمه الله ۔ المتوفى ۱۸۹ھ، قديمى كتب خانه كراچى۔
۲۰۱۔ المتوارى على تراجم ابواب البخارى ۔ علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندرانى ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفىٰ ۶۸۳ھ، مظهرى كتب خانه كراچى۔
۲۰۲۔ مجمع بحار الانوار ۔ علامه محمد بن طاهر پٹنى ۔ رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفىٰ ۹۸۶، دائرة المعارف العثمانيه حيدر آباد، ۱۳۹۵ھ۔
۲۰۳۔ مجمع الزوائد امام نور الدين على بن ابى بكر ى الهيثمى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ۸۰۷ھ، دار الفكر، بيروت
۲۰۴۔ المجموع (شرح المهذب) ۔ امام محى الدين ابو زكريا يحيىٰ بلى شرف النووى رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفى ۶۷۶ھ، شركة من علماء الازهر۔
۲۰۵۔ مجموعه رسائل ابن عابدين ۔ العلامة المحقق السيد محمد امين آفندى الشهير بابن عابدين ۔ رحمه الله ۔ المتوفى ۱۲۵۲ھ، مكتبه عثمانيه، كوئٹه۔
۲۰۶۔ المحلى ۔ علامه ابو محمد على احمد بن سعيد بن حزم رحمه الله تعالىٰ ۔ متوفى ۴۵۶ھ، المكتب التجارى بيروت / دار الكتب العلمية بيروت۔

مختصر تاريخ دمشق۔
۲۰۷۔ المدونة الكبرى . الامام مالك بن انس رحمه الله . المتوفى ۱۷۹ھ . دار صادر . بيروت۔
۲۰۸۔ مرقاة المفاتيح (شرح مشكوة المصابيح) . علامه نور الدين على بن سلطان القارى رحمه الله تعالىٰ . متوفى ۱۰۱۴ھ . امداديه ملتان و دار الكتب العلمية بيروت۔
۲۰۹۔ المستدرك على الصحيحين . حافظ ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابورى . رحمه الله تعالىٰ . متوفى ۴۰۵ھ . دار الفكر . بيروت۔
۲۱۰۔ مسند ابى داؤد الطيالسى . الامام المحدث سليمان بن داؤد بن الجارود رحمه الله . متوفى ۲۰۴ھ. دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولىٰ ۱۴۲۵ھ۔
مسند ابى يعلى الموصلى . الامام شيخ الاسلام ابو يعلى احمد بن على الموصلى . رحمه الله . المتوفى ۳۰۷ھ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولى . ۱۴۱۸ھ۔
۲۱۲۔ مسند احمد . امام احمد بن حنبل . رحمه الله تعالىٰ . متوفى ۲۴۱ھ . المكتب الاسلامى . دار صادر . بيروت
۲۱۳ ۔ مسند اسحاق بن راهويه . الامام اسحاق بن ابراهيم بن مخلد بن راهويه الحنظلى . رحمه الله . المتوفى ۲۳۸ھ . مكتبة الايمان . المدينة المنورة . الطبعة الاولى . ۱۴۱۲ھ۔
۲۱۴ ۔ مسند البزار (البحر الزخار) . الامام ابو بكر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار . رحمه الله . المتوفى ۲۹۲ھ . مؤسسة علوم القرآن مكتبة العلوم والحكم بيروت و المدينة المنورة . ۱۴۰۹ھ . الطبعة الاولى
۲۱۵ ۔ مسند الحميدى . امام ابو بكر عبد الله بن الزبير الحميدى . رحمه الله . متوفى ۲۱۹ھ . المكتبة السلفية . مدينة منوره۔
۲۱۷۔ مشارق الانوار على صحاح الآثار . القاضى ابو الفضل عياض بن موسى بن عياض اليحصبى البستى المالكى . رحمه الله . المتوفى ۵۴۴ھ . دار التراث۔
۲۱۸۔ مشكاة المصابيح . شيخ ابو عبد الله ولى الدين خطيب محمد بن عبد الله . رحمه الله . متوفى ۷۳۷ھ کے بعد . قديمى۔
۲۱۹ ۔ المصنف لابن ابى شيبة . حافظ عبد الله بن محمد بن ابى شيبة المعروف بأبى بكر بن ابى شيبة . رحمه الله تعالىٰ . متوفى ۲۳۵ھ . بتحقيق الشيخ محمد عوامة . حفظه الله . دار قرطبة . بيروت . الطبعة الاولى . ۱۴۲۷ھ
۲۲۰ ۔ المصنف لعبد الرزاق . الامام عبد الرزاق بن همام صنعانى . رحمه الله تعالىٰ . متوفى ۲۱۱ھ . مجلس علمى . كراچى . ودار الكتب العلمية . بيروت۔
۲۲۱ ۔ المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية . الحافظ ابن حجر العسقلانى . رحمه الله تعالى . المتوفى ۸۵۲ھ . دار الباز . مكة المكرمة۔
۲۲۱۔ معارف القرآن . لشيخ الحديث و التفسير علامه ادريس كاندهلوى رحمة الله عليه۔
۲۲۲۔ معالم السنن . الامام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابى . رحمه الله تعالى . المتوفى ۳۸۸ھ . مطبعة انصار السنة المحمدية . ۱۹۳۸م / ۱۳۶۷ھ۔
۲۲۳ ۔ المعجم الاوسط . الامام ابو القاسم سليمن بن احمد الطبرانى . رحمه الله تعالى . المتوفى ۳۶۰ھ . دار الحرمين . القاهرة . ۱۴۱۵ھ۔

۲۲۴۔ معجم البلدان ، علامه ابو عبد الله یاقوت حموی رومی ، رحمه الله تعالی ، متوفی ۶۲۶ ھ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت۔
۲۲۵۔ معجم الصحابة ، الامام الحافظ ابو الحسین عبد الباقی بن قانع البغدادی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۳۵۱ ھ ، مکتبه نزار مصطفیٰ الباز ، مکة المکرمة ، الریاض ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۱۸ ھ۔
۲۲۶۔ المعجم الکبیر امام سلیمان بن احمد بن ایوب الطبرانی رحمه الله تعالیٰ متوفی ۳۶۰ ھ دار الفکر ، بیروت
۲۲۷۔ المعجم الفهرس لالفاظ الحدیث النبوی ، أ – وی – منسک ، و ی – پ – منسج ، مطبعة بریل فی مدینة لیدن ۱۹۶۵ م۔
۲۲۸۔ معجم مقاییس اللغة ، امام احمد بن فارس بن زکریا قزوینی رازی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۳۹۵ ھ ، دار الفکر ، بیروت۔
۲۲۹۔ المعجم الوسیط ، دکتور ابراهیم انس ، دکتور عبد الحلیم منتصر ، عطیة الصوالحی ، محمد خلف الله احمد ، مجمع اللغة العربیة ، دمشق۔
۲۳۰۔ المعرفة و التاریخ ، ابو یوسف یعقوب بن سفیان الفسوی الفارسی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۷۷ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، ۱۴۱۹ ھ۔
۲۳۱۔ معرفة السنن و الآثار ، الامام ابو احمد بن الحسین البیهقی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۵۸ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۳۲۔ معرفة الصحابة ، الامام الحافظ ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۴۳۰ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۲ ھ۔
مغازی الواقدی (انظر کتاب المغازی)۔
۲۳۳۔ المغرب ، ابو الفتح ناصر الدین مطرزی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۶۱۰ ھ ، ادارة دعوة الاسلام ، کراتشی
۲۳۴۔ المغنی ، امام موفق الدین ابو محمد عبد الله بن احمد بن قدامة ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۳۰ ھ ، دار الفکر ، بیروت ، و بیت الافکار الدولیة۔
۲۳۵۔ المفردات فی غریب القرآن ، العلامة حسین بن محمد المعروف بالراغب الاصفهانی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۰۲ ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراتشی۔
مقدمة فتح الباری ، (دیکھئے ، هدی الساری)
۲۳۶۔ مکمل اکمال الاکمال ، الامام ابو عبد الله محمد بن محمد بن یوسف السنوسی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۸۹۵ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۳۸۔ المنتظم فی تاریخ الملوک و الامم ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن بن علی بن محمد ابن الجوزی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۹۷ ھ ، دار صادر ، بیروت ، ۱۳۵۸ ھ ، الطبعة الاولیٰ۔
۲۳۹۔ المنتقی شرح الموطأ ، القاضی ابو الولید سلیمان بن خلف الباجی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۹۴ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۰ ھ۔
۲۴۰۔ منهاج السنة النبویة ، الامام الهمام ابو العباس احمد ابن تیمیة الحرانی ، رحمه الله ، المتوفی ۷۲۸ ھ ، مؤسسة قرطبة ، ۱۴۰۶ ، الطبعة الاولیٰ۔

۲۲۱۔ موارد الظمآن الی زوائد ابن حبان ، الامام ابو الحسن علی بن ابی بکر الهیثمی ، رحمه الله ، المتوفی ۸۰۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۲۲۔ المواهب اللدنیة المطبوع مع الشمائل المحمدیة ، الامام الشیخ ابراهیم بن محمد بن احمد الشافعی البیجوری ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۱۲۷۷ھ ، فاروقی کتب خانه ، ملتان۔
موسوعة کشاف اصطلاحات الفنون و العلوم۔
الموسوعة الفقهیة الکویتیة اصدار : و زارة الاوقاف و الشؤن الاسلامیة الکویت۔
۲۲۳۔ الموضوعات ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۵۹۷ھ ، قرآن محل ، اردو بازار کراچی ، و دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ھ۔
۲۲۴۔موسوعة الامام الشافعی (کتاب الام) ، الامام المحدث الفقیه محمد بن ادریس الشافعی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۲۰۴ھ ، دار قتیبة ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ھ۔
۲۲۵۔ میزان الاعتدال فی نقد الرجال ، حافظ شمس الدین محمد احمد بن عثمان ذهبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۷۴۸ھ ، دار احیاء التراث العربیة ، مصر ، ۱۳۸۲ھ۔
۲۲۶۔نسیم الریاض فی شرح شفاء القاضی عیاض ، الامام شهاب الدین احمد بن محمد بن عمر الخفاجی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۱۰۶۹ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۱ھ۔
۲۲۷۔ نصب الرایة فی تخریج احادیث الهدایة ، الحافظ جمال الدین عبد الله بن یوسف الزیلعی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۷۶۲ھ ، مؤسسة الریان ، بیروت / دار القبلة للثقافة الاسلامیة ، جدة ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۱۸ھ۔
۲۲۸۔ النکت الظراف علی الاطراف ، الامام الحافظ احمد بن علی بن حجر العسقلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۸۵۲ھ ، المکتب الاسلامی ، بیروت۔
۲۲۹۔ النهایة فی غریب الحدیث و الاثر ، علامه مجد الدین ابو السعادات المبارک بن محمد ابن الاثیر ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۰۶ھ ، دار احیاء التراث العربی بیروت۔
۲۵۰۔ الوابل الصیب فی الکلم الطیب ، ابو عبد الله محمد بن ابی بکر الزرعی الدمشقی ، المعروف بابن القیم ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۷۵۱ھ ، دار الکتاب العربی ، بیروت الطبعة الاولی ، ۱۴۰۵ھ۔
۲۵۱۔ وفیات الاعیان ، قاضی شمس الدین احمد بن محمد المعروف بابن خلکان ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۸۱ھ ، دار صادر ، بیروت۔
۲۵۲۔ الهدایة ، برهان الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر المرغینانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۵۹۳ھ ، مکتبه شرکت علمیه ، ملتان ، و مکتبة البشری ، کراتشی ، الطبعة الاولی ، ۱۴۲۸ھ۔
هدایة الباری علی ثلاثیات البخاری رحمة الله علیه للشیخ بیّوسی الشافعی (المخطوطة)۔
۲۵۳۔ هدی الساری (مقدمة فتح الباری) ، حافظ ابن حجر عسقلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۸۵۲ھ ، دار السلام ، الریاض ، الطبعة الاولی ، ۱۴۲۱ھ۔

اوس مونږ د معززو لوستونكو د فائدې دپاره تهول دوه ويشت ثلاثيات، د هغوى د رواتو د مسلكونو د تصريح سره يو ځائې ذكر كوو:

① كتاب العلم (٣) باب (٣٨) اثم من كذب على النبى ﷺ رقم الحديث ١٠٩ رقم الصفحة (١\٢١) شيخ الامام البخارى رحمه الله الامام الحافظ مكى بن ابراهيم من الكيى البخى رحمه الله (١١٢٥ هجرى)

② كتاب الصلاة (٨) باب رقم(٩١) كم قدر كم ينبغى ان يكون بين يدي المصلى والسترة رقم الحديث ٣٩٧) رقم صفحة ١/٧٢) من تلاميذ ابى حنيفة رحمه الله تهذيب الكمال (١٩\١٠٣) وتذكرة الحفاظ للذهبى رحمه الله (١\٣٦٥) هو مكى بن ابراهيم البلخى امام بلخ دخل الكوفة سنة اربعين ومائة ولزم ابا حنيفة وسمع منه الحديث بالفقه واكثر عنه الرواية... وكان يحب ابا حنيفة حبا شديداً وتعصب لمذهبه (المناقب للموفق (١\٢٠٣، ٢٠٣) والمناقب للكردرى (٣\٢٢٣)

③ كتاب الصلاة (٨) باب (٩٥) الصلاة الى الاسطوانة الخ رقم صحفة (١\٧٢) رقم الحديث (٥٠٢) هذه ايضاً رواية مكى بن ابراهيم السابق

④ كتاب (٩) مواقيت الصلاة باب (١٨) باب وقت المغرب الخ رقم الحديث (٥٦١) الصفحة (١\٧٩) هذه ايضاً رواية مكى بن ابراهيم السابق

⑤ كتاب الصوم (٣٠) باب (٢١) اذا نوى بالنهار صوما الخ رقم الحديث ١٩٢٣ رقم الصفحة (١\٢٥٧) شيخ البخارى رحمه الله عاصم ضحاك بن [illegible] (م ٢١٢) من اصحاب زمر تمليذ ابى حنيفة رحمه الله (الجواهر المضية :١\٢٢٦، ٢٦٣) وذكره السيوطى رحمة الله في الرواة عن الامام الاعظم (تبين الصحيفة ص٣٠، ٤٣) وهكذا الصالح الدمشقى رحمه الله في عقود الجمان (ص١١٩) وجامع المسانيد (٢\٣٨٣)

⑥ كتاب الحوالة (٢٨) باب (٣) اذا احال دين الميت على رجل جاز الخ رقم الحديث (٢٢٨٩) رقم الصفحة (١\٣٠٥) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑦ كتاب الصوم (٣٠) باب (٦٩) صيام يوم عاشورا رقم الحديث (٢٠٠٧) رقم الصفحة (١\٢٦٨) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑧ كتاب (٣٩) الحوالة باب (٣) من تكفل [illegible] ميت فليس له ان يرجع وبه قال الحسن رقم الحديث (٢٢٩٥) رقم الصفحة (١\٣٠٦) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑨ كتاب (٣٦) الغصب ابواب المظالم والقصاص باب (٣٢) هل تكسر الدنان التي فيها خمر او تخرق الزقاق؟ فان كسر صنما او صليباً او طنبوراً او ما ينتفع بخشبة واتي شريح في طنبور كسر فلم يقض فيه بشئ هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑩ كتاب (٥٣) الصلح باب (٨) الصلح في الدية رقم الحديث (٢٧٠٣) رقم الصفحة (١\٣٧٢) شيخ الامام البخارى محمد بن عبدالله بن مثنى اويس (م ٢٠٥هه) عبدة القرشى من الحنفية (الجواهر المضية :٢\٤٠، ٤١) من اصحاب زفر رحمه الله تلميذ ابى حنيفة وحكى الخطيب رحمه الله انه كان من اصحاب زفر وابى يوسفه

⑪ كتاب الجهاد رقم ٥٦) باب رقم (١١٠) البيع في الحرب ان لا يفروا وقال بعضهم على الموت لقول الله تعالى: لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة رقم الحديث ٢٩٦١ رقم الصفحة ١\٢١٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑫ كتاب الجهاد (٥٦) باب (١٦٦) من راى العدو فنادى باعلى صوته: يا صباحاه. حتى يسمع الناس رقم الحديث (٣٠٤١) رقم الصفحة (١\٢٢٨) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑬ كتاب المناقب(٦١) باب (٢٣) صفة النبى ﷺ رقم الحديث (٣٥٣٦) رقم الصفحة (١\٥٠٢) عصام بن خالد حضرمى ابو اسحاق الحمصى (م ٢١٣هـ) عن جرير بن عثمان وصفوان بن عمرو وحسان بن نوح وارطاة بن منذر وعبدالرحمن بن ثابت بن ثوبان (تاريخ الاسلام للذهبى رحمه الله :٥\ ٦٠٥) رقم الترجمة ٥٨٤٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑭ كتاب المغازى (٦٤) باب (٣٩) غزوة خيبر رقم الحديث (٤٢٠٦) رقم الصحفة (٢\٦٠٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑮ كتاب المغازى (٦٤) باب (٣٦) بعث النبى ﷺ اسامة بن زيد الى الحرفات من جهينة رقم الحديث (٤٢٦٨) رقم الصحفة (٢\٦١٢) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑯ كتاب التفسير (٦٥) باب (٢٣) قوله تعالى يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتلى الحر بالحر رقم الحديث (٤٤٩٩) رقم صحفة (٢\٦٣٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑰ كتاب الذبائح (٧٢) باب (١٣) آنية المجوس والميتة رقم الحديث (٥٤٩٧) رقم صحفة (٢\٨٢٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑱ كتاب الاضاحى (٧٣) باب (١٦) ما يوكل من لحوم الاضاحى وما يتزود منها رقم الحديث ٥٥٦٩) رقم صحفة (٢\٨٣٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑲ كتاب الديات (٨٧) باب (١٧) اذا قتل نفسه خطأ فلا دية له رقم الحديث (٦٨٩١) رقم صحفة (٢\١٠١٧) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑳ كتاب الديات (٨٧) باب (١٩) السن بالسن رقم الحديث ٦٨٩٣) رقم صحفة (٢\١٠١٨) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

㉑ كتاب الاحكام (٩٣) باب (٤٣) من بايع مرتين رقم الحديث (٧٢٠٨) رقم الصحفة (٢\١٠٦٧) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

㉒ كتاب التوحيد (٩٧) باب (٢٢) قوله: وكان عرشه على الماء (هود: ٧) وهو رب العرش العظيم (توبة:١٢٩) رقم الحديث (٧٤٢١) رقم الصفحة (٢\١١٠٣) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

(۱) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

(۲) حَدَّثَنَا الْمَكِّي قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ جِدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْمِنْبَرِ مَا كَادَتِ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

(۳) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ. فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ أَرَاكَ تَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَ هَذِهِ الأُسْطُوَانَةِ. قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - يَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَهَا.

(۴) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

(۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - أَنَّ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ رَجُلاً يُنَادِي فِي النَّاسِ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ أَوْ فَلْيَصُمْ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلاَ يَأْكُلْ».

(۶) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ». قَالُوا لاَ. قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ». قِيلَ نَعَمْ. قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا ». قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا ». قَالُوا لاَ. قَالَ « فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ». قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَيَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۷) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - قَالَ: أَمَرَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنْ فِي النَّاسِ «أَنَّ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ».

(۸) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - أَنَّ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۹) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - أَنَّ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - رَأَى نِيرَانًا تُوقَدُ يَوْمَ خَيْبَرَ. قَالَ «عَلَى مَا تُوقَدُ هَذِهِ النِّيرَانُ» . قَالُوا عَلَى الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ « اكْسِرُوهَا، وَأَهْرِقُوهَا . قَالُوا أَلاَ نُهْرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ « اغْسِلُوا» . قال ابوعبدالله: كان ابن ابى اويس يقول: الحمر الانسية بنصب الالف والنون.

(۱۰) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِى قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرُّبَيِّعَ - وَهْيَ ابْنَةُ النَّضْرِ - كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا الأَرْشَ وَطَلَبُوا الْعَفْوَ، فَأَبَوْا فَأَتَوُا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَقَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ». زَادَ الْفَزَارِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقَبِلُوا الأَرْشَ.

(۱۱) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ - رضى الله عنه - قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا خَفَّ النَّاسُ قَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، أَلاَ تُبَايِعُ». قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «وَأَيْضًا». فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ. فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، عَلَى أَىِّ شَىْءٍ كُنْتُمْ تُبَايِعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

(۱۲) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا نَحْوَ الْغَابَةِ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْغَابَةِ لَقِيَنِي غُلاَمٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَيْحَكَ، مَا بِكَ قَالَ أُخِذَتْ لِقَاحُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -. قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ غَطَفَانُ وَفَزَارَةُ. فَصَرَخْتُ ثَلاَثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا يَا صَبَاحَاهْ، يَا صَبَاحَاهْ. ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُمْ وَقَدْ أَخَذُوهَا، فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الأَكْوَعِ، وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ، فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا، فَأَقْبَلْتُ بِهَا أَسُوقُهَا، فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْقَوْمَ عِطَاشٌ، وَإِنِّي أَعْجَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سِقْيَهُمْ، فَابْعَثْ فِي إِثْرِهِمْ، فَقَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، مَلَكْتَ فَأَسْجِحْ. إِنَّ الْقَوْمَ يُقْرَوْنَ فِي قَوْمِهِمْ».

(۱۳) حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُسْرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ شَيْخًا قَالَ كَانَ فِي عَنْفَقَتِهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ.

(۱۴) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَفَثَ فِيهِ ثَلاَثَ نَفَثَاتٍ، فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

(۱۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا.

(۱۶) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ».

(۱۷) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النِّيرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ

النِّيرَانَ». قَالُوا لُحُومِ الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ أَهْرِيقُوا مَا فِيهَا، وَاكْسِرُوا قُدُورَهَا». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ نُهَرِيقُ مَا فِيهَا وَنَغْسِلُهَا. فَقَالَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- «أَوْذَاكَ».

(١٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ». فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ «كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

(١٩) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- إِلَى خَيْبَرَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْمِعْنَا يَا عَامِرُ مِنْ هُنَيْهَاتِكَ. فَحَدَا بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- «مَنِ السَّابِقُ» قَالُوا عَامِرٌ. فَقَالَ «رَحِمَهُ اللَّهُ». فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلاَّ أَمْتَعْتَنَا بِهِ. فَأُصِيبَ صَبِيحَةَ لَيْلَتِهِ فَقَالَ الْقَوْمُ حَبِطَ عَمَلُهُ، قَتَلَ نَفْسَهُ. فَلَمَّا رَجَعْتُ وَهُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- فَقُلْتُ يَا نَبِي اللَّهِ فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهَا، إِنَّ لَهُ لأَجْرَيْنِ اثْنَيْنِ، إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ، وَأَي قَتْلٍ يَزِيدُهُ عَلَيْهِ».

(٢٠) حَدَّثَنَا الأَنْصَارِي حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ -رضى الله عنه- أَنَّ ابْنَةَ النَّضْرِ لَطَمَتْ جَارِيَةً، فَكَسَرَتْ ثَنِيَّتَهَا، فَأَتَوُا النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ.

(٢١) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ بَايَعْنَا النَّبِي صلى الله عليه وسلم تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ لِي «يَا سَلَمَةُ أَلاَ تُبَايِعُ» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُ فِي الأَوَّلِ. قَالَ «وَفِي الثَّانِي»

(٢٢) حَدَّثَنَا خَلاَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ -رضى الله عنه- يَقُولُ نَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَأَطْعَمَ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ خُبْزًا وَلَحْمًا وَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- وَكَانَتْ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَنْكَحَنِي فِي السَّمَاءِ.